

THEOLOGIA MORALIS

OMNES SUCCINCTE COMPLECTENS

MATERIAS PRACTICAS

PRO

UTILITATE CONFESSARIORUM,
AC EXAMINANDORUM,

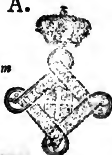
IN DUAS PARTES,

MORALEM, ET SACRAMENTALEM,
DIVISAS,

AUCTORE P. F. JOSEPHO A.

CÆSAREMONTANO

Ordinis Minorum Sancti FRANCISCI *Capucinorum*
bina vice Ministro Provinciali, & Ss. Theologiæ Lectore.

PARS PRIMA.

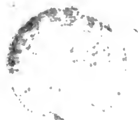
Materias morales ad virtutes, ac vitia spectantes complectens.

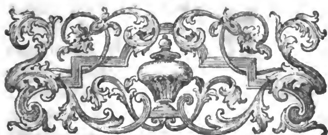

VENETIIS MDCCLXXII.

APUD FRANCISCUM EX NICOLAO PEZZANA,
Superiorum Permissu, ac Privilegio.

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

Uamvis ſumma ſit in Eccleſia Dei ſcholaſticæ Theologiæ pro aſtruendis Religionis noſtræ dogmatibus, ac ſolvendis Hæreticorum ſophiſmatibus neceſſitas; nec minor illius pro ſtabiliendis Theologiæ moralis principiis, & repellendis pravorum hominum erroribus utilitas; & præcipue Theologiæ Candidati in ea erudiri debeant; non omnes tamen materiæ tam diffuſæ addiſcendæ, ac retinendæ capaces ſunt, nec omnes, præſertim abſoluto Theologiæ curſu in aliis functionibus occupati, ſat temporis idem ſtudium proſequendi habent: Omnes vero Miniſtri Chriſti, & Diſpenſatores Myſteriorum Dei curam animarum habentes principia Theo-

logiæ moralis ad praxim pertinentia ſcire tenentur, ne ſanctas Conciliorum Leges, ac honeſtatis regulas ignorantes inter lepram, & lepram diſcernere non valentes, tanquam duces cœci, cœcis ducatum præſtantes, cum ipſis, in foveam cadant æternæ damnationis.

Pro hac obligatione facilius adimplenda offero tibi, Benevole Lector hoc opuſculum Theologiæ moralis ex melioribus auctoribus omni cum diligentia compendioſe extractum, omiſſis quidem probationibus, ac objectionibus ſcholaſticis, aliis vero omnibus materiis ad praxim pertinentibus breviſſima methodo ita compilatis, ut ſi brevius inſtrui exoptes, in ſolis concluſionibus omnia principia practica invenias, ex quibus caſus conſcientiæ reſolvi debent. Materias enim hujus opuſculi in duas partes, moralem, & ſacramentalem ita diſtribui, ut in qualibet parte, ac quæſtione, primo reperias definitiones pro meliori rerum intelligentia neceſſarias, quæ omnes pro majori commoditate, & ut eas facilius ab aliis materiis diſtinguas, incipiunt a verbo *Reſp*. Secundo concluſiones, quæ principia practica a Theologis communiter recepta continent, quæ omnes ob eandem rationem incipiunt a verbo *Dico*. Tertio reſolutiones a ſanioribus auctoribus

ex prædictis principiis deductas, quæ omnes incipiunt a verbo *Hinc*. Ac pluribus in locis, præcipue ubi decisio dubia videri posset, vel ubi Auctores sunt divisi, brevissimas, magisque convincentes superaddidi rationes, ut benevolus Lector de majori probabilitate ipsemet dijudicare possit, & in fine cujuslibet partis opposui indicem omnium quæstionum, etiam particularium ejusdem partis, qui pro inquisitione rerum, & simul examinatoribus inservire potest. Sæpe citavi Tournely, ipsius continuatorem intelligens, & alias istius, aliorumque auctorum omisi citationes, ne earum multitudo confusionem pariat, & hoc opusculum ultra intentum crescat. Secutus sum ordinem materiarum P. Thomæ ex Charmes, ejusque definitionibus adhæsi pro majori eorum commoditate, qui eundem pro sua schola adoptarunt; & securitatem amans libentius cum quibusdam auctoribus viam ingressus fuissem arctiorem, nisi arctior declarans peccatum mortale, vel dubium illius excitans, ubi forte in re nullum est peccatum, æque, ac lata fragilitati humanæ periculosa visa fuisset; unde juxta Christi admonitionem viam arctam, & portam angustam elegi, id est viam mediam, & certiorem, declinando a laxita-

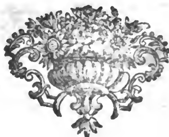
te, & nimium evitando rigorem, in praxi vero suadeo securiorem. Si quid autem nimis laxum, fidei, vel bonis moribus contrarium contra meam intentionem irrepsisset, pro non dicto habeo, & Ecclesiæ judicio in omnibus me adhærere profiteor.

Inserviet hoc opusculum non solum Theologiæ moralis Candidatis, sed etiam Lectoribus, ac Professoribus, qui amplam in eo materiam pro instructione suorum discipulorum, & exercendo eorum judicio in solutionum multitudine reperient, quas facili conatu in casus ex dictis principiis solvendos convertere possunt. Non minus illud inserviet examinatoribus, si per quæstiones in eo propositas, & resolutiones per modum casuum proponendas, examinandorum judicium probare placuerit. Maxime autem inserviet ad examen Theologiæ moralis sese præparare volentibus, qui definitiones de verbo ad verbum, & conclusiones saltem quoad substantiam memoriter addiscere, & resolutiones attente, ac matura cum reflexione sæpius legere debent; inserviet quoque non parum Confessariis, tam in dubiis pro prompta, ac facili casuum conscientiæ occurrentium resolutione, quam pro notitia Theologiæ moralis summopere necessaria retinenda per frequen-

tem

tem iſtarum materiarum practicarum in unum breviſſima methodo collectarum lectionem. Ubi vero caſuum moralium conferentiæ, ſeu collationes ſunt in uſu, tam pro caſibus proponendis, ac ſolvendis, quam pro ſynopſi totius tractatus ab initio conferentiæ proponenda non minus erit utile.

Ad iſtos uſus tibi, Benevole Lector hos mei laboris offero fructus, exoptans, ut in illis ſaporem, ac inſtructiones pro tua, & animarum tuæ curæ commiſſarum æterna ſalute neceſſarias invenias, meique in tuis precibus memor in æternum vale.

AP-

APPROBATIO CENSORIS.

CUM Theologia moralis isthæc in duas partes divisa, & ab auctore P. F. Josopho Antonio Cæsaremontano, Ordinis Minorum S. Francisci Capucinorum Provinciali, & SS. Theol. Lectore elaborata, & fidei, & moribus nihil contrarium contineat, sed potius omnibus Confessariis perutilis, ac grata fore existimetur; dignam censeo, quæ typis mandetur. *Augustæ Vindelic. die 25. Martii 1770.*

JOSEPHUS HERZ, SS. Theol. Licent. Reverendiss. ac Sereniss. Archiepisc. Treviren. & Episc. August. Consil. Eccl. Visitator generalis, Consist. Assessor, & Librorum Censor.

Imprimatur ex Vicariatu.

JOANNES HERZ, SS. Theol. Lic. Rev. ac Seren. Archiep. Trevir. & Episc. August. Consil. Eccl. Fiscalis, Visit. gen. & Canon. ad S. Gertrud. ac Provicar. Generalis.

FACUL-

FACULTAS

Reverendissimi Patris

VICARII GENERALIS.

NOS *Fr. JOSEPHUS MARIA a Savorgniano, totius Ordinis FFrum. Minorum Sti. Francisci Capucinorum Vicarius Generalis L. I.)*

Cum opus, cui titulus Theologia moralis in duas partes distributa &c. *Latino idiomate a R. P. JOSEPHO ANTONIO Casaremontano iterum Provinciali, & Exprofessore compositum duo ejusdem Ordinis nostri approbaverint Theologi, & in lucem edi posse probaverint, facultatem facimus, ut typis mandetur, servatis de more, & jure in regno Galliæ servandis. In quorum fidem has Literas officii nostri Sigillo munitas subscripsimus. Datum Romæ in Conventu nostro Immaculatæ Conceptionis die 27. Decembris anni 1766.*

FR. JOSEPHUS MARIA,
qui supra.

AP-

APPROBATIO

THEOLOGORUM ORDINIS.

EGO *infrascriptus, ex mandato Reverendissimi Patris JOSEPHI MARIÆ a Savorgniano Definitoris, ac totius Ordinis nostri Vicarii Generalis, legis opus, cui titulus:* Theologia moralis omnes succincte complectens materias &c. in duas partes, moralem, & sacramentalem divisas, *a R. P. JOSEPHO ANTONIO. Cæsaremontano, Ord. FFr. Minorum Capucinorum in Alsatia bis Ministro Provinciali, & olim S. Theologiæ Lectore compositum, in quo nihil sanæ doctrinæ, fidei, ac morum contrarium esse judico; quodque ob studiosam suam materiarum moralium brevi stylo expositarum facunditatem perutile, ac commendabile, typis proinde mandandum censeo. Datum Argentinæ die 24. Novembris anni 1766.*

FR. MARINUS, ex Ingersheim,
Cap. Def. Cust. Guard. olim
S. Theol. Lect. L. I.

Ex

Ex mandato Reverendissimi Patris JOSEPHI MARIÆ a Savorgniano Definitoris, nec non totius Ordinis FFrum. Minorum Capucinorum Vicarii Generalis, legi opus, cui titulus Theologia moralis in duas partes diſtributa &c. *opera, & ſtudio admodum R. P. JOSEPHI ANTONII Cæſaremontani, ejusdem Ordinis, ac Provinciæ Alſatiæ quondam ſacræ Theologiæ Lectoris, nec non iterato Miniſtri Provincialis elaboratum, in quo nihil fidei, & moribus contrarium reperi, quin potius omnibus Confeſſariis perutile, ac gratum fore exiſtimo; proin prælo dignum cenſeo. Datum Argentinæ die* 26. *Nov.* 1766.

Fr. Casimirus ex Bartenheim,
Exprovincialis ac Theologiæ
Exlector. Cap. L. I.

APPROBATIO.

ALMÆ UNIVERSITATIS EPISCOPALIS ARGENTINENSIS.

Infrascripti Doctores Theologiæ Universitatis Episcopalis Argentinensis, ac ejusdem Diœcesis Examinatores Synodales, testamur, nos legisse, & examinasse librum, cui titulus, Theologia moralis in duas partes, moralem, & sacramentalem divisa, *auctore P. F. JOSEPHO ANTONIO, ordinis FFrum. Minorum sancti Francisci Capucinorum, Ministro Provinciali... nihilque in eo deprehendisse fidei Catholicæ, bonis moribus, aut totius Ethicæ christianæ principiis contrarium. In quorum fidem subscripsimus. Argentinæ die* 31. *Martii* 1767.

LANTZ, Universitatis Rector, Canonicus, ac Decanus ad S. Petrum juniorem, Provicarius Generalis, & Vicegerens Diœcesis Argentinensis.

MEURET, Universitatis Cancellarius, Rector Parochiæ Benfeldensis, & Venerabilis Capituli Ruralis Camerarius.

HUFFEL, Canonicus ad S. Petrum seniorem, Venerabilis Consistorii Consiliarius Assessor.

SÆTTLER, Professor Theologiæ moralis, Parochus in VVeyersheim.

ZOEPFFEL, Canonicus ad S. Petrum seniorem.

AP-

APPROBATIO

CENSORIS REGII.

JUſſu Illuſtriſſimi Galliarum Vice-Cancellarii, legi Librum, cui titulus eſt: *Theologia moralis omnes ſuccinčte complečtens materias pračticas pro utilitate Confeſſariorum, ac Examinandorum, in duas partes, moralem, & ſacramentalem diviſas*: nihil in eo animadverti, quod Catholicæ doctrinæ, boniſve moribus adverſetur: imo ob concinnam doctrinæ moralis methodum eum Clero informando perutilem fore, adeoque prælo dignum cenſeo. Argentinæ 5. Novembris 1767

FR. PH. LOVIS
S. Theologiæ Doctor, & Profeſſor,
S. Facultatis Syndicus, & Regiæ
Collegiatæ Eccleſiæ ad S. Florentium in Haslach Canonicus.

NOI

NOI RIFFORMATORI

Dello Studio di Padova.

Avendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. *F. Filippo Rosa Lanzi* Inquisitor Generale del Santo Officio di *Venezia*, nel Libro intitolato *Theologia Moralis omnes succinte continens materias practicas &c. Auctore P. F. Josepho Antonio Casaremontano &c. In duobus Tomis in 8. Prima Pars, Secunda Pars &c. Stamp.* non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Francesco di Nicolò Pezzana* Stampator *di Venezia* che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

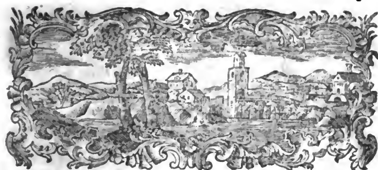
Dat. li 23. Settembre 1771.

(Sebastian Zustinian Riff.
(Andrea Tron K. Riff.
(

Registrato in Libro a Carte 77. al Num. 634.

Davidde Marchesini Seg.

TRA-

TRACTATUS I.

DE ACTIBUS HUMANIS.

Hic Tractatus in quinque principales dividitur quæstiones: quarum 1. est de Voluntario. 2. de Involuntario, 3. de Libero, 4. de Moralitate actuum humanorum, 5. de Conscientia.

QUÆSTIO I.

DE VOLUNTARIO.

QUÆRITUR. 1. Quid sit actus hominis, & actus humanus?

RESP. ACtus hominis est, qui naturaliter procedit ab homine absque rationis advertentia, & libertate, ut motus primo primi; actus humanus vero est, qui procedit ab homine cum rationis advertentia, & libertate, & est duplex; elicitus, qui immediate a voluntate procedit, absque imperio voluntatis reflexo, ut amor, odium; & imperatus, qui ab ipsa voluntate sibimet imperante producitur, ut contritio, vel ab alia potentia ex imperio voluntatis ad agendum mota, ut ambulatio: uterque elicitus, & imperatus debet esse voluntarius, ac liber.

QUÆR. 2. *Quid sit Voluntarium?*

RESP. Voluntarium, est id, quod est a principio intrinseco (nempe a voluntate) cum cognitione singulorum, in quibus est actio; videlicet finis, & circumstantiarum ad actionem pertinentium, quæ sunt volitæ, in quantum sunt cognitæ; quia nihil est volitum, nisi præcognitum.

QUÆR. 3. *Quotuplex sit voluntarium?*

RESP. Voluntarium dividitur 1. in necessarium, quod ita procedit a voluntate, ut positis omnibus ad agendum requisitis; non possit non procedere, ut amor beatificus; & in liberum, quod ita procedit a voluntate, ut positis omnibus ad agendum requisitis, adhuc possit non procedere, tales sunt actiones nostræ liberæ. 2. In voluntarium perfectum, quod procedit a voluntate ex perfecta cognitione singulorum, in quibus est actio; & imperfectum, quod procedit a voluntate, ex imperfecta cognitione finis, & circumstantiarum. 3. In positivum, quod procedit a voluntate per actum ejus positivum; & negativum, quod procedit per meram voluntatis omissionem, absque actu positivo. 4. In expressum, quod distincte, verbo, aut aliquo signo, declaratur; & tacitum, quod ex alterius facto, aut facti omissione colligitur juxta illam juris regulam: qui tacet, consentire videtur, hoc etiam interpretativum absolutum dicitur; conditionatum vero est, quod ex alterius voluntate infertur, quam quidem actu non habet, sed haberet, si poneretur certa conditio, v. g. si licentia peteretur. 5. In directum, quod est in se ipso; volitum; & indirectum, quod non in se ipso, sed tantum in sua causa est volitum; id est in aliquo actu, vel actus omissione, ex qua sequitur. 6. In actuale, quod est ipsummet actuale exercitium voluntatis, quod dupliciter fieri solet, videlicet, per actum signatum, cum quis actum voluntatis alio actu reflexo signat; v. g. dicendo: volo consecrare; & per actum exercitum, cum quis attente, & plena sui facti cognitione facit, quod facit: v. g. proferendo verba consecrationis; & in virtuale, quod fit virtute actualis voluntatis moraliter perseverantis per actionum seriem, quamdiu non revocatur: tale est consecratio, etiam distracte prolata, quæ fit virtute prioris actualis volitionis consecrandi, virtute cujus ad altare accessit, & alia usque ad consecrationem perfecit; & in habituale,

le, quod fuit actu, non est revocatum, sed tamen somno, vino, vel notabili temporis mora est interruptum, ita, ut non amplius influat in actum, nec per se, nec per virtutem relictam.

QUÆR. 4. *Quando valeat ista regula*: qui tacet consentire videtur?

Dico. Illa regula: *qui tacet consentire videtur*, solum valet 1. In favorabilibus; non vero in odiosis: 2. Quando quis potest; & tenetur loqui; ut Prælati, qui possunt, & tenentur reclamare contra transgressiones; & non reclamant:

Hinc: consentire videtur 1. Filius non contradicens patri in ipsius præsentia sponsalia contrahenti, si sine metu contradicere possit; quia fit in ipsius favorem. 2. Superior, vel Dominus, videns statuta, ac leges transgredientes, eosque non corripiens; cum sine metu gravioris mali possit, & teneatur. 3. Sponsus a Parocho matrimonium ejus benedicente de consensu interrogatus, tacens; quia loqui potest; & tenetur. E contra vero ex metu gravi tacens; vel personæ privatæ offerenti se in matrimonium non respondens; non censetur consentire: quia in primo casu rationabiliter non potest, in secundo vero non tenetur loqui, & matrimonium onerosum est.

QUÆR. 5. *Quando effectus ex aliqua causa, vel illius omissione secutus, non solum physice, sed etiam moraliter, & peccaminose sit voluntarius?*

Dico. Ut effectus ex aliqua causa, vel ejus omissione secutus non solum physice, sed etiam moraliter, & peccaminose sit voluntarius, tria requiruntur: videlicet 1. posse, 2. teneri, 3. non facere: id est posse, ac teneri prævidere, & impedire effectum amovendo illius causam, & non facere. Non tenetur autem amovere, vel evitare causam, si hæc tria concurrant. 1. Si jus, vel justam habeat eam ponendi rationem. 2. Si firmum habeat propositum non consentiendi in effectum malum: 3. Si ordinarie non consentire soleat. Jus vero, vel justam habet rationem ponendi causam. 1. Si sit honesta; & licita. 2. Si effectus per eam intentus sit bonus, ac præponderans, vel saltem æquivalens malo præter intentionem secuto; quia tunc est ratio permittendi minus malum propter majus bonum; vel si non æquivaleat, & sit causa solum per accidens, vel leviter solum influens

quia tunc minor requiritur ratio; modo non cedat in damnum tertii; quia illud ex charitate debet impediri. Eo major autem requiritur ratio, quo majus est malum, vel quo propinquius causa influit; sic major requiritur pro causa per se, quam per accidens, major, si sine ea effectus malus non fieret, quam si tamen fieret, major si cedat in damnum tertii, quam si sit contra aliam virtutem.

Hinc 1. Rixæ, blasphemiæ, pollutiones &c. moraliter, ac peccaminose sunt voluntariæ se voluntarie inebrianti, & scienti eas ex ebrietate sæpe fuisse ortas. 2. Lapsus proximi imputatur mulieri sinu indecenter nudo incedenti. 3. Mors Medico, qui illam ex medicina data secuturam prævidere, ac præcavere potuisset, & debuisset melius studendo; quia prædicta mala licet præter intentionem sint secuta, potuerunt, ac debuerunt vitari; non vero mors imputatur medico inculpate illam non prævidenti; quia non potuit impedire, nec lapsus proximi, mulieri pulchritudine sua, honestoque ornatu causatus; nec motus carnis ex honesto ac utili colloquio cum muliere orti; quia cum sint causæ per accidens, non debent evitari, nec motus inordinati Medico, Chirurgo, Infirmario, Professori, Confessario &c. quos medendo circa partes inhonestas, vel studendo, docendo, confessiones audiendo de materia luxuriæ, contra intentionem, ac invite sentiunt; nec pollutio supinus decumbenti non aliter dormituro, vel equitando necessario, vel utiliter, aut per certos cibos ordinarie apponi solitos contra intentionem causata; quia licet possint, non tenentur tamen evitare causam ordinatam ad alium effectum bonum prævalentem, pollutioni contra voluntatem secutæ: modo, ut semper supponitur, displiceat, & absit periculum consensus. Nec imputatur mors injusta Christo, ac Apostolis ex prædicatione Evangelii præcognita, nec Regi occisio innocentium ex justo bello prævisa, nec duellum Fabricanti gladios, & scienti milites, ac alios sæpe ad illud fore abusuros, quia non ista mala, sed bonum prævalens intenditur; nempe salus animarum, ac justitia per arma reparanda, vel defendenda. *Plura vid. de luxur.*

QUÆR. 6. Quale ad actum ab alterius consensu dependentem requiratur voluntarium, ut licite, vel valide fiat?

Dico. Ad actum cujus liceitas ab alterius consensu v.g. supe-

ſuperioris dependet, ſufficit voluntarium illius virtuale, vel tacitum; imo aliquando etiam interpretativum, quando nimirum cauſa eſt urgens, & recurſus ad ſuperiorem difficilis; in re tamen magni momenti non urgente, & recurſum ad ſuperiorem permittente, etiam expreſſum requiri videtur. Ad actum vero, ad cujus validitatem conſenſus alterius requiritur, non ſufficit voluntarium interpretativum conditionatum de futuro, ſed debet eſſe abſolutum de præſenti, ſeu tacitum.

Hinc 1. Filius familias emens veſtes ex pecuniis patris; ſervus, ſumendo aliquando hauſtum vini &c. excuſantur a furto; & religioſus utens rebus neceſſariis, a vitio proprietatis per licentiam, quam obtinuiſſet, ſi illam petiiſſet; in religionibus tamen ſtrictis hæc licentia non valet ob periculum abuſus; niſi urgente neceſſitate recurſum ad ſuperiorem non permittente, & ob hanc rationem etiam aliis, præcipue ſervis diſſuadenda eſt. 2. Confeſſarius non expreſſe approbatus excipiens confeſſiones vidente, ac ſciente Epiſcopo, non eſſe approbatum; non tamen reclamante, cum facile poſſet, valide abſolvit; quia cenſetur Epiſcopus eum actu approbare; non vero licite; quia in re tanti momenti expreſſa petenda eſt approbatio: niſi forte Epiſcopus ipſemet ei confiteatur, quia cenſetur eum clarius approbare.

QUÆSTIO II.

DE INVOLUNTARIO.

QUÆRITUR. 1. Quid, & quotuplex ſit Involuntarium?

RESP. INvoluntarium eſt id, quod fit a principio extrinſeco, vel ſine cognitione: & eſt duplex, videlicet: involuntarium ſimpliciter, ſeu abſolute, quod fit totum a principio extrinſeco, vel ſine cognitione, cui voluntas nullatenus conſentit; & involuntarium ſecundum quid, quod partim fit a principio extrinſeco conſenſum extorquente, & partim ab intrinſeco conſentiente, ſed cum repugnantia; unde voluntarium tollitur, vel minuitur per violentiam, & metum; quia tollunt, vel minuunt

influxum principii intrinseci, nempe voluntatis; & per concupiscentiam, ac ignorantiam; quia tollunt, vel minuunt cognitionem.

QUÆR. 2. *Quid, & quotuplex sit violentia?*

RESP. Violentia in genere est id, quod est a principio extrinseco, passo, id est, voluntate nihil conferente; & est triplex: scilicet positiva, contraria, & negativa. Violentia positiva, quæ est absoluta, vel stricte dicta, est ea, quæ fit a principio extrinseco totis viribus resistente passo. Contraria est ea, quæ fit contra inclinationem voluntatis, ipsa tamen, totis viribus non resistente. Negativa est ea, quæ non est contra, neque juxta inclinationem voluntatis, sed negative tantum se circa objectum habentis.

QUÆR. 3. *Quid, & quotuplex sit Metus?*

RESP. Metus, est passio orta ex apprehensione mali futuri, & imminentis; & est duplex: gravis, & levis. Metus levis, est quando timetur malum leve, vel etiam grave; attamen verisimiliter non imminens. Metus gravis est quando timetur malum grave imminens. Metus gravis, alius est gravis absolute, qui etiam cadens in constantem virum dicitur, qui ex apprehensione alicujus mali per se gravis oritur, quo etiam vir constans moveri solet; talis est metus mortis, mutilationis, longi carceris, exilii, oppressionis honestæ fœminæ amissionis omnium bonorum, status, famæ &c. dummodo metum incutiens, 1. sit potens; 2. ut credatur malum probabiliter exequi. 3. ut timens non possit resistere. Alius est metus respective gravis, quo timetur malum non per se grave, sed tantum respective ad fragibilitatem personæ, quo vir constans quidem non moveretur, merito tamen formidandum apparet personis natura timidis, quales sunt fœminæ, senes, pueri, &c. ad hunc merito videtur revocandus metus reverentialis, seu timor habendi parentem, aut superiorem diu, ac graviter offensos, maxime si præcesserint verbera, aut minæ rigidæ tractationis.

QUÆR. 4. *Quid sit concupiscentia, & quotuplex?*

RESP. Concupiscentia hic sumitur pro passionibus, & definitur: motus appetitus sensibilis ex apprehensione boni & mali sensibilis oriens cum aliqua corporis alteratione; v. g. vultus, vocis, &c. ut patet in ira, ac gaudio, & sunt undecim, sex appetitus concupiscibilis, qui versatur

satur circa bonum prosequendum, & malum fugiendum simpliciter: nempe desiderium, gaudium, amor, dolor, fuga, odium. Et quinque appetitus irascibilis, qui versatur circa bonum prosequendum, & malum fugiendum, cum aliqua difficultate, nimirum spes, audacia, desperatio, timor, ira. Concupiscentia, alia est antecedens, quæ præcedit voluntatis consensum, quem allicit; alia consequens, quæ excitatur, seu imperatur a voluntate.

QUÆR. 5. *Quid, & quotuplex sit ignorantia?*

RESP. Ignorantia stricte, est carentia scientiæ debitæ. Alia est juris, qua lex, vel præceptum ignoratur; v. g. an affinitas sit impedimentum matrimonii. Alia facti, qua aliquod factum, aut facti circumstantia ignoratur, v. g. an uxor sit affinis. Ignorantia alia est invincibilis, quæ adhibita sufficienti diligentia non potuit vinci. Alia antecedens, quæ omnino antecedit consensum voluntatis, ita ut nullo modo sit volita, & tamen est causa volendi id, quod sciens non vellet. Differt ab invincibili; quia non omnis invincibilis est causa volendi id, quod sciens non vellet. Alia concomitans, quæ concomitatur effectum, non tamen est ipsius causa; quia adhuc fieret, si abesset, sic ignorans occidens inimicum, eum sciens tamen occidisset. Alia vincibilis, quæ potuit ac debuit vinci, nempe studio, ac diligentia. Alia consequens, quæ sequitur voluntatem, & est volita directe, vel indirecte in sua causa; differt a vincibili; quia est causa, cur aliquid fit, non vero semper vincibilis. Et est duplex nempe affectata, qua quis expresse vult ignorare, ut liberius peccet. Et crassa seu supina, qua quis negligit scire, quæ potest, ac tenetur scire, & est gravis, vel levis pro gravitate, vel levitate diligentiæ omissæ.

QUÆR. 6. *Quid, & quotuplex sit ignorantia mere actualis?*

RESP. Ignorantia mere actualis, est carentia actualis cognitionis rei alias notæ; & est triplex: videlicet, 1. Inadvertentia, quæ est privatio attentionis actualis. 2. Inconsideratio, quæ est privatio debitæ inspectionis. 3. Oblivio, quæ est privatio recordationis rei alias cognitæ, & potest esse vincibilis, & invincibilis; est invincibilis, quando non potuit, nec debuit vitari, quando nimirum nulla notitia majoris advertentiæ, vel considerationis adhibendæ, vel ratio dubitandi occurrerit; est vero vincibilis, in quattruplici casu; 1. Cum agens advertit opus,

quod aggreditur, plus mereri attentionis, vel consideraionis, quam adhibet. 2. Cum agens vult aliud, quod cum seria rei faciendæ consideratione cohærere nequit, v. g. studere, dum audit missam. 3. Cum se non exuat defectu advertentiam, vel considerationem impediente; v. g. præcipitatione, negligentia in agendo, &c. 4. Cum quis non adhibet moralem diligentiam, quam videlicet vir prudens in suis negotiis adhibere solet.

QUÆR. 7. Quotuplici modo lex naturalis considerari possit?

RESP. Lex naturalis potest considerari tripliciter. 1. Quoad prima principia, & universalissima, v. g. bonum est amandum; malum fugiendum; quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. 2. Quoad proximas conclusiones, quæ ex primis principiis facili discursu deducuntur; ut non occides, non mœchaberis. 3. Quoad conclusiones remotas, quæ non nisi longo, & difficili discursu ex primis principiis deducuntur; ut quidam contractus usurarii &c.

QUÆR. 8. Quomodo violentia tollat voluntarium!

Dico. Violentia positiva, seu absoluta simpliciter tollit voluntarium, & excusat a peccato; contraria illud minuit, ac peccati malitiam in eadem specie; negativa vero non minuit, sed causat voluntarium negativum, quando nimirum potest, & tenetur positive resistere, ut in materia luxuriæ; quia violentia positiva omnino tollit influxum voluntatis, & contraria minuit, non vero negativa. Nec potest violentia inferri voluntati, quoad actus elicitos; quia sunt essentialiter a principio intrinseco, nempe voluntate, & sunt ipsius inclinatio in suum objectum; bene autem quoad actus imperatos; quia possunt vi promoveri, vel impediri contra voluntatis imperium.

Hinc 1. Non peccat mulier interius, exteriusque stupratori totis viribus resistens; bene autem, si solum interius resistat, vel exterius; sed non totis viribus fugiendo, repugnando, clamando, etiam cum famæ, ac vitæ periculo, si esset periculum consensus, & spes evasionis: quia est intrinsece malum. Non tenetur tamen clamare cum periculo vitæ, ac famæ secluso periculo consensus, vel si non esset spes evasionis, nec occidere invasorem; imo nec licet eum occidere. S. Aug. *vid. de restit.* 2. Non excusatur a mortali, pravis cogitationibus, vel motibus carnis non positive resistens ad alia se divertendo quam primum eorum, ac periculi cognitionem habet;

bet; quia potest, ac tenetur ob periculum consensus resistere.

QUÆR. 9. Quomodo metus tollat voluntarium?

Dico. Metus etiam gravis, si rationem non omnino conturbet, non tollit voluntarium; quia adhuc fit a principio intrinseco; minuit tamen voluntarium, & facit involuntarium secundum quid? quia est contra inclinationem voluntatis; & excusat a peccato. 1. In præceptis humanis civilibus. 2. In ecclesiasticis. 3. In divinis positivis, secluso contemptu fidei, scandalo, ac maximo reipublicæ damno; quia legislator cum gravi metu non intendit obligare. Non vero excusat in præceptis divinis negativis, & naturalibus, quarum transgressio est intrinsece mala.; quia nullo fine cohonestari potest: talia sunt mendacium, homicidium, blasphemia, perjurium, adulterium, fornicatio. Metus levis autem minuit peccatum in eadem specie; quia etiam minuit voluntarium.

Hinc: a peccato excusantur. 1. Ex metu mortis fugiens, & fugiendo non solvens vectigalia. 2. Celebrans non jejunus, vel cum censura, aut sine vestimentis sacris, conficiens sacramenta in materia dubia. communicans cum excommunicato non tollerato. 3. Sabbatum solvens; materialiter peccato cooperans, v. g. admovendo furi scalam parato ad furandum, sternendo lectum meretrici, dando ensem parato ad occidendum. *Valent. Tann. & alii*; quia non ad malum perpetrandum, sed ad vitam salvandam fiunt. Non tamen sufficit ad similia metus levis, v.g. ne servus ab hero male tractetur, torvis oculis aspiciatur, e domo cum notabili damno ejiciatur. *Innoc. XI. in damn. prop.* 51. nec excusatur, qui ad salvandam vitam mentitur, ex metu mortis occidit innocentem, blasphemat, perjurat, adulterat, fornicatur &c. quia sunt intrinsece mala. Nec excusatur celebrans vestibus nimium sordidis, vel in calice nimis immundo. *Car. a Crem.* quia magna esset irreverentia, quæ videtur intrinsece mala. Nec miles derelinquens excubias cum magno communitatis damno; nec legem transgrediens, vel illius transgressionem simulans cum scandalo; nec dans simulate absolutionem indisposito. *Innocent. XI. in damn. propos.* 29. nec baptismum urgente præcepto, vel extrema necessitate suscipere, vel conferre omittens, etiamsi adultus de contritione moraliter esset certus. *P. Gerv*, licet aliqui alii sint contrarii, quia

quia se, vel proximum periculo æternæ damnationis exponeret & in tali necessitate medium certum probabili videtur præferendum.

QUÆR. 10. *An metus irritet contractum?*

Dico. Metus qualiscunque, si rationem non omnino conturbet, non irritat contractum, sed metu etiam gravi initus, jure naturæ est validus; quia est voluntarius: potest tamen rescindi ab eo, qui passus est injuriam propria auctoritate, vel ope judicis; si 1. ex metu gravi; 2. ad extorquendum consensum; 3. a causa libera; 4. injuste incusso sit initus; teneturque injuste eum incutiens, injuste acquisita restituere & resarcire damnum; quia alteri facit injuriam. Contractus vero ex metu levi, vel etiam precibus nimium importunis initus, irritari potest, saltem in foro conscientiæ, dummodo metus vere sit causa contractus, & alias conditiones supradictas habeat; si tamen contractus juramento essent firmati, debet prius juramentum relaxari ab Episcopo, vel ab alio habente potestatem.

Hinc 1. Metu naufragii vovens religionem, tenetur illam ingredi; quia non est a causa libera. 2. Transiens sylvam metu latronum promittens socio centum taleros, ne eum derelinquat, tenetur eos solvere; quia non est incussus in hunc finem. 3. Maritus minans adultero, vel stupratori filiæ suæ, accusationem, nisi solvat mille libellas pro injuria, & damno, potest illas retinere; quia metus non est injustus; modo satisfactio petita proportionata sit injuriæ, ac damno; sic etiam sponsus, & sponsa aliquando juste compelluntur metu censurarum, & aliarum pœnarum ad contrahendum matrimonium promissum.

QUÆR. 11. *An nulli contractus, ex metu gravi initi, sint ipso jure positivo invalidi?*

Dico. Licet omnes contractus ex metu etiam gravi initi, jure naturæ sint validi; sequentes tamen ipso jure positivo sunt irriti: nimirum 1. Contractus matrimoniales, etiam juramento firmati. 2. Dotis promissio, & solutio. 3. Vota etiam solemnia. 4. Bonorum Ecclesiasticorum promissio, ac solutio. 5. Absolutio, vel revocatio excommunicationis, suspensionis, & interdicti. 6. Auctoritas tutoris extorta. 7. Remissio debiti. 8. Legatum, ac testamentum. 9. Jurisdictio, quam partes dant judici. 10. Contractus ab incarcerato initi; ex metu autem levi, vel

ob

ob preces nimium importunas initi in foro saltem conscientiæ rescindi possunt, excepto matrimonio, voto solemni, & ordine; quia in re tanti momenti, ex ejus irritatione innumera gravia incommoda essent secutura, & metus levis merito repelli debuisset.

QUÆR. 12. *Quomodo concupiscentia tollat voluntarium?*

Dico. Concupiscentia antecedens ex una parte auget voluntarium; quia majori fit cognitione; ac propensione appetitus sensitivi voluntatem vehementissime secum trahentis, & ex altera parte minuit; quia minori fit cognitione intellectus, ac deliberatione voluntatis; ideoque minuit liberum, & peccatum, & aliquando omnino tollit; quia aliquando usu rationis etiam omnino privat. Concupiscentia vero consequens auget voluntarium, ac liberum saltem moraliter, ac proinde etiam peccati malitiam; quia majori nisu insequitur objectum pravum, excitando in se concupiscentiam, vel pravos fovendo habitus in malum.

Hinc 1. Motus, qui primo primi dicuntur, qui sine rationis advertentia, & voluntatis consensu exurgunt, ut motus iræ, vel etiam occisio ex improvisa, & gravi injuria exorta, non sunt peccata. 2. Motus secundo primi, ad quos advertit ratio, & voluntas consentit, minuunt peccatum aliquando in eadem specie peccati mortalis, remanente nimirum plena advertentia, & consensu; aliquando minuunt, ita, ut ex mortali fiat veniale, deficiente videlicet plena advertentia, & consensu. 3. Peccata ex concupiscentia consequente, vel habitu sponte nutrito sunt graviora; econtra ex habitu involuntario sunt leviora pro qualitate advertentiæ, & consensus.

QUÆR. 13. *Qualis detur ignorantia?*

Dico. Datur ignorantia invincibilis facti, ac juris positivi, non solum humani, & divini, ac mysteriorum fidei, etiam necessariorum necessitate medii; quia multis non sunt sufficienter annunciata; sed etiam juris naturalis quoad conclusiones remotas; quia viri etiam doctissimi ac sancti de illis dissentiunt: non vero circa prima principia, & conclusiones eorum proximas; quia prima principia sunt per se nota, & proximæ eorum conclusiones facili discursu agnosci possunt.

QUÆR. 14. *Quomodo ignorantia tollat voluntarium?*

Dico. Ignorantia antecedens, ac invincibilis etiam Juris naturalis tollit voluntarium simpliciter, & ab omni excusat

cusat peccato; quia fit sine cognitione, & inclinatione voluntatis in malum. Ignorantia vincibilis affectata voluntarium, & peccatum auget; quia majori fit deliberatione, & affectu liberius peccandi; crassa vero, seu supina voluntarium, ac peccatum in eadem specie minuit; quia est aliquo modo contra voluntatis inclinationem, & ea absente, malum non fieret. Ignorantia concomitans, nec voluntarium facit; quia fit sine cognitione, nec involuntarium saltem positive vel contrarie; quia non fit contra voluntatis inclinationem, sed involuntarium negative; quia fit sine cognitione requisita ad voluntarium: est tamen peccaminosa propter pravum affectum, & malitiam ignorantiam concomitantem.

Hinc 1. Non imputatur medico non conducto, vel confessario &c. defectus in suis officiis commissi diligentiam moralem in iis, vel pro scientia requisita adhibentibus, quam nimirum homo prudens in suis negotiis adhibere solet, licet majori diligentia illos evitare potuissent, quam nemo, nisi ex contractu pretio conductus, adhibere tenetur; nec summam, quæ solum ex conventione, vel in re summam diligentiam exigente, impendi debet. *Vide de Contr.* imputantur vero moralem omittentibus. 2. Occidens cum ignorantia concomitante inimicum pro fera, licet ob malum affectum graviter peccare possit, non tamen est reus homicidii, nec incurrit censuras homicidio annexas; quia opus externum, cum non sit præcognitum, non est voluntarium. 3. Expresse non assistens Missæ parochiali, ne jejunii promulgationem audiat, non jejunando gravius peccat. 4. Ignorantes censuras etiam culpabiliter, ignorantia crassa, seu supina, eas non incurrunt, si sint contra temerarie, vel audacter transgredientes latæ; quia non censentur temerarii, vel audaces; bene autem, si ignorantia sit affectata; nec in confessione addendum peccatum esse ex ignorantia commissum; quia non addit novam speciem, nec notabiliter aggravat.

QUÆR. 15. *Quomodo ignorantia mere actualis tollat voluntarium?*

Dico. Ignorantia mere actualis, videlicet inadvertentia, inconsideratio, & oblivio, si sint invincibiles, tollunt voluntarium, & excusant a peccato; quia cognitionem ad voluntarium essentialiter requisitam excludunt; si vero sint vincibiles, minuunt tantum voluntarium, & peccatum in ea-

dem

dem specie, vel in diversa pro qualitate negligentiæ commissæ.

Hinc 1. Non peccat die Veneris manducans carnes, vel partem officii omittens, nulla occurrente cognitione jejunii, vel dubio obligationis nondum satisfactæ; peccat vero in utroque casu occurrente aliqua obscura jejunii notitia, vel dubio obligationis breviarii non satisfactæ, eoque non prudenter deposito. 2. Non excusantur Medici, Advocati, Judices &c. sæpius experti, nimia sua præcipitatione, vel negligentia, grave proximo evenisse damnum, non exuendo se talibus defectibus: Quia inconsideratio, & inadvertentia, quibus damnum infertur, possunt, & debent vinci.

QUÆSTIO III.

DE LIBERO.

QUÆRITUR. 1.° *Quid, & quotuplex sit libertas?*

RESP. Libertas in genere, est immunitas a servitute, & præcipue dividitur in libertatem a coactione, seu spontaneitatis, quæ est immunitas ab omni violentia contra voluntatis propensionem ab extrinseco illata; ut amor beatorum; & in libertatem a necessitate simplici, quæ etiam electionis, indifferentiæ, seu arbitrii dicitur, & est, potentia activa, quæ positis omnibus ad agendum requisitis potest ex se agere, vel non agere, vel ponere contrarium, aut quid aliud non oppositum. Unde libertas indifferentiæ triplex est, nempe contradictionis, vel exercitii, quæ est potentia agendi, vel non agendi, ut amandi, vel non amandi; & contrarietatis, seu specificationis, quæ est potentia agendi, vel ponendi contrarium, ut amandi, vel odio habendi; & disparitatis, quæ est potentia hoc, vel illud agendi, sed non contrarium; ut amandi, vel studendi, non vere odio habendi. Sola libertas contradictionis est essentialis, non vero contrarietatis, vel disparitatis.

QUÆR. 2. *Quid, & quotuplex sit necessitas?*

RESP. Necessitas opponitur libertati, & est determinatio ad unum. Alia est antecedens, seu absoluta, quæ rationis, ac voluntatis usum antecedit, quæ etiam consequen-

quentis dicitur. Alia consequens, quæ liberam voluntatis determinationem sequitur, quæ etiam necessitas consequentiæ vocatur. Alia specificationis, quæ determinat voluntatem ad unum; ita, ut non possit ferri in oppositum, v. g. ad bonum; ita ut non possit velle malum. Alia exercitii, quæ determinat voluntatem ad actum, ita ut ab eo non possit abstinere. Alia physica, quæ determinat voluntatem ad unum, ita, ut hic, & nunc non possit velle aliud. Alia moralis, quæ determinat voluntatem ad unum, ita ut sine magna difficultate non possit velle aliud; uti est inveterata consuetudo.

QUÆR. 3. *Qualis detur in homine libertas?*

Dico. Datur in homine, etiam in statu naturæ lapsæ, vera libertas ad bonum, & malum, non solum a coactione, sed etiam a necessitate simplici, quæ etiam ad merendum; & demerendum in eodem statu naturæ lapsæ requiritur; nec sufficit libertas a coactione: ita fides docet contra Luth. & Jansf. Potentia tamen peccandi, seu libertas contrarietatis non est de essentia, quia Christus fuit essentialiter liber; & tamen impeccabilis; pertinet autem ad statum hominis puri, & viatoris; quia ante hominem vita, & mors; bonum, & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. *Eccles.* 15. nec voluntas necessario sequitur judicium intellectus practice practicum, alias non esset libera, positis omnibus ad agendum requisitis.

QUÆSTIO IV.

DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM.

QUÆRITUR. 1. *Quid, & quotuplex sit moralitas actuum humanorum?*

RESP. Moralitas actuum humanorum est dirigibilitas actus liberi ad suam regulam; actus vero moralis est actus humanus conformis, vel deformis, regulis morum, & est triplex species moralitatis: videlicet 1. Bonitas, quæ est conformitas actus cum regulis morum quoad objectum, finem, & circumstantias. 2. Malitia, quæ

quæ est deformitas actus cum iisdem regulis morum; quoad objectum; vel quoad finem: vel quoad circumstantias, ita, ut si deficiat in uno, malus sit; juxta illud B. Dionysii axioma: *bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu*. 3. Indifferentia, quæ est actus nec bonus, nec malus moraliter, vel in specie, id est in ordine ad objectum spectatus; seu individuo, id est in ordine ad finem, & circumstantias consideratus.

QUÆR. 2. Quid, & quot sint principia moralitatis?

RESP. Principia moralitatis, sunt id, a quo actus bonus, aut malus dicitur. Alia sunt intrinseca: videlicet objectum; finis; & circumstantiæ. Alia extrinseca, quæ regulæ moralitatis dicuntur: & sunt natura rationalis prout rationalis est; lex æterna, lex naturalis, recta ratio, & conscientia. Natura rationalis, prout rationalis est, ipsa est natura; prout est intellectiva; volitiva; & libera. Lex æterna est ipsa voluntas Dei, qua aliquid a nobis vult fieri, aut omitti. Lex naturalis est ipsa lex æterna, prout nobis per rectam rationem intimata; & promulgata est. Recta ratio est judicium intellectus a cognitione legis æternæ derivatum, dictans in communi, quid bonum, aut malum sit: quatenus autem cuique, consideratis omnibus circumstantiis, in particulari dictat, quid agendum sit, conscientia dicitur, de qua infra.

QUÆR. 3. Quid sit objectum, finis, & circumstantia?

RESP. 1. Objectum hic sumitur pro eo, quod primario, & per se actu attingitur, prout a fine, ac circumstantiis distinguitur, & potest concipi secundum suum esse physicum, nempe secundum se materialiter consideratum, vel secundum suum esse morale, id est, prout est conforme, vel deforme regulis morum. 2. Finis, est id, cujus gratia aliquid fit, & est duplex: alius enim est intrinsecus, seu operis, in quem opus tendit ex natura sua; sic finis eleemosinæ est sublevatio pauperis. Alius intrinsecus, seu operantis; quem operans sibi proponit; v. g. satisfactionem pro peccatis per elemosinam.

3. Circumstantia definitur a S. Thoma: accidens actum humanum circumstans. Alia est speciem mutans quæ novam actui addit speciem, quod fit in duplici casu. 1. Quando actus propter aliquam circumstantiam opponitur alicui virtuti, vel præcepto, cui sine illa non opponeretur, ut occisio in Ecclesia facta. 2. Quando actus eidem

vir-

virtuti, vel præcepto ob circumſtantiam quidem opponitur, ſed diverſo modo, ſic fornicatio Sacerdotis in Eccleſia opponitur ratione circumſtantiæ perſonæ, & loci, diverſo modo religioni, & triplex eſt peccatum: alia eſt aggravans, vel minuens, quæ malitiam actus auget, vel minuit in eadem ſpecie peccati mortalis; ſi enim ex veniali fiat mortale, mutat ſpeciem duntaxat theologice, ſeu demeritorie; ſic furtum majoris, vel minoris quantitatis. Circumſtantia alia eſt formalis, quæ ſe tenet ex parte actus, ut intenſio, duratio &c. Alia objectiva, quæ ſe tenet ex parte objecti; tales ſunt circumſtantiæ perſonæ, rei, mediorum, finis, modi, & temporis, quæ hoc verſu continentur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando, 1. *Quis*: denotat perſonam, an ſit conjugata, vel conſanguinea, cum qua quis peccavit? 2. *Quid*: denotat qualitatem, vel quantitatem rei, an furto ablata ſit ſacra, vel notabilis? 3. *Ubi*: denotat qualitatem loci, an ſit ſacer, Eccleſia, vel cœmeterium, in quo homicidium eſt commiſſum? 4. *Quibus auxiliis*: denotat media, & inſtrumenta, an ope dœmonis, vel re ſacra uſus ſit ad peccandum? 5. *Cur*: denotat finem, de quo ſupra. 6. *Quomodo*: denotat modum, an vi, rem, vel virginem rapuerit? 7. *Quando*: denotat durationem, vel qualitatem temporis, an in die feſto, & per notabile tempus in Miſſa fuerit voluntarie diſtractus?

QUÆR. 4. *An dentur actus indifferentes?*

Dico. Dantur actus ſupernaturaliter indifferentes. *P. Gerv. & alii contra alios*; quia nullum datur præceptum referendi omnes omnino actus noſtros in finem ſupernaturalem, alias omnes actus infidelium, & opera tantum moraliter bona eſſent peccata, quod damnatum eſt a Gregorio XIII. contra Mich. Bajum., & Joan. Hus; niſi cum Billuart velis dicere, in bono honeſto relationem in Deum virtualiter contineri. Dantur etiam actus indifferentes moraliter in ſpecie, id eſt, quoad objectum; quia datur objectum in ſe indifferens, ut ambulare, non autem dantur actus indifferentes in individuo; quia homo tenetur omnes ſuos actus referre ad finem honeſtum, cum teneatur agere ut homo, ut differat a brutis, & juxta exigentiam naturæ ſuæ rationalis, qui finis honeſtus eſt, nec licet ei agere propter bonum delectabile more bruto-

rum.

rum. *Innoc. XI. in damnatione proposit. VIII. & IX.* ac proinde propter bonum honestum, cum utile non finalizet.

QUÆR. 5. Quænam sit primaria, & radicalis bonitatis, ac malitiæ regula?

Dico. Primaria, & radicalis bonitatis, ac malitiæ regula est natura rationalis, ut rationalis est; quia ideo lex æterna, & aliæ regulæ aliquid prohibent; v. g. fornicationem, & matrimonium permittut, quia fornicatio disconvenit naturæ rationali, ut rationalis est, & matrimonium convenit naturæ rationali, ut rationalis est. Lex vero æterna, lex naturalis, recta ratio, ac conscientia, secundariæ sunt moralitatis regulæ, quarum proxima est conscientia; quia proxime, & immediate alias regulas ad actum applicat.

QUÆR. 6. Unde desumatur primaria intrinseca, & specifica actuum humanorum moralitas?

Dico. Primaria intrinseca, & specifica actuum humanorum moralitas desumitur ab objecto secundum suum esse morale spectato, prout conforme, vel disforme est naturæ rationali, ut rationalis est; qui actus, ut furtum, & adulterium per objecta specie differunt.

QUÆR. 7. Unde desumat actus indifferens, vel ex objecto, bonus, vel malus, secundariam, vel novam moralitatem?

Dico. Actus humanus ex objecto indifferens, sumit bonitatem specificam, aut malitiam a fine bono, vel malo agentis, & circumstantiis. Actus vero ex objecto bonus, vel malus novam, specie, acquirit bonitatem, vel malitiam accidentalem a fine operantis, si specie differat a bonitate, & malitia objecti; & a circumstantiis speciem mutantibus; a circumstantiis vero aggravantibus bonitatis duntaxat, aut malitiæ augmentum, vel diminutionem in eadem specie: quia actus acquirit per finem, & circumstantias speciem mutantes novam, specie distinctam, & per aggravantes majorem solum convenientiam, vel disconvenientiam ad regulas morum.

Hinc 1. Ambulatio ex objecto indifferens propter sanitatem peracta, est bona ratione finis honesti; ob meram delectationem, vel cum neglectu Missæ, est mala ratione finis inhonesti, & circumstantiæ temporis ad aliud obligantis. 2. Furtum ad fornicandum factum, præter speciem furti ex objecto, habet speciem fornicationis propter finem. 3. Sacerdos peccans cum consanguinea uxorata,

tata. præter peccatum luxuriæ, committit sacrilegium ratione circumstantiæ personæ sacræ, & adulterium ratione personæ ligatæ, & incestum ratione consanguineæ. 4. Auferens calicem etiam extra Ecclesiam, ut in domo sacristani, vel aliam rem ad Ecclesiam pertinentem, vel illius custodiæ traditam, ita, ut pro ea sit responsabilis, præter furtum committit sacrilegium ratione rei sacræ, vel injuriæ Ecclesiæ factæ. 5. Homicidium, vel furtum rei profanæ in Ecclesia, vel cœmeterio factum, præter speciem homicidii, vel furti, aliam habet sacrilegii; quia sanctitati loci specialiter repugnat. 6. Decipiens puellam philtro, præter peccatum luxuriæ, committit superstitionem propter circumstantiam medii. 7. Auferens vi rem alienam ad mœchandum, præter furtum, committit adulterium ratione finis, & rapinam ratione modi. 8. Voluntarie distractus notabiliter in Missa die Dominica, præter irreverentiam erga sacrificium, peccat contra Ecclesiæ præceptum, ratione temporis per Missam sanctificandi, & graviter ratione durationis illius notabilis.

QUÆR. 8. *An actus ex objecto, malus, bono fine cohonestari, vel ex objecto, bonus, malo fine, vel circumstantiis, seu alio defectu vitiari possit?*

Dico. Actus ex objecto malus, nullo bono fine cohonestari potest; quia bonum ex integra causa; licet ejus malitia possit honesto fine minui; quia minori fit in peccatum affectu. Actus vero ex objecto, bonus, ob finem mortaliter, vel etiam venialiter malum, totus vitiatur; quia malum ex quolibet defectu. Nec actus bonus imperari potest ab actu malo; quia non potest arbor mala bonos fructus facere. *Matth*. 7. Circumstantia tamen, vel defectus venialiter tantum malus, actui bono adveniens, vel eum concomitans, non totam ejus destruit bonitatem; quia in actum non influit, causa, vel finis.

Hinc 1. Peccat, qui mentitur ad salvandam innocentis vitam, licet finis sit bonus; minus tamen illo, qui ex levitate mentitur. 2. Jejunium, vel oratio ex vana gloria facta, est tota vitiosa; confessio, cujus omnes partes ex vana gloria sunt imperatæ, est tota sacrilega. Econtra vero vana gloria jejunio, bono fine incepto adveniens, leve tædium, vel negligentia orationem concomitans, non totam utriusque tollunt bonitatem, ac meritum; quia vana gloria, ut finis, est causa actus, & intrinsece eum

affi-

afficit; non vero concomitanter tantum se habens, nec alii defectus.

QUÆR. 9. *An Actus externus augeat bonitatem, vel malitiam actus interni?*

Dico. Actus externus non auget per se bonitatem, aut malitiam actus interni ex parte voluntatis efficacis, nec minuitur bonitas, vel malitia, licet voluntas impedita ad opus non prodeat externum; quia actus externus nullam habet libertatem distinctam a libertate actus interni, quæ est principium moralitatis; sed solum aliquando per accidens auget moralitatem actus interni ratione scandali, majoris intensionis, durationis, vel difficultatis superandæ, quibus actus internus simul augetur; ideoque excommunicatio, irregularitas, obligatio restitutionis, per solum actum internum sine externo non incurruntur.

QUÆR. 10. *Quomodo voluntas humana, ut sit bona, debeat conformari voluntati divinæ.*

Dico. Voluntas humana, ut sit bona, ac recta, debet generaliter conformari divinæ voluntati; quia voluntas divina est bonæ voluntatis humanæ regula; non quidem semper in volito materiali, quod est ipsa res a Deo volita; quia nemo tenetur velle combustionem propriæ domus, famem, morbum, &c. nisi voluntas Dei circa materiale innotescat præcepto, vel prohibitione; quia voluntas Dei præcipiens, obligat ad volendum, & agendum, & prohibens, ad nolendum. Imo aliquando nec licet velle, quod Deus vult, nempe solum permissive, ut peccatum; vel quod Deus vult ob rationes superiores, ut mortem proprii parentis, jacturam bonorum proximi; quia lex charitatis hæc prohibet: bene autem debet conformari volito formali, id est rationi Dei volendi, quæ est bonum commune totius universi prout ordinatur ad ipsum Deum & gloriam ipsius; quia voluntas humana, ut recta sit, debet velle bonum commune, & divinum, ac proinde volitum a Deo sub hac ratione, & formalitate: non vero prout est nocivum spiritualiter, vel etiam corporaliter proximo.

QUÆSTIO V.

DE CONSCIENTIA.

QUÆRITUR. 1. *Quid sit conscientia.*

RESP. Conscientia, est actus intellectus practici, dictantis, quid hic & nunc, spectatis omnibus circumstantiis sit faciendum, ut bonum, vel omittendum, ut malum. Differt a synderesi, quæ versatur circa prima morum principia; & a prudentia, quæ ex primis principiis generales deducit conclusiones; conscientia vero utriusque dictamina ad actum particularem applicat; sic v. g. synderesis dictat: *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris;* prudentia inde in communi deducit: ergo res aliena non est retinenda, sicut nollem rem meam ab alio retineri: conscientia vero ex utroque dictamine synderesis, & prudentiæ in particulari practice concludit: ergo hanc crumenam pecuniæ, quam inveni, non debeo retinere, sed suo proprio domino restituere.

QUÆR. 2. *Quotuplex sit conscientia?*

RESP. 1. Conscientia dividitur in veram, & erroneam, & in certam, & dubiam, in scrupulosam, & latam, in probabilem, & improbabilem. Conscientia vera est ea, quæ dictat aliquid esse licitum, vel illicitum, quod revera tale est. Conscientia erronea, seu falsa est ea, quæ dictat aliquid esse licitum, vel illicitum, quod revera non est. Alia est invincibiliter erronea, cujus error adhibita debita diligentia depelli non potuit, nec debuit. Alia vincibiliter erronea, cujus error adhibita debita diligentia depelli potuit, ac debuit; hæc est affectata, vel crassa pro ratione ignorantiæ, in qua fundatur. Conscientia certa, est judicium firmum sine formidine saltem rationali circa bonitatem, aut malitiam actus hic, & nunc agendi. Certitudo est triplex, nempe metaphysica, seu absoluta, sub qua non potest esse falsum, & quæ nec per Deum aliter esse potest, ut totum majus est sua parte; vel res de fide. Physica, quæ secundum leges ordinarias aliter esse nequit, licet aliter esse possit supernaturaliter, ut combustio stupæ in igne; & certitudo moralis,

ralis, sub qua sine miraculo potest subesse falsum, debita tamen est adhibita diligentia, qualem vulgo suis in negotiis adhibere solent sapientes, ut quod in jure duobus testibus, vel ex libro baptismali probatur. Certitudo moralis sufficit pro conscientia certa.

2. Conscientia dubia, quæ improprie tantum conscientia dicitur, est suspensio judicii circa bonitatem, aut malitiam operis hic & nunc agendi; vel quia ex neutra parte sunt rationes suadentes, & tunc dicitur dubium negativum; vel quia ex utraque parte occurrunt rationes æque ponderantes, & hoc dicitur dubium positivum.

Dubium, ulterius dividitur in dubium juris, quo dubitatur, an aliquid sit præceptum, vel an extet lex: & in dubium facti, quo sciens legem dubitat, an eam impleverit. Aliud est speculativum, quando dubitatur de re, quæ non pertinet ad mores, vel de re pertinente quidem ad mores, sed dubitatur solum in communi, an sit licita, & dicitur dubium practicum speculative. Aliud est practice practicum, quo dubitatur, an aliqua actio cum omnibus circumstantiis hic & nunc sit licite ponenda; v. g. an hodie sit jejunandum.

3. Conscientia scrupulosa, est ea, qua mens levibus innixa fundamentis cum anxietate judicat, vel timet in actione bona, vel indifferenti subesse malum. Scrupulus dupliciter sumitur, 1. Pro judicio de malitia actus, futilibus innixo rationibus. 2. Pro timore inani malitiæ cum judicio absoluto, & practico de liceitate actus juncto.

Scrupulosus censetur, qui 1. Contra communem timoratorum, vel etiam confessarii judicium inquietus est. 2. Qui sapientum consilio nonnisi cum anxietate acquiescit. 3. Qui confessionibus sincere factis, semper aliquid defuisse credit. 4. Qui variis inquietatur cogitationibus, contra fidem, castitatem &c. licet eis non consentire soleat, nec velit. 5. Qui levibus ex rationibus judicium mutat, psalmos, ac verius repetit.

Causæ scrupulorum intrinsecæ sunt: 1. Ignorantia. 2. Cerebri infirmitas. 3. Melancholia. 4. Formidolosa complexio. 5. Superbia, & nimius sui ipsius amor. Et extrinsecæ sunt: 1. Conversatio cum scrupulosis. 2. Lectio librorum terribilia continentium. 3. Astutia dœmonis, ut ad bonum ineptos faciat. 4. Dei pro humiliatione permissio.

B 3 Re-

Remedia ſunt: 1. cognoſcere ſe ſcrupuloſum, & ſe ad confeſſionem dubiorum, circumſtantiarum, & integritatem materialem non teneri, ut alii. 2. Scrupulis reſiſtere. 3. Cauſas ſcrupulorum amovere. 4. Confeſſarii conſilium ſequi. 5. Acquieſcere confeſſioni morali diligentia factæ. 6. Bene de Dei bonitate ſentire. 7. Orare, & ſe humiliare. 8. Medicinam etiam corporalem adhibere 9. Cum ſcrupulis non diſputare.

4. Conſcientia lata, eſt ea, qua mens ex leviſſimis rationibus, & quidem cupiditati faventibus licitum eſſe putat, quod malum eſt, vel pro levi peccato habet, quod grave communiter reputatur.

5. Conſcientia probabilis, eſt actus intellectus, qui ob motivum grave, quamvis abſolute fallibile, judicat actionem hic & nunc exercendam, eſſe licitam, vel illicitam.

6. Conſcientia improbabilis eſt actus, quo intellectus ob motivum nullius, vel levis momenti, judicat actionem eſſe licitam, vel illicitam:

7. Opinio probabilis, alia eſt intrinſece probabilis, quæ bona nititur ratione intrinſeca, nec principiis fidei, nec bonorum morum, nec alteri rationi manifeſtæ contraria eſt. Alia eſt probabilis extrinſece, quæ auctoritate ſcripturæ, traditionum, deciſionum Eccleſiæ, vel Doctorum melioris notæ, ac timoratæ conſcientiæ nititur. Alia eſt probabilior, cujus rationes, & auctoritates præponderant. Alia minus probabilis, cujus rationes & auctoritates minus præponderant. Alia æque probabilis, cujus rationes, ac auctoritates ſunt ejuſdem ponderis. Opinio, alia eſt tuta, quæ removet a periculo peccandi. Alia eſt minus tuta, quæ minus removet a periculo peccandi; alia tutior, quæ magis removet a periculo peccandi. Alia favens legi, quæ declarat legem hic & nunc obligare. Alia favens libertati, quæ eximit a lege.

8. Auctores ſunt triplicis claſſis. 1. Claſſis ſunt: SS. Patres, ac Doctores Eccleſiæ, 2. claſſis ſunt: alii eximie pii, ac docti, raro, vel nunquam in aliqua laxitate manifeſta deprehenſi. 3. claſſis ſunt alii Auctores quidem docti, arctam tamen viam Chriſti nimis latam facere conantes. Pro ſententia probabili ſufficit unus author. 1. claſſis, vel tres, aut quatuor 2. claſſis cum bona ratione, licet non convincente, ſi torrentem Doctorum, vel

vel majorem auctoritatem, vel rationem manifestam non habeant contra se. Non vero unus solum 2. classis, vel plures in quocumque numero 3. classis. si quæstio sit de laxitate, vel opinione favente libertati. *P. Gerv.*

9. Conscientia adhuc alia est obligans, quæ dictat aliquid de præcepto esse faciendum, vel fugiendum. Alia consulens, quæ dictat aliquid esse melius, & de consilio tantum omittendum, vel faciendum. Alia permittens, quæ dictat aliquid nec præcipi, nec prohiberi, sed permitti.

QUÆR. 3. *Quanam conscientia sit proxima bonitatis, vel malitiæ regula?*

Dico. Conscientia vera, vel saltem moraliter certa, est proxima bonitatis, ac malitiæ regula, ita, ut nullus actus humanus sit moraliter bonus, vel malus, nisi conscientia prævie dictet directe, vel indirecte illum esse bonum, vel malum, vel saltem ei subesse periculum mali; quia qui non habet conscientiam veram, vel saltem moraliter certam, sed de honestate actus dubitat, vel mali suspicionem habet, exponit se periculo peccandi; ergo peccat.

QUÆR. 4. *An conscientia erronea possit esse regula moralitatis?*

Dico, Conscientia invincibiliter erronea, nonquidem per se, sed per accidens potest esse regula bonitatis, & malitiæ, cui agens se conformare tenetur; non autem conscientia vincibiliter erronea, ita, ut agens contra conscientiam invincibiliter, vel vincibiliter erroneam peccet, & quidem graviter, vel leviter, prout conscientia dictat; quia contra utramque agendo putat se peccare. Conformans autem se conscientiæ erroneæ excusatur a peccato, si sit invincibilis, non vero si sit vincibilis, quia ignorantia invincibilis excusat a peccato, non vero vincibilis.

Hinc 1. Judicans per conscientiam invincibiliter, vel vincibiliter erroneam, se teneri ad salvandam innocentis vitam mentiri, non mentiendo peccat; quia putat, se peccare; peccat quoque mentiendo, si ignorantia sit vincibilis, non vero, si sit invincibilis, quia invincibilis excusat a peccato, non vero vincibilis. 2. Judicans, se sub peccato obligari audire Missam, & simul manere apud ægrotum, quod minus peccatum apparet, eligere debet;

 si ita

si ita perplexus esset, ut hoc discernere nequeat, nec alium consulere possit, non peccat quidquid agit; quia non est moraliter liber. 3. Agens contra conscientiam erroneam dictantem id, quod est indifferens, esse malum, non cogitando cujus speciei, peccat saltem contra obedientiam; quia non potest illud apprehendere ut malum, nisi in confuso saltem apprehendat ut contrarium legi, & mortaliter, si illud apprehendat saltem confuse ut aliquid grave, quia se exponit periculo peccati mortalis; & venialiter, si ut aliquid leve; si autem nullo modo, nec ad levitatem, nec ad gravitatem attendat, probabilius, & communiter graviter peccasse censetur, si voluisset agere sive grave, sive leve apparuisset; leviter, si noluisset agere, si grave apparuisset, ut dicetur infra in Tractatu de peccatis. 4. Percutiens laicum, putans, esse sacerdotem, sacrilegium committit, excommunicationem tamen non incurrit; quia ratio sacrilegii est solum interna in intellectu errante, non vero in opere externo.

Hinc 2. Tenetur confessarius monere pœnitentem, 1. Quando putat mortale, quod non est, v. g. Plebejum putantem, se teneri sub mortali interesse vesperis diebus Dominicis, vel audire Missam in die Cinerum, vel abstinere a potu ad refrigerationem in die jejunii sumpto, vel monialem existimantem sub mortali se astringi ad silentium, aut ad jejunium regulare; vel uxorem putantem plura in matrimonii usu esse mortalia, quæ tamen nonnisi venialia, vel nulla sunt peccata; quia licet admoniti forte frequentius venialiter peccent, minus tamen malum est, quam unicum mortale. 2. Quando pœnitens laborat ignorantia vincibili, existimando licitum, quod peccatum est, vel si dubitet, vel confessarius a pœnitente interrogetur; quia ut Doctor tenetur ignorantem instruere, ne peccet, etiamsi nulla sit spes emendationis; quia vincibiliter ignorans æque, ac non monitus peccat, nec capax est absolutionis. 3. Quando laborat ignorantia etiam invincibili, si spes sit emendationis, nec periculum majoris mali, vel si nulla spes sit emendationis, error tamen vergat in præjudicium boni communis, ut si sacerdos invalide ordinatus celebret; vel si cedat in scandalum multorum, ut si ignoranter hæreses doceat, vel in damnum tertii, ut si Medicus ignorantia invincibili medendo mortem causet; vel si sint necessaria necessitate medii, ut mysterium SS.

Tri-

Trinitatis, & Incarnationis; quia non sunt capaces absolutionis, & de admonitis ex remorsu conscientiæ, ac decursu vitæ emendatio facilius speratur. 4. Non vero tenetur, nec potest monere invincibiliter ignorantem, si admonitio magis censeatur nociva, quam utilis; quia ex peccato materiali sine utilitate fieret formale, ut si de nullitate matrimonii admoniti probabiliter tamen materialiter essent cohabitaturi, vel a se invicem discessuri cum scandalo, prolis periculo, familiæ diffamatione, & in utroque casu a S. pœnitentiaria dispensatio potius esset petenda; & mulieri ex odionolenti accedere ad virum, quem invincibiliter credit suum legitimum, cum in re non sit, suaderi debet, ut eum accedat, & debitum reddat, si moneri nequeat; quia alias formaliter peccat, non vero ut debitum petat; quia quoad hoc est sui juris. Quod si agatur de matrimonio contrahendo, attendenda est Sacramenti irreverentia, & alia mala inde secutura, & minus eligendum, regulariter tamen minora sunt ex admonitione timenda, quam illo contracto.

Hinc 3. Pœnitens censetur laborare conscientia invincibiliter erronea. 1. Si sit timoratæ conscientiæ. 2. Si cognito errore soleat contristari, & non amplius peccare. 3. Si nullum dubium, vel scrupulus præcesserit. 4. Si rès ignorata sit juris humani, vel positivi, vel naturalis circa conclusiones remotas. Econtra vero censetur vincibilis, si sit laxioris conscientiæ, ac criminibus deditus, si aliquod dubium, vel scrupulus præcesserit non satis prudenter resolutus, si res ignorata sit circa prima principia, seu proximas eorum conclusiones.

Hinc 4. Errorem potest deponere sequendo decisionem confessarii, vel superioris, non tamen tenetur illam sequi, si parem, vel superiorem ipsis noverit se habere scientiam. Etsi sint illiterati, & plebei, sequi possunt communem timoratorum praxim, vel viri docti, ac prudentis consilium: sæpe enim vix aliter adjuvari possunt.

QUÆR. 5. *An conscientia dubia sit morum regula?*

Dico. Conscientia dubia non est morum regula, & ea non prudenter deposita operans peccat; quia non agit ex fide, id est cum persuasione honestatis actus, & se periculo peccandi exponit. Dubium autem juxta sequentes regulas deponendum est. 1. Quando dubium est mere negativum, & adhibita debita diligentia nulla appareat ra-

tio

tio suadens de illiceitate actus, tanquam male fundatum deponi debet. *Innoc. III.* 2. in dubio positivo melior est conditio possidentis in materia justitiæ. *Reg.* 65. *Juris.* 3. pro eo standum est, pro quo stat præsumptio, pro eo vero stat præsumptio, quod verisimilius, vel plerumque fieri consuevit. *Reg.* 25. *Jur.* 4. Si ex neutra parte stat præsumptio, tutior pars est eligenda. *In Jure Tourn.*

QUÆR. 6. *An illa regula*: melior est conditio possidentis, *solum valeat in materia justitiæ?*

Dico. Regula juris: *in dubiis melior est conditio possidentis*, solum valet in materia justitiæ ad prudenter deponendum dubium positivum; quia solum in materia justitiæ alia adhuc regula præsumptionis adjuvatur, Res enim apud suum, & non alienum dominum, ut propria servari solet; non vero valet in alia materia. quando possessio stare videtur pro libertate; sed ex neutra parte stante præsumptione, tutior pars est eligenda; quia occurrente dubio positivo, non accedente præsumptione, non stat possessio reipsa pro libertate magis, quam pro lege. Nam juxta adversarios: possessio stat pro lege, quando lex est certa, & incertum. an sit abrogata: & stat pro libertate, quando libertas est certa, & incertum, & dubium est, an lege, vel voto obligetur; atqui, occurrente dubio positivo, an voverit castitatem; vel an lege jejunii obligetur, libertas non est certa, sed dubia; dubitando enim, an voverit castitatem, dubitatur, an habeat libertatem nubendi; dubitando, an lege jejunii obligetur, dubitatur, an libertatem non jejunandi habeat; ergo possessio non stat pro libertate, sed potius contra ipsa præsumptio; quia nemo dubitare solet, quando certa est libertas.

Hinc 1. Inferunt auctores in *materia justitiæ*. 1. Si facta debita inquisitione dubitetur, an ager bona fide possessus sit proprius, præsumitur proprius, & potest retineri: quia præsumitur, esse possidentis, si notabiliter probabilius sit, esse alienum, debet restitui; vel saltem pars pretii pro qualitate dubii, quia non est par utrobique causa, quam æqualitatem regula juris supponit, & plus debetur possessori probabilori, quam probabili. *Apud Paul. Lugd.* 2. Dubitans, an debitum solverit, si sit certum, tenetur totum solvere; quia possessio stat pro debito; si etiam creditor dubitet, tenetur ad partem pro ratione dubii. *Laym & alii.* 3. Dubitans, v. g. Medicus, an causam

ſam Theologice graviter culpabilem mortis, vel Advocatus gravis damni dederit, ad nihil tenetur. *Tamb. Lugd. & alii*. quia præſumitur non dediſſe, præcipue, ſi alias non dare conſueverit: Certus vero de gravi culpa theologica, & dubitans, an inde mors, vel damnum ſit ſecutum, tenetur reſarcire damnum; *Sanch. & alii*. quia certa eſt actio injuſta; ſic ſocius latronum dubitans, an cauſa fuerit efficax latrocinii, vel ſuo ſclopeto occiderit, tenetur reſtituere. *Paul. Lugd.* & cenſetur incurriſſe cenſuras; *P. Gerv. & alii*; quia actio damnoſa eſt certa, & præſumitur damnum. 4. Princeps dubitans de juſtitia belli, defenſivum, non vero offenſivum movere poteſt; *Paul. Lugd.* quia juſte jus ſuum tuetur, quod poſſidet, non vero juſte alterius aggreditur, quod ratione poſſeſſionis melius eſt. 5. Si inter duos dubitetur, quis eorum ſit pater, tenentur ambo, plus ditior, quam pauper. *P. Gerv.* quia minus gravatur, & deficiente uno, tenetur alter in integrum *P. Gerv. & alii*; quia neceſſitas alendæ prolis eſt certa. 6. Fraude decem lucrans aureos, tenetur illos reſtituere; ſi alius, qui perdidit, decem lucratus fuiſſet, tenetur ad alios decem; ſi ſit dubium, nihil tenetur ultra decem. *P. Gerv. & alii*, quia conditio utriuſque eſt æqualis. 7. Dubitans, an præceptum ſuperioris ſit de re licita, an v. g. bellum ſit juſtum, tenetur obedire, & ducem ſequi. *Sanch. & alii*; quia præſumptio eſtat pro ſuperiore: ſi tamen ageretur de valore Sacramentorum tutior pars eſſet eligenda. *Paul. Lugd.* vel ſi princeps injuſta bella movere ſoleret, præſumptio ab aſſuetis eſſet contra Principem *Ibid.* 8. Dubitans, an votum poſſit dari novitio, tenetur illud dare. *Paul. Lugd. & alii*; quia defectus non præſumitur, & indicia dubia de malitia debent in meliorem partem interpretari. *Cap. de Sent. & Jud. & Leg. ſemper in dub.* 9. Si dubitetur, an filii ſint legitimi, habentur legitimi, & poſſunt ordinari. *Lugd. Tamb. & alii*. Non poſſunt tamen ad hæreditatem concurrere exiſtente poſſeſſore certo. *Tamb.* Nec expoſiti in hoſpitali habendi ſunt legitimi, niſi lege Principis, vel diſpenſatione legitimentur, quia ordinarie illegitimi exponi ſolent, & præſumptio eſt, eſſe illegitimos.

Hinc 2. *Circa leges* dubitans dubio poſitivo. 1. An lex exiſtat, vel uſu ſit recepta, tenetur eam ſervare, *Paul. Lugd. Tamb. ex Charm.* quia ſecurius eſt. Vel dubitans, an

an ſit abrogata, vel ab illa eximatur, tenetur, illam implere; quia lex eſt certa, & abrogatio, vel exemptio incerta. Dubitans, an legem, quæ eſt certa, impleverit, v. g. an officium divinum dixerit, tenetur illud dicere: quia debito certo non ſatisfit ſolutione dubia; dubitans tamen, an unum, aut alterum pſalmum in officio dixerit, poteſt ſe reſolvere, dixiſſe, ſi alias eos dicere conſuevit. *P. Gerv.* 2. Dubitans, an 21. annum compleverit, tenetur jejunare. *Paul. Lugd. Tourn. Thom. ex Charm.* quia ſecurius eſt, & libertas pariter dubia eſt: dubitans an poſt mediam noctem biberit, non poteſt communicare: nec dubitans, an hora mediæ noctis ſit audita, manducare carnes in ſabbato, nec comeſtionem carnis continuare die Jovis. *Paul. Lugd.* quia tutius eſt. 3. Dubitans, an delectationi mortiferæ conſenſerit, cenſetur non conſenſiſſe, ſi timoratæ ſit conſcientiæ, & ordinarie non conſentire ſoleat; ſecus, ſi ſit laxæ, & alias conſentire conſueverit. *Paul. Lugd. Bonacina & alii*; quia pro aſſuetis ſtat præſumptio. 4. Dubitans, an cenſuram, vel irregularitatem incurrerit, benignior pars eligenda eſt *P. Gerv. Laym. & alii contra Tourn. & Thom. ex Charm.* quia odioſa ſunt reſtringenda, excepta irregularitate ob homicidium ex ſpeciali lege; *in cap. ad aud. de homic.* Si nimirum homicidium ſit certum, & dubium. an ſuo conſilio, vel cooperatione ſit ſecutum, *Laym. & auct. cit.* eadem lege incurruntur caſus dubii Bullæ Cœnæ, ubi ſunt recepti; *P. Gerv.* Si tamen eſſet dubium poſitivum, poſſet quis ſe determinare, non incurriſſe *Auct. cit.* Si conſtet de cenſura, & dubitetur de abſolutione, non cenſetur abſolutus. *Laym. & alii.*

11 *Hinc* 3. *In materia votorum* 1. Dubitans, an voverit, tenetur votum implere, niſi regula præſumptionis juvetur; quia ſi antea nihil dubii, vel anxietatis ſit paſſus, vel obligationum non ſoleat obliviſci, vel vovere non conſueverit, præſumendum, non voviſſe. *Tourn.* Dubitans, an voverit, vel ſolum propoſuerit, ordinarie tantum propoſuiſſe cenſetur. *Paul. Lugd.* Præcipue, ſi alias tantum proponere conſueverit. Si conſtet de voto, & dubitet de deliberatione ſufficienti, præſumitur adfuiſſe. *Ibid.* quia raro deeſt. 2. Dubitans, an ſex, vel octo jejunia voverit, tenetur ad octo. *Tourn. Thom. ex Charm.* quia tutius eſt. Qui vovit Roſarium, dubitans an 5, vel 6. decadum, tenetur

netur, ut alias solebat dicere; quia ita intendisse præsumitur. *Paul. Lugd.* 3. Qui vovit, se nunquam accessurum ad fœminam, & dubitans, an de conjugali, vel fornicario accessu intellexerit, tenetur a conjugio abstinere. *Paul. Lugd. Thom. ex Charm. & alii.* quia particulæ negativæ sunt malignantis naturæ, & omnia post se excludunt. 4. Qui vovit castitatem, dubitans, an perpetuam, tenetur ad perpetuam *Auct. mox cit.* quia ordinarie sic solet intelligi, & securius est. 5. Qui vovit religionem, dubitans, an intellexerit professionem, tenetur profiteri, si religionem ei convenire noverit. *P. Gerv. & alii*, quia ordinarie sic intelligitur. 6. Dubitans, an vere, vel ficte voverit, promiserit &c. præsumitur vere vovisse &c. quia malum non præsumitur. 7. Dubitans, an impuber voverit religionem, potest se submittere irritationi a patre, vel tutore factæ. *Laym.* quia ob dubium subditi non privatur superior sua auctoritate, quia est certa.

Hinc 4. Circa *Sacramenta*. 1. Dubitans, an intentionem habuerit, præsumitur habuisse; quia rarissime deest. *P. Thom. ex Charm.* 2. Dubitans, an verba formæ debite pronuntiaverit; censetur, eam pronuntiasse. *P. Thom. ex Cham.* præcipue si alias eam solebat debite pronunciare. 3. Dubitans, an mortale commiserit, vel commissum confessus fuerit, tenetur illud confiteri, vel an confessio fuerit irritata, eam reiterare. *P. Thom. ex Cham. Paul. Lud.* 4. Dubitans de valore matrimonii cum dubio, vel bona fide contracti, potest post bimestre, vel consummato matrimonio, petenti reddere debitum. *cap. dom. de nupt. ex & cap. inquis. de sent. excomm.* quia reddendo debitum exponit se periculo minoris mali, quam illud negando; nempe reddendo, violandi castitatem, & negando, justitiam; non vero potest petere, nec infra bimestre, & nondum consummato matrimnnio reddere; quia potest sine injuria negare. Si ambo dubitent, neuter potest reddere nec petere. *Paul. Lugd.* quia in dubio neuter jus habet, & tutior pars est eligenda. 5. Dubitans, an impedimentum dirimens contraxerit, vel prima uxor mortua sit, non potest inire matrimonium cum alia. 6. Dubitans, an baptismum vel confirmationem acceperit, potest sub conditione baptizari, vel confirmari. *Tamb. & alii*, 7. Dubitans, an annum 22. inchoaverit, non potest sacros suscipere ordines. *Paul. Lugd. & alii.*

QUÆR.

QUÆR. 7. An conscientia scrupulosa, vel lata sit regula morum?

Dico. Nec conscientia scrupulosa, nec conscientia lata sunt regulæ morum; quia ambæ sunt improbabiles, & futilibus innixæ rationibus, teneturque scrupulosus scrupulum, sumptum pro judicio practico de illiceitate actus, levibus innixo rationibus deponere, & contra timorem junctum cum judicio practico de liceitate actus agere, & quidem aliquando sub peccato gravi, quando nimirum periculum esset insaniæ, vel causa gravium peccatorum; quia mala ita gravia, quilibet præcavere tenetur.

Hinc 1. Si pœnitens sit scrupulosus circa confessiones præteritas, confessarius earum repetitionem non admittat, nisi certum defectum deprehendat. 2. Si sit scrupulosus circa confessiones præsentes, si non obediat, confessarius eum non amplius audiat. 3. Si sit scrupulosus in agendis, habendo judicium practicum de illiceitate actus futilibus innixum rationibus, ei confessarius injungat, ut illud deponat, & in agendis non mortale credat, nisi certo sciat. 4. Si sit scrupulosus, habendo quidem judicium practicum de liceitate actus, sed tamen junctum cum timore, ne subsit malum, ei injungat, ut spreto timore, illud sequatur. 5. Si alias confessarius detegat scrupulorum causas, illas removere, & media convenientia adhibere satagat; non tamen eum a Sacramentorum usu deterreat, sed oleum compassionis cum aceto severitatis ita conjungat, ut ægrotus sanetur; etiam caveat, ne ad aliud extremum, laxitatem nimirum transeat.

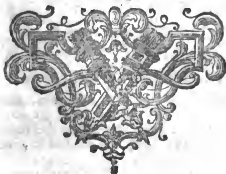
QUÆR. 8. An, & quomodo conscientiam probabilis, sit regula morum?

Dico. Conscientia, seu opinio probabilis, non habens probabiliorem, vel probabilem sibi oppositam faventem legi, est regula morum, & potest eam quis tuto sequi; quia est moraliter, & probabiliter certa, quæ certitudo probabilis juxta S. Thomam sufficit in moralibus. Non vero est licitum sequi opinionem probabilem faventem libertati, cum agitur de peccato committendo in concursu probabilioris, vel æque probabilis faventis legi; quia non licet facere, quod probabilius, vel saltem probabiliter malum est, nec se exponere periculo peccandi. Licet tamen sequi probabiliorem faventem libertati in concursu probabilis faventis legi; quia est verior, dummodo non agatur

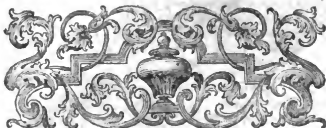
de va-

de valore Sacramentorum, vel mediis ad salutem necessariis necessitate medii; quia in re tanti momenti tutior est præferenda. *Innoc. XI. in damn. propos.* 1. quia probabilitas non tollit periculum damni, bene autem in aliis materiis supplet.

Hinc. Quando diversæ occurrunt opiniones 1. Docti tenentur coram Deo ponderare rationes intrinsecas, & extrinsecas, & probabilius, vel tutius sequi. 2. Mediocriter docti, consulere debent scientia, ac pietate graves, nec laxioris, nec rigidioris moralis suspectos; vel auctores evolvere, & eam, quam, communem opinionem dicunt, tenere; vel si in diversas abeant partes, tutiorem amplecti. 3. Illiterati, ac plebei possunt Parochi, ac Confessarii auctoritatem, sæpe etiam communem timoratorum praxim sequi; quia in dubiis suis vix alio modo dictamen conscientiæ practicum formare possunt.

TRA-

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

Hic Tractatus tres complectitur quæstiones, 1. de Legibus in communi, & in particulari, 2. de cessatione legis, 3. de Præceptis Ecclesiæ.

QUÆSTIO I.

DE LEGIBUS IN COMMUNI ET IN PARTICULARI.

QUÆRITUR. 1. Quid sit Lex in communi?

RESP. LEX definitur rationis ordinatio, stabilis, ad bonum publicum promulgata ab eo, qui curam communitatis habet cum intentione obligandi subditos. Differt a præcepto, quod non est stabile, nec pro bono communi, sed particulari.

QUÆR. 2. Quot sint conditiones legis?

RESP. Conditiones legis sunt decem, videlicet: 1. ut sit honesta. 2. justa; 3. possibilis; 4. secundum naturam rationalem, & patriæ consuetudinem; 5. necessaria; 6. utilis; 7. non obscura; 8. stabilis; 9. pro bono communi; 10. promulgata, & quidem naturalis per dictamen rationis; divina vero per revelationem internam, vel externam cum, vel sine solemnitate; & humana per solemnem cæremoniam.

QUÆR.

QUÆR. 3. *Quotuplex sit lex?*

RESP. Lex dividitur in æternam, naturalem, & positivam; positiva ulterius dividitur in divinam, ac humanam, & hæc in Ecclesiasticam, & Civilem; ratione materiæ vero in affirmativam, & negativam.

QUÆR. 4. *An promulgatio sit de legis essentia?*

Dico. Promulgatio, quæ est authentica legis notificatio, est de essentia legis, & quidem, quoad leges humanas cum solemnitate facta in singulis diœcesibus, si sit Pontificia, & ex communi fere omnium regnorum usu in singulis provinciis, si sit civilis, & in regno Galliæ in super actis supremarum Curiarum inseri solet. Qua facta obligat etiam ignorantes a die in lege, vel a consuetudine præscripta, vel a publicatione sufficienter facta, pro qua duo menses a lege cæsarea præscribuntur, quam etiam consuetudinem pontificia sequitur: quia sine solemni promulgatione non authentice sciri, ac proinde nec observari potest, etiamsi esset lex revocatoria legis, seu privilegii favorabilis nulli afferens incommodum; secus, si sit revocatoria privilegii odiosi; quia istius revocatio est favorabilis, juxta juris axioma, in favorabilibus necessaria non est promulgatio; econtra revocatio privilegii favorabilis est odiosa; odiosum est enim subtrahi beneficium nulli nocens.

Hinc 1. Casus reservati, privatio juris petendi debitum, impedimenta dirimentia etiam ab ignorantibus invincibiliter incurruntur; quia lex publicata in communi est in vigore; excusantur tamen a culpa, & a pœna transgressioni imposita. *Billuart.* quia ignorantia invincibilis excusat a peccato, ac proinde a pœna. 2. Revocatio privilegiorum per Concilium Tridentinum valet etiam in locis, ubi non fuit promulgatum; quia est favorabilis juris Episcoporum, quibus privilegia erant oneri. *P. Thom. ex Charm.*

QUÆR. 5. *Quid sit lex æterna?*

RESP. Lex æterna a S. Aug. definitur: ratio divina, vel voluntas ordinem naturalem servari jubens, & perturbari vetans.

QUÆR. 6. *Quinam legi æternæ subjiciantur?*

Dico. Legi æternæ omnes subjiciuntur creaturæ, rationales quidem præcipienti, vel prohibenti, irrationales vero ordinanti, & moventi illos in fines suos: quia Deus

omnibus creaturis naturæ ordinem posuit, omnesque aliæ leges ab ista derivantur, divina quidem immediate, naturalis mediante lumine rationis; humana vero mediante potestate Principibus concessa immediate a Deo, vel mediante Republica, cujus curam gerunt: quia non est potestas; nisi a Deo. *Rom.* 13.

QUÆR. 7. *Quid sit lex naturalis?*

RESP. Lex naturalis definitur a S. Thoma participatio legis æternæ rationali creaturæ dictans, quod intrinsece bonum agendum, & quod intrinsece malum fugiendum.

QUÆR. 8. *Quænam præcepta pertineant ad legem naturalem?*

Dico. Ad legem naturalem pertinent, non solum prima principia practica, & proximæ eorum conclusiones, sed etiam remotiores, quæ necessario ex eis deducuntur! uti usuræ prohibitio; imo etiam omnes virtutum moralium actus, quoad actiones genericas, & etiam quoad modum, ut nimirum humane, & honeste fiant; quia juxta S. Thomam lex naturalis præcipit, ut actus hominis semper sint rectæ rationi consentanei; non vero quoad species suas proprias, saltem præceptive, ut sunt consilia Evangelica.

Hinc: dives tenetur lege naturali succurrere pauperi, & quidem voluntarie, honestoque fine; non tamen tenentur omnes amplecti castitatem.

QUÆR. 9. *An lex naturalis mutari possit?*

RESP. Prænot. Legis mutatio proprie fit desinendo, cum ex justa fit injusta, vel per irritationem, cum nondum integre obligat; vel per abrogationem, & derogationem, cum totaliter, vel ex parte tantum tollitur; vel per additionem, vel declarationem, aut dispensationem. His notatis.

Dico. Lex naturalis non potest proprie mutari, non desinendo; quia non potest fieri de justa injusta; nec per irritationem, vel abrogationem, & derogationem; quia est ipsemet legis æternæ radius indefectibilis; nec per dispensationem etiam divinam, manentibus iisdem circumstantiis; quia quod est intrinsece malum, & naturæ rationali inconveniens, nec a Deo potest ei fieri conveniens: potest tamen mutari improprie, 1. ratione materiæ; quia mutatis circumstantiis potest cessare esse prohibita. 2. Per additionem, quia legi naturali supperaddita fuit lex Mosaica,

saica, & Evangelica. 3. Per simplicem interpretationem; quia non occides, exponitur; extra casum justæ defensionis, vel authoritate propria; non vero per epicheiam; quia nullos habet casus impravisos, sed omnes comprehendit.

Hinc 1. Deus non proprie dispensavit Abrahamo, ut proprium immolaret filium, nec Israelitis, ut aufferent bona Ægyptiorum, sed accedente auctoritate Dei, cessabat immolatio proprii filii; & ablatio bonorum Ægyptiorum esse malum. 2. Papa non proprie dispensat obligationem voti; sed illud non obligare in certis circumstantiis, declarat. 3. Fornicatio, & pollutio etiam pro tuenda vita, ac fama, non sunt licitæ, nec contractio, cum impedimento dirimente matrimonio, licet a sciente reddere ignoranti, debitum; quamvis impedimentum esset indispensabile, & uni tantum notum; quia scienti est intrinsece malum, & ignorans nullum in re jus habet.

QUÆR. 10. *Quid, & quotuplex sit lex positiva?*

RESP. 1. Lex positiva est ea, quæ a Deo, vel homine est posita, & ideo positiva dicitur; & est duplex, divina nimirum, & humana. Lex divina alia est Mosaica, alia Evangelica; lex Mosaica est ea, quæ populo Israelitico data, & per Moysen promulgata est, ejus præcepta sunt moralia, cæremonialia, & judicialia, & finis ejus proximus, erat recta populi Israelitici ordinatio erga se ipsum, erga Deum, & proximum; finis vero remotus, erat spiritualis, ac supernaturalis ejus felicitas in hac vita per morum sanctitatem, & in altera per beatitudinem æternam, & solos obligabat Judæos.

2. Lex Evangelica est ea, quæ a Christo est condita, ab Apostolis die prima Pentecostes promulgata, per se justificativa, & usque in finem mundi duratura; ejus præcepta sunt triplicis generis: videlicet: 1. Moralia partim a Christo de novo instituta, partim confirmata. 2. Præcepta fidei non de novo instituta, sed clarius explicite declarata. 3. Sacramentalia, & cæremonialia a Christo de novo instituta.

3. Lex antiqua fuit figura, & nova ejus complementum; in quibusdam conveniunt, & in quibusdam, ut patet, disconveniunt. Libertas legis Evangelicæ non consistit in immunitate ab omni lege, sed in immunitate, 1. a peccato per gratiam, 2. ab ignorantia per fidem clarius explicatam, 3. ab onerosa legis cæremonialis servitute,

& a gravitate præceptorum moralium ob uberiores gratias illa facilitantes.

QUÆR. 11. An lex antiqua fuerit bona, & quando fuerit abrogata?

Dico. Lex antiqua fuit bona; quia a Deo data est; attamen imperfecta fuit negative; quia minus est perfecta, quam Evangelica, & secundum se fuit abrogata in ipsa Christi morte: quoad vim vero obligandi, in die Pentecostes, facta solemnitate ejus abrogationis, ac legis Evangelicæ promulgatione, quæ vera est lex; quia veræ legis conditiones habet.

QUÆR. 12. Quanam sint præcepta legis antiquæ, & quando fuerint mortua, & mortifera?

Dico. Præcepta moralia legis antiquæ nunquam fuerunt mortua, id est omnia extincta; judicialia vero fuerunt mortua; non vero fuerunt mortifera, id est mortem animæ afferentia; cæremonialia fuerunt mortua, & mortifera; non tamen statim, sed aliqui ritus Christum venturum præfigurantes, potuerunt œconomiæ causa, ne viderentur mali, ab Apostolis sine crimine observari. Mortifera autem facta sunt, quadragesimo circiter anno post Christi mortem everso a Tito, & Vespasiano Imperatoribus Romanis Templo Jerosolymitano, & Synagoga cum eo extincta; attamen aliqui ritus leviores, non quidem vi legis Mosaicæ, sed Apostolicæ institutionis, ut abstinentia a suffocato, & sanguine &c. adhuc per aliquod tempus ob graves rationes potuerunt observari.

QUÆR. 13. Quid, & quotuplex sit lex humana, & quotuplex sit regimen?

RESP. 1. Lex humana est illa, quæ ab homine est posita, potestate tamen a Deo accepta immediate, ut Papa, & Episcopi, vel mediante communitate, ut quidam Reges, & Principes.

2. Lex humana dividitur in Ecclesiasticam, & Civilem; in scriptam, & non scriptam, uti est jus gentium, & consuetudo vim legis habens; & in communem, ut Jus Canonicum, & Cæsareum; & in municipalem, cujuscunque diœcesis, provinciæ, aut civitatis.

3. Regimen est triplex. 1. Monarchicum, in quo unus solus super omnes gubernat. 2. Aristocraticum, in quo Optimates gubernant. 3. Democraticum, quo subditi mutuo consilio seipsos regunt.

QUÆR.

QUÆR. 14. Quisnam possit condere leges humanas, & an ab acceptatione dependeant?

Dico. Legislator habens regimen Monarchicum, vel etiam Aristocraticum majore parte Optimatum consentiente, potest condere leges obligantes independenter ab acceptatione, ita, ut eas sine legitima causa non acceptantes, peccent; quia qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, *Rom.* 13. & possunt subditi ad ejus observantiam compelli. Verumtamen legislator habens potestatem ad ædificationem, & non ad destructionem, præcavere debet, ne observantiam legis urgendo, plus noceat, quam prosit; ideoque legislatore ad majus malum evitandum tacente, lex etiam Pontificia a majori communitatis parte non acceptata, tacite, vel expresse, de facto non obligat; quia tacens consentire videtur.

QUÆR. 15. Quænam sit legis humanæ materia?

Dico. Materia legis humanæ, sunt actus humani externi; potest tamen utraque lex Ecclesiastica, & Civilis etiam actus internos indirecte saltem præcipere, & prohibere; quia potest præcipere externos, qui sine actu interno recte fieri nequeunt, ut oratio, & juramentum; imo lex Ecclesiastica etiam directe internos præcipere, & prohibere posse, videtur; quia internum assensum fidei, quam proponit, præcipit.

QUÆR. 16. Qualis ad satisfaciendum legi requiratur intentio.

Dico. Ad satisfaciendum præcepto legis negativo, nulla requiritur intentio, sed sufficit, ut quis ab opere prohibito abstineat; ad implendam vero legem affirmativam, requiritur, ut actus præceptus fiat. 1. Voluntarie, quia actus esse debet humanus. 2. Cum intentione ponendi opus præceptum, & interpretativa satisfaciendi præcepto, non habendi contrariam; quia actus hominis ultra intentionem non operantur, juxta commune axioma. 3. Ex fine honesto, vel a lege præcepto; quia inter bonum morale, & malum non datur medium indifferens in individuo.

Hinc. Satisfacit præcepto 1. Abstinens a secunda refectione in die jejunii sola sanitatis causa, vel ex defectu ciborum, quia juxta commune axioma, finis præcepti non cadit sub præcepto. 2. Devote audiens Missam, ignorans esse diem Festi, vel communicans, nesciens tempus Pas-

chalê jam incepisse. 3. Recitans Officium cum ægroto cum intentione satisfaciendi in choro, vel audiens Missam privatam cum intentione assistendi Missæ solemni pro impletione præcepti, licet postea impeditus idem Officium non repetat, nec aliam Missam audiat, dummodo non expresse contrariam habuerit intentionem, non satisfaciendi in quocunque eventu, quia omnes isti censentur habere intentionem interpretativam, satisfaciendi præcepto, si ejus obligationem scivissent, vel impedimentum prævidissent; & in multorum sententia sola sufficit intentio ponendi opus a lege præceptum. 4. Non tamen satisfacit præcepto assistens Missæ absolute invitus, licet infans ex timore parentum audiens Missam satisfaciat, quia violentia, non vero metus tollit voluntarium: nec dans eleemosinam solius commiserationis causa satisfacit pœnitentiæ a Confessario injunctæ; nec orans ex mera devotione Rosarium, satisfacit voto; nec satisfacit attente quidem legens Officium, sed solius occupationis, vel lucri causa; quia Ecclesia illud præcipit, non solum, ut attente, sed etiam devote, id est cum intentione, Deum honorandi, dicatur.

QUÆR. 17. *Quinam teneantur ad legis humanæ observantiam?*

Dico. Ad legis humanæ observantiam coactive omnes, & soli tenentur subditi usum rationis habentes; supremus vero absolutus legislator independentem a communitate habens jurisdictionem legislativam, non tenetur coactive suis legibus; quia non est subditus, sed solum quoad vim directivam provenientem a dictamine rectæ rationis, ac legis naturalis, ut suis exemplo præsit subditis; quia Regis ad exemplum totus componitur orbis; nisi essent leges statui suo indecedentes.

Hinc 1. Episcopi, Archiepiscopi &c. dependenter a Concilio nationali ferentes leges, vel censuras; item Generales, Provinciales &c. dependenter a Comitiis generalibus, vel provincialibus, Præsides Reipublicæ, Prætores, Consules &c. cum communitate ferentes leges, coactive ad illas tenentur. 2. Papa, Reges &c. absolutam habentes potestatem, suas leges transgredientes graviter peccant contra legem naturalem, si grave inde scandalum, ac deformitas, aliudve magni momenti Reipublicæ damnum sequatur. 3. Infantes ante septennium, perpetuo amentes, man-

manducantes carnes in diebus prohibitis, non peccant, nec ipsis apponentes; peccant vero apponentes carnes ebriis, & ad tempus delirantibus, vel ignorantibus; quia peccato, etiam solum materiali, cooperari non licet. Ob eandem rationem peccant eos provocantes ad iram, libidinem, blasphemiam, licet ob defectum libertatis nonnisi materialiter peccent, vel eos ad laborem servilem in Dominica applicantes.

QUÆR. 18. Ad quas leges Infideles, ac Hæretici obligentur.

Dico. Infideles, licet ad Baptismum, & leges Evangelicas, ac Civiles teneantur; quia Deo, & Reipublicæ subditi sunt; non tamen tenentur ad leges mere Ecclesiasticas; quia nonnisi per Baptismum Ecclesiæ subjiciuntur: hæretici vero peccant leges Ecclesiasticas transgredientes, nisi ignorantia, vel impotentia eos excuset; quia per Baptismum Ecclesiæ subditi sunt.

Hinc 1. Non peccant Infideles, ac Judæi carnes in diebus prohibitis manducantes, vel ipsis apponentes, peccant vero hæretici, & carnes ipsis apponentes. Excusantur tamen carnes, vel secundam refectionem ipsis, vel etiam Catholicis, eam petentibus, apponentes. 1. Ob grave damnum; quia se, & suos aliter sustentare nequeunt. 2. Si eos ob aliquam necessitatem, vel justam causam v.g. itinerationem, infirmitatem, &c. dispensatos credant, nec in dubio eos interrogare tenentur; quia quilibet censetur bonus, donec probetur malus, contra hæreticos tamen, & Catholicos laxioris vitæ notos, stat præsumptio; quia sine justa causa ordinarie carnes manducare solent. 3. Excusantur ancillæ hæreticorum, & uxores coquentes carnes, si aliter in pace vivere nequeant; quia leges humanæ cum tanto incommodo non obligant.

QUÆR. 19. Ad quas leges Clerici teneantur.

Dico. Clerici legibus Civilibus obligantur, præcipue gubernationem Reipublicæ, cujus membra sunt, concernentibus, salva tamen eorum immunitate, qua gaudent Clerici Majorum Ordinum, Beneficiarii, Religiosi, ac Religiosæ, quæ diversis in regnis diversa est, & præsertim ex jure commnni consistit 1. In immunitate a vectigalibus, & tributis. 2. In exemptione a judice laico in causis spiritualibus. 3. In gubernatione suarum personarum. 4. Quoad causas contentiosas, ac criminales. 5.

Quoad bona titulo clericali possessa; urgente tamen necessitate Clericos æque, ac laicos concernente, tributa solvere, & si sint actores adversus laicum, coram judice laico comparere tenentur. 6. Jure vero Gallico exempti sunt a tributis gallice (*la taille*) a coactione corporali (*contrainte pars corps*) ac suppellectilium obsignatione) *saisie des meubles*.)

Hinc Clerici tenentur 1. taxato pretio vendere, 2. contractuum formalitates servare: 3. ad publicas necessitates contribuere, quæ Clericos æque primario ac laicos concernunt, ut pro impedienda inundatione agrorum tam Clericorum, quam laicorum, pro repellendis prædonibus tam Clericis quam laicis nocentibus, pro reparatione pontium, ac viarum, & si eorum res antea onus invariabile, ac perpetuum contribuendi habuerint, ac tenentur reficere viam ante suas domos. 4. De bonis patrimonialibus tributa, ac vectigalia solvere, ubi ita usu est receptum; vel si negotiationem exerceant; vel si facultates laicorum non sufficiant; in hoc tamen casu prærequiritur Papæ consensus. *Cap. adversus*, vel in necessitate, Episcopi, quo irrationabiliter negato, possunt tamen imponi. *Bill.* 5. Laicum ante tribunal domicilii citare. Nec gaudent Clerici Minorum Ordinum privilegiis Clericorum; quia consuetudine ipsis derogatum est; excepto privilegio fori, & Canonis. *Si quis suadente Cap. unico, de cler. conjug.* Modo non duxerint uxorem, nisi virginem, deferant tonsuram, & habitum clericalem, & jure novo Concilii Trid. ab Episcopo alicujus Ecclesiæ ministerio deputati sint. *Bill.* 6. In Gallia nonnisi per appellationem, vel in rebus suas functiones, vel jura suorum beneficiorum concernentibus, causam ad supremum Senatum possunt deferre, & ante quemlibet judicem laicum citati, comparere tenentur pro testimonio ferendo in re criminali, quin opus sit habere pareatis a judice Ecclesiastico. *Edict. Reg.* 1670. *tit.* 6. *art.* 3. In re vero civili citati consulant Episcopum. Non tamen tenentur comparere ante judicem laicum in causis personalibus, & doctrinam Religionis, Sacramenta, vota Religionis, divinum Officium, disciplinam Ecclesiasticam, & alias res pure spirituales concernentibus. *Edict. Reg.*1695. *art.* 30. & 34. nisi, ut petant remitti ad judicem Ecclesiasticum, & per appellationem (*comme d'abus*) circa quam judex laicus declA-

clarat, vel nullum esse abusum, appellantem ad pœnam 75. librarum condemnat; vel esse abusum contra Canones, vel ordinationes Regias &c. & remittit causam ad Episcopum, ut per alium Officialem judicetur, vel ad superiorem Ecclesiasticum, si ab Episcopo, vel Archiepiscopo sententia fuerit lata, vel contra illos fuerit suspicio; *Edict. cit. art.* 37. Nec tenentur comparere ante judicem laicum pro criminalibus communibus, sed pure Ecclesiasticis, ut simoniæ, hæresis, & in administratione Sacramentorum &c. commissis; bene autem pro criminalibus privilegiatis, quæ ordinem societatis civilis perturbant, ac pœnam temporalem, vel inflictivam merentur, circa quæ uterque simul Ecclesiasticus, & laicus, criminaliter procedunt. *Edict.* 1678. *art.* 22. *&* 1684. pro actionibus, vero mixtis, ut pro divisione hæreditatis, hypotheca bonorum Ecclesiasticorum, reditibus annuis (*rente foncière*) comparere debent ante judicem laicum; quia censentur actiones reales *Heric. fol.* 126. 7. Nullas autem recipere, legere, publicare, & exequi Bullas, vel alias expeditiones Curiæ Romanæ, nisi sint munitæ litteris Regiis patentibus in acta Senatus supremi relatis, exceptis brevibus sacræ pœnitentiariæ, & provisionibus beneficiorum dictis (*fiat*, *ut petitur*,) quæ tamen in ista provincia non sunt in usu & exceptis aliis expeditionibus ordinariis, res particularium concernentibus, secundum usum regni. *Edict.* 1723. *&* 1717. Quoad provisiones vero beneficiorum appellatas, *dignum*, vel in forma gratiosa, non possunt eas exequi, nisi prævio examine, & obtento *visa* ab Episcopo, & quoad curata prævia insuper vitæ, morum, ac Religionis informatione. *Edict.* 1695.

QUÆR. 20. *Quibus legibus teneantur peregrini & advenæ.*

Dico. Peregrini, sive sint viatores, qui extra suum proprium domicilium itinerantur animo redeundi, sive advenæ, qui extra patriam suam domicilium fixerunt pro semper, vel ad tempus; qui etiam *forenses* dicuntur, non tenentur legibus particularibus patriæ, vel proprii domicilii. *Bonif. VIII.* quia lex affixa est loco, non personis, nisi absint in fraudem; quia fraus nemini patrocinatur; vel nisi fictione Juris leges censeantur in proprio territorio transgredi, vel personis, aut earum rebus in proprio domicilio essent affixæ. Legibus vero locorum, ubi existunt, vel transeunt adstringuntur, sicut & perpetuo va-

gi

gi domicilium nullibi habentes, juxta axioma in opinione S. Ambrosii, & S. Augustini fundatum; *cum fueris Romæ, Romano vivito more: cum fueris alibi, vivito sicut ibi*, quia ad pacificam populi gubernationem, ac scandalum vitandum, hæc conformitas requiritur, modo ibi trahant moram legis observationi proportionatam.

Hinc. 1. Discedens in vigilia jejunii, vel Festi ex proprio in aliud territorium, in quo neutrum viget præceptum, non tenetur ibi jejunare, nec audire Missam, licet esse jejunium universalis Ecclesiæ, ibi consuetudine abrogatum. *P. Thom. ex Charm. Billuart.* quia licet lex jejunii, vel audiendi Missam sit Ecclesiæ universalis, ut sit uniformitas, potest uti privilegiis, sicut tenetur onerosis; secus, si existeret in partibus hæreticorum, quia isti tenentur legibus universalibus Ecclesiæ, vel in partibus infidelium, quia istæ leges universales sunt personales, afficientes primario personas ubique existentes, exceptis locis, ubi dispensantur. Discedens vero in ipsa die jejunii non potest mane, ante discessum sumere jentaculum, & in die Festi tenetur prius audire Missam, si sit incola; *Nav. Billuart.* quia incola ad plus tenetur, quam hospes; præcipue, si prævideat, tempore, quo ultima Missa est dicenda, in proprio territorio adhuc se exiturum; quia tunc lex obligat; Non vero viator, nisi horis matutinis ibi commoretur; *P. Thom. ex Charm.* Sic in eadem civitate ex Parochia S. Petri, ubi non est Festum, transiens summo mane in Parochiam S. Laurentii, ubi est Festum, ibique per totum mane persistens, videtur obligari ad auditionem Missæ, & in die jejunii adhuc magis, ob periculum scandali, ad abstinentiam a carne, quamprimum ingreditur, & ad jejunium, si ibi maneat, licet in propria non sit jejunium. 2. Adveniens in alio loco statim tenetur præceptis negativis, v. g. in die jejunii abstinere a carne, & a secunda refectione, & in Festo a labore, non vero affirmativis v. g. audire Missam, nisi per aliquod tempus, v. g. matutinis horis ibi maneret; non tamen tenetur ibi manere pro auditione Missæ; *Thom ex Charm. Billuart.* quia præcepta affirmativa retardant iter, non vero negativa, quorum transgressio majorem etiam causat deformitatem, & sæpe scandalum. 3. Fraude, & expresse in die jejunii a proprio domicilio discedens, ut alibi, ubi non est jejunium, carnes manducet, eas man-

du-

ducando peccat, vel ut alibi clandestine matrimonium contrahat, invalide illud contrahit, vel ut a reservatis propriæ diœcesis alibi absolvatur, sacrilege absolvitur; *Clem. X. Bulla superna*. Secus, si bona fide prædicta fiant, ut si ab amico invitatus ad prandium carnes manducet perinde iturus, si in proprio territorio non esset jejunium; vel si extra suam diœcesim commiserit peccatum in propria reservatum, ibi, ubi non est reservatum, potest absolvi a non habente a reservatis, licet in propria non possit absolvi a non habente a reservatis: vel si extra observatio legis non conducat ad finem a lege intentum, ut ad vitandam seditionem, ne armis incedat, potest expresse abesse, ne huic legi subjaceat, & alibi armis incedat; *Billuart*. 4. Absens a suo beneficio etiam extra diœcesim incurrit censuras. ac pœnas contra non residentes latas; quia fictione juris censetur statuta in proprio domicilio transgredi; suspensus in sua diœcesi, non potest celebrare in aliena; absens a proprio territorio tenetur tributa bonorum proprii domicilii solvere, & Religiosus ubique suam servare regulam; non vero statuta particularia provinciæ, vel monasterii, ubi transit, quia hæ sunt leges personas, vel earum res solum afficientes. 5. Occidens ex Ecclesia existentem in platea, non incurrit censuras sacrilegii, bene autem occidens ex platea, existentem in Ecclesia; quia ibi fit delictum, & occidens existentem in alia diœcesi, illius pœnas incurrit. Quomodo peregrini incurrant censuras, vide de censuris.

QUÆR. 21. *An leges humanæ obligent in conscientia?*

Dico. Lex humana tam Ecclesiastica, quam Civilis obligat in conscientia, & aliquando sub peccato etiam gravi videlicet in materia gravi graviter præcepta, quia *Rom.* 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*: non vero in materia gravi leviter solum præcepta, vel in materia levi, quæ graviter præcipi nequit, quia esset injusta. Dignoscitur autem legislator graviter obligare. 1. Ex gravitate verborum, quibus utitur, v.g. virtute s. obedientiæ, vel præcipimus, mandamus, prohibemus, teneantur, si cadant in gravem materiam, quia etiam sæpe ista verba usurpantur in scriptura sacra, ubi non est obligatio gravis. 2. Ex gravitate pœnæ, v. g. excommunicationis, sub indignatione Dei, &c. depositionis, carceris perpetui, exilii, in-

fa-

famiæ, vitæ, bonorum &c. 3. Ex gravitate materiæ præceptæ, quæ ex prudentum judicio, vel consuetudine pro gravi habetur.

QUÆR. 22. *Quomodo lex fundata in præsumptione periculi, vel facti obliget?*

Dico. Lex fundata in præsumptione periculi obligat in conscientia, licet respectu unius, aut alterius nullum esset periculum; quia saltem semper est objective periculum: non vero fundata in præsumptione facti, quia non est mens Legislatoris obligandi, si factum non subsistat.

Hinc. Lex prohibens lectionem librorum hæreticorum ob periculum perversionis, vel matrimonia clandestina ob periculum fraudis, scelerum, aliorum incommodorum, obligat, etiam in casu, in quo nullum est periculum; econtra vero lex compellens ad contrahendum matrimonium promissum, fundata in promissione legitime facta, non obligat, si reipsa promissio non sit legitime facta, v. g. ob impedimentum, quod manifestari, vel probari nequit.

QUÆR. 23. *An lex humana, obliget cum gravi damno, vel vitæ periculo?*

Dico. Lex humana ordinarie in conscientia non obligat cum gravi damno; aut periculo vitæ; quia esset moraliter impossibilis; nisi 1. Reipublicæ conservatio exigat, ut tempore belli, vel pestis. 2. Nisi ejus violatio cedat in contemptum fidei, seu legitimæ potestatis. 3. Nisi ejus violatio grave causet scandalum.

Hinc. Graviter peccat. 1. Miles irruentibus hostibus stationem suam metu etiam mortis relinquens. 2. Parochus tempore pestis suam parochiam deserens. 3. In contemptum fidei vestibus valde sordidis celebrans. 4. Tentatus, ut Eleazarus (2. *Mach.* 6.) cum scandalo carnes manducans.

QUÆR. 24. *An teneatur ad partem, qui non potest præstare totum opus præceptum, & an aliquis, eodem actu, duobus præceptis satisfacere possit?*

Dico. Qui non potest totum, tenetur partem præstare operis præcepti, si sit de re divisibili, potestque eodem tempore duobus præceptis satisfieri per eundem, vel per duos actus se non impedientes, nisi aliter de Legislatoris mente constet.

Hinc 1. Veniens sero ad Missam, tenetur audire quod re-

restat; qui non potest abstinere a carne, tenetur abstinere a secunda refectione; qui non totum potest dicere Officium, tenetur ad partem. 2. Obligatus ad Breviarium ratione ordinum, & simul ratione unius, vel duplicis beneficii, satisfacit unica illius recitatione, etiam illud dicens in Missa in die obligationis, vel pœnitentiam in ea orans, 3. non vero satisfacit faciens examen, vel confessionem tempore Missæ in die obligationis; quia attentionem impedit; nec audiens Missam pro pœnitentia impositam in die obligationis, nisi sine exceptione pro singulis diebus esset imposita, vel duas in die obligationis audiret; quia talis videtur esse intentio Confessarii.

QUÆR. 25. *An impedimentum executionis præcepti ponens, vel illud non tollens, peccet?*

Dico. Urgenti præcepto, vel ejus executioni impedimentum propinquum ponens, aut illud non tollens, peccat propter illud non servando legem, nisi illud esset necessarium, vel æque, aut magis utile, quam legis observatio; quia, qui præcipit finem, etiam præcipit media.

Hinc: peccat 1. Clericus Breviarium in mare projiciens, & illud propterea non recitans. 2. Paulo ante Missam dormiens, cum prævisione Missæ omittendæ. 3. Quæstionem Philosophiæ cum attentione Missæ incompatibilem ruminans. 4. Venatione, ludo pilæ &c. ita se fatigans, ut jejunare nequeat. Non vero peccat, si labor esset necessarius, nec ægroto assistendo, Missam omittens; quia assistentia ægroto, est magis necessaria, magisque obligat.

QUÆR. 26. *Quænam lex magis obliget?*

Dico. Lex naturalis magis obligat, quam divina, & humana etiam in materia levi; quia transgressio legis naturalis est intrinsece malum; & lex divina magis obligat, quam humana; quia *Act.* 5.29. *obedire oportet Deo, magis quam hominibus*. Et major est obligaiio legis negativæ, quam affirmativæ, quia obligat semper, & pro semper, non vero affirmativæ.

Hinc: famulus non potest mentiri, ut possit audire Missam, nec laborare in Dominica, ut possit servare jejunium; & Fr. Minor potius debet recursum sumere ad pecunias pro sua necessitate, quam laborare, vel vecturas onustas procurare in Dominica. *Cap. gener.* 1656.

QUÆR. 27. *Quid, & quotuplex sit lex scripta?*

RESP. 1. Lex scripta est duplex, Ecclesiastica, & Civilis:

vilis; lex Ecclesiastica est Jus Canonicum a summo Pontifice, seu Concilio generali latum, totam obligans Ecclesiam, & quinque complectitur libros, videlicet 1. est Decretum Gratiani Ord. S. Bened. quod nondum est auctentice approbatum; valet tamen secundum auctoritates in eo allegatas, 2. Sunt Decretales Gregorii IX. a S. Raymundo in quinque libros divisæ. 3. Est Liber sextus Decretalium quinque prioribus a Bonifacio VIII. superadditus. 4. Est Clementina, quinque libros a Clemente V. compilatos, ejusque Constitutiones, ac Concilii Viennensis, cui præfuit, complectens, quæ a Joanne XXII. fuit promulgata. 5. Sunt Extravagantes, & Constitutiones Joannis XXII. prioribus sui Pontificatus annis emissæ, & aliæ communes suæ, ac aliorum summorum Pontificum Constitutiones, ac Bullæ extra Corpus Juris vagantes, & prioribus adjunctæ. Bullæ circa magna negotia expediuntur pendente Bulla plumbea; Brevia vero pro parvis negotiis cum sigillo cereo annulo Piscatoris, id est S. Petri, signata.

2. Lex Civilis est Jus Romanum, seu Cæsareum quinque partes continens, nimirum 1. sunt Institutiones. 2. Digestum, seu Pandectæ. 3. Codex Justiniani. 4. Novellæ, seu auctenticæ. 5. Liber Feudorum.

3. Jus Gallicum in toto regno diversum est, aliquæ provinciæ enim utuntur jure Romano, aliæ consuetudinario; Edicta Regia utrique derogant, & jus faciunt.

4. Libertas Ecclesiæ Gallicanæ est jus constanter sequendi receptos universales Ecclesiæ Canones, & antiquos regni usus; unde non consistit in potestate faciendi, quod libuerit, sed præcipue consistit in libertate retinendi antiquas leges, vel recipiendi novas, si eas regno convenientes, ac utiles agnoverit, prout plures Concilii Tridentini in Comitiis Blesensibus admisit.

QUÆR. 28. *Quid, & quotuplex sit lex non scripta?*

RESP. 1. Lex non scripta est consuetudo, & definitur jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, dum deficit lex.

2. Consuetudo est triplex, 1. secundum legem, 2. præter legem, & contra legem. Effectus ejus sunt 1. legem dubiam interpretari per ejus usum. 2. Novam introducere per actus frequentatos. 3. Veterem abrogare per usum contrarium.

QUÆR.

QUÆR. 29. *Quomodo consuetudo vim legis acquirat, & veterem abroget?*

Dico. Consuetudo, ut vim legis acquirat, vel veterem abroget, quinque habere debet conditiones. 1. Ut sit justa, saltem objective, aliasque legis conditiones habeat. 2. Ut legislator expresse, vel tacite, non reclamando, consentiat. 3. Ut præscriptionem decem annorum pro lege civili, & quadraginta pro lege Ecclesiastica habeat. 4. Ut fiat animo introducendi consuetudinem per actus frequentatos, quorum tres, vel quatuor sufficiunt, si raro v. g. singulis duobus, vel tribus annis eos exercendi, occasio occurrat, & major, ac sanior pars eam approbet: solus autem non usus, nisi saltem implicite legi sit contrarius, non sufficit; nec consuetudo particularis loci, vel provinciæ abrogatur per legem contrariam universalem regni, nisi specialis fiat ejus mentio; bene autem consuetudo universalis, quia censetur nota Principi non vero particularis.

Hinc 1. Consuetudo dicendi salutationem angelicam ad sonum campanæ, vel sumendi aquam benedictam, non habet vim legis, nec consuetudines: ac constitutiones regularium; quia non fiunt animo obligandi; tenentur tamen ex consuetudine ad horas Canonicas, exceptis quibusdam Monialibus Tertiariis reformatis ex speciali Papæ declaratione. 2. Licet legem, consuetudine abrogantes, aliquando peccent, non peccant tamen eorum successores, illam non amplius observantes.

QUÆR. 30. *Quid, & quotuplex sit lex pœnalis?*

RESP. 1. Lex pœnalis est ea, quæ pœnam transgressoribus constituit. Alia est pure pœnalis, quæ præcipit tantum disjunctive, ut aliquid fiat, vel certa pœna subeatur. Alia mixta, quæ præcipit aliquid faciendum, vel omittendum, simulque pœnam transgressoribus imponit.

QUÆR. 31. *An detur lex pure pœnalis, & quando lex tantum ad pœnam obliget?*

Dico. Possunt dari leges pure pœnales ad solam pœnam obligantes; quia talis esse potest legislatoris voluntas obligandi disjunctive ad legem, vel ad pœnam: & mixtæ obligantes in conscientia sub peccato simul, & pœna; quia possunt esse præceptivæ, & pœnam simul injungere transgressoribus, quæ non tollit obligationem in conscientia: legem autem obligare tantum ad pœnam tribus modis cogno-

gnoſcitur 1. ex communi ſapientum interpretatione, 2. ex Legislatoris declaratione, 3. ex ipſa legis forma, v. g. qui hoc fecerit, hanc ſolvet pœnam, hoc faciat, vel hæc ſolvatur pœna.

QUÆR. 32. An tributa ſint lex mere pœnalis, & a Principibus juſte exigi poſſint, & a ſubditis ſolvi debeant?

RESP. Prænot. 1. Tributum generaliter ſumptum ſignificat omne, quod Principi, vel Reipublicæ a privatis ſolvi ſolet: proprie autem ſumptum eſt penſio ſuper capita, vel ſuper facultates ſubditorum impoſita, & Principi, vel Reipublicæ ſolvenda, ut ſtatum ſuum tueri, & communibus neceſſitatibus, ac utilitatibus proſpicere poſſint: ſi ſingulis capitibus imponatur, dicitur in jure capitatio, (*capitation, ou taille perſonnelle*) ſi ſuper facultates, dicitur, (*taille réelle*) & eſt duplex, ordinarium, quod quotannis ſolvitur, & extraordinarium, quod propter ſupervenientem cauſam extraordinarie imponitur. 2. vectigal (*impôt*) eſt id, quod pro rebus, vel mercibus in urbem, vel provinciam invehendis, vel ex illis evehendis ſolvitur, & dicitur in jure portorium. 3. Pedagium, ſeu guidagium (*péage*) eſt, quod ſolvitur a tranſeuntibus equo, curru, navi &c. ponitur, pro viarum conſervatione, cuſtodia, ac ſecuritate. His notatis.

Dico. Tributum, vectigal, & pedagium juſte exiguntur, ſi imponantur 1. auctoritate legitima. 1. Juſta ex cauſa. 3. Debita cum proportione; quia ita ratio dictat, ut Principes ſuo regimine Deo, & bono publico miniſtrantes, a populo tributis ſuſtententur, & Apoſt. Paul. *ad Rom.* 13. dicit: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*. Illaque defraudantes ex genere ſuo, graviter peccant contra juſtitiam non ſolum legalem, ſed etiam commutativam, proindeque obligantur ad reſtitutionem, *Sylveſt. Cajet. Sot. Leſſ. Cabaſſ.* & alii communiter apud *Bill.* quia non ſolum lege mere pœnali, ſed & jure ſtricto videntur Principi debita, ex implicata populi promiſſione, tanquam ſtipendia regii miniſterii, ſub hac conditione ſuſcepti, & ſuſidia rectæ illius adminiſtrationis.

Hinc 1. Tributa exigere poſſunt 1. Reges, & Reſpublica pro ſua ſuſtentatione, & regni conſervatione, etiam extraordinaria ex juſta vindicta in ſubditos rebelles, vel in hoſtes victos pro juſta punitione, & damnorum reparatio-

ratione, vel pro hoste arcendo, vel impugnando pro regni tranquillitate, ac prosperitate: modo sint proportionata necessitati, & ea cessante, cessent. In dubio autem, an tributum juste exigatur, videtur præsumptio stare pro Principe; quia non semper omnes potest manifestare rationes. 2. Ubi est usu receptum, Magistratus, quasdam impositiones populo facere possunt, quas collectas vocant, pro necessitate, ac utilitate publica, ut reparatione fontium, murorum civitatis, pontium, viarum &c. & Episcopi suo Clero de consensu sui Capituli pro reparatione Ecclesiarum, erectione Seminariorum &c. *Bill.* quia sunt Principes in sua diœcesi, ut Papa in tota Ecclesia; *ibid.* in Gallia tamen inferiores Rege, illius consensum pro novis imponendis, obtinere prius debent.

Hinc. 2. Graviter peccant notabiliter defraudantes tributa, vectigalia, pedagia, debentque ea etiam non petita, solvi, nisi alia fit consuetudo, non solvendi, nisi petantur, & seclusa fraude, quæ declinandi studio a via publica, vel merces occultanti non patrocinatur. *Bill.* & tenentur ad restitutionem: *auct. supra cit.* quia sunt jure stricto debita; & licet aliquando a restitutione excusarentur, ut aliqui volunt apud *P. Gerv.* quia exactores deprehensos pro aliis solvere faciunt; non tamen videntur excusari a restitutione Principi facienda, si propterea viliori pretio illa vendere cogatur. *Thom. ex Charm.* nec sunt absolvendi, nisi imposterum illa solvere sincere velint; quia ea non solvendo vere peccant.

Hinc. 3. Non tenentur ad restitutionem. 1. Ementes merces ab iis, quos vectigalia defraudasse, sciunt. *Bill* quia vectigalia sunt onus personale obligans merces transvehentem, & si esset reale, obligaret tantum tempore, quo transeunt merces, non vero postea ementem, nisi emendo moveat alium ad iterum defraudandum. *Bill.* quia tunc emptor peccat, & tenetur ad restitutionem, ut cooperator damni *ibid.* 2. Non tenentur ad restitutionem vehentes merces sine impositione vectigalis, simpliciter e provincia evehi, vel advehi prohibitas, vulgo (*comtrebandes*) *Billuart.* quia non sunt tributales, sed simpliciter, & omnino prohibitæ, neque ad mulctam ante sententiam: *ibi.* quia est pœna. Peccant tamen graviter, si gravi se exponant damno, v. g. exilii, diuturnæ incarcerationis &c. quia agunt contra charitatem sibi, & suis debitam,

vel si se armis offensivis contra custodes defendere intendant; quia esset injustitia, An etiam peccent contra legem Principis? Dijudicandum ex lege, an mixta, vel mere pœnalis sit; ordinarie eam pro pure pœnali habent, etiam viri probi, certas pecuniæ species prohibitas, telas Indicas, tabacum &c. sine scrupulo in regnum secum ferentes, vel ab aliis contra prohibitionem introductas ementes. *Bill.* forte idem dici posset de quibusdam vectigalibus certis mercibus impositis, non pro Regibus, ac Regni sustentatione, sed solius œconomiæ causa, ne alienæ merces in provinciam invehantur, vel avehantur, modo non grave inde fiat damnum Reipublicæ, & licet in Gallia tabacum extraneum defacto invehere liceat, solvendo 30. Asses gallicas pro libra, hæc tamen impositio non præcipitur subditis solvenda, sed a conductoribus generalibus percipienda, & pœna a defraudantibus subeunda. *Vid. Decl. Reg.* 1749.

QUÆR. 33. *Quotuplicis generis sint pœnæ, & quotuplex sententia?*

RESP. 1. Pœnæ aliæ sunt latæ sententiæ, quæ ipso facto incurruntur, aliæ ferendæ sententiæ, quæ tantum post Judicis sententiam obligant, & sunt triplicis generis. 1. Sunt mere passivæ, quæ peragi possunt sine actione rei, ut sunt censuræ, irregularitas, privationes &c. 2. Sunt activæ, quæ non possunt peragi sine actione rei, vel levi, & non valde difficili, ut pœnæ constitutionum Religiosorum, vel valde difficili, uti sunt exilium, mutilatio, solutio certæ summæ pecuniæ &c. Privatio Beneficii juste possessi, vel incepti possideri. 3. Sunt vel irritantes actum a lege prohibitum, ut Matrimonii clandestini; vel inhabilitantes, v. g. ad recipiendos fructus Beneficii; vel conditionales v. g. ut fiat infra annum Sacerdos, ad percipiendos fructus.

2. Sententia alia est condemnatoria, qua reus ad pœnam condemnatur; alia declaratoria; qua Judex declarat reum, pœnam ipso facto incurrisse, & obligat a die commissi criminis.

QUÆR. 34. *An leges pœnales obligent ante Judicis sententiam?*

Dico. Pœnæ latæ sententiæ, quæ sine actione rei executioni mandari possunt, ut censuræ, vel actum irritantes, vel inhabilitantes, aut conditionales debent peragi in conscientia ante Judicis sententiam, secluso vitæ,

vel

vel famæ periculo; non vero pœnæ, quas reus sine propria actione valde difficili exequi nequit. Post Judicis sententiam vero, pœnæ omnes, nisi essent crudeles, in conscientia peragi debent; & quidem latæ sententiæ retrahuntur ad diem commissi criminis. Aliquando tamen ignorantia legis invicibilis eximit a pœna; quia excusat a peccato, quando nimirum ob culpam Theologicam est lata; non vero ignorantia pœnæ, quia non est de ratione pœnæ, ut sit cognita, & volita.

Hinc 1. Privatus utraque voce potest ad electionem concurrere, si sine gravi infamia ei renunciare nequeat. 2. Parochus tenetur ante Judicis sententiam Beneficium acquisitum per occultam simoniam confidentiæ restituere; quia est pœna inhabilitans; potest tamen Parochiam juste possessam retinere, fructus percipere, & alienare, pœnitentes absolvere, &c. quia privatio juris acquisiti est valde difficilis. Subsequente vero sententia declaratoria, Parochiam tenetur reliquere, fructus inde perceptos a die criminis restituere, alienationes inde factæ debent rescindi, & hæreditas, si inde facta esset, restitui. Idem dicendum de bonis ipso facto confiscatis, quæ ante judicis sententiam possunt alienari sine tertii tamen præjudicio; postea vero a Judice cum fructibus possunt repeti, si esset pœna ferendæ sententiæ, quæ non a die criminis, sed pronunciationis vim habet. 3. Invincibiliter ignorans esse jejunium, non jejunando, non incurrit pœnas non jejunantibus impositas; quia ubi non est culpa, non est pœna, nisi sit non ob culpam, sed ob bonum commune imposita, ut privatio juris petendi debitum, vel impedimenta dirimentia, quæ etiam invincibiliter ignorantes incurrunt. 4. Sciens obligationem jejunii, sed invincibiliter ignorans esse gravem, non incurrit pœnam saltem gravem; quia ob culpam levem gravis pœna non est justa. 5. Pœnæ contra scienter, temerarie, audacter, præsumptuose delinquentes latæ, non incurruntur ab ignorantibus etiam vincibiliter legem prohibentem; quia non censentur præsumere, vel temerarie, vel audacter agere; modo ignorantia non sit affectata; quia æquivalet scientiæ, & cum ea agens æqualiter, vel gravius peccat; fur tamen sciens, furtum esse contra legem naturalem, & divinam, ignorans autem invincibiliter esse contra humanam, non eximitur a pœnis legis humanæ; quia Legislator non solum legis

suæ transgressionem, sed & naturalis, & divinæ punire intendit; & homicida ignorans invincibiliter pænas inferni, & capitis, utramque tamen incurrit; quia non est de ratione pœnæ, ut sit cognita, & volita, & invito imponitur, nisi sint censuræ Ecclesiasticæ, quas ignorantes invincibiliter etiam scienter contra legem peccantes, non incurrunt. Ita communis; *Cap. ut animarum 2. de Constit. in 6.* quia non propter culpam simpliciter secundum se imponuntur, sed ob pœnæ contemptum, ac contumaciam contra Ecclesiam sub censura præcipientem, vel prohibentem: imo nec eas incurrunt vincibiliter ignorantes, modo ignorantia non sit mortaliter grassa, vel supina; *Sylvest. Nav. & alii*, quia ob eandem rationem non censentur contumaces contra Ecclesiam censuras comminantem.

QUÆR. 35. *Quid sit lex favorabilis, seu privilegium?*

RESP. 1. Lex favorabilis, seu privilegium definitur ab Innoc. III. lex privata aliquid speciale indulgens, & dividitur in reale, quod alicui rei annectitur v. g. loco, dignitati, vel muneri, & transit ad successores; & in personale, quod personæ ratione sui conceditur, cum qua exspirat. Censetur autem reale, quando solum locus, dignitas &c. exprimitur, in dubio est personale, si sit odiosum, reale, si sit favorabile.

2. Privilegium favorabile est illud, quod affert privilegiato commodum, nullique incommodum, ut privilegium vescendi carnibus in die jejunii, vel audiendi Missam tempore interdicti. Odiosum est illud, quod uni affert commodum, & alteri præjudicium, ut exemptio a tributis; jurisdictione &c. Privilegia ex motu proprio semper sunt favorabilia, ex juris declaratione, licet alteri sint odiosa, ac proinde amplæ interpretationis.

QUÆR. 36. *Quomodo privilegio uti liceat?*

Dico. Privilegio uti per se nemo tenetur, nisi per accidens, ratione præcepti implendi, vel ob præjudicium communitati præcavendum; nec extra territorium concedentis eo uti licet, si locale sit, bene autem, si sit personale, & legibus particularibus teritorii non repugnet, quibus peregrini se conformare tenentur.

Hinc 1. Privilegiatus tempore interdicti tenetur in die Festi dicere Missam, ut præcepto satisfaciat. 2. Clericus tenetur se conformare Juri Canonico non comparendo in causis pure spiritualis ante Judicem laicum, ne statui clerica-

ricali præjudicium afferat. 3. Dispensatus pro vescendis carnibus ob penuriam piscium, extra territorium dispensantis non potest dispensatione uti; quia est localis, bene autem, si ob infirmitatem ei esset concessa, nisi in eo territorio aliud esset jejunium particulare. 4. Habens privilegium legendi libros prohibitos, potest extra territorium concedentis eos legere, non tamen prohibitos lege particulari loci, in quo existit.

QUÆR. 37. *Quomodo privilegium amittatur?*

Dico. Privilegium amittitur, 1. Elapsu temporis pro eo determinati. 2. Renunciatione expressa, vel tacita per usum contrarium, vel non usum per tempus ad præscriptionem sufficiens, si alios gravet; si non gravet, non præscribitur. 3. Per abusum accedente sententia declaratoria, nisi esset concessum cum conditione illud amittendi ipso facto per abusum; quia tunc sine sententia amittitur. 4. Per revocationem expressam privilegiato significatam, vel tacitam per collationem privilegii contrarii. 5. Cessante causa finali.

Hinc: habens privilegium manducandi carnes in quadragesima, jejunans illud non amittit; scienter vero, ac voluntarie per certum tempus solvens decimas, privilegium exemptionis amittit; quia alios gravat, non vero primum.

QUÆR. 38. *Quid sit lex irritans?*

RESP. Lex irritans est ea, quæ actum aliquem, cui certæ desunt conditiones, nullum, & irritum facit. Alia est pœnalis, qua actus irritatur in pænam peccati, talis est perceptionis fructuum ab omittente horas canonicas. Alia est legalis, quæ fit propter bonum commune, talis est irritatio matrimonii cum affine, testamenti sine solemnitate &c.

QUÆR. 39. *Quomodo ignorantia impediat legem irritantem.*

Dico. Ignorantia invincibilis impedit irritationem pœnalem, non vero legalem, quæ omnes afficit; quia prima supponit culpam Theologicam, a qua ignorantia excusat, videlicet invincibilis, non vero secunda.

Hinc 1. Omittens horas Canonicas ex mera oblivione naturali, vel morbo, facit fructus suos; quia lex irritans perceptionem fructuum, est pœnalis. 2. Ex ignorantia invincibili contrahens matrimonium cum affine in gradu prohibito, invalide contrahit; quia lex irritans matrimonium cum affine est legalis omnes obligans,

D 3 QUÆ-

QUÆSTIO II.

DE CESSATIONE LEGIS.

QUÆRITUR. 1. Quot modis lex cessare possit?

Dico. LEX cessat ab intrinseco. 1. Cum ob mutationem materiæ, vel circumstantiarum sit inutilis, vel moraliter impossibilis. 2. cessante fine, vel causa adæquata legis respectu totius communitatis. Ab extrinseco vero 1. Consuetudine contraria. 2. Interpretatione. 3. Dispensatione. 4. Abrogatione. 5. Irritatione.

Hinc 1. Cessante periculo perversionis respectu unius, aut alterius non cessat lex prohibens lectionem librorum hæreticorum, & illos sine periculo perversionis legentes, peccant, censurasque, ubi sunt in vigore, incurrunt; quia licet esset finis legis respectu unius, vel alterius, non tamen cessat respectu communitatis. 2. Lex jejunii pro pace simul, & pro sanitate Principis lata, sanato Principe, obligat adhuc pro pace obtinenda; cessat vero, cessante totaliter utraque causa legis.

QUÆR. 2. Quomodo cesset Lex consuetudine, & interpretatione?

RESP. Prænot. Quomodo lex cesset consuetudine, dictum est supra de lege non scripta. Interpretatio vero est duplex, nimirum simplex, & Epicheia. Interpretatio simplex, est terminorum legis simplex expositio: alia est authentica, quæ fit ab ipso Legislatore; alia usualis, quæ fit consuetudine; alia doctrinalis, quæ fit per viros doctos, pro qua variæ traduntur Regulæ servandæ. Epicheia benigna, ac rationabilis declaratio, casum aliquem particularem ob circumstantias a Legislatore non comprehendi in lege, quamvis verbis legis exprimitur. His notatis.

Dico. Interpretatio simplex in omni lege fieri potest, non vero Epicheia; quia respectu Dei nullus casus est improvisus, sed solum in lege humana, videlicet: 1. Quando lex fit peccaminosa. 2. In damnum Reipublicæ. 3. Legi superiori contraria. In dubio vero stat possessio pro lege.

Hinc 1. Non licet furioso proprium gladium restituere

quia

quia illius restitutio fieret ob periculum peccaminosa, licet vero arma lege prohibita assumere, pro tuenda civitate contra hostes; quia legis observatio esset in damnum Reipublicæ. 2. Potest in die Festo Missa omitti a serviente ægroto illius ope indigenti: quia lex Missæ audiendæ alteri legi superiori, nempe charitatis in his circumstantiis est contraria.

QUÆR. 3. *Quomodo lex cesset dispensatione?*

RESP. Prænot. Dispensatio est relaxatio legis legitima auctoritate ad tempus facta in aliquo casu, in quo alioquin obligaret. Causæ dispensandi aliæ sunt intrinsecæ, nimirum, 1. Pietas, 2. Necessitas, 3. Utilitas. Aliæ sunt extrinsecæ, videlicet: 1. Pax inter Principes conservanda. 2. Defensio Ecclesiæ a Principibus Ecclesiæ favoribus donatis. 3. Pecuniæ solutio pro sumptibus publicis Ecclesiæ. His notatis.

Dico. Supremus Legislator in ferenda lege independens, ac ejus successor in suis, & inferioris Legislatoris legibus secum, & cum aliis valide, etiam sine causa dispensare potest; quia ea potestate, qua lex fit, potest tolli, sed non licite sine causa; quia esset in destructionem, & scandalum, ac personarum acceptatio: inferior autem Legislator in lege superioris, vel in propria a superiore in favorem subditorum confirmata, nec valide, nec licite dispensare potest; quia non habet jurisdictionem in legem superioris, nisi ex superioris consensu expresso, vel tacito, quem habere potest. 1. Ex consuetudine, ob urgentem necessitatem, & periculum in mora. 2. Ob difficilem ad superiorem recursum. 3. In rebus parvi momenti frequenter occurrentibus, vel dubiis.

Hinc 1. Papa dispensare potest valide, etiam sine causa, in suis, & Prædecessorum, ac Conciliorum generalium legibus; imo etiam ab Apostolis, ut Rectoribus Ecclesiæ latis; quia Papa est omnium caput, & pro dispensatione congregare Concilium generale, nimis esset difficile, & ita docet Praxis SS. Pontificum dispensantium, etiam in legibus a Conciliis generalibus factis, ut clandestinitatis, & aliorum impedimentorum dirimentium; non vero licite sine causa, nec valide in juramento, vel votis; quia sunt Juris divini, sed solum declarare potest, ea ob mutationem materiæ, vel circumstantias mutatas non obligare. 2. Episcopus dispensare potest in suis, & suorum Præde-

cessorum legibus, etiam synodalibus voto synodi solum consultivo latis, non vero a Concilio nationali latis; nec superiores in legibus a Capitulo voto definitivo latis, sine expresso, vel tacito Concilii, vel Capituli consensu. Episcopus etiam dispensare potest in quibusdam legibus Pontificiis juxta consuetudinem suæ sedis, urgente necessitate, vel periculo in mora, ob difficilem recursum ad Papam, in casibus dubiis, & parvi momenti sæpe occurrentibus, sic etiam Parochi ex consuetudine in lege jejunii, & Festorum dispensare solent etiam præsente Episcopo. 3. Peccant petentes dispensationem impedimenti dirimentis sine ulla causa, non vero occulte utentes dispensatione illius a Papa sine causa concessa; quia fit sine scandalo; peccant vero petentes, & utentes dispensatione jejunii sine causa concessa, saltem contra legem naturalem dictantem conformitatem partis cum toto, & scandalum prohibentem. Dispensatus tamen sincere causas dispensationis exponens, regulariter potest acquiescere judicio dispensantis; quia ipsius est sufficientiam causæ discutere.

QUÆR. 4. Quomodo cesset dispensatio, cessante causa finali?

Dico. Cessante causa finali dispensationis tempore, quo literæ dispensatoriæ expediuntur, vel etiam post earum expeditionem, sed ante earum executionem a Mandatario factam, cessat dispensatio; quia nonnisi ex motivo causæ finalis allegatæ illam dare potest. Cessante vero causa finali post earum executionem a Mandatario factam, non cessat dispensatio, licet suum effectum nondum esset sortita, in iis videlicet, qui non habent tractum successivum, ut impedimenta matrimonii, irregularitates &c. quia impedimentum per dispensati nem est absolute ablatum. Cessat vero si habeat tractum successivum, ut jejunium quadragesimale; quia ejus dispensatio est virtualiter multiplex non absolute tollens obligationem legis, sed successive, prout necessitas exigit.

Hinc 1. Cessat dispensatio impedimenti matrimonii concessa ad legitimandam prolem extra matrimonium conceptam, si proles ante ejus executionem moriatur; non vero cessat, si moriatur post dispensationem a Mandatario, v. g. Parocho, petentibus datam, licet matrimonium actu nondum sit contractum. 2. Nec cessat dispensatio irregularitatis ob paupertatem matris concessa, si susceptis Ordinibus ad meliorem redeat statum, & potest altiores Ordines

dines recipere. 3. Cessat vero dispensatio Quadragessimæ ob infirmitatem concessa, recuperata integra sanitate, licet jam per mediam Quadragesimam executioni fuisset mandata.

QUÆR. 5. Quomodo cesset dispensatio per obitum concedentis?

Dico. Dispensatio, sicut & alia rescripta, quibus gratia actu, vel Jus certum ad illam conceditur, non exspirat per obitum concedentis, quamvis rescripta justitiæ, & gratiæ odiosæ, re adhuc integra, concedentis morte finiantur. *Cap. 36. de Præb. in 6.*

Hinc 1. Facultates illimitatè concessæ extra jurisdictionem contentiosam, uti sunt litteræ dimissoriæ, facultas audiendi confessiones, absolvendi a censuris, & reservatis, eligendi Confessarium, commutandi, & dispensandi vota, juramenta, impedimenta matrimonii, licentia non residendi studiorum causa, celebrandi in domo privata, vel loco non benedicto &c. non exspirant morte concedentis. *Vid. in 2. Part. de Jurisdict.* 2. Facultas vero nominandi certam personam ad Beneficium, re adhuc integra, finitur obitu concedentis; quia est gratia odiosa, & simul in alterius nominandi, ac successoris præjudicium.

QUÆR. 6. Quando dispensatio sit invalida?

Dico. Dispensatio subreptitia, quæ obtinetur per subticentiam veri, vel obreptitia, quæ obtinetur per narrationem falsi, est invalida, si cognita veritate, superior non dispensasset; quia non intendit dispensare: valet tamen, si difficilius tantum dispensasset, modo reticentia veri, & narratio falsi ex ignorantia, & non malitiose sit facta; quia talis ab Innoc. III. declaratur nulla. Potest dispensatio obtineri etiam pro ignorante, vel invito, etiam a S. Pœnitentiaria saltem a Confessario, vel Consanguineo in quarto gradu. Modum ad eam recurrendi, vide in fine 2. Partis.

QUÆR. 7. Quomodo cesset Lex, irritatione, abrogatione, & derogatione?

RESP. Præn. 1. Irritatio est legis nondum perfecte obligantis abolitio, facta ab eo, cujus est illam habere ratam.

2. Abrogatio est totius legis perfecte obligantis abolitio. Derogatio vero, est legis adhuc vigentis secundum aliquam sui partem immutatio. His notatis.

Dico. Irritatio, abrogatio, & derogatio legis fieri possunt a Legislatore, & ipsius Superiore, etiam legis a suo

Præ-

prædecessore latæ, etiam absque justa causa saltem valide, non vero licite: quia esset in destructionem; ab inferiore vero nec valide, nec licite, Clem. V. quia non habet jurisdictionem in legem superioris. Potestque fieri. 1. Per revocationem. 2. Per contrariæ consuetudinis præscriptionem. 3. Per legem contrariam; ita tamen, ut per universalem lex particularis loci non abrogetur, nisi specialis de illa fiat mentio.

Hinc: licet supremus Legislator peccet, sine justa causa legem abrogando, non tamen peccant subditi, abrogatam non servando; quia omnino cessavit lex.

QUÆSTIO III.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

QUÆRITUR. 1. Quomodo obliget Preceptum audiendi Missam in diebus Dominicis, & Festivis?

Dico. Grave extat præceptum Ecclesiæ, devote in diebus Dominicis, ac Festivis integram audiendi Missam ab eodem Sacerdote, cui, ut satisfiat requiritur 1. Ex parte corporis, modesta conformatio in vultu, & habitu; *Conc. Trid. Sess.* 21. saltem de convenientia. 2. Ex parte animæ, moralis præsentia, ita, ut celebrantem immediate, vel mediantibus aliorum gestibus percipiat. 3. Intentio, saltem virtualis, audiendi Missam, & interpretativa satisfaciendi præcepto. 4. Pia in Deum, ac divina mysteria attentio, & affectio; & legitime impediti ab auditione Missæ, diem saltem Dominicam sanctificare tenentur alio bono opere, ut eliciendo actus fidei, spei, charitatis, oratione &c. quod etiam in Festis suadendum est.

Hinc: graviter peccat 1. Omittens notabilem Missæ partem v. g. ab initio usque post Offertorium, vel a Communione usque ad finem. 2. Audiens unam partem ab uno, & alteram ab alio Sacerdote. 3. Per notabilem Missæ partem confabulantes, dormientes, examen conscientiæ, vel confessionem facientes, vel alio opere se voluntarie distrahentes, & aliam Missam non audientes. 4. In Dominica a Missa legitime impediti, nullo alio bono opere eam

re eam supplentes, & Dominicam sanctificantes. Excusantur tamen per breve tempus absentes, præparando, vel quærendo ad Missam necessaria, & præcepto adhuc satisfaciunt ad Evangelium venientes, vel post Communionem recedentes,

QUÆR. 2. *An gravis sit obligatio audiendi Missam in propria Parochia in diebus Dominicis, & Festivis?*

Dico. Missam in diebus Dominicis, ac Festivis in Ecclesiis Regularium audientes satisfaciunt præcepto. Ita *Leo X. S. Pius V. Clem VIII.* Pium tamen, maximeque decens est, ut quisque in diebus Dominicis, majoribusque Festis, si commode fieri possit. Missæ Parochiali intersit, eamque sæpe sine justa causa negligens, graviter peccat, 1. Si fiat cum contemptu. 2. Cum periculo non addiscendi necessaria, vel non servandi jejunia, & Festa. 3. Si alicubi grave extaret præceptum, prout in Gallia in quibusdam locis sub pœna excommunicationis, contra in tribus Dominicis continuis sine honesta causa absentes, statutum est.

QUÆR. 3. *Quænam sint causæ excusantes ab auditione Missæ in diebus Dominicis, & Festivis?*

Dico. Causæ excusantes ab auditione Missæ sunt impotentia physica, qua quis absolute ab auditione Missæ est impeditus, & impotentia moralis, quæ est eorum, qui Missam audire nequeunt, sine gravi incommodo sui, vel proximi, vitæ, corporis, animæ, famæ, bonorum, lucri &c.

Hinc: excusantur ab auditione Missæ. 1. Impotentia physica: incarcerati, ægroti, nimium distantes. 2. Impotentia morali: convalescentes, longe distantes, v. g. trium, vel quatuor horarum, vel etiam minus distantes, ob pluvias, nives, difficultatem viæ, vel ob infirmitatem, vel ætatem. 3. Interdicti, & excommunicati non tolerati. 4. Ægrotis inservientes, matres nutrientes infantes, ac domum custodientes, custodes gregum, viatores, mercatores, cursores, nautæ, muliones, famuli &c. si sine gravi damno, & magnis impensis Missam accedere, vel exspectare nequeant. 5. Non decenter vestiti, ex fornicatione occulta gravidæ, vel ex consuetudine egredi non audentes, ut tempore partus, nec sibi in loco privato Missam procurare tenentur. 6. Non tamen excusantur famulæ tardius surgentes, quæ non satis maturè pro victu, & vestitu necessaria præparantes, propterea impeditæ, Missam non audiunt.

QUÆR.

QUÆR. 4. Quomodo dies Festivi sanctificandi sint?

RESP. Prænot. 1. Præceptum sanctificandi dies Festos est duplex: affirmativum nimirum, quatenus cultum Dei præcipit, & negativum, quatenus opera servilia prohibet.

2. Opera bona, quibus dies Festi sanctificari possunt, sunt præter Missam; Concio, Catechismus, Vesperæ, Oratio, Lectio spiritualis, docere ignorantes, visitare ægrotos, & alia opera misericordiæ spiritualia, & corporalia.

3. Opera liberalia sunt, quæ ad animum colendum spectant, hominemque liberum decent; & sunt 1. docere, studere, legere, scribere, dare consilium, concionari. 2. Canere, instrumenta Musica pulsare, ludere; Choreas ducere; licet alia ratione possint esse prohibitæ. 3. Venari, piscari parvo labore v.g. arundine, vel leporem, uno, aut alio cane insequi, aucupare retibus exiguis. 4. Pingere res valde parvas, lineare domus, picturæ, vel operis textorii adumbrationem ducere. 5. Præparare victui necessaria, purgare cubile &c.

4. Opera per se servilia sunt, quæ a servis, & infima plebe, vel artificibus fieri solent, ut 1. arare, seminare, fructus, ligna, fœnum colligere, vecturas laboriosas, navigia, currus, jumenta onusta ducere. 2. Nere, imprimere, caracteres ordinare, sculpere, pingere, nisi essent res valde parvæ, parietes colorare, colores terere. 3. Piscari, venari magno labore, quamvis fieret recreationis causa.

5. Opera servilia ex constitutione Juris sunt. 1. Opera forensia, uti in Judicio Civili, citare testes, exigere juramentum, & in criminali saltem ferre sententiam; quia quamvis liceat in judicio criminali in die Festivo citare, & audire testes, exigere juramentum; prohibitum tamen est ferre sententiam. 2. Mercatus, nundinæ, emere, vendere res non necessarias, locare, conducere cum instrumento publico.

6. Materiæ gravitas desumitur, 1. Ex notabili fatigatione, & diuturnitate laboris, sic v. g. in opere laborioso, quod minus est hora, & in opere minus servili, vel laborioso, quod minus est duabus horis, materia levis est; quod magis est, materia gravis est. 2. Ex unione materiæ, sic respectu Heri imperantis tribus famulis opus labo-

boriosum per mediam horam durans, coalescit, vel æquivalet labori duranti per horam, & mediam, & facit materiam gravem respectu Heri, præcipue si dolo fiat, licet respectu servorum sit levis. 3. In forensibus, desumitur ex gravitate negotii. His notatis.

Dico. Licet omnes Christi Fideles in diebus Dominicis, ac Festivis non solum Missæ solemni, Concioni, Catechismo, ac Vesperis interesse, sed in laude Dei, & bonorum operum exercitio ad Vesperam usque perseverare Ecclesia, ac SS. Patres desiderent; solius tamen Missæ auditio per se, & sub peccato mortali præcepta est; quia per eam tanquam opus præstantissimum dies Festivi perfectius sanctificantur. Vesperis tamen interesse, vel alio pio opere eas supplere negligens, venialiter peccat; ita sentit S. Antoninus, ac Fideles communiter.

QUÆR. 5. Quænam opera prohibeantur in diebus Dominicis, & Festivis?

Dico. Diebus Dominicis, ac Festivis opera servilia gravi prohibentur præcepto, quorum omissione integra dies sanctificari debet; quia, quoad hanc partem, est præceptum negativum, non autem eodem modo tota dies per bona opera sanctificanda præcipitur; quia, quoad istam partem præceptum est affirmativum: ideoque peccata mere interna, vel occulta, licet in diebus Dominicis, ac Festivis commissa, sint graviora, ut omnes fatentur; non tamen ex sanctitate temporis novam speciem, vel circumstantiam notabiliter aggravantem in Confessione necessario explicandam, contrahunt, *Cajet. Sylvius, Pont. & alii communiter contra P. Thom. ex Charm.*; nisi exteriori cultui Festorum notabiliter repugnent. 1. Quia ita docet communis praxis Confessariorum, ac sensus Fidelium, qui innumeris exponerentur scrupulis, si se accusare, & Confessarii inquirere tenerentur de peccatis, an in diebus Festis fuerint commissa. 2. Quia peccata nullibi in diebus Festis speciali præcepto prohibita sunt. 3. Quia peccata non sunt opus servile, nisi metaphorice, seu mystice, *S. Thom.* ac proinde non sunt contra substantiam præcepti opus servile duntaxat prohibentis, & sanctificationem per certa opera, ut auditionem Missæ, præcipientis.

QUÆR. 6. Quænam sint causæ excusantes ab opere servili?

Dico. Causæ excusantes ab opere servili sunt sex, vi-

doli-

delicet 1. Consuetudo legitime introducta. 2. Pietas erga Deum non remota. 3. Charitas erga proximum: 4. Lætitia publica. 5. Necessitas, vel notabilis utilitas propria, vel aliena corporalis, vel spiritualis, quæ præveniri, differri, vel omitti non potuit. 6. Dispensatio legitima.

Hinc: excusantur 1. *Consuetudine*, nundinæ, in quibusdam locis introductæ; emptiones, venditiones rerum parvi momenti, usui quotidiano necessariarum; contractus privati, maxime inter plebejos; quia nonnisi diebus Festis convenire possunt, & ex consuetudine videntur tolerati, sic etiam permittuntur circa illos, acta Notarii, contractus matrimoniales, testamenta &c. quia permittente necessitate, vel consuetudine contractus, etiam permittuntur acta Notarii tanquam accessorium. 2. *Pietate* gestantes Cruces in Processione, Imagines, Reliquias, insufflantes organis, agitantes thuribulum, pulsantes campanas, ornantes Altaria sertis, candelabris, vestimentis, ut Pallio Tabernaculi, antipendio; quia proxime ad cultum Dei pertinent; non vero excusantur ornantes parietes tapetibus, componentes serta pro altaribus, Ecclesiam lavantes, aras in viis publicis erigentes, si commode die præcedenti fieri potuissent, saltem venialiter peccant, *Bill.* quia remote tantum ad cultum Dei pertinent; lapides vero advehentes ad aram construendam, ligna ad Ecclesiam ædificandam, linteamina Ecclesiæ lavantes, conficientes, vel reficientes, calices fabricantes, agros Ecclesiæ colentes, & similia facientes, mortaliter peccant; quia remotius ad cultum Dei pertinent; vel facientes scapularia, rosaria, cordulas, flores, imagines cereas, sericas, vel chartaceas, & similia pietilia Monialium, præcipue, si his, diu immorentur, *Henno*; nec excusantur motivo pietatis. 3. *Charitate*; medicinas pro ægrotis præparantes, actus judiciales pro pauperibus exercentes &c. 4. *Lætitia publica*, ut construentes ignes artificiosos, theatra perficientes, aulas ornantes pro adventu magni Principis, vel obtenta de hoste victoria, nisi possent prævenire. *Necessitate, vel utilitate notabili*, pauperes audita Missa clam sine scandalo laborantes, si aliter se, & suos alere nequeant, servi, ancillæ suas vestes reficientes, si aliis diebus eis non permittatur, neç per alios eas reficere valeant; vel etiam ex metu gravi Dominorum, una aut altera vice laborantes; si enim sæpius fiat, suos Heros deserant: restau-

restauratores pontium, viarum, fontium, si differre nequeant laborem, piscatores certorum piscium, qui certis tantum temporibus cæpi solent, molitores, naucleri dependentes a ventis, laniones, pistores, si ob populi concursum prævenire nequeant; sartores ob solemnitatem nuptiarum, exequiarum laborantes, barbitonsores rusticos, & opifices aliis diebus laboribus depressos tondentes; mercatores urbium iisdem rusticis calceos, vestimenta &c. vendentes, cum aliis diebus urbem accedere nequeant; vitriarii, coctores laterum, vectores, opere, vel itinere inchoato, quod absque gravi damno interrumpere nequeunt: rustici ob aeris intemperiem, hostiles incursus &c. messem, vindemiam, fœna colligentes; attamen petito prius consensu Parochi, nisi periculum sit in mora, in diebus tamen Dominicis major requiritur in omnibus prædictis necessitas, quam in diebus Festivis. 6. Partim *necessitate*, partim *consuetudine* excusantur rustici in diebus Dominicis, & Festis gratis transvehentes sive equis, sive curru, sive navi, quæstus Religiosorum mendicantium; quia suis expensis in diebus ferialibus ægre sufficerent, & sic fere ubique practicari solet absque contradictione, aut scandalo, & tacito Superiorum consensu, *Bill.* quod in Festis minoribus facilius, & communiter admittitur, ait Sylvester: Licentiam vero, si necessaria foret, non possunt Prælati regulares concedere, etiamsi ageretur de labore intra septa Monasterii a sæcularibus peragendo; quia in eos nullam habent jurisdictionem, sed ab Episcopo, vel eorum Parocho esset obtinenda; *Rodriquez.*

QUÆR. 7. *Quomodo præceptum jejunii, & abstinentiæ sit observandum?*

Dico. Jejunium Ecclesiasticum est abstinentia a quibusdam cibis, a carne nimirum, & in quibusdam locis ab ovis simul, & lacticiniis, cum unica in die refectione non notabiliter interrupta, hora competenti sumenda. Ideoque tria ad illud legitime observandum requiruntur, videlicet, 1. Abstinentia a carne, & ubi est consuetudo, ab ovis, & lacticiniis. 2. Unica refectio non notabiliter interrupta, permissa parva collatiuncula vespertina. 3. Certum tempus refectionis, nempe circa meridiem.

Hinc 1. graviter peccant 1. sine justa causa manducantes carnes in quantitate excedente mediam untiam; *Paul. Lugd.* vel utentes larto, pinguedine porcorum, vel anserum,

rum, ſanguinem, &c. in notabili quantitate. 2. Sumentes ſecundam, vel plures refectiones, vel collationem duplo majorem alias permiſſa, & toties, quoties ſumunt, etiam in cibis quadrageſimalibus, ultra unam refectionem, & collationem, id, quod æquivalet levi jentaculo, vel collationi, vel tertiæ parti refectionis, *Billuart*, vel pluſquam duas uncias, *P. Gerv.*; quia talis quantitas cenſetur gravis, & præceptum de unica refectione, licet videatur verbotenus affirmativum, in re tamen, eſt negativum, & permittendo unicam tantum refectionem cum parva collatione, plures prohibet, *Sylv. Medina*, *& alii*; pro collatione vero communiter quarta pars moderatæ refectionis permittitur, *P. Gerv.*; vel quod æquivalet mediocri jentaculo, *Bill.* quantitas tamen, ac qualitas ciborum pro collatione, diverſa eſſe poteſt pro diverſitate conſuetudinis Prælatis Eccleſiæ notæ, & tacitè approbatæ, vel pro ratione regionum frigidarum, vel complexionis, laboris, ætatis, infirmitatis, itineris, &c. Cibi calidi ordinarie ſine cauſa non ſunt liciti, *P. Gerv.*; Multi putant, ut Bonacina Cajet, & alii, collationem non in qualitate, ſed in quantitate conſiſtere, & nullis cibis quadrageſimalibus violari, ſaltem puto, non violari mortaliter, niſi exceſſu notabili in quantitate. 3. Graviter peccat aliquid leve, ſed pluries in die jejunii ultra prandium, & collationem manducans, cum ad notabilem quantitatem advertenter pervenerit, vel ſi intentionem ad illam perveniendi habuerit; quia ita patet ex damnatione propoſ. 29. ab Alex. VII. & qui mane ſcienter, vel inadvertenter jentaculum ſumpſerit æquivalens prandio, tenetur eſſe contentus veſpertina collatione; ſi vero fuerit æquivalens collationi, poteſt ſumere cœnam, aut ſi ſubſit ratio, v. g. quia debet adeſſe communitati prandenti, ſumere prandium omiſſa collatione, *Bill.*; quia debet ſalvari unica refectio, iu quantum poteſt.

Hinc 2. Non peccant, 3. manducantes carnes a carne piſcium parum diſtinctas, ut ranarum, lutrarum, gallinarum aquaticarum, &c. 2. nec anticipantes prandium juſta cauſa, v. g. iter faciendi, hoſpites dimittendi, debilitati ſtomachi ſuccurrendi, &c. 3. nec ob easdem rationes illud uſque ad veſperam differentes, ſumpta mane collatione: Nec ſumentes liquidum extra refectionem, niſi ſimul nutriat; ut juſculum, lac, uvæ, etiamſi ſuccus ſolum-

solum exugatur; vel etiam vinum, caffetum, si in notabili quantitate, & in fraudem jejunii sumantur, vel aliquem specialiter nutriant; quoad chocolatum adhuc difficilius permittitur; cujus tamen una parva patera in quibusdam locis, honesta causa sumpta, consuetudine toleratur; saltem non est materia notabilis. 4. Nec saltem graviter peccat lautius prandens, ut laborem jejunii facilius sustineat, quamvis levis quædam intemperantia subreperet; quia juxta S. Thomam quantitas cibi in una refectione non taxatur præcepto jejunii, nec si ob eandem rationem pridie lautius cœnaret; aut postridie citius jentaret; si tamen gravi cum excessu ita impleret ventrem præcise eo animo, ut nullatenus sentiret difficultatem jejunii, vix præter peccatum intemperantiæ, ab alio contra jejunium excusari potest; quia S. Thomas ait: *legem violat, qui in fraudem legis aliquid facit*. 5. Nec videntur peccare contra jejunium, dispensata Quadragesima, manducantes carnes in Dominicis, plusquam bina vice; quia pro istis diebus, lex censetur integre dispensata, non vero pro aliis diebus; nisi de alia constet dispensantis intentione; & ita in Diœcesi Argentinensi declaratum est.

Hinc 3. Non peccant interrumpentes prandium ex justa causa; ut plerumque pauperes non habentes, ut integram refectionem simul, & semel sumere possint, vel infirmus, non valens eodem tempore, integram sumere refectionem, ob stomachi infirmitatem; Parochus, inchoata refectione, vocatus ad audiendam ægroti periclitantis confessionem; mercator, occurrente occasione transeunte vendendi, aut solutionem percipiendi, quæ sine damno, vel periculo lucri notabilis, negligi nequit: vel assistens ægroto sub prandio auxilio indigenti; quia in prædictis est impotentia, vel physica, ut in pauperibus, vel moralis, ut in aliis: abrumpens vero mensam sine causa legitima per notabile tempus, puta unius horæ, sine animo continuandi, sive finiendi, & eidem, vel alteri accumbens, mortaliter peccat, contra substantiam jejunii, si fuerit antea sufficienter refectus, vel contra modum unicæ refectionis, & venialiter, si interruptio fuerit semi-horæ animo continuandi, vel semiquadrantis, animo finiendi, & nullum, si fuerit brevissima interruptio; quia in moralibus, parum pro nihilo reputatur. Sic non peccant sub mensa ministrantes, modo refectio non ultra duas protra-

hatur horas; quia censetur moraliter eadem refectio; non ita videntur excusari lectores, & ministrantes, paulo ante mensam aliquid sumentes, & post mensam absolventes, nisi infirmitas eos excuset.

QUÆR. 8. *Quanam sint causæ a jejunio excusantes?*

Dico. Causæ a jejunio in toto, vel ex parte excusantes, sunt quinque, videlicet: 1. Impotentia saltem moralis. 2. Labor gravis. Pietas, ac utilitas publica. 4. Dispensatio. 5. Materiæ parvitas, saltem a mortali excusat.

Hinc. 1. Excusantur *impotentia* a jejunio simul, & abstinentia notabiliter ægroti, & convalescentes gravi, vel longo morbo extenuati, prout etiam est febris tertiana, vel quartana diuturna: pauperes non habentes nisi cibos prohibitos, vel non sufficientes, non solo pane contenti esse tenentur. 2. A solo jejunio, non vero ab abstinentia, excusantur debiles; qui ob debilitatem stomachi, integram refectionem sumere nequeunt; fœminæ gravidæ, vel lactantes; item sexagenarii, si sint debiles, & adolescentes ante 21. annum; a jejunio tamen regulæ in nostro Ordine professi, non sunt exempti, licet sint sexagenarii, nisi simul sint debiles; nec ante 21. annum, nisi esset jejunium Ecclesiæ in regula non præceptum, ut in vigilis; non vero in Quadragesima, quia in regula simul est præcepta.

2. Excusantur a solo jejunio *Labore*. 1. Fabri ferrarii, lignarii, sutores, agricolæ, vinitores, fossores, & alii notabiliter laborantes ex necessitate, vel officio &c. in diebus, in quibus laborant, vel si ob labores antecedentes, vel subsequentes fatigati sint, licet una, aut altera die non laborent, etiamsi sint divites. *Eug. IV. apud P. Gerv.*; nisi operis labor commode differri possit, vel diminui absque detrimento, S. Thom. 2. 2. q. 157. a. 4. quod gravi labori ordinarie deditis raro contingere solet; vel nisi in fraudem jejunii laborent; vel labor non sit honestus. 2. Itinerantes pedestres, cum notabili fatigatione, quæ ex difficultate viæ, distantia, v. S. trium vel quatuor horarum, debilitate personæ, necessitate itineris continuandi dijudicanda est; equo tamen, vel curru itenerantes non excusantur, nisi per plures dies itinerantes notabiliter essent fatigati, nec si peregrinatio facile differri, vel abbreviari posset. 3. Qui Offi-

Officium, ad quod tenentur, cum jejunio exercere nequeunt.

3. *Pietate, vel utilitate publica*, excusantur, 1. Concionatores, Præceptores, Professores ordinarii, Cantores, Confessarii, &c. si labor eorum tantus esset, ut propter jejunium omitti deberet. Apud nos potius a concionando abstinere, quam Jejunium frangere, a Constitutionibus nostris jubentur. His, quidam addunt, itinerantes devotionis causa; quia, ut ait S. Thomas, Ecclesia, instituendo Jejunium, non intendit impedire pias causas.

4. *Dispensatione*, excusantur, dispensati a Papa, Episcopo, Parocho, Prælato, regulari Guardiano aut Vicario in ejus absentia &c. etiam in jejunio regulæ Dispensato jejunio Ecclesiæ ab Episcopo, non possunt tamen Religiosi exempti, manducare carnes, etiam extra Conventum, non obtenta prius suorum Prælatorum licentia; nisi ubi consuetudine, ipsis consentientibus, ita sit receptum, ut quoad lacticinia, & ova; nec possunt Confessarii laicis dispensare, sed tantum necessitatem declarare, quæ, si sit clara, non indiget dispensatione; nisi ubi a superioribus exigitur; vel ex convenientia; unde eos mittant ad Parochum.

5. *Parvitate materiæ*, saltem a mortali excusantur, 1. sumentes quantum coquo sufficit ad gustandum, infirmatio ad causandum ægroto appetitum, vel mediam unciam in carne, & duas in cibis quadragesimalibus, ultra unam refectionem, & collationem. 2. Interrumpentes prandium per mediam horam, animo continuandi, & durante adhuc eodem prandio; vel animo finiendi, sed post brevius intervallum, puta semiquadrantis circiter, eidem vel alteri mensæ incumbentes; *Billuart, & quidam alii*; quia videtur materiæ parvitas. 3. Prandium per unam, aut alteram horam sine ratione anticipantes, vel collationem mane sumentes.

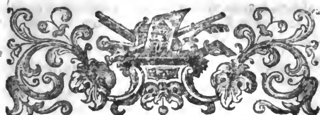
6. Non tamen excusantur, 1. illi, quorum labor non est notabilis, ut Pictorum, Barbitonsorum, Sartorum, Scribarum, &c. & Opificum, qui solum materiam præparant. 2. Quorum labor, licet notabilis, non tamen est necessarius, ut venantium solius recreationis causa, ludentium pila, itinerantium sine necessitate, vel notabili utilitate. 3. Quorum labor non est licitus, ut in die Festo. 4. Nec per se excusantur uxores, quæ cum jejunio

non possunt reddere debitum, nisi simul sint debiles; quia promissio debiti intelligitur, & obligat in quantum sine legis transgressione fieri potest; bene autem per accidens ad vitandam alterius incontinentiam, iram, blasphemias, &c. quia alia lex charitatis, ita suadet.

De aliis Præceptis Eccclesiæ, videlicet annuæ Confessionis, ac Communionis Paschalis, opportunius tractabitur in 2. Parte, in Tract. de Pœnit. & Euchar.

TRA-

TRACTATUS III.

DE VARIORUM STATUUM OBLIGATIONIBUS.

Tractatus hic quatuor habet quæstiones, 1. *de obligationibus Clericorum*, 2. *de Simonia*, 3. *de obligationibus Religiosorum*, 4. *de obligationibus parentum*, *&* *aliorum officiorum*.

QUÆSTIO I.

DE OBLIGATIONIBUS CLERICORUM.

Quæritur 1. *Quænam sint generales Clericorum obligationes?*

DIco. Clericis Statum Ecclesiasticum aggredientibus præcipitur 1. ut vera vocatione, bona intentione, non turpis lucri gratia Statum Clericalem amplectantur. 2. Ut sibi comparent, & conservent competentem scientiam. 3. Ut sint perfectionis sui status studiosi, obedientes Episcopo, pauperes spiritu, castitate præditi. 4. Ut tonsuram, ac nigram gestent vestem talarem, præsertim Beneficiarii, vel Sacris initiati. 5. Ut accipientes Beneficium, voluntatem in Statu Ecclesiastico perseverandi, habeant.

Hinc: graviter peccat 1. Statum Clericalem sine debita vocatione, intentione, & principaliter apetitu rerum temporalium amplectens, vel eum promovens, nec in pœ-

nam delicti ad Sacerdotium, vel Monachatum aliquis compelli potest: quia plus honoris, ac dignitatis, quam oneris habent, & peccati vindicta esse nequeunt. 2. In Sacris constitutus, præcipue regimini animarum deditus, studium perfectionis sui status, vel scientiæ suis functionibus necessariæ notabiliter negligens. 3. Episcopo in re gravi inobediens, lucri suo statui graviter prohibiti nimis cupidus, & in Sacris constitutus castitatem violans, duplicis peccati est reus. 4. Clerici Beneficiarii, vel Sacris initiati tonsuram, aut nigram vestem talarem per notabile tempus gestare negligentes, *Tourn. & Pont. & alii*; Ubi nimirum statutum Concilii Tridentini, vel Diœcesanum sub gravi obligatione est receptum; nisi itinere faciendo, vel alia justa causa excusentur; non tamen itinerantibus sine veste talari celebrare licet; *Tourn.* nisi cogente necessitate. In minoribus vero, habens propositum in statu clericali permanendi, venialiter saltem peccat, tonsuram, vel habitum clericalem non gestans; nec comam adscititiam, nisi modeste, & ex justa causa ferre licet; *Tourn.* 5. Beneficium recipiens se solum ditandi, vel sustentandi causa, donec uxorem sumat, illud resignare tenetur, & si esset curatum, & non haberet animum infra annum suscipiendi Sacerdotium, præter peccatum mortale, fructus restituere tenetur.

Quær. 2. Quænam Clericis prohibeantur?

Dico, Clericis graviter prohibita sunt sequentia. 1. Negotiatio, alienarumque possessionum conductio, lucri causa. 2. Negotiorum alienorum administratio. 3. Venatio clamorosa, 4. Armorum gestio, excepta itineris necessitate. 5. Comœdiæ, choreæ, ac saltationes publicæ. 6. Ludus alearum, & chartarum a fortuna dependentium. 7. Propinarum ingressus, 8. Chirurgiæ exercitium, non vero Medicinæ, nisi ob defectum scientiæ, vel peritiæ. 9. Officium Judicis in causa sanguinis, & Advocati, nisi in propria, vel miserabilium causa.

Hinc: graviter peccant Clerici. 1. Aliena prædia, agros &c. lucri causa conducentes, saltem si sint in sacris, vel Beneficiarii, vel Religiosi, nisi gravis eos excuset necessitas, *S. Aug. & alii*; non vero peccant animalia in propriis prædiis alentes, & ex lana, lacte &c. lucrum percipientes, *Tourn.* Nec artem exercentes; modo non deceat statum clericalem, ut chartas lusorias, vel arma

belli-

bellica, aut taxillas conficiendo, vel nundinas frequentando. *Tourn.* Nec, saltem mortaliter peccant, per alios negotiantes, pecuniam mercatoribus in societatem conferendo, totam laico curam relinquentes. *Ibid.* 2. Temporalia in domibus Nobilium, vel aliorum sine necessitate, & licentia Episcopi administrantes, vel officium Advocati, Procuratoris, Tabellionis exercentes, nisi in propria causa, Ecclesiæ, aut miserabilium. In Gallia tamen ob bonum commune etiam in civilibus, officio Consiliarii, in suprema Curia fungi solent. 3. Venantes clamore, armis, canibus, avibus &c. non vero peccant venatione quieta, laqueo, retibus, recreationis moderatæ, vel necessitatis causa. 4. Gestantes arma, excepta itineris necessitate. 5. Choreas, ac saltationes publicas ducentes, cum scandalo, & status clericalis dedecore, vel comœdiis, ac spectaculis assistentes. 6. Ludentes aleis, chartis &c. a sola fortuna dependentibus, vel cum jactura notabilis temporis ad studia necessarii, aut magnæ pecuniarum summæ, saltem si fiat cum scandalo, quod facilius in Religiosis arctiorem, sanctioremque vitam profitentibus, evenire potest, sic PP. Capucinos, vel Carmelitas Discalceatos, & similes chartis ludentes, mortalis reos judicat *Lugo Card. apud Tourn.* non vero moderate, & interveniente industria, honestæ recreationis causa, ludentes. 7. Popinas sine necessitate ingredientes, saltem ubi specialia desuper statuta diœcesana graviter obligantia vigent, vel si scandalum sequeretur. 8. Chirurgiam exercentes cum adustione, incisione, aut amputatione, vel Medicum gerentes, & ob imperitiam, vel negligentiam mortem promoventes, fiuntque simul irregulares.

Quær. 3. Quænam sint particulares Clericorum & Beneficiatorum obligationes?

Dico. Tenentur 1. Clerici simplices divinis inter esse Officiis diebus Festis, ac Dominicis; patet ex *Conc. Trid. de Reform. Cap. 6.* 2. Sacras Ecclesiæ cæremonias scire, & observare, præcipue si sint in Sacris, & Beneficiarii ad divini Officii recitationem juxta Breviarium suæ, vel Romanæ Ecclesiæ. 3. Ad Beneficii legitimam acquisitionem, resignationem, vel permutationem. 4. Ad præscriptam in loco beneficii residentiam. 6. Et in sacris, ad castitatem, per implicitum castitatis omnimodæ votum; *Tourn. & communior.* 7. Ad Simoniæ evitationem, de qua specialis infra erit quæstio.

Hinc 1. duplicis peccati est reus sacris Ordinibus insignitus, cogitatione, vel delectatione morosa castitatem violans, nempe luxuriæ, & sacrilegii. 2. Graviter peccant, qui contra Canones, vel statuta Diœcesana sub gravi peccato recepta, habent ancillas juniores, vel cum proximo pudicitiæ temerandæ periculo; *Tourn.* 3. Suspectas apud se, retinentes mulieres, in quocunque gradu consanguineas, præcipue pravam de se suspicionem, & laicis scandalum ingerentes, *ibib.*

Quær. 4. *Quinam ad divinum Officium & parvum B. V. Mariæ teneantur?*

Dico. Ad Officium juxta Breviarium propriæ, vel Romanæ Ecclesiæ; ab una media nocte ad alteram, sub gravi peccato, obligantur 1. Clerici sacris initiati, incipiendo in die ordinationis ab hora, qua ordinantur. 2. Beneficium Ecclesiasticum, etiam tenue possidentes, a tempore tranquillæ possessionis, quamvis sacris non sint initiati, etiam primis annis carentiæ; *Sassarath*; quia fructus applicantur Fabricæ, ad cujus conservationem tenentur contribuere. 3. Religiosi, ac Moniales ad Chorum professi, ab hora professionis. 4. Ad solum Officium B. V. Mariæ obligantur pensionem, vel alios Ecclesiæ fructus; ut Clerici percipientes, *S. Pius V.* vel quasdam simplices Præposituras, Patronatus, Prioratus, &c. habentes, ad Officium parvum B. V. Mariæ, tantum ex fundatione eorum obligantes, Ad neutrum vero tenentur 1. Coadjutores, & Cappellani, quorum Capellania non est collativa, nec auctoritate Episcopi erecta. 2. Beneficiarii nullos percipientes fructus absque eorum culpa, ut tempore belli, &c.; nec spem illos recuperandi habentes. 3. Quorum Beneficium inter duos est litigiosum, neuter ad illud tenetur. 4. Invalide ad Beneficium promoti, v. g. per Simoniam, cum irregularitate, excommunicatione, vel ante ætatem requisitam, &c.; nisi alio titulo v. g. Ordinum, ad Officium divinum obligentur; nec Officium B. V. Mariæ, est de præcepto in Choro in diebus ferialibus, ubi non fuit de præcepto ante Bullam S. Pii V. nec Psalmi graduales, ac pœnitentiales.

Quær. 5. *Quomodo ad Officium divinum, vel B. V. Mariæ obligati; illud recitare teneantur?*

Dico. Ad Officium divinum vel parvum B. V. obligati, tenentur juxta *Cap. dolentes* illud dicere: 1. studiose, id

est integre sine notabili omissione, mutatione, aut verborum mutilatione; ordinate, non dicendo unam ante alteram horam; distincte, verba articulate, motu linguæ, & labiorum pronuntiando. 2. Devote, id est cum intentione saltem virtuali, dicendi Officium, & interpretativa satisfaciendi, & cum attentione saltem virtuali, id est actuali virtualiter perseverante ad verba, ne erret, vel ad sensum, vel ad Deum, distractionem in se, vel in sua causa voluntariam excludente.

Hinc: graviter peccant, 1. ad Officium divinum, vel parvum B. V. Mariæ obligati, etiam degradati, excommunicati, suspensi, ad triremes damnati, si tempus habeant sufficiens, notabilem partem, v.g. integram horam, vel nocturnum omittentes, vel voluntarie distracte persolventes, etiam infra annos carentiæ. 2. Versum incipientes antequam socius suum finiat, vel pro tertio versu, tertium socium adhibentes, vel versus, pro quibus organum pulsatur, non recitantes, vel cogitantes, aut ab alio audientes, vel non omnia verba articulate ore pronunciantes, ita ut simul sumpta notabilem faciant materiam. 3. Scienter unum Officium, præsertim notabiliter diversum, vel majus, ut Dominicæ, vel Paschatis in Officium de Sancto mutantes, vel in alia, quam lingua latina, illud recitantes; quia agunt in re gravi contra usum Ecclesiæ, 4. Venialiter saltem peccant sine causa justa nimis præcipitanter, attamen sine scandalo, contemptu, aut notabili omissione Officium recitantes, vel interrumpentes, separando unum Psalmum ab alio, absque tamen scandalo, prout facile in Choro fieri posset, vel dicentes unam horam ante aliam, vel eas non dicentes horis præscriptis extra Chorum, videlicet matutinum pridie a tempore vespertino occasui propiore, quam meridiei, usque ad horam decimam sequentis diei, parvas horas ante meridiem. Vesperas post meridiem, exceptis Feriis Quadragesimæ, & Completorium post Vesperas. Non tamen peccant venialiter, si prædicta fiant justa causa, v. g. dicendo horas non horis præscriptis, vel eas interrumpendo, ut quis ægroto assistat, vel mandatum Superioris audiat, vel dicendo unam horam ante aliam, ut Officium cum Choro continuet, vel cum socio oret, vel separando tantum matutinum a Laudibus, dicto Pater noster, & oratione; vel recitando, unum Officium pro alio, ex inadvertentia inculpabi-

pabili, vel assistendo solemnitati alienæ Ecclesiæ, vel orando cum ægroto; tenentur tamen supplere ea, quæ sunt propria proprii Officii, & cognito errore recitare residuum proprii Officii: non autem licet Officium omissum, substituere in diem Officii per errorem recitati, sed debet in sua propria die iterum dici. Potest Director Monialium, dicens earum Missam conventualem de Sancto Ordinis, etiam ejus dicere Officium de communi, si proprium, non sit pro omnibus approbatum, & Regularis inserviens per notabile tempus alienæ Ecclesiæ, illius recitare Officium, imo teneri videtur ipsi Tournely. 6. Sæcularis certæ mancipatus Ecclesiæ tenetur illius recitare Officium; si nulli, dicat Romanum, & si plura haberet Beneficia, recitare debet Officium pinguioris; & Regulares absentes, Conventus sui tenentur recitare Officium, *S. R. Congr.* 8. *Sept.* 1662. & inter suffragia facere commemorationem titularis sui Conventus; si vero frequentent Chorum, eidem se conforment, licet quibusdam horis non interessent. *Brev. Ord.* 7. Excusantur a veniali, omittentes aliquos versus, vertendo folia, &c., vel ex naturali, vel involita consuetudine, verba syncopantes, vel ex defectu oculorum, vel auditus non omnia in Choro persolventes, vel alios non audientes; quia faciunt, quantum est ex se, & Sixtus IV. declaravit Fratribus Minoribus sufficere, in fine aliquem Psalmum subjunxisse. Nec ille, qui adhibita debita diligentia, lectiones ob malam legentis pronunciationem, non intelligit, eas repetere tenetur. *Pont.* 8. Satisfacit accipiens Breviarium, vel accedens Chorum, ut Officium recitet cum attentione ad id, quod incipit, licet involuntarie distractus pergat usque in finem; quia volens recitare Officium, implicite habet intentionem honorandi Deum, & satisfaciendi suæ obligationi, ac virtualem censetur habere attentionem, quamvis perfectionis studiosum, deceat majoris præparationis, ac devotionis adhibere conatum.

Quær. 6. Ad quid teneatur Officium divinum omittens?

Dico. Ad Officium divinum, seu parvum B. V. per Beneficium, aut alios Ecclesiæ reditus obligatus, elapsis sex mensibus post adeptam tranquillam Beneficii possessionem, totum omittens Officium, vel voluntarie distracte persolvens, vel in aliud sine causa, præsertim notabiliter brevius mutans, tenetur fructus illi diei correspondentes ad

pias

plas causas restituere; vel pro matutino medietatem, & pro qualibet alia hora sextam partem; *S. Pius V.* & quidem ante declaratoriam Judicis sententiam; quia non satisfaciendo Officio, non facit fructus suos; *Conc. Lat. S. Pius V.* an autem eodem modo obligentur Curati, Episcopi, & Parochi, sicut Canonici, non conveniunt Auctores. Æqualiter obligari asserit *Nav. Dur. Suar. & alii*, & Concilium Lat. sub Leone X. expresse ait: ut quilibet habens Beneficium cum cura, vel sine cura; si non recitet divinum Officium, non faciat fructus suos; idem confirmat *S. Pius V.* Curatores vero majorem partem fructuum pro aliis sui Officii oneribus retinere posse, docet *Med. P. Gerv. Tourn. & alii*: quia dignus est operarius mercede sua. 2. Quia Concilium Lat. & Bulla S. Pii V. non cum tanto rigore fuerunt recepta; *Vanroy. Habert*; & possunt intelligi de fructibus correspondentibus divino Officio, non vero aliis operibus debitis; alius enim sensus non esset æquitati conformis. 3. Quia ita docet Praxis Episcoporum, ac Parochorum, quartam partem fructuum pro rata Officii omissi, restituentium, reliquas pro aliis oneribus retinentium; *Henriquez*. Prior opinio videtur conformior verbis Concilii Lat. & Bullæ S. Pii, & est securior; secunda vero est conformior rationi, & probabilior, potestque in Praxi retineri; *Tourn.* præcipue ubi consuetudine confirmatur. Ad Chorum autem in Ecclesiis Cathedralibus, & Collegiatis obligati, ultra tres menses, vel etiam brevius tempus, juxta statuta propriæ Ecclesiæ, absque justa causa, ab eo absentes mortaliter peccant, nisi parvitas materiæ, v. g. unius, aut alterius diei respectu novem mensium, a mortali excuset; & distributiones quotidianas percipere nequeunt, quamvis alios Beneficii fructus faciant suos, si Officium privatim recitent; nisi etiam illis consuetudine propriæ Ecclesiæ, vel per sententiam priventur, *P. Gerv.* Vid. infra de resid.

Hinc 1. Clericus in Sacris duo habens Beneficia, & per unum ad Chorum obligatus, sicut unico Officio quatruplici satisfacit obligationi, ita illud omittendo quatruplex committit peccatum, & utriusque Beneficii reditus, & distributiones restituere tenetur Ecclesiæ, vel pauperibus, vel etiam defunctis, Missas applicando, vel pro melioratione bonorum Beneficii, nisi obstet consuetudo, vel statutum, vel distributiones massæ incorporari soleant, exceptis

ceptis duobus, vel tribus annis carentiæ, quando nullos omnino percipiunt fructus, *Laym. Nav.*; quia fructus illius temporis jam applicantur Fabricæ; vel si tempore belli, vel alio injusto modo, nullos perciperet fructus, nec penes ipsum steterit, illos percipiendi; vel si Beneficium esset litigiosum, licet speret victoriam. *P. Gerv.*; quia nullus adhuc est in tranquilla possessione. Tenetur tamen ad restitutionem, si pacifice Beneficium possideat, licet fructus sint sequestrati, *Bass.*; vel si sex primis mensibus Officium divinum non recitaverit, saltem in foro conscientiæ; *Tour. Suar. & alii*; quia peccat contra Justitiam commutativam, cum stipendium pro illo dicendo acceperit, & SS. Pontifices post sex menses Officium omittentes modo obligantes, intelliguntur tantum in foro externo. 2. Curati, ut Episcopi quintam partem fructuum pro rata Officii omissi. *Henriq.*; vel ut alii volunt tertiam, vel quartam, vel juxta judicium prudentum, & pro ratione aliorum onerum, restituere tenentur, *Tourn.*; sic Capellanus habens præter Officium divinum, obligationem Missæ singulis diebus dicendæ, ad mediam partem pro Officio omisso, vel si tantum semel in hebdomada teneatur ad Missam, ad majorem partem fructuum obligari potest; quia Officium est major pars onerum Beneficii. 3. Regulares sæpe a Choro absentes, vel notabiliter sero venientes, vel ante finem recedentes, licet graviter peccent, ad nullam tamen tenentur restitutionem. Possunt etiam Superiores nostri ex concessione Clementis VIII. Lectores a Choro dispensare in diebus, in quibus legunt, & Concionatores in iis, in quibus concionantur, vel etiam alios ex justa causa; *Gerv. & alii*. 4. Peccant Superiores graviter horam in Choro omitti, vel tempus notabiliter mutari, permittentes, nisi ex justa causa, v. g. ob Processionem, vel adventum magni Principis anticipetur; eodem modo peccant subditi, si ob eorum absentiam aliqua hora omitteretur, vel Chorus notabiliter pateretur: duo tamen sufficiunt pro Choro, cui etiam Novitii sine professo satisfaciunt. *P. Gerv.*

Quær. 7. Quot sint causæ excusantes a recitatione divini Officii, & a Choro?

Dico. Causæ a divini Officii recitatione excusantes, sunt 1. Impotentia physica, vel moralis. 2. Dispensatio Papæ. 3. Gravis, honesta, ac necessaria occupatio, quæ absque

gravi

gravi sui, vel proximi detrimento corporali, seu spirituali omitti, aut differri nequit. Causæ vero a Choro eximentes cum perceptione fructuum Beneficii, non autem distributionum, sunt 1. Indulgentia Ecclesiæ, quoad tres menses. 2. Prælectio, vel studium per quinquennium Theologiæ, vel juris Canonici. 3. Obsequium duorum Canonicorum Episcopo pro Ecclesiæ utilitate, vel Papæ exhibendum. 4. Administratio functionum Parochialium tempore Officii. Causæ vero excusantes a Choro cum perceptione omnium fructuum etiam distributionum, sunt. 1. Infirmitas. 2. Rationabilis corporis necessitas. 3. Evidens Ecclesiæ propriæ utilitas. *Bonif. VIII.*

Hinc, a recitatione Officii, excusantur. 1. *Impotentia physica*, cœcus, vel non habens Breviarium; quæ tamen illi sciunt memoriter, ea dicere tenentur, & non habens proprium, tenetur dicere alienum. 2. *Impotentia moral*: timens grave damnum, vel proditionem inter hæreticos, vel gravi morbo laborans; non tamen sufficit levis stomachi, vel pectoris dolor; nec febris tertiana, aut quartana, si non tota die affligat, nisi ex ejus recitatione experiat stomachi cruditatem, capitis gravedinem, virium lassitudinem, tardiorem morbi relaxationem; in dubio standum est judicio conscientiosi Medici, vel adhibenda est Superioris dispensatio, qui injungendo unum Pater noster, & septem Ave, apud nos dispensare potest; *Clem. VII.* qui vero non potest dicere integrum, tenetur ad partem; qui non potest solus, tenetur cum socio saltem facile comparabili, præsertim, si alias illud cum socio recitare consueverit. 3. Eximuntur a Choro, & reditus Beneficii, vel pensionem scholarem, non vero distributiones pro præsentia, recipere possunt, juniores Canonici, per quinquennium Theologiæ studentes, vel Professores illam docentes, tempore, quo docent, & Secretarius, vel duo alii Canonici, in obsequio Episcopi, pro utilitate Ecclesiæ, vel ob eandem causam, servitio Papæ addicti. 4. Eximuntur a Choro, & etiam distributiones lucrantur, ob pedum, vel oculorum &c., infirmitatem, accessum ad Chorum impedientem; convalescentes ex consilio Medici, vel ob medicinam sumendam, vel aerem in alia civitate, vel loco pro recuperanda sanitate, vel ob senectutem e domo egredi non valentes, vel ab hoste retenti, injuste incarcerati, negotiis Capituli ex ejus mandato, tempore Officii occupati, v.

ti, v. g. faciendo distributionem redituum, aut exercendo Ecclesiæ suæ Jurisdictionem, vel nomine Capituli ad Papam, vel alium Principem legatione missi.

Quær. 8. *Quid sit, & quotuplex sit Beneficium?*

Resp. 1. Beneficium est Jus perpetuum, competens Clerico, percipiendi fructus, ex bonis Ecclesiasticis, propter Officium spirituale, auctoritate Ecclesiæ constitutum. Hinc Vicaria, & Commenda temporalis, pensio etiam perpetua, Capellania non collativa, quæ non est auctoritate Episcopi erecta, non sunt Beneficia.

2. Beneficium dividitur in sæculare, quod pro Clericis sæcularibus, & regulare, quod pro regularibus est institutum; omne censetur sæculare, nisi ex fundatione, vel per pacificam 40. annorum præscriptionem probetur regulare; & in Gallia triplici insuper collatione, ita ut nec sola trium regularium possessio, nec unius per 40. annos sufficiat, *Nonet*, *Duperrai*, *Fuet*, & *Gibert*. modo non fuerit datum in commendam; quia commenda, quantocunque tempore durat, Beneficii naturam non mutat; *Molinaus apud Tourn.*

3. Dividitur in simplex, & duplex, seu curatum. Simplex est, quod non habet annexam curam animarum, vel præeminentiam; duplex est, quod habet annexam curam animarum, ut Parochia; vel præeminentiam cum jurisdictione, in foro externo, & vocatur dignitas, ut Episcopatus, Prælatura &c. vel præeminentiam sine jurisdictione, & vocatur personatus, ut Primiceriatus, Lectoratus; vel solum administrationem sine jurisdictione, & dicitur Officium, ut Cantoria &c.

4. Dividitur in titulare, quod cum plenitudine juris confertur, juxta ejus fundationem, & commendatum, quod solius administrationis, vel custodiæ gratia traditur, & æquivalet Beneficio in titulum dato, si sit ad vitam.

Quær. 9. *Quot sint tituli, quibus Beneficium acquiri potest?*

Dico. Septem sunt tituli, quibus Beneficium acquiri potest, nimirum. 1. Collatio libera. 2. Præsentatio. 3. Electio. 4. Postulatio. 5. Resignatio. 6. Permutatio. 7. Subrogatio, & in Gallia datur insuper regressus.

Collatio, est attributio Beneficii facta a Prælato jure pleno independente a jure patronatus, electione &c.

1. Fit a Papa, 1. præventione præveniendo Patronum Ecclesiasticum, non sæcularem, per gratiam exspectativam ad

ad primum Beneficium vacans. 2. Jure reservationis per mandatum, vel indultum, aut in favorem graduatorum, quorum in Gallia in Januario, & Julio de rigore jus habent antiquiores, nominati ab Universitate pro Beneficiis vi graduum possidendis, & in Aprili, & Octobri de favore ad arbitrium Patroni. 3. Jure concursus cum alio Collatore Ecclesiastico, in Germania alternatim, v. g. in Januario, Martio &c. ita tamen, ut si infra tres menses a die notæ vacationis in loco Beneficii nulla a Papa appareat dispositio, Ordinarius libere conferat. 4. Jure devoluti, ob inhabilitatem possidentis, vel negligentiam Collatoris.

2. Fit ab Episcopo in sua diœcesi, nisi ex fundatione, vel legitima præscriptione ad alios spectet, vel etiam jure devoluti, si inferiores sint negligentes.

3. Fit a Capitulo sede vacante quoad Beneficia, quæ simul cum Episcopo conferre solet.

4. Rex Galliæ nominat 1. omnes Episcopos, & Archiepiscopos, ac Abbates. 2. Mortuo Episcopo Jure Regaliæ omnes Beneficiatos de nominatione Episcopi exceptis Parochis. 3. Præstito ab Episcopo juramento fidelitatis, ad primum Canonicatum, aut dignitatem vacantem, & dependentem a collatione Episcopi. 4. Post susceptam Remis consecrationem, ad primam Præbendam in qualibet Regni Cathedrali, & Collegiata vacantem. 5. Denique ad omnia Beneficia a se, vel a suis Prædecessoribus fundata.

Præsentatio, est exhibitio personæ idoneæ a Patrono facta Prælato, ut ipsi Beneficium vacans conferat per institutionem. Præsentatio, dat jus ad rem, & institutio, jus in re: Patronatus autem: est potestas præsentandi Clericum ad Beneficium vacans per mortem, vel per resignationem. Jus patronatus, est duplex, Ecclesiasticum, quod a persona Ecclesiastica de bonis Ecclesiæ fundatum est, & laicum, quod a laico, vel Clerico de bonis patrimonialibus fundatum est, & utrique competit ex fundatione; quia patronum faciunt dos, ædificatio, fundus.

Conveniunt Patronatus Ecclesiasticus, & laicus, quod neuter Patronorum possit se ipsum presentare, bene autem suum filium, si sit capax, & potest ipsimet consentienti, Beneficium conferri ab Episcopo proprio motu, & si plures ejusdem Beneficii Patroni non conveniant præsentatione, is, in quem plures conveniunt, est præferendus:

si

si æquales circa diversa subjecta, potest Episcopus præferre, quod voluerit. Differunt 1. quia Patronus laicus quatuor habet menses ad præsentandum a die vacationis Beneficii, sex vero Ecclesiasticus, intra quod tempus, si non præsentent, Episcopus jure devoluti illud confert. 2. Laicus, si duos successive præsentet ante institutionem, potest Episcopus alterutrùm instituere, non vero si Patronus sit Ecclesiasticus, sed prior tempore, potior jure. 3. Laicus potest variare, & si indignum præsentaverit, potest alium præsentare, non vero Ecclesiasticus, sed jure suo pro illa vice privatur, & a Collatore confertur. 4. Beneficium Patroni laici non potest absque ejus consensu resignari, permutari, pensione gravari, nec præveniri a Papa, jure indultorum, graduatorum, vel gratiarum exspectativarum, bene autem Patroni Ecclesiastici.

Electio, est personæ eligibilis præ aliis ad Beneficium vacans assumptio: ut valida sit, requiritur. 1. Legitima jus electionis habentium vocatio. 2. Ut fiat intra trimestre. 3. Ut Electores sint saltem Subdiaconi. 4. Ut major pars consentiat; si tamen non esset Canonica, sufficit pluralitas, si ita antea convenerint, & solet fieri, 1. per scrutinium. 2. Per compromissum, committendo uni, vel pluribus communi eligentium consensu, electionem faciendam. 3. Per inspirationem, omnes in unum viva voce conveniendo. Electio, dat jus ad rem, confirmatio vero subsequens Superioris, jus in re.

Postulatio, est obsecratio ab Electoribus Superiori facta, ut ad Beneficium vacans admittat aliquem, qui alias ob impedimentum Canonicum non est eligibilis, v. g. quia non est de capitulo, vel non habet ætatem, vel est illegitimus &c. Ut sit valida requiritur. 1. ut habeat duas partes capituli, alias ultra tertiam partem habens, præferendus est. 2. Admissio Superioris, quæ dat jus ad rem, & in re; antea enim nullum habet.

Resignatio, est spotanea sui Beneficii dimissio facta coram legitimo Superiore eam acceptante. Alia est simplex, quæ fit sine conditione, & pacto. Alia est conditionata, quæ fit cum reservatione pensionis, vel in favorem alterius, cum conditione, ut illi Beneficium conferatur. Resignatio simplex, potest ab ordinario Collatore admitti, & Beneficium, cui libuerit, conferri, licet sine Simoniæ labe a resignante rogari possit, ut tali conferat; & resignans omni

omni spoliatur jure. Resignatio vero conditionata, 1. potest a solo Papa admitti, eam a Simonia purgante, dispensatione. 2. Papa debet conferre Beneficium ei, in cujus favorem resignatio est facta. 3. Resignans retinet jus, donec conditio impleta sit; & ut valida sit, debet habere sequentes conditiones. 1. Ut resignans in infirmitate supervivat 20. dies post resignationem. 2. Ut intra sex menses a die supplicationis datæ, resignatio publicetur in loco Beneficii, si fiat in Curia Romana, & intra menses, si fiat alibi. 3. Ut Patronus consentiat, si sit laicus, vel privilegium laici habeat, ut Ordo Melitensis, prout probant ex variis Bullis, præcipue Pii IV. & Gregor. XIII. in Gallia Literis Patentibus, & Edicto Regis 1719. confirmatis. 4. Ut a Superiore acceptetur.

Permutatio, est Beneficii ad aliud Beneficium facta mutua præstatio, ab Ordinario admissa. Ut valeat, præter plerasque conditiones ad resignationem in favorem requisitas, habere debet sequentes, 1. consensus Patroni laici, & Ecclesiastici debet saltem peti, & licet non obtineatur, attamen valet. 2. Ut fiat rerum ejusdem generis, spiritualia cum spiritualibus, jus in re cum jure in re, & non cum jure solum ad rem; nam Beneficium præsens actu possessum, cum sola nominatione ad Beneficium, non valeret, nec decimæ, vel jus patronatus cum Beneficio; bene autem plura pro uno; duplex, vel dignitas pro simplici.

Regressus, est jus resumendi Beneficium resignatum, aut permutatum, etiam post admissam a Prælato resignationem, vel permutationem, quamvis sit contra Concilium Tridentinum; valet tamen in Gallia in sequentibus casibus, 1. si in gravi infirmitate resignans, convalescat, 2. si facta permutatione, unum Beneficium deprehendatur litigiosum, & continuata lite, evictum fuerit, alter redibit ad suum, 3. si ob criminis capitalis accusationem resignans, evadat damnationem, 4. si unum Beneficium nova pensione gravetur, vel veterem ignoraverit, 5. si resignatarius pensionem promissam a Papa approbatam, non solvat, 6. si vi, fraude, dolo, metu sit facta: in resignatione tamen, non debet conditio regressus, exprimi, alias vacabit per obitum.

Subrogatio, est unius vocatio in jus alterius: solummodo locum habet inter duos litigantes, quorum uno mortuo,

alter per simplicem petitionem Judici factam ejus jus acquirit, ita, ut, si mortuus jus alteri cessisset, & Beneficium impetrasset, ejus provisio esset irrita.

Quær. 10. *Quomodo Beneficium vacet?*

Dico. Beneficium vacat, 1. per mortem naturalem, vel civilem, per professionem religiosam, vel condemnationem ad mortem absque appellatione, vel per sententiam in effigie executam, vel ad triremes, aut exilium in perpetuum, vel ad tempus ultra novem annos. 2. Per matrimonium, etiam ratum, vel invalidum. *Tourn.* 3. Per resignationem, & permutationem. 4. Per crimina quædam atrocia, qualia sunt hæresis, schisma, crimen falsi in literis Apostolicis, notabilis læsio Sedis Apostolicæ in persona Papæ, vel Cardinalium, crimen læsæ Majestatis, incarceratio Clerici, ut resignet Beneficium, sodomia, bestialitas, simonia confidentiæ, intrusio in Beneficium, carnale commercium Confessarii cum sua pœnitente, homicidium, publicum, vel qualificatum, patris, fratris, propriæ prolis, Episcopi, Presbyteri, Clerici inservientis Ecclesiæ, vel mutilatio, accedente Judicis sententia, licet hæc necessaria non sit, ut titulo devoluti Beneficium impetretur ex omni delicto irregularitatem pariente, modo subsequatur sententia pro ejus possessione. Si non fiat Sacerdos intra tempus pro Beneficio præscriptum. 6. Per Beneficium incompatibile cum eo, quod jam habet; quorum unum intra annum optionis a die tranquillæ possessionis resignare, permutare, vel dimittere tenetur. 7. Simoniace, vel mala fide sine titulo Beneficium invadendo, fitque ad illud inhabilis. *Alex. III.* Attamen, si bona fide absque labe Simoniæ cum titulo colorato, v. g. collatione, electione, &c. ingressus: triennalem possessionem pacificam habeat, & aliunde non sit inhabilis, illud retinere potest.

Quær. 11. *Quid sit pensio, a quo, & ob quas causas constitui possit?*

Dico. Pensio est jus percipiendi fructus ex alterius Beneficio a Papa concessum. 1. Ut tollatur Beneficiorum permutatorum inæqualitas. 2. Ut lis inter duos de Beneficio litigantes componantur. 3. Ut Sacerdoti indigenti, qui Beneficio inservivit, subveniatur. In Gallia potest pensio, etiam in necessitate, constitui ab Episcopis. 1. Cum uniunt Beneficia, vel constituunt Vicarios Parochis ex

infir-

infirmitate, sua munia exercere non valentibus. 2. Cum fiunt transactiones pacis gratia. 3. In permutationibus mandato Episcopi, vel sententia Officialis factis; ut autem pensio licite constitui, ac percipi possit, requiritur. 1. ut pensionarius sustentationem aliunde habere nequeat. 2. Ut Beneficio, si residentiam exigat, per quindecim annos illi inservierit, vel eidem ob gravem infirmitatem amplius inservire nequeat. 3. Ut pensio tertiam partem fructuum non excedat, quamvis Papa ex justa causa, majorem constituere possit. 4. ut titulario ad victum, & vestium supersint sufficientia, nimirum ad minimum trecentæ libræ annuæ. 5. Ut percipiens pensionem, sit Clericus, saltem prima tonsura initiatus, & ex thoro legitimo, ac immunis ab omni censura, & irregularitate. 6. Ut consensum Patroni, si sit laicus, habeat.

Quær. 12. Quomodo pensio extinguatur?

Dico. Pensio extinguitur iisdem mediis, quibus fit Beneficiorum vacatio, ut per matrimonium, homicidium præmediatum, professionem religiosam &c. vel etiam redemptione, consentiente Papa, solvendo pensionem pro certis annis; non tamen morte resignatarii pensio extinguitur, si sit realis cum clausula: *ad quoscunque successores.*

Quær. 13. Quibusnam Beneficia conferenda sit?

Dico. Omnia Beneficia Ecclesiastica, maxime autem curata sub gravi peccato conferri, resignari &c. debent dignioribus *Conc. Trid.*; qui nimirum præter conditiones a jure requisitas, morum honestate, scientia, prudentia, ac experientia alios antecedunt, nisi pro certo loco, vel familia essent fundata. Potest tamen aliquando, ad non curata, etiam dignus, relicto digniore promoveri, videlicet 1. cum id postulat charitas, ut pauper Clericus inopia levetur. 2. Cum majus Ecclesiæ bonum exigit, ut minus idoneus a cura amoveatur, & dignior pro Beneficio curato servetur. Potest etiam aliquando promoveri dignus, etiam ad Beneficia curata, relicto digniore. 1. Si promovendus debeat esse ex gremio. 2. Si ipse fundator Beneficii, præsentet dignum, *C. Monasterium caus. 16. q. 7.* non solum prima vice, sed toties, quoties Beneficium ipso vivente vacat, modo hoc jus sibi reservaverit in erectione Beneficii: hoc jus tamen non transit ad hæredes, *Bill.* 3. Si votum datum digniori non solum, non prodesset, sed si non conferatur minus digno, omnino indignus eligeretur.

 4. Si

4. Si Patronus præsentet, licet peccet, potest tamen præsentatus, ab Episcopo admitti sine peccato; quia eum recusare nequit.

Hinc 1. Ipso jure invalida est ad Beneficium promotio. 1. Si promotus non habeat tonsuram, vel ordinem a Beneficio requisitum, vel saltem intra annum, illum non suscipiat. 2. Si non habeat ætatem requisitam, pro Episcopatu, videlicet 30. in Germania, in Gallia vero 27. annos inchoatos, ad dignitates fine cura, 22. completos. Pro Beneficio simplici, 14. inchoatos, ad Canonicatum vero in Ecclesia Cathedrali, 21. propter annexum Subdiaconatum, ex consuetudine tamen datur etiam habenti tantum 14. annos. 3. Si sit maritatus, vel aliqua censura, aut irregularitate notatus. 4. In Gallia si sit extraneus, valida quidem est collatio, ita, ut Beneficium resignare possit, non vero retinere, nisi literas naturalitatis obtineat, *Gibet. & alii plures apud Tourn.*

Hinc 2. Valida, sed mortaliter illicita est promotio. 1. Si fiat ad Beneficium curatum, vel Officium Ecclesiasticum indigni, vel minus digni prætermisso digniori, & uterque, promovens indignum, & indignus promotus, tenetur restituere Ecclesiæ, omnia damna, ex indigna administratione secuta; quia promovens peccat contra justitiam distributivam, & simul commutativam erga Ecclesiam, cui, ex officio, tenetur præficere dignos Ministros; & promotus, quia illud acceptando, injustitiæ cooperatur; & si promotus, Beneficium dimittere renuat, debet ad id compelli a Judice Ecclesiastico, interveniente Promotore, *Bill.* Promovens vero indignum, vel dignum relicto digniore extra concursum, nihil tenetur restituere digniori prætermisso; quia nullum habet jus strictum ad Beneficium, sed tantum, ne impediatur dolo, fraude, vi, metu &c. nec promovens dignum, relicto digniori, tenetur restituere Ecclesiæ; quia Ecclesia illam non solet exigere, licet per se, illam exigere posset. Promovens vero minus dignum in dicto concursu, relicto manifeste digniore, tenetur ad restitutionem digniori; quia fit ipsi injuria contra justitiam commutativam; cum dignior, jus habeat strictum ad Beneficium, æque, ac victor in certamine publico, ad præmium propositum, *Bill.* nisi parva tantum esset differentia, inter promotum, & digniorem; quia Episcopus, & Examinatores, non censentur velle tam strictam, sibi imponere obligatio-

gatio-

gationem, alias nimis difficile esset, illorum officium, *ibid.* Nec tenetur minus dignus promotus, Beneficium dimittere; quia promotio est valida, & dignior relictus, habet tantum jus ad rem, & recursum ad Promotores; promotus vero, habet jus in re. Nec tenetur ad aliquam aliam restitutionem; quia potest supponere, Examinatores functos fuisse suo munere, & attendisse ad qualitates ipsi ignotas; Si autem ei certo constabat, ipsum injuste promotum iri, videtur obligari, deficiente Episcopo, uti cooperator injustitiæ, *Bill.*; quia debuisset se retrahere ab acceptatione injusta. Non tenetur tamen Collator, vel Patronus digniorem inquirere in toto regno; quia hoc non raro deceptioni esset obnoxium; sed ex his, qui in promptu sunt, aut quorum notitiam habet, vel morali diligentia habere potest. Nec dignitas hic attenditur simpliciter, & secundum se, sed comparative ad bonum commune, quod aliquando potens in opere, & sermone, robusta sanitate, ac industria, magis promovere potest, præcipue in Beneficio laborioso, quam alius sanctior, & doctior cum parva complexione. Non autem excusatur Collator, vel Patronus, si nesciat esse indignum; quia debet positive scire esse dignum, & inquirere, ut satisfaciat suæ conscientiæ. 2. Valida, sed graviter illicita est promotio minus digni relicto digniore ad Beneficium simplex, sed gravis momenti, v. g. ob suffragium dandum in electionibus ad dignitates, & officia curam animarum habentia, quia inde, grave damnum inferri potest Ecclesiæ; ad alia vero simplicia minoris momenti, ut modici Canonicatus, Capellaniæ sine cura, non nisi veniale esse videtur, *Sylvius, Nav. Less. Cabass. & alii*; quia ordinarie duntaxat ad recitationem Officii divini, vel Missam dicendam obligant; modo non frequenter fiat; quia tunc, grave Ecclesiæ, posset evenire damnum defectu Ministrorum, probitate, ac doctrina perspicuorum. 3. Valida, sed graviter illicita, est collatio per resignationem, vel permutationem cum digno, relicto digniore, *Sot. Nav. Sylvius Pont. & alii*; saltem, si agatur de Beneficio curato, vel simplici, magni momenti; quia Concilium Tridentinum dicit omnes peccati mortalis reos, qui cooperantur quovis modo, ad talem promotionem digni, relicto digniore, licet sententia opposita suos etiam habeat Patronos, & non raro sit in usu, etiam apud timoratos, *Less. & alii*; quia ajunt, non

 incum-

incumbit, resignanti ex officio, præficere Ecclesiæ Ministros, ac proinde non peccant contra justitiam, & ordinarie resignans est senes, ac inhabilis, & resignatarius juvenis, ac proinde Ecclesiæ utilior; Prior tamen opinio est securior, & in praxi tenenda.

Quær. 14. *Quale Beneficiarii bonorum suorum habeant dominium?*

Resp. Prænot. 1. Bona Ecclesiasticorum sunt triplicia, videlicet: 1. Patrimonialia, quæ ex donatione, hæreditate, industria, & allio civili titulo eis obveniunt. 2. Quasi patrimonialia, quæ ut stipendia pro functionibus Ecclesiasticis, v. g. pro Missis, pro Cantu, præsentia in Choro, &c. acquirunt. 3. Mere Ecclesiastica, quæ ex solo Beneficii titulo, possident.

2. Congrua Ecclesiasticorum sustentatio secundum cujuslibet statum, officium, dignitatem, & Beneficii qualitatem dijudicari debet, & potest esse infima, media, & summa, v. g. si infima essent 200. aurei, media erunt, 225. & summa 250. aurei, & ad illam referuntur, 1. victus, vestitus, famulatus. 2. Hospitalitas. 3. Remuneratio fidelitatis domesticorum. 4. Modesta convivia, ac munuscula, ad fovendam amicitiam amicorum, vicinorum, ac benefactorum. 5. Solutio debitorum, ratione congruæ sustentationis, factorum, vel alio modo contractorum, si ex aliis bonis solvi nequeant. 6. Sustentatio consanguineorum in studio, vel Monasterio, si parentes nolint, vel non possint eos sustentare. 7. Dotatio illegitimorum, levatio indigentium ad statum conditionis Clerici, v. g. Episcopi, Cardinalis, &c. convenientem, fundando eis etiam reditus perpetuos, pro statu suo stabiliter conservando. His notatis.

Dico. Beneficiarii circa bona patrimonialia, vel quasi patrimonialia, perfectum habent dominium, liberamque eorum dispositionem; quoad bona vero Ecclesiastica, congruam, ex eis habere possunt, sustentationem; superflua autem, ad pios tenentur impendere usus, graviterque peccant, ad profanos illa impendentes, *ita communiter Doctores;* an autem insuper, ad restitutionem pauperibus, vel ad pios usus faciendam obligentur, solemnis est inter Doctores controversia, opinio affirmativa est securior, & ab iis, qui suæ salutis curam habent, tenenda.

Hinc; 1. Graviter peccant Clerici bona superflua mere Ec-

Ecclesiastica, ad usus profanos, in ea quantitate impendentes, ut mali eorum dispensatores æstimari possint, v. g. si tota summa bonorum superfluorum, excedat centum, vigesima pars censetur pars notabilis, *Lugo*. 2. Qui ex superfluis emit possessiones, vel bona mobilia, tenetur in omni sententia, illa, cum adhuc possit, ad pios usus impendere. 3. Bona mere Ecclesiastica superflua, per donationem, hæreditatem, &c. dantes, & acceptantes, graviter peccant, & juxta securiorem, ea pauperibus, vel ad pias causas restituere tenentur; nisi titulo paupertatis, illa acceperint, 4. Non vero peccant, ex mere Ecclesiasticis, se sustentantes, & alia patrimonialia, vel quasi patrimonialia, ad alios usus licitos impendentes; nec peccant mere Ecclesiasticis, pro congrua sustentatione licite adhibendis, parcius utentes, & ad alios usus honestos adhibentes.

Quær. 15. *An licitum sit plura simul possidere Beneficia?*

Prænot. Beneficia alia sunt compatibilia, quæ personalem residentiam non exigunt, saltem pro eodem tempore, nec idem officium, eodem tempore exercendum habent, talia sunt etiam, quidam Canonicatus in Germania, tres tantum, vel sex menses residentiæ, exigentes. Alia sunt incompatibilia, quæ sunt duplicis generis: primi generis sunt, ea, quorum unum, ipso facto excludit alterum, v. g. duo Beneficia curata, duo Episcopatus, duo Canonicatus, vel Capellaniæ eandem functionem habentes sub eodem tecto. Secundi generis sunt ea, quæ non ipso facto se excludunt, ita, ut primum vacet obtento secundo; attamen sine dispensatione retineri nequeunt; ut duo Canonicatus in diversis Ecclesiis. His notatis.

Dico. Illicitum est, ipsique institutioni Beneficiorum plerumque contrarium, plura sine justa causa, simul possidere Beneficia, etiam compatibilia, ac simplicia, *S. Thom. Conc. Trid.* quia minuitur cultus divinus, & voluntas Fundatorum defraudatur per plura Beneficia simul possessa. Justæ autem causæ sunt 1. Beneficii tenuitas. *Conc. Trid.* 2. Papæ dispensatio, ob evidentem videlicet Ecclesiæ necessitatem, vel utilitatem; sine justa causa vero, non valet dispensatio Papæ, *S. Thom.* 3. Legitima consuetudo ab Ecclesia expresse, vel tacite approbata.

Hinc: Clericus plura habere potest Beneficia compatibilia, etiam sine dispensatione. 1, Si neutrum sufficiat pro

sustentatione. 2. Si sint auctoritate Episcopi legitime unita. 3. Quando unum habetur in titulum, & aliud in commendam non perpetuam, sed solum ad aliquos menses, donec de idoneo provideatur, 4. Cum dispensatione ob necessitatem Ecclesiæ; cum alius dignus non reperiatur, vel ob utilitatem, cum sit persona sanguine, vel literatura sublimis, & ad Ecclesiæ defensionem valde utilis. 5. Si approbante, vel non reclamante Ecclesia, consuetudine ita sit receptum. 6. Si annum optionis habeat, reditibus tamen unius tantum Beneficii gaudere potest.

Quær. 16. *Quinam ad residentiam teneantur?*

Resp. Residentia est commoratio in loco Beneficii, personalisque, munerum Ecclesiasticorum administratio. Hoc notato.

Dico. Omnes Beneficiati curam animarum habentes, cujuscumque sint dignitatis, jure divino, tenentur ad residentiam in sua Ecclesia, vel Diœcesi, si sint Episcopi, suisque per se fungi Officiis, & Superiores curati, ut Episcopi, absque legitima causa, ultra tres menses continuos, vel interruptos, & inferiores, ut Parochi, Cappellani perpetui, &c. ultra duos menses ex causa a Superioribus cognita, & probata concessos, absentes, præter alias pœnas, & peccati mortalis reatum, pro rata, temporis absentiæ, fructus non faciunt suos, sed eos Fabricæ Ecclesiæ, vel pauperibus, sine alia declaratione, restituere tenentur; quia ita expresse decrevit Concilium Trid. *Sess.* 23. *de Refor. c.* 1.; non curati vero, ut Canonici ultra tres menses, vel brevius tempus juxta propriæ Ecclesiæ Constitutiones absentes, dimidia parte fructuum in primo anno, & in secundo omnibus, quos eodem anno lucrati fuerint, priventur. *Conc. Trid. Sess.* 24. *de Ref. c.* 12., quæ pæna est ferendæ sententiæ, *Less. & alii*, & patet ex verbis Concilii Trid. citati, quæ sunt imperativi modi (priventur) & actionem alterius, nempe Superioris indicant. An vero recitando Officium divinum privatim, fructus annuos, absentiæ suæ correspondentes, faciant suos, non conveniunt Auctores: non facere suos, saltem in foro conscientiæ, docet *Pontas & alii*; quia Bonifac. VIII. dicit Beneficium est propter Officium; econtra existimat *P. Gervasius & Billuart*; si Divino Officio satisfecerint, eos, licet sine justa causa absentes peccent, non teneri restituere fructus annuos, secluso statuto, vel

lege

lege speciali, vel Superiorum sententia. 1. Quia nulla extat lex generalis eos, ipso facto, ad restitutionem omnium fructuum obbligans, prout extat pro curatis. 2. Quia Officium, de quo loquitur Bonifacius VIII. præter Chorum comprehendit recitationem Horarum Canonicarum, & residentiam in loco Beneficii, ac proinde Horas Canonicas recitans, mereretur etiam partem fructuum, pro sua sustentatione; dignus est enim operarius mercede sua, licet illud omittens omnibus fructibus privetur; & residens in loco Beneficii, meretur aliam partem, relicta tertia pro præsentia; quia residentia etiam, est onus Beneficii mercede dignum. 3. Quia non videtur æque graviter puniendus, a Choro solum absens, sicut simul non residens, nec Horas Canonicas recitans; quia minus est culpabilis, & relicta tertia parte pro præsentia a Choro, videtur satis punitus, secluso alio statuto particulari; & hæc videtur esse opinio Ecclesiæ, absentes a Choro, sola tertia parte fructuum, ipso facto privantis, & rationi conformior, ac proinde practicabilis, licet prior sit securior. Causæ autem legitimæ absentiæ, ultra duos, vel tres menses, sunt, 1. Christiana charitas. 2. Urgens necessitas. 3. Debita obedientia. 2. Evidens Ecclesiæ, vel Reipublicæ utilitas; *Concilium Trid. Sess. 33. de Refor. cap. 1.*; quibus additur consuetudo immemorabilis; ubi Concilii Tridentini dispositio, usu non est recepta. *Laym. & alii apud P. Gerv.*

Hinc. 1. Graviter peccat, & fructus non facit suos, Episcopus ultra tres menses continuos, vel interruptos per notabile tempus, solius recreationis, vel commoditatis causa a sua Diœcesi absens; quia Concilium Trid. *Sess. 23. cap. 1. de Refor.* tres ad summum menses, æqua ex causa, & absque gregis detrimento permittit, & pro rata temporis absentiæ, fructus non facit suos, ibid. 2. Parochus graviter peccat, a sua Parochia absens, unum, aut alterum mensem apud suos parentes, vel amicos conterens, *Pontas*; saltem, si fiat sine alia ratione ab Episcopo cognita, ac probata, *P. Gerv.* quia idem Concilium Trid. nimis clare, approbationem Episcopi requirit, declarando, Curatos inferiores non posse abesse, nisi causa, prius ab Episcopo cognita, ac probata, & relicto Vicario idoneo, & non ultra bimestre tempus, nisi ex gravi causa, *ibid.* & ultra duos menses sine gravi causa absens, tenetur restituere fructus, suæ absentiæ correspondentes, *P. Gerv.*

Laym.

Laym. & alii; quia juxta Concilium Trid. cit. non facit fructus suos, pro rata temporis absentiæ: & ubi statutum est, ut ultra duos dies non absint sine licentia, statuto se subjicere tenetur, *Declarat. Congr. Concilii Trid.*; ex justa tamen, & gravi causa absentes, non petita licentia, non tenentur ad restitutionem, *Paul. Lugd.*; quia justa causa ab ea excusat, licet non excuset a peccato, nisi ob periculum moræ, licentiam non prius petant, & postea Episcopum informent. Nec obstat residentiæ continuæ, si parochus divertat ad funus vel anniversarium in vicinia, vel recreationis causa, eadem die reversurus; secus si sæpe de nocte fiat. Materia autem, gravis absentiæ Parochi, est, unius diei Parochiano graviter ægrotante, nulloque relicto Substituto; quia eum exponit periculo carendi in necessitate spirituali, illius subsidio. Nullo vero ægrotante, absentia, quatuor, aut quinque dierum, *Paul. Lugd.*; & relicto in Parochia substituto, octo, vel decem dierum, *ibid.* Infra duos menses vero a Concilio Trid. concessos, absentia sine justa, & ab Episcopo probata causa, ultra quindecim, vel viginti dies, censetur gravis, *Pont. Cabass. apud Tourn.*; quia habent minorem absentiam, relicto in Parochia idoneo Substituto, pro parvitate materiæ. 3. Graviter peccat Canonicus ultra tres menses notabiliter a Choro absens, præter distributiones tamen, non tenetur ipso facto, restituere fructus annuos, absentiæ correspondentes, seclusa lege, vel statuto particulari Capituli, quia nulla datur lex generalis, ipso facto eum privans, & ob rationes supra dictas; existimat tamen Pontas, eum in foro saltem conscientiæ, obligari ad restitutionem fructnum annuorum, pro rata absentiæ, quod securius est, etiamsi resideat in loco Beneficii, *Pont.*; quia non censetur formaliter residens, cum inutiliter adesse, & abesse idem sint. Sufficit tamen pro fructibus annuis percipiendis, si Choro per novem menses ordinarie assistat cantando, licet non omnibus omnino Officiis adesset, *Pont.*; quia censetur formaliter residere, saltem moraliter loquendo, etsi aliquando absit. 3. Nec eum mortaliter peccare, censet Habertus, una, aut altera die, per novem menses, sine justa causa, absens a Choro; quia duo dies respectu novem mensium, censentur materia levis; nisi Chorus graviter inde pateretur, & Paulus Lugd. tres, ttel quatuor dies absentiæ a Choro continue, vel interrupte requirit pro materia gravi.

gravi. 4. Canonicus sæpius sub Choro celebrans Missam, præter peccatum ob absentiam a Choro, tenetur ad restitutionem distributionum, & si absentia per novem menses plures dies efficiat, etiam fructuum pro rata absentiæ, saltem secundum securiorem ut supra; nisi ob aliquam necessitatem, aut ex præcepto Superiorum, vel Sedis Apostolicæ fiat; *Concilium Mediol. IV. apud Tourn.* 5. Graviter peccat cum onere restitutionis, ut supra, una die per singulas hebdomadas ultra tres menses absens, vel ex septem horis, tribus tantum assistens, *Pont. & alii*; vel per triginta annos, Canonicatum in aliqua Ecclesia possidens, diebus Dominicis, ac Festivis Choro duntaxat assistens, eo quod jubilatus dicatur; Licet fieret vi Statutorum Capituli, *Tourn.*; quia Statuta particularia Capituli non possunt derogare Concilio Trid. ac Juri communi. 6. Archidiaconi, Theologales, Pœnitentiarii, &c. Canonici de comitatu Episcopi, non faciunt fructus suos, saltem juxta securiorem, si non intersint Officio, quoties non sunt legitime impediti, *Tourn.*; quia actualis duntaxat pro Ecclesia utilitas eos a Choro, & Residentia excusat.

Hinc 2. Excusantur a Residentia, curati Episcopi, ac Parochi, &c. 1. Succurrentes alteri Ecclesiæ in hæreseos periculo constitutæ, per prædicationem; vel inter Magnates, ac personas illustres pacem componentes, fidem disseminantes; modo per suam absentiam propriæ Ecclesiæ, non plus noceant, quam aliis posint; quia charitas christiana ita suadet. 2. Absentes ob grave periculum particulare, ut vitæ morbi, bonorum, persecutionis tyranni, vel inimici; non vero ob commune, uti tempore pestis, vel belli, &c. quia bonus pastor animam suam dat pro ovibus, *Joan.* 11. Possunt tamen pro pestiferis, alios adhibere, & se sanis utiles præbere; quia utrisque debitores sunt. 3. Ægroti, etiam propria culpa, vel peccato, & non habentes in loco Residentiæ Medicum, vel aeris mutatione indigentes, injuste incarcerati, vel ab hoste retenti, vel pro processu prosequendo, *Pont.*; quia necessitas ita exigit, modo ab Episcopo fuerit recognita, & approbata. 4. Assistentes Concilio Generali, vel Provinciali, vel alio Ecclesiæ negotio applicati; quia evidens Ecclesiæ utilitas dictat. 5. In Officiis publicis a Rege detenti, vel pro Legatione missi, vel Consiliarii in supremis Curiis, Eleemosinarii Principum, Capellani apud Regem, vel Reginam

ginam pro tempore functionum, ac itineris necessarii, Musici, Cantores, *Gibert. Cabass. & alii*; quia Reipublicæ utilitas postulat. 5. Parochus vocatus ab Episcopo, per duos menses, in Visitationum cursu, vel ad alia Ecclesiæ suæ servitia, substituto in illius locum Vicario, *S. Congr.*; quia obedientia debita ita obligat, *apud Tourn.* non vero ut Vicarii Generalis, aut Officialis Officium exerceat, *Pont.*; quia ad similia munia alii ordinarie reperiuntur, vel dimissa Parochia, Canonicatu, vel æquo stipendio donetur.

Hinc 3. Non Curati excusantur a Residentia, 1. Canonici Theologiam, vel Jus Canonicum docentes; vel per quinquennium studentes, consentiente Episcopo, qui ob indigentiam Chori eos ad Residentiam cogere potest, *Pont.* 2. Episcopum comitantes in visitatione, &c. vel duo aliis ejus obsequiis, vel Papæ addicti, vel nomine Capituli ad Papam missi. 3. Ad magnum Principem Legatione missi, vel pro deservienda Parochia rurali, ab Episcopo deputati, præcipue, si alius haberi non potuerit. *Pont.* vel ultra tres menses absentiæ a jure concessos, assistendo per duas, vel tres hebdomades cognato, vel amico de salute periclitanti absque illius auxilio, *Pont.*

Quær. 17. *Quænam sint alia Parochorum obligationes?*

Dico. Parochus præter Residentiam corporalem, tenetur 1. residere etiam formaliter per se, fungendo suo Officio, & vix semel in mense, populum, verbo Dei reficiens, vel non utiliter de rebus fidei, moribus, & Sacramentorum susceptione instruendo, graviter peccat. *Tourn.* vel duobus, aut tribus mensibus totius anni discontinuis, *Bonac. Pont.* quia censetur materia gravis. 2. Grassantia scandala per se, vel si non possit, per Episcopum coercere, & curare, ut Parochiani intersint Missæ Parochiali, Paschali fungantur Officio, nempe Confessionis, & Communionis, a superstitionibus, ac contractibus usurariis &c. abstineant, ludimagister recte doceat, mares a puellis separet. 3. Singularem pauperum curam gerere, infirmos Sacramentis munire, frequenter visitare, in extremis roborare, & consolari, egenos gratis sepelire, & omnibus ex corde condolere. 4. In diebus Dominicis, ac Festivis Missam parochialem parochianis suis, sine stipendio applicare, *S. Congr. Conc. Trid. plerique Theologi*; imo si Beneficium pingue habeat, singulis diebus pro ipsius applicare laudabile est; nisi Missas, ex alia Beneficii obligatione, ut in

die

die depositionis, vel anniversarii suorum Parochianorum habeat, & Missas pro alio stipendio quærere, avaritiæ saltem indicium est. 5. Subditorum Confessiones excipere; & Eucharistiam ministrare quoties rationabiliter petunt ratione Festi, vel Indulgentiæ, vel conscientiæ gravatæ; & spiritualem gregis suæ profectum pro viribus procurare; statum gratiæ in se continuo conservare: quia singulis momentis ad Sacramenta ministranda vocari potest. 6. Matrimonio non jungere in fidei rudimentis, Deique & Ecclesiæ præceptis non satis eruditos, nec vagos, ac advenas, sine Episcopi licentia.

QUÆSTIO II.

DE SIMONIA.

Quæritur. 1. Quid, & quotuplex sit Simonia?

Resp. Simonia a S. Thoma definitur, studiosa voluntas emendi, aut vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum, nempe, vel antecedenter, cui prius existenti succedit spirituale, ut fundo jus patronatus, benedictio vasi, lapidi altaris, vestibus &c. vel concomitanter, quod simul est cum spirituali, ut labor in Missa, vel Sacramentorum administratione; vel consequenter, quod sequitur spirituale, ut jus percipiendi fructus ex Beneficio; per aliquid temporale, sive ut pretium, sive ut motivum, sive ut gratuita compensatio detur, *Innoc. XI.* vel quocunque contractu non pure gratuito, vel non ex mera benevolentia.

2. Simonia alia est Juris divini, seu naturalis, quæ Jure divino, ac Naturali prohibetur, & est commutatio rei temporalis cum spirituali, ut tali, estque intrinsece mala. Alia est Juris Humani, seu Ecclesiastici, & est quælibet alia conventio ab Ecclesia sub pœna Simoniæ prohibita; quia labem Simoniæ redolet; talis est, dare, vel accipere pretium, etiam spontaneum, pro examine ad Beneficia, Ordines, vel occasione Ordinum, primæ tonsuræ, vel literarum testimonialium, vel dimissoriarum respectu Episcopi; licet tamen Secretario aliquid accipere

pro

pro illarum expeditione juxta taxam, *P. Gerv.*; *vid. infra num. V. circa ord.* talis etiam est venditio Ecclesiæ, vel Cœmeterii, aut Officiorum, licet sæcularium ad Ecclesiam tamen spectantium, ut œconomi, Sacristæ &c., vel Chrismatis, etiam quoad materiam tantum; videtur tamen licitum, aliquid recipere pro illius distributione; præcipue, ubi ita usu est receptum. Item Simonia confidentiæ, permutatio Beneficiorum propria auctoritate, aliæque circa Beneficia pactiones, sine dispensatione Papæ, vel Episcopi in quibusdam casibus. Pro ipsis autem ordinibus, vel dimissoriarum concessione pretium accipere, Simonia est Juris divini; quia est exercitium potestatis spiritualis pro pretio.

3. Alia est realis, cujus pactio ex utraque parte est executa, saltem inchoate v. g. si Beneficium est actu collatum, & pars pretii soluta. Alia mentalis, quæ est datio rei temporalis pro spirituali, nullo interveniente pacto, ut si Clericus serviat collatori principali intentione Beneficii obtinendi. Alia conventionalis pure, quæ ad pactum externum deducitur, sed ex neutra parte executioni mandatur. Alia conventionalis mixta, cujus pactum ex una parte, aut altera executioni est mandatum. Alia confidentiæ, quæ fit, quando confertur, resignatur, eligitur, præsentatur, vel acceptatur Beneficium cum intentione, vel certa confidentia, quod illud, vel illius pars, ut pensio, aliquo tempore sit reversura in favorem sui ipsius, vel alterius; & committitur quatuor modis, 1. per accessum, conferendo, vel procurando alicui Beneficium, ut postea alius, obtenta ætate, illud accipiat. 2. Per ingressum, resignando Beneficium alteri, ut postea, ipso mortuo, vel Beneficio dimisso, illud iterum ingrediatur. 3. Per regressum, resignando Beneficium alteri, ut idem sibi, vel alteri iterum resignet. 4. Per stipulationem, resignando cum pensione sine Papæ dispensatione. Permutatio autem propria auctoritate facta cum pensione, vel cum pacto regressus, Simonia est conventionalis, non vero confidentiæ. *Tourn.*

Quær. 2. Quale peccatum sit Simonia, & quinam illam committere possint?

Dico. Simonia ex genere suo, est peccatum mortale, nullam admittens materiæ parvitatem: quia omni Jure, Naturali, Divino, & Ecclesiastico graviter prohibetur; resque

que spirituales pretio terreno æstimare, gravis est injuria Religioni in omni materia; & quo minus datur pretium pro re spirituali, eo magis vilipenditur. Potest Simoniam etiam ipse Papa committere, non solum Jure Naturali, & Divino prohibitam; quia utrique subditus est; sed probabilius etiam illam Juris Ecclesiastici; quia tenetur ad leges a se, vel Prædecessoribus latas, saltem directive; rarius tamen eam incurrit; quia paucæ eum concernunt, & sicut cum aliis, ita & secum dispensare potest. Nec incurrit pœnas etiam contra Simoniam Lege Naturali, ac Divina prohibitam a Jure Ecclesiastico latas; quia non tenetur ad legem coactive, *Tourn.*; bene autem illius Ministri Simoniam, ac pœnas incurrunt, excepta Simonia Juris Ecclesiastici, si Papa sciens, diuturno tempore silentium servet, *Tourn.*; quia lex, quæ sciente, ac diu dissimulante Legislatore infringitur, censetur dispensari, vel per dissuetudinem abrogari, *ibid.*

Hinc: Papa Simoniam committit exigendo pecuniam pro Officiis Jure Divino, vel Ecclesiastico vendi prohibitis, *Tourn.*; ut pro Episcopatu, Prælaturis, Præposituris &c. Non vero eam incurrit, 1. exigens dispensando, certam pecuniæ summam ad sustentanda status sui munera; vel pro pœna criminis suppositi; vel pro vulnere Canonibus inflicto, deflectendo per dispensationem a lege communi; vel ne nimis frequenter dispensationes petantur. 2. Nec recipiendo annates, quæ ex fructibus primi anni Beneficiorum vacantium percipit in subsidium honestæ sustentationis, aliosque pios usus. 3. Nec conferendo Beneficia, ac reservando partem fructuum pro annua pensione Clerici indigentis; vel pro Regibus, & Principibus ob Ecclesiæ defensionem; vel sibi pro sustentatione Ministrorum Evangelii, quos ubique fovet; quia Juris sunt Ecclesiastici, in quo dispensare potest.

Quær. 3. Quot modis Simonia committi possit?

Dico. Simonia variis modis committi potest, præcipue tamen fit, 1. per munus a manu, solvendo pecuniam, vel aliquid pecunia æstimabile, ut remissio debiti, solutionis dilatio, &c. 2. Per munus a lingua, promittendo, vel exhibendo laudem; intercessionem, recommendationem &c, apud alium. 3. Per munus ab obsequio præstando, vel promittendo quodlibet obsequium; & committitur, 1. Circa res Sacras. 2. In ingressu Religionis. 3. In Ordi-

Ordinibus. 4. Circa Beneficiorum acquisitionem, permutationem, confidentiam, & fundationem.

Hinc 1. *Circa Res Spirituales* Simoniam committunt 1. ob benedictionem carius vendentes Vasa, ac Paramenta sacra, Altaria portatilia, Aquam benedictam &c. 2. Coronas, Agnus Dei, Imagines propter Indulgentias annexas. 3. Reliquias, vel pro pecunia illas deferentes, vel cultui fidelium exponentes. 4. Decimas, aut alia bona propter jus Patronatus annexum, vel propter jus percipiendi reditus Ecclesiasticos vendentes, aut ementes. Non tamen est Simonia, si res sacræ vendantur secundum suum valorem intrinsecum, ut Calices, Rosaria, Decimæ laicæ &c. vel Capsulæ Reliquiarum ratione materiæ; nisi lex obstet, ut in venditione Chrismatis.

2. *Circa Functiones spirituales*, dans, vel acceptans pretium pro labore intrinseco in celebratione Missæ, in Sacramentorum administratione, Concione, & Catechismo, prout excitant fidem, & conferunt gratiam; item in Oratione, Officio divino, dono Prophetiæ, vel Miraculorum, Benedictione, Exorcismis &c. Licet tamen, aliquid accipere, tanquam stipendium sustentationis; quia, qui Altari deserviunt, cum Altari participant, 1. *Cor.* 9.; & dignus est operarius mercede sua; etiamsi alias divites sint, *Suar. & alii*; quia cum serviant Altari, privantur facultate vacandi aliis suis negotiis, & mediis lucrandi suam sustentationem, & nemo, etiamsi dives sit, suis stipendiis militat; possuntque pacisci de stipendio, *Billuart.* quia non est mere elemosina; periculosum tamen est, certum extorquere stipendium, & Simoniam sapit, ultra taxatum, vel indebitum ob functiones, ad quas ex officio tenetur, exigere, *Tourn.* quia rationem pretii pro spirituali habet. Licet tamen aliquid accipere tanquam pretium pro obligatione celebrandi tali tempore, tali loco, tali hora, vel toties in hebdomade; quia talis circumstantia est quid temporale onerosum, pretio æstimabile, distinctum ab ipso opere spirituali: non videtur idem dicendum de tali solemnitate, saltem esset periculosius; quia non ita est distincta ab opere spirituali; sic qui melius, vel majori cum fatigatione concionatur, Missam solemnem canit, non potest præcise ratione majoris laboris, vel moræ temporis, aliquid pretii accipere, *Suar. & alii apud Tourn.* quia in unum coalescit cum opere spirituali: potest

est tamen ab Ecclesia taxari majus stipendium v. g. pro Concione Passionis Domini, vel Patrocinii, aut Missa cum cantu, *apud Tourn.* quia non venditur major labor, sed qui plus laborant maxime in verbo, & doctrina duplici honore (id est majori mercede) digni habeantur, 1. *Tim.* 5. nec licet vendere studium, vel præparationem ad Concionem, etiam seorsim a Concione. *Tourn.* quia non æstimatur, nisi in ordine ad spirituale.

3. *Circa Sacramenta*, vendens, vel emens materiam proximam, vel formam Sacramentorum, ut ablutionem in Baptismo; consignationem frontis in Confirmatione, Panem, aut Vinum consecratum, etiam secundum valorem panis, ac vini non consecrati; quia per Consecrationem definit substantia panis, ac vini, & constituunt species materiam proximam Sacramenti, quæ cum forma est ipsum Sacramentum; etiamsi fieret in extrema necessitate spirituali, ut si nullus adesset, qui infantem periclitantem sine pretio baptizare vellet; quia est intrinsece malum; nec licet pecuniam offerre pro redimenda ista vexatione, ut cesset a mala, ac sacrilega voluntate, *Tourn. & alii contra aliquos*; quia hæc vexatio non removetur, nisi per collationem Sacramenti, & ablatio vexationis, est ipsa collatio Baptismi; adultus vero potest salvari Baptismo flaminis; potest etiam licite emi aqua pro Baptismo, etiam benedicta, si alia non possit haberi gratis, modo propter benedictionem non carius ematur; vel alia materia remota Sacramentorum, ut Panis, ac Vinum consecrandum, excepto Chrismate, cujus venditio etiam quoad materiam specialiter prohibetur ab Alexandro III. *cap.* 16. & ab Innocentio III. *cap.* 36. *de Sim.* quia Episcopi ex Ecclesiæ dispositione, tenentur, gratis, de materia, suis Ecclesiis providere. Si tamen fur illud subriperet, & tanti, quanti ratione materiæ valet, venderet, non committeret Simoniam; quia solis Episcopis sub Simonia illius venditio, prohibita est, *Tourn.*; nec si aliquid recipiatur pro illius distributione, uti supra dictum est: potest etiam pretio addisci forma baptizandi, *Tourn.* vel modus administrandi alia Sacramenta; quia ista docere, vel addiscere, est aliquid naturale, sicut docere, & addiscere Theologiam; quia licet objectum illius, sit quid supernaturale, ac fidei; potest tamen cognitio, esse naturalis, & fundari in fide humana, ut in hæretico, vel infideli, & ut sic, prout intellectum au-

audientis, cognitione sublimium imbuit, sumi potest, in ordine ad pretium, pro labore.

4. *Circa Ecclesias*: 1. vendens, vel emens Ecclesiam Deo dicatam, vel Cœmeterium, etiam ratione materiæ; quia utrumque in Jure prohibitum est. 2. Vendens sepulturam sumptam pro ritu religioso, vel pro jure generatim in terra sacra, quod omnis habet Christianus, vel ratione terræ, in qua sita est, *in jure de Sepult. & Simon*; potest tamen vendi sumpta pro opere periculoso, ut tempore pestis, vel laborioso, ut fodendo terram, pro loco communi sepulturæ; ut Abraham emit speluncam, vel pro certa familia, ita, ut alii ibidem sepeliri nequeant, vel in loco honoratiori, emendo carius, ut in Ecclesia, vel prope Altare; *Decoq.* quia est aliquid temporale, modo non attendatur major sanctitas. Nec si major crux majori pretio deferatur, vel Clerici aliquid accipiant pro funere comitando; *Decoq.* quia hæc spectant ad pompam funebrem, vel titulo sustentationis, aut laboris datur; quamvis S. Antoninus, Suar. & alii apud Tourn. videantur contrarii, usu tamen comprobatur. Posset etiam emi Ecclesia, v. g. a Seminario, nullam habente pro servitio divino, cum licentia superioris, juxta valorem intrinsecum, *Fromageau*.

5. *Circa jurisdictionem*: accipiens etiam titulo sustentationis temporale, pro usu jurisdictionis spiritualis, ut pro dispensatione in votis, juramentis, impedimentis matrimonii, jejunii, & quibusvis Legibus Ecclesiasticis, pro censuris ferendis, vel absolvendis, pro correctione subditorum ex officio spirituali debita, vel illius omissione cum usu potestatis spiritualis, ut muneribus corruptus declarans judicialiter innocentem, qui erat puniendus, vel innocentem tueri, aut vero pœnitentem reconciliare recusans; *lib. Decr. de Sim.* quia juxta Concilium Trid. *Sess.* 25. *cap.* 18. tenetur ad prædicta, gratis, ex officio, cui annexi sunt reditus Ecclesiastici pro sustentatione, & aliquid recipientes, censentur exercere potestatem spiritualem pro pretio. Non tamen Simonia committitur omissione pura, sine exercitio potestatis, ut omissione Missæ pro pretio; includit tamen turpitudinem Simoniæ affinem. Potest etiam dispensando, aliquid imponi pro punitione criminis, ut in dispensatione irregularitatis criminis, vel impedimenti ex copula illicita, vel ne nimis frequenter petatur,

tur, aliquid exigi ad pios usus, vel pro compensanda deformitate ob recessum a lege communi; nulli dispensantium emolumento obveniente. Possunt etiam Superiores Ecclesiastici sine Simoniæ labe, accipere procurationes, seu impensas, subditos visitando, vel Ecclesias consecrando, ita in jure.

6. *Circa Ordines*; 1. conferens; vel accipiens Ordines mediante pecunia, vel quodcunque munus ante; vel post ordinationem accipiens, vel ob preces amicorum, aut intuitu servitii præstiti, vel præstandi, admittens ad Ordines ineptos, *Tourn.*; vel promissionem, aut juramentum exigens; ne inquietet Episcopum super alimentis, quæ Episcopus dare debet sine titulo ordinato, vel Examinatores pro pecunia ad Ordines promoventes; vel Notarii pro literis dimissoriis, aut testimonialibus, vel sigillo etiam sponte oblata accipientes; *Conc. Trid. Sess.* 21. *Cap.* 1. *de Ref.* Possunt tamen Notarii in locis, ubi non viget consuetudo, nihil accipiendi, pro singulis literis dimissoriis, vel testimonialibus collationis Ordinis decimam tantum partem aurei (Id est Julium, seu septem, vel octo asses, ait Tournely;) accipere; dummodo nullum omnino; nec parvum, ait Tournely; eis constitutum sit salarium pro officio suo exercendo; vel alicubi legitima sit consuetudo, aliquid juxta taxam accipiendi; nec Episcopis, ex Notarii commodis; emolumentum ex Ordinum collationibus directe, vel indirecte provenire debet, *Conc. Trid. cit.* idem ob paritatem rationis dicendum de Notariis in collatione Beneficiorum; *Fagnanus*, *Pirhing. apud Tourn.* præcipue in Gallia; quia ita declarant sanctiones Blesenses; *ann.* 1579. *art.* 20. Licet tamen accipere candelas ab Ordinatis oblatas; non vero forcipes, pectines, ac mappas, quæ olim a tonsurandis præsentabantur, *Congr. Concil. Trid.* 2. In exercitio Ordinum; etiam minorum, ut Acolytus serviens ob pecuniam Missæ, imo etiam Laicus cantans Epistolam pro pretio in Missa, vel Choro; quia cooperatur rei Sacræ, *Tourn.*, vel Ostiarius ex officio claudens, vel aperiens pro pecunia ostium Ecclesiæ; secus si sit purus Laicus; *ibid.*; item Cantores; Musici, *Habert. & alii apud Tourn.*; quia cantus, ac musica in Missa, ac Vesperis, rationem cultus Dei habent. Possunt tamen, aliquid accipere, titulo sustentationis, vel omnino gratuito.

7. Circa *ingressum Religionis*, dans, vel accipiens pro ingressu; quia saltem inchoate fit Religiosus, & Religiosi privilegiis gaudet, vel pro professione; quia est quid spirituale præbens jus, ac obligationem Deo serviendi, vel pro jure ad sustentationem; quia annexum est Statui Religioso, ut reditus, beneficio, vel pro victu, & vestitu, si Monasterium sufficienter sit dives, ac fundatum; quia est Simonia saltem palliata; qui in re non accipitur pro sustentatione, quam Monasterium dives jam sufficienter habet; sed pro ipso Statu Religioso, *Tourn. & S. Thom. S. Antoninus*, *Sylv. Pontas & alii* contra Sylvestrum, Sotum, Tolet. &c. existimantes esse Simoniam Juris Ecclesiastici, ubi Canones prohibentes sunt recepti, non vero alibi. Nec est Simonia, si Monasterium sit vere egenum; quia tunc datur pro sustentatione, vel gravamine impediendo, quæ sunt aliquid temporale; quando autem satis sit egenum judicandum, ut aliquid absque Simonia recipere valeat, omnes circumstantiæ loci, temporis, personæ, mala, ac infortunia præsentia, ac probabiliter futura, &c. pensari debent; modo insuper, bona intentione fiat, & nihil ultra congruam sustentationem exigatur: potest etiam communitas, licet dives sit, munera gratis oblata, vel eleemosinas, etiam copiosas accipere, *Greg. XIII.*; modo pure, & non, ut Superiores ad recipiendos in ordinem promptiores fiant, accipiantur, *Pont.* Possunt etiam ab aliis munuscula recipi, nullo interveniente pacto, & convivia tolerari, saltem sine Simoniæ nota; quia non pro Statu Religioso dantur, sed ut amici, ac propinqui, & ipsa communitas, quasi nuptiis spiritualibus recreentur; quamvis in jure, *Extravag. 1. de Sim.* severissime prohibeantur. Licet etiam beneficiis temporalibus allicere ad devotionem Monasterii, ut quis ex illa moveatur ad Religionem suscipiendam; quia licet beneficiis temporalibus alium movere ad ea, quæ ipsi sunt salutaria; uti ad conversionem, ad Sacramenta, vel Missam audiendam.

8. *Circa Beneficia, Simoniam committit per munus a manu*, 1. Episcopus, Beneficium conferens Vicario Generali, Sacellano, vel filio Advocati, ut extinguatur stipendium, quod illis alioquin solvere tenetur; vel alius quivis Collator, aut Patronus, aliquem præsentans ad Beneficium, eo pacto, ut Collatori, vel Patrono, aut alteri amico, vel con-

consanguineo pensionem, aut aliud debitum præsens, vel futurum condonet, vel dilationem solutionis concedat, vel solutionem anticipet; domum minori pretio locet, officinam fratris, frequentet, a lite juste inchoata desistat, pecuniam mutuo det, domum, ac ædificia Præbendæ ex suis reparet, Decimas remittat, vel pro illis rucuperandis processum non intendat, dimidiam partem Præbendæ Capitulo cedat, aliud Beneficium ipsi, vel alteri amico resignet, consanguineos nutriat, tot Missas pro eo applicet, vel ex fundatione sine loci, ac temporis determinatione præscriptas certa die, vel hora dicat, ut sibi, vel alteri præstet, quæ ex charitate tantum, vel religione, aut alia virtute a justitia distincta debet; v. g. ut Medicus solicitans pro Beneficio ferat auxilium ægrotanti, ut tali pauperi graviter indigenti succurrat, &c. quia simul cedunt in utilitatem temporalem conferentis Beneficium, vel alterius ipsius nomine: secus si ageretur solum de debito spirituali in commodum accipientis, v. g. ut Communionem Paschalem faciat, malum consortium vitet, &c. vel sine pacto, & obligatione solum eum movens non per Beneficium, sed rogando, suadendo, exhortando, animum illius placando, ut debitum temporale executioni mandet, *Billuart.*; vel dando pauperi Beneficium, ut debita inde solvat, etiamsi ipse esset ex creditoribus, *Suar.*; quia non novum ei onus imponit; periculosum tamen alii judicant, præcipue, si ipse Collator esset ex creditoribus, vel accedente pacto; quia omne pactum circa Beneficia, ut simoniacum a jure reprobatur. Nec Simoniam committit, exigendo debitum, Beneficio annexum, v. g. ut in Choro cantet, hora sexta Missam dicat; vel Theologiam, aut Grammaticam doceat, modo hæc onera beneficio sint annexa, & non de novo, propria auctoritate exigantur; quia tunc non pro, sed cum onere conferuntur: potest etiam auctoritate Papæ, alicui Præbendæ, onus docendi annecti, & fructus unius Præbendæ juxta *cap. nonnullis tit de magisteriis*; applicari ei, qui Grammaticam, sive Theologiam sit docturus. 2. Capitulum a novis Canonicis, certam summam exigens, etiam ex consuetudine pro certo jure (*droit de chape*) vel alia munuscula, si cedant in utilitatem Canonicorum particularium, non vero, si cedant in commodum Fabricæ, *Declar. supra Conc. Trid.*; ut dans chirotecas, vel etiam ex consuetu-

dine exigens, *Tourn. Pont.*; quia a Concilio & S. Congregatione prohibita sunt, & consuetudine cogente, & non ex mera liberalitate dantur. 3. Pretio procurans vota ad Beneficium, vel Officium jurisdictionem spiritualem habens, vel ut alius maximam spem habens non concurrat, vel ut alterius literæ, vel equi in via retardentur, ut illum apud Collatorem præveniat; quia pretio alterius jus ad spirituale impedit, ut ipse illud assequatur. 4. Offerens pretium pro institutione, aut confirmatione, vel commutans propria auctoritate, vel cum pensione sine Papæ dispensatione, vel Episcopi in Gallia, etiam pro compensanda inæqualitate Beneficii, vel ut unus solus sumptus solvat, vel quoscunque alios circa Beneficia contractus propria auctoritate perficiens, ut cedendo jus suum ad Beneficium pro pretio, vel cum pacto, ut alter impensas solvat, vel alio modo non gratuito propria auctoritate, lites circa Beneficia componens, etiam dando spirituale pro spirituali, v. g. aliud Beneficium, vel pensionem; quia sunt pacta a jure, ut simoniaca, prohibita; Potest tamen hoc fieri auctoritate Papæ, vel Episcopi in Gallia, *Tourn.*; quia æquivalet permutationi, & Episcopi in Gallia in necessitate in transactionibus, ac permutationibus pensiones permittere possunt, *Tourn. cit.*; nempe pro sustentatione, compensatione laborum, expensarum in lite, vel bono pacis; non autem pro ipso jure, quod quis cedit; quia esset Simonia Juris Divini, dando temporale pro spirituali, *Billuart.*; potest etiam fieri compositio amicabilis, gratuito, cedendo juri suo, *ibidem*. Potest etiam fieri transactio, vel mutatio propria auctoritare circa alias res spirituales, Prælatis Ecclesiæ non contradicentibus, ut circa jurisdictionem spiritualem, dividendo loca, vel actus jurisdictionis, vel circa reliquias, illas dividendo, vel dando reliquias pro reliquiis, vel dicendo uni Missam, ut ipsi dicat aliam; quia consuetudine est permissum, *Billuart.* Non tamen possunt cedi reliquiæ, ut cedenti, pars eveniat oblationum; quia esset dare spirituale pro temporali. Nec Simoniam committit redimens injustam vexationem, muneribus arcens injuste impedientem a consecutione Beneficii, cujus jus acquisitum certum, ac liquidum habet, sive in re per confirmationem, vel institutionem, aut ipsam possessionem, *Tourn. & alii*; sive ad rem per præsentationem,

vel

vel electionem, *Billuart.*; quia in utroque casu non dat temporale pro spirituali, ad quod jam supponitur jus habitum, sed pro amotione injusti impedimenti illud prosequendi, modo remotio impedimenti sint distincta a re spirituali, & non sit illius collatio: sic injuste incarceratus electus, vel præsentatus, ne confirmationem, vel institutionem obtineat. vel institutus, seu confirmatus possessionem acquirat, potest sine Simoniæ labe procurare muneribus liberationem a carcere, ut postea liberatus confirmationem vel possessionem gratis obtineat; quia munera non dantur pro confirmatione, sed pro liberatione a carcere, sic ob paritatem rationis, impedienti injuste confirmationem, vel institutionem, diffamatione, vi, fraude, vel etiam muneribus, blanditiis, precibus importunis, offerri potest pecunia, ut cesset a vexatione, *Sylv. & alii*; quia cessatio non est collatio rei spiritualis, sed quid temporale, modo absit scandalum, & non detur spirituale pro cessatione vexationis, quæ est temporalis; nisi ex sola benevolentia cessationem a vexatione exspectaret; quia tunc Beneficium gratis datur. Nec Simoniam incurrit offerens pretium electoribus volentibus eligere indignum, ne eum eligant. *Billuart.*; quia est redimere vexationem injustam Ecclesiæ, etiamsi sciat nullum præter se esse dignum; modo non directe intendat electionem sui, vel alterius digni in genere, vel in particulari, *ibid.* quia directe intenderet spirituale pro temporali. E contra Simoniam committit offerens pretium neganti, sive juste ex odio, confirmationem, vel institutionem Beneficii; quia si juste neget, non est vexatio, nec pro illa datur; si injuste neget, ablatio vexationis est ipsa collatio institutionis, & non est vexatio quid distinctum: item Simoniam committit, electioni sui ad Beneficium a majori parte communitatis factæ juste contradicenti, offerens pretium, ut pariter consentiat, *Lucius III.*; non præcise, quia ex infenso, fecit, pretio, sibi amicum, sed quia ob contradictionem jus illius ad rem spiritualem non est certum, sed dubium, & periculo se exponeret emendi spirituale, nempe jus certum; secus, si injuste contradiceret, *S. Thom. apud Pont.* 5. Simoniam incurrit conferens Beneficium ex metu, cujus evitatio est simul boni temporalis consecutio; ut minantis subtractionem ulteriorum favorum, dignitatum, &c. vel interveniente pa-

cto; secus si non nisi imminens damnum, mortem, infamiam, odium evitare intendat, *Suar. Soto & alii*; quia nihil temporale recipit. Nec Simoniam incurrit conferens alicui Beneficium, propter consanguinitatem, vel amicitiam, vel alio affectu carnali; est tamen illicita collatio; quia est acceptatio personarum, & recta deest intentio: nec pretium offerens, vel certas impensas in alia Commenda faciens, vel obsequia prestans pro Beneficiis Equitum Melitensium, quæ dicuntur Commendæ Militares, *Bill.* quia non sunt proprie Beneficia, sed subsidia propter obsequia in defensionem Ecclesiæ præstita, vel præstanda, concessa; Est tamen illicita illarum pro aliis obsequiis, vel pro pecunia acquisitio, *ibid.*; quia est contra intentionem fundatorum, volentium, ut ob defensam, vel defendendam Rempublicam christianam dentur. 6. Simoniam committit redimens pensionem clericalem spiritualem, quæ datur Clerico, qua Clerico, titulo ministerii spiritualis, ut Coadjutori Episcopi, Parochi, Concionatoris, &c. solvendo certam summam simul; vel sine dispensatione Papæ redimens pensionem clericalem mixtam, quæ datur Clerico, sed non titulo ministerii spiritualis, ut Pastori seni, resignanti, permutanti, cedenti lite, &c. ad sustentationem; vel etiam redimens laicalem, quæ datur ex fructibus Ecclesiæ ex fundatione provenientibus Laico, vel Clerico ob ministerium temporale præstitum, vel præstandum, ut Œconomo, Æedituo, Medico, Organistæ, Principi ob defensionem Ecclesiæ, vel resignans cum conditione, ut alter impensas a resignante in consecutione ejusdem Beneficii factas refundat, domum, & suppellectilem resignantis emat, vel status clericalis pertæsus sororem resignatarii facilius in uxorem accipiat, vel illum in aliis rebus adjutorem habeat, *Tourn.*; quia hæc omnia sunt pretio æstimabilia. Non tamen esset Simonia, promissio Beneficii pro pretio facta, animo non promittendi; quia non est vera pactio; bene autem facta, animo promittendi, sed non servandi, vel se non obligandi; quia in utroque casu vera est pactio.

Per munus a lingua, Simoniam committit, 1.° conferens alicui Beneficium, ut eum laudet apud Principem, fratrem pro officio recommendet, in Capitulo ejus suffragio potentior fiat, vel alium favorem ipsi, vel ejus consanguineis exhibeat. 2. Ad amicorum, vel potentum preces dans

dans alteri Beneficium, ut eos sibi devinctos habeat, præcipue interveniente pacto, *Torn.*; vel si preces, ut obligationem civilem, aut precantis favorem, ut prelium Beneficii attendat, *Billuart.*; quia tunc datur spirituale pro temporali, quod potissimum fit, si preces fiant pro indigno, *S. Thom.*; quia tunc non dignitate personæ, sed favore humano, pretio æstimabili moveri censetur. Seclusa autem hac intentione, vel pacto, precibus ab alio porrectis motus, Beneficium conferens, ac acquirens non committit Simoniam, *Tourn.*; præcipue si fiant pro digno, *Tourn.*; quia si sit dignus, preces non impediunt, ne fiat gratis ad Dei honorem, ac Ecclesiæ utilitatem, & si sit indignus, licet male fiat, gratis tamen fieri potest, quamvis difficilius, ac proinde sine Simonia. Idem dicendum est de eo, qui pro se petit Beneficium curatum *Tourn.*; quia quamvis se dignum, vel digniorem existimans ex præsumptione juxta S. Thomam fiat indignus, & pro indigno petat, nisi aliunde testimonium capacitatis habeat, vel se examini, aut judicio Superiorum, vel concursui pro ea cognoscenda offerat, vel jure graduatorum petat, vel non nisi manifeste indigni adessent promovendi, vel Beneficium esset simplex, pro quo quælibet fere capacitas sufficit, vel pro supplemento tituli exspectetur; potest tamen gratis illud obtinere. 3. Simoniam committit familiaribus Episcopi, vel amico Collatoris munera præbens, vel offerens pro intercessione, vel recommendatione ad Beneficium, *S. Thom. apud Tourn.*; quia muneris interventu spirituale assequitur, & preces, ut medium ad spirituale, & ratione Beneficii æstimatas emit; secus, si solum labor, impensæ, molestiæ, lucrum cessans, ac damnum emergens in itinere adeundo Collatorem, rogando, scribendo, compensarentur pecuniis æquivalentibus, & non excedentibus, nulla habita ratione successus, pinguedinis Beneficii *Tourn. Sylvius, & alii*; nec Simonia committitur, si detur donum familiaribus Episcopi, vel domesticis Collatoris, ut per eos habeat aditum, *Tourn.*; quia non intendit per munus Beneficium; nec si detur, ut ignotus apud Collatorem per eos notus fiat, ipsiusque merita, ac dignitas Collatori innotescant, & pro libitu disponat, *Billuart.*; sed hoc in praxi, ob periculum, vix tolerari debet, *Tourn.*; quia alia, & sine pretio, ipsius dignitas insinui potest Collatori. 4. In Concionibus, vel Con-

Confessionali Magnatibus adulans, ut inde aliquid temporalis commodi reportet, *Tourn.*; vel Conciones eo animo habens, ut hominum laudes, ac suffragia promereatur, *Tourn.*; præcipue si hic esset finis principalis, vel pactum interveniret; secus, si pro cognoscenda, vel indicanda capacitate fiat.

Per munus ab obsequio, Simoniam incurrit, Magnatum negotia gerens, pueros ad literas informans, vel Episcopo, præcipue in temporalibus, inserviens, ut eorum favore pro obsequiorum compensatione, Beneficium consequatur, vel Episcopus, obsequia Capellani, præcipue temporalia, & sibi personaliter exhibita, Beneficii collatione compensans; quia datur, & accipitur spirituale pro temporali. Excusari tamen potest, si eis gratis inserviens, attamen ut capacitas illius simul ipsis innotescat, eorum benevolentiam captivet, licet ex gratitudine mera, vel benevolentia Beneficium speret, *Sylv.* vel si obsequia spiritualia principaliter ad Dei honorem, & Ecclesiæ utilitatem exhibeat, ut se digniorem efficiat, vel probet, licet secundario de Beneficio cogitet, vel Episcopus Beneficium conferat, ut zelum, & obsequia spiritualia populo, vel Ecclesiæ exhibita compenset; quia nihil accipit.

Confidentia, Simoniam committunt conferentes, vel procurantes alicui Beneficium, ut alius id obtenta ætate accipiat, vel ipse eo mortuo, vel Beneficio dimisso, idem ingrediatur, vel ut sibi, vel alteri a se assignato postea iterum idem Beneficium resignet, vel pensionem sine dispensatione solvat, non tamen est Simonia Confidentiæ, si alicui conferat Beneficium, qui jam aliud cum eo incompatibile habet, cum pacto, ut aliud sibi, cujus est etiam Patronus, pure, & simpliciter resignet; quia nihil exigit, nisi quod suum est, ratione Patronatus, & conforme intentioni Ecclesiæ; nec est, Simonia, si conferat Beneficium ei, quem scit illud, vel aliud resignaturum suo nepoti, nullo interveniente pacto; peccat tamen graviter, accipiens Beneficium, cui inservire non intendit, *Pont. de confid. casu 7. & 8.*

Circa fundationem, fundans Beneficium principali intentione, ut sibi conferatur, vel sibi collatum permutet, vel ipsemet id alteri conferat, ut aliquid Beneficium sibi, vel alteri a se assignato resignet.

Quær. 4. Quænam sint pœnæ Simoniæ; & quinam eas incurrant?

Dico.

Dico. 1. Quamvis quælibet Simoniæ species gravissimum sit peccatum, & jure positivo, solum pretium simoniace pro Religione, Ordine, ac Beneficiis acceptum, sit restituendum, jure tamen naturæ pro quacunque re spirituali acceptum ante Judicis sententiam restitui debet, *S. Thom. & alii plures contra alios*; quia, cum acceptum sit pro re, non vendibili, & per contractum Jure Naturæ nullum, retineri nequeat; hinc absolute restitui debet ei, qui illud dedit, præterquam in materia beneficiali, *Tourn.* quia Jure Naturali unicuique, quod suum est, reddi debet, nisi lex vetet; sic ex juris dispositione in materia beneficiali Ecclesiæ, in qua est Beneficium, restitutio fieri debet, *Tourn. & alii*; quia ipsi injuria facta est. Res vero spirituales simoniace acceptæ, ut Ordines, Professio religiosa, Consecratio Altaris &c. non sunt ante Judicis sententiam restitutioni obnoxiæ, *Bonac. Suar. Cabass.* quia valide, licet simoniace conferuntur, *Tourn.*; exceptis beneficiis, & rebus Ecclesiasticis, ut pensio, quæ viribus omnino carent, *Paul. II.*: & abdicatio Beneficii simoniace accepti fieri debet inter manus Collatoris; qui ipse illud legitime conferre potest; nisi esset simoniacus publicus, ac proinde excommunicatione publica notatus, *Pont.*; occulta enim non privat jure collationis; & tunc devolvitur ad Ordinarium, *Billuart*.

Dico. 2. Pœnæ juris solum incurruntur per Simoniam in ingressu Religionis, in Ordinibus, in Beneficiis, ac Officiis Jurisdictionem spiritualem habentibus, commissam, *Cajet. Suar. Tourn.*; & quidem solum per realem ex utraque parte saltem inadæquate completam, soluta parte saltem pretii, *Nav. Less. Cabass. Tourn. & praxis Romanæ curiæ*, excepta Simonia confidentiæ, in cujus speciale odium per completam solum ex una parte incurruntur, *Cabass. Tourn. & alii*; sive Simonia realis fiat per munus a manu, sive lingua, vel obsequio, *Salmanticenses, & alii communiter contra Thom. de Charm. Paul. Lugd. & Pont.*; quia lex nullam facit exemptionem, & Simonia per munus a lingua, & ab obsequio est realis, & completa, ut supponitur, & munus ab obsequio, vel a lingua æquivalet pretio muneris a manu; nec auctores contrarii aliquam suæ opinionis afferunt rationem.

Dico. 3. Pœnæ Juris contra Simoniam in *ingressu Religionis* sunt 1. excommunicatio Papæ reservata contra singulos dantes

tes & accipientes. 2. Suspensio Capituli, vel Conventus a functionibus capitularibus, si consenserit, Papæ pariter reservata. 3. Reclusio simoniace admissi, in arctius Monasterium, post sententiam Judicis, *Tourn.* Contra Simoniam *in ordinatione*, 1. excommunicatio Papæ reservata simoniace ordinati, ordinantis, ac mediatoris. 2. Suspensio Ordinis non solum scienter simoniace suscepti, sed etiam eorum, quos antea legitime suscepit; & si alicujus functiones exerceat, fit irregularis; non tamen eam incurrit Simoniam ignorans, *Tourn. contra Thom. ex Charm. & S. Thom.*; quia non datur pœna sine culpa, & ex parte sui valide, ac licite eos recipit, & odiosa sunt restringenda. 3. Suspensio simoniace ordinantis a collatione Ordinum, etiam primæ tonsuræ, & executione omnium munerum Pontificialium, & ab ingressu Ecclesiæ interdictio, *Tourn.* Contra Simoniam *in Beneficiis*, 1. excommunicatio dantis, accipientis, & mediatoris Papæ reservata. 2. Nullitas Beneficii simoniace obtenti, ac inhabilitas ad idem beneficium, 3. Restitutio pretii, & omnium fructuum vi Beneficii obtentorum Ecclesiæ, in qua est Beneficium, facienda, etiam distributionum pro præsentia; quia illas recipit vi tituli simoniaci, etiam bona fide accepti: non tamen stipendia Missarum, Concionum &c. quæ recipit pro labore personali, *Tourn.* Contra Simoniam *Confidentiæ* pœnæ sunt 1. excommunicatio, nullitas Beneficii simoniace obtenti, ac privatio omnium Beneficiorum, ac pensionum, antea legitime acquisitarum, saltem post Judicis sententiam. 2. Inhabilitas ad idem, & omnia alia Beneficia. 3. Restitutio, ac reservatio Beneficii confidentiarie obtenti, Sedi Apostolicæ, & fructuum illius a die confidentiæ, Cameræ Apostolicæ extra Galliam; in Gallia vero Ordinario, in cujus manus Beneficia confidentiarie collata possunt resignari; quia Sixtus V. reservationem abstulit pro toto regno Galliæ, *Tourn.*

Hinc: Parochus vendens Sacramenta, vel Episcopus Dispensationes, Reliquias, Chrisma, Oleum sanctum. Calices, Altaria portatilia &c. ratione Consecrationis carius vendens, graviter peccat contra Religionem, & tenetur refundere pretium ei, a quo accepit; quia invalide fuit datum, & acceptum pro re non vendibili; non tamen incurrunt alias pœnis Juris; quia solum contra Simoniacos in ingressu Religionis, Ordine, ac Beneficiis sunt latæ.

Nec

Nec tenetur accipiens rem ſpiritualem, eam reſtituere, quia illus collatio ex parte accipientis eſt valida, ut ſupra dictum eſt; *Tourn.*; Reliquiæ tamen, refuſo pretio, repetitæ, reddi debent. 2. Acquirens ſimoniace Penſionem, vel Vicariam temporalem, graviter peccat, debetque reſtitui pretium ei, a quo fuit acceptum, ac penſio; quia Urb. II. nullitatem impoſuit Simoniæ in rebus Eccleſiaſticis; idem dicendum de Præſtimoniis, *Tourn.* & de venditione Juris Patronatus, *Tourn. & alii*; quia Concilium Trid. *Seſſ.* 25. *cap.* 9. *de Reform.*; illius venditionem declarat nullam, & perit emptori, ac venditori, & revertitur ad Epiſcopum, *Pont.*; pœnas juris tamen non incurrunt; quia non ſunt Beneficia, *Tourn. Habert.* 3. Epiſcopus, Miniſtri &c. ut Examinatores, Secretarii, Notarii ſimoniace promoventes ad Ordines, etiam ad primam tonſuram, pænas Juris incurrunt, *Tourn. cum communiori*; quia prima tonſura in ſacris Canonibus, Ordo vocatur: ſic emens, ac vendens literas dimiſſoriales, vel ſigillum ante conſecutionem Ordinum, cenſuras ſaltem incurrunt, *Bonac. Tourn.*; quibus faver Concilium Trid. *Seſſ.* 11. *de Reform.*; quia jus dant ad Ordines ſubſequentes: non vero pœnas incurrunt, ſi quid pro illis detur, ſuſceptis jam gratis Ordinibus ſine prævia conventione; peccant tamen dans, & accipiens, ubi viget Concilium Trid. cit. *Tourn.* niſi dent coacte, & alio modo eas habere non poſſint, *Suar. Leſſ.* quia eſſet mera vexationis redemptio. 4. Dans, vel accipiens, quodcunque munus, ſive a manu, ſive ab obſequio, vel lingua, etiam Prælati, Abbates, Guardiani, Generales &c. pro Beneficio, vel officio incurrunt pœnas juris, *Cajet Suar. Cabaſſ. & alii*; quia inter Beneficiarios ſimoniace contrahentes a Paul. II. recenſentur: non vero eas incurrit dans, vel accipiens, cum intentione Beneficii, nullo tamen interveniente pacto; quia eſt pure mentalis; nec ſolum promittens, & facti pœnitens, nihil ſolvens, etiamſi chirographum pro ſolutione dediſſet, ac Beneficium obtinuiſſet, *Tourn.*; quia non eſt realis completa; nec in utroque caſu tenetur ad reſtitutionem Beneficii obtenti, *Tourn. Nav. Leſſ. Cabaſſ. & alii*; quia acquiſitio Beneficii Jure Naturali eſt valida, & nullo jure poſitivo irritatur; obtento vero Beneficio, & ſoluto unico tantum aureo, vel minus, pœnas juris incurrit; quia eſt Simonia realis completa, ex utraque parte, ſaltem inadæquate, & te-

& tenetur restituere Ecclesiæ Beneficii pretium, ac fructus Beneficii, etiam distributiones, vel ad pios usus, ubi consuetudo permittit. Potest tamen dispensationem a Papa obtinere quoad fructus; & si restituendo sit impar, tenentur mediatores non solum ad pretium, sed etiam ad fructus, quos Beneficiarius accepit, vel culpa sua non accepit: quia sunt causæ cooperantes damni, & tenentur in defectum principalis; nec potest resignare alteri, nisi Collatori, si Simonia sit occulta, & Episcopo, si sit publica; *Tourn.*; quia Beneficium non est suum, & Collator per Simoniam publicam incurrens excommunicationem notoriam collatione privatur; non tamen amittit Beneficia antea rite possessa, bene autem postea acquisita, nondum obtenta absolutione ab excommunicatione; obtenta autem absolutione, etiam ab Episcopo, si Simonia fuerit occulta, resumit capacitatem possidendi Beneficia, *Cabass. Pont. & alii*; nec qui bona fide ex ignorantia probabili pecuniam dedit, illa privatur; quia, ubi est bona fides, non est culpa, ac proin nec pœna; debet tamen restitui Beneficium, *Tourn.* quia invalide fuit collatum. 5. Exigens pensionem, vel sibi solvi consentiens ex Beneficio confidentiarie dato, easdem pœnas incurrit, quibus subjacet confidentiarie Beneficium accipiens, Pius IV. non vero sub confidentia resignans, nec ejus mediatores excidunt a Beneficiis, vel Pensionibus legitime partis, nec inhabiles ad eadem fiunt, *Cabass.*; quia istæ pœnæ contra accipientes latæ sunt; censuras tamen incurrunt jure veteri latas contra Simoniæ reos; quia Simoniam in Beneficio committunt, *Nav. & alii*; prædictas pœnas tamen non incurrunt, qui statim ad se reversi, & resipiscentes celeri Beneficii confidentiarie accepti dimissione, sibi prospexerint, *S. Pius apud Tourn.*

Quær. 5. Qualem, Simoniam ignorans, pœnam incurrat?

Dico. Licet ignorans Simoniam, v. g. a patre, vel ab alio in Beneficio acquisito commissam a culpa, & excommunicationis pœna sit immunis; invalida tamen est ejus ad Beneficium promotio, fitque ad idem Beneficium inhabilis, ac illud ante Judicis sententiam dimittere tenetur, omnesque restituere fructus adhuc extantes, non vero bona fide consumptos, nisi in quantum ex illis factus est ditior, *Billuart*; excepto triplici casu, 1. Si inimicus provisi, ipso ignorante, pretium malitiose obtulerit, ut

eum

eum ad Beneficium inhabilem reddat. 2. Si providendus expresse contradixerit, & quantum in se erat, prohibuerit, modo Simoniam non noverit antequam Beneficium acceptaverit, nec pretium postea solverit. 3. Si per triennium ignorans Simoniam, bona fide Beneficium possederit, *Tourn. & alii.*

Quær. 6. Quisnam a pœnis contra Simoniacos latis possit absolvere?

Dico. Licet pœnæ contra Simoniacos latæ ab ipso jure, soli Papæ sint reservatæ, possunt tamen in Gallia Episcopi ab excommunicatione absolvere, si sit occulta, & ad Beneficium simplex ignoranter per Simoniam promotum, post liberam in eorum manus resignationem, rehabilitare, modo eam non habuerint ratam, & ad Forum contentiosum non sit deducta, & absolvere a suspensione ignoranter simoniace ordinatum, poteftque ipsemet Episcopus a quovis Confessario, in hunc finem electo a pænis Simoniæ absolvi, & rehabilitari; Greg. IX.

QUÆSTIO III.

DE OBLIGATIONIBUS RELIGIOSORUM.

Quæritur. 1. Quid sit Status Religiosus?

DIco. Status Religiosus est stabile vitæ institutum ab Ecclesia approbatum, tendens ad perfectionem per tria vota, Paupertatis, Obedientiæ, & Castitatis. Contemplativus est perfectior activo.

Hinc: contra substantiam Religionis graviter peccat Religiosus, 1. notabiliter negligens, tendere ad perfectionem. 2. Contemnens media perfectionis, regulam, constitutiones, statuta &c. 3. Volens tantum observare sub peccato obligantia, & non curare alia perfectionis media. 4. Volens semper in eodem perfectionis statu permanere. 5. Invalida est professio in Religione non approbata, *Bill.*; quia ab Ecclesia non est acceptata, & profitens, non intendit se obligare, nisi in Religione valida, & approbata.

Quær. 2. Quænam sint obligationes Status Religiosi?

Dico. Obligationes Status Religiosi sunt, 1. licita, ac vali-

valida Candidatorum receptio. 2. Valida trium Votorum Religioforum profeſſio. 3. Paupertatis, Obedientiæ, & Caſtitatis obſervatio. 4. Stabilis in eodem Ordine permanſio, non niſi gravi ex cauſa permiſſo egreſſu. 5. Legitima Superiorum electio. 6. Debita Papæ, ac Epiſcopis ſubmiſſio, juxta Juris, ac Concilii Tridentini diſpoſitionem.

Quær. 3. Quinam Religionem teneantur ingredi, & quomodo ad illam compellentes, vel ab ea retrahentes peccent?

Dico. Licet Status Religioſus ſolum ſit de Conſilio; qui tamen vovit Religionis indeterminatæ ingreſſum, nulloque determinato tempore, unam tenetur ingredi, quamprimum moraliter fieri poteſt, & in ea profiteri, ſi ei convenire agnoverit; & ſi in una non recipiatur, tenetur alteri ſe præſentare; & ſine juſta cauſa egrediens, vel propria culpa dimiſſus, aliam tenetur ingredi; non tamen extra ſuam nationem, nec puella extra ſuam provinciam: ſi vero determinatam voverit, adhibito morali conatu, in ea non admiſſus, liber eſt a voto, & qui vovit laxiorem, poteſt ingredi ſtrictiorem; impellere autem vi, fraude, &c. ad ingreſſum Religionis, vel ſine juſta cauſa, aliquem ab ea retrahere, grave eſt peccatum, *Concil. Trid. Seſſ.* 25. *de Reg.* 18.; nec minus peccant, recuſatis dignis, indigno recipientes, vel ſuffragium digno negantes, & indignè votum dantes; quia dignus, jus habet per Novitiatum ad Profeſſionem; indignus vero, Religioni, eſt perniciosus.

Quær. 4. Quinam invalide, & illicite in Religionem recipiantur?

Dico. Invalide in Religionem recipiuntur, 1. qui non ſunt ſui juris, ut Epiſcopi, ſervi, pueri ante annos pupertatis, conjugati matrimonio conſummato, ſine compartis conſenſu, niſi eſſet adultera; profeſſi in alia Religione ſtrictiori; vel per proprias Conſtitutiones Religionem mutare prohibiti. 2. Hermaphroditi, niſi ſexus prævaleat. 3. Per propria ſtatuta excludendi, ſub pœna nullitatis: illicite autem recipiuntur, 1. debitis gravati. 2. Habentes parentes pauperes. 3. Qui ſub ſpe matrimonii, virginem decepit. 4. Rationibus reddendis obnoxius, ut Tutor &c. 5. Criminoſus, de crimine capitali accuſatus, vel inquiſitus.

Quær. 5. Quanam ſint Novitiorum privilegia?

Dico: Novitii, 1. valide, ſed non ſemper licite confiteri

teri possunt Sacerdoti sæculari ab Ordinario approbato. 2. Non incurrunt casus, ac censuras Ordinis. 3. Possunt absolvi ab omnibus, etiam irregularitate, ut professi. 4. Gaudent privilegiis Fori, & Canonis, ac exemptione ab Ordinario, & Indulgentiis, ut professi, & plenariis assumendo habitum, *Paul. V.* 5. Vota in sæculo emissa, sunt saltem suspensa, si Ordinis obsequiis repugnent. 6. Possunt Beneficium sæculare, durante Novitiatu, retinere.

Quær. 6. Quænam sint validæ Professionis conditiones?

Dico. Ad validitatem Religiosæ Professionis, requitur 1. ætas 16. annorum, *Consil. Trid.* 2. Annus integer, & non interruptus probationis, a momento habitus suscepti, in momentum Professionis. 3. Prælati tacita, vel expressa acceptatio, cum majoris partis Capituli localis, consensu. 4. Plenus, ac liber voventis consensus, absque metu gravi, vel reverentiali, cum minis rigidæ tractationis. 5. Exclusio, omnis alterius impedimenti, in eo ordine essentialis; pro ejus vero renovatione si fuerit invalida, requiritur 1. notitia invaliditatis, 2. consensus novus, expressus, & liber.

Hinc 1. Novitius ficte ingressus, animo non profitendi, vel mutans animum, quem habuit profitendi, valide incepit, & continuat Novitiatum, modo sincere emittat Professionem, *Billuart*; quia intentio non est de valore, cum sine illa fieri possit probatio, quam lex tantum intendit: idem dicendum de eo, qui vi, vel metu ingressus, modo cessante vi, vel metu, libere profiteatur; quia licet vis, & metus repugnent Professioni, non tamen Novitiatui, cui sufficit, quod Novitius probetur, quacunque intentione, & voluntate libera, vel coacta, nec per dimissionem habitus, animo redeundi ad sæculum, censetur interrupisse Novitiatum, si manserit in Conventu, & facti pœnitens habitum reassumat, *Billuart*; quia desertio non fuit consummata, quamdiu manet in Conventu; nec si retento habitu, exeat sine licentia, animo non revertendi, si exterius, suam intentionem non manifestaverit; quia cum Ecclesia non judicet de internis, ab ea Novitiatus censetur continuatus; nec si dimisso ad tempus habitu exeat sine licentia, non animo derelinquendi Religionem, sed ob vexationem Magistri, recurrendi ad Superiorem majorem, vel ob alium finem, etiam malum; si tamen diu sine habitu, & licentia maneat extra Conven-

tum, juste præsumitur animum redeundi abjecisse, & Novitiatum interrupisse; nec discontinuat Novitiatum injuste expulsus, & admissus, potest continuare Novitiatum; non tamen computato tempore absentiæ. *Bill.*; quia nemo, sine culpa, debet privari jure suo: nec per infirmitatem, etiam per totum annum durantem; quia etiam in infirmitate, perseverantia, patientia, & obedientia &c. probantur; modo aliunde ad Religionem non sit inhabilis; nec per amentiam vi morbi, v. g. febris, & ad tempus causatam; secus, si ex propria causa, & perturbatione cerebri proveniat, & per unum, vel duos menses duret, saltem tempus amentiæ, per aliud supplendum est; quia per amentiam non abdicavit Religionem, sed tantum, tempus probationis humanæ suspendit, *Bill.* nec si absoluto integra probationis anno, non emissa Professione, exeat, cum, vel sine licentia, sive retento, sive dimisso habitu, animo non revertendi, & si postea redeat, absque novo Novitiatus anno, posse profiteri, declarat *S. Congregatio Concil. Trid.* 1597. *&* 12. *febr.* 1598.; modo conditio personæ non sit mutata; levitas tamen animi, per talem egressum indicata, potest etiam exigere, si non annualem, saltem ad certum tempus, probationem ulteriorem, *Bill.*; nec tenetur ad novum Novitiatum, in eodem Ordine, transiens de uno Conventu, vel Provincia laxiori, ad strictiorem sub eodem Generali, ut de non reformatis Dominicanis, vel Benedictinis ad reformatos; quia supponitur eadem regula, ac eadem vota; secus si transeat de una Religione ad strictiorem, vel laxiorem; quia licet vota essentialia, in omni Religione sint eadem, diversæ tamen sunt Regulæ, & Constitutiones, & Superiores.

Hinc 2. Professio decimo sexto anno completo emissa, 1. est valida, licet juxta Statuta alicujus Religionis, ut nostræ, nonnisi completo decimo septimo vel octavo essent admittendi in Ordinem, *Declarat. Conc. Trid. Sess.* 25. *cap.* 15. *de Reg.* 2. Nullus potest absque gravi culpa, reclamare contra Professionem, nisi de ipsius invaliditate sit certus, *P. Paul. Lugd.* & tunc fieri debet 1. coram Superiore, & Ordinario. 2. Servata forma a jure præscripta. 3. Retento, vel iterum assumpto habitu. 4. Intra quinquennium, nisi ultra quinquennium invaliditatem ignoraverit, vel metu gravi, aliave gravi causa a reclamatio-

matione fuisset impeditus, & si nullitas Professionis probari nequeat, ratificari debet, si orta sit propria culpa, v. g.; quia ficte professus est, non vero, si aliena culpa sit invalida, v. g. vi, metu, &c.

Quær. 7. Quinam sit Professionis effectus?

Dico: Præcipui Professionis effectus, sunt 1. gravis obligatio servandi tria vota, ac præcepta fundamentalia, etiam relaxata tempore Professionis, præcipue, si eorum reformatio fiat; talis enim videtur esse mens Ecclesiæ, licet alia fuisset profitentis. Permutatio omnium votorum, etiam in Novitiatu emissorum, in votum Religionis, si ita intenderit. 3. Matrimonii rati dissolutio. 4. Dispensatio irregularitatis defectu natalium ad Ordines suscipiendos, vel Beneficium simplex; non vero ad Curatum, vel Prælaturam. 5. Liberatio a patris potestate. 6. Omnis pœnæ peccatis debitæ, ex opere operantis, remissio, *S. Thom.*

Quær. 8. Quid, & quotuplex sit obedientia?

Resp. Obedientia est virtus moralis Virum Religiosum inclinans ad executionem, præcepti Superiori, in omnibus, quæ cadunt sub virtute obedientiæ. Alia est materialis, quæ inclinat ad executionem operis præcepti, non qua præcepti, sed quia honestum est, &c. Alia formalis, quæ inclinat ad executionem operis præcepti, qua præcepti. Inobedientia etiam, est duplex, alia est materialis, quæ est violatio præcepti ex passione, negligentia, ira, &c. Alia formalis, quæ est violatio præcepti cum intentione contemnendi præcipientem, nolendo ei subesse.

Quær. 9. Ad quid teneatur Religiosus, vi voti obedientiæ?

Dico. Religiosus vi voti obedientiæ 1. observare tenetur Regulam, secundum vim obligationis, in qualibet Religione, receptam. 2. Implere Superioris præcepta, Regulæ, Constitutionibus, ac regulari observantiæ consentanea, & Regulam FF. Minorum profitentes omnia, quæ non sunt contra Deum, & animam, & quidem sub peccato mortali, si in virtute obedientiæ in re ex se, vel ex circumstantiis gravi sint præcepta.

Hinc: Religiosus, tenetur 1. nova Capituli Statuta servare, 2. Reformationem admittere in votis essentialibus, & præceptis stricte obligantibus, etiam ante Professionem relaxatis, & ad eorum observantiam immediate condu-

centibus. 3. Obedire, etiam cum periculo vitæ, si bonum Religionis ita exigat, ut tempore pestis, inserviendo fratribus, vel Sacramenta administrando Sæcularibus, deficiente Parocho, si sit Religiosus Ordinis Mendicantium, in adjutorium salutis animarum instituti. 4. Superiores possunt obligare suos subditos ubique terrarum, revocando absentes, capiendo fugitivos, &c. 5. Subditus peccat graviter per inobedientiam materialem, in re gravi sub præcepto formali præcepta, & per inobedientiam formalem, etiam in re levi.

Quær. 10. *Quid sit Castitas Religiosa?*

Resp. Castitas est votum solemne, quo Religiosus promittit, perpetuo abstinere ab omni delectatione carnali illicita, vel licita in matrimonio.

Quær. 11. *Ad quid teneatur Religiosus vi voti Castitatis, & quænam sint media, contra carnales delectationes?*

Dico. Tenetur Religiosus vi voti castitatis omnes evitare venereas, ac carnales delectationes, casque voluntarie admittendo, duplex committit peccatum: media autem contra illas, sunt 1. Humilitas. 2. Oratio. 3. Sensuum custodia. 4. Occasionum evitatio. 5. Scripturarum, ac Passionis Christi meditatio. 6. Mortis, ac novissimorum Commemoratio. Corporis castigatio. 8. Honesta occupatio. 9. Præsentiæ Dei recordatio. 10. B. V. Mariæ devotio.

Quær. 12. *Quid sit Paupertas Religiosa, quotuplex licentia Superioris, & quotuplex sit necessarium?*

Resp. 1. Paupertas Religiosa est votum solemne, quo Religiosus abdicat omne dominium, proprietatem, usumque independentem a Superioris voluntate, aut licentia.

2. Licentia Superioris est quadruplex: alia enim est expressa, quæ aperte conceditur verbo, vel scripto; alia virtualis, quæ in expressa continetur; sic in licentia recipiendi devotionalia, includitur licentia illa distribuendi, & in officio, actiones officii. Alia tacita; quæ infertur ex silentio Superioris scientis, & non reclamantis, cum facile reclamare posset. Alia præsumpta, seu interpretativa, quam superiorem habere, vel habiturum infertur, si statum rei, sciret.

3. Necessarium est duplex, nempe absolute, vel simpliciter, sine quo res nullo modo subsistere potest; & necessarium secundum quid, seu congruentiæ, sine quo res decenter conservari nequit; superfluum vero, est, quod pen-

pensatis omnibus circumstantiis Religionis, personæ, temporis, loci, officii, nec ad vitam, nec decentiam status est necessarium.

Quær. 13. *Ad quid teneatur Religiosus vi voti paupertatis?*

Dico. Religiosus per solemne paupertatis votum, tenetur, omne abdicare dominium, proprietatem, ac independentem a Superiore, bonorum temporalium usum, graviterque peccat. 1. utendo rebus temporalibus, tanquam suis, vel sine licentia, saltem virtuali, aut tacita in materia gravi, quæ est eadem, ac in furto circiter 15. assium Gallicarum apud nos, *Capit. gen.* 1662. nisi ratione circumstantiarum, v. g. in esculentis tempore recreationis, major quantitas ob indulgentiam Superiorum requitur: nec sufficit sola licentia præsumpta, nisi urgente necessitate, & recursum ad Superiorem non permittente, quem postea, pro retinenda illa re, sumere debet. Imo in re gravi, videtur expressa adhibenda, quando res non urget, & facilis ad Superiorem pateat recursus.

Hinc: contra paupertatem, peccat Religiosus in materia gravi, qui sine debita Superioris licentia, vel solum vi, fraude, metu, murmuratione gravi, obtenta, aliquid etiam pro communitate, accipit, retinet, dat, impendit, vendit, emit, permutat, commodat, &c. & dans, ac accipiens tenentur ad restitutionem: nec in Monasteriis bene ordinatis licentia tacita, vel generalis, ob periculum abusus, concedi debet, nisi in rebus parvis sæpe occurrentibus, multo minus interpretativa tolerari debet. 2. Qui rem etiam cum licentia Superioris acceptam abscondit, ne Superior de illa disponat, vel alius cum licentia Superioris illa utatur. 3. Qui murmuratione, minis, &c. liberam Superioris dispositionem impedit; rem non statim dimittit, percepta Superioris dispositione; res sibi concessas, vel Monasterii dilapidat, prodigaliter consumit, negligenter conservat. 4. Qui usum moderatum, statum suæ Religionis decentem, licet sit Superior, notabiliter excedat; res in usus turpes, vanos, inutiles adhibet, ludendo in notabili quantitate, opinare epulando, ædificia supra statum, vel inutilia construendo, &c. 5. qui sine licentia rationabiliter præsumpta edunt, vel bibunt apud sæculares; in itinere tamen potest quis accipere, & uti rebus statui suo necessariis. 6. Procuratores, & Officiales, de rebus Monasterii aliter disponentes, quam Superior,

Regula, vel consuetudo permittit. 7. Surripientes tapetes ex cubiculis hospitum, & ad usum proprium applicantes, &c. vel scripta, ut conciones confratris, ipso invito, ac furtive describentes, & iterum occulte restituentes, vel in certo cubili, vel Monasterio contra voluntatem Superioris commorantes; quia isti sunt proprietarii loci, & priores usus rei alienæ, nempe communitatis invito Superiore, vel confratris quoque inviti; utentes tamen rebus Monasterii ad breve tempus, vel rebus alicujus extranei, sine licentia Superioris, excusantur a mortali; nisi notabiliter ipso usu atterantur; quia v. g. usus liberi ab extraneo ad breve tempus accepti, non tanti æstimatur, ut materia peccati mortalis sit, *Bill.*; idem asserit de commutatione rerum communium, & æqualium, vel fere æqualium, ut libri, cultri, vestis &c. cum alio libro, cultro, &c. fere æquali; quia, licet sine licentia Superioris sit actus proprietatis, cum tamen Monasterium non notabiliter inde gravetur, Superior non censetur graviter invitus, quod ex usu cujuslibet Religionis dijudicandum est. Nec peccat accipiens aliquid sine licentia Superioris, non pro se, sed ut det alteri, manente dominio penes dantem; quia nihil juris acquirit, & vices internuncii agit, modo apud nos, non sit pecunia alia lege nobis prohibita. Nec peccat dicens aliquid esse suum, v. g. dicendo: mea cella, mea vestis, intelligendo quoad usum facti, & dependentem a Superiore; secus, si intendat dominium, vel usum independentem; quia repugnat voto, & veritati, &c. 8. Fratres Minores de damno ipsis illato, v. g. in Monasteriis, horto, vel aliis rebus, proprio nomine, & auctoritate in judicio contendentes, satisfactionem exigentes, per se, vel per alium; quia agunt contra suam Professionem, qua, vi suæ Regulæ renunciarunt omni juri, ac dominio rerum temporalium, nisi per Syndicum Apostolicum nomine Papæ fiat, quia ipse dominium rerum temporalium, quarum Fratres Minores sunt incapaces, in se suscepit, & illius nomine vindicari debet. 9. Equites Ordinis Melitensis S. Joannis, vel S. Jacobi bona ad nutum Magistri non restituentes, vel de iis sine licentia illius testantes; evitare vero superflua, vi sui voti non tenentur, quia non est rigidæ paupertatis Claustralium.

Quær. 14. Ad quid teneatur Religiosus, bona Monasterii, immoderate dissipans? *Dico*.

Dico. Religiosus bona Monasterii immoderate, vel sine licentia dissipans, tenetur ad restitutionem rei, vel si non existat, de peculio sibi concesso, aut parcius vivendo; & accipientes a Religioso data sine licentia, Monasterio restituere tenentur; & proprietarius, 1. est includendus ad agendam pœnitentiam, *c. 6. de Stat. Monach*; 2. Voce activa, & passiva ad biennium privandus, atque etiam juxta suæ Regulæ, & Ordinis Constitutiones, puniendus est. *Conc. Trid. Sess. 25. cap. 2. de Reg.* 3. Ecclesiastica sepultura privandus, cap. 4. & 6. de Stat. Monach. quæ pœnæ sunt ferendæ sententiæ.

Quær. 15. An peculium Religiosis sit licitum?

Dico. Peculium, seu annua pensio apud Religiosos, proprietatem in communi habentes, est licita sequentibus cum conditionibus. 1. Ut constituatur cum expressa Superioris licentia, ad ipsiusque nutum sit revocabilis, & ad usus Monasterii applicabilis. 2. Ut quoad dominium, ac proprietatem communibus Monasterii bonis, sit incorporatum. 3. Ut non sit in potestate Religiosi, sed Superioris, vel Procuratoris. 4. Ut ad usus licitos, juxta paupertatis Religiosæ, limites adhibeatur. 5. Ut justa ex causa permittatur, videlicet ob indigentiam, vel Religiosi, ut propter senium, infirmitatem, &c. vel conventus, non omnia subditis suppeditare valentis.

Quær. 16. Quænam sint causæ egressum a Religione permittentes?

Dico. Potest Religiosus a Religione, in qua est professus, egredi, licito modo, 1. per dispensationem Papæ, ex gravi causa. 2. Ut strictiorem ingrediatur, petita, licet non obtenta sui Superioris licentia. 3. Assumendo Episcopatum: tenetur tamen eandem servare castitatem, ac eandem Papæ exhibere obedientiam, & servare paupertatem, nullius rei proprium acquirendo dominium, nisi Ecclesiæ, cui præest, & de facto, Episcopi, etiam Religiosum retinere solent habitum. 4. Per ejectionem, ob incorrigibilitatem, cum ter juridice, de eodem crimine gravi convictus, incorrigibilis manet. 5. Ob crimen, cui ejectio ex Religionis statuto, est annexa. 6. Ob impedimentum essentiale, ante Professionem occultatum. 7. Ob extremam parentum necessitatem, vel etiam ob gravem, si ante Professionem ipsis evenerit, & alio modo sublevari nequeant; non vero, si causaliter post Professionem contigerit. Illi-

cito vero modo, per fugam, & per Apostasiam; hos Superiores requirere, & recipere tenentur, nisi aliis essent scandalosi; tunc sponte redeuntes recipere, non vero requirere tenentur.

Hinc; graviter peccat, Religiosus, sine licentia e Monasterio egrediens, etiam abstrahendo a pravis circumstantiis, puta contemptu, malo fine, scandalo, gravi damno; quia usu, ac consuetudine graviter est prohibitum, & gravi pœna puniri, & nocturna egressio reservari solet juxta Bullam Clem. VIII.; sit autem veniale ex levitate materiæ, ut si fiat in die ad breve tempus; notabile tempus ex majori, vel minori rigore Religionis dijudicandum est: *Passer*: duos, vel tres dies breve tempus esse censet; si sit diuturnius, animo redeundi, censetur fugitivus, & animo non redeundi, Apostata; apud nos, juxta nostras Constitutiones, brevius requiritur tempus, & intra 24. horarum spatium rediens, graviter puniendus; nec quadrans nocturnæ, & furtivæ egressionis, excusat a mortalis in Religione bonæ observantiæ, *P. Gerv.*

Quær. 17. *Quinam sint in Superiores eligendi, & quænam eorum obligatio, & potestas?*

Dico. Superiores, debent, gravi sub peccato eligi digniores, qui suis subditis tenentur 1. præesse exemplo. 2. Prælucere doctrina. 3. Eorum promovere perfectionem, procurando observantiam Regulæ, Constitutionum, ac regularis disciplinæ, 4. Delinquentes monere, corrigere, increpare, ac punire omni cum charitate, & patientia; possuntque eos absolvere ab omnibus peccatis, censuris, sententiis, etiam Papæ reservatis, notoriis, vel occultis, a jure vel homine quomodocunque latis, aut promulgatis, saltem in foro interno, ut dicetur 2. in Parte *Tract. de Pœnit.* & dispensare in omni irregularitate, excepta ex bigamia, membrorum mutilatione, ac homicidio voluntario; quam potestatem etiam delegere possunt, prout de facto apud nos, quibusdam, in quolibet conventu, quoad casus reservatos, delegata est. *Ita varii SS. Pontifices*. Item possunt Prælati Regulares, dominium bonorum, saltem in communi habentes, absque licentia Superioris majoris, & consensu Conventus, alienare, sive dando, sive vendendo, sive permutando bona mobilia non pretiosa, vel pretiosa, quæ servando, servari nequeunt ad triennium; ut vinum, frumentum, pecu-

nia

nia in parva quantitate ; prudenter tamen , & discrete . ac juxta cujuslibet Ordinis Constitutiones , & consuetudines; Patet ex Clementina, 2. §. *sed talis. lib.* 31. *tit.* 1. non vero immobilia , & mobilia pretiosa , quæ servando servari possunt , ut agri , domus , gemmæ , vasa aurea , &c. *ita communis* ; nisi essent modici valoris , ut refectio calicis , vel locatio bonorum ad modicum tempus , quod minus est decennio, *Billuart.*

Quær. 18. *An Superiores, possint, fœminis permittere, ingressum in Monasteria?*

Dico. Superiores, non possunt, fœminis permittere ingressum in Clausuram, sub qua apud nos etiam sacristia , hortus, viridaria &c. comprehenduntur ; *S. Congr.* 1685. 1. *Ful.* & mulieres Claustra Virorum temere ingredientes , & introducentes , etiam in Gallia ex consuetudine vim legis habente, graviter peccant, nisi mentis levitas , bona fides , vel ignorantia excuset , & ubi Bullæ S. Pij V. & Greg. XIII. sunt receptæ, prout apud nos sunt receptæ, mulieres eam cum audacia , ac magna cum temeritate ingredientes , excommunicationem Papæ reservatam, ipso facto incurrunt; Religiosi vero, ipsas introducentes, vel non impedientes, pœnam suspensionis a divinis (id est exercitio Ordinum) privationis Officiorum , & inhabilitatis ad omnia Officia incurrunt : in Claustra autem Mulierum, ingressus absque urgente necessitate, & Superioris , vel Episcopi licentia , respectu sibi subjectarum tam viris , quam fœminis cujuscunque conditionis , sub pœna excommunicationis , ipso facto incurrendæ , ac Papæ reservatæ, a Concilio Tridentino, interdicitur; & sub eadem pœna , prohibetur sanctimonialibus , exire e Monasterio. *Conc. Trid. Sess.* 25. *de Reg. cap.* 5.

Hinc: non peccant Clausuram ingredientes , 1. quando Missa, vel Concio, intra Clausuram habetur pro populo. 2. Quando fidelium corpora , ibidem sepeliuntur , & suffragia pro iis fiunt. 3. Quando tantus populi est concursus, ut commode per portam Ecclesiæ ingredi, nec egredi valeant , dummodo recto tramite ad portam accedant . 4. Speciale privilegium habentes , ut Fundatrices , Reginæ, &c. cum honesto comitatu. Nec peccant cum licentia Superioris Regularis, intellige Generalem, Provincialem , vel Prælatum localem , respectu Monialium exemptarum , vel Episcopi respectu sibi subjectarum , in casi-

bus

bus necessariis, Monasteria Monalium ingredientes, ut Medici, Chirurgi, Opifices necessarii, Superior visitando Monasterium, Confessarius pro administratione Sacramentorum infirmis, quoties exigit devotio infirmæ, etiam Religiosi nostri Ordinis, in Gallia, ab Ordinariis requisiti, ad audiendas Confessiones Monialium, aliarumque personarum intra clausuram ægrotantium, *Clem. XII.* 1733. 26. *Sept.* non vero potest dare hanc licentiam Abbatissa, seu Priorissa, nisi Superior, ipsi, hanc facultatem delegaverit; nec Superior, nisi ex necessitate, saltem morali, quæ debet esse major pro viris, quam pro fæminis, & major pro officinis interioribus, quam pro locis portæ vicinis, *Bill.* ac manifesta, & non dubia; quia in dubio non licet agere, *ibid.*; nec peccant Moniales cum licentia Superioris sui Ordinis, ac Episcopi, licet sint Ordinis exempti, ubi Bulla S. Pii V. est recepta, egredientes propter ingruens bellum, ob ingentem illuvionem, Monasterii ruinam minantem, si deputentur ad reformandum, vel fundandum aliud Monasterium, vel gerendum officium Magistræ Novitiarum, vel Abbatissæ in alio Monasterio, in quo non habentur aliæ idoneæ; vel ad præstandum juramentum, Domino sæculari, propter feudum, si per Procuratorem fieri nequeat; vel ut ad Religionem transeant perfectiorem; vel ut Eleemosinis, necessitatibus urgentibus, succurrant; vel ob periculum vitæ, ratione invasoris, vel morbi sine egressione non curandi, saltem, ubi consuetudine ita est receptum.

Quær. 19. *Quænam sint Religiosorum privilegia, & exemptiones?*

Resp. Prænot. 1. Privilegium mare magnum, est Bulla, multa Regularium privilegia congesta, complectens, nostrum mare magnum est Bulla Sixti IV. incipiens: *Universalis Ecclesiæ*, continens omnia privilegia a diversis SS. Pontificibus, Ordini Fratrum Minorum concessa. Simile habent alii tres Ordines Mendicantium, Prædicatorum, Augustinianorum, & Carmelitarum.

2. Communicatio privilegiorum Mendicantium, est concessio privilegiorum, omnibus aliis Religiosis non solum Mendicantibus, sed etiam Societatis Jesu Concessorum, & concedendorum, quæ nobis specialiter est facta per Constitutionem Pii IV. an. 1630. & jam ante a Paulo III. 1536. & a Clemente VII. 1529. modo non sint contraria Regulæ, ac Regulari observantiæ. His notatis.

Dico.

Dico. Exemptio Regularium est exemptio a potestate Ordinarii, sub quo nomine etiam Nuncii Apostolici, ac Legati comprehenduntur, & immediata Papæ subjectio in iis, in quibus per Concilium Tridentinum, vel jure communi, ei non subjiciuntur; gaudentque Mendicantes privilegiis in mari magno sui Ordinis, vel in aliis Bullis contentis, & per communicationem privilegiorum, etiam omnibus aliis Ordinibus Mendicantibus concessis, vel concedendis, modo per Concilium Tridentinum non expresse per verba: *Non obstantibus quibuscunque privilegiis*, sint revocata, prout privilegia vivæ vocis a Greg. XV. & Urb. VIII. revocata sunt. Subjiciuntur tamen Religiosi, etiam exempti, legibus Episcoporum, ad communem observantiam, ac totius populi devotionem spectantibus, quoad vim directivam; quia ut sit conformitas in membris, ratio ita suadet; non vero coactivam, nisi in casibus, a Concilio Tridentino exceptis; quia in cæteris omnibus, præfatorum Ordinum privilegia, & facultates, quæ ipsorum personas, loca, & jura concernunt, firma, & illæsa declarat, idem Concilium Trid. *Sess. 25. de Reg. cap.* 20.

Hinc 1. Regulares exempti non tenentur, 1. ad observantiam Legum Episcoporum, vel synodalium, vel loci, nisi directive ad evitandum scandalum. 2. Non tenentur citati ab Episcopo comparere, nisi in caussis, in quibus eis subjiciuntur, quamvis deceat etiam in aliis comparere. 3. Non possunt Episcopi visitare Monasteria exempta, vel Prioratus, in quibus viget regularis disciplina, vel quæ subsunt Abbatibus, vel aliis Superioribus, qui suorum Ordinum sunt capita, vel jurisdictionem legitimam in alia Monasteria inferiora, vel Prioratus exercent, a quibus visitari, & corrigi debent. *Conc. Trid. Sess.* 25. *de Reg. cap.* 20. quod confirmatur Declaratione Regia, *an.* 1696. *supra art.* 18. *Edict. Reg. an.* 1695. *Hericourt.* nec Abbates, vel Abbatissas capita, vel Generales prædictorum Ordinum. *Declaratio cit.*

Hinc 2. Possunt Episcopi in Gallia visitare in propria persona, 1. Monasteria etiam exempta nulli Congregationi aggregata, *Conc. Trid. Sess. 25. de Reform. c.* 8. *& Ordon. de Blois art.* 27. *apud Hericourt. fol.* 72. 2. Monasteria non exempta etiam in Congregationes erecta, *Hericourt. cit.* 3. Ecclesias parochiales sitas in Monasteriis, Com-

Commendis, & Ecclesiis Religiosorum, etiam exemptorum, *Edict. Reg. 1695. art. XV.* 4. Per se, vel alios Ecclesiasticos, Ecclesias, in quibus Religiosi sunt Parochi, vel Capitula Jus visitationis prætendunt habere, *Edict. Reg. cit.* 5. Possunt quoque visitare Monasteria exempta, vel non exempta, ubi non viget observantia regularis, *Conc. Trid. Sess. 21. cap. 8,* & ubi disciplina regularis viget, si Regularium Superiores, ab Episcopo, de quadam irregularitate admoniti, intra sex menses sibi subditos non visitaverint, vel correxerint, Episcopi, etiam ut delegati Sedis Apostolicæ, eos visitare, & corrigere possunt, prout eorum Superiores id possent, quibuscunque appellationibus, privilegiis, & exemptionibus penitus remotis, *Conc. Trid. Sess. 21. cap. 8. de Reform. Decl. Reg. ann. 1696.*; & Religiosus, Episcopo non subditus intra Claustra degens, & extra illa notorie delinquens, ut populo sit scandalo, Episcopo instante, a suo Superiore intra tempus ab Episcopo præfigendum, severe puniri, ac de punitione Episcopus certior reddi debet; secus a suo Superiore officio privetur, & delinquens ab Episcopo puniri potest, *Conc. Trid. Sess. 15. de Reg. c. 14.*: & extra Claustra habitans, potest judicari ab Officiali. *Hericourt. fol. 75.* quia judicium sequitur forum delicti, & vagabundos, Episcopus potest obligare, ut redeant ad sua Monasteria, etiam per censuras Ecclesiasticas, *Innoc. III. apud Heric. fol. 88.* 6. Jure novo visitare possunt in Italia, & Insulis confinibus Monasteria, in quibus non habitant duodecim Religiosi. *Leo X. Innoc. X.* non tamen extra Italiam, *Mich: Tug: in suo Bull. Tom. 6.*; quia nulla de aliis Provinciis extat Bulla. 7. Etiam subjacent, præcipue in Gallia, Regulares etiam exempti Ordinationibus Episcopi, vel illius Vicarii Generalis, politiam exteriorem totius populi concernentibus, ut quoad Generalem campanarum sonitum, stationes tempore Jubilæi, Processiones, Preces pro necessitatibus publicis, gratiarum actiones &c. *Declar. Reg. 1710. art. 1.*

Hinc 3. Regulares Jure communi, ac Concilii Tridentini Episcopis subjiciuntur 1. in editione librorum. 2. In promulgatione, & observatione interdicti, & aliarum censurarum, & Indulgentiarum promulgatione. 3. In cocolendis Festis; non tamen tenentur ad Festa, seu Officia synodalia, excepto Patroni principalis, & titularis Ecclesiæ Cathedralis, ejusque dedicationis, ac Patroni loci;

loci; non tamen ad eorum Octavas: 4. Quoad approbationem pro Sæcularibus, ædificationem Monasteriorum, & Ecclesiarum, earumque consecrationem. 5. Quoad Ordines, aliaque muneris Episcopalis; possunt tamen Superiores, paramenta, & corporalia benedicere, & Abbates, Calices pro suis Ecclesiis, non vero pro aliis, nisi ex longæva consuetudine, vel Ordinario non contradicente: possunt etiam, privata ex causa, SS. Eucharistiæ Sacramentum exponere, dummodo e tabernaculo non extrahatur, & velatum, nempe in Ciborio maneat. *Decret. S. Congr.* 1602. 16. *Dec. in Bull. P. Mich. Tug. Tom.* 6. non vero publice, ita, ut S. Hostia pateat, nisi ex causa publica, ab Ordinario approbata, *ibid.* 6. Quoad Processiones publicas, & lites quoad præcedentiam in eis. 7. Quoad nullitatem professionis, in executione ultimarum voluntatum, in casibus Matrimonii, & agentes contra subditum Episcopi. 8. Quoad fraternitatum, ac scholarum sæcularium institutionem. 9. Asserentes in actis publicis, B. Virginem in originali esse conceptam, vel hæreses in Concione, aut lectione Theologiæ disseminantes, vel in eis negligentes. 10. In causa hæresis publicæ; Superiores tamen ultramontani, possunt suos subditos absolvere. 11. Regulares speciali cum licentia, extra Monasterium commorantes; alii vero delinquentes extra Conventum a propriis, puniri debent Superioribus, & Episcopi de eorum correctione certiores fieri, ut supra. 12. Quoad degradationem, renunciationes Novitiorum, & Novitiæ Monialium, in mense ante Professionem, extra Clausuram, ab Episcopo examinari debent.

Hinc 4. Jure Gallico, 1. non possunt Generales non regnicolæ, visitare sine Regis licentia, nec nominare Vicarium, vel Commissarium, nisi regnicolam, qui insuper suam commissionem referre debet, in acta Senatus supremi; nec judicare per se ipsos appellationes extra Regnum, sed ad judicandam appellationem, nominare regnicolam tenentur; nec exequi licet obedientiales illorum, sine licentia Provincialium, qui sunt regnicolæ, *Hericourt. fol.* 74. & 75.; & Provinciales extranei, saltem Commendantem provinciæ, & Regium Reipublicæ, ac ærarii summo jure Propositum (*Intendant*) certiorem reddere debent de visitatione instituenda, & tempore belli in scriptis licentiam obtinere. 2. Superiores Regulares non possunt insti-

infligere, pœnas graves, ut carceris, depositionis &c. nisi observent Ordinationes Regias præscriptas anno 1670. pro Tribunali Ecclesiastico, & Civili, exceptis Monasteriis, quibus, forma magis simplex, per sua Statuta est præscripta per literas Patentes Regias firmata: possunt tamen infligere pœnitentias modicas, ac regulares sine processu, dummodo ipsis de crimine constet, *Heric. cit. fol.* 76. 3. Appellationes fieri debent gradatim, intra ordinem, usque ad Generalem, & Papam, qui debet nominare Judicem delegatum; Ordinationes autem, ac Decreta, disciplinam monasticam concernentia, per Episcopos, vel Superiores Regulares in visitatione facta, non obstante appellatione, etiam ad Papam, vel Senatum supremum (*comme d'abus*) interim exequi debent, *Conc. Trid. Sess.* 24. *de Reform. cap.* 10. *&* *Edict. Reg.* 1695. *art.* 18. 4. Nullum Monasterium vel Hospitium potest erigi sine licentia Regis, & literis Patentibus, *Ordon.* 1666. 5. Reformatio, ac visitatio Monasteriorum fieri debet per Episcopos, & Superiores Regulares, ut supra dictum est: non possunt tamen, Religiosi seniores, obligari ad Regulam austeriorem, illa, quæ per sua Statuta est præscripta, vel usu, publice ante Professionem observata, modo talis usus non sit, contra vota essentialia, vel bonos mores, *ibid.* 6. Tenentur Regulares, ut alii Clerici comparere ante quemlibet Judicem, pro ferendo testimonio in causa criminali sine pareatis, & in Civilibus consulant Episcopum.

Quær. 20. *Quænam sit Ecclesiarum immunitas?*

Dico. Quoad immunitatem Ecclesiarum, standum est consuetudini Regnorum; in Gallia locum non habet; non possunt tamen Regulares, aut Clerici cooperari captioni malefactorum, & ne fiat in locis piis indecenti modo, pro posse impedire tenentur.

QUÆ-

QUÆSTIO IV.

DE OBLIGATIONIBUS PARENTUM, ET ALIORUM OFFICIORUM.

Quæritur 1. Quasnam habeant obligationes Parentes, & eorum vices gerentes erga sua cura commissos?

Dico. PArentes, vicesque eorum gerentes, ut Tutores, Curatores, Magistri, Domini, debent suis infantibus, & suæ curæ respective commissis, 1. amorem. 2. Instructionem. 3. Bonum exemplum. 4. Discretam correptionem. 5. Et Tutores, ac Curatores, fidelem bonorum administrationem. 6. Et Domini, justum suis famulis, stipendium.

Hinc: peccant Parentes pro gravitate rei, & respective alii eorum vicesgerentes, 1. eos exponendo periculo abortus, non procurantes convenientem sustentationem, eos Xenodochiis, vel alibi exponentes, partialiter quosdam amantes, aliosque nimis acerbe tractantes, ad aliquem Statum invitos cogentes, vel ab eo retrahentes. 2. Nec per se, nec per alios rudimenta Fidei docentes, perniciosam libertatem eis relinquentes immoderate ludendi, se delectandi, in occasione peccati versandi, eos non assuescentes mane, & vespere orandi, ceteraque Vitæ Christianæ munia, Missam, Vesperas, Concionem, Catechesim frequentandi. 3. Verba impudica, blasphemias, juramenta, imprecationes coram illis proferentes, ebrietatem, ludos immoderatos sectantes, secum, vel in eodem cubili dormire permittentes, præcipue in certa ætate. 4. Delinquentes non corripientes, vel cum nimia ira, impatientia, imprecationibus &c. vel eos non retrahendo a consortio malorum, præcipue alterius sexus; permittentes lectionem librorum obscænorum, aliorumve prohibitorum, frequentationem spectaculorum inhonestorum spiritum mundi, amorem obscænum, aliarumque passionum motus, sensim sine sensu imprimentium. 5. Tutores, ac Curatores administrationem bonorum notabiliter negligentes, tenenturque ad restitutionem damni. 6. Magistri discipulorum, instructionem, ac progressum negligentes, &

ad

ad restitutionem stipendii obligantur. 7. Domini conducentes famulos infra infimum pretium, non solvendo, vel nimis differendo promissa, obligantes eos ad reparanda damna, absque eorum culpa contingentia; vel absque legitima causa eos ante terminum constitutum dimittentes.

Quær. 2. Quasnam habeant Infantes, Discipuli, Famuli &c. erga Parentes, & Dominos obligationes?

Dico. Infantes minores, discipuli, ac Famuli, debent Parentibus, eorumque vicesgerentibus, Tutoribus, Magistris, Dominis. 1. Amorem. 2. Reverentiam. 3. Obedientiam, quoad suum statum spectantia. 4. Et Famuli insuper fidelitatem, gerendo Dominorum suorum negotia, & servando terminum permanentiæ conductum.

Hinc: peccant pro gravitate rei, Infantes, & alii respective, videlicet Minores, Discipuli, Famuli, 1. Nullum Parentibus, vel eorum vicesgerentibus exhibentes amorem, præcipue in necessitate constitutis; sed ipsis signa odii exhibentes, dure eos tractantes, vel contristantes, aut de ipsis erubescentes. 2. Ipsis non subvenientes in necessitate corporali, aut spirituali, eos ægrotos non visitando, vel egenos derelinquendo. 3. Eos spernentes, irridentes, contumeliis afficientes, torvis oculis aspicientes, vel etiam leviter tantum, eos percutientes, aut manus contra ipsos levantes, graviter peccant. 4. Nolentes obedire in rebus ad domesticationem, vel mores spectantibus, & quidem graviter, in causa matrimonii, ipsis invitis, illud contrahentes sine justa causa. 5. Discipuli scholam, ac studia notabiliter negligentes. 6. Famuli secreta familiæ, aliis revelantes, laborem notabiliter negligentes, damnum Domini, non impedientes, vel eos non monentes de damno ab aliis illato, cum obligatione restitutionis, si aliud avertere potuissent.

Quær. 3. Quanam sit obligatio Judicis.

Resp. Prænot. Ad judicium concurrit 1. Judex, 2. Actor, seu Accusator, aut Denunciator, 3. Testis, 4. Reus, 5. Advocatus, 6. Referens, 7. Procurator, 8. Notarius, seu scriba, 9. Apparitor. His notatis.

Dico. Obligationes Judicis sunt 1. ut habeat jurisdictionem in personas, & causam, sub pœna nullitatis, & restitutionis. 2. Sufficientem scientiam. 3. Constantiam, & virtutem resistendi iniquitati. 4. Justitiam, & integritatem. 5. Ut judicet secundum Legem, servetque modum,

ac

ac ordinem procedendi, formam judicii, & ſententiæ ferendæ, ac exequendæ.

Hinc: Judex graviter peccat 1. adſcribendo ſibi juriſdictionem, ac poteſtatem, quam non habet, cum onere restitutionis damni. 2. Non habens ſufficientem ſcientiam, & tenetur a judicio abſtinere, donec ſit ſufficienter inſtructus, ſub onere reſtitutionis damni. 3. Protrahendo ſententiam, vel ferendo ambiguam, ita ut novæ impenſæ ſint adhibendæ; aut fraudolenter ſub prætextu dubii cauſæ eventus, inducendo ad compoſitionem in re evidenter juſta; vel recipiendo munera pro ſententia juſta, ſive injuſta. 4. Recipiendo, munera etiam liberaliter oblata ſine onere, ſi cor ſuum illis depravari ſentiat, vel contra Legem ea prohibentem, ubi ſub gravi obligatione recepta eſt. 5. Condemnando non auditum, ſine teſtibus, vel ex ſcientia injuſte acquiſita, v. g. interrogatione abſque præcedente infamia, vel ſemiprobatione, aut indiciis ſufficientibus facta, vel dolo impunitatem promittendo. 6. Augendo, vel minuendo pœnam, a Lege taxatam, ſine juſta cauſa. 7. Inſtituendo ſpecialem perſonæ inquiſitionem, ſine præcedente infamia, vel ſemiprobatione; generalis tamen, licite ſit, crimine certe commiſſo, vel quando non agitur de crimine puniendo; ſed ſolum de malo evitando, vel de Beneficio conferendo, Matrimonio contrahendo, de correctione danda. 8. Reum torturæ ſubjiciendo, abſque gravibus indiciis, & confectio etiam ratificata, eſt nulla, vel eidem ſubjiciendo exemptos, impuberes, ſenes, prægnantes, viros illuſtres, eorumque filios, Doctores in quacunque Facultate, eorumque liberos, milites, niſi in criminibus exemptis, ut hæreſis, læſæ Majeſtatis, &c. poſſunt tamen prœdicti terreri verbis, torturæ comminatione, valetque confeſſio, ut ſpontanea. 9. Condemnando ad mortem, aut mutilationem, teſtibus quidem convictum, quem tamen ſcientia privata ſcit innocentem, vel obligans maritum accedere ad uxorem, licet convictum, quam tamen ſcientia privata, ſcit non eſſe ipſius uxorem; quia in utroque caſu, omnes tenetur inire vias, ut liberet innocentem, impediendo accuſationem, teſtes minis terrendo, judicium protrahendo, vel ab eo omnino deſiſtendo, & ſe teſtem exhibendo, quamvis in civilibus, quando agitur de pœnis pecuniariis, ſecundum allegata, & probata judicare poſſit, etſi ſcien-

ſcientia privata de contrario ipſi conſtet; quia Reſpublica habet dominium altum in bona, & bonum commune ita exigit.

Quær. 4. *Quænam ſit obligatio Accuſatoris, & Denunciatoris?*

Prænot. Accuſator eſt, qui crimen defert Judici ad vindictam, cum obligatione probandi crimen. Denunciator eſt ille, qui crimen defert Judici, ad rei emendationem, ſine obligatione illud probandi. Teſtis eſt, qui aſſeveratione ſua, rei fidem facit. Alius eſt idoneus, ſeu omni exceptione major, cui nihil opponi poteſt, quo minus ei fides adhibeatur. Alius minus idoneus, cui aliquid opponi poteſt, quo minus ei fides adhibeatur. His notatis.

Dico. Officiales Juſtitiæ, ut Fiſcalis, cuſtodes agrorum, nemorum delinquentes ex juſtitia denunciare tenentur cum veritate, & juſtitia; privati vero ex charitate. 1. Quando crimen vergit in malum Reipublicæ, 2. Quando ad grave innocentis malum avertendum, eſt neceſſarium.

Hinc: graviter peccant, & ad reſtitutionem damni tenentur, 1. Officiales Juſtitiæ, Fiſcales, Cuſtodes, &c. delinquentes non denunciantes; non tamen reſtituere tenentur mulctas, quas Dominus acquiſiviſſet. 2. Accuſator adhibens probationes falſas, vel dubias, aut teſtes falſos. 3. Judices corrumpens, vel ab eorum ſententia injuſte appellans. 4. Contra charitatem peccant, privati, non declarantes Judici crimina hæreſis, proditionis, læſæ Majeſtatis, veneficii, aut alia in Reipublicæ, vel innocentis damnum vergentia.

Quær. 5. *Quænam ſit obligatio teſtis?*

Dico. Teſtes legitime interrogati teſtari tenentur, & quidem in veritate. 1. dum præceſſit infamia rei. 2. Dum adſunt indicia ſufficientia. 3. Quando in grave Reipublicæ, vel privati malum vergit, quod alio modo, quam per Judicem averti nequit; non tamen teſtificari tenetur, 1. ſciens delictum ex confeſſione, vel ſecreto naturali, conſilii, aut auxilii cauſa, ut Advocatus, Medicus, Obſtetrix, &c. nec iſti poſſunt teſtari, niſi nollet reus deſiſtere Reipublicæ, aut innocenti nocere. 2. Scientes cum injuria, v. g. aperiendo literas, novamque teſtando committerent injuriam. 3. Si ſciat a viris non fide dignis. 4. Si ſit conſanguineus, aut affinis delinquentis, uſque in quartum gradum. 5. Si grave ſibi inde vitæ, aut famæ immineret periculum.

Hinc

Hinc 1. Graviter peccat falsum testimonium dicens, teneturque reparare omnia damna inde secuta, etiam revocando testimonium, cum pari damno, ac periculo etiam vitæ; si accusatus ob illud testimonium falsum, de vita periclitetur; & retractatio profutura putetur. 2. Non vero peccat Confessarius, vel alio modo sciens ex Confessione, Medicus, Obstetrix, sciens per injuriam; Consanguineus, Affinis in 4to gradu, etiam cum juramento testificantes, se nihil scire, sub intelligendo; quod in Judicio dicere tenentur; quia ista restrictio mentalis, in his circumstantiis, est sensibilis & licita.

Quær. 6. Quinam sint testes minus idonei?

Dico. Testes in jure minus idonei sunt 1. mulieres in criminalibus in Jure Canonico; in jure vero Civili in omni causa admittuntur. 2. Minor 20. annis in criminalibus; in civilibus impuberes. 3. Inimicus rei 4. Domestici accusatoris. 5. Infames. 6. Perjuri. 7. Persona vilis, & inops; si suspicio sit facilis corruptionis; non vero si honesta sit. 8. Semifatuus, aut delirus. 9. Socius criminis; quamvis in criminibus exemptis, ut hæresis. &c. solo jure positivo inhabiles etiam admitti possint, vel quando delictum fuisset commissum in loco; & tempore, quo alii testes haberi nequeunt; ut in criminibus difficilis probationis.

Quær. 7. Ad quid teneatur Reus?

Dico. Reus a legitimo Judice juridice, ac legitime interrogatus, nimirum præcedente infamia, vel accusatione, aut denunciatione, & semiprobatione (quæ Reus in Judice perito supponere debet, nisi aliter constet) sub gravi peccato, crimen suum, etiam morte dignum, fateri tenetur, pœnamque; justa Judicis sententia; decretam; per seipsam exequi; si non sit nimis gravis; & de complice pariter legitime interrogatus, videlicet, præcedente infamia de crimine, complicem supponente Reipublicæ, vel innocenti nocivo; eum declarare tenetur.

Hinc 1. damnatus ad mortem non potest resistere Judici, aut executori Sententiæ, & injuste appellando, etiam in causa civili, graviter peccat. 2. Pœnam non valde gravem, ut pecuniariam, carceris, aut exilii; lata sententia, per seipsum tenetur exequi; non vero si sit crudelis, ut carceris perpetui, mutilationis, vel mortis; & pro istis evitandis potest rumpere vincula, ac carceres,

& aufugere, quamvis Custodi carceris grave inde eveniret damnum, secluso juramento, ac scandalo; potestque ei fuga suaderi, non vero promoveri mediis illicitis, rumpendo carceres, aut vincula, &c. nec a Ministris Justitiæ suaderi.

Quær. 8. *Quænam sit obligatio Advocati, Procuratoris, Referentis, Notarii, Scribæ, & Apparitoris?*

Dico, Advocati, Procuratores, Referentes, Notarii, Scribæ, & Apparitores tenentur competentem habere scientiam, & in omnibus sectari justitiam.

Hinc: graviter peccant, & tenentur ad restitutionem damni, 1. Advocati, & Procuratores causam injustam scienter defendentes, nec clientem monentes de injustitia, aut periculo litis amittendæ; causam cum damno clientis differentes; secreta causæ, parti adversæ detegentes, aut utrique parti servientes; in causa manifeste justa, clientem ad injustam compositionem, inducentes; injustam appellationem suadentes, aut pretium, justo majus, accipientes. 2. Referens defectu studii, vel debitæ diligentiæ, male referens, vel substantiale omittens; jus unius magis, quam alterius exponens, vel secretum unius in præjudicium alterius, manifestans. 3. Notarius cum damno proximi, instrumenta sine causa, non perficiens, vel juste petentibus non exhibens; clausulas ambiguas inferens; acta, & instrumenta negligenter custodiens, vel usuraria, falsa, aut injusta perficiens; testamenta, aliosve contractus hominis, usu rationis destituti, faciens; falsos, vel non idoneos testes admittens; solemnitates essentiales ex ignorantia, negligentia, vel malitia omittens. 4. Scriba juramentum, aut secreta violans; processus, ac sententias non diligenter custodiens, testimonia, &c. non fideliter transcribens. 5. Apparitor juramentum, ac secretum in præjudicium partis violans; eos, quos debet deprehendere, vel eorum bona, monens, ut se, & illa salvet, plura negotia in eodem loco, ac die expediens, ac solutionem exigens, ut pro diversis itineribus, & in diversis diebus expeditis; falsa in actis exponens; ea tempore præscripto cum partis præjudicio, non conficiens, nec tempus ad acta juridica facienda sufficiens, concedens, vel occasione commissionum suarum, pauperes vexans, ac violentias exercens.

Quær. 9. *Quænam sit obligatio Regum, & Magistratuum?*

Dico,

Dico. Reges, ac Magistratus tenentur 1. Leges Divinas, & Religionem auctoritate sua tueri. 2. Incolumitati populi, sibi commissi invigilare. 3. Justitiam distributivam, onera, ac officia juste distribuendo.

Hinc: peccant pro qualitate excessus Reges, ac Magistratus 1. in diebus Dominicis, & Festivis permittentes, officinas, sine necessitate aperiri, choreas publicas, ac nundinas consuetudine justa non approbatas haberi; vinum tempore divinorum Officiorum sine necessitate a cauponibus ministrari. 2. Populum tributis gravioribus sine necessitate onerantes; res ad victum, & vestitum nimio pretio vendi permittentes. 3. Crimina, ac scandala publica tolerantes; officia insufficientibus tribuentes, impositiones, ac alia onera, & communitatis emolumenta, cum personarum acceptatione, distribuentes.

Quær. 10. Quænam sit obligatio Ducum, ac Militum?

Dico. Duces, ac Milites servare tenentur 1. fidelitatem, & obedientiam erga Principem, & militiæ Præfectos. 2. Charitatem, ac mansuetudinem erga populos. 3. Fidem, & justitiam erga hostes.

Hinc 1. graviter peccat contra justitiam Dux secreta militiæ revelans. 2. Numerum, militum, debitum, non complens. 3. In recensione copiarum extraneos (*gallice passe-volans*) adhibens. 4. Militibus debitum stipendium, vel annonam retinens, vel corruptam ministrans. 5. Fidem datam non servans. 6. Non imperatus, hostibus damnum inferens, innocentes, mulieres, pueros occidens. 7. Contributiones jam redemptas exigens. 8. Milites peccant, stationem suam, etiam metu mortis, derelinquentes; ad partes inimicorum transeuntes, vel sine justa causa, vel licentia, militiam derelinquentes: ab hospitibus indebita extorquentes, vel ab hostibus sine Ducum licentia, & tenentur ad restitutionem, nisi in extrema necessitate fiat; reliqua vide de bello.

Quær. 11. Quænam sit obligatio Medicorum, Pharmacopolarum, & Chirurgorum?

Dico. Medicorum, Pharmacopolarum, & Chirurgorum obligatio est, 1. ut peritiam, ac scientiam habeant sufficientem. 2. Ut cum fidelitate, pietate, religione, ac charitate, artem suam exerceant.

Hinc: pro gravitate damni, peccant Medici, Chirurgi, Pharmacopolæ; 1. suam artem sine sufficienti experientia,

& scientia exercentes. 2. Non debitam curam pro gravitate morbi, adhibentes, 3. Medicamenta dubia, relictis certioribus adhibentes. 4. Ad ditandos Pharmacopolas remedia inutilia præscribentes. 5. Curationem majoris lucri causa, protrahentes. 6. Morbos occultos pudendos, divulgantes. 7. Stipendium injustum extorquentes. 8. Sine justa, & sufficienti causa a jejunio, & abstinentia eximentes, 9. Ægros non monentes de periculo mortis, pro Viatico recipiendo. 10. Pauperibus graviter ægrotantibus non oppitulantes, 11. Collegis suis detrahentes, ut se extollant, & recommendent. 12. Contra morbos, media illicita adhibentes, v. g. ebrietatem, pollutionem, vel dando medicamenta, directe pro abortu procurando, etiam pro evitando periculo vitæ ex partu imminente, vel famæ, aut vitæ ex detecto crimine; non vero peccant dantes pharmacum directe in curationem matris, fœtu nondum animato, vel sine eo non vivo pariendo, cum spe probabili matris conservandæ, quæ alias sine remedio, esset peritura.

TRA-

TRACTATUS IV.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Tractatus hic sex continet Quæstiones, 1. de Virtutibus in communi, 2. de Fide, 3. de vitiis Fidei oppositis, 4. de Spe, 5. de Charitate Dei & Proximi, 6. de vitiis Charitate Dei & proximi oppositis.

QUÆSTIO I.

DE VIRTUTIBUS IN COMMUNI.

Quæritur 1. Quid sit Virtus; quotuplex, & quænam sint ejus proprietates?

Resp. 1. Virtus definitur a S. Augustino bona qualitas, qua recte vivitur, & nemo male utitur.

2. Virtutes aliæ sunt intellectuales, quæ perficiunt intellectum, & sunt, intelligentia, sapientia, scientia, prudentia, ars. Aliæ sunt morales, quæ perficiunt voluntatem, in ordine ad bonum honestum, & sunt quatuor cardinales, Prudentia, Fortitudo, Temperantia, Justitia, quæ plurimas sub se habent species. Aliæ Theologicæ, quæ circa Deum immediate versantur, & sunt tres, Fides, Spes, & Charitas. Aliæ sunt acquisitæ per frequentatos actus. Aliæ sunt infusæ a Deo, vel per se; quia alio modo acquiri nequeunt, ut Virtutes Theologicæ, &

etiam quædam morales, ut Castitas &c. vel sunt infusæ per accidens; quia etiam naturali diligentia acquiri possunt, ut morales.

3. Proprietates Virtutum sunt quatuor; 4. Supernaturalitas. 2. Mediocritas. 3. Divisibilitas. 4. Connexio.

Quær. 2. An dentur virtutes infusa, ac supernaturales; & quænam consistant in medio?

Dico. Dantur virtutes infusæ, & supernaturales omni substantiæ creatæ, aut creabili indebitæ, non solum Theologicæ, ut Fides docet, sed etiam morales. Virtutes intellectuales, & Theologicæ non consistunt in medio; quia nemo potest excedere intelligendo, sciendo &c. vel credendo, sperando, aut amando, nisi per accidens ratione modi, intellectum vel corpus nimis debilitando; sed solum Virtutes morales, & quidem Justitia in medio rei, & rationis, aliæ vero in medio solum rationis, præbentes quod sat est, & quod nimis est dementes, pro ratione loci, temporis, personæ, & aliarum circumstantiarum.

Quær. 3. An virtutes, necessariam inter se, habeant connexionem?

Dico. Virtutes intellectuales, ac Theologicæ non habent necessariam inter se connexionem; quia una sine altera haberi potest; nec morales in statu imperfecto consideratæ, sed solum in statu perfecto spectatæ; quia una per alteram perficitur, ut prompte in suum objectum feratur; sic justus per liberalitatem inclinatur, ut prompte reddat cuique suum, per avaritiam vero retrahitur.

CAPUT II.

DE FIDE.

Quæritur. 1. Quid, & quotuplex sit Fides?

Resp. 1. Fides est Virtus Theologica, divinitus infusa, qua firmiter assentimur iis, quæ a Deo revelata sunt, propter auctoritatem ipsius revelantis.

2. Fides alia est actualis, quæ est actus, quo intellectus ex imperio voluntatis per Gratiam excitatæ firmiter assentitur, rebus a Deo revelatis, propter auctoritatem revelan-

velantis. Alia habitualis, quæ est ipse habitus a Deo infusus, actum Fidei elicitivus, cum auxilio gratiæ actualis. Alia est explicita, qua alicui determinato Fidei articulo assentimur, ut SS. Trinitatis, Incarnationis &c. Alia implicita, qua omnia a Deo revelata, & ab Ecclesia credenda proposita, generatim, sine alicujus particularis articuli determinatione, credimus. Alia viva, quæ operibus bonis, ac mandatorum observatione animatur. Alia mortua, quæ est sine operibus a Lege præceptis. Alia formata, quæ Charitate, & Gratia sanctificante informatur. Alia informis, quæ Gratia, & Charitate, est destituta.

Quær. 2. *Quotuplex sit actus Fidei?*

Resp. Actus Fidei alius est internus, qui est firmus mentis assensus veritatibus a Deo revelatis, & ab Ecclesia propositis, propter summam Dei veritatem in dicendo, datus. Alius externus, qui est exterior Fidei professio, ore, opere, aliove signo facta.

Quær. 3. *Quid sit articulus Fidei, & propositio mediate revelata?*

Resp. 1. Articulus Fidei est propositio habens rationem principii in Fide, specialemque ad credendum difficultatem, ab omnibus explicite credenda, quorum præcipui continentur in quatuor Symbolis, videlicet Apostolico, Nicæno, Constantinopolitano, & in illo S. Athanasii in Concilio Florentino, tanquam Fidei regula approbato. 2. Propositio mediate de Fide, est propositio ex duabus immediate revelatis, vel ex majori universali revelata, & minore saltem moraliter certa, vel ex majori non revelata, attamen omnino certa, & minore revelata legitime deducta; quia in immediate revelata implicite continetur.

Quær. 4. *Quotuplex sit necessitas?*

Resp. Necessitas alia est medii, sine qua, etiam inculpabiliter omissa, salus non potest obtineri, & hæc est vel absoluta simpliciter, & in re, vel tantum secundum quid in re, vel in voto. Alia est præcepti, sine qua inculpabiliter omissa, salus adhuc haberi potest.

Quær. 5. *Quodnam sit objectum materiale, ac formale Fidei; an treverit, & quomodo pereat, habitus Fidei?*

Dico. Objectum materiale Fidei primarium, est ipsemet Deus revelatus, & secundarium reliqua a Deo revelata; formale vero est prima, ac summa veritas revelans, seu in dicendo, quia Deum revelatum, primario, & omnia

alia

alia revelata, secundario credimus; quia Deus prima veritas se, & alia revelavit, quæ est ratio formalis. Objectum materiale, quoad Articulos Fidei ab origine mundi successu temporis usque ad nos, non crevit secundum substantiam, sed duntaxat secundum majorem explicationem, & magis explicitam professionem, omnesque Fidei articulos explicite, vel implicite credere, ad salutem necessarium est, & semper fuit; unde distinctio in fundamentales, quos credere necessarium est ad salutem, & non fundamentales, quos credere liberum est, ab hæreticis inventa, inanis est; totusque Fidei habitus perit in hæretico, etiam, unicum Fidei minimum articulum, negante; non vero in peccatore Fidem integre profitente; quia non per quodlibet peccatum, sed per Fidei specialiter oppositum, habitus destruitur, *Conc. Trid. sess.* 6. *cap.* 15.; in Angelis vero viatoribus, vera fuit Fides, & adhuc est in animabus in Purgatorio, non autem in damnatis, nisi naturalis; quia habitu supernaturali Fidei carent; nec in Beatis Deum intuitive videntibus; quia illo non indigent.

Quær. 6. *Quænam sint veræ Fidei proprietates, regula, Ecclesiæ veræ notæ, & Caput visibile?*

Dico. Quatuor recensentur Fidei proprietates, videlicet: 1. supernaturalitas ob habitum, & gratiam actualem, quibus elicitur. 2. Certitudo tam ex parte revelantis, quam hominis credentis, qui falsum Fide divina credere nequit, estque assensus Fidei certior quocunque alio scientifico. 3. Obscuritas ex parte rei revelatæ, quæ res revelata sub diverso motivo Fidei, & scientiæ potest esse objectum. 4. Credibilitas, & quidem per motiva evidenter suadentia, quorum octo assignantur, nempe 1. auctoritas revelantis, Dei nimirum, vel Christi. 2. Sanctitas doctrinæ. 3. Efficacia propagationis illius. 4. Sanctitas, illam, sequentium. 5. Perseverantia illius, nunquam interrupta. 6. Infinita propemodum Martyrum illam profitentium, multitudo. 7. Vaticiniorum Prophetarum adimpletio. 8. Miracula multitudine innumera. Regula vero Fidei primaria, est tam scriptum, quam traditum Dei Verbum; & secundaria, & quasi animata, est ipsa infallibilis Dei Ecclesia, quæ est Una, Sancta, Catholica, & Apostolica, & de facto Romana, cujus Caput invisibile ipse est Christus; visibile vero legitimus divi Petri Successor summus Pontifex, qui cum Concilio legitime congre-

gregato est infallibilis Controversiarum Judex, ut Fides docet, & sine Concilio decidens, si non sit infallibilis, ut docetur in Gallia, saltem loquendo ex Cathedra, eum errasse, non constat, ejusque decisionibus adhærendum est; quia supremus est totius Ecclesiæ Superior, & Caput.

Quær. 7. Quomodo actus Fidei internus sit necessarius, & quænam credenda sint, necessitate medii, & præcepti?

Dico. Actus Fidei internus ad obtinendam justificationis Gratiam, ac salutem, omnibus adultis semper fuit simpliciter necessarius, necessitate medii; quia sine Fide impossibile est placere Deo, *Hebr.* 11. omnique tempore necessarium fuit necessitate medii explicite credere, 1. Deum esse, id est, Ens summum, omniumque Creatorem. 2. Esse Remuneratorem virtutum, & Vindicem vitiorum; pœnitentia placari, hominemque justificare, & animam esse immortalem, 3. Mysterium SS. Trinitatis, & Incarnationis, saltem implicite; Post sufficientem autem Evangelii prædicationem, etiam explicite, credenda sunt, necessitate medii Mysteria SS. Trinitatis quoad unitatem essentiæ, & Trinitatem Personarum, & Incarnationis quoad Divinitatem, & Humanitatem Christi, Passionem, Resurrectionem, Ascensionem, & Judicium per eum futurum, *S. Bonav. S. Thom.*; nec sufficit solum credere in confuso, quidquid credit S. Mater Ecclesia. Necessitate vero Præcepti quilibet credere tenetur 1. ea omnia, quæ sunt de necessitate medii. 2. Articulos in Symbolo Apostolico contentos, saltem quoad substantiam. 3. Septem Sacramenta, & Missæ Sacrificium; & scire tenetur ea, quæ ad illius auditionem, & Sacramentorum receptionem, pertinent, quæ quis vult, aut tenetur recipere. 4. Præcepta Decalogi, & Ecclesiæ, aliasque sui status obligationes 5. Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, & modum formandi Crucem, quæ omnia post sufficientem rationis usum, quoad substantiam, sub gravi peccato scire, & sub veniali memoriter addiscere, quilibet, pro sua capacitate tenetur.

Hinc. 1. Confessarius, de necessaria pœnitentium instructione, merito dubitans, quia valde rudes, vel suæ salutis valde negligentes, eos examinare, & instruere tenetur in Confessionali, si urgeat necessitas, ut in articulo, vel periculo mortis, vel si eos ob nimium pudorem post Confessionem nec ad se, nec ad alium pro instructione

ac-

accessuros, probabiliter credat; secus eos dimittat, donec melius sint instructi. 2. Interrogati de contentis in Symbolo, in Præceptis Decalogi, & Ecclesiæ, in Oratione Dominica. Salutatione Angelica, de Sacramentis recte respondentes, quoad substantiam, possunt absolvi, licet ea memoriter dicere nequeant; quia sub veniali duntaxat illa memoriter discere tenentur, nisi simul alios docere teneantur, ut parentes suos infantes.

Quær. 8. *Quoties actus Fidei internus sit eliciendus, & Fides externe profitenda?*

Dico. Grave extat præceptum eliciendi actum internum Fidei, omnes obligans adultos ratione præditos, & quidem directe, & per se, 1. Infideles, & Hæreticos, cum Fides ipsis sufficienter fuerit proposita. 2. Infantes, quando usum rationis adepti, sufficienter instructi sunt. 3. In probabili mortis periculo. 4. Quoties quis lapsus est in hæresim, vel gravis contra Fidem urget tentatio. 5. Aliquoties, vel quod securius est, sæpius in vita; nam satis esse actum Fidei semel in vita elicere, vel nullum extare speciale præceptum actum Fidei eliciendi, damnavit Innoc. XI. per accidens vero, & indirecte obligat, quoties occurrit obligatio alterius actus, aut præcepti, quod sine Fide interna recte observari, vel fieri nequit, ut externa Fidei confessio, justificatio. Eucharistiæ sumptio, Dominicæ, ac Festorum sanctificatio, Missæ auditio; quia Fidem præcipuorum Mysteriorum supponunt, ut recte, & devote fiant. Non minus grave est præceptum, Fidem positive, & externe, etiam cum periculo vitæ profitendi, quoties honor Deo debitus, aut proximi utilitas exigit, *S. Thom.*; illamque negare, vel de ea dubitare, aut aliam Religionem simulare, nullo in casu licet.

Hinc: graviter peccat 1. auctoritate publica, publice, seu privatim interrogatus, Fidem, etiam cum periculo vitæ, non profitens; auctoritate vero privata interrogatus, eam eludens, tacendo, vel occultando, non peccat. 2. Fidem non externe profitens, exigente necessitate, pro repellenda Fidei injuria, vel pro confirmanda Fide in vacillante, vel pro promovenda in iis, quos ex professione Fidei, Catholicam Religionem amplexuros; vel sine illa in sua falsa confirmandos prævidet. 3. Fidem indiscrete, sine necessitate honoris Dei, & utilitate salutis proximi profitens, seque cum periculo negandæ Fidei, vi tormen-

torum exponens, vel infidelium sacrificia, aut Hæreticorum ritus palam sine utilitate, & necessitate cum eorum perturbatione, graviorique malo, ac Fidei præjudicio, arguens. 4. Se Turcam, aut Lutheranum esse, affirmans, vel se Christianum esse, negans; vel falsam Religionem simulans, sumendo cum ipsis Cœnam, utendo vestibus, vel cæremoniis falsam eorum Religionem, vel Cultum significantibus, Idolo genuflectendo, thus offerendo, idolothyta in cultum Idolorum manducando, cum Hæreticis orando, psallendo, Concioni assistendo, in odium, vel contemptum Religionis, vel animo eorum Religionem profitendi, vel cum proprio, vel proximi scandalo, aut perversionis periculo. Non vero peccat utens vestibus ad solum finem politicum institutis, vel idolothyta pro fame sedanda, manducans, vel alias carnes comedens in die jejunii, ne Catholicus agnoscatur, gravemque pœnam evitet, aut Hæreticorum Psalmodiæ, vel Concioni ex curiositate, vel pro obsequio, domino suo, exhibendo, assistens, secluso semper scandalo, & contemptu Religionis. 5. Baptismum absque necessitate ab infideli recipiens, Matrimonium coram Ministro hæretico contrahens, vel cum hæretica sine speciali ratione, & dispensatione, vel cum pacto dividendi Religionem inter infantes, & aliquos in hæretica educandi. 6. Sine sufficienti scientia cum Religionis dedecore, vel aliorum Catholicorum perturbatione in Fide cum Hæreticis disputans, vel si habeat sufficientem scientiam, eorum pertinaciam, ac Fidei injuriam non repellens.

QUÆSTIO III.

DE VITIIS FIDEI OPPOSITIS, INFIDELITATE, ET BLASPHEMIA.

Quæritur. 1. Quid, & quotuplex sit Infidelitas?

Resp. INfidelitas in genere est carentia Fidei in subjecto apto; & est triplex: 1. Negativa, quæ est carentia Fidei in eo, cui Fides nullo modo, vel non sufficienter est annunciata, 2. Privativa, quæ est carentia Fide in

in eo, cui Fides est sufficienter annunciata; credere tamen negligit, vel contemnit, licet nulli errori Fidei, contrario adhæreat. 3. Positiva, seu contraria; quæ est carentia Fidei, in eo, quod Fidei sufficienter propositæ dissentit, & errori Fidei contrario adhæret; hujus tres sunt species. 1. Est Paganismus, Turcismus; Atheismus; qui totam Fidem novi, & antiqui Testamenti negant. 2. Est Judaismus, qui admisso antiquo Testamento, novum negat 3. Hæresis, quæ admisso utroque Testamento, unum, aut alterum Fidei articulum negat, vel errori Fidei contrario adhæret; ad hanc spectat Apostasia, quæ est abdicatio totius Christianismi antea professi, & ad Paganismum; seu Turcismum; aut Atheismum, vel Judaismum transitio.

Quær. 2. Quid sit Hæresis formalis?

Dico. Hæresis formalis definitur, error voluntarius, & pertinax contra aliquam Fidei Catholicæ veritatem in eo qui se Christianum profitetur; hinc ad hæresim formalem requiritur; 1. error intellectus, aliquem Fidei articulum judicantis esse falsum; vel de ejus veritate, positive dubitantis; dubius enim in Fide, infidelis est; quia Ecclesiam fallibilem credit. 2. Pertinacia voluntatis; qua cognitæ Fidei veritati repugnat, vel dissentit.

Hinc: graviter peccat, & est Hæreticus formalis, non solum pertinaciter, & scienter articulum Fidei negans; sed etiam de eo dubitans; vel negans, aut dubitans de articulo, quem per errorem articulum Fidei putat, licet reipsa non sit; quia in utroque casu eum negans; vel de ipso dubitans, credit Ecclesiam fallibilem. 2. Graviter peccat, non tamen est Hæreticus formalis, nec censuras incurrit, articulum Fidei exterius tantum negans; interius vero credens, vel eum negans ex ignorantia etiam vincibili, vel solum ex tædio addiscendi, præcipue si paratus sit judicium suum Ecclesiæ subjicere; & non ignorare affectet; ut liberius suo errori adhæreat; quia ignorantia affectata non excludit pertinaciam.

Quær. 3. Quale infidelitas sit peccatum? an a Principe Christiano possit tolerari; & Christianis cum infidelibus communicare liceat?

Dico. Licet infidelitas negativa nullum sit peccatum; privativa tamen, & positiva, peccata sunt, ex genere suo gravissima, nec possunt infidelium, ac Hæreticorum ritus, aut libertas Religionis tolerari a Christiano Princi-

pe,

pe, nisi ad majus malum impediendum; Judaismus verò tolerari potest; quia figura est novi Testamenti, possuntque Hæretici, ac Apostata ad Fidem compelli; non vero alii infideles; nec licet communicare cum infidelibus in rebus ad cultum falsum spectantibus; bene autem in contractibus, & rebus politicis; secluso perversionis periculo; nec ad Missam possunt admitti, nisi ad partem Cathecumenorum; & ad Concionem, & Catechesim. Cum Judæis verò specialiter in jure prohibitum est: 1. Cohabitare. 2. Comedere azyma. 3. Accipere medicinas ab ipsis paratas, non vero præscriptas; & a Christiano parandas. 4. Communi uti balneo. 5. Interesse eorum conviviis. 6. Nutrire eorum infantes in eorum domibus. 7. Apud ipsos famulari, eorumque servituti subjici: 9. Accedere ad eorum Synagogas, Festa, ac nuptias, quando superstitiosa tractant; 9. choreas, ludos, &c. cum ipsis ducere: 10. Eos ad officia inter Christianos admittere; materiæ tamen parvitas, necessitas; aut alia causa rationabilis a mortali, aliquando etiam a veniali peccato excusat, secluso perversionis periculo, aut dignitatis christianæ diminutione ex nimia cum ipsis conversatione.

Hinc: graviter peccant Christiani, præparantes Judæis in Synagoga; necessaria ad superstitiosa tractanda, in Sabbato; vel in aliis eorum Festis; quia eos juvant, ut superstitiosa tractare; & observare valeant; nisi parvitas materiæ, eos a mortali excuset; prout videtur esse observatio Sabbati quoad substantiam a Deo præcepti. Illis tamen inservire in Festis nostris; ac Dominicis, vel quando superstitiosa tractant; insuper a Consilio Regio Colmariensi prohibitum est anno 1766.

Quær. 4. An famulari liceat apud Acatholicos?

Dico. Quamvis generatim omnibus apud Hæreticos famulantibus suadendum sit, ut quamprimum sine peculiari incommodo possunt, Heros acatholicos deserant; quia raro omne abest in Fide, ac moribus periculum; attamen eos non teneatur deserere, si Præcepta Dei, ac Ecclesiæ apud illos æque, ac apud Catholicos servare possint, nullumque suæ salutis, ac Fidei periculum, ex eorum conversatione, sibi imminere animadvertant. 2. Si sine notabili damno; (uti est tertia pars stipendi) eos deserere nequeant, quamvis non possent quædam Festa colere, aliquando Missam non audire, jejunium non observare. 3. Si

Si non possent invenire Catholicos, nisi rixis, aliisque vitiis deditos; quia Præcepta Ecclesiæ, cum gravi damno non obligant.

Hinc 1. Neganda est absolutio famulantibus apud Acatholicos, si Confessarius in iisdem animadvertat periculum Fidei, nisi promittant intra tres menses se discessuros, quo tempore per bonam exhortationem Confessarii in Fide conservari creduntur. 2. Sine justa causa apud Hæreticos famulantibus, cum transgressione Præceptorum Ecclesiæ, vel expresse talem famulatum quærentibus, nisi promittant tale servitium, se derelicturos, proximo termino, quo sine notabili damno possunt. 3. Possunt famulantibus, vel laborantibus apud Acatholicos, qui laborem apud Catholicos non inveniunt, vel aliam justam causam apud eos famulandi habent, ossa, & legumina cum carne coacta in diebus jejunii permitti, non vero carnes, nisi sine carne non pares essent labori, vel dispensationem a Parocho impetrent, quam, ut petant, Confessarius injungat.

Quær. 5. Quomodo prohibita sit librorum hæreticorum lectio?

Prænot. Libri hæretici, aut prohibiti in indice Concilii Trid. sunt triplicis classis, 1. classis sunt, qui in odium Auctorum, ut Hæresiarcharum, &c. in Catalogo Romano damnati sunt, licet hæresim non contineant, nec de Religione tractent, 2. classis sunt, qui non propter Auctores, sed propter doctrinam non sanam, aut suspectam, aut offensionem in moribus fidelibus afferentem, damnati sunt, quorum Auctores noti, & ab Ecclesia nunquam desciverunt. 3. classis sunt, quorum Auctores ignoti, & pariter propter Doctrinam Fidei Catholicæ, aut morum integritati contrariam, damnati sunt. Hi Auctores triplicis classis possunt considerari, vel ut hæresim, vel falsi dogmatis suspicionem continentes, vel ut artem magicam, & res obscœnas tractantes. His notatis.

Dico. Lectio librorum prohibitorum cujuscunque classis, Jure Naturali, ubique omnibus prohibita est, qui ex eorum lectione perversionis in Fide, vel moribus periculum, vel graves tentationes sibi imminere sentiunt, etiamsi licentiam illos legendi obtinuerint; quia non licet se exponere periculo peccandi: Jure vero Ecclesiastico, 1. excommunicationem indicis Concilii Trident. non reservatam, incurrunt legentes, vel habentes libros 1. classis

classis in odium Auctorum damnatos, & libros 2. aut 3. classis ob hæresim, vel falsi dogmatis suspicionem prohibitos, *ita index Concilii Trident.* 2. Legentes, aut habentes libros artis magicæ, vel res obscœnas ex professo tractantes, præter peccati mortalis reatum, judicio Episcoporum severe puniendi sunt; nullam tamen excommunicationem incurrunt, *Laym.*; quia horum pœna, Episcoporum arbitrio relinquitur. Antiquorum vero Ethnicorum lectio, ob sermonis elegantiam permittitur; non tamen pueris, nisi correcti sint. *Ita index Conc. Trid.* 3. Legentes, retinentes, imprimentes, defendentes libros Hæreticorum de Religione tractantes, excommunicationem Bullæ Cœnæ, Papæ reservatam incurrunt; quæ pœnæ Bullæ Cœnæ, ac indicis, licet in Gallia non vigeant, legentes tamen libros Hæreticorum hæresim continentes; vel artis magicæ, aut obscænos graviter peccant, vel etiam excommunicationem incurrunt virtute antiquarum Constitutionum in Gallia receptarum, vel Conciliorum in Gallia habitorum, vel ob specialem Episcoporum prohibitionem, quorum Statuta consulenda sunt; qui etiam in Gallia sine recursu ad Papam, facultatem legendi libros prohibitos, ad refutandas hæreses, concedere possunt. *Conf. d' Angers apud Pont.*; quamvis cæteroquin solus Papa, & quibus id concessit, hanc potestatem habeant, *P. Gerv.*

Hinc 1. Legentes, vel habentes libros, 1. 2. vel 3. classis graviter peccant, & incurrunt excommunicationem indicis, Concilii Trid. ubi receptum est, nemini reservatam; & si de Religione tractent, excommunicationem Bullæ Cœnæ, ubi recepta est, Papæ reservatam, licet non ore, sed solum oculis eos percurrant, vel per famulos eos sibi legi jubeant, vel essent solum, scholia, Hæretici, Fidei contraria, libro Catholico addita, vel libri prohibiti proœmium, vel Epistola dedicatoria. 2. Non tradentes libros prohibitos, quamprimum moraliter possunt, inquisitioni, ubi viget, vel habenti potestatem illos legendi; vel non comburentes, possunt tamen ob grave damnum Bibliopolis hæreticis vendi, qui alias similes in quantitate habent, *Paul. Gerv.* 3. Graviter peccant, quamvis excommunicationem non incurrant, legentes vel habentes libros artis magicæ, vel obscœnos, vel animadvertentes, se ex lectione aliorum librorum pro-

hibitorum, etiam Bibliæ in vulgari lingua, vel de controversiis dubiis iu Fide graviter concuti, & perversionis periculum exoriri, etiamsi licentiam illos legendi habeant, *Paul. Lugd.*; vel si solum ex curiositate libros hæreticos legant, etiam supposita licentia, *ibid.*; quia licentia abutuntur ad resutandas hæreses solum concessa. 4. Non tamen graviter peccant legentes libros Hæreticorum, de Religione non tractantes, nec hæresim continentes, si sint examinati, approbati, purgati, vel consuetudine tolerati, prout etiam sunt in Germania libri prohibiti 2. classis, ut Juridici, Medici, Historici, unam aut alteram hæresim obiter continentes; quia prohibitio librorum 2. classis, usu, in Germania non est recepta, *Laym.*; nec legentes libros obscœnos ab antiquis Ethnicis conscriptos ob sermonis elegantiam; nec pueri, si sint correcti; nec legentes Bibliam in lingua vulgari, vel libros de controversiis contra Hæreticos; quia nec horum prohibitio in Germania valet, *Laym.*; nec censuras Bullæ Cœnæ incurrunt, legentes librum prohibitum, de Religione non tractantem, vel literam hæreticalem, nec audiens proprio motu legentem, nec legens domino, ex gravi metu, vel censuram ignorans; nec legens solum unam paginam, etiamsi esset libri in folio, *Carol. a Crem. & alii apud P. Gerv.*; quia verba Bullæ utpote in re odiosa, in rigore sunt intelligenda; quamvis *Thomas ex Charm. & Tournely* parvitatem materiæ in lectione librorum prohibitorum non agnoscant; quia quamlibet lectionem minimam periculosam dicunt, quod difficile de periculo gravi, ac probabili, sub peccato mortali evitando, creditur, præcipue in his partibus, ubi alias hæreses satis notæ sunt.

Quær. 6. Quænam sint pœna contra Hæreticos in jure lata?

Dico. Pœnæ contra Hæreticos in Jure latæ, aliæ sunt temporales, & aliæ spirituales Forum nostrum specialiter concernentes, videlicet: 1. est excommunicatio major, etiam Bullæ Cœnæ, si hæresis sit exterius, licet secretissime manifestata, nisi esset pure mentalis, & Confessario, vel Inquisitori, aut alio amico pro remedio manifestata, vel exercitio bonorum operum, vel omissione malorum, vel si quis ex joco solum se dixisset Hæreticum. 2. Irregularitas, & inhabilitas ad Officia, Dignitates,

tes, & Beneficia, quæ pœnæ remanent; obtenta etiam absolutione a pœna excommunicationis, donec ab Episcopo, vel alio habente potestatem dispensentur; *Tourn.* 3. Est privatio Beneficiorum, antea legitime obtentorum, subsequente sententia declaratoria, pro actuali amissione, quæ etiam requiritur, pro possessione Beneficii hæretici, per alium obtenti; jure devoluti; vel collationis; quod contra lapsum in hæresim, ante sententiam, potest obtineri, non vero possessione exerceri. *Pont. apud Tourn.* 4. Est privatio sepulturæ Ecclesiasticæ, accedente sententia declaratoria; vel si quis publice aliam Religionem esset professus; potestque solus Papa absolvere ab Hæresi, ubi Bulla Cœnæ est recepta, & qui ab eo habent potestatem.

Hinc 1. Hæreticus formalis, est excommunicatus ipso facto, & irregularis, inhabilis ad omnia Officia, Dignitates, & Beneficia, privandus per sententiam, non vero actu privatus Beneficio, legitime possesso, & jurisdictione; potest tamen ante Judicis sententiam devolutum contra ipsius Beneficium, vel collatio obtineri; non vero in Gallia possessio acquiri, nisi accedente sententia declaratoria criminis. 2. In hæresim lapsus, valide approbat, absolvit, dispensat; modo sit toleratus; quia excommunicatus non toleratus, privatur jurisdictione, *P. Gerv. & communior.*; & possunt Sacramenta ab eo recipi in casu, in quo a malo Ministro peti possunt; non vero si sit periculum perversionis, vel ritu hæretico administret, vel ab alio possint recipi, *Tourn.*

Quær. 7. *Quid, & quotuplex sit Blasphemia?*

Resp. 1. Blasphemia, est contumeliosa contra Deum locutio, per modum maledictionis, convitii, seu contumeliæ; vel contra Sanctos; aut Res Sacras, quæ virtualiter in Deum referuntur; potestque fieri mente, ore, vel signis, spuendo, vel frendendo in Cœlum; & committitur quadrupliciter, nempe 1. quando Deo, vel Sanctis, aut Rebus Sacris negatur, quod eis convenit. 2. Quando eis attribuitur, quod non convenit. 3. Quando id, quod convenit, cum irrisione, aut contemptu attribuitur. 4. Quando creaturis attribuitur, quod soli Deo convenit.

2. Dividitur in hæreticalem, quæ aliquem contra Fidem continet errorem intellectus, & in simplicem, quæ nullum contra Fidem continet errorem intellectus: hæc

est quadruplex, 1. est enunciativa, quando ad injuriam Dei, vel Sanctorum aliquid se facturum, quis dicit. 2. Imprecatoria, seu detestativa, ut pereat Deus. 3. Irrisoria, seu dehonestativa, quando Deo aliquid attribuitur, ei conveniens, sed cum irrisione, vel contemptu, ut *vah, qui templum Dei destruis*, 4. Juratoria, quando cum blasphemia aliquid asseritur, ut per mille Sacramenta.

3. Dividitur in formalem, quæ fit cum indignatione in ipsum Deum, immediate, vel mediantibus Sanctis, vel cum attentione ad Dei vilipensionem; & in materialem; quæ solum ore, sine attentione ad verborum significationem, vel Dei vilipensionem, aut sine indignatione in Deum profertur, sed solum in homines, seu bestias, ut signa iræ.

Quær. 8. *Quale peccatum sit Blasphemia?*

Dico. Blasphemia formalis cujuscunque speciei, quæ in Confessione est explicanda, gravissimum est peccatum, nullamque materiæ admittit parvitatem. Materialis vero a peccato mortali excusari potest, si omnibus consideratis, nulla ex verbis prolatis honoris Dei, vel Sanctorum, aut Rei Sacræ diminutio appareat: non autem excusatur, si verba ex communi ea intelligendi, vel proferendi modo, aliisve circumstantiis, Dei, vel Sanctorum; aut Rei Sacræ dehonestationem, aut contemptum continent, quamvis ex joco, vel inadvertentia culpabili, ad Dei contemptum essent prolata; quia in Rebus Sanctis nec jocari, nec eas contemnere licet.

Hinc 1. Blasphemiam formalem committunt, cum indignatione in Deum asserentes, Deum injustum, non habere rerum omnium providentiam, esse nimis durum, crudelem, &c. & quidem hæreticalem, si ita esse, credant. 2. Blasphemiam solum materialem committunt, cum indignatione in homines, vel bestias sine attentione ad verborum significationem, & Dei, ac Rerum Sacrarum contemptum, dicentes, (prout mos est apud Germanos.) *ex. gr. proh centum mille Sacramenta, ignis Sacramenti; Sacramentum triste, Sacramentum infidele*. 2. Graviter tamen peccant ob scandalum, vel malam consuetudinem, si sit voluntaria, quam sub mortali tenentur deponere. 3. Non vero per se sunt Blasphemiæ: *Sacramentum proh triste, Sacramentum, triste Deus! &c.* Nec o Jesu! bone Deus &c.! sunt tamen vana vel irreverentialis

diri-

divini nominis usurpatio, & peccatum veniale ; nec gallice, *Sacre Dieu*, si Deum Sanctum, vel *Mort Dieu*, si Mortem Christi intelligant sine indignatione in Deum, & Christum: bene autem sunt Blasphemiæ, si maledictum Deum, mortem divinitatis intelligant, vel mortem Deo, vel Christo imprecentur. 4. Nec est Blasphemia, si quis non ex animo, sed per hiperbolem, amasiam suam, Deam dicat; SS. Crispinum, & Crispinianum sutores vocet, secluso scandalo, & contemptu; bene autem esset Blasphemia formalis dicere, eos furatos esse corium, & dedisse calceos pauperibus, licet ex joco diceretur, nisi inadvertentia inculpabilis excusaret. 5. Nec sunt Blasphemiæ, imprecationes malæ hominibus, vel bestiis factæ; sunt tamen mortales, si serio. vel desiderio damni notabilis, vel contumeliose cum gravi irreverentia in faciem Superiorum, vel Parentum fiant.

QUÆSTIO IV.

DE SPE.

Quæritur. 1. Quid & quotuplex sit Spes?

RESP. SPes definitur Virtus Theologica, per quam certa cum fiducia, Beatitudinem æternam, & media illius consequendæ, a Deo exspectamus. Dividitur in habitualem, quæ est ipse habitus Spei a Deo infusus; & in actualem, quæ est actus, quo voluntas cum habitu Spei, & Gratia actuali, certa cum fiducia exspectat æternam Beatitudinem; & in formatam, quæ juncta est cum Charitate, & in informem, quæ reperitur in homine Charitate destituto.

Quær. 2. Quodnam sit objectum materiale, & formale Spei?

Dico. Objectum materiale Spei primarium, est beatitudo nostra tam objectiva, quam formalis; id est Deus possidendus; & secundarium sunt beatitudinis media, ut Gratia, Virtutes &c. objectum vero formale primarium, est bonitas Dei relative ad nos, id est Deus, ut summum bonum nostrum amabile, amore concupiscentiæ superna-

turalis; & secundarium omnipotentia Dei auxiliatrix, ob merita Christi, nobis promissa; quia Spes, primario, nos inclinat in Deum possidendum, & secundario, ad media adhibenda; & ratio formalis est; quia nobis infinite bonus est, & media ad ipsum possidendum promissit.

Quær. 3. An Spes sit distincta a Fide, & Charitate; an sit infallibilis, & in quibus reperiatur?

Dico. Spes est realiter distincta a Fide, & Charitate, quia diversum habet objectum formale: & est certa ex parte Dei promittentis, qui in suis promissis est infallibilis; incerta vero ex parte nostri; quia media Salutis sæpe negligimus, vel indebite adhibemus, & reperitur, 1. in omnibus justis viatoribus, quacunque Charitatis perfectione præditis; quia Deum possidere desiderant, & exspectant, licet eum perfectissime ament. 2. In peccatoribus, dummodo non desperaverint. 3. In animabus Purgatorii; quia Beatitudinem sperant. 4. In Beatis; quia sperant corporis gloriam. 5. In Christo; quia resurrectionem omnium, & gloriam inde accidentalem sperat; non vero in Hæreticis; ac infidelibus; quia Fide, tanquam fundamento Spei, carent; nec in desperatis, ac damnatis; quia habitum Spei amiserunt.

Quær. 4. Quomodo Spes sit necessaria, & obliget?

Dico. Actus Spei ad justificationem est necessarius necessitate medii, & præcepti per se omnes adultos obligantis. 1. Quando usum rationis attigerint, & de Spei necessitate cogitent. 2. In gravi tentatione contra Spem. 3. In gravi vitæ periculo. 4. Quando quis in desperationem, vel præsumptionem lapsus est. 5. Aliquoties, vel, ut alii securius volunt, sæpius in vita: per accidens vero obligat, cum ex præcepto alii Virtutum actus sunt eliciendi, qui necessario actum Spei præsupponunt, ut oratio, justificatio, receptio Sacramentorum, sanctificatio Dominicæ, ac Festorum per Orationem, Missam &c. præceptum autem negativum obligat semper, & pro semper; quia nunquam desperare licet.

Quær. 5. Quænam sint vitia, Spei opposita?

Dico. Duo sunt vitia, Spei opposita, desperatio per defectum, quæ est voluntaria diffidentia assequendi Beatitudinem, & obtinendi media ad illam assequendam; & præsumptio, per accessum, quæ est temeraria Beatitudinis, & mediorum, ad eam assequendam exspectatio, quod fieri so-

ri solet tripliciter 1. Viribus naturæ, ut Pelagiani. 2. Sine bonis operibus, ut Lutherani. 3. Sub Spe Dei misericordiæ peccando, vel pœnitentiam usque in finem vitæ differendo, ut mali Christiani.

Quær. 6. Qualis desperatio, & præsumptio sint peccata; & quænam earum causa, & media?

Dico. Desperatio, ac præsumptio, gravia maximeque perniciosa sunt peccata, & ordinarie parvitatem materiæ non admittunt, nisi in quibusdam casibus, de aliquibus rite peragendis desperando, vel de quibusdam bonis nimis præsumendo. Causa desperationis est luxuria, & acedia; præsumptionis vero superbia, & sæpe utriusque debilis fides, vel illius carentia; remedia vero, fervor in divinis, humilitas, firma promissorum fides.

Hinc: Graviter contra Spem peccant, 1. bona temporalia æternæ Beatitudini præferentes, finem suum ultimum in iis ponendo; perpetuo in hac vita manere, vel nunquam fuisse, vel annihilari cupientes; vel de Beatitudine æterna, de Dei auxiliis, peccatorum venia desperantes, & si illa irremissibilia credant, hæresim simul committunt. 2. Æternam Beatudinem sine bonis operibus, vel sola Fide sperantes; & si ita credant, hæresim committunt. 3. Spe misericordiæ peccantes, vel in peccatis perseverantes. 4. Venialiter saltem peccant, in tribulatione, tentatione ex pusillanimitate, vel inordinata tristitia orationem, vel alia bona opera omittentes, vel venialia ob spem veniæ facile obtinendæ committentes.

QUÆSTIO V.

DE CHARITATE DEI, ET PROXIMI.

Quæritur. 1. Quid, & quotuplex sit Charitas?

Resp. CHaritas in genere, est volitio boni alicui. Alia est naturalis, quæ provenit ex motivo naturali. Alia supernaturalis, qua Deus ex motivo supernaturali diligitur. Alia est affectiva, seu inefficax, quæ consistit in solo affectu inefficaci, & complacentia de summa Dei bonitate. Alia effectiva, & efficax, quæ simul includit,

voluntatem efficacem, adimplendi Dei voluntatem, omniaque ipsius mandata. Alia concupiscentiæ, qua Deus diligitur propter nos, ut finem, qui est infinite bonus, & beatitudo nostra. Alia amicitiæ, seu benevolentiæ, vel perfectæ charitatis, qua Deus super omnia diligitur propter se, prout in se summe bonus est. Alia intensive summa, quæ summo ardore, & conatu, in Deum tendit. Alia appretiative summa, quæ Deum omnibus anteponit. Alia objective summa, qua Deus majus bonum, quam creaturæ volumus. Alia est habitualis, quæ est ipse habitus Charitatis a Deo infusus, & est a Persona Spiritus Sancti distinctus. Alia actualis, & est actus amoris benevolentiæ, ac amicitiæ, qua Deus super omnia diligitur propter se, & proximus sicut nos propter Deum; potest etiam elici cum sola gratia actuali a peccatore eliciente actum Charitatis, vel contritionis, quo justificatur, & habitus Charitatis denuo infunditur.

Quær. 2. Quomodo stricte definiatur Charitas, & quasnam debeat habere conditiones?

Dico. Charitas Dei, stricte definitur, Virtus Theologica a Deo infusa, qua Deum super omnia diligimus propter seipsum, ut summum bonum, & proximum sicut nos propter Deum, debetque esse, 1. efficax. 2. Gratuito propter Deum, ut summum in se bonum. 3. Super omnia, & saltem appretiative, & objective summa, ita ut potius quis velit omnia perdere, quam peccare graviter, vel leviter, saltem ut sit perfecta. 4. Cum aliquo intensionis gradu; quia tenemur Deum diligere ex totius viribus, & ex tota fortitudine, & sine aliquo intensionis gradu, non potest appretiative, super omnia amari.

Quær. 3. Quodnam sit objectum materiale, & formale Charitatis?

Dico. Objectum Charitatis Dei, materiale proximum, & primarium, est ipse Deus, secundarium vero proximus, sub quo nomine nos ipsi, & juxta S. Augustinum etiam Judæi, Pagani, amici, & inimici comprehenduntur; etiam animæ in Purgatorio, Beati, Angeli, ac ipse Christus, ut Homo, aliæque creaturæ, etiam irrationales; quia Deus primario, & propter se amatur; alia autem omnia propter Deum, quatenus Dei imago, vel bonitas in iis relucet, vel quatenus sunt res sui amici, & ad ejus gloriam ordinatæ: non vero animæ damnatæ, nec

dæmo-

dæmones; quia Dei imago in eis, pro semper, est fœdata, & nonnisi amore naturali, & ratione naturæ diligi possunt. Objectum formale Charitatis Dei, est bonitas Dei absoluta; quia Deus, & creaturæ propter Dei bonitatem, quæ in ipsis relucet, amantur, & ideo utriusque Charitatis Dei, & proximi idem est habitus in via, & in patria, & idem specie actus; quia idem est utriusque objectum formale.

Quær. 4. Quænam sit necessitas, & obligatio Charitatis?

Dico. Charitas habitualis a Deo infusa omnibus parvulis, & adultis est necessaria necessitate medii ad salutem; quia sine illius infusione, nec peccatum originale, nec personale mortale remittitur: actus vero Charitatis Dei interne, & formaliter eliciendi, grave, ac speciale extat præceptum, ab aliis præceptis distinctum, *Matth.* 22. quo Deus diligitur, 1. super omnia, eum omnibus rebus præferendo. 2. Affective, sibi de summa Dei bonitate complacendo, & volendo ipsi omne bonum. 3. Effective, servando omnia ejus Mandata. 4. Gratuito propter seipsum, ut est in se summum Bonum; non tamen obligat semper, & pro semper, ut est affirmativum, ita ut omnia opera nostra; quæ non ex Charitate fiunt, peccata sint, ut patet ex damnatione propositionis 48. Bay, & 44. Quesnelli. Obligat autem per se, 1. quamprimum, quis, usum rationis attigerit, & de obligatione se ad finem ultimum suum convertendi, Deumque diligendi, cogitet. 2. In probabili mortis periculo, etiamsi Sacramenta quis recipiat. 3. Quando ad vincendam gravem tentationem, actus Charitatis Dei, judicatur necessarius. 4. Sæpe, imo juxta *P. Thomam ex Charm.* & tutiorem sæpissime in vita; quia præceptum Charitatis, solum obligare in articulo mortis, vel semel in vita, vel singulis quinquenniis, vel quando justificari tenemur, ab Alex. VII. & Innoc. XI. damnatum est: per accidens vero obligat, 1. quando quis per actum Charitatis, vel Contritionis justificari tenetur, nimirum, si conscius sit gravis peccati, & copiam Confessarii non habens, Sacramenta recipere, vel administrare tenetur. 2. Quoties Deum blasphemiis, vel gravi scelere offendi videmus; quia de eo non solum non gaudere licet, sed de Dei injuria dolere, & juxta exemplum Davidis tabescere nos zelus facere debet, quod effectus est Charitatis. 3. Quoties per se obligat Ora-

tio

tio Dominica, vel auditio Missæ; quia Oratio Dominica recte dicta, actus Fidei, Spei, & Charitatis Dei, & proximi perfectissime continet, *Paul. Lugd.*; per illam enim volumus bonum Deo, nempe, *sanctificetur nomen tuum, fiat voluntas tua*; & proximo, *adveniat Regnum tuum, panem quotidianum, remissionem peccatorum, liberationem a tentatione, & ab omni malo*; & quod petimus etiam credimus, & speramus; nec Missa recte auditur, nisi quis Christum, ac illius Mysteria credat, illius effectus speret, & bonum Deo, & proximo per illam intentum, saltem in actu exercito velit.

Hinc: contra Præceptum Charitatis Dei, graviter peccant, 1. Obligationem præcepti agnoscentes, raro, vel non quando tenentur, actum Charitatis Dei elicientes, vel solum ore, & non corde Deum sincere amantes. 2. Blasphemias, aliave grandia scelera videntes committi, & ut sunt offensio Dei, de eis gaudentes, vel ea, si possint, non impedientes correctione fraterna, vel aliis mediis ex obligatione adhibendis. 3. Parentes, Parochi, Ministri suæ curæ spirituali commissos a tenera ætate, præcipue, cum ad usum rationis pervenerint, de actibus Charitatis Dei, sicut & Fidei, & Spei eliciendis, non instruentes. Attamen non scrupulose agendum cum iis, qui se hanc obligationem ignorasse dicunt; quia symbolum Apostolorum sæpe recitando, Festa Dominicæ Passionis, aliorumque Mysteriorum colendo, Orationem Dominicam recte dicendo, ad Confessionem, & ad Communionem se præparando, potius mori, quam Deum offendere, sæpe sibi proponendo, hos actus Fidei, Spei, & Charitatis necessarios, elicuisse, censentur, saltem in actu exercito: cum autem hæc, & ipsi actus Fidei, Spei, & Charitatis sæpe solum ore, & distracte fiant, ad illos studiosius, ac sæpius, & præcipue in diebus Dominicis, ac Festivis, imo quotidie eliciendos, monendi sunt; quia paucis verbis elici possunt, cum magno merito.

Quær. 5. Quomodo, & quoties proximus sit diligendus?

Dico. Datur etiam aliud speciale, priori simile præceptum, diligendi proximum, sicut seipsum, non solum actu externo, sed etiam formali, & interno benevolentiæ, 1. Affective, volendo ei bonum. 2. Effective, ei succurrendo in necessitate, eum supportando in infirmitate, mala ei avertendo, pro eo orando. 3. Gratuito propter Deum;

per

per solum enim actum externum, præcepto satisfieri, nec nos teneri proximum diligere actu interno, ac formali, damnatum est ab Innoc. XI. quoties autem per se obliget, non adeo constat, cum simile sit præcepto Charitatis Dei, & sine se invicem esse nequeant, ut docet S. Augustinus, etiam toties per se obligare videtur. Per accidens vero obligat, 1. Dum urget gravis odii tentatio, quæ absque actu dilectionis proximi, superari nequit. 2. Cum possumus, ac tenemur proximo in aliqua necessitate corporali, vel spirituali subvenire, ejus onera portare, graves injurias in bonis corporis, vel animi, famæ, aut fortunæ sine gravi nostro incommodo avertere; vel quoties obligat Oratio Dominica, in qua bona, quæ nobis petimus, proximo, sunt petenda, quæ sine impulsu Charitatis internæ, saltem latius sumptæ, non pie, nec utiliter fiunt.

Hinc: graviter peccant contra præceptum Charitatis proximi, 1. raro, vel non quando tenentur, elicientes actum internum Charitatis, vel solum ore, non volendo ei in corde bonum; vel in necessitate ei non succurrentes de superfluis, vel etiam de necessariis pro qualitate necessitatis, de qua infra; vel etiam cum periculo propriæ vitæ in extrema æternæ salutis necessitate. 2. Non impedientes mala proximi, bona ipsius famæ, vel fortunæ defendendo, si sine gravi incommodo possint. 3. Nunquam. vel non quando tenentur, pro proximo orantes: excusantur tamen sæpe, & attente recitantes Orationem Dominicam, qua actus dilectionis proximi elicitur volendo etiam ei bona, quæ in eo nobis petimus.

Quær. 6. Quomodo teneamur diligere inimicos?

Dico, Eodem Charitatis proximi præcepto tenemur diligere inimicos, ipsis 1. offensam ex corde remittendo, omnemque odii, ac vindictæ affectum deponendo, volendo eis bona, avertendo mala, succurrendo in necessitate propter Deum. 2. Communia dilectionis signa exhibendo, quæ aliis ejusdem conditionis personis exhibere solemus; specialia enim regulariter exhibere non tenemur, ut sunt visitare, familiariter colloqui, ad mensam invitare, &c. nisi illis omissis oriretur scandalum; vel si inimicus, primus, specialia amicitiæ signa, dederit, similibus correspondere oportet, vel si spiritualis, vel corporalis inimici necessitas, specialia exigeret, vel si antea, talia solebamus exhibere, modo profutura, & non pejorem redditura pro-

babi-

babiliter credantur. 3. Petendo veniam, vel reconciliationem ab eo, qui prius, vel gravius fuit offensus; si æqualiter, uterque tenetur; vel si offendens, læso, sit valde dignior, alia reconciliationis media adhibere tenetur, familiariter cum eo agendo, specialius eum honorando, &c. 4. Petitam veniam statim ex corde concedendo, & condonationis signa exhibendo, nisi esset Superior, qui ea, & alia dilectionis, vel amicitiæ signa ob correctionem, & aliorum exemplum potest differre, modo in corde dimittat; non tamen tenetur quis, actionem injuriarum remittere, seclusa vindicta, nisi oblata satisfactione, judicio prudentum sufficiente, quam acceptare tenetur, nisi reus sit Reipublicæ noxius, vel infamia absque juridica satisfactione, non posset deleri.

Hinc: graviter peccat contra Charitatem, inimicis debitam 1. offensam non ex corde dimittens, sed gravem odii, vel vindictæ affectum retinens, 2. Eum non, ut alios ejusdem conditionis, actu interno amans, quando obligat Præceptum, prout obligare videtur post grave odium. 3. Gravia ei volens mala, vel a Deo, aut ab hominibus ei exspectans. 4. De ejus calamitate gaudens, vel de prosperitate ejus dolens; gravia ejus mala nou impediens, si sine gravi incommodo possit; in necessitate ei non succurrens. 5. Inimicum ab oratione communi, vel eleemosynis, aut venditione mercium excludens. 6. Non salutans ex gravi odio, quem antea salutare consuevit, vel alia signa communia dilectionis negans; secus, si ex inadvertentia, levitate, vel ex justo nimiæ injuriæ dolore fieret, vel alias, talia signa non exhibuisset. 7. Salutantem non resalutans; vel alia signa etiam particularia dilectionis non exhibens, ut visitare, familiariter colloqui, invitare ad prandium, &c. si scandalum ex eorum omissione oriatur, ut inter fratres, sorores, proximosque cognatos, vel etiam inter Religiosos ejusdem Ordinis, & Conventus facile oriri potest, sibi ob leves rixas non loquentes, vel se non salutantes, vel specialia primo exhibenti non correspondentes; vel si inimicus sine illis, in gravi ira moriturus, vel in gravibus peccatis mansurus esset, a quibus, per signa particularia liberandus, probabiliter creditur; secus, si inde pejor fieret. 8. Invitatus ad prandium ob inimicum etiam invitatum comparere nolens, nisi ob rixas, quas timet, vel alias justa causa fiat.

9. Non

9. Non concedens veniam debite petitam, vel signa condonationis negans, nisi esset Superior ob correctionem, & aliorum exemplum. 10. Non acceptans satisfactionem prudentum judicio sufficientem, nisi esset noxius Reipublicæ, vel fama, sine juridica satisfactione, læsa maneret. 11. Non petens veniam, vel reconciliationem, si prius vel gravius, vel æqualiter offenderit, vel aggressor fuerit, aliudque post gravem offensionem remedium adhiberi non possit, nec debeat; etiamsi esset valde dignior, si injuria sit valde gravis. Excusantur tamen a veniæ petitione 1. si æquivalens satisfactio per se, vel per alium, vel reconciliatio jam sit facta. 2. Si non profutura, sed obfutura credatur. 3. Si offendens sit multo superior, nisi injuria esset valde gravis; alia tamen media reconciliationis adhibere tenetur, humaniter eum salutando, familiariter cum eo agendo, &c. 4. Si injuriæ sibi invicem factæ sit compensatio; reconciliari tamen tenentur. 5. Quando offensus, est absens, & nec per se, nec per alium potest conveniri. 6. Quando prudenter præsumitur læsum, non corresponsurum, ut quando nondum tantum temporis spatium intercessit, ut remissio prudentum judicio, sit speranda; nec statim post offensam ad veniam petendam coarctandi sunt; filii tamen respectu parentum, subditi respectu Superiorum, uxores respectu virorum, servi respectu dominorum, frequentius ad petendam veniam obligandi sunt, licet ex prædictis alias etiam sæpe excusentur: nec motus odii in parte inferiori hominis, sine consensu voluntatis, vel dolor de gravi injuria illata apparente inimico denuo exurgens, impediunt absolutionem, dummodo vere, & corde condonet.

Quær. 7. Quinam sit ordo Charitatis Dei, & proximi servandus?

Prænot. 1. Duplex est in exercitio Charitatis ordo, videlicet, affectionis, qui petitur a dignitate, vel bonitate objecti; & subventionis, seu Beneficii, qui petitur vel ex indigentia personæ, habita tamen ratione conjunctionis per sanguinem, amicitiam, Religionem.

2. Necessitas proximi alia est, spiritualis, alia corporalis. Necessitas spiritualis triplex est, 1. est extrema, in qua absolute sine auxilio in æternum est periturus, ut infans sine Baptismo moriturus. 2. In qua quidem, absolute, quis salvari potest, absque alterius ope, sed cum magna

gna difficultate; ut consuetudinarius sine Confessione per Contritionem ipsi valde difficilem. 3. Communis, in qua absque auxilio alterius, quis salvari potest, & sine gravi difficultate; ut in communi peccandi occasione constitutus.

3. Necessitas corporalis etiam triplex est, 1. extrema, in qua vita absolute sine alterius ope non potest salvari. 2. Gravis, in qua absolute, sed magna cum difficultate servatur. 3. Communis, in qua vita sine magna, attamen cum aliqua difficultate servatur. His notatis.

Dico. Ordine affectionis diligendus est, 1. Deus super omnia; quia super omnia bonus est. 2. Creaturæ præ cæteris sanctiores; quia Deo sunt conjunctiores, & anima plusquam corpus; quia ipso est melior. 3. Æquales, vel quorum ignoratur inæqualitas, æqualiter; quia æstimantur pares in bonitate: ordine vero subventionis, tenetur quis diligere se ipsum plus, quam proximum in eodem bonorum genere, quoad bona spiritualia, & corporalia necessaria, quæ sibi servare præcipitur, ut vita; quia Charitas bene ordinata incipit a seipso, nisi bonum commune Reipublicæ exigat, ut vita privata pro Republica, pro vita Principis exponatur; in diverso autem bonorum genere, tenetur quis, vitam suam temporalem exponere pro spirituali proximi, 1. In extrema necessitate spirituali constituti; quia Joan. 15. ait Christus: *hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* 2. Pro constituto in gravi necessitate spirituali, solus proprius Pastor quoad Sacramenta absolute necessaria administranda, etiam extremam Unctionem, si non possit recipere Pœnitentiæ Sacramentum; quia Joan. 11. *bonus Pastor animam suam dat pro ovibus.* Alius vero non Pastor saltem cum gravi damno temporali, *Tourn.* In communi nullus tenetur succurrere cum periculo vitæ, vel gravi bonorum suorum jactura; quia est plane voluntaria, nec difficilis; tenetur tamen sine suo damno, vel cum exiguo: quia *mandavit Deus cuique de proximo suo Eccles.* 17. Quando autem plures sunt in eadem necessitate, & non omnibus succurrere possumus, extraneis, præferendi sunt conjuncti, sanguine, amicitia, Religione, juxta gradum conjunctionis, *S. August.*; in necessitate inæquali, extraneus in gravi præferendus est, propinquo in communi constituto, *S. Thom.*; & in necessitate gravi spirituali constitutus, con-

consanguineo in necessitate gravi corporali; quia indigentia spiritualis boni, est altioris ordinis.

Hinc: 1. Non licet peccare venialiter, nec se exponere occasioni proximæ peccandi, pro procuranda salute proximi, etiam æterna; nec directe sibi inferre mortem, dando se præcipitem in aquam, sine spe evadendi, ut baptizet infantem, aquæ supernatantem; nec matri, licet pati sectionem, ob imperitiam Chirurgi, vel propriam infirmitatem, spe probabilis suæ incolumitatis destitutam, ut infans perveniat ad Baptismum; bene autem cum spe probabili, vitæ servandæ; nec licet relinquere tabulam, se projiciendo in mare, ut proximus per illam salvetur; nec exponere se periculo certo vitæ, ut liberet proximum ab incerto; nec si moriendo, æternæ se exponeret damnationi, vel Reipublicæ, aut propriæ familiæ valde esset necessarius; nec pro evitando gravi peccato proximi, vel lapsu in hæresim; quia datur locus pœnitentiæ; nec si auxilium non judicatur probabiliter profuturum; vel si alius velit, & possit succurrere; sic nullus tenetur pro conversione infidelium ire ad Indos; quia jam alii ibi sunt. Licet tamen incurrere probabile mortis periculum, ut eripiatur proximus a certissimo; accipere mortem ab injusto invasore, quem posset occidere, ut æternæ eripiatur damnationi; propriam amittere vitam, ex motivo gratitudinis, pro salvanda vita patris, alterius amici. 2. Tenetur subditus exponere vitam pro vita Principis, & potius ipsi, quam proprio patri, in extrema necessitate, succurrere, *Paul. Lugd.*; miles pro Republica, quilibet pro infante fideli, sine Baptismo, absque suo auxilio morituro; pro ebrio, vel dormiente, vel rationis usum recens adepto, in peccato mortali, sine contritione ob ignorantiam morituro; non vero pro sufficienter de contritione elicienda instructo; quamvis ei ob pravam consuetudinem esset valde difficilis; nisi esset proprius Pastor; tenentur tamen, etiam alii succurrere cum gravi damno, non vero cum vitæ periculo; potest etiam aggressus defensione occisiva se defendere, quamvis aggressor sit in extremo salutis periculo, ut dicetur infra, *Tract. 6. Quæst. 7. Quær. 2. Hinc 1.* quia periculum est ex voluntaria invasoris malitia, & nec propria salus est certa. 3. Tenetur, extra Matrimonium prægnans, instante morte, cum propriæ famæ jactura, declarare crimen imprægnationis, pro salute infan-

fantis; obstetrix saga extremum subire supplicium, ut ab æterna damnatione eripiat, in nomine dæmonis, & sine forma Baptismi a se baptizatos, si non alia tanti sceleris reperandi via appareat. 4. In necessitate extrema, sub peccato gravi: parentes debent præferri omnibus; in gravi vero, uxor liberis, & parentibus, pater matri, uxor filiis, filii fratribus, fratres cognatis; per accidens tamen potest mater bona, præferri patri, vel proli maleficæ, filius utilis domesticationi matri inutili, & in extrema necessitate filius præferri patri, saltem sine peccato mortali; & potius patri, & filiis carnalibus, quam spiritualibus succurrendum, *S. Thom.* in communi vero potius spiritualibus, *Paul. Lugd.*; Pastor tenetur potius gregi, & ovibus suis, quam parentibus, ac cognatis sub cura alterius degentibus in extrema necessitate succurrere; quia simul ex justitia tenetur.

Quær. 8. *Quot sint opera misericordiæ, & quid sit correctio fraterna?*

Resp. 1. Misericordia est alienæ miseriæ efficax compassio. Opera misericordiæ sunt quatuordecim, quorum septem sunt corporalia, alia spiritualia his versibus contenta:

Visito, poto, cibo, redimo tego, colligo, condo.
Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Inter quæ, correctio fraterna, & eleemosyna specialiter sunt observandæ.

2. Correctio, est triplex, juridica, paterna, & fraterna. Juridica est actus justitiæ vindicativæ, ordinatus, non solum ad emendationem delinquentis, sed etiam ad ejus castigationem, ob bonum commune, & aliorum terrorem. Paterna, est actus auctoritatis, quo Superior absque forma judicii corrigit delinquentem, ut emendetur, & tollatur scandalum aliorum. Fraterna, est actus misericordiæ, quo quis proximum, monitione salutari, a peccato revocare conatur.

Quær. 9. *Qualis sit correctionis fraternæ obligatio, & quanam sint causæ excusantes?*

Dico. Grave extat præceptum tam naturale, quam divinum, fraternæ correctionis, obligans omnes; maxime vero Superiores, ratione curæ subditis debitæ, etiamsi ex ignorantia, etiam inculpabili, peccent; nisi majus inde timeatur malum: obligat etiam subditos, respectu suorum Superiorum, cum debita tamen reverentia; etiam resi-

resistendo in faciem juxta exemplum S. Pauli, necessitate ita exigente pro spirituali aliorum ruina præcavenda, etiam cum periculo vitæ in extrema salutis æternæ necessitate, & in gravi, saltem Pastores; alios vero cum aliquo, non autem cum gravi famæ, ac bonorum damno, *ita Tourn. & alii*; non tamen obligat 1. si non probabiliter constet de peccato mortali commisso, vel proxime committendo, nec tenetur privatus inquirere, bene autem Superior, si dubium, aut suspicio appareat. 2. Si constet jam resipuisse, vel sua sponte emendatum iri, vel ab alio magis idoneo, v. g. Superiore probabiliter esse corrigendum. 3. Si non sit probabilis emendationis spes; quia consuetudine, vel contemptu peccavit, nisi correctio, esset necessaria, pro avertenda spirituali proximi ruina, vel gravi Dei, seu Religionis irreverentia, aut damno tertii; vel si esset in articulo mortis, sufficit dubia emendationis spes. 4. Si speretur tempus oportunius ex parte sui, vel delinquentis, potest differri. 5. Si sine gravi suo incommodo, vel damno fieri nequeat; non tamen potest omitti ob delinquentis tristitiam, vel levem iram. 6. Si materia sit levis, nisi sit Superior, qui etiam venialia subditorum corrigere tenetur, si graviter lædant regularitatem; ut si nimis frequenter fiant; imo etiam privati, si probabiliter in grave inducant peccatum, vel grave communitati, vel delinquenti damnum, aut dedecus causent.

Hinc: graviter peccat, 1. oportunam fratrem emendandi occasionem, sponte, ac scienter elabi sinens, vel zelo nimis indiscreto corripiendo, in graviora peccata scienter præcipitans. 2. Linguam detrahentem, impudicam, blasphemiam, &c. non admonens, vel saltem facie tristi dissipans. 3. Pastor non docens ex ignorantia culpabili peccantes, etiamsi non prævideret fructum; quia tenetur ex officio; vel alius quivis non monens, volentem contrahere Matrimonium, cum impedimento dirimente, etiam invincibiliter ignoto, vel aliam Legem humanam, aut divinam transgredi paratum. 4. Magistratus communitati, vel proximo nocivos non corripiens. 5. Superior prævidens ex non emendata etiam legi regularum, ut silentii, &c. frequenti transgressione, notabilem regularitatis diminutionem, vel piarum consuetudinum abolitionem; vel non inquirens subditorum delicta, de quibus merito du-

bitat, vel suspicatur, ut ea corrigat. 6. Prævidens proximum ex levi in vino excessu, furto, aliove veniali absque correctione, in gravia probabiliter peccata lapsurum, vel grave scandalum eventurum, & non admonens. Excusant tamen à mortali, materiæ levitas, inadvertentia, timor, vel cupiditas, ut ait S. Thomas, modum aptum corrigendi, verbaque sale sapientiæ condita, delinquentique proficua præcludens, ob quam prudentius correctio fraterna differtur, donec sermone idoneo, animisque utrinque pacatis utiliter fiat.

Quær. 10. Quisnam ordo in correctione fraterna sit servandus, & quando delictum immediate ad Superiorem possit deferri?

Dico. In correctione fraterna, gravi sub peccato, observari debet, ordo a Christo Matth. 18. præscriptus, videlicet, 1. *si autem peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te, & ipsum solum.* 2. *Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos*, nimirum Confessarium, & alium prudentem. 3. *Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ*, id est Superiori: attamen peccatum proximi, immediate deferendum est Superiori, 1. si sit publicum, id est notum majori parti vicinæ, vel communitatis, vel si in via sit deveniendi publicum; si tamen privata correctione delinquens emendari; & scandalum reparari posset, non deferendum esset Superiori; nisi Superior, qui jus habet judicandi de publicis, denunciationem exigat. 2. Quando crimen, etsi occultum, vergit in grave detrimentum corporale, vel spirituale proximi, nisi certa spe, malum alienum, secreta correctione posset impediri. 3. Quando correctio privata, merito judicatur non profutura. 4. Si satisfactionem debitam, deneget. 5. Si cesset juri suo, absque aliorum detrimento: non potest tamen Superior, ex notitia per paternam denunciationem accepta, judicialiter procedere, nisi paterne correptus, rebellem se exhibeat; & antequam paterne admoneat, de veritate prudenter inquirere oportet.

Hinc: graviter peccat, 1. deferens ad Superiorem grave delictum, quod privata correctione potuisset, ac debuisset emendari: non vero peccat immediate ad Superiorem deferens peccatum publicum, vel occultum, vergens in detrimentum proximi, ut arte magica, ac maleficio, proximo nocentis, monetas adulterantis, proditionem patriæ

medi-

meditantis, errores contra Fidem disseminantis, in confessione solicitantis; furto, rapina damnum proximo inferentis; vel peccato carnis, ex malitia commisso, Religionem suam prostituentis; quia mora denunciationis in similibus criminibus, est periculosa, & correctio fraterna solum cautiores, non vero meliores facere solet. 2. Nec peccat deferens ad Superiorem peccata ex habitu, vel contemptu, aut pertinacia commissa; ut hæresis, &c. quia secreta admonitio iis non esset profutura.

Quær. 11. *Quænam sit corporalis Eleemosynæ obligatio?*

Resp. Prænot. Eleemosyna juxta S. Thomam est opus misericordiæ, quo datur aliquid indigenti, ex compassione propter Deum.

2. Indigentia, seu necessitas proximi est triplex. 1. Est extrema, quando est in periculo mortis, morbi, seu vulneris incurabilis. 2. Gravis, quando sine Eleemosyna e statu caderet, vel in aliud malum grave; morte tamen minus, ut notabilis morbi, amentiæ, captivitatis, infamiæ, amissionis dignitatis, &c. 3. Communis, in qua sunt pauperes ordinarii.

3. Bona etiam sunt triplicis generis. 1. generis sunt bona vitæ absolute necessaria, sine quibus homo se, & suos alere nequit. 2di sunt necessaria status, sine quibus decentia status; non potest conservari. 3tii sunt superflua; quæ nec vitæ, nec statui sunt necessaria. His notatis.

Dico. Datur grave, tam naturale; quàm divinum faciendæ Eleemosynæ præceptum, 1. quidem in extrema necessitate constitutis, ex bonis vitæ superfluis, & decentiæ proprii status necessariis; non tamen cum tota sui status, aut familiæ subversione; dans autem solum mutuo postea restituendum, non satisfacit præcepto, nisi res esset usu non consumptibilis, ut equus ad fugiendum, vel alibi bona, vel certam eorum spem haberet. 2. In gravi necessitate existenti, ex bonis proprio statui superfluis, vel si non habeat sufficientia, etiam ex necessariis ad aliqualem status proprii decentiam, nisi forte ex propria malitia, seu culpa orta sit; non tamen cum enormi ejus læsione. 3. In communi necessitate ex superfluis vitæ, ac statui; non tamen tenentur ad omnia ipsis distribuenda; nisi esset Beneficiatus; quia pauperes communes a multis juvari solent; Posteque ex illis ad altiorem ascendere statum, si illo sit dignus, nec ambitione fiat, pauperum-

què necessitas sublevetur; nec tenetur, pauperes inquirere, sed sufficit occurentibus subvenire, nisi esset Beneficiatus, Pastor, vel Præpositus, aut tempore pestis; secluso tamen infectionis periculo: ratio horum omnium est: quia quilibet in necessitate ita rationabiliter vult amari, & juvari. Ut autem Eleemosyna debite fiat, debet esse 1. justa, id est ex bonis propriis. 2. Discreta, juxta indigentis exihentiam, propinquitatem, & meritum; non tamen severiori examine discutiendum, an vere sint pauperes; nec impiis neganda. 3. Liberalis juxta cujusvis statum. 4. Prompta. 5. Hilaris. 6. Humilis. 7. Urbana, sine asperitate, & contemptu.

Hinc: mortaliter peccat, dives cognita pauperis extrema necessitate, per indicia probabilia, & evidentia, uti est testimonium Parochi, aut Confessarii, vel duorum fide dignorum de visu, & certa scientia testantium, ei non subveniens, etiam ex bonis ad status decentiam necessariis, diminuendo status splendorem, famulorumque numerum, vestium, & domorum ornatum; non tenetur, solis pauperum dictis, sæpe de veritate suspectis, credere, nec voluntarie pauperibus, non voluntate virtutis, sed otii, succurrere. 2. Omnes pauperes repellens vel ita modicum tribuens, ut si omnes divites, habita ratione quantitatis superfluorum similiter facerent, communibus pauperibus, necessaria sustentatio notabiliter deesset. 3. Tempore publicæ necessitatis frumentum, &c. recondentes, ut carius vendant, & proximum in gravi relinquentes necessitate. 4. Magistratus, pauperes peregrinos omnino repellentes, qui sæpe in patria remanere nequeunt, & alibi repulsi sine Eleemosyna fame perire deberent: nisi graves habeant rationes, ut si Eleemosynæ non sufficerent, nisi pro indigenis, vel morbos, proditiones, hæreses per extraneos timeant. 5. Servi, ancillæ, administratores, tutores, filiifamilias, uxores, Religiosi, notabiles facientes Eleemosynas ex bonis, quorum liberam non habent administrationem; nisi in extrema necessitate, vel nisi modicum, & raro cum consensu, vel ratihabitione proprii Domini tribuant. 6. Dans furto, usura, &c. invalide acquisita pauperi, cum sciatur, vel sciri possit proprius Dominus; nisi in extrema necessitate, in qua etiam ea surripere, & dare extreme indigenti licet sine restitutionis onere; non vero in gravi, minus in com-

communi: illicite tamen acquisita, ut pro opere meretricis, vel labore in Dominica, recte dantur pauperibus, & quandoque id pro pœnitentia imponi debet. 7. Major etiam pars Capituli dans Eleemosynam ex bonis partialiter possessis, & cuique in particulari distribuendis, nisi omnes consentiant; bene autem fit ex collegialiter possessis, ut ex massa, consentiente majore parte. 8. Se pauperes simulantes, cum non sint, vel extremam necessitatem fingentes, tenenturque ad restitutionem; non vero suam paupertatem solum exagerantes. 9. Succurrens hostibus Reipublicæ, etiam ad extremam necessitatem redactis, nisi vinctos se præbeant; quia bellum, propterea cum notabili damno, prolongatur. 10. Cibos præbens juste damnato, ut fame pereat, si propterea contra Judicis voluntatem a morte liberetur; quia Judicis potestatem æque violat, ac si carceres infringeret, vel eum a patibulo, vi liberaret.

QUÆSTIO IV.

DE PECCATIS CHARITATI DEI, AC PROXIMI OPPOSITIS.

QUamvis omnia peccata, Charitati Dei opponantur, specialiter tamen Charitati Dei opponitur odium Dei, & accedia. Charitati vero proximi, odium proximi, invidia, discordia, contentio, scisma, bellum iniustum, rixa, seditio, & scandalum: hic de odio Dei, & proximi. de bello, schismate, & scandalo agendum; de aliis alibi.

Quær. 1. *Quid sit odium, & quale peccatum?*

Resp. Odium est actus voluntatis objectum aversantis, & est duplex, nimirum inimicitiæ, quo alteri malum volumus quatenus est malum; & abominationis, quo voluntas aliquid, ut sibi incommodum; aversatur. His notatis.

Dico. Odium Dei, est pecccatum omnium gravissimum, nullam materiæ parvitatem admittens; odium vero proximi, 1. est grave peccatum, si grave malum proximo serio velimus, vel etiam leve, vel grave non serio, attamen cum gravi scandalo, aut gravi irreverentia in fa-

ciem imprecamur. 2. Est autem veniale, si ex levi displicentia leve malum, vel grave, sed non serio, vel solum creaturis irrationabilibus optemus. 3. Est nullum peccatum, si non personam, sed ejus vitia aversemur, vel per malum ipsius conversionem, æternamque salutem velimus; quia odium primo modo, graviter, secundo modo, leviter, & tertio modo, neutiquam, Charitati opponitur, debetque in Confessione, malum vitæ, famæ, aut fortunæ proximo volitum, specificari; quia officere proximo in vita, fama, vel fortuna, specie differunt; ergo & desiderium illorum. Similiter aperienda quantitas mali, duratio, & renovatio odii, & circumstantia personæ; Superioris, Parentis &c. speciem mutans, vel novam superaddens.

Hinc: gravissime peccat se contristans de Dei bono, de ejus offensa gaudens; cupiens, Deum non esse, vel non esse justum, aut omnipotentem, ne peccata punire possit. 2. Graviter peccat sibi, vel proximo, serio mortem, ut malum, dœmonem &c. volens, vel creaturis irrationabilibus, bestiis &c. quatenus proximo damnum notabile inde evenit, etiamsi ex ira fiat, & transacta ira doleat, modo in ira serio, ac deliberate malum voluerit. 3. Maledicens vento, pluviis &c. ut sunt a Deo, cum implicita in Deum indignatione, estque species Blasphemiæ. 4. Imprecans proximo malum grave, quamvis non serio, attamen cum scandalo, alios, præcipue infantes, suo exemplo easdem imprecationes docendo; vel leve, attamen contumeliose, personæ singularis venerationis, ut parentibus, & Superioribus in faciem imprecando. 5. Graviter, vel leviter peccat, pro majori, vel minori pravitate affectus, de vita alicujus dolens. de morte gaudens, eam affectu inefficaci desiderans, licet non ex displicentia personæ, sed ob aliquod emolumentum temporale proprium cupientis, fiat, v. g. ob pinguem hæreditatem ex morte patris; quia contrarium damnatum est ab Innoc. XI. potest *tamen quis salva Charitate*, ait S. Thomas, *optare malum temporale alicui, & gaudere, si contingit, non in quantum est malum ipsius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis, vel Ecclesiæ, vel quod per malum pænæ impeditur frequenter malum culpæ ejus*. Sic potest desiderari morbus, vel captivitas insigni nebuloni, qua a peccato resipiscat,

piſcat; mors hæreſiarchæ, vel maleſactori, a Deo, vel juſtitia infligenda, non ut ipſorum malum, ſed prout bonum commune inde exurgit privato præferendum; ſic publicis celebramus lætitiis, juſtum hoſtium excidium, gaudemus de Turcarum damnis ob Regni, & Eccleſiæ bonum; ſic de prompta maleficantis executione, de liberatione morbi doloriferi per mortem. 6. Verbum maledictionis, ait S. Thomas, veniale eſt propter parvitatem mali, propter affectum maledictionis ex levi motu, ex ludo, ex ſubreptione, id eſt ex inconſideratione, ex parva conſuetudine, ait Sylvius, dummodo illam deponere conetur, & non ſit voluntaria; vel ſi fiat contra beſtias, &c. ſine relatione in Deum, & homines; vel contra homines, ſed non ſerio, & ſecluſo ſcandalo, gravique irreverentia. 7. Nullum eſt peccatum, ſi maledictio fiat non rei ſecundum ſe, ſed ratione mali, quod in ea, vel per illam accidit, ut David maledixit montibus Gelboe, ob cladem Populi ſancti, Job diei, in qua eſt natus; ſic etiam, cum merito, poſſumus optare mortem, ut a peccatis, & miſeriis hujus vitæ liberemur, æternam Beatitudinem conſequamur; non vero ex ira, & impatientia.

Quær. 2. Quid ſit bellum, & quotuplex?

Reſp. Bellum eſt publica armorum contra extraneos aſſumptio, Reipublicæ gratia tuendæ. Aliud eſt offenſivum quo hoſtis oppugnatur, compenſationis obtinendæ, aut injuriæ vindicandæ, gratia. Aliud defenſivum, quo vis vi, & injuria, armis repellitur.

Quær. 3. An bellum ſit licitum?

Dico. Bellum eſt licitum, ſi debitis fiat conditionibus, nimirum, 1. Auctoritate ſuprema. 2. Juſta ex cauſa, videlicet ob graviſſimam injuriam Principi, vel ſubditis, aut confœderatis, fidei, aut Religioni illatam, v. g. Impediendo prædicationem Evangelii, vel Fidem contumeliis afficiendo, quam pars adverſa tollere, vel pro ea ſatisfactionem petitam dare recuſat. 3. Bona intentione, zelo nimirum juſtitiæ, & pro bono communi, qua tamen deficiente non peccat contra juſtitiam. 4. Servato modo in bello moderato; poteſtque ex utraque parte eſſe juſtum formaliter; non vero materialiter; quia poteſt ex utraque parte, cauſa belli, prudenter juſta exiſtimari; non vero in re ipſa eſſe juſta; in dubio tenetur miles, Ducem ſequi: poteſt etiam, Princeps Catholicus, turmas auxi-

 lia-

liares infideli, vel hæretico dare, & ab eo recipere, si nullum inde Religioni detrimentum, vel hæreseos incrementum sequatur; in quo casu bonum Religionis, & Ecclesiæ prævalet politico. Repressalia fuat quoque licita, 1. si fiant auctoritate Principis. 2. Si constet de injuria illata. 3. Si sint injuriæ proportionata. 4. Si satisfactionem petitam recusarunt. 5. Si non fiant in Ecclesiasticos, & bona eorum. Res immobiles justo bello captæ, sunt, jure belli, Principi, mobiles militibus, si sint hostium; si vero non sint hostium, detracta æstimatione laboris, ac industriæ, suis dominis debent restitui, possuntque justo bello occupata emi, etiam vili pretio; non vero injuste acquisita, nisi cum spe, & intentione ea restituendi proprio Domino, præcipue si alio modo ad eum non pervenirent; quia Dominus non est rationabiliter invitus.

Hinc: graviter peccat, 1. immoderata dominandi, vel injuste nocendi, aut ulciscendi cupiditate bellum incipiens, aut bellum Principi vicino indicens, ne fiat potentior, & potentia ejus crescens, statui fiat periculosa, vel ne ipso rupto fœdere bellum indicat; quia timor ille non est causa sufficiens. 2. Turmas dans auxiliares hæretico aut infideli, cum prævisione damni Religionis, ac incrementi hæresis. 3. Absque jure, vi, aut dolo, invitos militiæ adscribens, teneturque ad restitutionem totius damni illi, vel illius parentibus, uxori, liberis, inde exorti. 4. Repressalia excessiva sine causa, aliisve conditionibus exercens. 5. Occidens innocentes, ut infantes, mulieres, Clericos, nisi fiat per accidens, eos tamen spoliare licet, ne succurrant hostibus; non vero Clericos, aut Ecclesiam; nec licet eam dirripere, nisi per accidens, si alio modo victoria non posset obtineri; possuntque gravissimis ex causis urbes igne consumi; in predam militibus dari, injuste pugnantes, & obsides nocentes occidi, victi, bonis privari, tributa imponi, arces in eorum bonis construi, &c. non vero innocentes, ad hostes missi, occidi, quamvis mittentes non servarent fidem; possunt tamen in carcere retineri, vel ad triremes mitti. 6. Clerici in Sacris, propria manu pugnantes, nisi pro sui, & sociorum defensione in necessitate; possunt tamen pugnantes ad pugnam exhortari, & in Minoribus propria manu pugnare. 7. Non servantes fidem hostibus datam, nisi injuste vi fuisset extorta in grave Reipublicæ, aut Religionis præjudicium,

vel

vel circumſtantiæ eſſent ita mutatæ, ut fides data non cenſeatur obligare, vel ipſemet hoſtis eam non ſervaſſet. 8. Milites contra expreſſam, vel tacitam Ducis prohibitionem aliquid ſurripientes, & tenentur ad reſtitutionem, niſi ob ſolam diſciplinam militarem prohibitio ſit facta, non vero, ne hoſtibus damnum inferatur.

Quær. 4. *Quid, & quotuplex ſit Duellum?*

Reſp. Duellum eſt certamen periculoſum, duorum, vel paucorum, ex condicto, ad certum locum, & tempus initum, armis ad mortem inferendam, aptis. Aliud eſt ſolemne, quod fit ſervata ſolemnitate, nimirum adhibitis teſtibus, ſeu patrinis, aut fidejuſſoribus, carthellis, ſeu literis provocatoris cum loci, & temporis determinatione, & loci ſecuritate. Aliud particulare, quod fit ſola loci, ac temporis determinatione, armis ad mortem inferendam, aptis. Aliud fit auctoritate publica; aliud privata.

Quær. 5. *An Duellum aliquando ſit licitum?*

Dico. Duellum, etiam particulare, privata initum auctoritate grave eſt peccatum; quia omni Lege Naturali, Divina, & Humana eſt prohibitum; auctoritate autem publica aliquando juſta iniri poteſt cauſa, qualis fuit, 1. inter David, & Goliath ad repellendam ignominiam, & ad hoſtes debilitandos. 2. Ad terminandum bellum minori damno, & periculo. 3. Ne inimicus fiat audacior, & proprii milites cadant animo; quia ita pugnantes, partes ſunt belli.

Hinc: graviter peccat 1. Princeps Duellum indicens ob ſolam virium, aut dexteritatis militum oſtentationem, vel ad vindictam, aut ſpectaculum, licet ambo, juſte, ultimo ſupplicio eſſent addicti; quia periculo proximo iræ, vindictæ, æternæque damnationis uterque exponeretur, & læſus non chriſtiane moreretur. 2. Duellum ineuntes ad probandum, vel purgandum crimen, vel terminandam litem particularem; ad evitandam ignominiæ, aut timiditatis labem, vel dignitatis officii, aut favoris Principis privationem, etiamſi non eſſet uſque ad mortem, ſed ſolum uſque ad ſanguinem, vel certum ictuum numerum, *Clem. VIII.* 3. Pugnans Duello, etiam metu mortis contra innocentem, vel contra actorem, a quo injuſte apud Judicem eſt accuſatus, quamvis alia non ſit via evadendi damnum vitæ, famæ, aut fortunæ; vide infra *Tract.* 6. *Quæſt.*

6. *Quæst.* 7. *Quær.* 2. *Hinc*. 1. nec licet inire Duellum vindicandæ Religionis causa, quæ gaudio Verbi divini, non ense defendi debet. 4. Nec consultum est provocanti respondere, se Duellum quidem non acceptare, sed sese defensurum in omni loco, & tempore; quia esset implicita ad pugnam invitatio in omni tempore, & loco, & si locus, & tempus, in quo solet ordinarie comparere, manifestet, æquivalenter Duellum acceptat. 5. Nec a Duello excusantur in domo Dei, aut Principis rixantes, & ad se invicem dicentes, eamus foras ad pugnandum, vel digladiemur in vicino prato, vel in primo ad pugnam aptiori loco, vel hic exspecta donec afferam arma; quia est designatio loci, & temporis, licet propinqui; excusantur tamen a Duello, licet, graviter peccent, in rixa in arma proruentes, & in eodem loco pugnantes, vel inimici in platea sibi occurrentes, enses exerentes, & digladiantes, adversarius adversarium quærens, vel ejus transitum explorans, & cum eo demicans; quia in his deficit loci, ac temporis determinatio.

Quær. 6. Quænam sint Duellantium pœna?

Dico. Duellantes etiam in Duello particulari, vel illud permittentes in suis terris, impunitatem concedentes, suadentes, auxilium, consilium, favorem præbentes, & quocunque modo cooperantes, spectatores ex proposito, 1. excommunicationem ipso facto Papæ reservatam incurrunt, licet non ad mortem, sed usque ad sanguinem, vel certum ictuum numerum pugnassent, vel fuisset inter unius, & alterius exercitus milites, ob inimicitias particulares, etiam cum Ducis permissu, vel etiamsi pugnam non commisissent, si ad locum pugnaturi accessissent, & per eos non stetisset, quo minus pugnarent, *Clem. VIII.* In Gallia tamen excommunicatio non est reservata, nisi ab Episcopis reservetur, *Tourn.* 2. Duellantes, eorumque patrini, omnium bonorum suorum præscriptione, perpetua infamia, ac pœnis homicidarum, afficiuntur a Clemente VIII. Hæ tamen pœnæ nec in Germania, nec in Gallia habent locum, *Tourn.* sed in Gallia, duellantes, puniuntur pœna mortis, bonorum, ac corporum confiscatione, testamentorum etiam longe ante conditorum irritatione, ac Ecclesiasticæ sepulturæ privatione, *Tourn.*; & in conflictus loco, vel extra paulo post, vel in eadem die mortui, sepultura Ecclesiastica, etiam

de

de jure communi, privari debent, licet pœnitentes ab excommunicatione fuissent absoluti *cap. 1. de Torneamentis & rit. Paul. V.* hoc in casu tamen, si tempus permittat, consulatur Episcopus. Ad qualem autem teneantur restitutionem, vide infra *Tract. 6. Quæst. 7. Quær. 2. Hinc 3.*

Hinc: supradictas pœnas non incurrunt, 1. in transitu paulisper subsistentes, vel e fenestra, etiam ex curiositate duellantes intuentes; caveant tamen, ne spectando pugnantibus animum addant, satiusque erit, aversis oculis transire, si malum impedire nequeant. 2. Constituto loco, & tempore pugnantes animo, ac pacto, se non lædendi, sed honoris defendendi gratia; quia non est Duellum, sed Duelli simulatio, omnique periculo vacans, graviter tamen est peccaminosa, & in Foro externo pro Excommunicatis habentur, *Tourn.* 3. Ad locum pugnæ accedentes, non tamen pugnantes pœnitentia ducti, secus, si ab aliis fuissent impediti; incurrunt tamen excommunicationem, contra solum provocantes, latam:

Quær. 7. Quid, & quotuplex sit Schisma?

Resp. Schisma est voluntaria separatio baptizati ab unitate Ecclesiæ, Capitis scilicet, seu membrorum ei subjectorum. Aliud est purum, quo quis totam Fidem conservans, se a Capite separat, vel ab ejus membris. Aliud conjunctum hæresi, quod importat dissensum in Fide: hinc omnis Hæreticus est Schismaticus; non vero omnis Schismaticus est Hæreticus.

Quær. 8. Quale Schisma sit peccatum, & quæ illius sint pœnæ?

Dico. Schisma est speciale, ac gravissimum peccatum; quia præclarissimum Charitatis vinculum rumpit; ejusque pœnæ sunt, 1. Excommunicatio Bullæ Cœnæ. 2. Inhabilitas ad Beneficia recipienda, aut conferenda; estque Beneficii collatio invalida. 3. Illicita Ordinum collatio, & a Schismatico scienter susceptorum suspensio; quæ tamen pœnæ respectu puri Schismatici non sunt latæ, sed ferendæ sententiæ; nec jurisdictione privantur Schismatici.

Hinc: est Schismaticus, 1. Summum Pontificatum usurpans, Synodus generales sine auctoritate convocans, verum Pontificem negans, Antipapam eligens, vel electum sequens, vel ipsemet Papa a tota Ecclesia se separans, ejusque membra sine ratione excommunicans, vel omnes ejus

ejus cæremonias Apoſtolica traditione firmatas evertens. 2. Se expreſſe a Capite Eccleſiæ, vel ejus membris, ut ei unitis ſeparans, vel etiam proprio Epiſcopo, ut ſuo Paſtori Papæ unito, ſubeſſe, vel ejuſdem membris, ac Eccleſiæ etiam particulari communicare nolens in Religionis cultu, Oratione, Sacramentis, & aliis Spiritualibus. 3. Graviter peccat, non tamen eſt Schiſmaticus, Papæ in re gravi & juſta obedire detrectans, eo quod ſit res ſibi gravis, vel incommodo, vel in re Eccleſiam univerſalem non concernente, vel a majori parte Epiſcoporum tacite ſaltem non acceptata, vel non ut Paſtori univerſali Eccleſiæ, ſed tanquam Domino ſuo ſæculari, ſubeſſe recuſans.

Quær. 9. Quid, & quotuplex ſit Scandalum?

Reſp. 1. Scandalum, a S. Thoma definitur, *dictum, vel factum (vel dicti omiſſio) præbens alteri occaſionem ruinæ ſpiritualis*; & eſt duplex, activum, quod eſt mox definitum, ſeu ipſa occaſio ruinæ ſpiritualis data. Aliud paſſivum, quod eſt, ipſa actualis ruina ſpiritualis.

2. Scandalum aliud eſt directum, quo quis expreſſe intendit proximum inducere in peccatum, ut ſolicitans puellam. Aliud indirectum, quo quidem aliquis non expreſſe, attamen ſcienter aliquid facit, vel dicit, quod aliis eſt occaſio peccandi. Paſſivum aliud eſt puſillorum, quod ex ignorantia, vel infirmitate accipientis oritur. Aliud phariſaicum, quod ex malitia accipientis naſcitur, ut Phariſæorum, Chriſti actiones, male interpretantium.

Quær. 10. Quale peccatum ſit Scandalum?

Dico. Scandalum paſſivum, eſt quidem, in re gravi grave peccatum, cum ſit actualis in peccatum lapſus, non tamen, ab ipſo lapſu, ſpecie diſtinctum, ac proinde non neceſſario in Confeſſione explicandum: Scandalum vero activum, ſeu occaſio peccati data, licet actu ruina in peccatum non ſit ſecuta, in re gravi eſt grave, ac ſpeciale contra Charitatem peccatum in Confeſſione exprimendum, quoad ſpeciem, & gravitatem mortalem, & numerum perſonarum, quibus ſcandalizans occaſionem peccati dedit; quia ipſi eſt culpabiliter voluntarium; cum illud impedire potuit, & ex Charitate debuit.

Hinc: graviter peccant peccato ſcandali, 1. mulieres, & puellæ ornatum ad laſciviam provocantem gerentes, vel nimium ſe denudantes, 2. Imagines, ſeu ſtatuas nudas

das facientes, aut palam exponentes. 3. Colloquia, cantilenas, scripta impudica, Fidei contumeliosa, moribus Christianis contraria, ut sunt libri hæretici, amatorii (gallice *Romans* dicti,) componentes, imprimentes, vel imprimi facientes, vel legendos subministrantes. 4. Comœdias obscœnas, vindictam, aliosve vitiosos affectus, ratione gestuum, verborum, aut factorum insinuantes componentes, agentes, sua præsentia approbantes, solutione, aliove modo cooperantes. 5. Graviter peccat peccato scandali, per leve etiam peccatum, vergens, in grave proximi damnum spirituale, uti est correctio rei levis a Superiore sæpe neglecta, osculum mulieris, juxta patriæ consuetudinem, cum probabili prævisione, impuræ delectationis voluntariæ recipientis, convitia levia, ac vexationes, etiam solius joci causa dictæ, quibus proximus ita fatigatur, ut in blasphemias, gravesque contumelias prorumpat. 6. Graviter peccat, non tamen peccato scandali blasphemans, vel aliud grave peccatum coram ita religioso, & firmo committens, ut non ad idem vitium moveri, sed potius contra illud indignari soleat, vel coram ita perverso, ut iisdem vitiis jam assuetus, vel actu in iis sit comprehensus, ut blasphemans cum blasphemantibus, turpiter loquens cum turpiter loquentibus, peccans, coram proxime disposito, ad idem peccatum sine alterius actione, probabiliter committendum.

Quær. 11. *Quomodo scandalum pharisaicum, ac pusillorum sit vitandum?*

Dico. Scandalum pharisaicum nemo per se evitare tenetur, dimittendo bonum temporale notabiliter utile; vel omittendo actiones bonas, aut indifferentes, modo rationabilem illas ponendi causam habeat, absque causa enim præbere proximo occasionem peccati, etiam ex malitia peccanti, non licet; sed sicut peccatum proximi correctione fraterna, ita etiam omissione actus non necessarii, vel valde utilis, impedire tenemur: scandalum vero pusillorum saltem per accidens evitare tenemur 1. illud tollendo admonitione, vel instructione, qua facta jam videtur malitia esse, *S. Thom.* 2. Si tamen scandalum, ut absolute contingere potest, pergat esse effectus infirmitatis, tenemur illud evitare, dimittendo bona temporalia propria, sine magna tamen eorum jactura, *Sylvius*; non vero aliena, Ecclesiæ, seu pupillorum, &c. 3. Omittendo, vel dis-

differendo actus indifferentes, vel etiam bonos, de Consilio; imo etiam de Præcepto affirmativo Naturali, & positivo Divino, vel Humano, si prudentum judicio nati sint, infirmis omnibus scandalum parere, vel probabiliter parturi, prævideantur; non vero, quando solum generatim loquendo, & indeterminate possent esse occasio ruinæ; quia alias intollerabile esset onus; innumerisque scrupulis causa; nec ad evitandum scandalum pusillorum, omittenda sunt de necessitate medii, vel Præcepti naturalis negativi, quorum omissio est intrinsece mala; quia *non sunt facienda mala, ut eveniant bona.*

Hinc: graviter peccat, absque necessitate, gravique causa, petens mutuum ab usurario, juramentum a perjuro, Missam a malo Sacerdote; non vero licet mulieri abesse a Missa in Dominica ad evitandas mariti rixas, blasphemias, &c.; vel si se ab alio turpiter concupiscendam prævideat, nec silere peccatum, ex cujus declaratione, Confessarium lapsurum prævidet; quæ sunt scandala pharisaica potius, quam pusillorum, & non evitanda: attamen si vere esset scandalum pusillorum probabiliter futurum, Missa in Dominica saltem aliquando esset omittenda, & peccatum supposita necessitate Confessionis, & tali Confessario faciendæ, pro alia Confessione differendum, *Thom. ex Charm.* similiter omittenda, vel differenda est correctio peccatorum ob graviora peccata, rixas, dissentiones, &c.; etiam ex malitia inde secutura; quia magis obesset, quam prodesset; item ingressus filiifamilias in Religionem, saltem ad breve tempus ob patris blasphemias, differendus; honestæ mulieri ad breve saltem tempus, ab ornatu honesto, abstinendum, quo probabiliter alteri occasionem lapsus, est præstitura; non tamen scrupulose dubitare, sed quemlibet bonum æstimare debet; alias vix publice comparere posset; sic etiam bona Ecclesiæ, possunt relinqui tyranno, ne plebem a fide retrahat, schisma excitet; &c. non potest tamen peccatum leve suaderi, ut evitetur grave, bene autem omissio majoris, non vero amplexio minoris: sic non potest suaderi fornicatio, ut evitetur adulterium, nec furtum vituli, ne accipiat vaccam, excusatur tamen a restitutione, si alias vaccam accepisset.

Quær. 12. *An liceat peccato proximi cooperari?*

Dico. Non licet alterius peccato cooperari vendendo, commodando, &c. vel dando aliquam rem etiam bonam,

vel

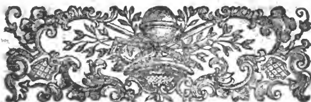
vel indifferentem, vel operam ei, qui illa probabiliter est abusurus ad peccatum, si sine gravi damno negari potest: attamen si spectatis circumstantiis proxime ad peccatum non concurrat; non peccat, 1. si desit prava intentio peccato cooperandi. 2. Si non sit abusurus contra Reipublicæ, vel Ecclesiæ bonum, vel in præjudicium tertii, nisi ipsemet ex ejus negatione timeat damnum, ante tertii damnum præcavendum. 3. Si non ex officio teneatur impedire malum, ut Superior, vel Magistratus, &c. 4. Si peccatum æque esset futurum, si fuisset negata. 5. Si fiat rationabili causa, quæ gravior, aut levior esse debet, quo gravius peccatum, & quo certius est, te non cooperante, alterum non esse peccaturum.

Hinc: graviter peccat, vendens res, quæ ordinarie ad malos usus solent adhiberi, nisi de bono usu constet, ut venenum, vel idolum pagano. 2 Vendens gladium, in damnum tertii, probabiliter usuro, vel arma Turcis, contra Ecclesiam pugnaturis. 3. Caupo in die jejunii, cœnam apponens, bene pransis, nec dispensatis; vel carnes contra Præceptum Ecclesiæ, probabiliter manducaturis, vel vinum se inebriaturis. 4. Famulus, hero, alterum occisuro, gladium afferens, meretricem in domum introducens, literas amatorias scienter deferens, submissis humeris, herum per fenestram ascendentem, ad stuprandum adjuvans; vel scalam ei, deferens ad furandum, etiamsi id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a Domino male tractetur, torvis oculis aspiciatur, e domo expellatur, *Innoc. XI. in damnat. Prop.* 51. 5. Peccat, pro gravitate rei, paterfamilias, ex industria, præbens filio, vel servo, occasionem furandi, pecunias deponendo in certum locum, ut eorum probet fidelitatem, vel domum locans meretricibus, etiamsi alii adessent iis locantes, nisi domus in ea parte esset civitatis, in qua a Magistratu tolerarentur. Vide infra de locatore. Excusantur tamen a peccato 1. opifices, mercatores, &c. Vendentes aleas, fucos, chartas, gladios, licet generatim plurimi iis abutantur, modo non certo moraliter sciant, eum, cui vendunt, velle iis abuti. 2. Caupo militi furioso, vinum ad ebrietatem, eo abusuro suppeditans, vel mulier marito furioso, si sine damno vitæ, incendii, blasphemiarum, execrationum, negare nequeant; quia sunt peccata ebrietate graviora. 3. Famulus exhibens Domino obsequia, ratione famula-

mulatus debita, ut eunti ad lupanar, sternens equum, aperiens januam, &c. quæ tamen alteri, qui non est ipsius famulus, non essent licita. 4. Paterfamilias non ex industria, occasionem furandi filio præbens, sed illam non auferens, ut deprehensus corrigatur, & plura furta exitentur, si non sit alia corrigendi aptior via. 5. Deprehendens servum in furto occulto, vel uxorem in adulterio, utriusque permittens consummationem, ut testes habere, rem suam recuperare, divortium obtinere possit, si aliter id fieri nequeat. 6. Sponsa contrahens cum sponso, quem scit in mortali Sacramentum accepturum, Sacerdos administrans Eucharistiam peccatori occulto, publice petenti; quia in his casibus non censentur proxime cooperari peccato; sed contra suam intentionem, justa, & gravi ex causa, illud fieri permittunt, ut communiter docent Theologi, quamvis hæc non omni careant difficultate.

TRA-

TRACTATUS V.

DE VIRTUTE RELIGIONIS.

Hic Tractatus dividitur in duas Quæstiones, 1. est de Actibus internis, ac externis Religionis, 2. de vitiis Religioni oppositis.

QUÆSTIO I.

DE ACTIBUS INTERNIS, ET EXTERNIS RELIGIONIS.

Quæritur. 1. Quid sit Religio, & quodnam sit illius objectum, & quinam ejus actus?

DIcò. Religio est virtus moralis, per quam Deo, tanquam primo rerum omnium principio, cultus debitus exhibetur. Objectum ejus materiale, est cultus Deo conveniens, & formale prout est debitus ob supremam ejus excellentiam; Actus vero ejus interni sunt Devotio, & Oratio; & externi sunt Adoratio, Sacrificium, Oblationes, & Decimæ, Votum, Juramentum, & Adjuratio.

Quær. 2. Quid sit Devotio, ac Oratio; & quotuplex sit Oratio?

Resp. 1. Devotio est volitio efficax tradendi se prompte ad ea, quæ pertinent ad Cultum Dei; cujus effectus sunt, lætitia spiritualis, ex considerationis infinitæ Dei Bonitatis proveniens, & tristitia ex meditatione nostræ infirmitatis, & exilli a cœlesti patria procedens.

2. Oratio est actus Religionis, quo res decentes a Deo postulamus, vel absolute, si per se ad salutem conducant, ut

ut Gratia, Virtutes, &c. vel conditionate, si nobis sint salutaria, ut bona temporalia. Oratio alia est mentalis, quæ fit sola mente, ut Meditatio, quæ est veritatis investigatio, ad concipiendum devotionis fervorem; & contemplatio, quæ est mentis in Deum suspensæ elevatio. Alia vocalis, quæ simul ore exprimitur; & hæc, vel est publica, quæ fit a communitate, seu a persona publica, nomine communitatis; vel privata, quæ fit a persona privata, estque prior præstantior.

Quær. 3. *Quanam requiratur ad Orationem præparatio, & quanam conditiones, ut sit efficax?*

Dico. Ut Oratio pie fiat, requiritur, 1. præparatio remota, consistens in accurata Legis observantia, & proxima, consistens in auxilii Dei imploratione, aliarumque curarum, ac cogitationum depositione. 2. Requiritur attentio ad sensum, vel ad Deum, saltem virtualis; ut autem sit efficax, debet fieri, 1. pro se. 2. Pro rebus necessariis, vel ad salutem conducentibus. 3. Pie. 4. Perseveranter.

Quær. 4. *Quomodo Oratio sit necessaria?*

Dico. Oratio adultis est necessaria, necessitate medii; quia Gratia, quæ medium est, ad servanda Dei Mandata, necessarium, ordinarie sine Oratione non datur; & necessitate Præcepti, prout indicat Christus, Matthæi 26. dicendo: *Vigilate, & orate.* Non tamen obligat vi Præcepti semper, & pro semper, sed sæpius in vita, ut docent communiter Theologi. Per accidens vero obligat 1. dum aliud Præceptum implendum exigit Orationem; ut Horarum Canonicarum recitatio, pœnitentia a Confessario imposita, obligatio audiendi Missam, suscipiendi Sacramenta, redeundi per contritionem ad justificationis Gratiam. 2. Dum grave imminet mortis periculum, præcipue si quis esset in peccato mortali; vel si aliud magnum instet communitati periculum, vel alia ad salutem necessaria, essent petenda. 3. Tempore gravis tentationis, quæ sine Oratione non potest vinci. 4. Quando etiam juxta Apostolum 1. *Tim.* 2. 1. fieri debet pro omnibus hominibus, exceptis damnatis; non solum autem vocalis, sed etiam Oratio mentalis, seu meditatio, prout est studiosa mediorum Salutis, investigatio, omnibus est necessaria; præcipue vero Clericis, ac Religiosis; *Tourn.*

Hinc: graviter peccant 1. Orationem notabiliter, & cum periculo in gravia labendi peccata, negligentes, & per

per totam hebdomadem non orantes vix a mortali excusari possunt, *P. Paulus Lugd.* 2. Petentes orando rem malam; vel indifferentem absque ulla ad debitum finem relatione; ut lucrum, ludendo solius lucri intuitu; quia res non bona, est mala in individuo; Deum autem mali, etiam levis auctorem, vel adjutorem constituere, Deo graviter est injuriosum, nisi inadvertentia ad gravem Dei injuriam eos excuset.

Quær. 5. *Quid, & quotuplicis generis sint Decimæ?*

Resp. 1. Decimæ sunt pars decima fructuum, ac proventuum, quæ quotannis Ecclesiæ Ministris solvitur; quarum aliæ sunt prædiales, quæ etiam reales dicuntur, quæ solvuntur ex omnibus terræ fructibus; non deductis impensis; aliæ personales, quæ ex industria personæ solvuntur; deductis impensis. Aliæ mixtæ, quæ proveniunt, partim ex industria; partim ex prædiorum fructibus, ut animalium fœtus, eorumque fructus, ut lac, caseus, butyrum, lana.

2. Prædiales aliæ sunt majoribus, quæ ex majoribus percipiuntur fructibus, ut frumento, siligine, hordeo, avena, vino, & oleo, *Tourn.* Aliæ minores, quæ ex rebus minoribus percipiuntur, ut fabis, pisis, lentibus, milio, ciceribus; lino, cannabe, rapis, lepis, lana, caseo, butyro, &c. ad minores etiam revocantur, quæ prodeunt ex animalium partu, agnellis videlicet, vitulis, suculis, pullis &c. quæ etiam carnatica dicitur (*gallice de charnage*;) ibid.

3. Aliæ sunt antiquæ, quæ sunt ex terris jam antiquitus cultis. Aliæ novales, quæ sunt ex terris nunquam, vel ultra hominum memoriam cultis, quæ proprie novalia sunt, vel quæ ex terris olim cultis, sed longo tempore sine cultura relictis, quæ proprie renovata dicuntur, vel minus proprie, quæ sunt ex terris, quæ olim fructus, sed a decimis immunes ferebant, nunc vero mutata specie, decimales pariunt. Aliæ sunt strictè Ecclesiasticæ, quæ juxta primævam suam institutionem, Clericis hodiedum intuitu spiritualis ipsorum Ministerii solvuntur. Aliæ temporales, seu laicæ, aut feudales, quæ a Laicis usurpatæ, vel in eos justis de causis translatæ sunt. His notatis.

Quær. 6. *Quo jure, & quibusnam Decimæ sint debitæ?*

Dico. Decimæ in Nova Lege quoad substantiam, quatenus

tenus sunt stipendia Ministrorum Ecclesiæ, omni Jure debentur, Naturali videlicet, Divino, Ecclesiastico, ac Civili; quia ab omni Jure ipsis adscribuntur, & dignus est operarius mercede sua; quoad determinationem vero decimæ partis, vel minoris, vel majoris debentur Jure Ecclesiastico, vel consuetudine; quia pars quotæ ab Ecclesia, vel usu fuit determinata: & sunt actus Religionis, quatenus in testimonium universalis Dei dominii offeruntur; & actus justitiæ, quatenus Ecclesiæ Ministris, propter eorum munia, solvuntur, ipsisque solis, & quidem jure moderno Parochis debentur, *Innoc. III.*; nisi obstet contraria consuetudo, vel ab Ecclesia in Feudum propter obsequia Ecclesiæ exhibita, vel exhibenda, vel ob munus, ut pro cantu &c. Laicis sint concessæ, & ab iis nomine Ecclesiæ percipiantur. Decimæ ex Jure communi ab omnibus solvi debent, & ex omnibus bonis, etiam novalibus, ac renovatis, agris, prædiis, vineis, arboribus &c. animalibus, molendinis &c. negotiatione, opificio, militia &c. *ita in Jure*. Jure vero municipali, diversæ introductæ sunt, decimandi consuetudines, quoad bona, fructus, tempus, locum, & quotam, quibus se conformare licet, *Tourn. Bill. & alii*; quia quamvis materialiter sumptæ pro legitimo Ministrorum stipendio præscribi nequeant; possunt tamen præscribi formaliter, & sumptæ pro certa certorum fructuum portione, & quoad alias circumstantias, nisi ubi Decimæ, Lege positiva præscribi prohibentur, ut in Regnum Galliæ, excepta in quibusdam locis quota, & in quibusdam etiam præscribuntur quoad substantiam, supposita aliunde sufficiente Ministrorum sustentatione, *Tourn.*; quia Jure Naturali, ac Lege nova tantum Ministrorum Ecclesiæ sustentatio præcipitur; ac debent solvi ante campi partum (*gallice Champart*) Dynastæ, vel domino fundi debitum, *Conc. Latr. Heric. Pont. & alii*; quia antiquiores sunt censuali quocunque Jure, *Heric. Forget*; & prædiales debentur non deductis impensis laboris, seminis, &c. *ita communis*.

Hinc: 1. Decimas solvere tenentur 1. omnes laici, sive Christiani, sive Hæretici, Pagani, Judæi, *Innoc. III.* si bona possideant in territorio, jurisdictioni spirituali alicujus Ecclesiæ subjecto; quia est onus annexum rei, pro stipendio Ministrorum, talis Ecclesiæ: nec ipsi pauperes, exempti sunt, quia debentur ex justitia commutativa, ut stipen-

stipendium Ministrorum Ecclesiæ, nisi ex charitate ob extremam, vel urgentem inopiam essent remittendæ; sed tunc ab iis in scriptis petatur, eos nullum inde jus emptionis velle acquirere, *Tourn.*; vel post earum perceptionem iis per modum Eleemosynæ restituantur; & debent solvi jure moderno Parocho, in cujus limitibus prædia existunt; quia Decimæ sunt onus rebus inhærens; nisi aliter sit constitutum, vel usu introductum, ut si una parochia in plures subdividatur, potest matrix in parochia noviter erecta, vel filiali, Decimas percipere, nisi Episcopus noviter erectæ, eas pro portione congrua, assignaverit, *S. Congr. Concil. Trid.* 1617. *Fagnan. Reiffenstuel*, *& alii*. 2. Episcopi, Parochi, ac alii Clerici ex bonis proprio jure, ac titulo temporali possessis, ut hæreditate, emptione &c. quia quoad hæc, ratione Decimarum, ejusdem sunt conditionis, ac laici; non vero tenetur Episcopus de bonis mensæ Episcopalis (*gallice mense*) *Tourn.*; nec Parochus ex fundis suæ parochiæ annexis, etiam in alia Parochia sitis, nec alii Clerici quoad bona sui Beneficii, *Pasch. II.*; quia levitas a levitis decimas accepisse non legitur, *Tourn.* nisi Beneficia dotata essent ex prædiis, Decimis jam antea, cuidam Ecclesiæ, obnoxiis, *Fagnan. Barbosa & alii*; quia res transit cum onere suo, & Ecclesia prior non debet spoliari jure suo jam acquisito, ut consulatur alteri, nisi illarum compensatio fiat, vel privilegium a Papa fuisset concessum. 3. Regulares etiam exempti, *Alex. IV. Concil. Later. ann.* 1215. si non privilegio, & in Gallia Regis diplomate confirmato, exempti sint, quale Ordo Melitensis, & alii habere prætendunt, *Tourn. Bill.*; nisi fecerint conventionem cum decimatore, vel fundus earum præscriptione 40. annorum non privilegiatis esset alienatus, *Tourn.*; quia privilegia personis, non rebus inhærent, & tunc solvendæ sunt ei, qui ante privilegium eas perceperat, *Heric.*

Hinc 2. duplex cummittunt peccatum, irreligionis videlicet, & injustitiæ, Decimas defraudantes, deteriores portiones assignantes, vel non quando, & ubi eas juxta loci consuetudinem debent, solventes, ac decimatori impensas inutiles causantes; quia Deo ex Religione, & Ministris ejus ex justitia sunt debitæ, & tenentur ad restitutionem, *Concil. Trid. sess.* 25. *de Reform. cap.* 12.

quia sunt injusti damnificantes, & quamvis in Gallia Decimarum reliquationes (*gallice arrerages*) locum non habeant, ac elapso semel fructuum perceptorum anno, Decimæ in judicio exigi nequeant, in conscientia tamen ad illarum restitutionem obligantur, *Tourn.* 2. Vendens gregem ex odio Parochi, paulo ante tempus tonsionis, vel fœtuum extra parochiam; vel sordidi quæstus gratia, in loco, ubi non vigent pecudum Decimæ, videtur obligari ad restitutionem Parocho; quia in fraudem egisse censetur, cujus signum est, si solum partui proximas vendiderit, vel clanculum id fecerit; secus si palam in foro, vel ex aliqua necessitate, eas vendiderit, quamvis incola loci, ubi non vigent Decimæ, vel alienæ Parochiæ eas emerit, *Tourn.* 3. Pecudes ad pastum ducentes, nondum sublatis Decimis, cum notabili Decimatoris damno, modo Decimæ non ultra triduum in agris fuerint relictæ, *Hericourt.*; quia non cum nimio debitorum onere decimatori favendum. Nec licet messes de nocte transferre, relictis Decimis in agro. *Hericourt.*

Hinc 3. Graviter peccat Parochus, non exigens Decimas sibi debitas, prout etiam sunt novalium cum notabili sui juris, ac successoris præjudicio; quia ad earum præscriptionem, ac varias impensas occasionem præbet, nisi novalium Decimæ a Rege, vel a Papa aliis fuerint concessæ, prout Ludov. XIV. variis concessit, vel nisi pro animandis agricolis, vel extraordinariis impensis resarciendis ex consuetudine fuissent remittendæ primis quibusdam annis, quibus terræ steriles de novo coluntur, vel aquis perviæ aggeribus cinguntur; non potest tamen Parochus exigere Decimas, ubi consuetudo est generalis, ac legitima, in toto, vel in certis speciebus non decimandi; quamvis ipsius prædecessores aliquando, eas exigere tentaverint, *Tourn. Pont.* quia Decimæ saltem formaliter, & quoad certam certorum fructuum portionem, præscribi possunt, etiam a laicis, possessione saltem immemoriali, *Dunod.* non tamen in Gallia, nisi in quibusdam locis, quoad substantiam quidem, & in quibusdam aliis, quoad quotam duntaxat, a laicis præscribuntur, ut in comitatu Burgundiæ, *Tourn.* nec si necessaria propterea deficeret Ministrorum Ecclesiæ sustentatio. Nec potest exigere Decimas, si fuerint legitima auctoritate in feudum alteri datæ, vel suæ Ecclesiæ in feudum iterum

tra-

traditæ; vel non per se, & simpliciter, sed ut cum prætio temporali connexæ, quia manent feudales, ac laicæ, quæ præscribi possunt ut bona patrimonialia, *Alex. III.* quia illorum conditionem habent; & possunt emi, vendi &c. *Heric.* nisi loci consuetudo obstet, *ibid.* Secus si reversæ fuerint ad suam Ecclesiam pure, & simpliciter; quia tunc ad primigeniam suam institutionem, ac naturam redeunt, & sicut aliæ decimæ, pure Ecclesiasticæ, in Gallia, nulla etiam immemoriali possessione, præscribi possunt a laicis; *Tourn. Dunod.*; quia sæpe ita in Gallia judicatum est, quando constat, fuisse pure Ecclesiasticas post Concilium Lateranense; & si vendantur Ecclesiæ, non subjacent retractui gentilitio, gallice (*droit de retrait*) & non possunt a propinquiori consanguineo retrahi, nec pro illarum possessione licentia Regis requiritur, *Tourn.*; vel si fuissent præscriptæ ab alia Ecclesia, & quidem non parochiali possessione 40. annorum cum titulo, vel sine illo possessione immemoriali; *Tourn.* ex Bonifac. VIII. & a parochiali contra parochialem, juxta probabiliorem, etiam possessione 40. annorum cum bona fide, etiam deficiente titulo; quia hæc ordinarie requiritur contra Ecclesias, Monasteria &c. Alex. III. 2. Nec potest illas exigere a privilegiatis a Papa, prout sunt multi Regulares, ac Beneficiarii simplices ut supradictum est. Nec facta transactione, compromisso, permutatione cum licentia Superioris, & formalitatibus, pro alienatione bonorum Ecclesiasticorum requisitis, quibus deficientibus, nullius sunt in Gallia momenti quoad successores, non obstante quacunque possessione, hominum etiam memoriam excedente, quamvis tales transactiones de certa granorum, vel pecuniæ quantitate, ligare possint privatim transigentes ad dies vitæ. 3. Nec potest exigere Decimas ex hortis communibus, nec ex arboribus fructiferis, in terra frumentaria, existentibus, etiamsi ex aliis arboribus Decimas accipiat, nisi ubi alia consuetudo invaluit, *Tourn.* bene autem, si fundus arabilis, vel vinea, muro sit circumclusa, vel ex fundo septo leguminum duntaxat feraci; si magna terrarum pars prius Decimis obnoxia in eo sit conclusa, *Tourn.* potestque Decimas accipere, quamvis bona ex usuis essent empta, *S. Thom.*; quia fructus non sunt ex usura. 4. Nec ex agris incultis, quia Decimæ non debentur ratione fundi, sed ratione fructuum,

nisi facta fuisset conventio cum Decimatore, de certa summa singulis annis solvenda; si tamen ager chasmate, vel aquis periisset, ad nihil tenetur; potest tamen seclusa conventione, a Magistratu obtinere licentiam, colendi aliquos incultorum, pro ratione portionis sibi, pro Decimis debitæ, & pro impensis culturæ, non tamen simul ex iis Decimas exigere, si eos alteri locet, *Pont.*; quia portionem fructuum pro illis accipit. Nec potest Decimas exigere, facta fructuum fundi conversione, in alios non decimabile seclusa fraude, notabili damno, vel consuetudine, *Tourn.* quia, cum facta mutatione speciei non decimabilis, in decimabilem, Decimæ debeant solvi, etiam vice versa liberatur eas, permutans in speciem non decimabilem. Nec potest injuste neganti Decimas vim inferre, *Nav. ac alii communiter*; quia nullam fori externi habet jurisdictionem; nec propterea potest negare Sacramenta; *Tourn.* quia forte se non obligatos credunt, nec potest esse judex in propria causa: si tamen manipuli omnes, ante Decimarum solutionem essent sublati, potest ad Judicem habere recursum, quia licet in petitorio sit Ecclesiasticus, in possessorio tamen est sæcularis, *Tourn.* & ab eo manipulorum confiscationem cum carris, & equis in suum commodum obtinere. *Edict. Meldun.* 1759. *art.* 29. 5. Si plures jus Decimarum habent in eodem fundo, Parochus, v. g. & alius Decimator, penes Parochum erit electio, *Tourn.* quia jure antiquiore gaudet: si pluries in eodem anno ex eodem fundo, prodeant fructus, pluries debentur decimæ, *Tourn.*; nisi alia sit consuetudo. Nec tenetur Decimator, pullos adhuc lactantes, antequam ad usus ordinarios servire possint, & lacte matris adhuc indigentes, recipere, *Forgetus*. Nec potest meliores, aut pinguiores exigere, nec macilentiores colonus offerre; quia *Maledictus, qui immolat debile domino, Malach.* 1. 3. Si Decimator, agnos vel alia animalia decimalia elegerit, pereunt Decimatori, præstito juramento a Colono, non sua culpa periisse, ita censuit Curia Parisiensis. 6. Si greges agnorum intra limites unius parochiæ pascuntur, & in alterius pernoctant, ei Decimæ solvi debent, in cujus territorio pernoctant, præcipue hyemali tempore; si in duobus locis habitent, Decimæ dividantur, si plus in uno, quam in alio, divisio fiat, servata proportione temporis, *Forget.* nisi in prædictis alia

sit

sit consuetudo, quia etiam quoad tempus, & numerum servari debet; & si numerus animalium illius anni non sit sufficiens, fiat illorum æstimatio, vel jungatur partus anni præcedentis, cum partu anni subsequentis, *Duperrai*; idem dicendum de fascibus, si postremi ad numerum a lege, vel consuetudine constitutum non assurgant, jungendi sunt cum fascibus alterius campi, ad eundem dominum pertinentis, sin autem etiam ex his remaneat numerus insufficiens, fiat illorum æstimatio, *ibid.*

Quær. 7. Quid, & quotuplex sit votum?

Resp. 1. Votum definitur promissio deliberata, & spontanea, Deo facta, de meliori bono, ac possibili.

2. Votum aliud est reale, quo Deo res temporalis, vel actio per alium exercenda promittitur, ut calix, vel peregrinatio. Aliud est personale, quo proprius voventis actus, Deo promittitur, ut ingressus Religionis, & bonorum in pauperes distributio. Aliud est solemne, quod ab Ecclesia approbatum, & in perpetuum acceptatum est; ut professio religiosa. Aliud simplex, quod non est in perpetuum, nec ab Ecclesia acceptatum, ut Vota scholarium Societatis Jesu, quod ab Ecclesia non in perpetuum est acceptatum, & quæcunque alia Vota. Aliud est absolutum, quod fit sine ulla conditione. Aliud conditionatum, quod fit sub aliqua conditione. Aliud pœnale, quod fit sub conditione pœnæ, ut, si lusero, dabo Eleemosynam. Aliud temporale, quod durat ad tempus. Aliud perpetuum, quod durat ad vitam voventis. Aliud expressum, quod expressis fit verbis. Aliud implicitum, quod officio, vel dignitati est annexum, ut castitas Ordinibus sacris.

Quær. 8. Quænam sint conditiones ad Votum requisita?

Dico. Ad Votum sex requiruntur conditiones, nempe 1. ut sit promissio, & non propositum. 2. Animo se obligandi sub peccato facta. 3. Cum advertentia, libertate, ac voluntario directo pro peccato mortali alias sufficiente; voluntarium enim indirectum, seu in causa, licet sufficiat pro peccato mortali non tamen placet Deo ad bonum. 4. Absque errore circa substantiam rei promissæ, vel causam finalem motivam, sine qua non vovisset, & absque metu injuste in hunc finem incusso. 5. Deo, & non solum Sanctis facta. 6. De bono, omnibus spectatis, meliori, Deoque acceptiori, quam ejus oppositum, & possibili moraliter.

Hinc:

Hinc: non obligatur Voto 1. promittens Deo in Confessione emendationem, vel dicendi quotidie certas preces, nisi intentionem sub peccato se obligandi, vel Deo vovendi habuerit, cum cognitione obligationis Voti; quia censetur pium tantum esse propositum. 2. Vovens semiplena solum advertentia, pro veniali duntaxat peccato sufficiente, ut in semisopito, semiebrio, vel ex subito motu, rationem præveniente, aut in pueris plenum rationis usum, ut ante septennium, nondum habentibus. 3. Vovens in ebrietate, quamvis Votum præviderit, vel vovens metu perpetuæ incarcerationis, privationis bonorum, aliove gravi metu in hunc finem incusso; obligatur tamen Voto cum intentione virtuali distracte vovens, vel metu naufragii, aliave causa naturali; nec excusatur ab ejus obligatione, licet statim eo emisso doleat, vel illud retractet. 4. Nec tenetur voto, qui vovit calicem, quem putavit argenteum, qui tamen est aureus, vel Religionem, in qua plurima sunt jejunia; cum tamen bona, vel mala fide ei dictum fuerit, in ea non esse crebra; vel si voverit solum Sanctis, & non simul Deo. Potest tamen obligari vi promissionis; quia promissio Sanctis facta, videtur æquæ obligare, ac hominibus facta. 5. Vovens rem vanam, ac inutilem, aut indifferentem ex objecto, ut ambulandi quotidie in horto, habendi domesticum Italum, vel rem bonam, sed fine malo, ut Eleemosynam pro felici successu in furto, peregrinationem piam, ut vincat, & occidat alterum in duello, vel ex fine indifferente, ut jejunium, ut lucretur ludendo, vel rem venialiter, vel mortaliter malam, & hoc utrumque est mortale, sicut si fiat fine malo, si attendat ad gravem Dei injuriam; quia facit Deum auctorem peccati. 6. Non tenetur Voto nubendi, nisi ob circumstantias, vel ob finem esset melius cœlibatu, ut ad evitandam incontinentiam, vel ex misericordia docendi pauperem, vel data fide de matrimonio, eaque cognita, ut ab infamia eam liberet. Valet tamen Votum de re bona, licet emissum affectum malo, ut vovens ex ira Eleemosynam pauperi, vel peregrinationem, ut furto deprehendatur, vel ne duello pereat, vel ut ex concubina filium acquirat, vel ob finem solum indifferentem ex parte voventis, v. g. vovens Religionem, ut latius vivat, a labore liberetur. 7. Non valet Votum tota vita non peccandi venialiter, quia sine speçali Dei pri-

privilegio moraliter est impossibile; bene autem evitandi unum, aut alterum veniale. 8. Qui non potest præstare totum, quod vovit, tenetur ad partem, si totum, & partes divisim voverit, sic qui non potest centum aureos solvere, quos vovit, tenetur solvere decem, quibus potest carere; qui vovit jejunium per mensem, si non potest jejunare per aliquos dies, tenetur ad reliquos; qui vovit ædificare Ecclesiam, si non potest totam ædificare, non tenetur solum ad fundamenta ponenda; quia non divisim, sed collective vovit, nisi forte alius reliquum vellet perficere. 9. Qui non potest accessorium Voti præstare, tenetur ad substantiam, nisi deficiente accessorio, principale fieret ita difficile, ut solitarie non vovisset; sic qui non potest ire Romam nudis pedibus, tenetur ire calceatis; qui vero vovit per rhedam, non tenetur ire pedester Romam: qui non potest principale, nec tenetur ad accessorium; sic qui non potest ire Romam, non tenetur impensas in via faciendas dare pauperibus. 10. Qui vovit virginitatem sumptam pro primo actu, quo amittitur, ea amissa ad nihil amplius tenetur vi Voti, bene autem, si vovisset abstinentiam ab actibus venereis; qui post Votum castitatis consummavit matrimonium, vel consummato matrimonio vovit castitatem, tenetur servare id, quod potest, videlicet nec exigere debitum, nec reddere, si compars jus petendi amiserit, & a secundis abstinere nuptiis. 11. Qui vovit dare equum, vel bovem, mortuo uno nondum facta electione, tenetur dare alterum, vel pretium illius, qui periit, *Bonac.*, quia illum potuisset eligere. Si autem unus perierit ante Votum emissum, ad nihil tenetur, *Tourn.*; quia, cum non potuerit eligere tempore Voti, fuit de impossibili respectu voventis, ac proinde invalidum ab initio, vel si petierit facta electione illius, qui periit, etiam ad nihil tenetur, nisi propria culpa periisset; quia tunc videtur obligari ad illius pretium. 17 Vovens prioris Voti immemor aliud cum eo incompatibile, tenetur ad melius, & si sint æqualia, ad prius.

Quær. 9. *Quænam sit obligatio Voti?*

Dico. Gravis, est in materia gravi, Voti obligatio, & levis in materia levi; ea autem materia Voti est gravis, quæ in materia præcepti Ecclesiæ censetur gravis; potestque vovens se leviter tantum, obligare in materia gravi, exceptis Votis in professione solemni emissis, quæ ex ordina-

dinatione Ecclesiæ, gravem utrinque ex parte Religionis, ac voventis obligationem pariunt: non potest autem in materia levi se obligare sub peccato gravi; nisi, per accidens ratione finis, vel circumstantiarum fieret gravis; potestque voveri, quod jam est de præcepto. Obligatio Voti negativi est semper, & pro semper; affirmativi vero pro tempore a vovente præfixo, & si nullum est præfixum, quamprimum moraliter fieri potest, graviterque peccat illud differens pro ratione gravis negligentiæ, & conditione Votorum, ac voventium intentione: ratio prædictorum est, quia Votum, est lex privata, legisque rationem induit.

Hinc 1. Qui vovit singulis diebus dare assem pauperibus, vel dicere unum Pater, & Ave, non peccat graviter, nisi per plures omissiones, ad notabilem quantitatem, cum attentione illius pervenerit, vel intentionem ad illam perveniendi habuerit, ut si omissio recitationis, æquivaleat parvæ horæ divini Officii, vel omissio Eleemosynæ assis, adæquet materiam gravem Eleemosynæ; nec peccat graviter differens Votum tres, vel quatuor dies sine ratione, si certo tempori non sit affixum, differens vero jejunium, quod vovit pro vigilia Nativitatis B. V. in sequentem diem, graviter peccat; non tenetur tamen præviso impedimento prævenire, nec eo elapso supplere; quia affixum est diei: vovens vero peregrinationem singulis mensibus, præviso impedimento circa finem mensis, tenetur prævenire; eo autem elapso, ad nihil tenetur; quia annexum est mensi. Vovens autem peregrinationem, & ut eam urgeat, ultra mensem non differendam, præviso impedimento tenetur prævenire, & elapso mense illam peragere; quia ad utrumque seorsim se obligavit, & facto uno impossibili, tenetur ad aliud; vovens vero peregrinationem post mensem peragendam, non tenetur prævenire; quia nondum obligat, sed postea tantum eam implere. 2. Qui emisit Vota solemnia, animo se non obligandi, tenetur ea observare; quia cum ab Ecclesia sint acceptata, non dependet a vovente obligatio Votorum, animo vere vovendi, emissorum; qui vovit regulam eo modo, quo alii observant, tenetur observare Vota solemnia, ac præcepta fundamentalia, & quæ obligant sub mortali, non vero regulam quoad primigenios rigores.

Quær. 10. *Quomodo obligent Vota conditionata, vel dubia?*

Dico.

Dico. Votum sub conditione, 1. de præsenti, vel præterito statim obligat. 2. Sub conditione contingenti, impleta integra conditione. 3. Sub conditione turpi de futuro non valet, nisi in sensu pœnali. 4. Si conditio dependeat ab alio, ejus eventus est exspectandus; non vero impediendus, sed potius procurandus, si conditio sit honesta, & non impeditiva majoris boni. 5. Si dependeat ab ipso vovente, aliquando impediri potest, si nimirum libero suo arbitrio relinquatur. 6. Si voveat sub pluribus conditionibus, cum dependentia unius ab altera, eveniente una tantum, ad nihil tenetur; si sub pluribus divisim, vel disjunctive, eveniente una, Voto obligatur. 7. In dubio vero rationabili, an voverit, teneri Votum implere, multi docent Auctores, uti dictum est *in Tract. de Act. human.*; quia in dubiis tutior pars est eligenda; posset tamen se determinare, non vovisse, si diuturna experientia didicerit, se non oblivisci rerum, quas mature proposuit, *Tourn.*; quia præsumptio simul ipsi favet.

Hinc 1. Vovens Religionem, si habeat annos pubertatis, vel si pater sit mortuus, impletis actu annis pubertatis, vel mortuo patre, statim valet. 2. Vovens centum aureos, si Pater ex peregrinatione sanus redeat, ad nihil tenetur si redeat, sed non sanus, vel si jam ante Votum emissum redierit; quia in priori casu, conditio, non est integre impleta, & in secundo, est error circa finem: econtra valet Votum ingrediendi Religionem sub conditione, si soror indigens decenter nubat, si non nubat, sed moriatur; quia conditio æquivalenter impleta est. 3. Vovens Eleemosynam sub conditione, si possit fornicari, ad nihil tenetur, etiamsi fornicetur, sed dando propterea Eleemosynam, Deum auctorem mali supponeret. 4. Vovens Religionem, si pater consentiat, non potest eum rogare, ut non consentiat, potest tamen ei exponere rationes, ob quas satius esset, non consentire; & si pater dissentiat, ad nihil tenetur; quia sublata est obligatio, licet postea consentiat, nisi vovens omni modo obligare se voluisset. 5. Vovens dare Eleemosynam, si soror nubat, potest ei suadere Religionem; vovens ingredi Religionem, si filius dissipet bona, potest, & debet eum retrahere a prodigalitate; quia propterea non impeditur, ut obligationi paternæ satisfaciat: vovens vero Religionem, si recuperet sanitatem, non potest eam impedire, utendo noxiis alimen-

mentis ex industria, vel ex negligentia gravi; quia æquivalet dolo, & qui tenetur ad finem, non potest negligere media. 6. Vovens, si ingrediatur Religionem, se velle ingredi Carthusiensem, potest nullam ingredi. 7. Certus de Voto Religionis, & dubitans, an voverit strictiorem, tenetur ad strictiorem, ut multi docent, quia securius est; certus de Voto dandi Eleemosynam, & dubius, an illam dederit, tenetur eam adhuc dare; quia a debito certo, non liberatur, solutione incerta. Dubitans an sufficiente deliberatione voverit, tenetur Voto, si adeptus sit ætatem; secus, si nondum habuisset septennium; quia in priori est præsumptio pro deliberatione, non vero in secundo.

Quær. 11. Quinam vovere possint, & an quis Voto alieno obligetur?

Dico. Omnes ratione utentes vovere possunt, sed solum ea, quæ sui juris sunt; Voto autem alieno, nemo, vi Voti obligatur; personale enim per seipsum debet impleri, nisi intentionem habuisset, illud per se, vel per alium implendi, vel talis esset conditionis, ut per alios impleri soleret; Votum reale per alium quidem impleri posset, ad illud autem nec hæredes tenentur, saltem vi Voti, bene autem ex justitia, ut ad alia debita solvenda; non tamen tenentur ultra vires hæreditatis; sed ex eo, quod deductis debitis, & impensis funerum, superest, nec ex legitima sibi debita; aliquando etiam tenentur ad personalia, videlicet, 1. si eis consenserit. 2. Si sit hæres non necessarius, & ea conditione hæres instituatur. 3. Ex usu & consuetudine, ut peregrinatio votata a communitate, præcipue cum consensu Episcopi; debent autem Vota interpretari, 1. stricte. 2. Juxta intentionem voventis, quam habuit, vel habere debuit. 3. Secundum communem verborum intelligentiam, si non constet clare de alia intentione. 4. Quoad obligationem, ratione materiæ ad instar aliarum legum.

Hinc 1. Invalida sunt Vota realia, quæ faciunt filiifamilias impuberes, & minores, absque Parentum, vel Tutorum licentia, exceptis votis de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus; valent tamen personalia, etiam Religionis, Castitatis, Orationum, Peregrinationum, si doli sint capaces; possunt tamen irritari a Parentibus, & Tutoribus, nisi post annos pubertatis scientes, fuisse infirma,

ea

ea confirmaverint. 2. Invalida, sunt Vota, servorum stricte dictorum, realia, & mixta, Religionis, Peregrinationis, &c. abstrahentia a labore domino debito; valent tamen pure personalia, ut orare, servare castitatem, &c. quae domino nihil derogant. 3. Invalida sunt Vota mariti, ac uxoris eorum, quae sunt in praejudicium juris alterius, ut Votum non reddendi debitum, vel non petendi, saltem in marito; quia nimis esset onerosum uxori, si maritus nunquam peteret ob verecundiam, quam ipsa haberet semper petendi, quae ratio valet etiam in uxore, si ipsa esset valde auctoritativa, maritus vero valde verecundus; nec valent de bonis, quorum nullam habent dispositionem: valent tamen Personalia, quae possunt a se invicem irritari, si usui Matrimonii, vel proli educandae praejudicent. 4. Invalida sunt, omnia Vota Religiosorum, excepto Voto solemni professionis, & aliis ei annexis, & excepto Voto strictioris Religionis; valent tamen, eorum Vota, de re praecepta, vel de consilio, nullumque Superiori, vel aliis incommodum, vel molestiam afferente cum tacito, vel negativo Superioris consensu, nimirum non contradicendo; & si ea sine Superioris licentia exequi nequeant, illam petere tenentur, si talis licentia in illa Religione concedi soleat, praecipue, si vovendo, voluntatem illam petendi, habuerint. 5. Invalida sunt Vota Clericorum, & Episcoporum, residentiam ultra tempus a jure, & Concilio Trid. concessum impedientia. 6. Non tenetur filius ingredi Religionem, quam pater pro ipso vovit, nisi Votum post annos pubertatis ratificaverit; nec haeres solvere, quod pater vovit, saltem vi Voti, bene autem ex justitia, ut supra dictum est; nec communitas implere vota antecessorum, nisi vi statuti, vel longae consuetudinis; nec qui vovit peregrinationem, tenetur alium mittere, si ipse fiat impotens, nisi id intenderit, vel ordinarie, per alios fieri soleret, ut peregrinatio ad limina Apostolorum ab Episcopis in eorum consecratione promissa. 7. Vovens jejunare aliquibus diebus, satisfacit jejunando bina vice; vovens Eleemosynam, satisfacit dando modicam, modo non sit infra ordinariam, quam personae ejusdem conditionis dare solent; qui vovit dicere Missam, non potest pro illa recipere stipendium; qui vovit Missas per stipendium procurandas, tenetur dare ordinarium; qui vovit Calicem, tenetur dare saltem argenteum, divino cul-

, cui

tui aptum; qui vovit jejunare, qualibet feria sexta, tenetur etiam jejunare in die Nativitatis Domini, incidentis in feriam sextam. 8. Qui vovit primario Religionem, & secundario in tali Ordine, & Conventu, vel indeterminate, si in uno non recipiatur, tenetur moralem diligentiam adhibere, ut in altero recipiatur; si vero principaliter talem voverit Religionem, si non recipiatur, liber erit a Voto; si dubitet, eligat securiorem; non tamen tenetur recusatus pro Clerico, fieri Laicus, si ut Laicus posset recipi, si ex ejus vitæ cursu appareat, hunc statum Laici non intendisse; nec ire extra suam nationem, nec puella extra suam provinciam, ut recipiatur: si propria culpa dimittatur, vel sine justa causa egrediatur, tenetur aliam ingredi; qui vovit Religionem indeterminatam, non potest ingredi relaxatam, nisi speretur in brevi reformatio, & si hanc expresse vovisset, non tenetur illam ingredi, utpote suæ saluti perniciosam; nec aliam, quia hanc vovit; qui vovit strictam, peccat ingrediendo laxiorem; valet tamen Professio. 9. Vovens castitatem, & Religionem, liber a Religione, tenetur servare castitatem, quæ solet in ea servari: vovens vero Religionem, liber a Religione, non tenetur servare castitatem, quæ solet in ea servari: qui vovit non fornicari, potest nubere; qui cum Voto non nubendi contraxit matrimonium, potest petere, & reddere debitum; quia non est Votum castitatis; qui vovit non cognoscere fœminam; per tactus, & pollutiones peccat quidem, sed non contra Votum; non potest tamen nubere, si affectu castitatis ita voverit, bene autem si solo odio fornicationis; qui vovit Religionem, vel sacros Ordines, peccando contra castitatem ante ingressum, non peccat contra Votum.

Quær. 12. Quomodo cesset Voti obligatio?

Dico. Cessat Voti obligatio. 1. *Per seipsam*, cessante causa finali, vel non eveniente conditione, vel elapsu temporis Voto præfixo, vel mutatione, materiam in statu moraliter diverso, constituente, ut si fiat impossibilis moraliter, vel inhonesta, vel impeditiva majoris boni, vel tanta, ut si ab initio fuisset, Votum non fuisset emissum, quod ultimum de simplici, non vero solemni valet, & in Voto Religionis, ac perpetuæ castitatis difficile admittitur per Ecclesiæ praxim. 2. *Irritatione*, vel directa, quæ est annullatio Voti in perpetuum ab habente potestatem domi-

dominativam in personam voventis, ut Superior in subditos, patet in liberos impuberes, vel ejus vicesgerentes, nec reviviscit sublata subjectione; quia penitus extinguitur; vel irritatione indirecta, quæ non est annullatio, sed potius Voti suspensio, in quantum præjudicat juri alterius, ratione materiæ ei subjectæ, & sublata subjectione reviviscit, & fit ab habente potestatem dominativam spiritualem, vel temporalem in materiam, ut Parentes, Tutores &c. in Vota puberum, patriæ potestati, vel gubernationi familiæ præjudicantia, herus, in Vota famulorum, obsequia debita impedientia, vel minuentia, Maritus, in Vota uxoris, usui matrimonii, vel proprii educandæ, vel gubernationi familiæ contraria, etiam ante matrimonium emissa, & Uxor, in vota mariti, thorum concernentia. 3. *Dispensatione*, quæ est relaxatio Voti, nomine Dei facta, ab eo, qui legitimam habet potestatem, ex justa causa, secus non est valida, *P. Gerv. & alii*; quia dispensans, est dispensator, & non Dominus. Hanc potestatem, jure ordinario, soli habent Prælati, jurisdictionem spiritualem, in foro externo habentes; quia non est Ordinis, sed jurisdictionis, pertinens ad externum Ecclesiæ regimen, talem habet 1. Papa in omnia Vota omnium fidelium, etiam castitatis, in Ordinibus Sacris, & in Religione solemniter professa. 2. Superiores, Generales, Provinciales, & probabiliter etiam Conventuales, eorumque vices plene gerentes, in omnia suorum subditorum Vota, etiam reservata, *Bill.*; etiam ingrediendi Religionem strictiorem, solis votis essentialibus exemptis, *Lexena. P. Gerv. P. Bonagr.* & quoad Novitios, saltem indirecte, quatenus regimini, & probationi obsunt, *P. Gerv.* quia in favorabilibus, gaudent privilegio sui Ordinis; non vero dispensare possunt Abbatissæ; quia non habent jurisdictionem spiritualem. 3. Episcopi, in Vota suorum Diœcesanorum, Capitulum, Sede vacante, Nuntius Apostolicus in sua Provincia, Archiepiscopus cum suis Suffraganeis, & eorum subditis, duntaxat, per viam appellationis, exceptis quinque Votis, soli Papæ reservatis, videlicet, Castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, triplicis peregrinationis Jerosolymitanæ, Compostellanæ ad S. Jacobum, & Romanæ ad limina Apostolorum; ut autem ista sint reservata, debent esse perpetua, absoluta, perfecta, non dubia; possunt tamen etiam in his

dispensare Episcopi, tanquam SS. Pontificis delegati, si sit necessitas, & recursus ad Papam difficilis; causæ vero dispensationis pro validitate requisitæ sunt, necessitas spiritualis, vel majorutilitas voventis, vel Ecclesiæ, aut Reipublicæ. 4. Regulares, pro confessione sæcularium, ab Ordinario approbatos, eandem habere potestatem dispensandi in omnibus Votis, exceptis quinque Papæ reservatis, multi probant auctores, ut *Lessius*, *Nav. Henno*, *P. Gerv. Bass.* &c. citantes privilegium, Julii II. Eug. IV. Mart. V. Innoc. VIII. & Greg. XIII. sed in praxi, non obstante eorum probabilitate tutius est, petentes dispensationem mittere ad Episcopum, vel ad alios ab eo, vel aliunde, magis fundatam habentes, potestatem. 4. *Commutatione*, quæ est substitutio operis honesti loco alterius, potestque fieri ab ipso vovente in certo, & evidenter melius saluti voventis; *Sylvius*, *Cajet. Nav. & alii communiter*; in æquale vero, vel minus bonum, solum ab habente potestatem dispensandi, vel commutandi; & pro reservatis requiritur specialis potestas; etiam ad commutanda in melius, *Sanch. & alii apud P. Gerv.*; excepto voto solemni Religionis, in quod omnia alia commutari possunt; & licet minus videatur dubium apud auctores prædictos, Regulares posse Vota sæcularium permutare; tutius tamen est, eos mittere ad Episcopum, vel ad alios, certiorem habentes potestatem, præcipue cum nulla urgeat necessitas tali utendi privilegio. Causæ autem commutandi Vota, sunt 1. notabilis molestia, & difficultas ea exequendi. 2. Levitas animi, vel perturbatio, qua sunt emissa. 3. Fragilitas voventis, & violationis periculum, & omne, quod viro prudenti videbitur ratio sufficiens, & si postea non talis inveniatur, valet tamen permutatio. 4. Denique major devotio ad permutanda in æquale, quod nimirum Deo æque est acceptum, & voventi æque salutare. Facta mutatione Voti reservati in non reservatum, a quolibet habente potestatem dispensandi, dispensari, vel commutari potest.

Hinc 1. Per se ipsum cessat Votum, v.g. jejunii pro sanitate ægroti, ipso mortuo; Votum ingrediendi Religionem, si frater e bello sospes redeat, ipso in bello occiso; quia conditio non est impleta; vel Votum, dicendi singulis mensibus, Psalmos pœnitentiales per annum, anno elapso, licet pluries non dixerit; quia affixum est,

tem-

tempori elapso; vel Votum dandi cuidam pauperi Eleemosynam, ipso divite effecto, vel vovente facto paupere; quia materia voti est in statu moraliter diverso; qui vero vovit dare Eleemosynam pauperi sibi addicto, tenetur dare, licet non amplius sit addictus; vel cui varia eveniunt; emissa professione, ad tria Vota tenetur; licet ea non emisisset; si illa prævidisset; quia major requiritur ratio, & ordinarie potuit, ac debuit ea prævidere.

Hinc 2. Cessat Votum *irritatione*; sic Papa respectu Religiosorum, omnia Vota irritare potest; quia est Prælatorum, & ratione obedientiæ ipsi subditi sunt; *Billuart*. & respectu Ecclesiasticorum, in rebus Ecclesiasticis, ac Beneficialibus; quia Vota ratione istius materiæ ei subjecta sunt; non vero cæterorum fidelium; quia nec ratione materiæ rerum temporalium, nec ratione dominii in eorum voluntates, ei subjiciuntur, nisi in iis, quæ Ecclesiam universam concernunt; dispensare tamen potest. 2. Episcopi in quantum habent potestatem dominativam in voventis voluntatem, vel Voti materiam. 3. Superiores Regulares, Generales, Provinciales, Abbates, Priores; Guardiani, & iis diu absentibus, vel mortuis, Vicarii, Abbatissæ &c. possunt, omnia suorum subditorum Vota, directe irritare, etiam de eorum consensu facta; quia consentiendo non censentur abdicasse jus suum non ab ipsis, sed ex natura officii dependens, etiam valide sine causa, quia non nisi sub conditione, si Superior consentiat, valent: non vero licite, sed sine causa Vota irritantes venialiter saltem peccant; quia carerent fine honesto, & mortaliter, si fuerint approbata, vel de consensu eorum facta; quia res notabilis Deo obstricta non sine gravi illius injuria revocatur. Exceptis Votis transeundi ad strictiorem Religionem, *cap. licet* 18. *de Regul.*; & solemnibus cum annexis, *Bill.*; & votis Novitiorum; quæ irritare nequeunt; quia nondum, per Votum obedientiæ, potestati dominativæ ipsorum, subjecti sunt, sed duntaxat illa dispensare ad tempus, & per professionem solemnem permutare possunt. 4. Pater, Tutor, & in eorum defectu Mater, quæ tunc est, ut Tutrix, omnia possunt directe irritare Vota filiorum impuberum realia; personalia, ac mixta, etiam de Religione amplectenda, vel de peculio castrensi; adepta autem pubertate, non possunt amplius irritare Vota antea facta; juxta tutiorem, sed

dispensatio petenda, nec Vota post pubertatem emissa, vel confirmata dandi, v. g. Eleemosynam de bonis castrensibus, servandi castitatem, ingrediendi Religionem, moderati jejunii usui familiæ non inconveniens, ut in Sabbato; indirecte autem irritare possunt, 1. Pater, Tutor, &c. Vota dandi Eleemosynam ex bonis non castrensibus, vel quasi castrensibus, peregrinationis longæ, jejunii usui familiæ, vel labori præstando inconveniens; quia hæc patriæ potestati, ac gubernationi familiæ obsunt. 2. Dominus indirecte irritare potest, famulorum Vota, peregrinationis, audiendi singulis diebus Missam, si famulatum debitum impediant, vel minuant; non vero castitatis, moderati jejunii, precum parvarum. 3. Conjuges irritare possunt sibi invicem Votum de gerendo habitu religioso, de multiplici humi cubatione, de servanda omnimoda castitate, in ordine ad reddendum debitum, & petendum, saltem in marito, & aliquando etiam in uxore, si maritus timidus, ipsa autem valde auctoritativa sit; de jejunio immoderato, de longa peregrinatione, educationi prolis, ac familiæ regimini præjudiciali, etiamsi essent ante Matrimonium emissa; quia cessant esse de meliori bono; reviviscunt tamen prædicta Vota, indirecte irritata, sublata subjectione; quia fuerunt duntaxat suspensa non possunt vero irritare Votum de Eleemosynis ex bonis paraphernalibus, vel de orationibus, ac jejuniis moderatis, nec Votum castitatis, post mortem compartis servandum; nec Votum non petendi, vel reddendi debitum, si in illud ambo consenserint, nec revocare consensum, nec reddere, nec petere: quia unus alterius peccato cooperaretur, licet Superior Vota, in quæ consensit, irritare possit; quia quoad thorum sunt sibi pares, non vero Superiores, *Tourn.*

Hinc 3. Cessat Votum *dispensatione*; sic Episcopus, & alii eandem potestatem habentes, dispensare possunt in Voto Castitatis non perpetuo, vel dubio, aut conjugali, vel non petendi debitum, vel non nubendi, mulierem non tangendi, suscipiendi sacros Ordines, ingrediendi Religionem strictiorem, ut possit manere in laxiori, vel laxiorem ingredi; item in Voto virginitatis sumptæ pro primo actu, quo amittitur, vel ingrediendi Religionem sub conditione, v. g. si frater redierit, conditione nondum impleta; non vero si impleta sit, tunc enim es-

set

set Votum absolutum. Item in Voto disjunctivo servandi castitatem, vel jejunandi singulis feriis sextis; in voto castitatis contracto Matrimonio ante, vel postea emisso, ut possit petere, & reddere, vel si sit emissum dolo, vel metu etiam levi, injuste, in hunc finem incusso, vel ex fervore passionis, vel cum intentione se non obligandi, nisi sub veniali, vel cum deliberatione imperfecta, vel quando est dubium, an cum advertentia requisita, animo se obligandi graviter, castitatem perpetuam, vel solum conjugalem voverit; uno verbo, si dubium sit, an Papæ sit reservatum, eo ipso non est, valetque dispensatio, licet postea agnoscat, fuisse reservatum; item dispensare potest in necessitate, si non possint recurrere ad Papam ob paupertatem, bella, locorum distantiam, incontinentiæ periculum, scandalum, damnum tertii, vel famæ propriæ, vel ad sedandas lites inter familias, pro conservanda illustri familia Reipublicæ plurimum profutura, ob periculum incontinentiæ intrinsecum, proveniens ex naturæ fragilitate, vel extrinsecum, puta, quia vovens est pauper, decora, orbata parentibus, pro alenda matre ætate profecta necessaria; pro Voto Religionis notabilis difficultas, ob morbum, quo languit, debilitatem virium, vel si sit dubium, an non sit melius manere in sæculo, & nubere, quam uri, vel pro educatione consanguineorum parentibus destitutorum.

Hinc. 4. Cessat Votum *commutatione*, 1. in evidenter melius, sic qui vovit calicem argenteum, potest dare aureum, qui vovit, recitare Psalmos pœnitentiales, potest celebrare Sacrum; qui vovit peregrinationem, ex hac regione, ad B. Virginem Einsidlensem, potest peregrinari ad Lauretanam; & omnia realia, ac personalia potest mutare in professionem Religiosam. 2. Votum emissum in favorem tertii, & acceptatum, v. g. singulis annis solvendi Fabricæ Parochiæ decem taleros, vel alicui Monasterio sex saccos frumenti, vel dotem puellæ pauperi, non potest permutari in peregrinationem, vel aliud, etiam melius opus, nisi consentiente eo, in cujus favorem factum est, quia fieret in ipsius præjudicium; nec liberaretur ab obligatione, per solam Voti remissionem; quia manet obligatus respectu Dei, in cujus honorem vovit, bene autem per Beneficii recusationem ab eo, in cujus favorem vovit, *Bill.*; quia vovens non intendebat bene-

facere, & se obligare invito. 3. Qui propria auctoritate mutavit Votum in melius, non potest propria auctoritate redire ad prius; quia majorem sibi imposuit obligationem, a qua non potest sine dispensatione liberari, nisi jus ad prius redeundi sibi reservasset; bene autem, si commutatio sit facta ab habente potestatem in æquale, vel minus, *Bill.*; quia quilibet renuntiare valet ei, quod pro se noscitur introductum. *cap.* 23. *de Regular.* nec tenetur redire ad prius, si opus, in quod facta est mutatio, fiat impossibile, vel indifferens; quia obligatio prioris ablata est. 4. Commutatio Votorum tempore Jubilæi fieri potest, etiam Votorum eo tempore factorum; imo etiam elapso tempore Jubilæi, si eorum commutatio tempore Jubilæi fuerit inchoata, vel translata; non vero, si non fuerit inchoata, vel translata; quia potestas, pro tempore Jubilæi tantum, videtur concessa, nisi Bulla aliter continet, quamvis peccata reservata tempore Jubilæi non confessa post Jubilæum absolvi possint; quia indirecte fuerunt remissa. 5. Commutatio, seu dispensatio cum intentione lucrandi Jubilæum obtenta, & absolute concessa, valet, licet omissis aliis operibus, Jubilæum non lucretur; quia dispensatio absolute concessa, statim operatur, *Bill.*; peccat tamen saltem leviter illa omittens, *ibid.* Non vero valet, si conditionate, si opera præstet, fuisset concessa; quia suspenditur, donec opera impleantur, *ibid.*; vel intentionem illa præstandi non habuisset; quia potestas non fuit, nisi pro volentibus lucrari Jubilæum concessa. 6. Si commutatio fiat in æquale, prout ordinarie fieri debet, fiat compensatio impensarum, & laborum dando peregrinationis impensas pauperibus, & imponendo pro labore, orationem, jejunia, frequentes communiones, &c.

Quær. 13. *Quid sit Juramentum, & Adjuratio, & quotuplex?*

Resp. 1. Juramentum est attestatio Divini Numinis ad fidem faciendam, aut promissionem firmandam, Adjuratio vero est actus Religionis, quo quis alterum rogat, vel ei præcipit aliquid per Deum ut Apostolus ad Thess. 5. dicens: *adjuro vos per Dominum;* est licita, vel prohibita ut Juramentum, nec sine licentia Episcopi debet fieri contra dæmones. Dignoscitur quis a dæmone possideri, præcipue, si loquatur idiomate antea ipsi ignoto, si distantia, & vere occulta manifestet, legat, scribat, instrumentis ludat, quæ antea ignorabat.

2. Ju-

2. Juramentum aliud est assertorium, quod est attestatio Divini Numinis, ad faciendam fidem dicti. Aliud promissorum, quod est attestatio Divini Numinis, ad firmandam promissionem. Aliud est execratorium, quod est attestatio Divini Numinis, ut vindicis; ut diabolus me rapiat, Deus me perdat, si non ita sit. Aliud est explicitum, quo divinum testimonium explicite invocatur, jurando per Deum, Aliud implicitum, quo divinum testimonium implicite invocatur, jurando per creaturas quatenus Deus in iis relucet. Aliud est solemne, quod fit cum solemnitate, tangendo Crucifixum, vel S. Evangelium. Aliud simplex, quod fit sine solemnitate. Aliud judiciale, quod fit coram Judice. Aliud extrajudiciale, quod fit extra judicium.

Quær. 14. *Quænam sint formulæ jurandi?*

Dico. Formulæ vere *per se juratoriæ sunt*: per Deum; testor Deum; Deum in testem invoco; testis sit mihi Deus! o Deus esto mihi testis! juro Deo; per vitam Dei; per vulnera Christi; per matrem Dei; per Dei Sacramenta; in fide Dei; vel Christi; in Fide christiana; in veritate Dei, vel Christi; Deus me puniat, dæmon me rapiat, vivus non abeam, si non ita sit; per animam; super animam meam; sub periculo animæ: vel salutis meæ, ita est. Per cœlum; per terram; per thronum Dei; per infernum; per Fidem sacerdotalem, si fiat a Sacerdote coram Judice. *Formulæ dubiæ sunt*: juro Deum; scit Deus; vel scit meam conscientiam; vivit Dominus, & vivit anima tua; hoc tam verum est, quam vere Deus est; quæ enuntiative dicta, non sunt Juramenta, bene autem invocative, & ultima formula esset blasphemia, si omnimodam veritatis æqualitatem intelligeret. Formulæ per *se non juratoriæ sunt*: per meum juramentum; in fide viri probi; in fide regia, Christiani, Clerici, Sacerdotis, profecto, certissime, sine dubio, vere, in veritate rei, in fide, per fidem meam, super meam conscientiam, tam verum est, quam verum, me esse Sacerdotem; amputetur mihi nasus, si non ita sit. Prædictæ formulæ, ordinarie non sunt juramenta; quia ordinarie sumuntur pro fide humana, vel notitia, aut certitudine veritatis; si vero quis per illas intendat jurare, vere jurat; ideoque intentio loquentis precipue consulenda est, suntque omnia Juramenta ejusdem speciei, *Cajet*. *Sylvius*; attamen pro

meliori eorum cognitione in confessione sunt explicanda; quis non raro speciem blasphemiæ, & injustitiæ, &c. continent.

Quær. 15. *Quotuplex sit restrictio mentalis?*

Resp. Amphibologia, seu restrictio alia est pure mentalis, cujus verus sensus in sola mente latet. Alia est sensibilis, & late dicta, cujus verus sensus etiam externe exprimitur, qui ex modo loquendi, vel circumstantiis, vel usu percipi potest, licet per accidens audiens non advertat. Prima est mendacium, altera est licita, ex justa causa.

Quær. 16. *An Juramentum licitum sit?*

Dico. Juramentum licitum, ac laudabile est, si fiat in veritate, in justitia, & in Judicio, *Jerem.* 4. *;* id est 1. de re, quæ prudenter creditur vera. 2. De re licita. 3. Cum necessitate, vel utilitate, & reverentia; grave autem peccatum est, si fiat sine veritate, vel cum restrictione pure mentali, etiam in materia levi, vel sine justitia in materia gravi, vel in materia levi sine voluntate implendi; quia Deum falsi, vel gravis injustitiæ testem facit; veniale vero in re leviter mala cum voluntate implendi; vel deficiente solo Judicio; quia levem tantum erga Deum continet irreverentiam.

Hinc: Graviter peccat, 1. jurans scienter falso, vel cum dubio de veritate, vel levibus solum nixus conjecturis, vel cum periculo falso jurandi, ut consuetudinarii, vel credendo certo verum, sed temere; quia etiam se exponit periculo perjurandi; est tamen grave, vel leve pro ratione negligentiæ. 2. Jurans cum restrictione pure mentali; vel particularis, exigens Juramentum ab eo, quem probabiliter perjuraturum credit; secus, si esset Judex ad instantiam partis; quia forma judicii ita requirit: non potest tamen Judex ab utraque parte Juramentum admittere, nec ab eo, quem per falsos Deos juraturum prævidetur, nisi ex gravi necessitate, non vero peccat Confessarius de crimine in Confessione audito interrogatus, illud audisse, negans, subintelligendo, eo modo, ut revelare possit; nec reus de crimine injuste interrogatus, illud fecisse, negans, sub intelligendo, eo modo, ut illud fateri teneatur; quia in utroque casu restrictio mentalis est ex circumstantiis sigilli, & injustæ interrogationis sensibilis. 3. Graviter peccat, jurando, se occisurum inimicum; gra-

ve

ve malum affirmando de proximo, ei detrahendo graviter, vel cum Juramento persuadendo grave, vel leve malum, vel affirmando ex jactantia, sua peccata, vanæ gloriæ certius consequendæ gratia; quia in utroque casu, Deum adjutorem sui peccati facit; esset tamen veniale, si ex levitate, vel garulitate fieret; quia abuteretur divino nomine. 4. Jurans in judicio, ficte, cum intentione non jurandi, vel extra in re gravi; quia est gravis deceptio; vel vere jurando, sed animo non implendi, etiam in re levi, vel se non obligandi, teneturque illud implere, ne Deum falsi testem faciat, & scandalum evitet; venialiter vero peccat, cum Juramento leve, malum affirmans de proximo, vel se peccaturum leviter, animo implendi, vel solum sine utilitate, vel sine necessitate jurans, secluso scandalo, contemptu, & periculo falso jurandi, quod censetur adesse, si ad falsum, sicut ad verum, quis jurare soleat.

Quær. 17. Quomodo obliget Juramentum?

Dico. Grave Juramentum promissorium, etiam ex metu gravi, injuste incusso, factum, inducit obligationem, etiam in re levi; quia etiam in re levi illud non implendo, Deum testem falsi facit; nisi Deum solum in testem voluntatis præsentis, & non rei implendæ invocasset: nec tamen obligat. 1. si sit nullum ex defectu consensus, & libertatis, vel quia factum est cum errore, vel dolo circa substantiam rei promissæ, vel circa qualitatem primario intentam, vel circa causam finalem, & motivam, vel ex juris dispositione. 2. Si sit de re illicita, aut indifferenti ad Dei obsequium, vel hominis utilitatem, vel moraliter impossibili. 3. Si sit contra legem ob bonum commune, & non privati latam, vel si oppositum ejus sit melius, nisi ei, in cujus favorem est factum, sit acceptius. 4. Si promissio non sit acceptata. 5. Si sit sub conditione non impleta. 6. Si juraverit ficte; graviter tamen peccat, contra obbedientiam, ita jurando in judicio; & in foro externo illud implere obligatur, pro evitando scandalo, ne falso jurasse credatur, vel ut Dei honor tueatur: etiam tenetur ad Juramentum sincere factum, quamvis abfuerit voluntas se obligandi, vel illud implendi; quia obligatio Juramenti non dependet a voluntate jurantis, sed a Dei honore servando; non tamen Juramentum antecedens, invalidat actum subsequentem, nisi ratione prioris-

ris actus sit invalidus, nec tenentur hæredes, ad Juramenta defuncti saltem vi Juramenti.

Hinc. 1. Qui juravit dare latroni centum aureos, tenetur ei dare; nisi Juramentum relaxetur ab habente potestatem. 2. Qui juravit redire ad carcerem, tenetur redire; etiamsi mortem timeat. 3. Filius, vel hæres tenetur, promissa jurata realia patris defuncti, implere; non tamen vi Juramenti, sed ex justitia; & posteri antecessorum, saltem vi statuti. 4. Qui juravit Cajo centum taleros, tenetur eo mortuo, solvere hæredibus. 5. Qui juravit dare calicem, quem credidit argenteum, non tenetur dare, si sit aureus. 6. Qui juravit inire Matrimonium cum aliqua, quam credidit virginem, vel divitem, tenetur illud inire, licet non sit virgo, nec dives; quia error non est circa substantiam, nisi sub hac conditione principaliter, & non aliter consenserit. 7. Qui juravit dare paramenta Ecclesiastica Ecclesiæ, tenetur dare, licet Parochus factus sit inimicus. 8. Qui juravit non accusare furem, tenetur eum accusare, si bonum publicum exigat. 9. Fidejussio mulieris, a lege favente particulari prohibita, valet Juramento firmata 10. Qui juravit Cajo centum aureos, non potest dare pauperibus, licet melius sit, & castitas jnrata inter conjuges, debet servari ab uno, licet ab altero transgrediatur. 11. Juramentum contra aliud præcedens valet, si sit de re magis accepta ei, in cujus favorem est factum, 12. Qui jurat sponsalia uni, valide contrahit Matrimonium cum altera, & valide emittit professionem in Religione approbata. 13. Qui jurat dare Beneficium uni, valide confert alteri, & qui jurat non retractare testamentum, valide retractat; qui cum Juramento, uni vendit sine traditione, valide alteri vendit secuta traditione; quia jus ita disposuit quoad valerem istorum contractuum, sed non licite; quia Juramento obligabatur ad aliud: qui vero uni promisit sponsalia, non valide ea promittit alteri, etiamsi Juramento ea confirmet.

Quær. 18. Quomodo Juramenti interpretatio fieri debeat?

Dico. Juramenti interpretatio debet fieri, 1. in foro conscientiæ, juxta intentionem jurantis; si autem de intentione jurantis non constet, standum est communi verborum sensui, & explicandum juxta naturam actibus, cui jungitur, quoad ejus exceptiones, & conditiones ex communi

muni prudentum judicio, tacite ei affixas, videlicet, si sit licitum; si moraliter possibile; si non relaxetur ab eo, in cujus favorem factum est; salvo Superiorum jure, illud irritandi; si acceptetur; si ita sit, & res ita maneat sine notabili immutatione; si fides reciproca servetur, vel etiam, si non sit reciproca, ut vult *Sanchez*. 2. Quoad ejus obligationem stricte est explicandum. 3. Juramentum est servandum, quoties sine peccato, & dispendio salutis, servari potest, nisi alia ratione cesset ejus obligatio.

Hinc 1. Jurans, se non amplius lusurum ex motivo majoris boni, tenetur abstinere; potest tamen ludere per alium: sed non pro alio; nec per alium si intenderit evitare dilapidationem bonorum, bene autem pro alio. 2. Jurans, se non lusurum ad evitandum grave damnum, tenetur abstinere ab immoderato; si ad rixas, & blasphemias evitandas, tenetur a tali abstinere, qui earum est causa; eritque grave, vel leve peccatum, prout magis, vel minus fini intento opponitur; si ex sola indignatione, ira, &c. juraverit, peccat; non tamen tenetur ad juramentum, si nullum alium finem honestum habuerit. 3. Qui sub pœna jurat, solum ad pœnam tenetur, si ludat; si juret a ludo abstinere, & solvere pœnam, si ludat, tenetur ad utrumque; jurans verò se non amplius lusurum cum tali socio, in tali domo, vel tali ludo, vel ex vindicta contra socium; vel quia se infelicem credit cum tali socio, in tali domo, vel ludo, non tenetur Juramento; quia est de re mala, vel indifferenti, bene autem, si ita juraverit; quia locus ipsi perniciosus, persona, vel ludus rixis obnoxius; quia tunc finis est honestus, ad vitandum malum. 4. Qui juravit solvere debitum, potest uti compensatione, ut antea, non solvendo debitum; & qui promisit sponsalia sub Juramento, non iis tenetur, si sponsa postea fornicetur. 5. Juramentum parendi alteri in omnibus, intelligitur, in re licita, & moraliter possibili; Juramentum Episcopi de non abalienandis bonis Ecclesiæ, intelligitur sine utilitate, vel necessitate, aut juris solemnitate; Juramentum residentiæ, intelligitur juxta Ecclesiæ statuta; Juramentum de secreto Capituli, intelligitur sub gravi peccato, in re gravi, & sub levi, in re levi, & in quantum sine alterius detrimento servari potest; vel juxta tenorem statutorum; Juramentum jeju-

nan-

nandi, intelligitur, nisi infirmetur, & secundum morem patriæ; Juramentum nubendi certæ personæ, intelligitur, nisi fiat notabiliter deformis, vel alia ratio, pro dissolutione sponsalium sufficiens, eveniat: Juramentum solvendi decem aureos pauperi, intelligitur, si non patiatur notabilem status diminutionem. 6. Jurans se contentum fore stipendio pro labore, intelligitur, si non sit manifeste iniquum, vel insufficiens juste prætentioni; mercatores, pistores, &c. jurantes se servaturos taxationem pretii, ponderis, Juramentum eorum intelligitur, si taxatio sit justa, modo tempore Juramenti non evidenter constiterit esse injustam; quia tunc debuissent declarare, se non posse taxationem servare. 7. Qui juravit societatem, non tenetur, si alter incipit fieri graviter rixosus; qui juravit, se staturum sententiæ ferendæ, non tenetur, interveniente justa causa appellanti. 8. Iuramentum parentum de filiis graviter excipiendis, intelligitur, si se non emendent, vel veniam non petant; domini de ancilla ejicienda, si emendationem non promittat; mercatorum de non diminuendo pretio, si possint vendere carius; vel de pretio, quo emerunt, intelligitur considerato labore, periculo, lucro, impensis, &c. 9. Juramentum Aulici de non acceptanda præcedentia, intelligitur, nisi urbanitate alterius vincatur; & illud de accusatione alterius, nisi se emendet, vel sibi inde præjudicium fiat: unde raro graviter in his peccant, Juramentum non implendo. 10. Juramentum de statutis servandis, intelligitur de præsentibus, non de futuris, & secundum intentionem Legislatoris, ac loci consuetudinem, & obligationem receptam; Juramentum Medicorum de monendo ægroto ad Confessionem, & de ejus derelictione, si non pareat, intelligitur juxta consuetudinem receptam, nempe in morbo periculoso, vel nisi alius eum moneat; non tamen eos excusat timor affligendi ægrotos. 11. Jurans, se non communicaturum artem, vel speciale remedium alteri, non tenetur Juramento, si illius occultatio sit contra charitatem, vel bonum commune, bene autem ad illud tenetur, si ægroti aliud habeant remedium, & Respublica illa arte carere possit; quia tunc, illius manifestatio, esset contra jus secretum imponentis, & reportantis lucrum ex sua arte, vel remedio.

Quær. 19. Quomodo cesset Juramenti obligatio?

Dico.

Dico. Juramenti obligatio cessat, 1. si moraliter fiat impossibile, vel illicitum. 2. Remissione ab eo, in cujus favorem est factum. 3. Fidei reciprocæ fractione. 4. Mutatione notabili, vel cessatione finis. 5. Irritatione, ab habente potestatem dominativam in jurantem, vel materiam juratam, ut Superior respectu inferiorum, Pater respectu liberorum &c. ut dictum est de cessatione voti. 6. Beneficii jurati recusatione. 7. Dispensatione a Papa, vel Episcopo, nisi cedat in præjudicium tertii; qui habet potestatem ordinariam vel delegatam in vota, habet etiam in juramenta, *Cajet. Laym. & alii apud Billuart*; nec juramenta sine voto sunt reservata, *Bass. & alii*; causæ autem dispensationis sunt 1. iniquitas, vel metus, quo fuit extortum. 2. Turpitudo in recipiente. 3. Gravis necessitas, vel utilitas Reipublicæ; si tamen dispensatio fiat in præjudicium tertii, requiritur suprema auctoritas Papæ, vel Principis.

Quær. 20. *Quænam sint perjurii pœnæ?*

Dico. Perjurii pœnæ sunt 1. pœnitere 50. dies in pane, & aqua, & septem sequentes annos nunqnam esse sine pœnitentia, ita *Jus Can. XIII. Q.* 5. *c.* 4. 2. Perjurus privandus Beneficiis, & declarandus inhabilis ad alia, *ibid. c.* 11. *&* 12. 3. A ferendo testimonio excludendus, etiam peracta pœnitentia, *ibid. c.* 54. *de Test.* 4. Infamia, si sit notorium, notorietate juris, vel facti, inde irregularitas. 5. Pœna talionis, si sit laicus, & de crimine capitali, & si non sit capitale, pœna deportationis. 6. Pæna exilii ad tempus; quæ omnes pœnæ videntur esse ferendæ sententiæ.

QUÆ-

QUÆSTIO II.

DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS, SUPERSTITIONE, ET IRRELIGIOSITATE.

Quæritur. 1. *Quid sit Superstitio, & quænam sint ejus species?*

Resp. Superstitio est cultus vitiosus falsi Numinis; vel veri; sed cultu indebito: hujus duæ sunt species, 1. cultus falsus, veri Numinis; ut falsorum Miraculorum inventio; falsarum Reliquiarum expositio, cæremoniarum veteris Legis, Messiam venturum significantium, usurpatio. 2. Est cultus superfluus veri Dei ab usu Ecclesiæ alienus, quoad tempus, locum, situm, numerum; ut adhibendo plures cruces, vel orationes in Missa; quam sunt præscriptæ: species vero cultus falsi Numinis, sunt quinque; nempe 1. Idolatria. 2. Divinatio. 3. Vana Observantia. 4. Magia. 5. Maleficium.

1. Idolatria, est cultus divinus, creaturæ exhibitus. Alia est formalis, & interna, qua quis divinum cultum, creaturæ exhibet, putans eam esse Deum. Alia materialis; qua quis divinum cultum, creaturæ exhibet, sine æstimatione Divinitatis, & interiori submissione.

2. Divinatio est notitiæ, divinæ usurpatio, ope dæmonis ad hoc invitati expresse, ut per magos; vel tacite, utendo mediis nullam vim naturalem, nec ex institutione Dei, aut Ecclesiæ pro occultorum notitia, habentibus. Divinationis tres sunt species, scilicet, 1. Necromantia. 2. Astrologia judiciaria. 3. Sortilegium.

Necromantia est responsio dæmonis immediate invocati; si fiat per Idolum vocatur Oraculum: si per Vates, Vaticinium; si per signa apparentia, in visceribus animalium, dæmoni immolatorum, Aruspicium; si per vocem ex umbilico, aut pudendis vatum, pythonismus; si per somnum, dicitur somnium; quod si excitet ad malum, est a dæmone, vel pravis naturæ dispositionibus, si moveat ad bonum, censetur esse a Deo, aut Angelis, vel a natura ad illud bonum disposita; si fiat dæmonis respon-

sio

fio per Manes, id est per mortuos ad speciem resuscitatos, dicitur Necromantia; si ex manuum lineamentis, Chiromantia; si ex corporis constitutione, Phisiognomia; si per observationem garritus avium, augurium; si per signum effectum in terra, Geomantia; si in aqua, Hydromantia; si in igne, Pyromantia; si in aere, Æromantia.

Astrologia judiciaria est astrorum consideratio, indeque sumpta prædictio, futurorum contingentium, a causa libera dependentium, ut Matrimonium, dignitates, morbi, mors &c.

Sortilegium est divinatio per sortes, quæ sunt divisoriæ, consulatoriæ, & divinatoriæ. Divisoriæ sunt, quibus decernitur; cui aliquid tribuendum sit; sive in pœnis, vel officiis, aut bonis. Consultoriæ, quibus inquiritur quid in aliqua re obscura agendum sit. Divinatoriæ, quibus inquiritur rei occultæ, vel futuræ cognitio; ut fur ex cribri versione.

3. Vana observantia est superstitio; qua ad effectum aliquem obtinendum, adhibentur media vana, inutilia, & improportionata; & est quadruplex. 1. Est ars notoria, qua quis scientiam sine studio, & mediis improportionatis, ut certis precibus, potione, &c. inquirit. 2. Observantia eventuum; qua quis ex eventu fortuito adversitatem, vel prosperitatem conjicit, ut cujusdam mortem ex 12. vel 13. convivis in eadem mensa: 3. Observantia sacrorum, qua ad obtinendos effectus extraordinarios abhibentur, res sacræ, quæ ad illos producendos nec vim naturalem, nec divinam habent, ut certæ preces ad non moriendum infalibiliter, morte subitanea. 4. Observantia sanitatum, qua ad sanandos morbos, adhibentur media vana, & inutilia, ut certa nomina ignota, certæ figuræ, vel signa.

4. Magia superstitiosa est ratio operandi mira; ope dæmonis expresse vel tacite invocati per signa ab eo instituta; ut verba ignota, &c.

5. Maleficium est ratio nocendi aliis; ope dæmonis; est contra Religionem, Charitatem, & Justitiam. Maleficium aliud dicitur Veneficium, quo alicui in propria persona, vel in animalibus damnum infertur, ut mors, morbi, &c. vel etiam copula carnalis impeditur. Aliud est amatorium, vel philtrum, quo homines ad odium, vel amorem carnalem flectuntur, quod tamen libertatem non adimit, nec a peccato excusat.

Quær.

Quær. 2. Quale Superstitio sit peccatum?

Dico. Superstitio falsi Numinis, & veri quoad cultum falsum, gravissimum est peccatum; quia Deo maxime est injuriosa; superstitio autem veri Numinis, quoad cultum tantum superfluum, solum veniale est, nisi cultus gravi præcepto esset prohibitus; sortes etiam divisoriæ honorum, numerum, & in electionibus licitæ sunt, exceptis Ecclesiasticis, ad quas paria vota habentibus recurrere non licet, nisi ex speciali Dei ordinatione, ut in electione Mathiæ, urgente necessitate, exspectato eventu a Deo, & debita cum reverentia; etiam divinatoriæ, cum his conditionibus licitæ sunt, uti fecit Josue ad explorandum sacrilegium *Achan cap.* 7. Si autem effectus occultus, nec miraculo, nec naturæ, nec arti adscribi potest, adscribendus est dæmoni; in dubio tamen, si nulla occurrant signa superstitiosa, ut certa verba, certus numerus, præsumendum est pro natura, quæ sæpe occulta, & mirabilis est in suis effectibus, & cum protestatione, contra occultum dæmonis pactum, ea uti licet. Quamvis, variæ divinationes, non differant specie, pactum tamen explicitum cum dæmone, semper in Confessione exponendum, nec absolvendi sunt, nisi pactum cum dœmone abjurent, artis instrumenta, libros, &c. comburant, damna illata reparent, chirographum dœmoni datum, pœnitentiæ lacrymis saltem, deleant; non tamen necessario a dœmone petendum est; maleficium quoque destruere licet mediis licitis; non vero superstitiosis, nec per se, nec per alium, si sine alio maleficio illud tolli nequeat; bene autem ex gravi necessitate, si licite illud tolli possit, quamvis illicito modo potius, quam licito destructum iri, probabiliter credatur; quia ex gravi necessitate res, quæ licite fieri potest, licite peritur, quamvis ex malitia agentis, male fieri soleat. *Tourn.*; sic etiam petitur debitum conjugale ab eo, qui ex propria malitia semen frustratur.

Hinc: graviter peccat, 1. idolum, etiam simulate, sine divinitatis existimatione colens; non tamen peccato formali idololatriæ. 2. Ex cribri versione, furem divinans, ex nativitate in certa die, vel sub certa planeta, v. g. Veneris, natos infallibiliter lubricos fore; secus si solum inclinationem ad talia indicent. 3. Divinans ex syderum inspectione mortem certi Principis; ex certarum avium cantu, cujusdam, mortem, e domo; ex lineamentis ma-

manuum

nuum, certum matrimonium; ex die Mercurii, matrimonium in eo celebratum infaustum; ex certo numero convitorum, cujusdam mortem, ideoque numerum augens, vel minuens, vel a mensa abstinens; ex offensione pedis, mane ante egressum facta, aliquid mali per diem obventuri; per certas preces, vel res benedictas, subitaneam ignis extinctionem. 4. Sanationem hominum, vel animalium certis verbis, signis, diei certi Sancti, certo numero precum infallibiliter adscribens; non vero peccatum est, effectus solum naturales conjicere, ut ex planetis ad certa vitia proclivitatem; ex certo syderum concursu pluvias; ex apparitione delphinarum tempestatem; ex precibus, & rebus benedictis, auxilium a Dei dispositione, ac misericordia, per intercessionem certi Sancti, uti in Festo S. Joannis Baptistæ morbi caduci sanationem, equorum circa ejus Ecclesiam ductorum conservationem, morsus canis rapidi, intercessione S. Huberti, interveniente cujusdam tactu, rabiei dilationem, vel a certis cibis, vel speculis inspiciendis, &c. abstinendo, sanationem; quia prædicta partim naturalem, partim a Deo, effectum habere possunt, Ecclesia approbante. Nec peccant, sortes adhibentes pro divisione hæreditatis, nec pro determinando eo, qui ex pluribus reis morte damnatis mortem subire debeat; nec destruentes maleficium, comburendo ligaturas, & alia media adhibendo, ut medicinas, orationes, vel exorcismos ab Ecclesia approbato; ponendo signa, quibus positis maleficium exspirat, ut repercutiendo sagam, ei dando salem, & panem, modo per se non sint mala, vel maleficia contraria, *P. Gerv.*; nec peccant utentes notitia, superstitione acquisita, ut fodientes thesaurum a dæmone revelatum, quamvis talem notitiam inquirentes graviter peccaverint; nec saltem graviter peccant, consulentes ægyptios de fortuna, nullam fidem adhibentes, sola curiositate, sed tantum venialiter, secluso scandalo, præbendo occasionem divinationis, quod raro deest. 5. Graviter peccant virga bifurcata; seu divinatoria cum circumstantiis superstitiosis, utentes, quæ etiam raro desunt, vel sæcularis munus Diaconi, &c. exercens, Miracula falsa, revelationes, vel historias falsas, ut sacras proferentes; reliquias falsas, cultui exponentes, in die Paschæ, vel Nativitatis Domini jejunantes pro fine, ad quem non magis, quam alia die jejunium contribuere po-

potest; nisi speciali devotione; vel mortificatione fiat. 6. Venialiter peccant plures cruces; vel orationes quam præscriptæ sunt, dicentes, nisi animo novum ritum introducendi, vel cum notabili deformitate fiat; tunc enim grave esset peccatum.

Quær. 3. *Quid sit Irreligiositas, & quænam sint ejus species?*

Resp. Irreligiositas, est peccatum, quo Deus in se, vel in rebus, aut personis sacris inhonoratur. Quinque sunt ejus species, 1. Tentatio Dei. 2. Sacrilegium. 3. Blasphemia. 4. Perjurium. 5. Simonia.

Quær. 4. *Quid sit Tentatio?*

Tentatio est dictum, vel factum ad capiendum a Deo experimentum per extraordinarium effectum ab eo, temere exspectatum, explicite per miraculum, vel implicite, spretis mediis ordinariis a Deo solo eum exspectando; nisi quis habeat donum miraculorum, vel justam causam, uti est ordinatio divina, urgens necessitas, deficiente omni alio remedio.

Quær. 5. *Quale Tentatio sit peccatum?*

Dico. Tentatio Dei sive expresse, sive implicite fiat, grave est ex genere suo peccatum; quia gravem erga Deum irreverentiam, & audaciam importat; a mortali tamen excusant inadvertentia, vel parvitas periculi, cui se exponit, vel rei parum extraordinariæ levitas.

Hinc: grave peccatum est, 1. probatio virginitatis ferro candente, vel aqua ferventi. 2. Purificatio a crimine per duellum. 3. Concionari sine ullo studio, exspectando magna cum temeritate, speciale a Deo auxilium. 4. Sanitatem exspectare a solo Deo, spretis omnibus aliis remediis, cum vitæ suæ periculo.

Quær. 6. *Quid, & quotuplex sit Sacrilegium?*

Resp. Sacrilegium est violatio rei sacræ, & est triplex, personale, locale, & reale. Personale est, quo persona sacra Clerici, vel Monachi violatur. Locale, quo locus sacer, ut Ecclesia, vel Cœmeterium violatur: non vero campanile, Monasteria, dormitoria, &c. Reale, quo alia res sacra a persona, & loco distincta violatur, positive, eam indigne tractando, vel negative, ejus puritatem negligendo. Addunt aliqui temporale, quo tempus sacrum violatur.

Quær. 7. *Quale peccatum sit Sacrilegium?*

Dico.

Dico. Sacrilegium grave est ex genere suo peccatum, & si fit cum intentione formali inhonorandi res sacras, semper mortale; quia contemptus formalis rei sacræ, cadit in ipsum Deum; si vero fiat alio fine, potest esse veniale ob levitatem materiæ, ut furtum rei levis; debetque in Confessione exprimi, in qua specie Sacrilegium sit commissum.

Hinc: graviter peccat; 1. *Sacrilegio personali* percutiens personam sacram, vel eam subjiciens injuste foro sæculari, vel irrationabiliter gravans oneribus, ut tributis sine Ecclesiæ Romanæ indulto, &c. vel persona sacra committens peccatum luxuriæ, vel non sacra cum persona sacra.

Hinc 2. Graviter peccat *Sacrilegio locali*, 1. violans locum sacrum actibus, quibus polluitur, ut occisione peccaminosa, & notoria notorietate juris, vel facti, ita, ut reconciliari debeat, *Billuart*; etiam maleficantis; non vero joco, casu, vel pro justa defensione facta; item effusione sanguinis notabilis illicita, & eodem modo notoria, aut seminis humani, etiam conjugum; nisi forte longa cohabitatio tempore belli eos excuset; item sepultura excommunicati vitandi, vel non baptizati, excepto catechumeno, *Billuart*; & infante in utero matris; quia est pars matris, nisi extractus ex utero matris, reponeretur; quia tunc non amplius esset pars matris, *Sylvius*; polluta autem Ecclesia, polluitur Cœmeterium, sed non vicissim. 2. Actibus sanctitati, ac reverentiæ loci specialiter adversantibus, ut gravi percussione, occisione, & effusione sanguinis, vel seminis occulta, tactibus, aspectibus, verbis impudicis, & comœdiis lascivis; furto non solum rei sacræ, vel profanæ Ecclesiæ custodiæ traditæ, sed etiam cujusque alterius rei notabilis; item profanatione per mercatum profanum, nundinasve, vel per erectionem in stabulum, per judicium, specialiter criminale, estque invalidum. *Greg. X. in Conc. Lugd.*; per sacrificium idolorum, per confabulationes, & convivia sine necessitate, *Tourn.*; confabulationes tamen communiter non excedunt veniale; nisi fieret gravi cum excessu, ac notabili officii divini perturbatione, aut scandalo, *Bill.*; nec committitur sacrilegium, per omne peccatum externum, vel internum in Ecclesia commissum, *S. Thom.*, & *communior recentiorum*; quia non omne peccatum in sacro, est viola-

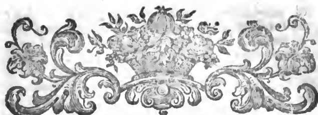
tio rei facræ, in quo eſt ſacra, ſicut non omne peccatum perſonæ ſacræ, eſt ſacrilegium, ſed ſolum illud, quod contrarium eſt ei, ad quod ſacrata eſt. 3. Committitur ſacrilegium; actibus, quibus Eccleſiæ vis infertur, ut infractione, incendia, everſione altaris.

Hinc 3. Graviter peccat *Sacrilegio reali*, res ſacras violans, vel poſitive, ut Sacramenta indigne adminiſtrans, vel ſuſcipiens, veſtes ſacerdotales, Oleum S. Sacrum Criſma, &c. ad uſus profanos, aut ad ludicrum adhibens, ut Balthaſar ex ſacris vaſis bibens, Sacram Scripturam ad facetias, amatoria, hæreſes ſtabiliendas applicans; imagines, cruces, ac alia ſacra ornamenta prophanans; jura bonorum temporalium Eccleſiæ graviter defraudans; pia legata ſupprimens: vel negative, ut munditiam veſtimentorum, ac vaſorum ſacrorum notabiliter negligens, ſacras ſpecies corruptioni, vel gravi irreverentiæ negligenti cuſtodia exponens.

De Blaſphemia agitur *in Tractatu de Charitate*. De Perjurio *in Tractatu de Religione*. De Simonia *in Tractatu de variorum ſtatuum Obligationibus*.

TRA-

TRACTATUS VI.

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS, PRUDENTIA, FORTITUDINE, TEMPERANTIA, ET JUSTITIA.

Dividitur hic Tractatus in 7. Quæstiones; 1. de Prudentia, Fortitudine, & Temperantia, 2. de Justitia, 3. de Dominio, 4. de Contractibus in communi, 5. de Contractibus in particulari, 6. de Injustitia, & Restitutione in communi, 7. de Restitutione in particulari.

QUÆSTIO I.

DE PRUDENTIA, FORTITUDINE, ET TEMPERANTIA.

Quæritur. 1. Quid, & quotuplex sit Prudentia, & quanam ad Prudentiam referantur?

Resp. 1. PRudentia est rerum appetendarum, & fugiendarum scientia, *S. Aug.* qua dignoscitur in quolibet negotio, quid agendum, vel fugiendum sit, & est duplex, personalis, quæ solum bonum operantis attendit; & gubernatrix, quæ attendit bonum communitatis, vel perfectę, & dicitur politica; vel imperfectę, & dicitur œconomia, qua Pater, vel Superior suam familiam regit.

 2. Ad

2. Ad Prudentiam referuntur, 1. Memoria præteritorum. 2. Intelligentia præsentium. 3. Providentia futurorum. 4. Solertia in inveniendis mediis convenientibus. 5. Docilitas in suscipiendis consiliis. 6. Ratio unum ex alio inferendi. 7. Circumspectio circumstantiarum. 8. Cautio evitandi impedimenta, fini proposito, adversantia. 9. Diligentia in executione.

Quær. 2. Quodnam sit Prudentiæ objectum, & quinam actus?

Resp. 1. Objectum materiale Prudentiæ, sunt actiones humanæ particulares, & formale est conformitas actionum humanarum cum veritate hic & nunc practica; quia elicitive, prout elicit actus practicos, pertinet ad intellectum, cujus objectum formale est veritas; & directive ad voluntatem, quatenus eam dirigit in honestatem.

2. Actus, seu officia Prudentiæ sunt 1. bene consultare de honestate agendorum. 2. Recte judicare de mediis, loco & tempore. 3. Efficaciter imperare executionem.

Quær. 3. Quodnam sit vitium Prudentiæ oppositum?

Resp. Vitium prudentiæ oppositum, est imprudentia, ad quam spectant per defectum. 1. Præcipitatio in aggressione operis. 2. Inconsideratio mediorum. 3. Inconstantia bene inceptorum. 4. Negligentia executionis. Per excessum 1. Prudentia carnis ex instinctu naturæ corruptæ. 2. Astutia, alios decipiendo, vel verbis, & dicitur dolus, vel factis, & vocatur fraus. 3. Inordinata solicitudo temporalium, & futurorum.

Quær. 4. An Prudentia sit necessaria?

Dico. Prudentia ita est necessaria, ut sine illa nulla vera sit virtus; quia cæteræ virtutes, nisi ea, quæ appetunt, prudenter agant, virtutes esse nequaquam possunt, *S. Greg. lib. mor. c. 25.*

Quær. 5. Quid sit Fortitudo, & quænam sint ejus species?

Resp. 1. Fortitudo, est Virtus Cardinalis, versans circa passiones, appetitus irascibilis, superandas, vel tolerandas, firmans voluntatem ad pericula mortis, tempore, & loco debito aggredienda, & ad labores perferendos pro consecutione boni necessarios.

2. Species Fortitudinis sunt 1. Magnanimitas, quæ magna, & ardua fortiter aggreditur. 2. Magnificentia, quæ magna, & ardua efficit, nullis parcens sumptibus necessariis. 3. Patientia, quæ firmat animum in tolerantia afflictio-

flictionum. 4. Perseverantia, quæ corroborat animum, ut, non obstantibus quibuscunque malis, in opere bene incepto, usque ad finem persistat. 5. Mansuetudo, quæ iram moderatur. 6. Clementia, quæ vindictam coercet, & mediocritatem in puniendo, & præmiando præscribit. 7. Humilitas, quæ spem, & audaciam ita moderatur, ut non nimis de se præsumat, nec animum dejiciat, & sibi ipsi vilescit. 8. Obedientia, quæ debitam erga Superiores servat subjectionem.

Quær. 6. Quodnam sit Fortitudinis objectum?

Resp. Objectum materiale Fortitudinis, sunt pericula, & labores; formale vero honestas, in eorum tolerantia, sine nimio timore, vel audacia.

Quær. 7. Quænam sint vitia Fortitudini opposita?

Resp. Vitium Fortitudini oppositum per excessum, est temeritas, qua quis se periculis contra rectæ rationis dictamen committit; & per defectum, ignavia, qua quis ab iis deterretur periculis, quibus sese pro tempore, & loco exponere potest, & debet; ad hæc referuntur 1. præsumptio, quæ est nimia propriarum virium æstimatio. 2. Ambitio, quæ est inordinatus honoris appetitus. 3. Vana gloria, quæ est inordinatus famæ, laudis, ac gloriæ appetitus. 4. Pusillanimitas, quæ est nimia animi dejectio. 5. Profusio, quæ est excessiva divitiarum erogatio. 6. Parvificentia, quæ non sufficienter pro operis dignitate impendit. 7. Insensibilitas, qua quis nec suis, nec alienis malis ob animi stuporem movetur. 8. Impatientia, qua quis plus justo de malis dolet. 9. Inconstantia, qua quis sine justa causa a bono proposito desistit. 10. Pertinacia, quæ dat inordinatam animo firmitatem, & plus quam oportet.

Quær. 8. Quid sit Temperantia, & quænam ejus species?

Resp. 1. Temperantia est Virtus Cardinalis, circa passiones, appetitus concupiscibilis, moderandas, versans, & juxta rectæ rationis dictamen moderans affectum, usumque voluptatum, præcipue gustus, & tactus.

2. Species ejus sunt præcipue quatuor, nempe 1. abstinentia, quæ moderatur affectum, usumque cibi. 2. Sobrietas, quæ moderatur affectum, usumque potus inebriantis. 3. Castitas, quæ moderatur, & cohibet appetitum, & usum venereum. 4. Pudicitia, quæ cohibet, & moderatur oscula, tactus, amplexus, eorumque delecta-

tionem; his additur studiositas, quæ curiositatem sciendi indecentia, & pigritiam repellit. Modestia, quæ actuum exteriorum, sensuum, totiusque corporis rectam compositionem præscribit. Eutropelia, quæ in recreationibus modum servat honestum. Paupertas, quæ usum omnium temporalium moderatur.

Quær. 9. Quodnam sit Temperantiæ objectum, & quæ vitia opposita?

Resp. 1. Objectum materiale Temperantiæ, sunt delectationes omnes corporeæ, præsertim gustus, & tactus: Formale vero est earum moderatio, & in fines legitimos, ordinatio.

2. Vitia Temperantiæ opposita, sunt præcipue duo, nempe, 1. insensibilitas, qua quis omnes corporis delectationes, etiam necessarias refugit; est ordinarie veniale; mortale vero si ea. evitaret, ad quas sub gravi peccato obligatur, ut ad debitum conjugale. 2. Intemperantia, quæ quis voluptates gustus, & venereorum immoderate appetit, rationisque, ac legis æternæ regulam, in earum usu, excedit; est ex genere suo mortale.

Quær. 10. An ornatus mulierum sit licitus?

Dico. Ornatus mulierum honestus per se, est licitus 1. pro decore status sui. 2. Ut virum nanciscantur. 3. Ut propriis viris placeant; est autem veniale, si sit supra suam conditionem; & mortale, 1. ratione finis pravi, si fiat ad luxuriam excitandam. 2. Ratione scandali, præbendo aliis causam ruinæ spiritualis. *Vide de scand. & de volunt.* 3. Ratione causæ suapte natura delectationem veneream excitantis, ut nimia nuditas. 4. Ratione injuriæ propriæ familiæ ob excessivas impensas factæ, vel alienæ, propterea non solvendo debita, vel restitutionem omittendo.

Hinc: graviter peccant mulieres, 1. se vane ornantes cum intentione, vel prævisione aliquem inde ad libidinem fore commovendum. 2. Pectora, vel scapulas inhoneste denudantes. 3. Familiam excessivo corporis ornatu, ad gravem penuriam, reducentes. 4. Utentes fucis propter lasciviam, vel in Dei contemptum, ejus opus adulterando; est veniale, si fiat ex vanitate, vel fingendo pulchritudinem, & nullum, si fiat ex justa causa, turpitudinem solum occultandi ex ægritudine provenientem. 5. Utentes capillis alienis in finem luxuriæ, peccant tamen

tan-

tantum venialiter, si fingant esse proprios, sine alia prava circumstantia, vel fine; & nullatenus, si simpliciter ad ornatum moderatum, ut lana, lino, pellibus animalium, illis utantur, *Sylvius*; calathis mulieribus (gallice *Paniers*;) non ita quidem inventis, fortiter quoque a Confessariis resistendum, ut totaliter tollantur, vel saltem ad limites adeo angustos revocentur, ut nihil inde pudori timendum. *Tourn.* & de eorum usu sicut de fuco judicandum. 5. Utentes larvis, delectationis venereæ causa in se, vel in aliis excitandæ; venialiter vero peccant, si sint indifferentes, sine honesta causa utentes. 6. Vestimentis alieni sexus ex fine libidinis utentes, vel illis libidini, vel gravi scandalo occasionem præbentes; si ex levitate fiat, est veniale, & nullum, si fiat ex necessitate, vel justa causa. 7. Graviter peccant fucos, & larvas vendentes iis, quos ad graviter peccandum usuros sciunt, & venialiter, vendentes probabiliter, nonnisi ad finem venialiter malum usuris, *ibid.* nullatenus vero peccant, vendentes, usuris, ad tegendam turpitudinem, ut placeant viris suis, eosque ab adulterio retrahant, *Sylv. & S. Thom. apud Tourn.*

Quær. 11. An choreæ sint licitæ?

Dico. Choreæ per se impuræ ob gestus obscænos, &c. sunt mortales; de se vero indifferentes, etiam inter personas diversi sexus, sunt licitæ, 1. si saltans non sit Religiosus, vel Clericus. 2. Si fiant tempore lætitiæ, ut nuptiarum &c. 3. In loco non sacro, nec tempore officiorum sacrorum. 4. Nec in die Festo, ubi viget prohibitio civilis, vel Ecclesiastica. 5. Secluso periculo delectationis venereæ, & secluso animo, gestuque libidinoso. Vix tamen unquam a Confessariis permitti possunt; quia vix unquam habent conditiones requisitas, *Tourn. Pont.*

Hinc; graviter peccant 1. Religiosi, & Clerici cum gravi dedecore sui status saltantes, ut in loco publico, &c. non vero si fiat inter se, honestæ recreationis causa. 2. Saltantes tempore Sacro, & divinorum Officiorum, cum notabili eorum irreverentia, & despectu, vel contra gravem prohibitionem. 3. Choreas ducentes gestibus, tactibus &c. inhonestis, & lascivis, & harum spectatores eodem modo peccant. 4. Funambulatores, mortis periculo, se exponentes.

Quær. 12. An spectaculis interesse liceat?

Dico.

Dico. Spectacula; si sint rerum turpium, & ad peccatum provocantium, studiosa eorum inspectio peccatum est, & quandoque in eis tanta potest libido adhiberi, ut sit mortale: alia vero de rebus utilibus, & ad vitam necessariis, ut venationes &c. animum distrahunt; unde quamvis possit sine peccato eis intendi, christiano tamen pœnitenti, sunt vitanda, *ita S. Thom.* iisque vix christianus interesse potest absque peccato gravi, vel levi prout majus, vel minus, inde periculum, sibi imminere advertit, *Tourn.*

Hinc: graviter peccant, Comœdias obscænas, vel ad passiones graviter malas provocare, vel eas fovere solitas, exhibentes, vel iis assistentes; histriones sustentantes, iis laborantes proxime ad Theatrum spectantia, & talibus Comœdiis publice notis, Communio Paschalis publice petita, est neganda, nisi veræ conversionis signa exhibeant, se confessos, suamque artem, ac modum turpia exhibendi deseruisse, testentur; & pro Viatico videtur idem servandum, ac pro Communione Paschali; & in articulo mortis artem suam ac modum, turpia exhibendi, pro tempore futuro abdicare nolentibus, Sacramenta, ac sepultura christiana est neganda, *Pontas*; quia censentur excommunicati, ac peccatores publici: in Gallia tamen pro negatione sepulturæ christianæ, accedere debet sententia Judicis, *Pont. V. Commun. cas.* 26.; non vero sunt prohibitæ Comœdiæ, quæ fiunt de rebus honestis, de correctione morum pro exercitio studiosorum, vel in aulis Principum, vel ad decorem civitatis, populi recreationem, publicamque lætitiam, dummodo omnia obscæna removeantur.

QUÆSTIO II.

DE JUSTITIA.

Quæritur. Quid, & quotuplex sit Justitia?

Resp. JUstitia prout hic sumitur, est constans, & perpetua voluntas, jus suum, cuique tribuendi ad æqualitatem. Alia est legalis, seu generalis, & est virtus,

tus, firmans voluntatem privati. ad tribuendum Reipublicæ debitum, ratione dominii alti, quod habet in personas privatas, & earum bona; hæc dicitur imperans, quatenus resîdet in Principe, & Magistratu, & dirigit actus subditorum ad bonum commune, & exequens, quatenus resîdet in subditis exequentibus, quæ ad bonum commune pertinent. Alia est particularis, quæ ordinatur ad personam singularem, v. g. civis ad civem, & dividitur in commutativam, quæ est virtus moralis, inclinans privatum, ad reddendum alteri privato, debitum rigorosum, secundum proportionem arithmeticam, quæ est æqualitas rei ad rem, v. g. pretii cum merce, solutionis cum debito; & distributivam, quæ est virtus moralis, inclinans eum, qui communitati præest, ad distribuenda officia, & bona communitatis, secundum proportionem geometricam, id est juxta cujusque merita, si sit remunerativa, vel ad irrogandas pœnas juxta modum culpæ, si sit vindicativa, unde impropríe in vindicativam dividitur, quæ est virtus, quæ intendit æqualitatem pœnæ cum delicto.

Quær. 2. Quanam sit Justitia stricte dicta, & cujuslibet objectum?

Dico. Sola justitia commutativa, est Justitia stricte dicta; quia sola est adæquate, & sufficienter ad alterum, cui reddit, quod stricto jure ei est debitum: non vero Justitia distributiva, & legalis, quæ reperiuntur inter Rempublicam, & civem, quatenus est ejus pars: hinc ex solius justitiæ commutativæ violatione oritur obligatio restitutionis, non vero ex distributivæ, vel legalis, nisi commutativæ socientur. Objectum materiale Justitiæ commutativæ, est res, vel actio prout stricte debita, & ad æqualitatem secundum proportionem arithmeticam reddenda. Objectum Justitiæ distributivæ materiale, sunt officia, munera, & onera communitatis distribuenda; & formale prout sunt distribuenda, secundum proportionem geometricam, Vindicativæ vero objectum materiale, sunt pœnæ & formale, æqualitas cum delicto; quia a qualibet primario, & sub his rationibus considerantur.

Hinc: contra justitiam distributivam, commutativæ simul sociatam, peccant cum onere restitutionis 1. Magistratus ex odio, vel amicitia consanguineorum, aut ex negligentia, aliquos contra Regis mandatum plus, quam alios juxta

juxta proportionem geometricam annuis tributis, alifve impofitionibus onerantes, vel donum gratuitum fecundum dignitatem diftribuendum, vel Eleemofynas legatas pauperibus, certi loci, vel ligna communia ex ftatuto, vel confuetudine fecundum quantitatem tributorum, quæ quilibet Regi folvit, dividenda, non fecundum eandem proportionem, vel non iisdem diftribuentes; quia quilibet habet jus ftrictum ad fuam partem, fuppofito mandato, ftatuto, vel confuetudine; vel non punientes eos, qui civium vitæ, & bonis infidiantur, ut fua retinere, vel recuperare non valeant; quia ex officio, & ftipendio ea impedire tenentur, vel ad officia non faltem dignos eligentes, ad damna inde fecuta, tenentur Reipublicæ, vel iis, quæ ob eorum imperitiam damnum paffi funt; quia ftricto jure bonum commune promovere, & damna fubditorum impedire, tenentur. 2. Intimato concurfu pro beneficiis, dignum digniori præferentes quia ob pactum implicitum, dignior, jus ad illud acquirit. 3. Tributa, Vectigalia, vel gabellas. &c. defraudantes, clam carnes, merces, &c. introducentes, & tenentur ad reftitutionem, *Sylvefter, Cajet. Leff. Cabaff. & alii communiter apud Bill.*; quia peccant non folum contra Juftitiam legalem, fed etiam contra commutativam, cum fint jure ftricto Principi, vel communitati debita, tanquam ftipendia functionis regiæ, & rectæ adminiftrationis fubfidia. Vide quæ dicta funt de Tributis, *in Tract. de Leg.* 4. Civis privatus non impediens incendium fylvæ communitatis, vel ne alii ligna in ea cædant, peccat contra Juftitiam legalem; non tamen tenetur ad reftitutionem; quia non ftricto jure ad id tenetur.

Quær. 3. *Inter quos non poffit dari Juftitia perfecta commutativa?*

Dico. Nulla datur Juftitia perfecta commutativa, nec diftributiva, nec vindicativa, Dei erga creaturas; quia nulli creaturæ poteft obligari; nec creaturæ erga Deum, nifi fecundum quid; quia non poteft reddere Deo ad æqualitatem, & non aliis titulis debitum; nec inter patrem, & filium; dominum, & mancipium; virum, & uxorem, qua tales; quia inter eos non reperitur perfecta æqualitas, & altereitas; filius enim eft pars patris, mancipium inftrumentum, & poffeffio domini, vir, & uxor funt duo in carne una; poteft autem inter illos dari, ut funt perfonæ privatæ, & quoad bona fibi propria.

Quær.

Quær. 4. Quid, & quotuplex sit Jus, & quot sint species Juris?

Resp. 1. Jus prout hic sumitur, est legitima potestas ad rem aliquam, vel functionem, vel quasi functionem, cujus violatio, injuriam parit; vel clarius, est legitima potestas ad aliquid, vel faciendum, vel prohibendum, vel obtinendum, vel retinendum, vel eo utendum, vel de eo disponendum, cujus violatio injuriam constituit; & dividitur in Jus in re, quod quis habet in re jam sua, & obtenta, & in Jus ad rem, quod quis habet, ut res fiat sua.

2. Sex sunt species Juris, nimirum usus, ususfructus, servitus, habitatio, superficies, dominium.

1. Usus, alius est Juris, qui est Jus utendi re aliena salva ejus substantia. Alius usus facti, qui est actualis usus rei alienæ, ad nutum concedentis, revocabilis; hinc nec Jus strictum, nec dominium importat, & in rebus etiam unico actu consumptibilibus potest separari a dominio; quia potest concedi actualis usus rei, etiam consumptibilis, sine dominio, ut cibi in convivio.

2. Ususfructus, est Jus utendi, & fruendi rebus alienis, salva earum substantia.

3. Servitus, active est Jus, quod quis habet in re aliena, ut sibi serviat, id est ut in ea aliquid fiat, vel non fiat in suum commodum; passive vero est subjectio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat, vel non fiat in commodum alterius, salva ejus substantia. Alia est personalis, qua res personæ, vel persona rei obligatur. Alia est realis, per quam res rei servit; hæc dividitur in urbanam, quæ prædio urbano; id est ædificio habitandi causa ædificato, vel horto ei annexo debetur, v. g. ut fenestra in muro non aperiatur, vel murus non altius attollatur &c. & rusticam, quæ prædio rustico (ut est ager, vinea, pratum, pecorum habitaculum a domo separatum) debetur, ut via, actus, aquæductus, &c. in iis fiat. Aliæ sunt servitutes innominatæ, ut Jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi &c. 4. Habitatio est Jus habitandi in alienis ædibus, salva earum substautia, possunt etiam aliis locari.

5. Superficies est Jus, quo quis alieni fundi superficiem possidet, & in eo ædificare potest; superficiarius habet dominium utile, & dominus fundi proprietatem.

6. Do-

6. Dominium est principalior Juris species de quo infra.

Quær. 5. Quomodo acquiratur Jus in re, & Jus ad rem?

Dico. Ut quis habeat Jus in re, requiritur, 1. rei existentia. 2. Titulus, ut emptio, donatio, aliusve contractus. 3. Rei traditio; ad Jus vero ad rem sufficit titulus. Jus in re tribuit actionem realem in ipsam rem, ita, ut possit repeti, ad quemcunque transierit; Jus ad rem vero, tribuit tantum actionem personalem in ipsam personam, quæ obligata est ad rem, quam debet, ut ex emptione, traditione non secuta, vel alteri facta, vel ex alio contractu.

Hinc: equus actu possessus, & furto ablatus, potest repeti, ubicunque inveniatur; quia possidens habet Jus in re, non vero emptus sine traditione, & postea alteri traditus, sed emptor solum potest venditorem in judicio insequi, ut facta cum secundo emptore conventione eum restituat, vel pro injuria satisfaciat.

Quær. 6. Ad quid teneatur Usuarius, & Usufructuarius, & quomodo Ususfructus acquiratur, & amittatur?

Dico. Usuarius tenetur, 1. rem integram servare. 2. Non uti re concessa, nisi ad suum usum quotidianum pro se, & sua familia. 3. Prohibetur concedere usum, vel partem alteri, vel fructus ejus donare, vendere, &c. secus tenetur ad damna. Usufructuarius vero tenetur, 1. rem integram servare, & ad modicas ejus reparationes, & de damno sua culpa proprietario illato. 2. Non vendere, locare, donare, &c. Usumfructum alteri sine consensu proprietarii, bene autem omnes fructus, & jus utendi, servato sibi usufructu. 3. Solvere onera rei fructiferæ, ut tributa, &c. Ususfructus acquiritur. 1. Legis dispositione; talem habet Pater in peculio Filii adventitio. 2. Privatorum voluntate, ut testamento, contractu, &c. & amittitur, 1. morte Fructuarii. 2. Destructione rei. 3. Præscriptione a domino directo. 4. Elapso tempore pro Usufructu fixo. In Gallia etiam morte civili, ut damnatione peremptorie ad mortem, vel ad carceres, triremes, vel exilium in perpetuum, vel ultra novem annos, & professione religiosa.

Hinc 1. Usuarius equi, sylvæ, agri, domus, &c. non potest percipere pullum ex equo, nec vendere fructus agri sibi non necessarios, nec ligna ex sylva, nec locare do-

domum; & si locata comburatur quacunque locatarii culpa, tenetur ad damnum.

Hinc 2. Usufructuarius potest percipere, vendere, &c. in grege lanam, lac, fœdus, &c. in fundo fœnum, segetes, lapides, &c. arbores cæduas, (*gallice bois taillis*) non vero arbores grandiores, nisi valde vetustæ, vel inutiles essent, nec fructiferas, bene autem earum fructus; idem ædes inhabitare, vel locare, &c. tenetur tamen, si gregis collective sumpti Usumfructum habeat, 1. in locum capitum demortuorum alia ex fœtu, quem percipit, submittere; non vero si singulorum capitum divisim sit Usufructuarius. 2. In locum demortuarum arborum, aut vitum alias plantare in sylva, vel vineis; non vero, si arbores vi tempestatis sint eversæ; nec sunt Fructuarii, sed proprietarii. 3. In ædibus parvas facere reparationes, ne pereat rei substantia, tributa, & alia onera eis annexa solvere.

QUÆSTIO III.

DE DOMINIO.

Quæritur. 1. Quid, & quotuplex sit Dominium, Titulus, & Possessio?

Resp. 1. Dominium est duplex, jurisdictionis, quod est legitima potestas gubernandi suos subditos liberos; & Dominium proprietatis, quod est jus disponendi de re tanquam sua, nisi lege, aut pacto prohibeatur, sic debitor pacto, & pupilli, ac minores lege prohibentur alienare bona sua. Dominium proprietatis aliud est plenum, ac perfectum, quod est jus disponendi de re sua, & fructibus ejus tanquam suis. Aliud non plenum, seu imperfectum, quod est jus disponendi, vel de sola re, & vocatur directum, vel de solis rei fructibus, & dicitur utile. Aliud est Dominium altum, quod habet Princeps, vel Respublica in bona privatorum pro bono communi. Aliud humile, quod quilibet habet in rem suam.

2. Titulus est radix, unde jus, vel Dominium oritur, ut emptio, vel alii contractus, & est triplex, 1. verus, qui

qui est a parte rei. 2. Coloratus, qui bona fide creditur verus, licet ob defectum latentem sit invalidus. 3. Præsumptus, qui ob temporis diuturnitatem a jure præsumitur intervenisse.

3. Possessio alia est facti, quæ est apprehensio rei corporis, animi, & juris adminiculo, 1. dicitur corporis, id est per pedes, vel manus, & hæc dicitur apprehensio vera; vel oculis, scriptura, aut instrumento, accipiendo claves &c. & hæc dicitur ficta. 2. Dicitur animi, & juris, id est animo possidendi, vel retinendi, jure non prohibente. Possessio alia est juris, quæ est jus insistendi rei tanquam suæ non prohibitæ possideri, & hæc est triplex, nimirum, 1. civilis, qua res corpore, & animo apprehensa solo animo retinetur, ut ab absente a re sua. 2. Naturalis, qua res corpore, & animo retinetur per se, vel per alium, & hæc firmissima est. 3. Naturalis pure, qua res ab alio civiliter, seu animo possessa, naturaliter, seu corpore occupatur, sic fur occupat rem ab alio animo possessam, & hæc infirmior est civili, & licet injusta sit, sufficit tamen, ne ab alio, & sæpe nec a Domino deturbetur sine auctoritate Judicis. His additur civilissima, quæ sola legis dispositione, etiam ab inscio, absque corporis, & animi adminiculo acquiritur, sic hæres parvulus, defuncti hæreditatem possidet.

Quær. 2. Quomodo acquiratur Dominium?

Dico. Rerum, quæ sub nullius actu sunt Dominio, ut feræ, pisces, gemmæ, &c. acquiritur Dominium occupatione, & apprehensione; rerum vero, quæ sub alicujus sunt Dominio, acquiritur, vel volente domino donatione, testamento, venditione, vel alio contractu; & nolente domino tripliciter, videlicet, 1. Jure Gentium, ut res captæ bello justo. 2. Sententia Judicis, ut pro crimine, vel damno ad restitutionem obligantis. 3. Auctoritate legis, ut præscriptione; unde ad rerum transeuntium Dominium de uno ad alterum tria requiruntur, nempe, 1. titulus. 2. Traditio. 3. Possessio, exceptis quibusdam casibus, in quibus traditio non requiritur, nimirum: 1. in rebus donatis, venditis, aut relictis civitatibus, Ecclesiis, & ad alias pias causas. 2. In Beneficiis, pro quibus sufficit collatio, & acceptatio. 3. In hæreditate, & legato, pro quibus sufficit additio, ea acceptando verbo, vel facto. 4. In donatione sub conditione alimentorum,

qua

qua non servata, Dominium rei donatæ revertitur ad donantem sine traditione.

Quær. 3. *Quomodo acquiratur, & amittatur Possessio, & quinam sint illius effectus?*

Dico. Possessio acquiritur apprehensione vera, vel ficta, vel civilissima, & rerum mobilium amittitur tripliciter 1. voluntate possessoris. 2. Amissione rei. 3. Furto, & rapina; rerum vero immobilium per consensum, & negligentiam prioris possessoris alterum non excludentis. Effectus possessionis sunt quatuor. 1. rem possessam præscribere. 2. In pari, conditionem meliorem reddere possidentis, modo sit in bona fide. 3. Causare præsumptionem pro possessore. 4. Ut possit rem suam tueri etiam armis, & ablatam in continenti repetere; salvo tamen moderamine inculpatæ tutelæ.

Quær. 4. *Quinam Dominium habere possint?*

Dico. Deus, & omnis creatura intellectualis, etiam parvuli, perpetuo amentes, peccatores, & infideles sunt Dominii capaces; quia habent rationem, & voluntatem saltem in actu primo, quæ radix sunt Dominii. *Tourn.* & quidem Deus, & Christus, ut Deus habet omnium rerum Dominium perfectissimum, & ut homo rerum spiritualium super omnes homines, & Angelos; temporalium vero habuit in actu primo, & radicaliter, & in actu secundo, in quantum ad finem supernaturalem fuit necessarium. Angeli, & dæmones Dominium habent suarum actionum, non autem proprie rerum corporalium. Homo innocens Dominium habuit 1. omnium creaturarum inferiorum; post lapsum vero, & rerum divisionem solum certarum juxta distributionem. 2. Libertatis. 3. Famæ, quam tamen non potest amittere cum præjudicio tertii, vel scandalo proximi. 4. Vitæ spiritualis; non vero temporalis, & membrorum, saltem perfectum, sed tantum utile, & jus defensivum; indirecte tamen illam potest exponere, ut serviendo pestiferis, vel miles in bello. 5. Alterius hominis, non quidem jure naturæ, sed jure gentium; quia potest ejus servus effici, vel voluntarie seipsum vendendo, vel ex justa necessitate ratione nativitatis ex serva; quia partus sequitur ventrem; vel in pœnam delicti, vel ratione justi belli, vel jure paterno, ob gravem necessitatem vendendo filium; sed non nisi cum pacto retrovenditionis, si ad meliorem statum redeat; ha-

het etiam servus moderno tempore jus ad vitam, membra, famam, bona spiritualia, & temporalia a domino suo concessa, ludo, industria, labore non debito, vel pro compensatione injuriæ acquisita, vel ea conditione, ut ipsius, & non domini sint; cætera domino suo acquirit.

Hinc; graviter peccant 1. Superior, Pater, Parochus, Religiosus famam suam amittentes, & non reparantes cum præjudicio famæ subditorum, filiorum, communitatis, vel scandalo proximi. 2. Graviter peccat seipsum occidens, vel mutilans, aut membra temerarie exponens; nisi fiat pro bono communi, ut in bello justo, vel ex charitate, ut tempore pestis, pestiferis serviendo, vel Sacramenta administrando, vel membra pro conservatione totius corporis exponendo; non tamen tenetur quis, mutilationem permittere, cum ingentibus doloribus, pro conservatione vitæ, tantorum dolorum, non dignæ. 3. Seipsum castrans ad vincendas carnis tentationes, vel pro servanda castitate; se vel alios castrari faciens pro retinenda vocis suavitate. 4. Dominus mancipium sine justa causa occidens, mutilans, vel bonis, cujus Dominium habere potest, privans. 5. Mancipium a domino suo fugiens; nisi sit mancipium injuste factum, vel ad gravia peccata periculose sollicitetur, vel ob malam tractationem, aut si ex defectu ciborum sit in periculo vitæ, vel etiam, si esset mancipium juste factum in bello, & ejus filii, etiam aliis jam venditi, *Lugo*; non tamen ei licet vi resistere domino eum ob fugam persequenti.

Quær. 5. *Quale Filiusfamilias habeat Dominium?*

Resp. Prænot. Bona filiorumfamilias sunt quatruplicis generis, 1. castrensia, quæ quis militia, vel occasione militiæ, etiam a parentibus, acquirit. 2. Quasi castrensia, quæ ex Beneficio, vel assumpto Clericatu acquirit, licet alias essent adventitia, *authent. Presb. Cod. de Episc. & Presb.*; vel quæ ex officio non mechanico, ut Judicis, Advocati, Professoris Theologiæ, vel Artium liberalium obtinet; dicuntur quasi castrensia; quia eodem privilegio gaudent. 3. Adventitia, quæ filio non a patre, nec intuitu patris adveniunt, sed ex successione materna, amicorum donatione, thesauri inventione, proprio labore artificiali, vel industria. 4. Profectitia, quæ filius acquirit ex bonis patris, illa administrando, vel iis negotiando, vel

vel intuitu patris, ut donatione ob amicitiam, & obsequia patris. His notatis.

Dico. Filiusfamilias bonorum castrensium, vel quasi castrensium, perfectum habet Dominium, & adventitiorum, solum directum, & pater utile, eorumque administrationem; nisi pater usufructui renunciaverit, vel filio bona fuissent ea conditione concessa, ut ipse, & non pater usumfructum habeat, vel si in solo usufructu consisterent; profectitiorum vero bonorum, filiusfamilias nec Dominium directum, nec utile habet, sed solus pater, utrumque habet, *lib.* 3. *instit. tit.* 9. Nullum vero mater habet in bona adventitia, nec profectitia; quia non gaudet patria potestate.

Hinc 1. Filiusfamilias post septennium potest pro nutu bona castrensia, vel quasi castrensia donare, vel alienare, non vero adventitia, & pater illa subtrahens, vel adventitia quoad substantiam alienans, tenetur ad restitutionem. 2. Filiusfamilias graviter peccat surripiens parentibus bona, in notabili quantitate, vel pecunias a parentibus ipsi ad honestos usus, ut libros, theses, vestes, &c. concessas, vel ficte in hunc finem obtentas, ludendo; compotatione, vel turpius impendens, & tenetur ad restitutionem, si habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, & si non habeat, debet habere voluntatem restituendi, & post mortem patris, ea deducere in partitione, cum aliis fratribus, nisi eos tantundem expendisse constet, præcipue, si sit notabilis restitutio facienda; modica enim a parentibus suis infantibus bene affectis, condonari solet. 3. Filiusfamilias in domo patris non ex ejus bonis, sed operibus artificialibus, ut musici, pictoris &c. lucrum reportatum patre invito, consumens, peccat; quia ad bona adventitia spectat, quorum pater usumfructum habet; potest tamen post mortem patris illud recuperare, deductis alimentis, ac vestimentis a patre acceptis, quæ non tenetur dare filio habenti bona propria, *Cabass. Cont. Tourn.*; ex bonis vero patris laborans, vel ipsius auctoritate negotiando lucrum reportans, nulla tacite, vel expresse petita mercede, nec post ipsius mortem illud recuperare potest; quia titulo pietatis ejusmodi servitia patri exhibuisse præsumitur; facta autem patri declaratione, se nolle gratis sine salario, vel parte lucri suam operam ei præstare, potest post obitum patris par-

tem saltem suo labori correspondentem, recuperare; quia est adventitia licet altera sit profectitia, ex bonis patris proveniens; vel si ex metu reverentiali id declarare non ausus fuisset, compensatione occulta uti; quia non est deterioris conditionis extraneo; servatis tamen sequentibus conditionibus, 1. ut deducantur alimenta, ut supra. 2. Ut ususfructus remaneat apud patrem usque post emancipationem filii, vel mortem patris. 3. Ut pater per se, vel alium non minori pretio idem fuisset facturus. 4. Ut filius non debeat operam suam patri, vel matri egenti pietatis titulo. 5. Ut non obstent leges municipales. 6. Pro compensatione occulta, ut aliæ serventur justæ compensationis conditiones infra tradendæ.

Quær. 6. *Quale uxor habeat Dominium*?

Resp. Prænot. Bona uxoris sunt triplicis generis, 1. dotalia, quæ uxor tradidit marito ad sustinenda onera matrimonii, 2. paraphernalia, quæ uxor ultra dotem sibi specialiter reservavit, vel quæ pro securitate dotis, vel matrimonii a sponso accepit, vel contracto matrimonio acquisivit donatione, legato, industria ex officio uxoris non debita. 3. Communia, quæ tempore matrimonii communi labore, & industria sunt acquisita. His notatis.

Dico. Uxor directum habet bonorum dotalium Dominium, & maritus utile, eorumque administrationem, nisi sint bona usu consumptibilia, ut pecunia, quorum utrumque directum, & utile Dominium maritus habet, cum obligatione tantundem refundendi uxori, soluto matrimonio: bonorum vero paraphernalium uxor utrumque habet Dominium, nec pertinet eorum administratio ad maritum ipsa nolente, nisi alia sit consuetudo, ut in Gallia consuetudinaria: bonorum communium uxor habet dimidiæ partis proprietatem, & maritus administrationem, ac usumfructum, nisi Leges obstent municipales.

Hinc 1. maritus graviter peccat, & tenetur ad restitutionem, dotem uxoris, ac bona eius paraphernalia dilapidans, aut bona communia in notabili quantitate, & ultra medietatem invita uxore, prodige donans, vel male, lusu, compotatione &c. impendens. 2. Eodem modo cum onere restitutionis peccat uxor aliquid notabile de bonis communibus, marito rationabiliter invito, surripiens, ludendo, &c. male impendens; solet tamen plus indulgeri uxori, quam extraneo, & a furto excusari. 1. Si aliquid

acci-

accipiat ad modicas, & suo statui convenientes Eleemosynas, vel donationes faciendas, nisi vir sufficienter largiatur. 2. Ad evitandum grave familiæ, vel mariti damnum temporale, vel spirituale, pro ejus conversione Preces, Missas procurando. 3. Pro necessitatibus suis, ac liberorum, ut si maritus sit prodigus, vel illis subvenire renuat, vel ad subveniendum patri, matri, vel proli ex alio matrimonio, si indigeant, quoad vitam, vel statum, debet tamen ista in partem suam referre faciendo partitionem cum viri hæredibus. 4. Si pro honesta recreatione, ornatu, ac statu aliquid impendat; non tamen Confessarius de facili, habenas iis, ad excessum de se in similibus propensis, relaxare debet; & facta separatione bonorum administrationem suæ partis habet uxor, non vero alienationem invito marito, *Lege 26. Cod. de Jur. dot.*

Quær. 7. Quale Dominium habeant Clerici?

Resp. Prænot. Bona Ecclesiasticorum sunt triplicia, patrimonialia, quasi patrimonialia, & mere Ecclesiastica, ut dictum est Tract. III. *de var. stat. obligat. Vide ibidem.* Hoc notato.

Dico. Clerici bonorum patrimonialium, vel quasi patrimonialium plenum, ac perfectum habent Dominium; bonorum vero pure Ecclesiasticorum ligatum, quoad bona superflua, ita, ut de iis non licite, ut omnes conveniunt, & secundum multos nec valide disponere valeant, nisi ad pias causas. *Vid. Tract. de var. stat. oblig.* Dominium quoad suppellectilia Ecclesiarum pertinet ad cœtum, seu communitatem, vel conventum cujuslibet Ecclesiæ, quæ tamen pro arbitrio extingui, vel vendi nequeunt; potest ea Papa pro Ecclesiæ utilitate ad alias Diœceses, vel usus applicare, sicut & bona Ecclesiastica Principibus sæcularibus concedere, *Less.*

Quær. 8. Quinam animalium, gemmarum, metallorum, &c. acquirant Dominium?

Resp. Prænot. Animalia alia sunt natura fera, & sylvestria, ut cervi, &c. pisces, & aves. Alia mansueta, ut oves, gallinæ, &c. Alia cicurata, seu mansuefacta, ut cervi domi nutriti, pavones, columbæ, &c. hoc notato.

Dico. Facta Jure gentium bonorum divisione, quæcunque sub nullius sunt Dominio, Jure communi fiunt primo occupantis, *Lib. 1. ff. de acquir. poss.* talia sunt animalia natura fera, lapilli, gemmæ, & cætera in littore maris

inventa, exceptis in Gallia quibusdam piscibus, & quibusdam aliis rebus, quæ ad Regem pertinent, *Lud. XIV. 1681.*; lapidicinæ vero, fodinæ plumbi, ferri, &c. venæ auri, & argenti Jure naturali pertinent ad dominum fundi, quia sunt pars fundi, Jure autem gallico venæ auri, & argenti pertinent ad Regem, compensato damno fundi; sylvæ; & pascua, si proprium dominum non habent, pertinent ad Rempublicam.

Hinc: graviter peccant, & tenentur ad restitutionem 1. capientes gallinas, oves, &c. quantumvis aberrantes, vel feras in loco circumsepto, pisces in stagno; cervos mansuefactos remanentes prope domum domini libertate non integra recuperata; columbas in agris occidentes; nisi certo constet esse non habentis jus columbarii, quod omnes habent; nisi lex particularis obstet; eo tamen tempore, quo grave rusticis damnum inferunt, debent domi nutriri, ut putat Tournely; vel aliorum columbas in sua columbaria attrahentes illecebris, non vero si remaneant ob melius pabulum non expresse in hunc finem adhibitum, vel ob columbarium melius colocatum, & si his, terve non redierint ad priorem dominum; sunt occupantis, *Nav.* 2. Examen apum ex alieno alveo evolans, & facili prosecutione comparabile in conspectu proprii domini versans sibi appropriantes, secus si longe evaserit; tunc enim est capientis in proprio, vel alieno fundo. 3. Capientes cuniculos, phasianos, &c., qui magnis impensis nutriuntur, & non magis a suis dumetis discedunt, quam columbæ a columbario 4. Venantes, vel piscantes contra prohibitionem Reipublicæ, vel jus venationis habentis; graveque damnum inferentes magnam piscium copiam veneno, vel arte magica interficientes, vel maximam ferarum multitudinem necantes, graviter peccant, contra obedientiam, & justam Principis Legem; & seipsos, & suam familiam gravibus pœnis exponentes; non tamen tenentur restituere pro valore ferarum, sed pro spe lucri, & recreationis; *Sylv. Pont. & alii*; quia feræ, & pisces quotidie migrantes de uno feudo in aliud, & sub nullius Dominio existentes, fiunt etiam invito domino occupantis, possuntque illas ementes retinere: in magno saltu duæ, vel tres feræ non censentur magni momenti, ait *Lessius*. In Gallia linea piscatoria piscari licet in fluviis majoribus, seu navigabilibus, non vero retibus, nisi sint professione pisca-

cato-

catores, vel jus piscandi a Rege habeant, qui rerum communium, viarum, littorum maris, ac fluminum dominus est; nec in rivis minoribus, quarum jus piscandi ad particulares pertinet. 5. Peccant domini nimia ferarum multitudine magnam agris perniciem inferentes, & tenentur ad restitutionem rusticis, quamvis illis permittant feras in agris deprehensas occidere, nisi agros cum hoc onere iis divisissent. 6. Venantes a mense Majo donec peracta sit vindemia, & messis, vel alio anni tempore nemora, vineas, prata, agros notabiliter lædentes pro ratione damni restituere tenentur. 7. Feram in proprio fundo excitatam, multo magis vulneratam potest in alio fundo insequi; donec capta; vel omnino libera sit; *Henric. IV.*; fera autem læsa est vulnerantis, eamque cum probabili spe capiendi insequentis; etiamsi incidat in alterius laqueum; in dubio est possidentis, vel dividenda, quod securius est. Fera capta, vel piscis, est laqueum ponentis, nisi adhuc evadere possit, tunc enim est eximentis. 8. Surripientes quæcunque ligna invito domino ex sylvis Regiis, vel aliorum particularium propriis in quantitate pro furto sufficiente, & tenentur ad restitutionem, nisi contraria vigeat consuetudo dominis scientibus non reclamentibus, vel si essent ita pauperes, ut hyemem sine igne, & cibo calido transigere cogerentur, si tantum colligant minuta ligna pro proprio foco, vel caduci roboris humi jacentia; ut vepreta &c. quia dominus non potest esse rationabiliter invitus. 9. In sylvis communibus ob bonum commune prohibitis multas stirpes notabiles cædentes; vel pascentes, ubi multæ sunt juniores arbores; magnum, ac grave damnum Reipublicæ inferentes; & tenentur ad restitutionem pro ratione damni; si vero non ita graviter noceant, vel solum auferant ligna mortua, seu sicca adhuc erecta; vel in terra jacentia, peccant venialiter contra obedientiam, non vero graviter, nec tenentur ad restitutionem; quia cum sint bona communia, ad quæ quilibet incola jus suum habet, nulli stricte faciunt injuriam; si relinquant aliis sufficientia pro sua portione cædenda, *Sylvius apud Tourn.* non tamen idem licet extraneis.

Quær. 9. Quinam Thesauri, ac rerum inventarum acquirant Dominium?

Resp. Prænot. Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, (seu alterius rei mobilis, ut sunt gemmæ, va-

sa aurea, &c. cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat.

2. Res perdita est res nuper amissa; res vero derelicta, est res a domino abjecta, ita, ut eam in numero suarum rerum esse nolit. Bona vacantia sunt ab intestato decedente sine hærede relicta. His notatis.

Dico. 1. Thesaurus Jure Gentium est inventoris, Jure vero civili, si inveniatur in proprio fundo, est totus inventoris; si arte magica, totus Fisci, non tamen ante sententiam Judicis; quia est pœnalis. Si in fundo alieno casu fortuito inveniatur, media pars est inventoris, altera domini fundi; si sine consensu domini, totus est domini fundi, non tamen ante sententiam Judicis; quia etiam pœnalis est, sed solum dimidia pars. Si inveniatur in platea, foro, via publica fortuito, vel ex industria; standum est consuetudini loci; si in loco sacro fortuito, totus est inventoris, si data opera, dividendus cum Ecclesia, nisi obstent aliæ leges. In Gallia consuetudinaria, si thesaurus inveniatur in via publica, media pars est inventoris, altera Regis, vel viarum curatoribus (gallice *voyers*) Si in loco proprio pars est inventoris, altera Dynastæ (gallice *haud justicier*) vel Regis, si solus sit. Dynasta. Si in alieno fundo, una pars est inventoris, altera domini fundi, tertia Dynastæ. Si inveniatur post emptionem agri a sciente, vel ignorante thesaurum, totus est inventoris Jure communi; gallico vero media pars est Dynastæ: si inveniatur ante emptionem furtuito, dividendus est cum domino, & in Gallia tertia pars est Dynastæ, si data opera, totus est domini fundi Jure communi accedente sententia; ut supra. Si duo sint domini fundi, unus utile, alter directum habens Dominium, pars inter utrumque dividenda est.

Hinc: arcem certæ familiæ nobilis demoliendo inveniens vasa aurea ejusdem familiæ armis insignita, & ab ejus majoribus probabiliter abscondita, ea retinere potest, ut putat Lessius; quia longitudine temporis desierunt esse sub cujusdam Dominio: contrarium sentit Lugo, & hæredibus esse restituenda; quia cum a nullo alio fuerint præscripta, sub eorum manserunt Dominio, nec verus thesaurus est, cujus certus dominus sciri potest, quæ opinio securior est. 2. Crumena pecuniæ in domus angulo inventa, si domus continua successione in eadem familia man-

manserit, hæredibus est restituenda, si varii in ea fuerint locatores, ad pias causas distribuenda; quia cum non videatur antiqua ejus depositio, non thesauri, sed rei inventæ conditionem sequitur.

Dico. 2. Res inventa proprio restituenda est domino, & quidem propriis expensis, si sit malæ fidei inventor. Facta autem sufficiente inquisitione non comparente domino, pro Missis, vel pauperibus, vel ad alias pias causas impendi debet; quia hanc esse domini voluntatem, præsumitur, ut sibi, & Reipublicæ utiliori modo impendatur, vel si ipsemet inventor sit pauper, cum consilio Confessarii, vel Parochi retinere eam potest; vel quod securius est, alicui Ecclesiæ tradenda est cum onere restitutionis, si forte dominus compareat, *S. Th.*; bona vacantia ab intestato sine hæredibus a decedente relicta, Fisco Regio a Jure Cæsareo applicantur. Bona extraneorum, qui alibi nati (gallice *Aubains* dicti) Jure albinatus in Gallia Regi adscribuntur; ab hac Lege excipiuntur. 1. Legati Principium. 2. Mercatores extranei, animum ad sua revertendi habentes. 3. Mercatores Nundinas Lugdunenses frequentantes, quoad bona mobilia. 4. Studentes in Universitatibus. 5. Habentes infantes jure indigenæ donatos, vel qui actu sunt regnicolæ, licet alibi sint nati, ut vult *D. Argou*. 6. Vel habentes a Rege privilegium, ut quædam provinciæ vicinæ. Bona peregrinorum, ignoto hærede, ad pias causas ab Episcopo loci sunt eroganda, *Authent. omnes peregr*; bona derelicta sunt Jure Romano primo occupantis, Gallico vero dynastæ loci.

Hinc 1. res inventa mala fide, vel non adhibita sufficienti diligentia pro inquisitione domini consummata, vel ad pias causas data, propriis restitui debet impensis comparenti domino; post sufficientem vero inquisitionem, & bona fide sibi, ut pauperi applicata, si adhuc existat, vel ejus pretium, domino comparenti ipsius expensis reddenda est; si vero sit consummata, vel aliis pauperibus, vel ad pias causas impensa, ad nihil tenetur; quia utiliter, in quantum potuit, ac debuit, rem domini gessit; etiamsi adhuc apud pauperem extet; quia in negotiorum gestoris prudenter gesta debet habere rata. 2. Bona naufragantium, vel in mare projecta metu naufragii proprio restituenda sunt domino, deductis tamen expensis pro recuperatione eorum factis, *Authent. Navig. cap. de furt.* & si

sint

sint Christianorum, mala fide ea occupantes excommunicationem Bullæ *Cœnæ Domini* incurrunt; ubi viget; post annum vero, & diem a publicatione ad valvas Ecclesiæ de rebus inventis facta, domino non comparente; una pars est Regis, altera magno Admirali, seu Præfecto maris. Si res e fundo maris, vel in summis aquis fluctuantes extrahantur, tertia pars est extrahenti, reliquum proprietario; si non compareat elapso tempore; ut supra inter Regem; & maris Præfectum dividenda. Res hostium, & prædonum merces, vel vetitæ Fisco Regio addictæ sunt. *Constit. an. 1681. lib. 4. tit. 9.*

Quær. 10. *Quid sit Præscriptio; & quænam sit legitimæ Præscriptionis conditiones?*

Resp. prænot. 1. Bona fides est judicium prudens, & fundatum, quo quis prudenter existimat rem, quam possidet; esse suam, etsi forte non sit sua. Mala fides est notitia, vel dubium rei alienæ.

2. Breve tempus in præsenti materia est; quod minus est decennio; longum est decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes; longissimum est 30. vel 40. annorum; immemoriale; cujus initii non extat memoria, etiam apud senes. Præsentes sunt Jure communi; qui in eadem provincia sub eodem regimine vivunt; Jure vero Gallico; qui sub unius Ballivi, aut Senescalli jurisdictione morantur, licèt bona sita sint alibi.

3. Res mobiles sunt; quæ possunt loco moveri; ut pecunia, vestes; naves; debita, & actiones ad illa obtinenda; &c. Res immobiles sunt, quæ nequeunt loco moveri; ut ager, domus; &c. ad hæc reducuntur res, incorporales in jure dictæ; ut jura; actiones ad immobilia, beneficia; census; reditus, jus patronatus, ususfructus; fictione Juris Gallici quædam mobilia reputantur immobilia; ut tormenta bellica, seu falconia cujusdam domus campestriæ; ornamenta sacelli domestici, pisces stagni, columbæ columbariæ, cuniculi in cuniculario. *Livoniere pag.* 74.

4. Restitutio in integrum est prioris juris re integratio; qua tribuitur potestas rem suam sibi vindicandi. Præscriptio dicitur dormire, quando jam inchoata currere desinit ob impedimentum; quo ablato reviviscit; ita ut anni posteriores jungantur prioribus, non numeratis intermediis; dicitur vero interrumpi; quando inchoata ita cessat, ut

sit re-

si reviviscat, anni posteriores cum prioribus non continuentur. His notatis.

Dico. Præscriptio, seu usucaptio est acquisitio Dominii, per possessionem bonæ fidei tempore per legem determinato continuatam, ad quam quinque requiruntur conditiones; nimirum 1. res apta, & possideri non prohibita. 2. Possessio civilis proprio nomine continuata per se; vel per successorem. 3. Bona fides. 4. Titulus coloratus; vel si sit præscriptio temporis longissimi 30. vel 40. annorum, sufficit præsumptus. 5. Tempus a lege definitum; videlicet ad præscribendas res mobiles requiruntur inter præsentes cum titulo 3. anni, etiam Religiosorum, & Ecclesiæ cujuslibet etiam Romanæ; inter absentes quatuor anni. Ad res immobiles privatorum cum titulo inter præsentes 20. anni, saltem ordinarie; sine titulo inter præsentes, & absentes 30. anni, saltem in Gallia, alibi aliqui inter absentes sine titulo 40. annos requirunt; contra privilegiatos requiruntur quoad bona immobilia non iidem anni, sed contra Ecclesiam Romanam, & Papam 100. anni, contra alias Ecclesias, Monasteria, Hospitalia, & ad pias causas relicta 40. anni, *ita in Jure;* nisi obstet alia consuetudo. Præscriptio autem dormit 1. tempore belli, vel pestis, quando ob fugam jus non dicitur. 2. Contra impotentem agere, uti est pupillus durante pupillari ætate; absens ob publica regni negotia, ut legatus, captivus &c. interrumpitur, vel naturaliter, ut si possessor a rei possessione etiam vi ejectus, intra annum non potest restitui, *leg. 3. Cod. unde vi;* vel civiliter, per actum juridicum, puta per litis contestationem, si tamen actor rem non prosequitur, non interrumpitur; quia censetur suam agnoscere injustitiam.

Hinc: defectu rei aptæ non possunt præscribi res, quæ non ingrediuntur commercium privatorum, tales sunt, 1. loca sacra, templa, cœmetria; capella tamen in prædio laico cum illo præscribitur; *Pont.*; etiam res sacræ mobiles præscribuntur. 2. Jus decimarum a laico, nisi quoad quantitatem; & solutionis formam; vel Ecclesiæ unius contra aliam, vel si sint decimæ infeudatæ ante Concilium Lat. II. ann. 1179. & a laicis possessæ. 3. Jus patronatus sine titulo in Ecclesia non fundata a laico cum onere patronatus; cum titulo tamen colorato præscribitur 40. annis, & annexum bono laico tempore ordinario ita

illius

lius boni. 4. Fines Provinciarum, Episcopatuum, Parochiarum, si de ipsis constet, secus præscribuntur. 5. Obedientia Superioribus debita, libertas, res plurium indivisæ, res usibus publicis deputatæ, ut fontes, viæ publicæ &c. tributa, functiones publicæ, jus appellationis, &c. 6. Bona non valentium ea in judicio repetere, ut sunt mente capti, furiosi, filii sub potestate patris, bona uxoris administrationem illorum non habentis, pupilli, minoris, nisi ubi contra minores detur. 30. annorum præscriptio: possunt tamen ibidem restitutionem in integrum obtinere. 7. Res fisci, fundus in dotem datus, res furtivæ, quæ non præscribuntur, nisi triginta annis; & si jura videantur contraria, intelliguntur, non prescribi præscriptione ordinaria, sed longissima; *leg. omnes & leg. sicut in rem. Cod. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann. Tourn.*; in Gallia tamen res fiscales, & ad Dominium Regium spectantes nec 100. annis præscribuntur, nisi bona (gallice *du droit d'aubaine* dicta) 30. annis possessa antequam Dominio Regio fuerint unita, *ibid.* 8. in Gallia multis in locis non præscribuntur servitutes prædiales sine titulo, licet alibi præscribantur; nec jura publici furni, & molæ, nec solarium vectigal adversus fundi dominum, nisi quoad quotam ejus portionem 30. annis; præscribitur vero census annuus ex certa summa a pluribus annis etiam scienter debitus, & potest solum a quinque annis exigi, nisi antea in judicio fuerit petitus, *Lud. XII. an.* 1512.; census vero prædialis ad 29. annos prorogatur, & mala fide non præscribitur, *Pont. V. census, & V. præscriptio. cas.* 14.

Hinc. 2. Defectu possessionis, 1. Religiosus professus, usufructuarius, commodatarius, conductor, tutor, curator, non sibi, sed aliis præscribunt, quorum nomine possident. 2. Nec depositarius, colonus, creditor pignus habens, fur, &c. quia naturaliter solum possident. 3. Nec re possessa privatus, postea eam iterum juste possidens, eam præscribit annis prioribus; quia non est possessio continuata.

Hinc: Defectu bonæ fidei non præscribit. 1. successor universalis, ut legatarius, & donatarius universalis, aut hæres, si antecessor fuerit possessor malæ fidei; etiam si bona fide successerint, *Tourn. Pont. Laym. Dunod, & alii communiter*; quia *si defunctus initium justum non habuit*, ha-

hæredi bonorum possessori, licet ignoranti, possessio non prodest. §. *diutina instit. usucap. leg. 2. tit.6.*; quia possessio defuncti continuatur in hærede cum iisdem qualitatibus bonæ, vel malæ fidei, unaque est possessio, ac una fictione juris utriusque persona, etiamsi esset possessio 300. annorum, ait Layman, quia *successorem auctoris sui culpa comitatur, leg. 2. Cod. de acquirenda, &c.* & mala fides auctoris diffunditur in hæredem hæredis, *Lug.*; non sufficit tamen sola malæ fidei antecessoris suspicio; quia bona fides præsumitur, *Tourn.*; præscribit autem successor particularis antecessoris malæ fidei, ut legatarius, donatarius rei particularis, *Tourn. Dunod. & alii*; quia sua fide nititur, non antecessoris malæ fidei possessionem computando; antecessoris vero bonæ fidei possessionem ad suam computare licet, *Pont. & alii*; etiam præscribit communitas, licet antecessores fuerint in mala fide, *Dunod*; quia successores communitatis ignorantes malam fidem antecessorum non repræsentant fictione juris personas antecessorum, *ibidem*. 2. Non præscribit incipiens rem possidere cum notitia, vel dubio, an sit aliena; quia possessor malæ fidei nullo unquam tempore præscribit, *cap. vigil. extravagant, præscript. cap. poss. de reg. jur.*; non tamen nocet dubium possessioni superveniens facta debita inquisitione nullo errore deprehenso; quia melior est conditio possidentis, nisi habeat præsumptionem juris contra se; tunc non præscribit sine titulo colorato, nisi per tempus immemoriale, *Tourn.* 3. Nec præscribit possidens rem cum ignorantia vincibili esse alienam, vel etiam invincibili juris, si sit juris clari, *leg. 4. ff. de jur. & fact. ign.*; præscribit tamen fructus, etiam adhuc existentes, triennio, *Nav. & alii*; præcipue accedente locorum usu; quia circa fructus videtur esse error facti, cum existimet eos percipere ex re sua, *Tourn.*; non tamen impedit præscriptionem, si sit ignorantia invincibilis facti, vel juris non clari, seu dubii; quia vim veræ legis non habet, quæ debet esse clara, *Tourn. & alii*; sic invincibiliter ignorans, pupillum non posse rem suam alienare, eam non præscribit, sciens vero legem, & ignorans, esse pupillum, præscribit; *leg. 2. ff. pro empt.* §. 15.; & sciens rem usurariam non præscribi, ignorans vero invincibiliter ex censu personali ad nutum revocabili accepta esse usuraria, ea præscribit; quia in primo casu est ignorantia juris clari, in se-

secundo facti, & in tertio juris non clari, cum ex utraque parte sint graves auctores, & rationes. 4. Nec præscribit, putans, rem sibi non licere possidere, etiamsi erret, *leg.* 31. *si fur. ff. de usur.* Sciens autem, alterum in suo prædio habere jus servitutis rusticæ, illud præscribit altero eo non utente; quia cum eum non teneatur monere ad usum illius, non est in mala fide, *Tourn.*

Hinc: 4. Defectu tituli colorati, vel temporis a jure requisiti juris exemptione non præscribit Episcopus decimas, & parochias extra Diœcesim suam sine titulo colorato 40. annis; quia habet juris præsumptionem contra se, sed requiritur tempus immemoriale, *Tourn.*

Præscribitur vero 1. Beneficium cum titulo colorato per triennium a pacifico possessore. 2. Actio hypothecaria contra debitorem 40. annis. 3. Actio pro injuria ad pœnam uno anno. 4. Pœna criminum in Gallia in effigie affixa 30. annis, non affixa 20. annis, excepto crimine læsæ Majestatis primæ classis, & duelli. 5. Litis accessiones, ac impendia in quibusdam Parlamentis 20. in aliis annis, *Pont.* 6. Actio Medici, Chirurgi, Pharmacopolæ post annum a curatione in quibusdam locis, ut Parisiis, vel quorundam operariorum, & venditorum, post sex menses; quod tamen solum valet in foro externo, non vero conscientiæ, sed si constat de debito, debet solvi, quia Juris divini & naturalis, est, & mala fide præscribi nequit, non ita se habet census ex certa summa debitus, de quo supra, quia a Principe constitutus ab eodem ad certum tempus limitari potest. 7. Contra eum, qui media parte præscriptionis est præsens, altera absens debet proportionate tempus præscriptionis implere, videlicet medium contra presentes, & aliud medium contra absentes requisitum: sic contra bona transeuntia a privato ad privilegiatum, debet tempus ad præscriptionem contra privatos, & privilegiatos proportionari, prout successive ad illos transierunt.

Quær. 11. *Quomodo Præscriptione acquiratur Dominium?*

Dico. Præscriptione acquiritur rei Dominium tam in foro interiori conscientiæ, quam in foro exteriori justitiæ, etiamsi postea sciatur fuisse alienam; quia Respublica per Dominium altum potest illud pro bono communi, & civium pace transferre in alium, etiam invito Domino, *ita communis*; potest tamen eadem res aliquando

ex

ex justa causa recuperari per restitutionem in integrum a Principe, vel Republica concessam.

Hinc: 1. Sciens elapso præscriptionis tempore agrum bona fide possessum fuisse alienum, eum potest retinere, etiam in foro conscientiæ. 2. Completa præscriptione potest rem suam recuperare per restitutionem in integrum minor toto quadriennio, quo factus est major; pia loca per quadriennium a die notitiæ præscriptionis suorum bonorum, etiamsi esset 40. annorum. Majores post præscriptionem 10. vel 20. annorum, non vero post præscriptionem 30. vel 40. annorum, probantes omnino sine sua negligentia, aut cum probabili sua ignorantia peractam fuisse; quia Reipublicæ causa absentes, vel apud hostes captivi fuerunt, & hoc per quadriennium a notitia præscriptionis: in Gallia a Rege solo solet concedi restitutio in integrum, etiam per decennium, *Franciscus I.*

Quær. 12. Quibus aliis adhuc modis Dominium acquiratur?

Dico: Dominium ulterius adhuc acquiritur, 1. per alluvionem. 2. Per specificationem, faciendo ex aliena materia opus, vel speciem. 3. Per accessionem. 4. Per commixtionem, & confusionem. 5. Per ædificationem. 6. Per implantationem. 7. Per alveum. 8. Per insulam.

Hinc: 1. Quod per alluvionem vi aquarum insensibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, est domini fundi, cui fit adjectio; si vero sensibiliter incrementum patens, ac notabile repentine fiat, pertinet ad eum, a cujus fundo detrahitur, *Instit. leg. 2. tit. 1. num. 20.* In Gallia si a nemine repetatur, Regis est. 2. Per specificationem, si ex re, vel materia aliena species artificii, vel opus fiat, & ad priorem statum possit reduci, pertinet ad dominum materiæ; sic poculum ex alieno auro confectum est domini auri, tenetur tamen solvere artificium, nisi artifex mala fide egerit, *Tourn.*; si vero ad priorem statum non possit reduci, spectat ad speciem formantem; sic vestis ex aliena lana est conficientis, tenetur tamen solvere materiam: æquum autem etiam videtur, si pretium materiæ longe superet artificium, domino materiæ, & si artificium longe superet materiam, artifici attribuendum; sic vinum, quod fere sine labore fit ex alienis uvis, domino uvarum, & vas pretiose, elaboratum ex vili materia, artifici est adscribendum, *Tourn.* 3. Per accessionem, quod ornatus causa rei alterius adjicitur, est domino rei;

sic

sic pictura in aliena domo, pes additus statuæ est domino domus, vel statuæ; quia accessorium sequitur principale; nec impensas talis ornamenti solvere tenetur; nisi illud postulaverit, vel suis impensis procurasset: si tamen ornamentum rem pretio longe superet, fieret principale, & esset illud ponentis; quia ait lex: *ridiculum est, picturam Appellis in accessionem vilissimæ tabellæ cedere*. 4. Per commixtionem, si separari possint, ut duæ oves, debent separari; si non possint separari, ut vinum unius cum melle alterius, totum inde resultans pro rata dividi debet, *instit. cit.* 5. Per ædificationem, ædificans in proprio solo, sed ex materia aliena, ædificans cedit solo; tenetur tamen solvere materiam, & si mala fide egit, etiam lucrum cessans, & alia damna: ædificans in alieno solo propria materia, ædificium pariter cedit solo, sed dominus soli tenetur solvere materiam, & artificium, si ædificans bona fide egerit, si mala fide, nec diruta domo materiam vindicare potest ædificans, *leg. 38. ff. de rei vind.* in Gallia tamen materiæ, & impensarum pretium exigere potest, nisi fraus intercesserit, vel dominus fundi justa da causa vellet solum suum priori statui restitui, *Tourn.* 6. Per implantationem, & sationem, plantans alienam plantam in suo solo, vel suam plantam in alieno solo, si radices egerint, in utroque casu sunt domini soli; si radices non egerint, sunt ejus, cujus antea fuerant: eadem ratione frumenta solo cedere intelliguntur, *ita in leg. cit.* alienam tamen plantam in suo fundo transplantans, vel frumenta aliena seminans, tenetur de damno. 7. Per alveum Jure Romano, si fluvius priori alveo derelicto, alium quærat, vetus alveus cedit vicinis prædiis prope ripam: in Gallia vero, ubi majora flumina Regis sunt, alveus relictus Regis est; si autem fluvius non est navigabilis, prædiis vicinis cedit, *Decl. Reg.* 1683. 8. Per insulam, si in mari sit nata, fit occupantis Jure Romano, & nostro; si in flumine navigabili, pertinet ad Regem, in minoribus rivis, ad eos, quorum rivi sunt.

QUÆ-

QUÆSTIO IV.

DE CONTRACTIBUS IN COMMUNI.

Quæritur. 1. Quid, & quotuplex sit Contractus?

Resp. 1. Contractus est pactum ultro citroque obligans, vel alterutro tantum, obligationem pariens. Dicitur perfectus, vel onerosus, si ultro citroque obligationem pariat, & imperfectus, seu gratiosus, si alterutro tantum obligationem pariat, ut donatio.

2. Contractus dividitur in divinum, qui fit per vota; in Ecclesiasticum, qui fit in ordinibus, in professione Religiosa, & Baptismo; in diabolicum, qui fit cum dæmone per magiam; & in civilem, qui fit inter homines. Hic ulterius dividitur 1. in explicitum, qui fit explicita partium conventione; & in implicitum, qui fit tacita partium conventione, ut negotiorum gestione, hæreditatis additione, officii occupatione, sic Judices, Medici, &c. implicite se obligant ad moralem diligentiam, & ii, in quorum favorem illa exercent, ad justam remunerationem, & isti vocantur quasi Contractus, & habent obligationem justitiæ. 2. Dividitur in nominatum, qui proprium, & speciale nomen habet, ut venditio, locatio, &c. & innominatum, qui non proprium, sed tantum Contractus generice nomen habet, & sunt quatuor species, scilicet do, ut des, do, ut facias, facio, ut des, facio, ut facias. 3. Dividitur in nudum, qui caret omni firmamento, quo actionem civilem parere possit, licet obligationem naturalem pariat in foro conscientiæ, tales sunt omnes Contractus innominati, antequam ex altera parte impleantur, nisi accedat formula stipulationis, juramentum, &c. item omnes Contractus, qui rei traditione perficiuntur, antequam traditio fiat, ut donatio, mutuum, &c. & in vestitum, qui fit cum firmamento, cujus virtute actionem civilem parit, ut scriptura, stipulatione, testibus, juramento, quæ juris firmamenta sunt; vel additione Contractus nominati, ut principalis innominato; quia accessorius sequitur principale. 4. Dividitur in Contractum bonæ fidei; in quo Judex multa ex æquo potest judicare

inesse secundum bonam fidem, licet contrahentes nullam de iis mentionem fecerint; tales sunt emptio, locatio, conductio &c. & stricti juris, in quo Judex ad verba contrahentium adstringitur; tales sunt census, feudum, testamentum, mutuum &c. in foro tamen conscientiæ omnes ex æquo, & bono dijudicari debent. 5. Dividitur in purum, cui nullum additur accidens, & non purum, cui additur accidens, nempe dies, qua obligare debet, modus, causa, demonstratio rei, vel personæ, & conditio.

Quær. 2. Quinam valide contrahere possint, & quænam ad valorem Contractus requirantur conditiones?

Resp. Prænot. 1. Infans dicitur, qui nondum adimplevit septennium, sive mas, sive fœmina sit. Impuber, qui nondum complevit 14. annos si sit masculus, & 12. si sit fœmina; ambo, infans, & impuber, dicuntur pupilli, si desinant esse in potestate patris per ipsius mortem, vel avi paterni, vel per literas emancipationis. Impuber dicitur pubertati proximus, qui magis appropinquat initio pubertatis, quam termino infantiæ, sic masculus completo anno decimo cum dimidio, & fœmina completo nono cum dimidio, & antea dicuntur infantiæ proximi; puberes & minorennes dicuntur, mas a completo 14. & fœmina a 12. usque ad 25. completum, & postea ambo majores; aliquando ex consuetudine locorum etiam prius, ut anno 18. 19. 20. &c. & filiusfamilias, quandiu sub patris, aut avi paterni existit potestate, *Bill.*; infanti, ac impuberi, si sint pupilli, mortuo patre, & avo paterno, datur tutor, cujus primario est regere pupillum, & secundario illius bona; minorenni vero datur curator, cujus primario est curare bona minorennis, & secundario illius personam. Pupillo etiam invito, tutor est dandus, *leg. 2. ff. de tut.*; non vero minorenni curator, *§. item inviti instit. de curat.*; si tamen curatorem suscipit, vel testamento datur, cogitur ei subesse, *§. 1. instit. ibid.*

2. Obligatio triplex est, naturalis, quæ vi Legis naturalis quoad forum fori, & conscientiæ obligat, licet actionem in foro externo non tribuat. 2. Civilis, quæ vi legis positivæ in foro fori obligat, & actionem in foro externo tribuit. 3, Mixta, quæ in utroque foro obligat. His notatis.

Dico. Omnes, qui usum rationis, ac bonorum suorum liberam administrationem habent, valide contrahere possunt,

ſunt, niſi a lege prohibeantur. Ideoque ad valorem Contractus ſex requiruntur conditiones, videlicet 1. perſona ad contrahendum habilis, liberam bonorum adminiſtrationem habens, & a lege non prohibita. 2. Conſenſus verus liber, internus, ſigno tamen externo expreſſus, ſine dolo, vel errore circa ſubſtantiam, vel qualitatem in ſubſtantiam redundantem, vel in Contractus naturam. 3. Promiſſio, animo ſe obligandi, vel ſaltem vere promittendi cum ſcientia obligationem inde oriri. 4. Solemnitas ſubſtantialis ſub pœna nullitatis in quibusdam Contractibus, a jure præſcripta. 5. Cauſæ finalis, ſeu motivi principalis exiſtentia. 6. Conditionis honeſtæ, vel poſſibilis eventus: unde error, vel dolus circa ſubſtantiam rei, vel qualitatem in rei ſubſtantiam, vel naturam Contractus reduntantem, qualiſcunque ſit, etiam concomitans, Jure naturæ Contractum irritat; quia deeſt conſenſus; non vero error, vel dolus concomitans aut antecedens, etiam præbens cauſam Contractus, ſi fiat circa qualitatem rei accidentalem; quia non impediunt conſenſum circa ſubſtantiam, niſi cogitans de errore nollet contrahere, vel conſentire, niſi ſtante tali qualitate; quia tunc deeſt conſenſus: poteſt tamen Contractus, ſi ſit ſolubilis, reſcindi ad arbitrium decepti, ſi error antecedens cauſam Contractum proveniat ex dolo alterius contrahentis; quia decipiens ei fecit injuriam; non vero poteſt diſſolvi Contractus oneroſus, ſi error proveniat a propria decepti, vel tertii perſona; quia altera pars contrahens non fecit injuriam, ac proinde tenetur tantum eum ad æqualitatem reducere, & tertius deceptor reſarcire damnum ſecutum; quia eſt cauſa illius injuſta; Contractus tamen gratuitus, ut liberalis promiſſio, vel donatio poteſt reſcindi a decepto; quia cum a ſola ipſius dependeat voluntate, facta notabili in qualitate mutatione, cenſetur ſe noluiſſe obligare irrevocabiliter; nec Contractus initus ex metu, etiam gravi, injuſte a libero extrinſeco ad extorquendum conſenſum incuſſo a jure naturæ, vel poſitivo eſt irritus; quia metus non tollit liberum conſenſum; eſt tamen reſcindibilis ad arbitrium vexati, & in foro conſcientiæ, etiamſi metus eſſet levis, modo vere ſit cauſa Contractus; quia metus voluntarium ſaltem minuit, exceptis quibusdam Contractibus, qui ipſo jure ſunt irriti ex metu gravi initi, ut Matrimonium, Profeſſio Religioſa &c. non

vero ob metum levem, quia in re tanti momenti debuisset superari.

Hinc: 1. *Defectu personæ habilis*, invalide contrahunt 1. amentes, furiosi, infantes, sive sint pupilli, sive filiifamilias; quia præsumuntur in jure non habere judicium sufficiens ad contrahendum. 2. Invalide contrahit filiusfamilias pnber, vel pubertati proximus de bonis profectitiis, & adventitiis. 3. Pupillus, aut minorennis, etiam cum auctoritate tutoris, vel curatoris circa alienationem bonorum immobilium, vel mobilium pretiosorum, quæ servando servari possunt, ut gemmæ, aurum, sine decreto Judicis, 4. Tutores, & curatores cum suis pupillis, nisi essent plures tutores, vel curatores ejusdem, tunc consentiente uno, potest alter contrahere cum pnpillo, *Tourn.* 5. Uxorem circa bona communia, vel dotalia sine consensu mariti. 6. Religiosi sine consensu Superioris, ac ipsi Superiores, nisi juxta limites suæ administrationis. 7. Prodigi curatorem a Judice habentes. 8. Surdi, & muti, nisi habeant curatorem; quia omnes isti non habent liberam bonorum administrationem. 9. Morte condemnati, etiam per contumaciam, & non purgati, vel triremibus, aut exilio in perpetuum mulctati; isti tamen Matrimonium valide contrahunt, ut est Sacramentum, non tamen habet in Gallia effectus civiles, *Tourn.*

Possunt tamen valide contrahere, 1. impuber infantiæ vel pubertati proximus, filiusfamilias, & minorennis circa castrensia, vel quasi castrensia, & uxor circa paraphernalia, vel si speciali commercio cum consensu mariti vacet, *Tourn.*; vel etiam commercio communi, *Bill.*; quia maritus censetur consentire; & prædictorum bonorum liberam habent administrationem. Contrahit etiam filiusfamilias x delicto, vel damno per seipsum obligationem, non vero pater, si culpa ejus non intervenerit, §. *ult. instit.*; & potest contrahere de suis operis, eas locando; nec potest prohiberi, ne exeat e domo paterna, artem addiscat; honestum vitæ genus assumat, nisi forte pater inops ejus opera indigeat, *Laym. & comm.* 2. Potest obligari Contractu pupillus, sive sit infans, sive infantiæ proximus auctore tutore; non vero filiusfamilias infans, aut infantiæ proximus auctore patre, §. *sed quod*. 10. quia si tutor male consentiat, habet pupillus recursum & actionem in tutorem, non vero in patrem. 3. Valide

con-

contrahit pupillus, puber, aut pubertati proximus, seu minorennis cum auctoritate tutoris, vel curatoris de rebus mobilibus non pretiosis, & quæ servando servari nequeunt, saltem per triennium, ut frumentum, vinum &c. & minorennis non habens curatorem etiam solus valide contrahit, & obligantur naturaliter, ac civiliter, *ita in Jure*; habentes vero tutorem, vel curatorem sine illis solum contrahere possunt in suum commodum, id est obligant contrahentem civiliter ætate majorem, non vero ipsi obligantur civiliter, bene autem naturaliter; sic non potest mercator compellere pupillum, vel minorem ad solvendum pannum sine consensu tutoris, vel curatoris emptum, re non tradita; potest vero pupillus, vel minor obligare mercatorem, ut pannum emptum tradat oblata solutione promissa; potest etiam mercator traditionem differre, donec tutor, vel curator, vel etiam Judex, si opus sit, consentiat, vel Contractus juramento a pupillo, vel minore firmetur, & si hæc recusent, censentur dolo egisse, nec mercator obligatur, *Bill.*; creditor potest etiam tuta conscientia accipere, & retinere solutionem vi Contractus factam, donec Beneficio legis repetatur: quia est naturaliter debita; potest autem a pupillo, vel minorenni solutio repeti utendo exemptione legis, & facta coram Judice sufficiente condictione indebiti, & non obtenta restitutione, compensatione occulta uti, ut docet *Billuart*; quia injuste negatur, & vi legis restitui debet; vel per restitutionem in integrum, si se sentiat læsum, prout solet fieri in Gallia, *Tourn.*; non obtenta tamen restitutione in integrum, manet Contractus in vigore, nec potest in Gallia uti compensatione occulta. Imo aliquando pupillus, aut minor sine auctoritate tutoris, vel curatoris contrahens, obligatur etiam civiliter, 1. In quantum factus est ditior; ut si empto vino non soluto; & bona fide consumpto, parcat proprio. 2. Si res tradita dolo perierit. 3. Si minorennis Contractum juramento firmaverit, etiam de alienatione immobilium, *Billuart.*; quia juramentum supplet ætatem, *leg. si minor*, *& leg. Sacramenta Cod. lib.* 2. 4. Si minorennis Religionem sit professurus; quia absque auctoritate curatoris potest omnia bona alienare, etiam sine beneficio restitutionis in integrum, cum per professionem censeatur mori, *ita in Jure*. 5. Si negotietur, vel mercaturam exerceat; quia quo-

ad mercaturam concernentia censetur majorennis, *Statut. 1673. tit. 1. art. 1. apud Tourn.*

Hinc. 2. *Defectu consensus*, 1. invalida est venditio gemmæ pro vitro, & debet restitui, vel pretium augeri; & invalide contrahit matrimonium cum Catharina, quam putavit esse Joannam, licet Catharinam libentius duxisset; quia in utroque casu error est circa substantiam; nec obstat, quod in ultimo sit ignorantia concomitans. 2. Donans Paulo principaliter, quia eum credidit pauperem, vel suum consanguineum, cum tamen non sit, invalide donat, debetque summa donata restitui; quia qualitas habens rationem motivi principalis redundat in substantiam. 3. Invalide donat, quod tantum locare voluit; quia error cadit in naturam Contractus. 4. Econtra valide dat Eleemosynam pauperi, quem credidit probum, qui non est, licet non dedisset, si improbum scivisset; quia qualitas erroris non est finis principalis; sic valide quis vendit merces vitiosas pro bonis; quia error est circa qualitatem accidentalem; potest tamen rescindi ad arbitrium decepti, vel ad pretium justum reduci: Matrimonium tamen initum cum paupere, quam contrahens credidit divitem, vel professio emissa in Religione rigorosa, quam quis putavit minus rigorosam, non possunt rescindi; quia sunt Contractus indissolubiles; nisi explicite noluisset aliter consentire, quam sub dicta conditione. 5. Emens equum senem, quem propria experientia credidit, vel ab alio audivit esse juvenem, illum retinere tenetur, nec potest emptio rescindi; quia venditor non fecit ei injuriam, sed a seipso, vel alio fuit deceptus; potest tamen contractum ad pretium justum reducere; donans vero equum juvenem, quem credidit senem, & inutilem, potest illum iterum repetere; quia est Contractus gratiosus. 6. Metu mortis ita perterritus, ut ratione turbatus dederit latroni crumenam, invalide dedit; si adhuc autem sibi præsens fuerit, valet donatio, potest tamen rescindi ob injuriam passo. Vide plura de metu in Tract. de Act. human.

Hinc 3. *Defectu animi se obligandi, vel sincere promittendi*, non obligatur 1. solum proponens. 2. Ficte promittens; obligatur tamen ad damna inde secuta, 3. Promittens animo se non obligandi; quia in re solum est proponens, promittens tamen ficte committit mendacium,

&

& sub mortali tenetur ad damnum. 4. Obligatur autem promittens animo non implendi; vel nude sine alia intentione promittens; quia promissio ex se obligationem parit.

Hinc 4. *Defectu solemnitatis*, 1. nullum est matrimonium clandestinum, ubi viget Concilium Trid. 2. Testamentum sine testibus, vel aliis requisitis. 3. Acquisitio sine titulo, vel præscriptione, &c.

Hinc 5. *Defectu causæ finalis*, invalide promittit quis bona matri propter infantes, si sit sterilis, nec tenetur ea illi dare, quia deficit causa finalis; valet tamen Eleemosyna data simulanti majorem paupertatem, quam in re habet, potestque illam retinere; quia est tantum causa impulsiva.

Hinc 6. *Defectu conditionis honestæ, vel possibilis*, 1. nulla est promissio certæ summæ pecuniæ pro occisione inimici, vel pretii pro turpi concubitu; quia directe allicit ad peccatum, *leg. gen. ff. de verb. oblig.* An autem valeat perpetrato crimine, divisi sunt auctores. Vide infra de promissione; valet tamen promissio matrimonii, & dispositiones ultimæ voluntatis sub conditione turpi, vel impossibili; quia a lege habentur pro non adjectis, & quoad dispositiones ultimæ voluntatis, etiamsi quis nollet consentire, nisi sub illis conditionibus; quia jus potest supplere consensum quoad bona temporalia, non autem quoad matrimonium; sic in jure legatum factum virgini, si non nubat, valet, etiamsi nubat, non vero factum viduæ; quia conditio habetur in jure pro turpi respectu virginis, non vero respectu viduæ, cujus matrimonium varias sæpe causat familiarum perturbationes: sic legatum sub conditione, si Religionem non ingrediatur, vel si nupserit, valet, etiamsi Religionem ingrediatur, vel non nubat, quia ambæ conditiones a jure a jure habentur turpes, cum a statu perfectiori retrahant.

Quær. 3. *An omnis Contractus validus obliget, & invalidus addito juramento fiat validus?*

Dico. Omnis Contractus validus, etiam nudus parit in foro conscientiæ obligationem; quia Lex divina, & naturalis obligat ad servandam fidem datam, in foro vero externo nudus non obligat, *leg. jur. gent. ff. de pact.* nec tribuit actionem, nisi juramento, vel alio juris fulcimento firmetur; quia tunc in foro externo probari pos-

ſunt. Contractus ex natura invalidus non poteſt juramento fieri validus, quia ejus naturam non mutat; ſed ſolum obligationem Religionis inducit, ſi ſit de re licita: Contractus vero ſolo jure poſitivo irritus aliquando juramento firmatur, ita, ut etiam relaxato juramento adhuc valeat, videlicet, quando irritatio Contractus principaliter a lege facta eſt propter utilitatem privatam contrahentium, modo abſit injuſtitia, & juramentum non vi, metu, vel dolo ſit extortum; tunc enim relaxato juramento manet Contractus irritus, & ſi juramentum errore circa ſubſtantiam ſit factum, erit nullum; quia non obligat ultra intentionem; aliquando autem Contractus non firmatur juramento, nempe quando irritatio Contractus principaliter eſt facta propter bonum commune; quia tunc eſſet de re illicita.

Hinc 1. Qui juravit, ſe uſuram in neceſſitate ſoluturus tenetur eam vi juramenti ſolum ſolvere; non tranſit tamen obligatio ſolvendi ad hæredes; quia obligatio ſolius juramenti eſt perſonalis. 2. Qui juravit latroni, ſe pecunias ſoluturum, nec eas repetiturum in judicio, nec juramenti relaxationem, nec eum coram Judice accuſaturum, vel denunciaturum, quoad omnia illud ſervare tenetur; quia juramentum ſine peccato quoad omnia ſervare poteſt, & debet; niſi cedat in damnum publici; cum idem crimen ab eodem reiterandum prævideatur, vel niſi juridice interrogetur; quia tunc juramentum non eſt vinculum iniquitatis. 3. Juramenta puberum ſponte facta ſuper Contractibus rerum ſuarum non retractandis ſecundum jus. *leg. 2. Cod. ſi adverſus vend.*) inviolabiliter cuſtodiri debent; licet alio jure eorum Contractus ſint invalidi: quia in eorum privatam utilitatem eſt latum. 4. Clericus juramento firmans promiſſionem comparendi coram Judice ſæculari in pure ſpiritualibus, non tenetur comparere; quia promiſſio ejus alia lege pro communi utilitate Status clericalis lata, eſt nulla.

Quær. 4. Quomodo Contractus non puri obligent?

Dico. Contractus non puri diverſimode obligant. 1. enim Contractus ad diem certam, ſtatim obligat, non tamen debitor tenetur eum ante diem determinatam implere; ad tempus autem incertum non obligat, niſi impleto tempore. 2. Contractus ſub modo ſtatim obligat; non tamen irritatur, ſi modus non ſervetur; quia ſe habet, ut ali-

aliquid adjacens dispositioni principali, nisi expresse noluisset contrahere, nisi sub eo modo. 3. Contractus ad causam non valet deficiente causa finali, bene autem, si deficiat solum impulsiva. 4. Contractus ad demonstrationem cum errore circa substantiam, vel personam est invalidus, non vero circa accidentia. 5. Contractus ad conditionem, si conditio sit de præsenti, vel præterito, valet, si existat, secus, si non existat; vel si sit de futuro necessario, statim obligat; quia censetur præsens, si sit de futuro contingenti, suspenditur usque ad ejus eventum; si sit de re impossibili, vel re turpi est nullus, excepto matrimonio, & dispositionibus ultimæ voluntatis, in quibus a jure habentur pro non adjectis, nisi quis alio modo consentire noluisset; tunc matrimonium non valeret saltem in foro conscientiæ; quia lex consensum in eo requisitum supplere nequit, ut supra dictum est.

Hinc 1. Promittens certam summam in die Paschatis solvendam, statim obligatur, non tenetur tamen solvere ante prædictam diem; qui vero promittit 10. aureos, cum navis exspectata ex Indis advenerit; non obligatur ante adventum ejus; quia æquivalet promissio Contractui conditionato. 2. Legatum factum cum onere certarum Missarum singulis annis, non potest repeti ab hærede, si non dicantur: sed cogere potest legatarium ad illas dicendas; quia onus illud est modus solum adjectus. 3. Legatus Titio Stichum, quia ejus negotia egerit, vel ejus patrocinio a capitali crimine fuerit liberatus, valet, licet neutrum gesserit, *Instit. leg.* 2. *tit.* 20. §. 31.; quia prædictæ causæ habentur a jure pro impulsivis: non vero valeret, si essent finales; in dubio vero præsumuntur impulsivæ. 4. Si quis leget Petro centum aureos, quos debet Paulus, vel qui sunt in certa cista, nullum est legatum, si Paulus nihil debeat, vel nihil sit in cista; si vero debeat, sed tantum quinquaginta, vel tantum quinquaginta sint in cista, valet; quia in priori casu est error demonstrationis circa personam, vel substantiam, in posteriori in accidente; qui dicit taxate, lego centum nummos, qui sunt in hac arca, tenetur tantum ad centum, licet plures insint; qui vero dicit demonstrative, do pecuniam in hac arca, quæ constat centum aureis, tenetur ad totum, licet ducenti in ea contineantur; quia in priori constat mens legatoris, in isto est error circa accidentia.

Quar.

Quær. 5. *Quid, & quotuplex sit Culpa?*

Resp. Culpa est omissio diligentiæ, vel advertentiæ, qua alicui damnum creatur. Alia est theologica, quæ est coram Deo, & in conscientia peccatum mortale, vel veniale. Alia civilis, seu juridica, quam jura pro foro externo supponunt, etiamsi peccatum non sit, & hæc communiter triplex est, videlicet, culpa lata, quæ est omissio diligentiæ, quam communiter homines diligentes ejusdem conditionis adhibere solent, ut si quis rem commodatam foris ante ostium relinquat. 2. Culpa levis, quæ est omissio diligentiæ, quam diligentiores adhibere solent, ut si quis rem commodatam in suo cubiculo relinquat, sed non clauso ostio. 3. Levissima, quæ est omissio diligentiæ, quam diligentissimi adhibere solent, ut si quis ostium cubiculi claudat, sed non observet, an sera bene fuerit inducta; his additur 1. culpa latissima, quæ est dolus apertus, id est operatio, vel omissio damnosa ex intentione ut alius decipiatur, & damno afficiatur: ut si miles fingat se dormire, ut hosti accessum præbeat. 2. Culpa latior, quæ est dolus præsumptus; ut si sciens, & valens non impedit hostem urbem ingredi; dolus vero in genere est quævis machinatio ad decipiendum.

Quær. 6. *Ex qua culpa in Contractibus oriatur restitutionis obligatio?*

Dico. Ad inducendam restitutionis obligationem ex Contractu, vel quasi Contractu, id est, ex officio, sufficit culpa civilis, licet nulla sit Theologica; quia vi Contractus, vel officii implicite se obligat ad eam diligentiam, & conditiones, quas lex imponit; & quidem 1. cum Contractus cedit in commodum solius dantis, ut in deposito, requiritur culpa lata, vel dollus apertus, vel præsumptus, *Instit. L. 3. tit. 15. §. 3.*; nisi seipsum pro deposito obtulerit, vel aliquid pro ejus custodia acceperit, tunc tenetur ex culpa levi, *cap. 2. de depos.*; vel si res ita sit pretiosa, ut diligentissima custodia indigeat, vel de ea pactum sit, *leg. 1. ff. depos.*; vel deposita sit solum in favorem depositarii, ut ea utatur, *L. 4. reb. cred.*; in utroque casu tenetur ex culpa levissima. 2. Si cedat in solius accipientis utilitatem, ut in commodato, ex culpa levissima, non autem ex casu fortuito, *cap. un. de commod.* 3. Si utilitatem utriusque, ut in locatione, ex culpa lata, & levi, non autem levissima, *Lege eadem*; in nullo vero Contractu ex casu fortuito; quia res perit domino suo nisi cul-

culpa, vel mora quam ob apud dominum non periisset, vel conventio de casu fortuito, intervenerit. 4. Ex quasi Contractu, cum quis ex officio aliquid facit in utilitatem alterius sine mercede, tenetur solum ex culpa lata, vel dolo; si sit mercede conductus, ut famuli, Medici, Advocati, negotiorum gestores, &c. ex culpa levi, non vero ex levissima, nisi res sit tanti momenti, ut ex natura sua summam cautionem exigat, vel in arte sua peritissimum se obtulerit, vel quis, v. g. aurigæ, nautæ, stabulario rem expresse custodiendam tradiderit, *L. 4. Digest. tit. 9.*; tunc enim accipiens ad majorem diligentiam, quam ordinariam se obligare censetur; extra Contractum vero requiritur culpa theologica.

Hinc 1. tenentur ad reparationem damni, sartores, molitores, caupones, aurigæ, nautæ, si res, quas ratione sui officii apud se deponi viderunt, pereant eorum culpa, etiam levi, quia, v. g. domus nocte non fuerit clausa; caupones, aurigæ, nautæ, etiam ex levissima, si res ipsis expresse fuerint traditæ custodiendæ, *L. 4. Digest. tit. 9.* 2. Tenetur ad damnum, speculum pretiosum non omni diligentia adhibita transportando, frangens; Advocatus litem maximi momenti defectu maximæ diligentiæ perdens; Aurifex gemmas pretiosas apud se depositas in cubiculo suo clauso quidem ostio, sed non probata sera, propterea amittens, quia sunt res maximam curam exigentes. 3. Furto perdens equum commodatum pro vindemiis ante vineam sine custode relictum; quia tenebatur ad summam diligentiam. 4. Horologium manuale aureum apud se depositum secum per sylvam sumptum per latrones ablatum; vel a domino repetitum, & non tempore debito restitutum incendio amittens, quia illud per locum periculosum deferens, vel non restituens, est in culpa. Pecuniam apud se depositam, etiam de consensu domini negotiationi exponens, & casu fortuito perdens; quia inducit rationem mutui, & perit ipsi tanquam domino; secus, si cum alia sua pecunia deposita furto fuisset ablata, nisi pro mercede custodiisset, tunc enim ad majorem tenebatnr curam. 6. Librum commodatum remittens domino per famulum alias pro fidelissimo recognitum, & libro in via ab eo amisso, non tenetur restituere alium, vel illius pretium; quia, cum summa censeatur adhibita diligentia, perit domino. 7. Qui rem suam simul, & alienam ab incendio liberare nequit, si aliena sit

sit commodata, debet illam præferre propriæ, si sit deposita, potest res suas etiam minoris valoris præferre, & si sit locata, res proprias majoris, vel æqualis. non vero vilioris valoris; quia in primo casu maximam, in secundo æqualem, & in tertio majorem tenetur adhibere diligentiam, quam pro propriis, saltem vilioribus.

QUÆSTIO V.

DE CONTRACTIBUS IN PARTICULARI.

Quæritur. 1. Quid sit Promissio gratuita, & quomodo obliget?

Dico. PRomissio gratuita est deliberata, & spontanea fidei obligatio facta alteri de re bona, possibili, a promissario acceptata; & sic sumpta obligat ex justitia; quia promittens dat promissario acceptanti jus verum in rem promissam, & quidem ex genere suo sub mortali in materia gravi, quæ debet quatruplo esse major, quam in furto, *Less.*, *Tourn.*; quia, cum jus ex promissione sit imperfectius, minor censetur injuria; Promissiones tamen ordinariæ plerumque non obligant ex justitia, nec graviter; quia promittens liberaliter plerumque non intendit se obligare, nisi ex honestate morali fidelitatis; quæ solum sub veniali obligat, *Bil.*; & per accidens sub gravi ad reparationem damni; quia illius causa esse potest.

Hinc 1. Promissio graviter ex justitia obligat pro gravitate materiæ. 1. quando promissionem firmat juramento; vel quando promittit stipulando; vel coram Notario, aut testibus ad id assumptis; vel per scripturam, seu chyrographum; vel si dicat, me obligo, quantum possum; quia censetur velle in his circumstantiis se graviter obligare, & transit obligatio ad hæredes promittentis, sicut & jus acquisitum promissario. 2. Promissio animo solum ex honestate se obligandi facta, non nisi sub veniali obligat; & facta ex metu etiam levi potest rescindi, saltem in foro conscientiæ; quia non censetur, se irrevocabiliter voluisse obligare, nisi juramento firmetur; quia tunc obligat vi juramenti, nisi relaxetur, 3. Promissio nulla est,

est, si sit facta de re jam alteri promissa, vel illicita, aut impossibili; valet tamen de minori bono respectu hominis, cui potest esse acceptius. 4. Si non sit acceptata saltem tacite, non obligat ex justitia, bene autem ut simplex pollicitatio ex veracitate, *leg. 1. de pollic.* potest tamen revocari ante acceptationem, *L. interest, Cod. si quis, &c.*

Quær. 2. An promissio sub conditione operis turpis facta, sit valida, & obliget?

Dico. Promissio de re illicita, vel sub conditione operis illiciti ipso Jure naturali, ac divino est est nulla; quia ad malum allicit, & Lex dicit: *novimus generaliter, turpes stipulationes esse nullius momenti, L. 26. ff. de verb. oblig.* An autem impleta conditione obliget, graves sunt utrinque Auctores, & rationes; conveniunt tamen communiter, 1. prætium pro re turpi acquisitum retineri posse; quia Lex 4. *ff. de Condict.* ait: *quod meretriici datur, repeti non potest, licet enim turpiter facit, quod sit meretrix, non tamen turpiter accepit, cum sit meretrix*, & quia dominus libens, volensque dedit. 2. Non dari in foro externo actionem ad acquirendum pretium pro re turpi promissum, etiam impleta conditione; quia Lex 125. ait: *pacta, quæ contra Leges, Constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habent.* An autem in foro conscientiæ obliget, ita, ut pretium pro re turpi promissum impleta conditione turpi exigi, & solvi debeat, manent divisi. Videtur rationi conformius obligare ad pretium promissum pro rebus ex se licitis, & solum ratione circumstantiarum, & per accidens malis, ut pro veste in Dominica facta; quia obligatio cadit in ipsum opus ex se licitum, proinde Jure naturæ valet; non vero obligare pro rebus intrinsece malis, ut pro occisione inimici; quia promissio cadit in ipsum opus ex se malum, ac proinde Jure naturæ est invalida, & nec in foro conscientiæ, etiam commisso crimine, obligare potest; *non enim firmatur tractu temporis, quod ab initio non subsistit, reg. jur. in 6.* & datio, ac acceptio ante opus jure est nulla, ac proinde etiam postea, nisi liberaliter detur; & si obligaret, ad idem peccatum magis continuandum alliceret. Nec valet promissio contra bonos mores civiles facta, sed ipso jure est irrita; quia invalida est Promissio non testandi, vel non instituendi, nisi talem personam, *leg.*

pacta

pacta Cod. de pactis; quia libertatem disponendi de rebus suis adimit; & invalida est promissio beneficii nondum vacantis, *Con. Later. III. c.* 8.

Hinc 1. Promissio pro occisione inimici, vel pro turpi commercio, non obligat, nec in foro conscientiæ, etiam crimine commisso, ut videtur docere Tournely, & P. Gervasius, ac alii; quia Jure naturæ invalida est Promissio, nec tenetur solvere opus, quod alter, licet petitum, debuisset omittere, nec opus turpe, ut peccatum, mercede dignum est; videtur tamen obligari, si commisso crimine promissionem renovasset; quia tunc esset promissio liberalis. 2. Promissio facta sartori pro veste in Dominica facta, vel fabro pro ense, pro duello, vel ad inimicum occidendum vendito, militi pro bello injusto conducto, est implenda, ita communis hominum sensus; quia obligatio cadit in ipsam rem ex se vendibilem, non vero in circumstantiam illicitam, licet graviter peccent, & teneantur ad damnum: aliud esset, si ob has circumstantias v. g. quia vestis facta est in Dominica, vel ensis pro duello venditus, majus pretium promisisset; quia tunc nec ad id, quod majus est, obligari videtur. 3. Histriones, vel meretrices turpi exercitio acquisita, restituere non tenentur; quia ea retinere Lex permittit; a Confessariis tamen obligandi sunt, ut pro sustentatione non absolute necessaria pro pœnitentia pauperibus erogent. 4. Sub promissione matrimonii corrumpens virginem tenetur eam ducere, non præcise, quia conditio turpis est impleta; sed quia Lex in pœnam sic statuit, & vix alio modo omne damnum resarciri, & peccato melius remedium afferri potest. 5. Dos meretrici commisso crimine pro honesto matrimonio promissa, dari debet; quia est subsequens crimen, & sine crimine novo, Promissio impleri potest.

Quær. 3. Quomodo cesset obligatio Promissionis valida?

Dico. Obligatio validæ Promissionis quatuor cessat modis, 1. remissione promissarii. 2. Desitione causæ finalis. 3. Mutatione insperata, ac notabili status rei promissæ, vel personæ promittentis; quia tales casus comprehendere noluisse censetur, ut si res fiat illicita, inutilis promissario, impossibilis moraliter, vel noxia promittenti, vel promissario. 4. Non servata fide reciproca. 5. Conditione non impleta.

Hinc: non tenetur stare promissis, 1. Promittens virgi-

ni

ni pauperi dotem: si postea improvise per notabilem hæreditatem facta sit dives. 2. Promittens tali die, se culturum alterius vineam; si postea uxori improvise ægrotanti inservire debeat. 3. Pollicitus alteri pecuniam mutuo daturum, si postea ob incendium propriæ domus ipsemet illa indigeat. 4. Promittens alteri ensem, si postea innocentem eo occisurum prævideat; nec obligant prædictæ promissiones addito iis juramento; quia juramentum promissiones non firmat, nisi in eo sensu, quo factæ sunt.

Quær. 4. *Quid, & quotuplex sit Donatio gratuita?*

Resp. 1. Dominatio gratuita est rei, vel juris alicujus gratuita concessio; differt, 1. a promissione, quæ est fidei obligatio, Donatio vero rei concessio. 2. A pollicitatione, quæ est nuda promissio nondum acceptata. 3. A stipulatione, quæ fit interrogatione, & responsione.

2. Donatio dividitur, 1. in realem, seu perfectam, quæ fit rei traditione, & in verbalem, seu imperfectam, quæ fit solis verbis sine traditione, hæc confert solum jus ad rem; realis vero jus in re. 2. Dividitur in pure liberalem, quæ nequidem gratitudinis obligationem supponit; & remuneratoriam, quæ supponit obligationem gratitudinis. Si allicui prohibeantur Donationes, non prohibentur remuneratoriæ. 3. In Donationem inter vivos, qua datur aliquid, ut se vivente sit donatarii; & mortis causa, qua vult, rem non nisi post mortem suam esse donatarii.

Quær. 5. *Quanam ad valorem Donationis requirantur conditiones?*

Dico. Ad valorem Donationis inter vivos quatuor requiruntur conditiones, videlicet, 1. ut donator sit habilis ad donandum, habeatque rei donandæ dominium, liberamque administrationem. 2. Ut donatarius sit habilis ad recipiendum. 3. Ut res donata non sit alteri obligata. 4. Ut fiat solemnitatibus a jure præscriptis, quæ sunt, 1. ut fiat coram Notario in forma Contractuum ordinaria, *Edict. Lud. XV. an.* 1732. 2. Traditio realis, vel juris fictione, tradendo dominium directum retento utili, ubi usu recepta est, *Tourn.* 3. Acceptatio, & quidem in Gallia expressa, facta coram Notario per se, vel per Procuratorem ad hoc generaliter, vel particulariter assignatum, *Edict. Lud. XV. an.* 1731. *art.* 5. *&* 9.; non vero sufficit facta a Notario nomine donatarii, *Tourn.*; nec sufficit facta a mino-

minoribus sine consensu tutoris, nec uxoris sine auctoritate mariti, nisi quoad bona ipsi pro paraphernalibus donata, *Edict. cit.*; valet tamen Donatio utrique facta solo marito acceptante, & Donationes mutuæ, vel per contractum matrimonialem in linea directa sine acceptatione, vel saltem sufficit ea, sine qua tales contractus non subsistunt, *ibid.* 4. Insinuatio apud tabularium forensem facta in acta publica tam donationis, quam acceptationis, etiam pro minoribus, & eorum privilegiis gaudentibus, ut sunt Ecclesiæ, Monasteria, Communitates, &c.; nec eos excusat incuria tutorum; excipiuntur tamen donationes rerum mobilium de manu ad manuum, vel summæ mille libras non excedentis semel solvendæ, *Edict. cit.*

Hinc 1. *defectu personæ habilis*, invalidæ sunt donationes, quas faciunt, 1. infantes, amentes, &c.; quia carent ratione. 2. Prodigi a Magistratu curatorem habentes, pupilli minorennes, filiifamilias, nisi de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus. 3. Uxores, nisi de bonis paraphernalibus; quia circa alia bona non habent liberam administrationem: Possunt tamen minorennes donare secundum decentiam status sui, prout aliis paris conditionis permitti solet, & si excedant, raro mortaliter peccant, *Bill.*; quia neminem damnificant; & dona accipientes ea retinere possunt, donec beneficio legis repetantur; *ibid.*; possunt etiam uxores donare moderate de bonis communibus, vel dotalibus ex tacito consensu mariti, vel ipso invito irrationabiliter, ut si sit nimis tenax, nullasque vellet facere donationes remuneratorias, Eleemosynas moderatas, vel nollet succurrere parentibus suis, vel uxoris, vel prolibus ex priori matrimonio; vel quæ sibi subtrahit de honesta sustentatione, ornatu, recreatione; quia non est ancilla, sed socia domestica administrationis particeps. 4. Nec valent donationes inter conjuges, sed revocari, vel irritari possunt, *Leg.* 1. 2. & 3. *de Donat.*; quia mutuo amore se spoliarent, vel continuo rixarentur: nisi juramento, vel morte firmentur; in Gallia tamen non valent mortis causa, nisi per contractum matrimonii, & tunc valent etiamsi sint omnium bonorum, etiam futurorum; non vero valent alibi, si sint excessivæ, & 500. solidos excedant sine licentia Judicis; valent tamen si non sint notabiles, vel pro dignitate, vel officio mariti, vel si sint remuneratoriæ, ut viri senis uxori juveni, igno-

ignobilis nobili, *Less.*, vel in Gallia per contractum mutuum usufructus bonorum communium, alterutro, e vita decedente, *Feriere*. 5. Invalidæ sunt donationes inter sponsum, & sponsam sine consensu parentum, inito jam contractu coram Notario; valent tamen antea factæ, *Pont.* 6. Donationes patris in filium nondum emancipatum, saltem irrevocabiliter; valent tamen, si sint remuneratoriæ, juramento, vel morte confirmatæ; non vero in Gallia, ubi donationes inter vivos invalidæ, nec mortis causa valent, *Edict. Lud. XV. ut supra*. Valent tamen matris in filium, *P. Gerv.* & filii etiam non emancipati factæ patri de bonis castrensibus, *Bill.* quia nullibi in jure irritantur. 7. Nec ullas possunt Religiosi privati donationes, ne quidem remuneratorias, vel Eleemosynarias facere, nisi de expressa, vel in quibusdam circumstantiis tacita, aut præsumpta suorum Superiorum licentia, præsertim de sibi collatis a parentibus, amicis, vel industria acquisitis, & debent fieri modeste, ac discrete ex causis ex sui natura actum virtutis, vel meriti continentibus, *Urb. VIII.*; ut gratitudinis, conciliationis, benevolentiæ propriæ, vel conservandæ erga Religionem, *ibid.* Nec Prælati de bonis communibus, nisi simili fine honesto de bonis mobilibus pretiosis, non vero immobilibus, nisi de licentia SS. Pontificis *Paul. III.* Nec Communitas Religiosa, *Bull. ambitiosæ*; ubi istæ Bullæ sunt receptæ; & officiales, ut sunt Procuratores ex tacito Superiorum consensu juxta limites suæ administrationis, ac consuetudinem; nec Novitius potest dare sua bona Monasterio, nec aliis, nisi intra duos menses ante professionem, *Conc. Trid. Sess. 25. cap. 16.*

Hinc 2. *Defectu recipientis*, invalidæ sunt donationes, 1. factæ iis, qui certam in donatores habent auctoritatem, ut curatoribus, & tutoribus, & eorum uxoribus a pupillis, nisi rationem jam reddiderint; vel Conventui, aut Ordini a Novitiis, Confessariis, vel eorum Ordini a Pœnitentibus, nec Medicis, Chirurgis, Pharmacopolis, Advocatis, Procuratoribus, a suis clentibus, nisi titulo consanguinitatis, antiquæ necessitudinis fiant, vel limites justæ gratitudinis non excedant, imo eas valere putat Pontas, modo fraus, metus, vel suggestio libertatem testatoris non notabiliter minuant. 2. Factæ incestuosis, adulteris, & in quibusdam locis concubinariis, saltem si non sint occulti: potest adulter tamen publicus adulteræ, in-

restuosæ providere de alimentis. 3. Ex adulterio, vel incestu nati nihil possunt ultra alimenta recipere; illegitimi vero in tota pene Gallia donare, & donationem accipere possunt inter vivos, & mortis causa.

Hinc 3. *Defectu rei donatæ* invalidæ sunt donationes, 1. in fraudem creditorum factæ, *Henric IV. an.* 1609. 2. Donationes omnium bonorum præsentium, & futurorum, *leg. stipulatio ff. de verb. oblig.* jure tamen Romano valent solum præsentium, nisi donator prolem habeat, cui debita est legitima; vel si sibi reservet, de quibus testari potest, vel juramento firmet, vel ad pias causas, *Billuart*; in Gallia solum valent factæ in contractu matrimoniali omnium bonorum præsentium, & futurorum, vel partis eorum in favorem conjugis, vel descendentium, *Edict. Lud. XV. cit.* 3. saltem quoad excessum invalidæ sunt donationes excedentes quingentos solidos aureos, nisi insinuentur Judici loci, ubi est in usu, *leg. penult. C. de donat.* Valent etiam juramento firmatæ, vel ad pias causas, vel si sint remuneratoriæ, aut factæ militi a Duce, *ibid.* & in Gallia ad omnem donationem immobilium insinuatio est necessaria, non vero quoad mobilia de manu ad manum, vel summam 1000. libras non excedentem semel solvendam, *Edict. Reg. cit.*

Hinc 4. *Defectu solemnitatum* nullæ sunt; 1. fundationes non acceptatæ ab Episcopo. 2. Donationes factæ Ecclesiis, Xenodochiis, &c. vel minoribus sine acceptatione, vel insinuatione a curatoribus eorum, vel tutoribus acta; habent tamen minores, Ecclesiæ Xenodochia recursum pro damno contra tutores, & curatores in Gallia virtute citati Edicti Regii.

Quær. 6. *An donatio revocari possit?*

Dico. Donatio valida inter vivos acceptata non potest revocari, nisi, 1. ob ingratitudinem Donatarii, si injurias atroces, vel manus impias, vel vitæ periculum Donatori, vel ejus bonis grave damnum intulerit, vel donationem Donationi appositam non impleverit, vel Donatorem necessitate pressum non aluerit: Donatio tamen remuneratoria ob ingratitudinem non potest revocari, nec alia ab hæredibus actione ingratitudinis ante mortem a Donatore non tentata, *Tourn.* 2. Ob prolem postea susceptam; etiamsi esset mutata, vel remuneratoria, vel proles jam fuisset concepta tempore donationis, vel esset fa-

cta

cta pro matrimonio, & contractui matrimoniali esset inserta, vel revocationi expresse renunciasset, *Lud. XV. Edict. cit.* nec præscriptio impedit dictam revocationem, *ibid.* etiamsi Donationem juramento firmasset; *P. Gerv.* non tamen tenetur Donatarius fructus perceptos restituere, nisi a die nativitatis prolis intimata, nec reviviscit donatio mortua prole. *Edict. cit.* 3. Potest revocari, si sit inofficiosa; id est contra officium pietatis liberis debitæ, non relinquendo ipsis legitimam; *leg. 1. Cod. de inoffic. don.* donationes vero mortis causa omni tempore revocari possunt; tales sunt testamentum, codicillus, legatum, fideicommissum.

Quær. 7. Quid, & quotuplex sit Hæres?

Resp. 1. Hæres est, qui succedit in universum jus, quod habuit defunctus. Alius est universalis, qui succedit in omnia bona solus, vel cum aliis. Alius particularis, qui tantum partem acquirit. Alius ab intestato, quando sine testamento hæreditas ad consanguineos defertur, quorum alii sunt necessarii, ut filii legitimi, & omnes descendentes, & ascendentes, deficientibus descendentibus; filii naturales succedunt matri, non vero patri, *Jus Rom.* & in Gallia nec matri, *Pont.* nisi sint legitimati per matrimonium subsequens; non tamen retroagit legitimatio, *Pont:* Spurii nec patri, nec matri succedunt, sed solum propriis infantibus, & iis debentur duntaxat alimenta, si aliter se sustentare nequeant: filii autem naturales dicuntur illi, qui extra matrimonium, & sine impedimento inter parentes sunt nati, vel cum tali, quod ipsis coeuntibus potuisset tolli, ut error, metus, cultus disparitas, &c. Spurii vero, qui cum impedimento dirimente inter parentes nati sunt, quod ab ipsis coeuntibus, & illud scientibus tolli non potuit, ut ligamen, vel consanguinitas. Alii hæredes sunt legitimi; & sunt alii cognati, & propinqui usque ad decimum gradum deficientibus necessariis succedentes. Alius est hæres per testamentum institutus, relicta hæredibus necessariis legitima, quæ Jure communi est tertia pars universæ hæreditatis, si testator habeat quatuor filios, inter eos dividenda, & media pars, si habeat plures.

Quær. 8. Quinam hæreditate privari possint?

Dico. Hæredes necessarii descendentes, vel ascendentes hæreditate privari possunt, ut, 1. filius, si præter vo-

luntatem parentum inter arenarios, vel mimos sese sociaverit, & manserit, nisi parentes ejusdem professionis fuerint; vel cum maleficis maleficus versetur. 2. Si parentes in criminalibus causis accusaverit, quæ non sunt adversus Principem, vel Rempublicam. 3. Si filius cum noverca sua incestum commiserit. 4. Si parentes ex carcere, vel captivitate, cum potuerit, non liberaverit. 5. Si filia, spreto honesto matrimonio a parentibus oblato, vitam luxuriosam egerit. 6. Si quis parentum furiosus fuerit, & ei succurrere neglexerit. 7. Si via iniqua parentes condere testamentum impediverit. 8. Si fidem Catholicam reliquerit. 9. In Gallia si sine consensu parentum nupserit, nisi, completis triginta annis in masculo, & viginti quinque in puella, consensum in scripto requisiverit, *Edict. Bless. & Lud. XIII. ann.* 1639. *art.* 2. *vid. de Matr. Q.* 2. *Quær.* 6. *Hinc num,* 5.

Quær. 9. *Quid, & quotuplex sit Testamentum, Codicillus, & Legatum?*

Resp. 1. Testamentum juxta Jus Cæsareum definitur, voluntatis nostræ justa sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult cum directa hæredis institutione; in Gallia tamen, ubi Jus scriptum non viget, non requiritur institutio hæredis. Testamentum est multiplex, 1. solemne, in quo omnes formalitates a jure præscriptæ servantur. 2. Privilegiatum, quod valet, licet non omnes formalitates serventur, ut militare, vel tempore pestis. 3. Nuncupativum pure, quod coram septem testibus a testatore sine scriptura pronunciatur. Hoc in tota Gallia est abrogatum a Ludovico XV. *Edict.* 1735. *Art.* 1. 4. Nuncupativum scriptum, quod a Notario scribitur, prout a testatore dictatur coram septem testibus idoneis simul subscribentibus, Notario in eorum numero comprehenso: hoc servatur in Gallia, ubi Jus scriptum viget; ubi non viget, sufficiunt duo Notarii testatoris dispositiones recipientes, vel unus eorum cum duobus testibus cum eo simul subscribentibus, vel alia persona publica, ut Parochus, etiam regularis, vel Administrator ab Episcopo deputatus, ubi ita est in usu, non vero Vicarius; qui tamen ante, vel statim post mortem testatoris tenentur Testamentum a se scriptum apud Notarium loci, vel viciniorem, si nullus ibi sit, deponere; valet etiam inter inantes, & descendentes coram duobus Notariis, vel uno

cum

cum duobus testibus factum, ubi Jus scriptum viget, *Edict. cit. art.* 23. *&* 15. 5. Mysticum, id est secretum, seu clausum, quod a testatore subscriptum volucro inclusum, & sigillo proprio munitum Notario coram testibus, ut supra præsentatur, & actus in volucro a Notario scriptus signatur: valet in Gallia, ubi jus scriptum viget, & potest fieri etiam ab eo, qui non potest loqui, modo possit scribere, & in volucro scribat, hanc esse suam ultimam voluntatem, & totum ab eo sit scriptum, datum, & signatum: si autem testator Testamentum ab alio scriptum signare non posset, debet alius adhuc testis adhiberi loco ipsius signans, *Edict. cit. art.* 9. 10. 12. 13. 6. Holographum, quod totum a testator est scriptum, datum, & signatum; valet in Gallia, ubi hactenus fuit in usu, & pro castra sequentibus, ac tempore pestis, & inter infantes, & pro descendentibus, & si fiat in Religione ante professionem, debet apud Notarium insinuari, *Edict. cit. art.* 16. *& seq. & art.* 29. *&* 35. 7. Militare; quod fit a castra sequentibus, & quod fit tempore pestis, vel ad pias causas, ad quæ jure communi sufficiunt ea, quæ sunt Juris naturalis, nimirum, potestas, libertas, capacitas in accipiente, & moralis certitudo de voluntate testatoris per duos testes; imo ad pias causas sufficit certitudo alio modo habita; in Gallia vero potest militare solum fieri in actione aliqua militari, vel ab existente extra regnum, aut a captivo, vel obsesso ab hostibus; vel potest fieri holographum, vel a duobus Notariis, vel officialibus superioris Ordinis, vel ab uno eorum cum duobus testibus non necessario regnicolis, vel signare valentibus, modo de eorum impotentia fiat mentio, & testator signare possit, & non sint infantes; vel si testator sit ægrotus, vel vulneratus ab aliquo Eleemosynario militiæ, vel Xenodochii cum duobus testibus mox dictis. Tempore pestis potest fieri, ut militare, etiam a Parocho, Vicario, & quolibet Sacerdote, etiam regulari pestiferis Sacramenta administrante cum duobus testibus, ut mox dictum est de militari; definit vero utrumque post sex menses, restituta libertate testandi in forma ordinaria, *Edict. cit. art.* 27. *& seq.* Ad pias causas in Gallia debet fieri Testamentum, & omnis alius actus mortis causa cum omni formalitate præscripta sub pœna nullitatis, *Edict. cit. art.* 78.

2. Codicillus est ultimæ voluntatis dispositio circa ea,

quæ quis post mortem suam vult fieri absque hæredis institutione, vel quo circa Testamentum aliquid explicatur, aut addendo, vel demendo mutatur; differt a Testamento; quia per Codicillum nullus hæres instituitur, & quinque sufficiunt testes Jure communi, etiam mulieres; in Gallia vero consuetudinaria, ubi Jus scriptum non viget, non differt a Testamento, & etiam duo testes cum Notario sufficiunt, sed omnia alia pro Testamentis præscripta, etiam pro Codicillo præscribuntur in Edicto citato.

3. Legatum est ultimæ voluntatis dispositio per Testamentum, vel Codicillum, qua testator donnm ab hæreditate selectum alicui directis ad eum verbis relinquit. Fideicommissum est ultimæ voluntatis dispositio, qua testator fidei hæredis committit aliquid alteri tradendum; differt a Legato solum in modo verborum. Legatum, & fideicommissum aliud est particulare, quo bonum designatum, pecunia, vel villa, &c. legatur, vel fidei hæredis committitur alteri tradendum. Aliud est universale, quo quis omnia bona alicui legat, vel fidei hæredis committit. Habentes jus ad legitimam, & hæredes instituti semper possunt quartam partem totius hæreditatis accipere, quæ si deducitur a Legatis, dicitur Falcidia, si a Fideicommissis, Trebelliana nuncupatur, & insuper suam legitimam, nisi testator expresse prohibuerit utramque simul accipere. *Edict. cit. art. 56. & 60.*

Quær. 10. *Quænam requirantur conditiones ad valorem Testamenti?*

Dico. Ad valorem Testamenti, & cujuscunque dispositionis mortis causa tres requirunrur conditiones, videlicet, 1. testator ad testandum habilis. 2. Accipiens ex Testamento capax, saltem in morte testatoris, vel post mortem, tempore, quo impleta conditione Testamentum valere incipit. 3. Solemnitates a lege, vel consuetudine præscriptæ in loco, in quo fit Testamentum, quæ in diversis locis diversæ sunt. In Gallia juxta Edictum Ludovici XV. anno 1735. sunt sequentes, 1. ut in omni Testamento, Codicillo, & alio actu mortis causa dispositiones a testatore distincte dictentur, & a Notario scribantur in præsentia sex aliorum testium; vel quinque cum Notario pro Codicillo, ubi Jus scriptum viget; vel quoad dispositiones inter infantes, vel descendentes a duobus Notariis, vel

ab

ab uno eorum cum duobus testibus; vel ab aliis personis publicis usu receptis, etiam a Parocho, ubi est in usu, vel ab Administratore, ut supra *Quærit.* 9. vel pro militiam sequentibus etiam a duobns officialibus Ordinis superioris, vel uno eorum cum duobus testibus, vel etiam ab aliquo Eleemosynario militiæ, vel Xenodochii testatore ægrotante, vel vulnerato; vel tempore pestis etiam a quolibet Sacerdote etiam Regulari Sacramenta administrante; & facta lectione, & in prædictis actibus indicata, a testatore simul, & Notario, ac testibus signentur cum appositione diei, mensis, & anni; & si testator non posset signare, fiat mentio; & si esset visione privatus, alius adhuc testis pro illo signans adhibeatur, nisi esset Testamentum holographum, quod totum a testatore debet scribi, & signari; vel mysticum, quod a testatore, vel alio potest scribi, & a testatore signatum in volucro inclusum, & sigillo testatoris munitum præsentari debet coram sex aliis testibus, & actus a Notario in volucro scriptus ab omnibus simul signari, adhibito alio adhuc teste, si testator Testamentum signare non potuisset. 2. Ut testes sint masculi, regnicolæ, capaces effectuum civilium, videntes, & audientes testatorem, viginti annorum completorum (exceptis locis Juris scripti, ubi minor ætas, ut pubertatis ad testandum sufficit) non regulares Novitii, vel Professi, nec Scribæ, vel famuli Notarii, vel alterius Testamentum, vel alios actus mortis causa perficientis; nec hæredes instituti, vel substituti; nec legatarii (nisi essent legatarii in Testamenti mystici subscriptione) valentes signare, exceptis pagis non clausis, in quibus duo valentes scribere sufficiunt, facta de aliis, si plures requirantur, mentione; & in Testamentis militaribus, ac tempore pestis, in quibus extranei, & non valentes signare admittuntur, modo testator signare possit; denique habentes alias qualitates a jure, vel consuetudine requisitas supradictis non contrarias. 3. Ut in locis, ubi hæres debet institui, habentes jus ad legitimam, omnes in Testamento nominentur, quamvis pro minima summa, qui tamen supplementum pro legitima exigere possunt, secus erit nullum, saltem quoad institutionem alterius hæredis, quamvis clausulam codicillarem contineret. 4. Ut Testamenta, vel Codicilli non sint mutui, inter conjuges, vel alios; valent tamen Donationes mutuæ mor-

tis causa inter conjuges, ut supra de Donationibus dictum est.

Hinc. 1. *Defectu habilitatis testandi*, Testamenta aliæque dispositiones mortis causa sunt nullæ, 1. Jure naturali, & civili, si sint factæ a non habente sanam mentem, ut sunt amentes, furiosi, nisi habent lucida intervalla, & eo tempore sint factæ. 2. In Jure civili sunt nullæ factæ ab impube, etiam consentiente patre, quoad bona adventitia, si sit filiusfamilias; pubes vero valide testatur, consensu patris etiam non requisito, nisi esset in locis, ubi major ætas requiritur. 3. Factæ a surdo simul, & muto a nativitate; si enim possit scribere, Testamentum holographum perficere potest, ubi valet; vel factæ a mancipio, vel prodigo habente curatorem, vel a civiliter mortuo, ut a condemnato triremibus, aut exilio in perpetuum, vel morte; valent tamen, si interjecta appellatione, ante sententiam definitivam moriatur, vel ob crimen militare damnatus sit, *Pont*. 4. in Gallia sunt nullæ factæ ab extraneis, quibus Rex succedit; nisi sint privilegiati, *vide de Dominio, & re inventa*; & Testamenta, vel Codicilli inter conjuges mutui, & inter alios sunt nulli, *Ludov. XV. Edict.* 1735. *art.* 77. & Religiosis Episcopis factis succedunt parentes, & non Ordo; pietati tamen conformius agunt relinquentes sua bona ad pias causas, *Tourn*. 5. Jure Canonico sunt nullæ factæ a Clericis de bonis mere Ecclesiasticis, vel a Religiosis etiam Melitensibus post emissam professionem, vel ab usurariis notoriis, nisi facta prius restitutione, vel præstita de illa cautione; vel ab hæreticis publicis, eorumque receptoribus, & fautoribus; ubi autem inter Catholicos commorantur, testari non impediuntur, nec de facto Clerici, præcipue in Gallia.

Hinc: 2. *Defectu capacitatis recipiendi*, invalida sunt Testamenta, & aliæ dispositiones mortis causa, 1. ex adulterio, vel incestu nato factæ. In Gallia nondum nato, vel nondum concepto saltem in morte testatoris, *Edict. cit. art.* 49.; vel Monasteriis non institutis Regiis diplomatibus, vel aliis factæ a Novitiis, *Edict. Aurel. art.* 10. *& Bless. art.* 28.; vel Notario, vel aliis Testamentum scribentibus, vel testibus, *Pont.* vel tutoribus, curatoribus a minoribus suis, vel pupillis, *Edict.* 1539. *&* 1549. 3. Factæ Fratribus Minoribus de observantia, & Capucinis, nisi

nisi per modum Eleemosynæ, vel piæ donationis, *Clement, exivi;* vel civiliter mortuis, nisi sit pensio alimentaris, v. g. ad triremes damnato, *Font.*

Hinc: 3. *Defectu solemnitatis*, 1. si testator solum signis, vel literis ultimam suam voluntatem declaret, vel loco Notarii ejus scriba illam scribat, *Ludov. XV. ann.* 1745. vel alius jure, vel usu non receptus, 2. Si testes non habeant qualitates a jure, vel consuetudine requisitas. 3. Si Testamentum holographum contineat interlineas, seu additiones alia manu appositas, *Tourn.* patet ex *Edicto citato ann.* 1735. 4. Si alia, jure, vel consuetudine pro valore requisita, non serventur; unde locorum consuetudo est consulenda, dum agitur de valore dispositionum ultimæ voluntatis. 5. Si captatione, vel suggestione Testamentum, vel alii actus mortis causa sint facti. *Edict. cit. art.* 47.

Quær. 11. *An per Testamentum, aliumve actum inter vivos, vel mortis causa invalidum, acquisita in foro conscientia retineri possint?*

Dico: In foro conscientiæ retineri nequeunt acquisita per Testamentum, aliumve actum inter vivos, vel mortis causa Jure naturæ invalidum, *ita communis*; bene autem per actum defectu solemnitatum duntaxat invalidum possessa, saltem ante Judicis sententiam invaliditatem dictorum actuum declarantis, *Soto, Ban. Sa. Laym. Sanch. Cabass. & alii;* huic sententiæ etiam favet S. *Antoninus, Innoc. III. Less.* & multi alii; modo certo constet de voluntate testatoris, & adsint Jure naturæ requisita, nempe facultas, & libertas in disponente, & capacitas in recipiente: quia hæc naturalem saltem tribuunt actui valorem, saltem ad effectum retinendi voluntarie, ac libere a testatore, vel alio concessa, sicut in contractibus cum pupillis, & minorentibus; nec leges irritantes similes actus, declarant dantes, ac recipientes, ad dandum, & recipiendum inhabiles; nec aliter leges consuetudine, quæ est interpres legum, sunt receptæ, & ita docet communis praxis personarum etiam timoratæ conscientiæ, quæ tali modo acquisitis non solent spoliari ante Judicis sententiam, ut testatur *Cabassutius & Billuart;* quæ opinio videtur probabilior, ac proinde practicabilis; valent tamen in Testamento, vel alio actu mortis causa defectu solemnitatum invalido pia

lega-

legata, etiam in foro externo, *Alex. III. Greg. IX. Jus can. Pont. Tourn. Cabass. & alii*; in Gallia vero obstat Edictum Lud. XV. an. 1735. art. 77. quod expresse requirit, ut ibidem præscripta etiam pro piis Legatis serventur.

Hinc: 1. Restitui debent, etiam ante Judicis sententiam, acquisita ex Testamento, vel alio actu inter vivos, vel mortis causa facto ab ægroto usu rationis notabiliter turbato, vel omnino privato, vel metu, vi, &c. coacto, vel suggestione, vel captatione decepto, vel in favorem ex adulterio nati, vel tutoris a pupillis, &c. vel donatione ab infante, vel a Religioso sine licentia Superioris, vel uxoris de bonis mariti, &c. quia similes dispositiones sunt Jure naturæ invalidæ, vel defectu rationis sufficientis, vel libertatis, vel potestatis dantis, vel defectu capacitatis recipientis. 2. Non tenentur ad restitutionem, nisi post Judicis sententiam possidentes bona accepta sive gratuita, sive onerosa dispositione non adhibitis solemnitatibus a jure præscriptis, ut ex Testamento vel Codicillo defectu solemnitatis invalido, vel in Gallia per donationem summæ mille libras excedentis sine insinuatione apud Tabellarium, vel accipiens sine scriptura de manu ad manum certam summam post mortem dantis pro se retinendam, vel pro Missis dicendis, nemine coram Judice in prædictis reclamante; quia ex libera voluntate dantis valorem habent saltem naturalem. 4. Legata ad pias causas in Testamento defectu solemnitatum nullo, vel in Codicillo non adhibitis testibus requisitis, solvi debent, *Auct. supra citati*; quia in lege sunt privilegiata, excepto in Gallia, nisi constet, esse facta per modum restitutionis, vel esse ex justitia debita; quia tunc Jus naturale ita exigit, ac divinum.

Quær. 12. *Quisnam possit esse executor Testamenti, & quomodo Testamentum exequi teneatur?*

Dico. Executor Testamenti potest esse masculus, vel fœmina, Laicus, seu Clericus etiam Religiosus de licentia sui Superioris, exceptis Fratribus Minoribus, *Clem. exivi*; possuntque ad hoc charitatis opus obligari Religiosi obedientia, & alii charitate, vel a Judice. Si nullus sit executor Testamenti nominatus, executio spectat ad hæredes; executio tamen pii Legati extra Galliam devolvitur ad Episcopum pro redemptione saltem captivorum

rum

rum, & Eleemosynis pauperum, *P. Gerv.* executio Testamenti debet fieri tempore a testatore constituto, & si nullum sit constitutum, statim, vel saltem intra annum post aditam hæreditatem pro dispositionibus profanis, & intra sex menses pro piis Legatis, etiam non adita hæreditate; negligentes ab utroque Judice Ecclesiastico, & civili possunt ad executionem compelli. Tenetur executor omnia sincere exequi juxta intentionem testatoris, & incipere a Legatis piis, *ita in Jure*; executori non debetur salarium, nisi testator aliquod ei constituerit, vel ob damnum inde passum Judex assignaverit; potest tamen, si pauper sit, Legata pauperibus ad suum arbitrium distribuenda, sibi servare.

Hinc: executor Testamenti graviter peccat, 1. sine justa causa, cum damno proximi officium executoris recusans. 2. Executionem ejus ultra annum, & pia Legata ultra sex menses sine justa causa notabiliter differens, vel contra intentionem testatoris disponens. 3. Propria auctoritate suum laborem compensans.

Quær. 13. An hæres teneatur acceptare hæreditatem: quando eam acceptasse censeatur; & quando a Judice possit ab hæreditate excludi?

Dico. Hæres non tenetur acceptare hæreditatem, eam tamen non acceptaturus, ei renunciare debet actu juridico debite significato iis, quorum id scire interest, & si eam absque beneficio inventarii adeat, tenetur ad omnia debita, & Legata defuncti, etiam vires hæreditatis excedentia, exceptis pœnis pecuniariis pro crimine, vel confiscationibus non lata sententia ante obitum defuncti, vel appellatione interposita; in foro tamen conscientiæ non videtur obligandus ad hæreditatem excedentia, *P. Gerv.*; nec tenetur Legatarius, nisi pro rata emolumenti recepti, nec minor, qui hæres beneficiarius reputatur, *Pont.* tres menses conceduntur pro conficiendo inventario, & 40. dies ad deliberandum, num eam accepturus sit, *Edict.* 1667. qui autem hæreditatem semel adivit, nullatenus eam repudiare potest, & censetur eam adiisse, 1. si reditus ex successione receperit. 2. Si debita solverit. 3. Si bona coluerit, locaverit &c. vel res, aut hæreditatem alteri vendiderit. 4. Si secreto aliquid hæreditatis abstulerit. Beneficio inventarii hæreditatem acceptans, 1. ultra vires hæreditatis non potest conveniri. 2. Potest detra-

tra-

trahere Falcidiam, vel Trebellianam, si hæreditas ultra eas gravata sit Legatis, vel Fideicommissis; non tamen a Legatis piis, *Auth. simil. Cod. ad leg. Falcid.* 3. Jus habet ante omnia deducendi impensas funeris, & inventarii, nec de ordine creditorum tenetur esse sollicitus, potest tamen hæres ab intestato, vel Testamento institutus ab hæreditate a Judice excludi, si in defunctum, dum luce potiebatur, seu postquam fato cessit, graviter deliquerit, videlicet, 1. si insidias vitæ defuncti parari, vel eum aliter periclitari sciens, non monuerit, nec pro viribus juverit. 2. Si defuncti honorem libellis, vel crimine ad Judicem delato invaserit. 3. Si capitale odium inter testatorem, & hæredem institutum, præsertim cum ad prioris mortem, intervenerit. 4. Si vi, aut dolo volentem testari, vel Testamentum mutare, prohibuerit; vel se hæredem instituere coegerit, & jure Romano hæreditas ad alium, alias eam obtenturum devolvitur; Gallico vero, Fisco adscribitur, *Pont.*; sic etiam hæreditatem mariti colligere prohibetur uxor, quæ ipso vivente in aperta libidine vixit, *ibid.* Hæres, recusans hæreditatem, Testamentum reddit caducum, quantum ad omnia in locis Juris scripti; quia ibi institutio hæredis est de ejus essentia; nisi dolo fecerit, ut hæreditas ab intestato ad patrem, vel alium, quocum convenit, ab omni onere vacua transeat, vel nisi clausulam codicillarem contineat, ut nimirum valeat, ut Codicillus, si robore Testamenti careat, *Pont.*; & si plura post obitum defuncti inveniat Testamenta, ultimo se conformare tenetur; & mortuo hærede ultimi Testamenti ante testatorem, priora propterea non revivscunt sine nova testatoris dispositione, *ibid.*

Hinc 1. Graviter peccat hæres dolo recusans hæritatem Legatis gravatam, ut sine eorum onere ad alium transeat; vel acceptans Falcidiam, aut Trebellianam a Legatiis piis, vel pia legata non solvens, etiam in Testamento defectu formalitatis nullo, saltem extra Galliam, vel in Gallia, si sciat per modum restitutionis esse facta. 2. Hæres tenetur solvere Legatum sub conditione Religionis ingrediendæ alicui factum, licet egrediatur sine dolo, & sine culpa, vel factum ob causam falsam a testatore allegatam; quia sufficit voluntas testatoris, *Pont.*; modo sit tantum impulsiva; vel pensionem alimentarem ad triremes damnato, *L. is cui, 2. ff. de alim.*; licet cæteroquin

roquin sit incapax recipiendi ex Testamento; debeturque pensio alimentaris legata ab initio anni, *L. si compet.* 1. *C. quando dives*. 3. Si domus sit legata ea conditione, ut Legatarius ex ea alteri solvat pensionem, mortuo primo Legatario ante testatorem, tenetur hæres illius domus ab intestato illam solvere, *Pont.* 4. Legatum ad certum usum, non potest mutari in meliorem sine auctoritate Judicis sæcularis, si sit sæculare, vel Ecclesiastici, si sit ad pias causas: destinatum vero ad inutilem, potest pro alia re utili adhiberi. 5. Legatum factum Monasterio non habenti Literas Regias pro sua fundatione, ac proinde non valenti illud recipere debet, ab Episcopo ad alias pias causas destinari, *Greg. IX. apud Pont.* sic legatum non acceptum pro fundatione certarum Missarum, debet ad alias pias causas impendi, *Pont.* 6. Legatum pro Ecclesia, vel pauperibus intelligitur de Ecclesia, & pauperibus loci, *Nov. de reg.* 131. *c.* 7. 7. Centum amphoræ vini ex proximis vindemiis suæ vineæ legatæ, solum quoad medietatem solvendæ sunt, si vinea non ultra medietatem produxerit. 8. Legata domo cum omnibus, quæ in ea sunt, etiam comprehenduntur pecuniæ; non vero Contractus redituum annuorum; quia non sunt mobilia. 9. Legata domo etiam comprehenditur hortus vicinus, licet postea emptus; quia accessorium sequitur principale. 10. Hæres surripiens aliquid occulte ab hæreditate, tenetur solvere debita, & Legata etiam hæreditatem excedentia saltem in foro exteriori; quia hæreditatem acceptasse reputatur, nisi beneficio inventarii usus sit. 11. Cohæres tenetur partem alterius redintegrare, si illa a creditore testatoris evincatur, non vero rem legatam, nisi ipsius culpa pereat.

Quær. 14. *Quid sit Depositum, & Sequestrum?*

Resp. Depositum aliquando sumitur uro ipsa re deposita, strictus est Contractus, quo res custodienda traditur alteri, ab eoque suscipitur expresse, vel tacite, ut cum ex officio res custore obligatus eas videat apud se deponi, ut caupones, stabularii, aurigæ, nautæ, &c. ut reddatur eadem: Sequestrum vero, quod etiam depositum judiciale dicitur, est Contractus, quo res, de qua est controversia, alteri tercio custodienda tradicur, ut postea reddatur cum fructibus ei, cui adjudicabitur a Judice.

Quær. 15. *Ad quid teneatur Depositarius?*

Dico.

Dico. Depositarius, suscepto expresse, vel tacite deposito, tenetur 1. illud conservare, & custodire ea cura, quam homines diligentes in similibus suis rebus adhibere solent, *L.* 32. *ff. depos.* 2. Rem eamdem restituere, quamprimum a deponente fuerit repetita, nisi sibi, vel alteri nocere credatur, vel furto fuisset ablata, vel Fisco adscripta; tunc domino, & non furi deponenti, vel Fisco tradenda est. 3. Non uti re deposita sine consensu domini expresso, vel tacito, aut saltem probabiliter præsumpto. 4. Rem non retinere pro compensatione occulta, *cap.* 2. *de depos.* & *L.* 11. *Cod. depos.* nisi indirecte, eam retinendo, donec solvat debitum, *Sylvest.* depositor autem tenetur Depositario impensas in re custodienda factas, ac damna solvere, *Tourn.*

Hinc 1. Ensis depositus non furioso reddendus, ne aliis noceat, res furtivæ depositæ non furi, sed domino; merces depositæ, & per sententiam Fisco adscriptæ non mercatori, sed Fisco tradendæ sunt. 2. Furtum committit Depositarius utendo re deposita rationabiliter invito domino, v. g. equo, veste, &c. *L.* 3. *Cod. depos.* nisi pretium pro usu solvat domino non invito; tunc si dominus consentiat, & res sit usu consumptibilis, transit in mutuum, & perit depositario; si usu non sit consumptibilis, in commodatum, si gratis concedatur; & in locationem, si pro pretio datur; etiam excusatur, si vergat usus rei in commodum deponentis; sic utendo equo, quantum opus est, ne in stabulo languescat, vel vino, aut frumento, ne pereant, modo certo sciat, se rem ejusdem speciei, & bonitatis habiturum tempore, quo sit repetenda; quia tunc negotium domini utiliter agit, *Tourn.* vel quando prudenter, & bona fide existimat, domino non displicere; sic si, v. g. utatur pecunia numerata deposita in saculo non clauso, nec obsignato, modo moraliter certus sit, se eam habiturum, dum exigetur; sic Thesaurarii, Eleemosynarii, &c. sine damno pecunias depositas negotiationi exponentes excusantur, *P. Gerv.* sed caute, & supposito consensu domini, *Pont.* qui consensus prudenter præsumi nequit, si pecunia clausa vel obsignata tradatur, sed illa utens, peccatum furti committit, *Pont.*

Quær. 16. *Quid sit Commodatum, & Precarium?*

Resp. Commodatum est gratuita alicujus rei ad solum usum concessio usque ad tempus determinatum, ante

quod

quod repeti non poteſt. Precarium vero eſt ad preces alterius gratuita alicujus rei ad ſolum uſum conceſſio revocabilis ad nutum concedentis; differt a Commodato; quia eſt revocabilis ad nutum, & ad preces alterius conceſſum, non vero Commodatum.

Quær. 17. *Quænam ſint obligationes Commodantis, & Commodatarii?*

Dico. Commodans tenetur, 1. aperire vitium rei commodatæ, ſi ſit periculoſum. 2. Non repetere Commodatum ante tempus expreſſe, vel implicite conventum. 3. Facere impenſas rei extraordinarias. Commodatarius autem tenetur 1. non uti re commodata, niſi ad uſum ſibi conceſſum. 2. Rem commodatam conſervare ea cura, qua diligentiſſimi res ſuas conſervare ſolent; quia cedit in utilitatem ſolius accipientis. 3. Reſtituere rem commodatam finito tempore, etiamſi non petatur. 4. Facere impenſas modicas, neceſſarias, & ordinarias pro rei conſervatione. 5. Reſtituere valorem, ſi pereat ex culpa leviſſima; non vero ex caſu fortuito, niſi intervenerit pactum de caſu fortuito, vel mora, ob quam periit, vel culpa, eam adhibendo ad uſum non conceſſum; ſi vero fuerit precarium, tenetur ſolum de dolo, & culpa lata; quia eſt ad nutum revocabile.

Hinc 1. Graviter peccat, & tenetur de damno, 1. commodans vas veneno infectum, vel taurum nocere ſolitum, ſi non moneat Commodatarium. 2. Commodans equum pro tempore meſſis, illumque ante tempus elapſum repetens, niſi idem damnum inopinatum ex ejus carentia ipſi eveniſſet; quia ſub hac conditione cenſetur conceſſus. 3. Si neglectis impenſis extraordinariis ante tempus perierit cum damno Commodatarii.

Hinc 2. Graviter peccat, & tenetur ad reſtitutionem Commodatarius 1. equo ad equitandum conceſſo utens ad trahendas vecturas onuſtas cum notabili ejus deterioratione, committitque ſpeciem furti, *Inſtit. de oblig. quæ ex delict.* 2. Non præbens commodato pabulum neceſſarium, ſi propterea notabiliter patiatur. 3. Illum non reſtituens tempore convento cum notabili damno commodantis, & ſi fulmine perierit, vel alio caſu fortuito, tenetur reſtituere pretium, ſi non eodem modo periiſſet apud dominum. 4. Si in atrio cauponæ relictus, furto fuerit ablatus; quia non debitam habuit ipſius curam.

Quær.

Quær. 18. *Quid ſit Mandatum, & Negotiorum geſtio?*

Reſp. Mandatum eſt obligatio aliquid agendi in alterius commodum gratis ſuſcepta; ſi enim ſit pro pretio; eſt locatio operæ; qui ſolet obſequia præſtare pro mercede, non præſumitur gratis eam ſuſcepiſſe. Negotiorum geſtio vero eſt alterius abſentis, & ignorantis negotium gerere ſine mandato.

Quær. 19. *Quænam ſint Mandantis, Mandatarii, ac Negotiorum geſtoris obligationes?*

Dico. Mandans tenetur 1. præbere neceſſaria ad Mandati executionem, & ſolvere ſumptus. 2. Ratum habere, quod a Mandatario bona fide, ac prudenter geſtum eſt. Mandatarius vero tenetur. 1. Negotium, ut proprium, diligenter adimplere, & non peracto, vel male, damna inde ſecuta reſarcire, niſi tempeſtive acceptionem Mandati retraxerit. 2. Non excedere Mandati fines, ac conditiones. 3. Non exigere mercedem pro ſua opera, nec compenſatione occulta uti. Negotiorum geſtor vero poteſt præter impenſas, & damna mercedem congruentem exigere, etiamſi Negotium male ſuccedat, dummodo debitam diligentiam adhibuerit. 4. Uterque tenetur ad reſtitutionem damni de dolo, & culpa lata; ſi vero pro mercede, vel ſeipſos obtulerint, cum alius diligentior ad idem Negotium præſto eſſet, de culpa levi; & ſi maximam diligentiam promiſerint, vel eam rei gravitas exigat, de leviſſima.

Hinc 1. Mandatarius non poteſt carius emere, nec minori pretio vendere, quam ei præſcriptum eſt; ſecus tenetur ad damnum. 2. Spe remunerationis gratuitæ fruſtratus, non poteſt compenſatione occulta uti; bene autem Negotiorum geſtor, ſi mercedem ſibi debitam alio modo habere nequeat, & aliæ ſerventur conditiones juſtæ compenſationis occultæ.

Quær. 20. *Quid ſit Locatio, & Conductio?*

Reſp. Locatio eſt contractus, quo perſona, vel res aliqua ad uſum, ut equus, vel ad fructum, ut vinea pretio ad certum tempus conceditur; Conductio vero eſt idem contractus, quo perſona, vel res ad uſum, vel fructum pro pretio comparatur; unde ex parte dantis eſt Locatio, & ex parte accipientis eſt Conductio. Per pretium intelligitur pecunia; ſi enim eſſet alia res, vel obſequium, eſſet contractus innominatus; eſtque triplex,

ſupre-

ſupremum, medium, & infimum; non eſt infra infimum illud, quo plures operam ſuam locant; nec ſupra ſupremum, quo plures conducunt.

Quær. 12. Quænam ſint obligationes Locatoris?

Dico. Locator tenetur 1. rem non locare pretio majore ſummo, ſecus tenetur ad reſtitutionem, 2. Aperire conductori vitia rei locandæ occulta, & noxia, alias tenetur ad reſtitutionem damni, nec excuſatur ignorantia invincibili, *L. 19. ff. loc.*; quia tenetur rem locandam probare, an vitioſa ſit. 3. Impenſas in rei reparationem, v. g. domus neceſſario factas refundere, *L. 55. ff. loc.*; niſi factæ fuiſſent neceſſariæ culpa conductoris; & onera publica ad rem locatam pertinentia ſolvere, niſi in utroque caſu aliter ſit conventum. 4. Non locare rem ſuam male uſuro. 5. Remittere, vel minuere pretium ob caſum fortuitum, niſi ubertate anni præcedentis ſterilitas ſequentis compenſetur, *L. 27. Cod. & cap. 3. de loc.*; vel ab initio de omni eventu fuiſſet conventum, & ob hoc onus pretium debet eſſe minus, *L. 9. ff. loc.*; 6. Rem non repetere ante tempus conſtitutum, niſi 1. defectu ſolutionis tempore ſtatuto, vel ſaltem poſt biennium, ſi Locatio ſit quinque, vel decem annorum. 2. Ob malos conductoris mores. 3. Ob reparationem, aut venditionem; vel ob propriam indigentiam, *cap. 3. de loc. & L. 3. Cod. loc.*

Hinc: graviter peccat cum onere reſtitutionis 1. famulus exigens ſupra ſupremum ſtipendium, vel utens compenſatione occulta non infra infimum conductus. 2. Locans domum ruinoſam, vel malis ſpiritibus obſeſſam, vel equum, aut mulum onera, vel aſcenſorem abjicientem, vel paſcua pecoribus nociva, etiamſi dicta vitia inculpabiliter ignoraret. 3. Locator non ſolvens impenſas neceſſarias circa domum locatam factas, vel medicinas pro equo ægrotante adhibitas; non tamen tenetur, ſi equus conductoris culpa ægrotet; nec ad impenſas ob ſolum commodum conductoris factas. 4. Locans cubile perſonæ, eamque poſtea malæ vitæ agnoſcens, non expellens; quamvis illius mala vita ſit occulta, & ſine ſcandalo; *Pont.*; vel domum uſurario publico, aut meretrici, licet eam non poſſet alteri locare, vel non alios haberet reditus pro ſua ſuſtentatione, *S. Raymond. Pont.* niſi domus eſſet in ea parte civitatis, in qua Reſpublica eas pro majori malo evitando toleraret, & perſonæ ad meretricandum firmiter reſolutæ

locaretur cum displicentia ipsius criminis, *Sylvius, Pont.*; vel si domum non locando meretrici, ad extremam reduceretur necessitatem; quia remote tantum ad illius peccatum concurrit. 5. Non servans conductorem indemnem, si notabile damnum patiatur, puta furto, &c. ob ostia, fenestrasve domus locatæ nimium fractas, vel ob evictam, etiam sine dolo, vel culpa Locatoris, *L. 6. & 25. ff. locat.*; non tamen tenetur de damno, si re locata frui nequeat vi majoris, ut Principis, vel ob incendium etiam ab inimico Locatoris causatum, modo non fuerit causa culpabilis inimicitiæ; sed solum imminuere pensionem pro rata privationis usus. 6. Destructis prædiis locatis grandine, vel inundatione Locator diminuere tenetur pensionem, nisi conventione de casu fortuito, vel ubertate anni præcedentis eximatur; nec in Locatione trium, vel plurium annorum solet concedi imminutio; quia sterilitas unius anni per antecedentis, vel subsequentis sat supponitur compensari, nec si fundus sit sterilitati obnoxius, puta, quia fluvio est affinis, cujus pensio solet diminui; nec si fructus sint mere naturaliter sine cultura, & industria producti, ut fœnum, & ligna ab hostibus consumpta; nec si in horreo jam congregati igne cœlesti comburantur; quia non amplius sunt pars fundi, sed solius conductoris; nec si casus fortuitus, ut gelu, inundatio, &c. non extra consuetudinem acciderit. Nec si pensio non sit pecunia, sed fructus fundi; tunc enim est societatis species, *ita Pont.*; ex charitate tamen aliquando diminuere tenetur Locator. 7. Mortuo Locatore, vel Conductore hæredes tenentur servare contractum; quia faciunt unam cum defuncto personam.

Quær. 22. Quænam sint obligationes conductoris?

Dico. Conductor tenetur cum onere reparationis damni, 1. rem, vel operam personæ non conducere pretio, infimo, minori. 2. Non uti re locata invito domino, nisi ad usum concessum. 3. Solvere pensionem statuto tempore. 4. Non dimittere rem, vel personam locatam ante tempus constitutum. 5. Modicas necessarias facere impensas pro rei conservatione. 6. Restituere rem locatam impleto tempore in bono statu. 7. Reparare damnum, si pereat, vel deterior fiat culpa levi sua, vel sublocatariorum, aut famulorum; non vero de levissima, vel de casu fortuito; nisi ita fuerit pactum, vel

præ-

præcesserit mora culpabilis reddendi, vel culpa levis casus fortuiti.

Hinc: graviter peccat, & tenetur ad restitutionem damni, 1. herus conducens famulum pretio minori, infimo, nisi non indigens servo ex misericordia eum susciperet; tunc tenetur ad alimenta solum; si tamen eum notabiliter ultra alimentorum merita laborare faciat, tenetur saltem ad infimum stipendium, vel labori proportionatum, *Less.* pueris præter alimenta nihil debetur; promissio tamen promotionis ad studia, vel artem ex justitia impleri debet, *P. Gerv.* dimittens vero famulum sine justa causa, tenetur eum integre solvere pro toto tempore conducto, si nullum dominum inveniat; si alium inveniat, sed minori pretio, tenetur ad residuum, ut adæquet idem pretium, si eodem pretio, vel justa ex causa eum dimiserit, solum ad stipendium pro rata temporis; sic si famulus herum ante tempus relinquat, tenetur herus eum solvere pro rata temporis: quia merces Jure naturali est debita, nisi herus damnum patiatur; quia tunc famulus illud resarcire tenetur, vel nisi conventum sit de amissione integri pretii, si ante tempus discedat, *Pont.*; vel nisi ita consuetudine sit receptum. Domesticis ægrotis debentur alimenta, & modica necessaria, non vero salarium, si diu ægrotent; nisi sit consuetudo, *P. Gerv.* 2. Tenetur conductor damnum domus locatæ, culpa etiam levi sua, vel suorum domesticorum, aut subconductoris combustæ, totum resarcire, *ità in Jure*; salvo recursu ad domesticos, vel subconductorem; si sine ulla ipsius culpa incursu hostium, vel igne cœlesti perierit, ad nihil tenetur; quia res perit domino, seclusa alterius culpa. 3. Conducens duos boves tempore Locationis nonaginta libris æstimatos casu etiam fortuito pereuntes eo pretio solvere tenetur; quia æstimatæ rei datæ periculum in se suscipere a Jure censetur, *Pont.* 4. Architecto ob male deductum computum majores facienti impensas ædificando domum, quam stipendium conductum patitur, conductor illas præstare tenetur, & econtra architectus tenetur restituere de stipendio, si justum excesserit; quia debet ex utraque parte esse justum, ut in emptione, & venditione, nisi conductor noluisset absolute ædificare cum tantis impensis, vel casu fortuito, mala nimirum tempestate longius tempus, vel ob favorabilem

brevius impendisset, tunc damnum, & lucrum inde eveniens architectus sibi rescribat, *Pont.* 5. Conductor in se suscipiens casus fortuitos censetur intelligere eos, qui injuria temporum, grandine, inundatione &c. non vero actione, vel malitia hominum, ut bello &c. contingunt, *Pont.*

Quær. 23. *Quid sit Emptio, & Venditio?*

Resp. Emptio est pactio pretii pro merce; Venditio vero est pactio mercis pro pretio. Per pretium intelligitur pecunia; nam si sit alia res, erit permutatio; & per mercem omnia bona mobilia, vel immobilia, præsentia, & futura, actiones, & jura. Vendere ad corpus est, quando plura per modum totius uno pretio absque expressione ponderis, numeri, & mensuræ, ut dolium vini, acervus tritici, grex animalium venduntur. Vendere ad mensuram est, quando plura per modum plurium venduntur; ut dolium vini, solvendo unamquamque metretam tribus florenis, vel ex isto grege ovium, quinque.

Quær. 24. *Quænam requirantur ad Venditionem, ac Emptionem conditiones?*

Dico. Ad contractus Venditionis, & Emptionis requiritur 1. consensus mutuus externus. 2. Merx. 3. Pretium. 4. Certa contrahendi forma juxta leges, vel consuetudinem loci. 5. Pro transferendo dominio rei traditio, vel constantis numero, pondere, mensura, coram Emptore determinatio, eam numerando, ponderando, vel mensurando, quæ fictione Juris æquivalent traditioni. 6. Impletio conditionis. 7. Pro justitia inter mercem, & pretium æqualitas.

Hinc 1. Venditiones centum libras excedentes in Gallia non obligant, nisi coram Notario, vel partium signatura fiunt factæ, nec admittitur probatio per testes, *Edict. anno* 1566. quibusdam in locis non valent nisi data arrha, cum cujus jactura resilire licet; in aliis vero etiam cum jactura arrhæ non resilire licet, si nimirum in securitatem obligationis contractæ data sit, *Tourn.* 2. Si res ad gustandum, vel probandum data sit, non obligat Venditio, nisi facta probatione, vel re gustata, licet de pretio conventum sit; quia conditio non est impleta. 3. jura Gabellæ Venditioni imposita solvenda sunt inita rei emptæ possessione, *Tourn.*

Quær. 25. *Ad quem spectent fructus rei emptæ, & an non soluto pretio debeat solvi interesse?*

Dico.

Dico. Omnes fructus maturi, sive immaturi, tam rei emptæ inhærentes tempore contractus, quam postea nascentes, pertinent ad emptorem, licet nondum sit tradita, nec pretium solutum, nec oblatum, nec cautio, aut pignus traditum, nec dilatio expresse concessa, nisi aliter expresse sit conventum, *ita in Jure*; tenetur tamen impensas pro illis colligendis, vel custodiendis a venditore bona fide factas resarcire, & non soluto pretio, tenetur illius interesse, in Gallia defacto quatuor pro centum, solvere a die rei traditæ, vel oblatæ, vel si venditor certum, tempus solutionis, fixisset, a die expresse convento; rei autem mobilis a die petitionis in Judicio, *Ferriere apud Tourn.* quod interesse solvitur non pro lucro, sed pro compensatione fructuum, & æqualitate inter contrahentes, etiamsi per accidens nullos fructus ferat, *ibid*.

Hinc 1. Unæ sive maturæ, sive immaturæ pertinent ad ementem vineam, pullus ante venditionem natus ad venditorem, & postea natus ad emptorem, & non solvens pretium pro vinea, tenetur solvere interesse, *L.* 13. §. 10. *de act. empt.* in Gallia quatuor pro centum a die vineæ traditæ, vel oblatæ, & non solvens pretium equi a die petitionis in judicio, licet vinea fuisset sterilis, & equum nemini locasset, vel eo usus non fuisset. 2. Venditor potest speciali conventione sibi reservare rei non solutæ dominium pro hypotheca, sed tunc ipsius debet subire periculum; in Gallia tacite hypothecata manet venditori, etiam translato ipsius dominio, & in eam, non soluto pretio, recursum habet in quascumque manus transierit, si sit res immobilis; si vero sit mobilis, solum in manu emptoris, *Edict.* 1699. *art.* 3.; non potest tamen non soluto pretio fructus reservare pro lucro cessante, vel damno emergente ultra quatuor pro centum; quia esset usura palliata.

Quær. 26. *Cui res vendita fiat deterior, vel pereat?*

Dico. Res vendita etiam ante traditionem, si sit determinata in individuo, ut hic equus, vel vendita ad corpus, ut totus grex pro mille libris, fit deterior, & perit emptori, nisi 1. venditor periculum in se susceperit, vel dolo, aut culpa ipsius etiam levi perierit, tunc venditori perit, qui tenetur ex officio ad illius custodiam. 2. Si venditor fuerit in mora tradendi, ipsi perit; si al-

ter post alterum fuerit in mora, perit posteriori, nisi mora prioris fuerit causa posterioris; si uterque fuerit in mora simul, perit emptori, *ita in Jure*; si venditio fuerit conditionata, perit ante conditionis eventum venditori, *ita in Jure*. Res indeterminata, vel determinata, sed vendita ad mensuram, perit venditori, quamdiu non fuerit mensurata, vel numerata aut ponderata coram emptore; qua tacite sub hac conditione venditur, nisi statuto pro mensuratione tempore emptor non comparuerit; vel nullo statuto tempore, si venditor coram testibus emptorem ad comparandum certo tempore ad mensurationem monuerit, tunc ob moram emptoris ipsi perit; res vero determinata disjunctive, ut hic, vel ille equus, vel unus ex istis duobus, pereunte uno, alter est emporis, ipsique perit; si ambo pereant, tenetur emptor unius solvere pretium, *ita in Jure*; melioratio autem, vel deterioratio rei indeterminatæ, vel determinatæ, etiam ad mensuram venditæ, pertinet ad emptorem, *ita Silvius, Less. Tourn. & alii communiter*.

Hinc: 1. Equus hic, vel hic grex venditus centum taleris; etiam non traditus, perit emptori; equus vero ex stabulo venditoris furto ablatus, quia non clausum, vel quia non tradidit emptori tempore convento, perit venditori; quia fuit in culpa levi, vel mora tradendi; si emptor eum noluit accipere, perit emptori; si non fuerit traditus; quia ambo fuerunt absentes, perit emptori, quia ambo venditor, & emptor fuerunt causa moræ tradendi, *ita in Jure*. 2. Emens quinque oves ex grege, vel totum gregem unamquamque ovem duobus florenis, vel decem amphoras vini ex dolio, vel integrum dolium unamquamque amphoram vini quinque florenis, pereunte toto grege ante numerationem ovium, vel effluxo omni vino e dolio ante mensurationem, perit venditori, nec emptor tenetur ad quinque oves emptas ex grege, nec ad decem amphoras vini; quia conditio tacita, si oves fuerint numeratæ, vel vinum mensuratum, non fuit impleta, *Sylv. Lug. Tourn. & alii contra P. Gerv. & alios*; nisi ob emptoris moram non fuissent oves numeratæ, vel vinum mensuratum; si vero grex, vel vinum solum deterius fuisset factum sine culpa venditoris, damnum pertinet ad emptorem, *Auct. cit. supra*. Centum libræ vero ceræ ponderatæ, vel centum ulnæ panni mensuratæ emptæ, & reli-

ctæ

ctæ apud mercatorem, sine ipsius culpa furto ablatæ, pereunt emptori. 3. Emptus stichus, aut pamphilus, uno mortuo, ait Jus: qui superest, dandus est; si ambo pariter decesserunt, pretium debebitur ab emptore; quia in emptione disjunctiva unum absolute emitur.

Quær. 27. Quid, & quotuplex sit justum pretium?

Resp. Justum pretium est illud, quod exæquat valorem rei juxta communem hominum intelligentium æstimationem consideratæ, & est duplex, videlicet 1. legale, legitimum, aut taxatum nominatum, quod Lege Principis, seu Magistratus decreto taxatum est. 2. Vulgare, seu naturale, quod communi hominum intelligentium æstimatione constituitur: & hoc est triplex, 1. summum, seu rigorosum, quod res ad summum valet, & vendens sine injustitia excedere non potest. 2. Infimum, seu pium, quod res ad minimum valet, & quod emens minuere non potest. 3. Medium, seu moderatum, quod est inter utrumque, quod potest augeri usque ad summum, & minui usque ad infimum inclusive; quæ extensio ab infimo ad summum, vocatur latitudo prætii, quæ est major, aut minor prout res est magis, vel minus pretiosa. Sic si medium pretium sint viginti aurei, infimum erunt novemdecim, & summum viginti unus, & tota latitudo pretii tres aurei. Si vero medium sint centum aurei, summum erunt centum quinque, infimum nonaginta quinque, & tota latitudo ejus decem.

Quær. 28. Unde justum pretium sit desumendum, quo vendere, ac emere liceat, & qua ratione augeri, vel minui possit?

Dico. Justum pretium repetendum est ex comparatione pretii cum re juxta communem intelligentium, vel Magistratus æstimationem. Licitum est vendere, & emere pretio taxato, & vulgari supremo, medio, & infimo; quia quodlibet justum est. Taxatum consistit in indivisibili, ita, ut illud excedere non liceat; vulgare vero augeri potest. 1. Ob lucrum ex alienatione rei certo, vel probabiliter cessans, aut damnum emergens, deductis deducendis, modo venditor rem non ultro offerat, & emptorem de pretio augendo moneat. 2. Ob labores, pericula, & impensas ordinarias in rebus conquirendis, advehendis, ac conservandis communiter occurrentes. 3. Ob specialem, & rationabilem affectum erga rem in gratiam alterius venditam, modo non ex officio vendat, & emptorem etiam

moneat. 4. Ob copiam emptorum, vel pecuniæ, & ob penuriam mercium. 5. Ob modum vendendi minutatim, vel ex officio. 6. Ob periculum sortis, & molestias in recuperanda sorte, modo sit verum, & non habeat pignus, nec excedat, & de hac ratione emptorem moneat, nisi ipsi satis nota sit. 7. Ob gravamen venditioni annexum, ut est retrovenditio. Minuitur vero 1. si res parum sit utilis emptori, eamque in gratiam venditoris emat. 2. Ob paucitatem emptorum. 3. Ob copiam mercium supervenientem. 4. Ob modum vendendi in magna quantitate simul, vel si ultro offerantur; quia juxta axioma *merces ultroneæ vilescunt*, *pro tertia parte* secundum communem, *P. Gerv.* 5. Si vendantur actione publica, vel sub hasta, modo absit fraus, & dolus.

Hinc. 1. Graviter peccant, & tenentur ad restitutionem 1. vendentes notabiliter supra pretium taxatum, nisi taxa esset aperte iniusta; præsumptio autem est pro justitia: non vero peccant ementes infra pretium taxatum, modo non fiat infra infimum vulgare; quia præcipue, ne excedant vendentes, taxatum est. 2. Vendentes notabiliter supra supremum pretium vulgare ob utilitatem, vel necessitatem, aut affectum emptoris; quia non sunt vendentis; vel ob affectum etiam proprium, si ex officio, ut mercatores, vendant; quia isti tenentur esse indifferentes; vel ob extraordinarias impensas, labores, damna, ob ignorantiam, vel infortunium; quia ementes ordinaria, non vero extraordinaria solvere tenentur; vel ob lucrum cessans, vel damnum emergens rerum sponte, & ultro oblatarum: quia damnum sponte initum sibi compensare non licet, nisi fiat in gratiam emptoris; vel ob solam dilatam solutionem; vel ementes infra infimum pretium ob solutionem anticipatam; quia species usuræ est. 3. Dolo, fraude, vel mendacio alios inducentes ad emendum supremo, vel majori pretio, quam alias emissent, licet non excedat supremum; quia ipsis injuriam faciunt; vel vendentes quidem pretio infimo, sed occulte tantum detrahentes, ut reducatur ad summum, quamvis illud non superet: quia agunt contra conventionem; vel subornantes alios falso suadentes, pretium brevi augendum, ut carius vendant; vel esse minuendum ob quantitatem mercium advenientium, ut minoris emant; vel vendentes pretio in loco, vel tempore venditionis quidem justo, sed scientes illud

fo-

fore supra supremum in loco, vel tempore traditionis; vel scienter ementes pretio tempore, & in loco traditionis infra infimum futuro; quia pretium loci, & temporis traditionis, & non emptionis servari debet, *S. Thom. q. 78. a. 2. ad. 7.*; nisi incertum esset, an res pluris, vel minoris in loco, vel tempore traditionis sint valituræ; quia tunc sors ementis, & vendentis est æqualis, *P. Thom. ex Charm.* 4. In venditione actione publica, seu sub hasta dolo, fraude constituentes licitatores, simulantes se emptores, ut pretium augeant, vel emptores conspirantes, ne certum pretium transgrediantur, ut vili acquirant; vel instituentes tales actiones tempore, quo paucos emptores adventuros credunt, ut iis adjudicentur, quibus favere volunt; excusari tamen solent rogantes amicum sine dolo, vel vi, ne plus offerat, ut ipsi justo, & infimo pratio obtineant, *Nav. Tourn. & alii*; præcipue, si certa animositas augendi pretium adesset. 5. Vendentes statuas ob antiquitatem, gemmas ob raritatem, canes, equos, ob affectum suum specialem excessive, & irrationabiliter in quantum possunt; quia, quæ non habent pretium, debent æstimari juxta judicium intelligentium, *Cajet. Tourn. & alii ibid.* Latitudo tamen pretii harum rerum major est, & si vendens, ac emens scientes, se ignorare pretium, de eo conveniant, valet, etiamsi esset læsio in dimidio, *Bannes. & alii apud Tourn.*; quia uterque æqualiter se damno, aut lucro committit. 6. Famulus, aut proxeneta vendens rem domini supra, vel emens infra pretium assignatum, & excessum sibi reservans invito domino; vel sartores retinentes excessum pretii datum ad emendum pannum, licet mercator ob amicitiam ipsorum viliori pretio vendiderit, nec illud pro compensatione laboris retinere possint; quia ad illum tenentur ex officio, & ob præferentiam præ aliis sat compensati censentur, *Pont.* 7. Emens minori pretio, quam valent, census, chirographa, debita, relative ad alios quidem difficilia, puta, quia sunt extra regnum, vel apud Principem, sibi vero facilia; quia ibidem, vel in aula Principis habitat, viamque certam illa recuperandi habet, quia non ob alienum, sed ob proprium periculum sortis solum, & damnum emergens ea diminuere licet, *Pontas*; secus, si ob difficultatem, & molestias in eorum solutione mercibus vitiatis æquiparentur respectu omnium,

Hinc:

Hinc 2. Non verò peccant, nec tenentur ad restitutionem, 1. ementes pretio infimo, etiam ob anticipatam solutionem, v. g. novemdecim aureis, & vendentes summo, v. g. viginti uno aureo, etiamsi fiat ob dilatam solutionem; quia utrumque pretium justum est. 2. Nec aurifex emens calicem leviter defectuosum, solvendo solum pretium argenti, non vero laboris, postea accommodatum vendens alteri pretio argenti, & laboris, modo labor non plus valeat materia, *Pont.* 3. Nec piscator vendens capturam jactus retis in mare, venator venationem futuram, agricola lactantes agrorum spicas, licet piscator, vel venator, nihil ceperint, modo absit fraus, vel culpa, & agrorum spicæ emptoris spem fefellerint, & prædicti supra supremum pretium solvere debeant; quia spes lucri fuit utrinque æqualis. Si tamen nulli fructus nascantur, emens segetes ex speciali juris dispositione non tenetur ad pretium, *Ferriere apud Tourn.* quia non ita frequenter, ut piscatio, & venatio casui exponuntur, & emptor hac solum lege contraxisse censetur, si fructus nascantur, *L.* 1. *ff. de condit.* 4. Vendentes in gratiam emptoris eo pretio, quo probabiliter vendidisset eo tempore, quo rem suam vendere volebant, vel quo ipsimet postea emere debent, licet pretium sit taxatum, *S. Thom. apud Tourn.*; modo emptor moneatur de ratione pretii aucti, & res non sit ultronea, & deductis impensis conservationis, ac periculi. 5. Ementes, & vendentes pretio communi, & præsenti, licet sciant intra paucos dies notabiliter ob quantitatem mercium minuendum, vel ob adventum exercitus augendum, vel res venditas ab hoste esse destruendas, *S. Thom. q.* 77. *a.* 3. *ad* 4.; modo absit fraus; quia pretium tempore venditionis, & traditionis, justum est; peccare tamen possunt contra charitatem, proximum in magnam conjicientes necessitatem. Non vero licet Senatori scienti legem monetæ diminuendæ, vel pretium frumenti, aliarumve rerum taxam minuendam, uti ea notitia, & propterea ante publicationem sua debita solvere, frumentum vendere, promulgationem differre, amicis revelare, sed teneretur ad restitutionem damni tertio secuti; quia tenetur ex officio ad secretum, & præcavere, ne unus civium præ alio gravetur; particularis vero potest ea notitia uti, modo absit fraus; imo etiam Senator, si aliunde illam habeat, quam vi officii, *Corduba, Lug. Tourn.*; non tamen licet

licet pecuniam mutuo accipere; quia scit, brevi valorem esse augendum; quia in hoc esset fraus, *Pont.* nec minnere mensuram, pondus, vel numerum, nisi emptor nollet pretium justum solvere, vel Respublica juste taxare.

Quær. 29. *Quis vendere possit, & quænam vendere liceat?*

Resp. prænot. Evictio est rei, quam quis emit, vel dono accepit, ab eodem abductio per sententiam Judicis; locum habet non in sola emptione, sed in omni alio contractu oneroso. Hoc notato.

Dico. Vendere potest, quilibet ad contrahendum habilis; nemo tamen cogi potest ad rei suæ venditionem, nisi tempore publicæ necessitatis, vel pro bono communi. Res omnes pretio æstimabiles corporeæ, seu incorporeæ, ut actiones, jura, officia idoneis vendere licet, quorum venditor dominium, liberamque administrationem habet; nisi vendi prohibitæ sint, vel in detrimentum corporale, vel spirituale proximi vergant, vel alteri jam venditæ, vel furto ablatæ sint: quia in his datur evictio.

Hinc 1. Ad vendendum cogi possunt habentes frumenta superflua tempore sterilitatis, vel adveniente exercitu, vel fundum pro constructione civitatis, Ecclesiæ, fori, seu viæ publicæ. 2. Vendere non licet res spirituales, vel spiritualibus annexas, ut Beneficia, Jus patronatus &c. *vid. de Simon.*; nec hæreditatem, nisi post mortem testatoris, *L. ult. Cod. de pact.*; nec libros contra Religionem, bonos mores, famam proximi scriptos, tabellas obscœnas, vinum eo sese inebriantibus, vel aqua mixtum, nisi diminuto pretio, & ne se inebrient; nec alias res mixtas vilioribus, & si propterea fiant nocivæ, vel inutiles ad finem propositum, vel deteriores, non diminuto pretio, tenentur ad restitutionem; nec fucum mulieribus ad provocandum luxuriam, vel ad vanitatem usuris, nec venenum, nisi ita mixtum, ut solum prodesse possit, & Medicis, & aliis similibus, qui probi agnoscuntur, *Edict. Reg.* 1682. 3. Nec vendere licet rem alienam, seu furtivam, & tenetur venditor de evictione, quoad pretium, & damna, si sit malæ fidei, & saltem ad pretium, si sit bonæ fidei, nisi venditor bonæ fidei de evictione in Contractu noluerit teneri, vel ab emptore non fuerit præmonitus de evictione impedienda, si forte potuerit impediri; vel eo absente emptor non appellaverit, *Lugo, Tourn.* nec rem alteri jam venditam, & si pluribus vendita, nulli sit

tradi-

tradita, debetur priori, si sit tradita, est possidentis; quia traditione dominium acquiritur, exceptis rebus Ecclesiis, vel piis locis, aut civitatibus venditis, vel priori emptori hypothecatis, quæ sunt prioris sine traditione, *Tourn. & P. Thom. ex Charm.* tradita re secundo emptori, prior potest exigere, ut rescisso secundo contractu, res sibi tradatur, vel interesse compensetur; non potest tamen rem evincere, nisi secundus emptor mala fide, & conscius prioris emptionis emerit; nec tenetur posterior emptor rem restituere priori ante Judicis sententiam, nisi venditorem ad secundam venditionem induxerit, *Less. & alii*; nec tenetur donatarius bona fide accepta restituere priori emptori, vel aliis creditoribus, nisi petantur, quorum actio solum per annum durat, *L. 1. ff. quæ in fraudem, &c.*

Quær. 30. *An vitium rei venditæ a venditore, vel pretiositas ab emptore manifestari debeat?*

Dico. Vitium occultum reddens rem periculosam, vel nocuam, aut emptori ad effectum intentum inutilem a venditore etiam non rogato ex justitia manifestari debet, *S. Thom.* vitium vero occultum rem non reddens periculosam, vel noxiam, vel notabiliter minus utilem; vel manifestum, venditor aperire non tenetur, nisi interrogetur, debet tamen minuere pretium pro ratione vitii, *S. Thom. S. Antonin.*; & animadvertens emptorem ob ingenii hebetudinem, debilitatem visus, &c. vitium apertum non percipere, sicut de occulto eum monere debet; quia licet in se manifestum sit, respectu illius occultum est. *Tourn.* vel si videat eum ex simplicitate rem sibi inutilem eligerere, saltem ex charitate est admonendus, *Less. Sylv. & alii apud Tourn.* imo ex justitia quidam eum monendum putant, præsertim, si simul ipsi noxia sit, *ibid.*; vendens bona fide rem vitiosam pro integra, tenetur rescindere contractum, vel excessum pretii refundere, etiamsi venditor expresse de vitio occulto teneri noluerit, nisi propterea viliori pretio vendidisset, *ibid.*; similiter emptor tenetur pretiositatem rei emptæ venditori ignotam interroganti manifestare, si propterea communi æstimatione pretium augeatur, secus eum deciperet; si vero non interroget, non tenetur eum monere, modo pretium solvat non infra infimum, *P. Thom. ex Charm.*

Hinc: graviter peccant, & tenentur ad restitutionem, 1. vendentes pannum nigrum adustum, pro durabili; domum

mum ruinosam recenter dealbatam, pro firma; aromata evanida, pro recentibus; merces ex loco, in quo sunt viliores, pro aliis ex loco, ubi sunt pretiosiores, ut lanam Romanam, pro Neapolitana, vinum, Alsatiæ, pro vino Campaniæ, vinum album tinctum, pro rubro, præcipue pro sanitate utentibus; vel ovem morbidam gregi morbum inferentem. 2. Merces, ut lanam, tabacum, corium &c. in locis humidioribus reponentes, vel aqua aspergentes, ut pondus, vel mensura augeatur, in summitate sacci triticum melius collocantes, ut reliquum deterius eodem pretio vendant, tenebras quærentes, vel efficientes, ut mercis vitium celent. 3. Vendentes vinum, frumentum &c. volentibus conservare, quæ conservari nequeunt; excusantur tamen offerentes merces defectuosas, quærentibus viliori pretio; vinum, quod conservari nequit, cauponi ad statim vendendum, frumentum pistori brevi utenti, equum monoculum intelligenti, sed non animadvertenti, &c. modo fiat justo pretio; quia alias commercia subsistere non possent. 4. Emens agrum, in quo scit latere venam auri, gemmam a rustico oblatam pro vitro non monens, nec pretium augens, debet rescindere emptionem, vel reducere ad justum pretium; pro thesauro vero in agro abscondito nihil tenetur; quia nullius est ante inventionem; vena auri vero est pars agri: nec pro vena auri, si illam emendo agrum ignoraverit; quia tunc propria, & communi æstimatione non pluris in se valet; nec aliquid solvi debet pro herba pretiosa in fasciculo herbarum pro pabulo animalium destinato latente; quia alias periisset, & sub eo respectu non pluris communi hominum judicio æstimatur, licet in se, & respectu emptoris valde utilis sit.

Quær. 31. *Quid sit Retrovenditio, Contractus Mohatra, & Contractus gentilitius?*

Resp. Retrovenditio, est venditio rei cum pacto eam retrovendendi, vel redimendi; potest fieri in favorem venditoris, vel emptoris, vel utriusque. *Mohatra* est Contractus, quo indigens pecunia emit credito a mercatore merces pretio supremo cum pacto Retrovenditionis numerata pecunia pretio infimo. *Retractus gentilitius* est jus concessum proximo venditoris consanguineo intra certum tempus (annum nimirum, & diem) rescindendi, & ad se revocandi venditionem rei immobilis, eodem oblato pretio,

tio, quo ab extraneo, vel remotiore consanguineo fuit empta.

Quær. 32. *An Contractus Retrovenditionis sit licitus?*

Dico. Venditionem cum pacto Retrovenditionis in favorem, vel ad placitum solius venditoris licitam esse, communiter asserunt Auctores, dummodo, 1. non fiat in fraudem usurariam, & adsit sincera emendi, ac vendendi intentio. 2. Ut rei dominium, licet sit revocabile, pertineat ad emptorem, ipsique pereat. 3. Ut justa servetur æqualitas, videlicet, ut res cum fructibus vendita, etiam cum fructibus retrovendatur, & ob onus Retrovenditionis pretium minuatur tertia, vel ut alii volunt, quarta parte, vel juxta prudens judicium. *Tourn.* 4. Ut fiat sine pacto rem minori, vel eodem pretio revendendi, *Tourn.*; quia probabiliter pluris in se est valitura, cum retrovendatur sine hoc onere Retrovenditionis: potest tamen fieri cum pacto, ut post certum tempus venditionem liceat dissolvere, restituendo idem pretium, *Less.*, *Bill.* quia, cum non fiat novus venditionis Contractus, non est necesse, ut venditor det quanti res in se valet, sed quantum accepit; modo propter hoc onus minuatur pretium, & absit fraus usuraria. An autem etiam licita sit in favorem solius emptoris, vel utriusque, non conveniunt Auctores. Factam in favorem solius emptoris reprobat *P. Thomas ex Cham.*, *Tournely*, etiam factam in favorem utriusque, licet in isto minus agnoscat periculum, & alii censum ex utraque parte redimibilem rejicientes; quia ajunt speciem usuræ continet, vel ei favet; nam res, v. g. ager non proprie venditur, sed in pignus datur, pretium pro mutuo, & fructus pro lucro ex mutuo accipiuntur, donec redimatur. Licitam vero esse asserunt *P. Gervasius*, *Lessius*, & *Layman*, & alii censum ex utraque parte redimibilem admittentes, 1. quia in rigore est vera emptio, & emptor verum dominium acquirit, reique emptæ periculum subit, æque ac si esset in favorem venditoris, & perit emptori, ac proinde non solum in pignus datur. 2. Quia licita est venditio cum pacto Retrovenditionis in favorem venditoris, ut probant Adversarii; ergo in favorem emptoris; quia non debet esse deterioris conditionis, & jura utriusque sunt paria, modo ob hoc onus augeat pretium sicut venditor illud minuere debet, si fiat in ipsius favorem. 3. Quia multis in locis, præsertim in Germania census ex utraque parte redimibilis usu, & auctori-

ritate publica stabilitur, ergo & emptio ex utraque parte redimibilis. 4. Quia potest habere omnes conditiones justæ emptionis, ut fatentur ipsi Adversarii, & speculative posset esse sine usura; ergo & in praxi, quæ dependet a sinceritate contrahentium, sicut pactum Retrovenditionis in favorem venditoris, conveniunt tamen utriusque sententiæ Auctores in praxi similes contractus esse dissuadendos ob periculum abusus, & quia sæpe non omnes servantur conditiones.

Hinc 1. Licite, ac sine usura venditur domus mille aureis cum pacto illam retrovendendi post certum tempus, vel quando hæredes ad meliorem redierint statum pretio, quo valet, secluso onere Retrovenditionis. *Tourn. & communior*; vel cum pacto venditionis post certum tempus dissolvendæ, ut sine novo contractu redeat ad venditorem, vel illius hæredes idem refundentes pretium; quia non fit nova venditio, sed prioris duntaxat dissolutio. Si vero novus fieret contractus, deberet retrovendi tanti, quanti tunc in se valet sine onere; & esset usurarius, si fieret in favorem emptoris viliori pretio ementis, & carius eidem vendentis, nisi incertum esset, an pretium sit augendum, vel minuendum tempore Retrovenditionis; quia cum sors tunc utriusque sit æqualis, secluso onere Retrovenditionis, potest eodem pretio retrovendi, subtracto pretio oneris Retrovenditionis. 2. Licite, & sine usura venditur prædium centum aureis cum pacto legis commissoriæ, ut, si post annum non solvat, contractus sit ipso facto irritus, *Cod. de Leg. commiss.*; & tunc fructus pertinent ad venditorem, deductis tamen impensis; quia non impleta conditione, dominium rei, & fructuum est penes ipsum venditorem; vel cum pacto rescindendi contractum, non soluto post certos annos pretio, *ibid.*; sed in hoc casu fructus sunt emptoris; quia venditio fuit absoluta; in foro tamen conscientiæ attendendum est, ne fraus usuraria lateat; vel cum pacto adjectionis in diem, ut, si alius intra certum tempus conditionem offerat meliorem, res sit inepta, *L. 1. ff. in diem adject.* sed debet aliquid de pretio minui; quia onus superadditum est pretio æstimabile. 3. Licite emere videtur Legatus domum pro tempore suæ legationis mille aureis a mercatore non indigente pecuniis, sciente tamen interim illis notabiliter lucrari, cum pacto illud eodem pretio redimendi, finito legationis

tionis tempore, servata utrinque pretii, ac oneris æqualitate; quia est vera emptio, & neuter intentione lucri ex mutuo inductus est ad contrahendum, nullaque est usuræ suspicio, non ex parte mercatoris domum vendentis, cum Retrovenditio non fiat in ipsius favorem; non ex parte Legati, quia non lucrum, sed domum assecuraturam quærit, quam alio modo habere non potuit. Econtra vero videtur usuram committere ob periculum sortis nolens mutuum dare indigenti, sed potius volens illius vineam emere, donec idem pretium restituat, vel eandem vineam redimat; quia videtur lucrum ex mutuo quærere, ac illud dolo venditionis usurariæ palliare. Unde videtur hæc controversia ex intentione, ac sinceritate contrahentium decidenda, & in simplicibus sufficit voluntas contrahendi meliori modo, quo fieri potest.

Quær. 33. An Contractus Mohatra, & Retractus gentilitius sit licitus?

Dico. Contractus Mohatra non est licitus, ut patet ex damnatione propositionis ab Innoc. VI. Retractus vero gentilitius, seclusa fraude, jure permissus est.

Hinc 1. Mercator dans indigenti pecuniis merces credito supremo pretio, & eas ab eodem emens infimo pecunia numerata, usuram committit; quia indigens fit debitor majoris summæ, quam accepit, secluso tamen pacto, potest eas sicut alius emere; quia non est deterioris conditionis. 2. Simulans majori summa emisse agrum, ne a propinquiore consanguineo venditoris retrahatur, vel illum retrahens in favorem amici, vel ut eum carius vendat alteri, graviter peccat, & tenetur ad restitutionem; quia lex tribuit proximiori consanguineo jus retrahendi solum, ut sibi retineat, *Thom. ex Charm.*

Quær. 34. Quid sit Negotiatio, & Monopolium?

Resp. Negotiatio est emptio rei cum intentione eam integram, & immutatam vendendi lucri gratia. Monopolium est conventio unius, vel plurium mercatorum simul conspirantium, ut ipsi soli eo, quo volunt pretio, vendant.

Quær. 35. An Negotiatio sit licita?

Dico. Negotiatio per se est licita; per accidens vero potest fieri illicita, 1. Ratione finis mortaliter, vel venialiter mali. 2. Ratione materiæ non vendibilis, vel vendi prohibitæ. 3. Ratione temporis, vel loci sacri. 4. Ratione personæ, cui Negotiatio prohibita est.

Hinc,

Hinc: graviter peccant 1. ratione finis ponendo suum finem ultimum in negotiatione, quod fit, quando quis potius vellet Dei, ac Ecclesiæ mandata transgredi, quam negotiationis lucrum amittere. 2. Ratione materiæ, vendens res sacras, ut indulgentias, vel res prohibitas, ut arma Turcis. 3. Ratione temporis, vel loci, ut vendens res non necessarias in diebus Dominicis ac Festivis, uti dictum est alibi; vel carnes in Ecclesia, aut cœmeterio sine necessitate. 4. Ratione personæ, ut Clerici carnes vendentes, saltem si fiat cum temeritate, contumacia, contemptu, vel scandalo; non vero peccant 1. si aliter se sustentare nequeant. 2. Si vendant res non negotiationis causa emptas. 3. Si fiat per alios nullo in se suscepto labore, *Less.*

Quær. 36. *An Monopolium sit licitum?*

Dico. Monopolium, quo unus, vel pauci auctoritate publica soli certa merces vendunt, est licitum, exigente necessitate, & bono communi, ac servato justo pretio; propria autem auctoritate Monopolium exercentes peccant contra justitiam, non solum supra supremum pretium vendendo, sed etiam ex conspiratione, vendendo solum supremo, & emendo infimo; quia sic injuste coguntur cives emere majori, & vendere minori pretio, quam alias emissent, vel vendidissent.

Hinc: graviter peccant, & tenentur ad restitutionem, 1. conspirantes se nolle emere, nisi infimo, nec vendere, nisi supremo pretio. 2. Omnes unius generis merces coëmentes, ut carius, & quo volunt pretio vendant. 3 Fraude, metu impedientes, ne merces aliunde adveniant. 4. Mercatores suas merces supprimentes, ut alias rariores, & cariores vendant; eas tamen servare licet pro tempore, quo carius vendi solent, modo charitatem hac arte non inducant. 5. Falsum disseminantes rumorem, naves certis mercibus onustas esse submersas, vineas esse congelatas, monetam minuendam, vel licitatores adhibentes simulantes, se emere pretio supremo, ut pretium augeant. 6. Artifices inter se convenientes, ut opus ab uno inchoatum ab alio non perficiatur, vel non nisi certo pretio laborent, suos solum filios, vel nepotes suam artem doceant, *Tourn.*; saltem, si grave Reipublicæ damnum inde oriatur. 7. Vendentes pretio a Monopolis imposito, licet Monopolii non essent participes; quia pretium est in-

Injustum, nisi merces propter aliorum Monopolium factæ fuissent rariores.

Quær. 37. *Quid sit Mutuum, & Usura?*

Resp. 1. Mutuum est contractus, quo res numero, pondere, vel mensura constans, usque consumptibilis phisice, ut frumentum, vel moraliter, ut pecunia, gratis transfertur in alterius dominium, cum obligatione aliam ejusdem speciei, & bonitatis post lapsum temporis restituendi.

2. Usura sumpta pro lucro, est lucrum ex mutuo immediate proveniens; sumpta vero pro contractu usurario, est contractus mutui; quo lucrum ultra sortem exigitur, vel intenditur tanquam debitum immediate vi mutui. Usura alia est realis, quæ percipitur ex contractu explicito, vel implicito aliquid supra sortem accipiendi, Alia mentalis, quæ intenditur a mutuante, sed in pactum non deducitur. Alia formalis, seu aperta, quæ fit per pactum explicitum. Alia occulta, seu palliata, implicita, quæ sub verbis, vel alio contractu latet palliata, ut societatis, venditionis, &c. Alia est sortis, quæ immediate provenit ex pecunia mutuo data. Alia usuræ, quæ percipitur ex interesse non soluto, illud in novum capitale erigendo: hæc nullo titulo, nec lucri cessantis, vel damni emergentis licita est.

Quær. 38. *An mutuum sit licitum, & ad quid teneatur Mutuans, & Mutuatarius?*

Dico. Mutuum non solum est licitum, sed etiam opus charitatis a Deo præceptum; quia Christus *Luc.* 6. ait: *mutuum date, nihil inde sperantes*, quæ verba Urbanus III. de præcepto intelligit. Mutuator tenetur 1. Mutuatarium de vitio rei mutuo datæ monere, secus tenebitur de damno. 2. Non repetere mutuum ante tempus præfixum, & nullo præfixo, non nisi post aliquod tempus rationabiliter assignabile, spectatis natura rei, & fine mutui. 3. Acceptare mutuum ante tempus determinatum oblatum. 4. Nullum percipere lucrum, vel obsequium, aut aliud prætio æstimabile vi mutui ex vera obligatione, etiam gratitudinis, seu benevolentiæ sine justo titulo, *Innoc. XI. in damnat. prop.* 42.; Mutuatarius vero tenetur 1. rei mutuo acceptæ subire periculum; quia illius fit dominus. 2. Rem tempore præfixo, vel nullo præfixo, quando res rationabiliter petitur, restituere eiusdem speciei & bonitatis extrinsecæ, seu secundum valorem,

si sit

si sit pecunia; vel intrinsecæ, si sint aliæ res frugibiles; vel earum pretium spectatum tempore restitutionis; nisi justa de causa aliter fuerit conventum, vel juris privilegio ab obligatione mutui restituendi eximatur, ut minores, & eorum privilegio gaudentes, si illud inutiliter consumpserint, & non habeant bona castrensia, vel quasi castrensia, *ita in Jure ff. ad Senat. Mac. tit. 6.*

Hinc. Mutuator graviter peccat, & tenetur ad restitutionem; 1. si frumentum mutuo datum ob omissam vitii declarationem apud Mutuatarium post breve tempus fuerit corruptum. 2. Si Mutuatarius ob frumentum mutuum ante tempus præfixum; vel nullo prefixo irrationabiliter repetitum, vel ob non acceptatum, licet ante tempus præfixum fuerit oblatum, aliud carius emere, & cum damno notabili restituere debeat. 3. Dans mutuum cum obligatione, vel pacto, ut in mutuantis molendino molat; merces apud ipsum emat, beneficium filio conferat, vi pacti remutuet, injurie reparationem a Judice jam decretam remittat; non vero peccat mutuum dans, ut Mutuatarius amicitiam exhibeat, vindictam privatam non exerceat, ab iniqua exactione cesset, nocere desinat, debitum solvat; pauperi graviter indigenti succurrat, titulo amicitiæ, vel mutuæ charitatis sine stricta obligatione remutet, ut Medicus non habenti alium pro stipendio opem ferat; secus, si alius haberi posset; quia hæc alio titulo sunt debita. 4. Mutuans cum pacto, ut Mutuatarius reddat rem mutuo acceptam, quando pluris valet, v. g. frumentum in mense Decembri acceptum in eadem mensura, vel illius pretium in mense Majo; quo solet pluris valere, quia licet res aliæ, quam pecunia, debeant ordinarie restitui secundum corpus, id est secundum naturalem; & intrinsecam bonitatem; non tamen tali tempore vi pacti, quo pluris valent; nisi mutuans illud usque ad illud tempus reservasset, vel aliud frumentum ob mutuum carius emere debuisset; quia tunc excusatur ob lucrum cessans, & damnum emergens. 5. Dans mutuo decem aureos cum pacto illos in specie reddendi tempore; quo probabiliter prævidet, valorem illorum auctum iri; quia intenderet lucrum ex mutuo, & pecunia debet ordinarie restitui secundum valorem extrinsecum, nisi pecuniam usque in illud tempus servare voluisset, 6. Dans centum aureos mutuo cum pacto, ut totam summam, vel par-

partem a debitoribus cum magno labore, ac impensis exigat; vel ut eandem summam in mercibus accipiat, vel hic acceptam Parisiis solvat; vel in aliquo negotio pro ipso fidejubeat; quia sunt onera pretio æstimabilia, & ex mutuo sunt usuraria. 7. Accepto pignore frugifero in assecurationem mutui fructus illius interim retinens; eos non computando in diminutionem sortis, nisi esset res emphiteutica data domino feudi in pignus, *cap. conquæst.*; interim tamen feudatarius debet esse liber ab obsequio, seu pensione solvenda; vel nisi esset pignus genero a socero datum pro exspectatione dotis, *cap. salubr.*; quia fundus feudi a domino possessus ipsi ex dispensatione juris fructificat, & pignus genero non solum in assecurationem dotis, sed etiam in sublevamen onerum Matrimonii datur; nec peccat Mutuator saltem contra Justitiam, ex industria non repetens mutuum: v. g. frumentum, vel pecuniam, nisi quando frumentum pluris valet, & pecunia imminuta est, paratus tamen etiam antea recipere; nec Mutuatarius reddens frumentum, quando minus valet, & pecuniam, quando illius valor auctus est, *Sot. Nav. Tol. & alii*, quia uterque utitur jure suo. Potest tamen esse contra charitatem; si unus, aut alter grave damnum inde pateretur; nec peccat paciscendo, ut decem aurei mutuo dati 240. libellas efficientes secundum hunc valorem, id est 240. libellæ restituantur, licet probabiliter sciat, eorum valorem imminutum fore tempore redditionis; quia jus habet in hunc valorem & non lucrum, sed damnum evitare studet, *Pont. S. Thom.* Sic sciens pretium frumenti probabilius in mense Decembri imminutum iri, non peccat paciscendo, ut frumentum in mense Majo mutuo datum valens, v. g. 20. libellis, restituatur in mense Decembri idem pretium, nempe 20. libellæ, vel quantitas frumenti 20. libellis valens: etiam probabilius, licet non intenderit frumentum usque in illud tempus servare, *Pont. Cabass.*; quia habet jus in hoc pretium, quo valebat tempore traditionis, & licet res aliæ a pecunia debeant restitui in eadem quantitate, intelligitur secluso alio pacto justo; nec peccat paciscendo, ut pecunia, vel frumentum mutuatum restituatur secundum valorem tempore restitutionis, si neutri constet esse augendum, vel imminuendum; quia sors utriusque est æqualis. 8. Mutuatarius mutuum tempore convento, vel nullo constituto,

to, rationabiliter petitum non restituens cum notabili mutuantis damno, vel omnino non restituens. Excipiuntur tamen ipso jure ab obligatione restituendi mutuum Ecclesiæ, Xenodochia, piæ causæ, civitates, oppida, pupilli, minores, filiifamilias, etiam majorennes, modo sub patria adhuc sint potestate, *Authent. hoc Jus cas. de sacrosanct. Eccl. caus.* 19. *q.* 2. si eorum nomine mutuum acceptum a tutore, vel curatore, aut administratore non in eorum utilitatem fuerit conversum, vel si ipsimet sine consensu tutoris, vel patris acceptum inutiliter ludendo, compotatione, &c. male consumpserint, nec ad illud solvendum tenentur eorum parentes, hæredes, fide jussores, nec ipsimet, etiam in conscientia mortuis parentibus, vel tutore, vel acquisita emancipatione, & etiamsi hoc suo privilegio renunciassent, vel solvere jurassent; quia hoc privilegium principaliter concessum est in favorem parentum; putat tamen *P. Gervasius*, filium familias teneri vi juramenti, cujus tamen relaxationem potest a Superiore obtinere; etiam tenetur 1. si habeat bona castrensia. 2. Si non pecuniam, sed aliam rem mutuo acceperit, modo non sit factum in fraudem, ut illam pro acquirenda pecunia vendat. 3. Si in usus utiles, vel necessarios impenderit. 4. Si a pluribus publice paterfamilias creditus fuerit. 5. Si pecuniam in rem patris converterit. 6. Si sciente patre creditum fuerit filio mutuo dando. 7. Si absens studiorum causa mutuum acceperit, *ita in Jure.*

Quær. 39. *Quot sint Tituli aliquid supra sortem accipiendi?*

Dico. Tituli veri communiter recepti aliquid supra sortem ex mutuo accipiendi, sunt quatuor: videlicet Primus est damnum emergens, & lucrum certo, vel saltem probabiliter cessans, dummodo 1. damnum vere emergat, & lucrum cesset ratione mutui. 2. Ut Mutuatarius de compensatione damni, vel lucri cessantis moneatur, vel in pactum deducatur. 3. Ut auctuarium supra sortem non excedat damnum ex mutuo emergens, vel lucrum cessans deductis impensis, & periculis lucri comparandi, & pro ratione spei æstimatum. 4. Ut compensatio lucri, vel damni non statim ex pecuniis mutuatis detrahatur. 5. Ut ex charitate, & non lucri causa mutuum detur, nec aliquid exigatur supra sortem, si Mutuatarius omne damnum, & lucrum cessans in re ob mutuum eventurum

folvere promittat. 2dus eſt pena conventionalis Mutuatario impoſita, ſi tempore præfixo non reddat ſortem, modo 1. pœna non apponatur in fraudem uſurariam, ſed ſolum, ut ſolutionem ſortis urgeat. 2. Ut mora ſit culpabilis, & notabilis. 3. Ut pœna ſit proportionata. 3tius eſt donatio gratuita; modo 1. non oriatur ex obligatione etiam gratitudinis, vel benevolentiæ, vel ex coactione, aut metu, ne mutuum repetatur. 2. Ut mutuans eam intendere, ſigno non indicaverit. 3. Ut Mutuatarius mutuum non inopiæ cauſa petierit, vel illam ante ſolutionem ſortis offerens, prolongationem termini intendere, indicaverit. 4. Ut liberalitas donationis non ſit dubia. 4tus eſt periculum ſortis extraordinarium, & mutuo extrinſecum, proveniens ex prava diſpoſitione Mutuatarii litigioſi, prodigi, commercium periculoſum per mare, per hoſtium caſtra, vel vias latronibus obſitas habentis: hic titulus ſpeculative, non vero practice admittitur: quia raro in praxi omnes conditiones requiſitæ ſervantur, quales ſunt, 1. ut abſit intentio lucrandi ex mutuo. 2. Ut periculum ſit verum, non fictum. 3. Ut Mutuator non cogat Mutuatarium, ut ipſum fidejuſſorem recipiat. 4. Ut Mutuatarius fidejuſſorem, vel pignus non dederit, vel obtulerit. 5. Ut Mutuator periculum rei mutuatæ in ſe ſuſcipiat, ita, ut ipſi pereat ſine obligatione Mutuatarii ſimilem refundendi, *Thom. ex Charm.* ſi ſine ipſius culpa pereat. 6. Ut Mutuator pro periculo non plus exigat, quam ipſe alteri pro eo daret.

Hinc: Mutuator graviter peccat peccato uſuræ, & tenetur ad reſtitutionem, 1. exigens aliquid notabile, & ultra ſortem ex pecunia mutuata otioſa, quæ nec ad negotiationem, vel aliud lucrum, nec ad ſuſtentationem familiæ, filiorum dotes, caſuum fortuitorum medelam, &c. ſit determinata, vel ſi aliam adhuc habeat otioſam. 2. Exigens aliquid ob lucrum ceſſans iniuſtum, vel ex commercio plane dubie futurum, vel exigens integrum lucrum, quod habet in ſpe; quia minus eſt in ſpe, quam illud, quod percipit in re, & quia accipit certum pro incerto; vel nullo ſuppoſito pacto, vel admonitione de compenſatione lucri, vel damni; vel a totali ſumma partem ſtatim pro damno, vel lucro ceſſante retinens; in alio genere tamen poteſt aliquid ſtatim recipere, v. g. frumentum, &c. quia tunc Mutuatarius totam ſummam

acci-

accipit, *Var. Roi apud Tourn.* potest etiam illud retineri, quod pro damno, aut lucro probabili fuit acceptum, licet in re nullum sit secutum. 3. Exigens pœnam conventionalem ob tempus nimis breve stipulatum, vel tempore, quo Mutuatarium solvendo imparem fore, prævidet, vel ob moram inculpabilem a facto sine culpa impotente, vel ob moram non notabilem; notabilis autem mora communiter non est unius diei, vel hebdomadæ, nisi propter illam damnum mutuanti emergat, vel lucum cesset; vel exigens pœnam totam soluta parte pretii tempore præfixo, aut medietatem sortis, vel pignoris amissionem; quia sunt pœnæ exorbitantes. 4. Accipiens donum ex mutuo intentum, licet ex liberalitate fuisset datum; quia est in mala fide; vel datum pro termini prolongatione, vel alio titulo usurario, quamvis pro dono ex liberalitate fuisset acceptum; quia donatio in re est nulla. 5. Retinens pro periculo sortis, vel alio titulo injusto fructus pignoris, qui debent restitui, vel in sortem computari, nisi feudum in pignus debiti domino directo detur, & interim feudatarius a servitio domino alias præstando pro feudo liber sit, *cap.* 1. *de feud. Pont.*; vel nisi fundus loco dotis detur, *cap.* 16. *de Usur.*; modo gener, & non socer onera Matrimonii sustineat; secus tenebitur fructus in sortem dotis computare, *Tourn.*

Quær. 40. *Quot sint tituli illegitimi aliquid ex mutuo acipiendi?*

Dico. Tituli illegitimi aliquid præcise ex mutuo accipiendi, ac usurarii sunt, 1. aliquid accipere supra sortem ob usum rei mutuatæ; quia res fit per mutuum Mutuatarii, ac proinde pro usu illius nihil debet. 2. Ob carentiam pecuniæ, vel obligationem non repetendi mutuum ante certum tempus, *Alexand. VII.* 3. Ob permutationem pecuniæ præsentis pro absente, *Innoc. XI.* 4. Ob laborem in numeranda pecunia; quia est omni mutuo intrinsecus. 5. Ob commoditatem, & utilitatem ex mutuo; quia sunt Mutuatarii, & non Mutuatoris. 6. Ob fidejussionem, quam præstat mutuans; quia propterea non subit aliud periculum, quam mutuo intrinsecum. 7. Ob legem, vel consuetudinem aliquid ultra sortem præcise ex mutuo accipiendi, vel obligantem tutorem pupillorum lucrum procurandi; quia legi naturali, & divinæ nulla alia derogat. 8. Ob periculum sortis ordinarium, seu commu-

ne proveniens ex casu fortuito, vel Mutuatarii inopia, aut dato pignore, vel fidejussione; quia in re nullum, vel omni mutuo commune est.

Quær. 41. *Quomodo Usura sit prohibita; & an liceat ab Usurario mutuum petere?*

Dico Usura est intrinsece mala, & ab omni jure prohibita; nec licet ab Usurario mutuum sub Usuris petere, vel accipere, nisi, 1. fiat gravi urgente necessitate propria, vel aliena. 2. Ab Usuras exercente, & ad illas parato, *S. Thom.*; quia non malum, sed suam necessitatem sublevare intendit. Non vero licet, etiam in extrema necessitate alium ad usuras non paratum inducere ad mutuo dandum sub Usuris; quia est intrinsece malum; & tenetur Usurarius, etiam mentalis, ejusque hæredes ad restitutionem lucri ultra sortem accepti; quia titulo injusto est acquisitum, & mentalis etiam opere exercetur cum pacto implicito.

Hinc: 1. Solventi Usuras restitui debent, 1. ex contractu Usurario, etiam bona fide facto, acquisita; quæ sunt ex contractu invalido. 2. Tutor bona per Usuram pro pupillo acquisita, & ea, quæ justo titulo debuisset procurare pro pupillo, resarcire tenetur. 3. Omnes rei Usurariæ fructus, etiam eos, quos Mutuatarius non ex sua re percepisset; quia res fructificat domino suo; decrescit autem, & petit Usurario; quia est malæ fidei possessor, & in mora culpabili. 4. Restituere tenentur cooperatores ad Usuram, consulentes, dantes pecunias pro Usuris exercendis, Judices compellentes ad Usuras solvendas, vel restitutionem impedientes, aut sine gravi Reipublicæ necessitate eas tolerantes; Notarii instrumenta usuraria perficientes, Ministri Usurarum principales, ut factores, correspondentes, proxenetæ, id est quærentes pecuniis indigentes, & ad Usurarios ducentes, & quidem omnes in solidum; non vero tenentur in solidum Usurariorum hæredes; sed quilibet pro sua parte, nisi totum hæreditate acquisitum esset Usurarium; tunc habet recursum ad alios pro rata.

Hinc 2. Non tenetur ad restitutionem, 1. dans mutuo sex saccos frumenti in mense Martio alicui ad seminandum cum obligatione novem restituendi in mense Octobri non pluris valituros, quam sex, etiamsi illos in mense Martio non vendere intenderit, dummodo pretium tan-

tun-

tandem minuendum probabiliter crediderit, *Pont. Cabass.* quia habet jus ad valorem, quem habet tempore traditionis, & non lucrum ex mutuo intendere censetur. 2. Nec dans centum aureos negotianti ad Indos, vel per castra hostium, & accipiens auctuarium periculo proportionatum ad restitutionem obligandus, modo ipse periculum illorum subeat, & ab hostibus ablati, ipsi pereant. 3. Nec montes pietatis sunt illiciti, qui sunt cumulus pecuniæ, alteriusve rei mutuabilis, ut farinæ, frumenti &c. quo indigentium necessitati, accepto pignore, subvenitur; quia id, quod ultra sortem accipitur, pro Ministrorum sustentatione, & aliis impensis retinetur. 4. Nec ad restitutionem obligandus tutor, vel curator emens pro pupillo, vel alius pro se censum ex utraque parte redimibilem, pro pretio in Regno taxato, quod de facto in Gallia est quatuor pro centum juxta Edictum Regium anni 1766. quia venditio cum pacto retrovenditionis in favorem utriusque, emptoris, & venditoris est licita, ut supra dictum est, & id quod accipitur, non provenit ex mutuo, sed ex jure, quod emitur, videlicet percipiendi partem fructuum ex industria personæ, vel officio, vel bonis ipsius; vel ex omnibus simul, quod ultimum securius est, ut deficientibus fructibus ex uno titulo, possint percipi ex alio; modo reliquæ conditiones census serventur, de quibus infra; nec peccant plebei, ac simplices, licet de hac emptione, vel venditione explicite non cogitent; quia censentur velle contrahere eo modo, quo licite fieri potest.

Quær. 42. Quænam sint Usurariorum pænæ?

Dico. Usurarii publici, 1. in utroque foro sunt infames, ac proinde irregulares, inhabiles ad Officia, & Beneficia. 2. Privantur Communione Altaris, & juridice condemnati sepultura Ecclesiastica. 3. Eorum oblationes non possunt recipi, nec possunt absolvi, nisi publica appareat pœnitentia, & restitutionem fecerint, vel cautionem illius idoneam dederint, vel si non possint, saltem juraverint, se non posse, seque omni ope facturos, ut fiat. Occulti tamen non recidivi possunt absolvi, si emendationem promittant, & vere pœniteant, *P. Gerv.* 4. Eorum testamenta sunt irrita, nisi ante mortem satisfecerint, vel cautionem dederint. 5. Clerici admoniti, & non desistentes suspensione ab Officio, & Beneficio, & laici excommunicatione puniendi sunt, *ita in Jure.*

Quær.

Quær. 43. *Quid, & quotuplex sit Cambium?*

Resp. Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia cum lucro Cambsoris; est duplex, siccum, seu fictum, quo fingitur permutatio pecuniæ præsentis cum distante cum tamen fiat cum futura in eodem loco; & reale, seu verum, quo pecunia præsens cum præsente, sed alterius speciei, vel cum distante permutatur; hoc dicitur manuale, vel minutum, quando permutatur pecunia præsens de manu ad manum pro alia diversæ speciei, ut aurea pro argentea, minor pro majore, Hispanica pro Gallica; & locale, quando permutatur pecunia præsens pro distante per literas Cambii in alio loco, v. g. Parisiis solvenda. Addunt aliqui temporale, seu Lugdunense, quod est permutatio pecuniæ præsentis pro futura, & post certum tempus reddenda; in re est mutuum, & lucrum est usura.

Quær. 44. *An Cambium sit licitum?*

Dico. Cambium reale tam manuale, quam locale ex officio secundum leges, & consuetudinem locorum, ac peritorum æstimationem moderatum licitum est; quia justis fit titulis, videlicet officii, laboris, impensarum, lucri cessantis, damni emergentis, & purioris materiæ; non vero siccum, vel temporale; quia nullo justo, ac vero nititur titulo, & a S. Pio V. est reprobatum.

Hinc: graviter peccat peccato usuræ dans Argentinæ centum aureos petenti mutuos, & ab eo accipiens literas Cambii ficti, quasi Parisiis essent solvendi, cum tamen in eodem loco Argentinensi post certum tempus cum lucro sint restituendi. 2. Dans centum taleros alicui, ut reddat totidem per literas Cambii post tres menses cum auctuario. 3. Non soluto auctuario, illud in capitale erigens per novas literas Cambii cum novo auctuario; quia est lucrum ex mutuo palliato, & insuper usura usuræ in omni casu, & jure prohibita.

Quær. 45. *Quid, & quotuplex sit Census?*

Resp. 1. Census potest sumi pro pensione, vel pro jure percipiendi pensionem, vel prout est contractus, quo emitur jus percipiendi pensionem annuam ex re, vel persona frugifera, & est duplex, reservativus, quo quis alteri transfert plenum suæ rei dominium, retento sibi jure, pensionem aliquam ex ea percipiendi; & consignativus, quo quis super bonis, vel persona sua vendit, vel consignat alteri pensionem annuam, vel in fructibus, & dici-

tur

tur Census fructuarius; vel in pecunia, & dicitur census pecuniarius; qui vendit, vel debet pensionem, vocatur censuarista, Censuarius vel venditor; & ille, qui emit, vel cui debetur, censualista, creditor, vel emptor.

2. Census consignativus ulterius dividitur, 1. in realem qui fundatur super re aliqua fructifera, ex qua pensio solvi debet, qua pereunte etiam census perit, & qua subsistente census subsistit, ad quemcunque transierit. 2. In personalem, qui fundatur in persona, se, suosque hæredes obligante ad pensionem ex suis operibus, labore, industria, vel officio. 3. Et in mixtum, qui fundatur super re, & persona simul, ita ut pereunte re, persona obligata maneat. 4. Dividitur in temporalem, qui exspirat certo tempore, v.g. viginti annorum, vel incerto, v. gr. ad vitam hominis, & hic vocatur vitalitius. 5. In perpetuum, qui per se semper durat; est tamen redimibilis, vel ad nutum censuarii, vel censualistæ, vel utriusque refusione summæ capitalis; vel est irredimibilis, qui extingui nequit.

Quær. 46. An Census sit licitus?

Dico: Census tam reservativus, quam consignativus realis ubique est licitus, & personalis, ubi Bulla S. Pii V. non est recepta, 1. quia Census tam realis, quam personalis est venditio, & emptio rei licite vendibilis, & emptibilis: videlicet juris ad fructus rei, vel industriales personæ, quæ æque, ac res, potest esse fructifera suo labore, arte, officio, industria, &c. 2. Quia usus fere unanimis Monasteriorum, Ecclesiarum, etiam Romæ, & totius Galliæ, Germaniæ, & fere omnium nationum, quæ prædictam Bullam non receperunt, prædictos Census approbat, sive sint perpetui, vel redimibiles ad nutum venditoris, vel ad tempus indeterminatum, v. g. ad vitam; quia sors utriusque est æqualis, *P. Thom. ex Charm. & alii*; an autem etiam licitus sit census realis, & personalis determinatus ad certum tempus, v.g. viginti annos, vel redimibilis ad nutum emptoris, dependet a quæstione, an licita sit emptio rei cum pacto eam redimendi ad nutum emptoris, quam Galli communiter usurariam, vel saltem ob usuræ periculum in praxi illicitam; alii vero, quamvis eam licitam, in praxi tamen dissuadendam, asserunt, ac proinde etiam Census ad certum tempus determinatum, vel ad nutum emptoris redimibilis, licet in

re

re ſit licitus, ſervatis certis conditionibus, eſt diſſuadendus. Vid. ſupra dicta de retrovenditione, & uſura.

Quær. 47. *Quænam requirantur conditiones, ut Cenſus ſit licitus?*

Dico. Quinque communiter requiruntur conditiones ad juſtitiam Cenſus, videlicet 1. ut juſtum ſervetur pretium juxta taxam Principis, vel prudentum æſtimationem, prout ordinarie ſunt quinque pro centum; nunc in Gallia a Rege tantum quatuor permittuntur 2. Ut res Cenſui ſubjecta in libera ſit vendentis diſpoſitione. 3. Ut res ſit frugifera, ſive perſona, in qua Cenſus fundatur. 4. Ut ceſſet cenſus ex parte, vel in toto, ſi res Cenſui ſubjecta ex parte, vel in toto pereat; vel fiat ſterilis bello &c. vel perſona, ejuſque hæredes nullos reditus labore, arte, officio, negotiatione &c. percipere valeant; per hujus conditionis obſervationem Cenſus eſſentialiter differt ab uſura, qua eſſentialiter ex re non frugifera aliquid ultra ſortem accipitur. 5. Ut non apponatur pœna commiſſi, ſaltem in Cenſu conſignativo, ita ut res Cenſui ſubjecta fiat Cenſoris, ſi Cenſurarius negligat ſolvere Cenſum; quia eſt pœna exorbitans: non vero in Cenſu reſervativo, in quo non ſoluto per triennium Cenſu, res domino reſtituatur, ait Gloſſa *in cap. quar. de Jurejur.* His additur in Gallia, ut emptor ſortem in perpetuum alienet, & venditor omni tempore Cenſum redimere poſſit, facta ante bimeſtre emptori de refundenda ei pecunia denunciatione, *Tourn.* & Cenſus ex aliqua ſumma debitus non poteſt exigi, niſi a quinque annis, niſi antea in Judicio fuerit petitus, *Ludov. XII.* 1512. & Cenſus prædialis a 29. annis, & ſi debitor eſt in mala fide, a pluribus annis repeti poteſt, *Pont. V. Præſcriptio caſ.* 14. *vide ſupra dicta de præſcriptione*.

Hinc: graviter peccat, & tenetur ad reſtitutionem damni, 1. cenſualiſta obligans Cenſuarium, ut Cenſum, v. g. vini, vel frumenti &c. contra conſuetudinem propriis ſumptibus in domicilium domini conferat, vel aliud onus ultra Cenſum indebitum imponens, obligando ad caſus fortuitos, vel non alienandam rem Cenſui ſubjectam, ad ſolvendum intereſſe ob lucrum ceſſans ultra Cenſum, vel ad augendam penſionem ob canones non ſolutos, vel ad reſtituendum capitale, niſi ſit Cenſus ad nutum redimibilis ex parte venditoris in locis, ubi eſt licitus, ut in

Ger-

Germania, & in his partibus; vel ad solvendam pensionem anticipate &c. vel neglecta collectione Census in annis fertilibus, cum colligens in anno sterili, & exigens, ut solvatur pretio illius anni Census annorum præteritorum, cum deberet solvi pretio cujuslibet anni. 2. Accipiens decem pro centum, etiam cum renunciatione capitalis ad certos, v. g. viginti annos; est tamen licitus, si sit vitalitius; quia sors utriusque est æqualis. 3. Exigens Censum re facta sterili, v. g. tempore belli, persona ad lucrandum facta inepta, nisi Census super persona, & omnibus ejus bonis præsentibus, & futuris esset constitutus, prout solet fieri in Gallia, tunc deficiente uno, debet solvi ex alio, *Pont. V. census cas.* 6.

Quær. 48. *Quid sit Emphiteusis, & Feudum?*

Resp. 1. Emphiteusis est contractus, quo sub onere pensionis transfertur rei immobilis dominium utile in perpetuum, vel ad tempus non minus decennio, retento dominio directo. Unde qui rem dat, est, & manet dominus directus, & qui eam accipit, vocatur emphiteuta, & qui eam accipit, vocatur emphiteuta, & pensio dicitur Canon.

2. Feudum est contractus, quo sub onere fidelitatis, & obsequii personalis transfertur rei immobilis domiuium utile, retento directo. Qui rem tradit, dicitur Infeudator, qui eam accipit, Vasallus, seu Feudatarius; & res data, Feudum: differt ab Emphiteusi 1. quia in Feudo imponitur onus personale, in Emphiteusi pensio realis. 2. Feudum datur per investituram, vel realem immittendo Feudatarium in possessionem Feudi; vel abusivam traditione ensis, annuli &c.

Quær. 49. *Ad quid teneatur Emphiteuta?*

Dico. Emphiteuta tenetur 1. rem emphiteuticam reddere meliorem, vel saltem non deteriorem. 2. Solvere pensionem in pecunia, vel in frugibus statuto tempore, etiam anno sterili, vel parte rei flumine abrepta, vel fulmine consumpta; potest tamen hoc in casu rem relinquere, *Tourn.* 3. Non solvens pensionem per biennium pro Emphiteusi Ecclesiastica, & per triennium pro sæculari, accedente sententia Judicis, rem emphiteuticam amittit cum impensis pro ejus melioratione factis; debet tamen Judex, habita meliorationum ratione, congruam emphiteutæ dilationem concedere, ut vel solvere, vel Emphiteu-

teusim alii vendere possit, *L.* 3. *Cod. de Jur. emphit. Tourn.*

Quær. 50. *Ad quid teneatur Vasallus?*

Dico. Vasallus, seu Feudatarius tenetur 1. præstare juramentum fidelitatis. 2. Requisitus præstare obsequia promissa. 3. Ob neglecta servitia, vel crimen feloniæ, id est ob bellum contra dominum directum feudum amittit. 4. Tenetur non disponere de feudo sine consensu feudatoris. 5. Solvere in certis locis relevium, quod est quinta pars pretii, quo feudum venditur.

Quær. 51. *Quid sit Societas, & Contractus triplex?*

Resp. 1. Societas est duorum, vel plurium conventio contribuendi aliquid (ut pecuniam, operam, industriam, instrumenta, navem, equos &c.) ad commune lucrum, & damnum secundum proportionem rerum contributarum, quæ prius æstimari debent; & fit tripliciter 1. contribuendo omnes æqualiter pecuniam, & industriam. 2. Inæqualiter, unus pecuniam, alter industriam, & laborem.

2. Societas animalium est conventio duorum, vel plurium, quorum alii certum quemdam animalium numerum in Societatem conferunt, alii vero animalia servant, & pascunt, ut ex fructibus lucrum percipiant.

3. Contractus triplex est conventio, qua pecuniam in Societatem conferens paciscitur cum altero socio, ut, quidquid contigerit, sibi sua sors integra reddatur cum certo lucro, sed minore eo, quod probabiliter sperare potuisset; hic tres Contractus continet, 1. Societatis. 2. Assecurationis sortis. 3. Venditionis lucri majoris incerti pro lucro minore certo.

Quær. 52. *An Contractus Societatis sit licitus?*

Dico: Contractus Societatis in se præcise; & solitarie sumptus est licitus; quia quilibet sociorum accipit, quod suum est; modo serventur sequentes conditiones, 1. ut negotiatio fiat de re licita. 2. Ut sit vera negotiatio. 3. Ut lucrum, damnum, ac impensæ proxime pro bono Societatis factæ sociis sint communia, & pro rata æqualia, nisi consuetudine, vel conventione aliter sit statutum. 4. Ut unusquisque subeat periculum rei suæ in Societatem industriæ, & operæ aliorum data post Societatem superstes, eidem reddatur, & restituatur, *S. Thom. S. Pius V. & alii*; nisi fuerit communicata in eandem massam cum aliorum pecunia, vel de illius divisione cum collocantibus

bus laborem, & industriam fuerit conventum; tunc enim inter eos dividenda est cum lucro, vel damno pro rata; *Tourn.*; dummodo justa servetur æqualitas.

Hinc 1. Impensæ a Societatis negotia curante factæ; ut itineris, transvectionis, solutionis vectigalium, conservationis mercium, captivitatis, morbi, exspoliationis a furibus in itinere Societatis causa facto, & alia damna proxime ob daram rebus Societatis operam passa ab aliis pro rata solvi debent, nisi ex ipsius culpa lata, vel levi essent secuta, quæ ipse solus portare debet, sicut & ea, quorum Societas est solum causa remota, ut si ob absentiam non fuerit hæres; vel legatarius institutus, patrimonium suum negligentius administraverit, &c. *L.* 60. *ff. pro socio*. 2. Si de portione lucri inter socios non sit specialiter conventum, debet esse æqualis omnium, *L. si non fuerint*, 29. *ff. pro soc.*

Quær. 53. *An Contractus Societatis animalium sit licitus?*

Dico. Contractus Societatis animalium etiam est licitus servatis certis conditionibus, videlicet 1. ut animalia, quæ sine dolo, vel culpa levi villici pereunt, non ipsi, sed conferenti pereant, *S. Thom. S. Pius V.* 2. Ut villicus animalia curet, pascat, conservet, & accuratam reddat lucri rationem. 3. Ut in lucri divisione servetur æqualitas commensurata capitali conferentis, & labori, ac industriæ accipientis juxta peritorum æstimationem.

Hinc: graviter peccat, & tenetur ad restitutionem, 1. conferens sua animalia in societatem cum pacto ea restituendi in eodem numero, bonitate, vel pretio in omni eventu, etiam fortuito cum certo lucro singulis annis, vel finita societate, solvendo, vel incerto inter se dividendo; *S. Antoninus*; quia conferens, cum nullum habeat periculum, nullum potest percipere lucrum; non tamen videtur illicitum, addere pactum; ut in locum inutilium alia capita ex grege educantur, & subrogentur; quia cedit in utilitatem utriusque; nec injustus est Contractus, quo villicus solvens pro quolibet animali singulis annis certum lucrum, acquirit singulis annis proprietatem duodecimæ partis capitalis, & post sex annos fructus, & capitale dividitur, dummodo villico pereat solum pars, cujus proprietatem acquisivit, & lucrum industriæ), & labori ipsius sit commensuratum, *Tourn.* 2. Graviter peccat cum

cum onere restitutionis, animalia in societatem accepta, non ut sua curans; pinguiora subtrahens, & macilentiora, viliorisque pretii substituens, vel alio injusto modo illa, vel lucrum alienans; nec conferens villico dicenti, lupi faucibus, vel casu fortuito sine sua culpa periisse, fidem adhibere tenetur, sed ea solvere tenetur, nisi probet allegata, *Pont. Tourn. & alii, ibid.*

Quar. 54. *An Contractus triplex sit licitus?*

Dico. Contractus triplex, nempe societatis, assecurationis sortis, & venditionis lucri majoris incerti pro minori certo conjunctim inter socios eodem, vel diverso tempore initus plane est illicitus. Patet *ex Bulla Sixti V.* & ex damnatione Facultatis Parisiensis, ac ratione; quia per assecurationem sortis societas degenerat in mutuum, & cessat titulus lucrandi, qui est periculum sortis possunt tamen hi tres Contractus iniri cum personis diversis extra societatem; quia seorsim sumpti nullam continent injustitiam, ut communiter docent Theologi, *Tourn.* quia potest emi a sociis lucrum majus incertum pro minori certo omisso Contractu assecurationis, vel assecurari capitale, etiam per pignus, saltem si sociorum culpa pereat, *Tourn.* non vero pro omni eventu, etiam omisso Contractu venditionis lucri; quia cessaret omne periculum, quod essentialis est titulus lucrandi, ut patet ex *S. Thoma*, & *S. Antonino*. *Pont.*

Hinc. licite dantur vaccæ villico cum obligatione solvendi singulis anni, quamdiu vivent, certum lucrum sine assecuratione sortis, retenta a villico majore lucri incerti parte. Non vero simul cum obligatione insuper restituendi vaccas in omni eventu, etiam fortuito; quia tunc concurrerent tres Contractus mox rejecti.

Quar. 55. *Quid sit Fidejussio, & Assecuratio?*

Resp. Fidejussio est contractus, quo quis suscipit obligationem solvendi debitum alterius, si debitor principalis non solverit. Assecuratio vero est contractus, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel gratis, vel pro pretio ad eam, si perierit, compensandam.

Quar. 56. *An Fidejussio sit licita, & quibus conditionibus?*

Dico. Fidejussio solum fieri potest ab iis, qui liberam bonorum suorum habent administrationem, & est licita, etiam

etiam accepto pro ea pretio; quia est onus pretio æstimabile, nisi omni molestia, & periculo vacet, *Sylv. & alii apud Tourn.*; Servatis tamen certis conditionibus, nimirum 1. ut Fidejussor non plus obligetur, quam principalis, & nulla, vel extincta principalis obligatione, liberetur; 2. Ut cesset Fidejussio, si fiat inter debitorem, & creditorem in principali obligatione, absque Fidejussoris consensu, novatio; ut prolongando terminum, negligendo debiti petitionem, si propterea debitor factus sit impotens; debet tamen creditori significare, se nolle ultra tempus teneri, *Pont.* 3. Si plures sint pro eodem debito Fidejussores, ut unusquisque pro rata solvat, nisi expresse huic divisioni renunciaverit, & in defectum aliorum se solum obligaverit; tunc deficientibus aliis, tenetur in solidum. 4. Ut Fidejussoris obligatio transeat ad hæredes. 5. Ut non conveniatur, antequam principalis debitor declaratus sit impar solvendo, nisi sit absens, nec habeat bona liquida, quibus creditori potest satisfieri; tunc enim tenetur solvere, etiam ante Judicis sententiam, sicut debitor, retenta actione in debitorem. 6. Ut servetur a debitore de impensis, & damnis pro ipso factis indemnis; modo non solverit ante terminum debitori concessum. 7. Ut pretium Fidejussionis sit pro ratione quantitatis debiti, & periculi proportionatum; potest Fidejussor pro pretio a creditore liberari, quamvis creditor sine usuræ nota non possit Fidejussionem in se suscipere pro pretio accepto a debitore.

Hinc 1. Fidejussores esse nequeunt pupilli, minores, filiifamilias, nisi pro patre incarcerato, vel si habeant bona castrensia, vel sint pubertati proximi, & bona habeant mobilia, quæ servando servari nequeunt, possunt obligari quidem naturaliter, sed per restitutionem in integrum iterum liberari; nec Religiosi sine licentia Superioris, imo nec Superiores sine majori parte Capituli; nec mulieres nequidem pro filiis, & maritis, nisi a carcere sint educendi; nec pro aliis sine consensu mariti, nisi per instrumentum publicum cum tribus testibus; a qua tamen iterum liberari possunt privilegio Senatus consultus Velleiani, nisi ei expresse renunciaverint, vel pro Fidejussione pretium legitimum acceperint, vel juramento firmaverint, & non alia obstet consuetudo, *Tourn.* 2. Fidejussor pro equo, v. g. commodato fulminis ictu pereunte

ad nihil tenetur, nisi commodatarius fuerit in mora tradendi, vel casum fortuitum in se susceperit consentiente, & sciente Fidejussore; nec Fidejussor pro mutuo a pupillo, a minore, vel filiosfamilias accepto, maleque impenso; bene autem obligatur pro aliis debitis, a quibus prædicti solum per restitutionem in integrum liberantur, *Pont.*

Quær. 57. *An Assecuratio sit licita, & quibus conditionibus?*

Dico. Assecuratio quoque est licita; quia uterque contrahens damno, & lucro æqualiter exponitur, dummodo sequentes serventur conditiones, 1. ut probabile periculum subesse judicetur. 2. Ut pretium Judicio prudentis periculo sit proportionatum. 3. Ut assecurans sufficientia habeat media solvendi, si res pereat. 4. Ut conditiones justæ appositæ serventur.

Hinc 1. Graviter peccat, & tenetur ad restitutionem assecurans pro pretio navim tempore, quo scivit illam jam in portu advenisse, vel assecurationem acceptans, si eam jam periisse sciat. 2. Non tenetur servare cautionem, si navis perierit, quia aliam sumpsit viam, vel aliis contra conventionem eam oneravit mercibus; quia non servatæ sunt conditiones.

Quær. 58. *Quid sit Pignus, Hypotheca, & Transactio?*

Resp. Pignus est contractus, quo debitor rem aliquam mobilem creditori tradit ad securitatem debiti, ut ex ea possit peti solutio, si debitor non solverit. Hypotheca vero est contractus, quo debitor rem aliquam immobilem creditori obligat ad securitatem debiti, ut pariter ex ea solutio peti possit; sæpe in jure isti contractus confunduntur, & differunt solum, quia pignus est res mobilis, & Hypotheca immobilis. Transactio est conventio utrinque onerosa, qua res dubia, & lite incerta componitur inter partes.

Quær. 59. *Quænam sint obligationes dantis, & accipientis Pignus, vel Hypothecam?*

Dico. Obligationes dantis Pignus, vel Hypothecam sunt sequentes, 1. ut res eadem non detur pluribus in Pignus, seu Hypothecam, nisi pro plurium solvendis debitis sufficiat. 2. Tenetur refundere creditori impensas in conservatione Pignoris factas. 3. Non debet vendere rem hypothecatam, nisi emptore prius monito de rei Hypotheca.

Acci-

Accipientis vero Hypothecam, vel Pignus sunt 1. ut rem pignoratam diligenter custodiat, secus tenetur de culpa lata, & levi, *Tourn.* potest tamen Pignus oppignerari alteri, *ibid.* 2. Ut eo non utatur; quia ad securitatem, & non ad usum est datum, & fructus tenetur in solutionem sortis computare. 3. Non debet illud vendere, nisi debitor sit in mora solvendi, eoque prius monito. 4. Ut statim illud restituat, debito integre soluto. 5. Ut non apponat pœnam commissi, adscribendo sibi Pignus, si certo tempore non solverit; quia est exorbitans.

Quær. 60. *Quid sit Ludus, Sponsio, & Loteria?*

Resp. 1. Ludus, ut hic sumitur, est contractus oblectantium animum, & deponentium aliquid cessurum victori, & est triplex, nimirum 1. qui a sola fortuna regitur, ut ludus aleæ. 2. Qui sola industria regitur, ut ludus pilæ. 3. Mixtus, qui a fortuna, & industria dependet.

2. Sponsio est contractus, quo duo, vel plures de veritate, vel eventu rei contendentes sibi invicem aliquid spondent, ut sit ejus, qui veritatem fuerit assecutus.

3. Loteria est pactum multorum aliquid in commune deponentium, vel ementium jus sortiendi, & acquirendi, quod sorte per felicem schedulam obtinuerit.

Quær. 61. *An Ludus sit licitus, & quibus conditionibus?*

Dico: Nullus ludus, etiam a sola fortuna pendens per se, & jure naturæ est illicitus, servatis conditionibus sequentibus, 1. ut ludentes eorum, quæ exponunt, liberam habeant dispositionem. 2. Ut summa ludo exposita sit moderata juxta cujusque facultatem. 3. Ut absit fraus, & dolus, coactio, & preces nimis importunæ. 4. Ut sufficiens adsit inter ludentes æqualitas, & periculum perdendi. Per accidens vero est illicitus, 1. Si ludens principaliter lucrum intendat; quia honesta recreatio propter Deum esse debet. 2. Si nimia quantitas pecuniæ exponatur cum detrimento familiæ, & creditorum. 3. Si nimium tempus in eo consumat. 4. Si per illum ab officiis debitis notabiliter retrahatur. 5. Si peccandi periculo se committat. 6. Si conditiones ex justitia in ludo requisitas non servet. Jure vero canonico, & civili cæsareo, & gallico etiam laicis ludus aleæ prohibitus est, etiam sub mortali, saltem si sit frequens, & eorum facultates notabiliter excedens, *S. Raymundus & S. Antonius apud*

Tourn. non vero, si raro, moderate, & recreationis causa fiat, *ibid.* Tenetur tamen ludens in eo amissa solvere, non vero, quæ lucratus est, restituere ante Judicis sententiam; quia licet contractus sit illicitus, nullo tamen jure est irritus, sed solum irritabilis, & ab onere solutionis Jure cæsareo, & etiam in foro conscientiæ liberari potest, *ibid.* & *P. Gerv.* in Regno vero Galliæ lucrum in ludo prohibito non solutum, non tenetur perdens, etiam in conscientia solvere, nisi esset parva summa, qualis censetur summa centum libris minor, *de Ferrière*; sed hæc videtur potius ex conditione ludentium dijudicanda; nec acceptum restituere ante Judicis sententiam; quia Edictum Ludovici XIII. non ipsum ludi contractum, sed debita duntaxat inde contracta facit irrita, *Tourn.* solent tamen Parlamenta commota lite occasione ludi obligare ad restitutionem faciendam pauperibus, non vero ludenti, ut uterque puniatur, *ibid.* ludere pro precibus, non est prohibitum, *Tourn.*

Hinc graviter peccat, & tenetur ad restitutionem, 1. lucrans a filiofamilias, non habente bona castrensia, &c. ab uxore non habente paraphernalia, a Religioso, &c. nisi consentientibus, a quibus dependent, vel nisi sit quid modicum, de quo eos consentire præsumitur, *S. Antonin. Pont.* 2. Decipiens in numero calculorum, chartas abscondendo, vel specialiter notando, se inexpertum fraudolenter simulando, &c. non solum lucrum fraude acquisitum, sed etiam quod alter certo, aut probabiliter lucraturus fuisset, restituere tenetur, & in dubio quanti, spes valet; non vero illicitæ sunt quædam astutiæ legibus ludi, vel consensu ludentium permissæ, ut aspicere chartas a collusore non bene custoditas dignoscere chartas a tergo casu notatas, fingere metum, ut sponsio augeatur, vel simulare bonas chartas, ut alter terreatur, *Tourn.* quamvis hæc vix omni culpa contra veracitatem vacent. 3. Sciens se alium notabiliter peritia excedere, excessumque silens, vel una positione plus lucrans, quam solvere, vel perdere potuisset. 4. Alterum ad ludum incipiendum, vel continuandum injuriis, convitiis, precibus nimis importunis, minis, se non soluturum, quod perdidit, nisi in ludo persistat, aliisve molestiis cogens, ita, ut mallet rem suam periclitari, quam ita affligi: si vero ipse passus injuriam lucretur, non tenetur restituere; quia nulli inju-

riam

riam facit, *S. Antoninus, Pont. & alii, apud Tourn.* 5. Lucrans notabilem summam, crebro ludendo ludo prohibito, ac immoderato, graviter quidem peccat, non tamen tenetur ad restitutionem ante Judicis sententiam, nec perdens, saltem in Gallia, solvere, nisi esset parva summa; aleatoribus tamen, & domum ipsis locantibus neganda est absolutio, nisi resipuerint, *S. Carol. Barom.*

Quar. 62. *An Sponsio sit licita?*

Dico. Sponsio est licita certis conditionibus servatis, videlicet: 1. ut res, de qua agitur, in eodem sumatur sensu. 2. Ut utrique sit incerta, nisi unus alterum moneat de majori sua certitudine, si autem omnino certus esset, spondere non potest, nisi alter certitudinem condonet.

Hinc: spondens cum tribus idem officium sperantibus cum unoquoque contendens, eum esse excludendum, & sic certus, contra duos se esse lucraturum, illicite spondet, nisi centum contra quinquaginta spondeat; quia adversarius duplo majus subit periculum, *Lugo*.

Quar. 63. *An Loteria sit licita?*

Dico. Loteria, seu ollæ fortunæ licitæ sunt 1. si servetur proportio lucri, ita, ut non excedat illud, quod, merces vendendo, accepisset, nisi auctoritate Principis pro bono publico creatæ sint. 2. Ut absit fraus, & dolus. 3. Ne solo impulsu cupiditatis, vel avaritiæ pecunia in Loteriam conferatur.

QUÆSTIO VI.

DE INJUSTITIA, ET RESTITUTIONE IN COMMUNI.

Quæritur. 1. *Quid sit Injustitia, & Restitutio?*

Resp. INjustitia, seu Injuria, est voluntaria Juris alieni violatio absque causa legitima. Restitutio vero est actus Justitiæ commutativæ, quo res alterius redditur, vel damnum ei illatum reparatur.

Quar. 2. *An volenti possit fieri Injuria?*

Dico. Scienti, & ſponte conſentienti in re, quam cedere poteſt, non fit Injuria, *Reg. 27. Jur. in 6.*

Hinc: Injuriam patitur 1. ſolvens centum, volens, ſed non recordans, jam quinquaginta ſolviſſe; quia non eſt ſciens. 2. Solvens uſuras, vel latroni burſam præbens; quia non eſt ſponte volens. 3. Pupillus conſentiens ablationi ſuorum bonorum, vel Clericus in ſui percuſſionem; quia in his jus ſuum cedere nequeunt.

Quær. 3. An Reſtitutio ſit neceſſaria?

Dico. Reſtitutio in re, vel in voto eſt neceſſaria ad ſalutem, non quidem in re neceſſitate medii, quia ſine ea ignorans invincibiliter, vel impotens ſalvari, poteſt; ſed præcepti negativi prohibentis ſemper, & pro ſemper retentionem rei alienæ invito domino; in voto vero, ſeu propoſitum reſtituendi eſt neceſſarium neceſſitate medii; quia ſine illo non poteſt haberi vera contritio.

Hinc: 1. Injuſtæ rei alienæ retentionis memor voluntatem non reſtituendi expreſſe, vel tacite renovans, aut occaſionem, vel media Reſtitutionem faciendi negligens, denuo graviter peccat, & in confeſſione tempus injuſtæ retentionis, & neglectarum occaſionum reſtituendi exprimere tenetur. 2. Abſolvi non poſſunt rei alienæ detentores; niſi firmum habeant reſtituendi propoſitum, quo carere judicantur, 1. qui media ad illam procurandam negligunt. 2. Qui in aliis confeſſionibus admoniti, promiſſis non ſteterunt. 3. Qui toti ſolvendo pares, non niſi partem reſtituerunt, etiamſi dominus nullum ex dilatione damnum patiatur. 4. Qui hæredibus, etiam in periculo mortis, Reſtitutionem faciendam committunt, quam per ſe facere poſſunt, *Tourn.* niſi certæ circumſtantiæ, ut propriæ diffamationis, ſpecialia ſinceræ promiſſionis indicia, &c ad aliter aliquando faciendum prudentiæ Confeſſarii ſuadeant, *ibid.*

Quær. 4. Quot ſint radices Reſtitutionis?

Dico. Quatuor ſunt radices Reſtitutionis, videlicet: 1. injuſta acceptatio. 2. Injuſta detentio. 3. Injuſta damnificatio. 4. Contractus, ſeu quaſi contractus, ut officia. De hac, & de multiplici culpa egimus ſupra de contractibus.

Quær. 5. Ex qua culpa oriatur obligatio Reſtitutionis?

Dico. Obligatio Reſtitutionis, extra caſum contractus, vel officii, oritur ex ſola culpa theologica adverſus Juſtitiam commutativam; quia, ſecluſa culpa theologica, dominus

minus non potest esse rationabiliter invitus, & deficit fundamentum radicis Restitutionis, nempe injuria formalis, quæ obligatio restituendi est gravis, si culpa sit mortalis, vel dubia de gravitate; quia melior est conditio innocentis. Qualis autem ex culpa solum veniali oriatur obligatio restituendi, non conveniunt auctores; ex culpa veniali ob parvitatem materiæ injustæ acceptionis, vel detentionis oriri levem, & gravem si reiterata coalescat, videtur certum; ex culpa vero veniali ob inadvertentiam, licet damnum illatum sit grave, non obligari sub mortali ad damni reparationem communiter docent Doctores, *apud P. Gerv.* quia ex culpa levi, secluso contractu non potest oriri obligatio gravis; cum radix Restitutionis sit injuria, quæ pro gravi debet esse gravis, etiamsi fieret cum intentione interna graviter mala; quia jus proximi hac in re solum læditur per actionem externe damnosam, licet propter internam, nempe malam voluntatem, & graviter peccet, *ibid.*; impedire tamen damnum tenetur, qui causam illius inadvertenter posuit, etiam ex justitia, si possit sine notabili suo incommodo; quia fortius obligatur, quam illi, qui solum ex charitate damnum proximi impedire tenentur; imo ad aliquid pro reparatione damni pro quantitate culpæ, & judicio prudentis, teneri, videtur rationi conveniens, *Tourn.*, *Thom. ex Charm.*

Hinc: juxta Auctores supra citatos, non tenetur ad restitutionem 1. dominus, cujus animal sine ipsius culpa proximo damnum intulit, ante judicis sententiam, licet damnum passus pro satisfactione illud retinere possit. 2. Nec subitanea ira inadvertenter alium occidens, segetes veniali negligentia comburens, in venatione mortaliter prohibita hominem ex inadvertentia levi occidens, furando præter intentionem, & absque gravi negligentia domum comburens, arma militi vendens cum intentione, ut inimicum occidat, nihil de ea externe manifestans, avaro aliquos obulos auferens, ut mœrore rei amissæ ægrotet; quia causa externe in damnum influens est duntaxat venialis, licet aliunde graviter contra charitatem peccent; prædictos tamen ad partem damni pro quantitate culpæ, & judicio prudentis obligari putant *Tournely*, *& Thomas ex Charm.* sed quanta veniali correspondeat culpæ, difficulter dicitur; quia notabilis non est proportionata culpæ, & modica non æquivalet damno;

 mul-

multi apud Billuart quinquagesimam, vel octogesimam partem assignant pro quantitate culpæ, & judicio prudentis, sic si pretium domus a fure inadvertenter combustæ sint mille aurei, a fure restituendi essent viginti, vel minus, si minor sit culpa; num autem obligetur sub mortali, non conveniunt Doctores: obligari sub mortali, si summa sit notabilis, asserit continuator Tournely, quia non restituere aliquid gravis momenti, mortale est; sub veniali tantum obligari putat Billuart; quia obligatio gravis Restitutionis non ex gravitate rei, sed ex gravitate culpæ, ac injuriæ formalis oritur, quæ levis, ac imperfecta est, alias obligaretur ad totum damnum, quæ ratio videtur principiis Restitutionis conformior.

Quær. 6. Quot sint circumstantiæ Restitutionis, quotuplex sit possessor, fructus rei, impensæ, & quis factus ditior?

Resp. 1. Circumstantiæ Restitutionis sunt novem his versibus comprehensæ.

Quis, quid restituat, quantum, cui, quomodo, quando.
Quo ordine, quove loco, qua causa excuset iniquum.

2. Possessor bonæ fidei est, qui rem alienam possidet, prudenter putans esse suam. Possessor malæ fidei est, qui per injuriam rem alterius accepit, retinet, vel damnum intulit.

3. Fructus rei alii sunt naturales, qui natura sola, vel fere sola producuntur, ut fœdus animalium, herba pratorum. Alii industriales, qui per solam industriam, & laborem producuntur ex re mere sterili, ut ex pecunia per negotiationem, rei venditione, & emptione, usu instrumentorum &c. Alii mixti, qui partem ex natura, partim ex industria prodeunt, ut fructus agrorum, vinearum &c. Alii civiles, qui ex juris dispositione, ex rei usu oriuntur, ut ex domorum, jumentorum locatione, hi in jure cum naturalibus confunduntur.

4. Impensæ circa rem factæ, aliæ sunt necessariæ, quæ rei deteriorationem impediunt. Aliæ utiles, quæ rem meliorem faciunt. Aliæ voluptariæ, quæ speciem duntaxat ornant, ut viridaria, picturæ &c. quæ sæpe etiam pretium augent, & inter utiles numerantur.

5. Factus ditior dicitur ille, qui rem alienam consumando, vel alienando suæ pepercit, vel pretium, vel ali-

aliquid acquisivit; non vero si solum propter illam lautius vixit, quam sine illa vixisset, vel donavit, quæ sine illa non donasset.

Quær. 7. Ad quid teneatur possessor bonæ fidei?

Dico. Possessor bonæ fidei tenetur rem, quamprimum noverit alienam, restituere, & fructus ejus naturales, civiles, & mixtos quoad partem, qua sunt naturales, nisi sint præscripti instar rerum mobilium possessione triennali cum titulo colorato. *Tourn.* secus efficitur malæ fidei possessor; & si res, vel fructus non amplius extent, tenetur ad id, ex quo factus est ditior, deductis laboribus, quæ a domino fieri debuissent, & impensis necessariis, & utilibus, imo etiam voluptariis; quia cum sit sine culpa, debet indemnis servari; non vero tenetur ad fructus mere industriales.

Hinc 1. Emens equum furtivum etiam in foro publico, eum non furi, sed domino comparenti, & illum exigenti restituere tenetur, nisi fuisset emptus in Nundinis in locis, ubi viget Lex statuens transferri rerum in iis emptarum dominium sine obligatione restitutionis, etiamsi postea deprehendantur, fuisse furtivas; quia ob bonum commune, & augmentum commercii, ac tranquillitatem emptorum potest esse justa, sicut Lex præscriptionis, & servari in conscientia, *Billuart.* Si autem illum emisset cum intentione eum restituendi domino, potest exigere pretium, dummodo viliori emerit, & domino gratum fore, aliaque via ad eum non perventurum crediderit; quia ejus negotium utiliter egisse censetur; nec tenetur de casu fortuito, sed solum ex culpa lata; si autem æquali, vel majori emerit pretio, non tenetur dominus ad excessum. Si seclusa prædicta Lege de Nundinis rem alteri bona fide revendiderit, & dominus rescissa venditione equum sibi vindicaverit, tenetur emptorem indemnem servare, refundendo ei pretium; quia emptor habet actionem in venditorem de evictione; an autem teneatur restituere pretium domino, si emptor non amplius compareat, vel si dominus rem furtivam non repetat, vel si illam bona fide in suos usus converterit; vide infra *Quær.* 13. *Hinc* 2. Qui contrivit vestem a fure bona fide emptam, tenetur quantum pro alia impendisset, licet furtiva fuerit longe pretiosior; si eam donaverit alteri alias non donaturus, ad nihil tenetur; si donasset, sed aliam vilio-

vilioris pretii, ad illud duntaxat tenetur; quia tantundem suæ rei pepercit. 3. Emens bona fide vineam alienam, non tenetur restituere vinum per triennium bona fide possessum: quia illud præscribit, nec illud, quod bibit cum amicis alias non bibiturus; nec illud, quod etiam sua culpa periit, vel quod vineis melius cultis fecisset; nec lucrum, quod vinum carius vendendo, habere potuisset, vel culpa lata amisit; quia credens suum, illud negligere potuit; nec pretium, quod pro melioratione ejus adhibuit, licet dominus minoribus impensis eam fecisset; vel pro arboribus non fructiferis pro solo ornamento plantatis, vel pro picturis, fontibus &c. impenderit, licet dominus ea non fecisset; quamvis Tournely putet, dominum non teneri refundere impensas valorem meliorationis excedentes, nec excessum impensarum, quibus ipse eandem meliorationem fecisset, nec pretium meliorationis, si excedat impensas, sed solum impensas, quibus melioratio in re facta est, aut valet, vel a proprio domino facta fuisset. 4. Emens bona fide vaccam alienam in uno loco triginta lateris, & vendens alibi quinquaginta, non potest retinere lucrum, *Tourn.* quia est rei, quæ intrinsece & extrinsece crescit domino ex circumstantiis non personalibus; secus si carius vendiderit, ob specialem affectum, vel suam necessitatem; quia hoc lucrum personale est.

Quær. 8. Ad quid tenetur possessor malæ fidei?

Dico. Possessor malæ fidei tenetur 1. restituere rem ipsam, si extet, vel si non extet pretium saltem medium, vel majus, si illud ipsemet dominus ex illa habuisset. 2. Compensare omne damnum emergens, & lucrum cessans. 3. Omnes fructus naturales, civiles, & mixtos, quoad partem, qua naturales sunt, etiamsi dominus eos non percepisset; quia res fructificat domino suo; etiam illos, quos possessor malæ fidei non percepit, modo eos dominus percepisset; quia omne damnum, cujus est causa, reparare debet; etiamsi sint consumpti, vel casu fortuito amissi, & non factus sit ditior; deductis tamen operibus, quæ a domino fieri debuissent ad illos percipiendos, & impensis necessariis, & utilibus, quas rei dominus fecisset; non vero voluptariis, nisi adhuc extent, & a re sint separabiles, quos subtrahere potest, vel si res propterea carius vendatur; non vero si dominus illam retineat: fructus

Quas autem mere industriales nullus restituere tenetur; quia non sunt rei, sed personæ.

Hinc 1. Qui furatus est equum, præter equum restituere tenetur impensas, quas dominus pro alio conducendo fecit, vel lucrum, quod ex ejus locatione habuisset. 2. Qui furatus est pullum equinum a domino usque ad annos equi perfecti valoris servandum, restituere tenetur valorem perfecti equi, si non amplius extet, deductis impensis a domino faciendis. 3. Qui abstulit frumentum, si non amplius extet, tenetur restituere pretium tempore ablationis; si ipse carius vendiderit, vel dominus carius vendidisset, tenetur illud refundere; si vendiderit eodem pretio, quo dominus vendidisset, sufficit illud restituere, licet sit infimum. 4. Colens agrum alienum, sciens, tenetur restituere fructus domino, deductis operibus, quæ a domino pro iis fuissent faciendæ, nihil vero pro fimo injecto a domino non injiciendo deducere potest, licet melior sit effectus, nec pro arboribus in eo plantatis, vel pro domo in eo ædificata, vel pro tabellis, statuis &c. in eo erectis, nisi agrum propterea dominus carius vendat, tunc æquitas refusionem excessus dictat; secus si dominus illum retineat, ea tamen ante restitutionem subtrahere licet. 5. Ad restitutionem tenetur auferens rem apud dominum etiam certo sed injuste, vel fortuito perituram, v. g. equum ab alio fure surripiendum, frumentum ab hostibus injuste devastandum, ovem a lupis devorandam, mobilia, alias incendio peritura, etiamsi postea alio casu fortuito apud furem perierint; quia ipse est auctor damni, & est in mora culpabili. An autem teneatur ad restitutionem, si eodem tempore, & eodem casu fortuito apud dominum, & furem periissent, quia v. g. frumentum in agro vicini ablatum eadem inundatione, vel eodem incendio sicut apud furem fuisset consumptum, divisi sunt Theologi; alii affirmant, eum teneri, 1. quia est injusta rei alienæ acceptio, ex qua oritur obligatio restitutionis. 2. Quia est in mora culpabili, & tenetur de casu fortuito. 3. Quia vere damnum intulit, rem auferendo invito domino; alii negant, 1. quia fur non est absolute causa, cur res pereat, sed solum, ut potius hic, quam alibi pereat. 2. Quia damnum non efficaciter infert; cum sine ipso periisset. 3. Occisor non tenetur ad impensas funeris occisi; quia

quia alio tempore fuissent faciendæ, ergo a pari, &c. videtur huic adhærendum; quia videtur probabilior, licet Tournely priorem teneat opinionem.

Quær. 9. Ad quid teneatur possessor dubiæ fidei?

Dico. Possessor dubiæ fidei, qui inchoata bona fide de possessione, dubitare incipit, rem esse alinam, aut furtivam, factaque sufficiente inquisitione, dubio remanente ex utraque parte pene æquali, ad nihil tenetur; quia potior est ratio possidentis: si vero longe probabilius sit, rem esse alienam; vel comparente domino certo, ei restituere tenetur, ut possessor bonæ fidei, & nullo comparente, pauperibus, vel ad pias causas; possessor autem dubiæ fidei, qui rem cum dubio positivo possidere incepit, peccavit graviter; quia se exposuit periculo injuste possidendi rem alienam, & si facta diligentia inquisitione longe probabilius videatur, esse alienam, vel comparente domino certo, eidem restituere tenetur, ut possessor malæ fidei, vel pauperibus, ipso non comparente: manente vero dubio ex utraque parte æqualiter fundato, dividenda est cum domino dubitante; quia utriusque conditio videtur æqualis, & possessio cum dubio inchoata possidenti favere nequit; & nullo domino detecto, dividenda est cum pauperibus, *Lugo*, *&* *alii*.

Hinc; Emens rem, dubia, vel bona fide, & incipiens dubitare esse furtivam, tenetur, 1. veritatem omni, quo poterit, modo inquirere. 2. Durante inquisitione non uti re illa, si sit usu consumptibilis, si vero non sit usu consumptibilis, ut equus, nonnisi ad usus leves, ut ad modicum iter, & ad onustas vecturas cum intentione solvendi pretium conductionis. 3. Si longe probabilius sit, esse alienum, tenetur cum fructibus eum restituere domino, si cognoscatur; vel pauperibus, si ignoretur, & in quantum factus est ditior, si bona fide incepit possidere; si dubia, tenetur ad rem & omnes fructus, & dominum insuper in omnibus indemnem servare: si econtra longe probabilius sit, non esse alienam, potest eam uterque bonæ, & malæ fidei possessor, ut suam retinere; quia mala fides majori probabilitate purgatur; si autem idem maneat ex utraque parte dubium æquale, qui bona incepit fide possidere, potest illam retinere, quia melior est conditio possidentis; qui fide dubia incepit, tenetur pretium dividere cum domino æque dubio, si sciatur, vel cum pau-

peri-

peribus, si ignoretur, quia possessio dubia ei non favet; si vendatur, monendus emptor de conditione dubii, pretiumque pro ratione hujus vitii erit minuendum, *Tourn.*

Quær. 10. *Quot modis aliquis possit efficaciter cooperari damno alterius?*

Dico. Novem sunt modi, quibus efficaciter quis damno alterius cooperari potest, quorum sex priores sunt positivi, & tres posteriores negativi his versibus contenti.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Quær. 11. *Quisnam cooperantium damnum reparare teneatur?*

Dico. Damnum reparare tenetur, qui causa illius fuit efficax, physica, vel moralis executorem vere movens, vel adjuvans; & quidem tenetur in solidum, si in totum damnum influxerit, vel si causa relationem ad alias habuerit communi consensu, conspiratione, confidentia, opera; vel ad partem damni, si solum in partem influxum habuerit: non censentur autem causæ morales influxum in actionem damnificam habuisse, si executor jam determinatus erat, & æque facile, eodemque modo damnum illaturus erat, nec tenentur ad restitutionem, nisi ad promptius illud inferendum ab eis motus sit; quia secus potuisset animum mutare vel impediri a damno inferendo.

Hinc 1. Duo mandantes simul mortem innocentis, vel suadentes bellum injustum, gabellas iniquas, &c. tenentur ambo ad restitutionem damni, etiamsi unius mandato, vel suasione fuisset secutum; quia ambo influunt in eundem effectum; non tamen tenetur mandans, suadens, &c. fatente damnificatore, illorum mandato, vel consilio non fuisse motum, vel si constet, homicidam jam antea capitali odio flagrantem mortem minatum fuisse, omnia ad executionem disposuisse, post datum consilium habita occasione non occidisse, sed post novas, & proprias cum ipso rixas, & post vetera odia excitata; quia his in circumstantiis mandatum, vel consilium censetur non influxisse. 2. Dubitans positive, an causa data influxerit, tenetur de damno; quia præsumptio est pro damno; dubitans vero, an causam damni dederit, ad nihil tenetur, *Henric. de S. Ign. Lugo*; quia quilibet censetur bonus, & suæ obligationi satisfecisse; donec probetur malus, nisi aliunde habeat præsumptionem contra se, quia alias mala consilia, & cau-

& causam damni in simili occasione dedit; plures autem simul dantes causam damni, v. g. explodentes sclopetum erga hominem, & dubitantes cujus ictu fuerit occisus, omnes tenetur ad partem damni, & deficiente uno, tenentur alii, *Tourn.*; non tamen tenentur domestici singuli ad partem damni ab uno eorum illati, nisi singuli causam dederint, *ibid.* 3. Impediens quocunque modo, blanditiis, vel fraudibus ab iis, quæ ex Justitia sunt debita, tenetur ad restitutionem; non vero impediens solum ab acquirendis ex liberalitate, vel gratitudine, ut a legato; testamento, dono, officio, beneficio, matrimonio, utendo solum precibus, blanditiis, muneribus, suasione, consilio, etiam ex odio, sine mediis tamen externis illicitis, *Less.*, *& alii communiter apud P. Gerv.* quia libertas non violatur conferentis, & ex justitia non sunt debita: impediens vero ab istis dolo, fraude, mendacio, metu gravi, &c. v. g. Notarium distrahens, ne moribundus Ecclesiæ legatum, pauperi famulo, Eleemosynam, amico munus gratitudinis testamento relinquat, vel pauperi accessum ad parentes divites intercludens, ne Eleemosynam impetret; nisi parentes essent prodigi cum præjudicio filiorum; tenentur prædicti saltem pro qualitate spei juxta prudentis arbitrium ad restitutionem; nisi solum effecissent, ut relicto digno, vel indigno, officium digniori conferatur: famam tamen læsam restituere tenentur. 4. Tenentur ad restitutionem in solidum plures scholastici eandem vineam ingressi, singuli partem surripientes; plures milites eandem urbem injusto bello devastantes, si conspiratione, mutuo consilio, &c. vel etiam malo exemplo alios moverint; quia non minus movent exempla, quæ trahunt, quam consilia, *Ethica amoris, P. Ant. apud Tourn.*; contrarium tamen, quoad mala exempla, tenent Molina, *Bonac. Sanch.*, & juniores communiter, *ibid.*; quia licet malum exemplum occasionem det ad damnum, a se solo tamen quis ad illud inferendum, moveri solet, *ibid.*

Quær. 12. *Quo ordine Cooperatores ad damnum restituere teneatur?*

Dico. Cooperatores æqualiter ad damnum, ut duo mandantes, æqualiter tenentur ad restitutionem, quilibet ad suam partem, & deficiente uno, alii in solidum; quia singuli in totum influunt; cooperantium vero inæqualiter,

1. lo-

1. loco is, apud quem res aliena extat, vel qui eam mala, aut dubia fide consumpsit, restituere tenetur, & si bona fide, tenetur ad id, quo factus est ditior. 2. loco in defectum priorum tenetur mandans, suadens, aut rogans, qui æquivalent mandanti, *Tourn.* 3. loco in defectum priorum executor, participans, seu adjuvans. 4. loco in defectum præcedentium tenetur consulens, consentiens, palpo, receptans, eodem ordine, & quilibet pro sua parte; quia eodem modo in damnum influunt, movendo, excitando, impellendo executorem; nisi unus præ alio fortius, vel efficacius movisset, tunc etiam plus restituere tenetur. 5. loco, defectu positive cooperantium, tenentur causæ negativæ, motus, non obstans, non manifestans, eodem ordine; quia pari gradu cooperantur non impediendo; prius tamen tenentur custodes particulares, v. g. vinearum, quam generales, ut Prætores, Magistratus, &c. nisi satis idoneos, & vigiles adhibere negligerent, & sic defectu aliorum tenentur singuli in solidum, & posteriores jus retinent, exigendi refusionem a prioribus, & facta restitutione a principali, vel prioribus, aut obtenta ab iis condonatione, liberantur etiam posteriores; sed non vicissim; nec si sint in eodem ordine, sed liberato uno, tenentur alii pro sua parte.

Hinc 1. Mandans expresse, vel implicite signis, nutibus, vel indicando, gratum sibi fore, si famulus, quem novit furiosum, vicinum verberibus excipiat, domum aliis domibus vicinam comburat, tenetur non solum ad damnum, quod jussit, sed etiam de mutilatione, occisione, combustione aliarum domorum, quæ damna ex suo mandato, utpote periculoso, prævidere potuit, ac debuit, etiamsi contra ipsius intentionem, & prohibitionem evenerint, *Innoc. IV.*; & si servus propter executionem mandati domini bonis privetur, in exilium mittatur, &c. tenetur dominus eum indemnem servare; quia virtualiter se obligare videtur, eum a quocunque damno incolumem servare; non vero si alium non servum stipendio conduxerit ad damnum inferendum; quia conductus censetur pericula in se suscipere; nec tenetur mandans ad excessum, si mandatum non fuerit periculosum, sed executor propria malitia plus fecerit; nec tenetur de damno, si mandatum revocaverit expresse, & mandatario innotuerit, vel implicite, quia amicitiam cum damnificando contraxisse, scivit;

vit: tenetur autem, si oblivione, vel defectu nuncii retractatio mandatario non innotuerit, vel amicitiam, ob dolosam domini sui indolem, non sinceram crediderit, vel si mandando modum, ac motiva indicaverit, quibus, etiam retractato mandato adhuc motus nocuit, vel si etiam peracta vera pœnitentia, & omni conatu, malum non amplius impedire potuerit; quia causa damni data vere influxit, & innocens illud passus est, & si mandatum non potest revocare, tenetur monere eum, qui injuriam passurus est, ut sibi invigilet, & quidem cum æquali, non tamen longe majori detrimento, ut mortis, aut gravissimæ infamiæ; tenetur tamen resarcire damnum, & si mortem alterius non nisi propriæ vitæ dispendio impedire queat, potius esset moriendum, *Lugo*; quia pejor esse debet nocentis, quam innocentis conditio. 2. Sciens damnum ab alio suo nomine inferendum, & non impediens, tenetur ad restitutionem; quia sua taciturnitate censetur illud tacite approbare: non vero damnum suo nomine illatum absque mandato, & notitia ratum habens, licet graviter peccet; quia ratihabitio est posterior effectu, *Tourn.* 3. Auferens centum taleros, octoginta propriis manibus, & viginti mandans servo eidem auferre, restitutis viginti pro servo, & factus postea impotens pro reliquis, non liberatur servus; quia non potest solvere pro servo, antequam integre pro se satisfecerit, & læsus habet jus exigendi restitutionem ab eo, qui damnum intulit, in defectum mandantis, *Tourn.*

Hinc 2. Consulens tenetur, 1. ad restitutionem pro ratione damni illati consilio, precibus, promissis, suggestione motivi impunitatis, delectationis, utilitatis, honoris, ostensione viæ, & modi nocendi, doctrina falsa; nec excusatur, si revocet, si facta consilii revocatione totum adhuc motivum, & causa nocendi impressa maneat, & in damnum influat; secus, si per revocationem omnia nocendi motiva efficaciter tollantur, vel saltem in quantum potuit, dissuasit, & eum, cui damnum imminet, moneat. *Tann. apud P. Gerv.* quia tunc censetur propria malitia inferre damnum. 2. Consulens volenti auferre quinquaginta aureos, ut sumat centum, tenetur ad quinquaginta; consulens vero volenti auferre quinquaginta Petro, ut sumat solum Petro viginti quinque, & alteri viginti quinque, tenetur ad viginti quinque alteri, quia non li-

cet

cet damnum unius minuere cum damno alterius. 3. Consulens decem aureos auferre in loco, ubi scit esse centum, tenetur ad centum, si omnes abstulerit; quia dedit consilium periculosum, & totius summae ablationem timere, ac praevidere potuit. 4. Consulens volenti auferre vaccam, ut sumat tantum vitulum, ad nihil tenetur, si animo diminuendi damnum fecerit, & integrum aliter impedire non potuerit; quia rem proximi utiliter egit; non vero excusatur a restitutione ita consulens socio in furto cooperans. 5. Consulens volenti indeterminate auferre uvas, ut sumat potius huic diviti, quam illi pauperi, tenetur de damno; non vero tenetur, si in genere consulat, ut diviti potius, quam pauperi eas accipiat, vel non isti suo amico, nihil dicendo de alio; quia impediendo damnum unius, non influit in damnum alterius. 6. Medicus, vel Advocatus bona fide dans malum consilium ex officio, vel statu, tenetur de damno ex culpa lata; si pro stipendio, ex culpa levi; si vero dicat, se dubitare, vel ita sibi videri, sed alios adhuc consulendos, vel si non ex officio, vel professione consulat, ut mulier aegroto, ad nihil tenetur, nisi de dolo; quia damnum sibi adscribat consilium non fundatum sequens, cui prudenter fidere non potuit, *Reg. 62. Jur. in 6.* Si tamen agatur de damno tertii, ut dissuadens restitutionem, cujus obligationem etiam inculpate ignorat, tenetur de damno tertii; quia licet ipso invito inferatur, sciens tamen, & volens, se exponit periculo nocendi tertio, dando consilium in re non suae professionis, & non satis instructus, *Sylv. & alii apud Tourn.*; sequens autem decisionem Confessarii, vel Advocati bona fide id credens licitum, tenetur solum ad rei alienae restitutionem, si extet, si non extet, ad id, quo factus est ditior; quia bona fides satis fundata eum excusat.

Hinc 3. Consentiens tenetur ad restitutionem damni suffragio, favore, approbatione externa efficaciter illati; cum ex officio non consentire, vel malum impedire teneatur, ut Consiliarii Principis consentientes bello iniquo, Magistratus annonas justo pretio carius vendi permittentes, ad electiones indignas, vel ad sententiam damnosam suffragium ferentes, re etiam numero suffragiorum jam sufficienter decisa, & a sententia, vel electione indigna deterreri non valentes; quia negatione suffragii, suisque rationibus non solum alios a sententia, vel electione indi-

gna retrahere, sed etiam impedire tenentur, ne eorum nomine fiat, & ne tanquam consentientes eam roborent, ac ne alii a restitutione retineantur.

Hinc 4. Palpo tenetur de damo illato alium efficaciter movendo ad illud, ut laudando, murmurando, applaudendo, offensum irridendo, non ulciscenti ignaviam exprobrando, injuriam exaggerando; dicta contra alium, ut susurro referendo, etiamsi damnum non intendat, sed sufficit, quod illud prævideat, vel prævidere debeat.

Hinc 5. Receptans, seu recursum præstans obligatur, si præbeat malefactori, quatenus est malefactor, securitatem, fiduciam, & commoditatem, ut confidentius noceat, vel damnum illatum non reparet, ut caupones res furtivas, vel fures, ut fures recipientes, & occultantes, instrumenta nociva servantes, prædas ementes; Advocati injustitiam contra propriam conscientiam tuentes, legionum præfecti milites rapinam exercentes, defendentes, Magnates, seu Magistratus suis famulis injustitias facientibus protectionem exhibentes; non tamen tenentur de damno fures recipientes titulo amicitiæ, consanguinitatis, patriæ, &c. vel officii publici, ut caupones recipientes fures, ut hospites, vel a lictoribus quæsitos occultantes, licet liberati denuo ad latrocinia revertantur; quia relapsus est mere per accidens respectu hujus operis charitatis; nisi experientia constaret, eos inde ad alia damna occasionem arrepturos, vel ex officio malefactores denunciare tenerentur, vel solum fugeren, ne restituere cogantur, quod hic, & nunc restituere possunt, *Tourn.*

Hinc 6. Participans, 1. rei jam acceptæ, ut manducans de vitulo ab aliis ablato, tenetur de sua parte, ut bonæ, vel malæ fidei possessor, prout bona, vel mala fide participaverit. 2. Participans ratione actionis damnosæ, ut instrumenta præbendo, scalas applicando, vel tenendo, claves adulterinas fabricando, excubias agendo, vel alio modo juvando, tenetur quilibet pro rata & deficientibus aliis, ad totum; quia in totum influxum præbuit, etiamsi damnum sine ipso æqualiter fuisset illatum; sic duo venenum in cibos injicientes, quorum quælibet pars ad mortem inferendam sufficit, vel duobus tignum auferentibus accedens tertius adjuvans, tenetur quilibet pro sua parte, & deficientibus aliis in solidum; quia nulla est pars damni, in quam singuli non vere influxerunt, quamvis

cujus-

cujuslibet influxu fuisset æqualiter illatum; etiamsi ex metu mortis damnum intulerint immediate, & principaliter ad illud concurrendo, ut rustici metu gravi a militibus angariati fores effringentes, pecora e stabulo educentes, mobilia, e domo ejicientes, merces propria manu auferentes, & furi tradentes; Christiani milites apud Turcas tormenta bellica contra Christianos explodentes, eorum bona deprædantes, messes comburentes; quia sicut non excusantur a peccato, cum sint intrinsece mala, sic nec a restitutione, *Tourn.*, *Bill.* & *alii com.*; excusantur vero a multis remote, & materialiter tantum ad damnum concurrentes ex metu gravi, ut instrumenta præbentes, scalas applicantes, vel tenentes, prædas ablatas vehentes, excubias agentes, Turcarum triremes contra Christianorum turmas remigantes, arma parato ad occidendum vendentes, &c., quia sicut materialiter tantum ex metu gravi peccato cooperantes a peccato excusantur, ita etiam excusari videntur a restitutione. *Vid. supra de met.*, & *scand.*; nec videtur dominus rationabiliter invitus, nec exigere, ut quis ipsius bono cum dispendio majoris boni, propriæ nimirum vitæ, consulat.

Hinc 7. Mutus tenetur suo ordine de damno, 1. tacens, cum tenetur ex justitia, ut ex officio, ex pacto explicito, vel implicito loqui, contradicere, dissuadere, prohibere, clamare, ut custodes, servi, &c. videntes bona domini, vel suæ custodiæ commissa dilapidari a conservis, vel ab aliis, non impedientes, monendo, clamando, vel strepitum faciendo. 2. Confessarius ad restitutionem ex culpa lata non obligans; excusatur tamen distractione non voluntaria, vel si de restitutione sine admonitione facienda prudenter sit persuasus. 3. Impediens obligatum ex justitia quocunque modo, ne clamet, vel vi, aut dolo impediens volentem ex charitate contra furem; quia violat jus domini, quod habet, ne ipsius rei defensio impediatur; 4. Non obligatus quidem ex justitia accipiens tamen pecunias, vel gratis promittens, se nolle clamare contra furem; quia illum facit securiorem; vel testis citatus fugiens, aut verum tacens.

Hinc 8. Non obstans ex justitia obligatns tenetur de damno, si omittat favorem, auxilium, operam ad damnum evitandum, ut, 1. Principes, Præpositi viarum, Belli Duces, Magistratus non impedientes latrocinia, rapinas,

monopolia, usuras, &c. 2. Custodes vinearum, sylvarum, gabellarum permittentes prædari suæ curæ commissa. 3. Consiliarii, Canonici suo silentio, vel absentia non impedientes constitutiones, vel sententias nocivas, electiones indignas; tutores non impedientes damna pupillorum. 4. Domini non impedientes damna a feris, vel a bestiis suis illata prædiis, agris, &c. subditorum, vel ob ferocitatem notam proximo causata; si tamen sine eorum culpa noceant, non tenentur ante Judicis sententiam; nec obligantur custodes ex industria se occultantes, ut alios deprehendant; quia nemini injuriam faciunt; imo Sylvius eos etiam a peccato excusat, si, ut deprehensi efficacius corrigantur, id faciant.

Hinc 9. Non manifestans ex justitia, & simul juramento obligatus contra utrumque peccat, & tenetur de damno non denuncians damnificatorem, vel ante damnum illatum, ut evitetur, vel postea, ut factum resarciatur; nisi damnum esset tam leve, & persona ita pauper, ut dominus non rationabiliter invitus prudenter præsumatur, uti sunt pauperes ligna caduca, & inutilia colligentes, ut alibi est dictum: custodes vero sylvarum, vectigalium alios non denunciantes, non solum ad restitutionem damni illati, sed etiam mulctæ, & mercium Fisco addictarum teneri videntur; quia non solum ex justitia damnum impedire, sed etiam manifestando reos, procurare tenentur, ut damna per alios non deprehensos illata per mulctas, & merces Fisco addictas reparentur, *Tourn. P. Thom ex Charm.* licet Sylvius cum aliis id neget; quia solum ad damnum avertendum, non vero ad Rempublicam mulctis ditandam constitutos esse, asserunt, quod pro custodibus vinearum, & agrorum facilius admittitur, quando mulctæ non damnificatis, sed Fisco adscribi solent. Promulgato monitorio malefactorem non manifestans tenetur ad restitutionem, *Tourn. plura vid. de monit. p.* 2.

Quær. 13. *Cui Restitutio sit facienda, quomodo, & quando?*

Dico. 1. Res aliena debet restitui ei, qui jus eam possidendi habet, etiamsi non sit rei dominus; quia ei primario illata est injuria; vel domino directo, si jus habens possidendi nullum inde damnum patiatur; & ignoto domino, pauperibus, vel ad pias causas post factam diligentem (circiter per 15. vel 20. menses) inquisitionem,

Tourn.;

Tourn. si tamen sciatur, pluribus certæ communitatis damnum esse illatum, eidem, & non pauperibus restituendum; si uni ex pluribus, inter eos restitutio est dividenda. 2. Restitui debet res eadem in individuo, vel si non extet, ad æqualitatem pro ratione bonæ, vel malæ fidei possessoris, tota simul per se, vel per alium; occulte ablata occulte, publice ablata publice, prout pro fama, v. g. restituenda, vel scandalo reparando necessarium esse judicatur. 3. Restituenda est statim, quantum moraliter fieri potest, si res injuste sit acceptata, vel retenta; si vero ex contractu sit debita, tempore per pactum, vel legem præfixo, & quando nullum est præfixum, eo, quo exigitur, vel commode fieri potest; si autem creditor ob metum, impotentiam, vel oblivionem non posset debitorem interpellare, tenetur de damnis ex mora, *Tourn.*; ratio prædictorum est, quia præceptum restitutionis primario negativum est, obligans semper, & pro semper; nisi extrema, vel etiam gravis necessitas corporalis, vel spiritualis propria, vel aliena a restitutione statim facienda excuset; quia tunc dominus non est rationabiliter invitus, nisi etiam esset in eadem necessitate, & tunc melior est conditio innocentis; nec tenetur de lucro cessante, vel damno emergente ex dilatione in extrema, vel gravi necessitate secuto; quia non est culpabilis, ea tamen finita reviviscit obligatio restitutionis.

Hinc 1. Equus pro itinere conductus furto ablatus restitui debet conductori; vestis apud sartorem ablata, sartori, farina in molendino, molitori; quia isti per restitutionem domino directo factam ob negligentiæ suspicionem inde oriendam damnum paterentur; vasa autem aurea depositario ablata, domino directo restitui possunt.

Hinc 2. Res furtiva furi ablata, vel mala fide ab eo empta, 1. non furi, sed domino est restituenda, etiam cum amissione pretii, & domino eam non repetente; quia, cum sit in mala fide, dominus debet indemnis servari. 2. Res a fure bona fide empta etiam domino est restituenda, si dominus illam juridice, vel privatim exigat; non solum si nulla sit spes recuperandi pretium a fure, vel fure non amplius comparente, vel nolente refundere pretium, sed etiam, si rem furi restituendo, pretium recuperari possit, *Bill.*, *& alii communiter*; an autem etiam motu proprio rem furtivam bona fide emptam,

 quam-

quamprimum innotescit, esse furtivam, teneatur restituere domino, cum periculo, vel amissione pretii, non conveniunt auctores; eam etiam periclitante, vel cum amissione pretii proprio motu domino esse reddendam, negant *Navarrus*, *Sylvester*, *Less. de Lugo*, *Vasq.* & alii. 1. Quia rem furtivam reddens furi pro suo pretio recuperando, eam reponit in eo statu, in quo antea fuit, ac proinde nemini facit injuriam. 2. Nemo tenetur damnum alterius avertere, vel procurare illius bonum cum æquali suo damno. 3. Dominus non potest esse rationabiliter invitus, quod emptor potius consulat rebus suis, quam alienis. Econtra, eam domino non exigenti, & proprio motu esse reddendam, etiam periclitante, vel cum amissione pretii, asserunt *Cajetanus*, *Soto*, *Sylvius*, *Medina*, *Tournely*, *Henno*, *Billuart*, ac alii. 1. quia res ubicunque sit, clamat domino suo. 2. Quia securitas rei apud emptorem est rei melioratio quoad statum ad dominum spectans, quæ sine injustitia, ac domini injuria non potest ab ea tolli, reponendo eam in statu priori periculoso. 3. Non licet damno alterius cooperari rem in tuto positam reponendo in statu priori periculoso; imo periculosiori; fur enim rem restitutam ob periculum probabiliter longius distrahet, & difficilius fit recuperabilis. 4. Quia non licet eam vendere alteri pro sorte recuperanda, nec in suos usus convertere; ergo nec reddere furi, quæ opinio videtur probabilior, & in praxi tenenda. Potest tamen res a fure bona fide empta, furi restitui pro recuperando pretio, si furi reddita probabiliter domino sit ab eo restituenda, vel si in manibus furi a domino prudenter admonito probabiliter sit deprehendenda, *Bill.*; quia dominus non potest esse rationabiliter invitus, ut emptor recuperet suum pretium sine illius præjudicio; vel si ipsemet emptor in suspicionem furti inde veniret; quia non tenetur cum amissione boni altioris ordinis damnum alterius avertere, vel bonum promovere; vel si res nondum furi esset soluta, & emptor eam furi deberet solvere, vel reddere, cum non possit probare esse furtivam; quia sic auferens furi vestem Petri, ut eam ipsi Petro reddat, & si fur ipsi auferat pallium, nisi vestem Petri ei restituat, potest eam furi restituere; sic res alienas ex naufragio in suam navim recipiens, potest illas exurgente nova tempestate iterum projicere in mare; quia possessor bonæ

bonæ fidei non tenetur propriis impensis, vel cum præjudicio suarum rerum, rem procurare alteri ; econtra vero si res jam esset soluta , teneretur eam reddere domino , & non furi; quia potest ei reddi sine impensis faciendis, & damnum, quod emptor patitur , non sequitur ex redditione rei , sed jam antea est secutum ex malitia furis vendentis, quod non suum erat, vel ex imprudentia, aut adversa fortuna emptoris . 5. Rem a fure emptam & bona fide vendens alteri , si dominus rescindat contractum , suam rem revendicans, tenetur emptorem indemnem servare, refundendo ei pretium; si autem dominus venditionem ignoret , tenetur ipsemet revenditor resciens , esse rem furtivam, eam repetere ab emptore, refuso ipsi pretio , & eam restituere domino , *Billuart* ; quia venditio fuit de re non sua , & domino suo clamat , uti supra , nec sufficit ei cedere actionem in furem ; quia ipse cum illo nullum habuit negotium , & venditor juxta jura tenetur de evictione rei venditæ, *Bill.* verum , si secundus emptor non amplius compareat , vel res apud eum bona fide fuisset consumpta , vel ab ipso primo emptore in suum usum conversa, an pretium a primo emptore sit domino restituendum, iterum duplex est opinio, utrinque probabilis. Eum non teneri restituere pretium multi docent, 1. quia dominus nullum habet jus ; nec ratione injustæ acceptationis; quia est possessor bonæ fidei ; nec ratione rei ; quia non amplius apud ipsum extat . 2. Quia tantum accepit a secundo emptore , quantum dedit furi , & possessor bonæ fidei tenetur tantum ad id , ex quo factus est ditior, & si carius rem vendiderit , tenetur tantum lucrum accrescens restituere domino. Eum autem teneri etiam restituere pretium domino asserunt *Bannes Sylvius*, ac alii apud *Bill.* 1. quia licet res non amplius extet, ipsius tamen valor , ac pretium adhuc apud primum emptorem rei furtivæ est existens. 2. Primus emptor nullum acquisivit dominium firmum istius pretii ; non enim venditione; quia res vendita non fuit sua ; nec compensatione ; quia illa non a secundo emptore , sed a fure est repetenda ; nec ex intentione secundi emptoris, qui intendit transferre dominium pretii in dominium domini rei ; & non venditoris rei non suæ . 3. Quia non solum fit ditior ex major pretio , sed etiam ex toto ; qui illud habet ex re non sua , nec potest succedere in locum pretii

dati furi, quod ipsi periit, & a fure repetendum est; unde, cum vix appareat, quænam ex utraque opinione sit probabilior, in dubio securior, quæ est ultima, tenenda videtur.

Hinc 3. Sciens 1. miles oppidum, vel Præfectus militiæ provinciam, ignorantes vero eos, quibus in illis damna intulerunt, tenentur restituere oppido, vel provinciæ. 2. Sciens fuisse Judeos, vel hæreticos, non potest restitutionem facere Catholicis. 3. Sciens uni ex tribus fraude lucratum fuisse, tenetur cuilibet dare partem lucri, & partem lucri, quod unus eorum lucratus fuisset, seclusa fraude. 4. A dissipatore prælato acquisita Ecclesiæ, seu Conventui illius, non prælato, reddenda sunt, & a marito dissipatore accepta, uxori, non marito restituenda sunt, *Pont.* 5. Ænopoli, laniones, mercatores, &c. minori mensura, ac pondere, &c. vendentes, tenentur in iisdem locis vendere mensura, vel pondere majori, aut minori pretio, & partem reddere pauperibus pro extraneis non amplius ad eos redeuntibus. 6. Usurarii publici tenentur restituere publice per Eleemosynas publicas, ut simul scandalum reparetur; quia a Curia suprema in pœnam utriusque, dantis, & accipientis, pro pauperibus obligantur. 7. Creditor tenetur acceptare solutionem debiti, etiamsi tempus solutionis sit fixum, sed in favorem debitoris, secus si in favorem creditoris sit determinatum.

Hinc: 4. Excusantur a restitutione statim facienda, 1. qui non possunt restituere, nisi filii præ inopia latrocinentur, vel filiæ prostituantur, vel domum, aut prædium multo minoris, quam valet, vendant, in fama, vel honore graviter lædantur, operariis in summa necessitate constitutis mercedem debitam negent, statum juste acquisitum notabiliter diminuant; de decentia autem status, qui non consistit in indivisibili, aliquid detrahere tenentur, ut restitutio saltem successive fiat, & injuste acquisitum diminuere, si sciatur fraudibus fuisse acquisitum, non vero si ignoretur, & sine sui diffamatione eum diminuere nequeant, *Thom. ex Charm.* 2. Nec debet restitui res, v. g. equus pro capienda in extrema necessitate fuga acceptus, & consumptus, secus si illa transacta remaneat, vel antea injuste fuisset ablatus. 3. Excusatur a restitutione statim facienda, si prævideat dominum ea abusurum, v. g. pecunia restituta beneficium empturum, vel

mulie-

mulierem depravaturum, restituta clave adulterina ad furta, vel libro de arte magica ad superstitionem usurum.

Quær. 14. *Quo ordine debita solvenda sint?*

Dico. Si bona debitoris sufficiant pro omnibus debitis, cuilibet nullo servato ordine satisfaciendum est; si autem non sufficiant, sequentes servandæ sunt regulæ. 1. res aliena adhuc existens domino, & non in aliorum debitorum solutionem tradi debet, & si ignoretur, pauperibus, nisi ipsemet debitor esset impar aliis debitis, tunc sub titulo paupertatis illam retinere, & aliis creditoribus ex illa satisfacere potest. 2. In Gallia venditor non accepto pretio pro re vendita, cæteris præfertur creditoribus, etiam Regi, habetque jus rem immobilem insequendi quocunque transierit; quia ipsi tacite est hypothecata, non ita res mobiles, quas revenditas insequi nequit juxta *Edictum Regis* 1669. *art.* 3. Nisi venditæ fuissent cum spe promptæ solutionis, nullo præfixo solutionis termino, *Tour.* Jure autem communi non præfertur venditor aliis creditoribus, si res vendita non amplius existat apud emptorem, vel si emptor solutionem obtulerit, & non fuerit acceptata, vel si fidejussorem, aut pignus dederit, vel venditor promissione solutionis contentus fuerit; *Vasquez, Lugo, & alii apud Tourn. contra alios;* nisi essent res ad Ecclesiam, Fiscum, seu minores pertinentes; quia istarum dominia non secuta solutione non transferuntur, *ibid.* 3. Impensæ pro funere, curatione, inventario, & alia debita privilegiata solvi debent ante non privilegiata. 4. Certa ante incerta. 5. Ex delicto, vel titulo oneroso, ante debita ex titulo gratioso; non vero ex delicto ante debita ex contractu oneroso, sed in eodem ordine, *Tourn. & alii ibid.* 6. Habentia hypothecam solvi debent ante non habentia, & inter hypothecaria priora ante posteriora, sive specialia, sive generalia, expressa, vel tacita sint; nisi posteriora essent privilegiata. 7. Inter personales, seu pure chirographarios creditores nullus est ordo, sed singulis pro rata satisfaciendum, sive priores, sive posteriores sint; nisi sint privilegiati, vel solutionem prius exigant in Judicio, *Lugo, & alii;* vel ut alii volunt, etiam extra Judicium, *Pont. Sylvest. Nav. apud Tourn.* quia vigilantibus jura subveniunt; consuetudo tamen in his, & similibus est consulenda; nec pauper diviti præferendus, nisi

nisi in extrema, & ut alii volunt etiam in gravi necessitate, *Sylv. Med. & alii apud Tourn.*

Hinc: graviter peccat, & tenetur ad restitutionem, 1. depositum, pignus, commodatum, acquisita furto, usura, &c. pro solvendis aliis debitis impendens. 2. Legata, donationes, vota realia defuncti solvens, si successio sit impar aliis debitis, mutuo, emptione aliove titulo oneroso contractis. 3. Solvens, vel acceptans solutionem debiti aliis prætermissis potioribus jure, vel privilegio, vel etiam æqualibus; quia cooperatur injustæ aliorum creditorum damnificationi, nisi illum inter æquales exigendo in, vel extra Judicium solutionem, vel in extrema, vel gravi necessitate charitas fecerit potiorem, secus inter æquales videtur solutio dividenda. 4. Accipiens aliquid a debitis gravato titulo gratuito, donatione per modum Eleemosynæ, &c. sciens eum propterea conjiciendum in impotentiam ad restituendum aliis; mutuo tamen data ad militiam proficiscenti solvenda sunt in gratiam Republicæ ante dotem, licet dote sint posteriora, *Tourn.* 5. Pecunia ad navem alteri creditori priori hypothecatam armandam, vel reficiendam accepta etiam ante dotem est solvenda, licet sit prior; similiter deponens pecuniam apud numularium sine usura præfertur aliis creditoribus personalibus, & sponsa in bonis sponsi ratione dotis traditæ non secuto matrimonio, *ita in Jure*. Plura vide apud Juristas.

Quær. 15. *Quo in loco, cujus impensis, & periculo facienda sit Restitutio?*

Dico. 1. Possessori bonæ fidei sufficit, ut restituat rem ex re accepta debitam in loco, ubi illam possidet, non propriis, sed domini impensis, & periculo, adhibita tamen diligentia ordinaria; quia possessor bonæ fidei nihil tenetur pati, cum nulli fecerit injuriam; & si impensæ majores essent faciendæ, quam res valet, ab eodem pauperibus, vel loco pio est tribuenda. 2. Res vero debita ex injusta acceptione, detentione, vel damnificatione restitui debet propriis impensis, & periculo, & in loco, ubi dominus eam, si non fuisset ablata, possessurus erat; quia dominus injuste læsus nihil debet pati. 3. Res autem debita ex contractu impensis illius, in cujus vergit utilitatem, & si in utriusque cedat utilitatem, & illius impensis, ad cujus exigentiam solet fieri, & periculo illius, cujus est dominium; nisi creditor mittenti personam assi-

assignasset, in cujus manu periit, *ita in Jure*. 4. Res empta debet solvi, ubi emittur, nisi aliter sit conventum, *Tourn*.

Hinc. 1. Talerus a possessore bonæ fidei debitus existenti apud Indos probabiliter non amplius reversuro pio loco, vel pauperibus erogandus; centum aurei eidem injuste ablati, & sine maximis impensis, ac periculis non restituendi, debent in loco tuto reponi, vel differri restitutio, donec redeat, vel alio tempore minoribus, æque tamen certo, ac facile fieri possit, vel donec possessor malæ fidei a creditore sciat, quid de iis faciendum, *Tourn*. si autem non sit redditurus, vel postea non amplius fieri posset, tenetur malæ fidei possessor ad impensas etiam summam debitam excedentes, etiam in quadruplum, *Cajet*. *apud Pont. V. restitut. cas.* 189. Alii putant illus consanguineis, aut pauperibus esse distribuendos, *apud. Tourn*. quod verum videtur, si propter impensas excessivas ad extremam, vel saltem gravem reduceretur necessitatem, vel alias res esset domino non adeo necessaria, pro qua christiane, ac rationabiliter tantas impensas exigere non præsumitur. 2. Donatarius, vel legatarius tenetur rem sibi donatam, vei legatam sibi suis impensis procurare. Si hæres rem legatam alio transtulerit, tenetur eam suis sumptibus eo reddere, ubi abstulit, nisi alio translata fuerit in favorem legatarii, vel in ipsius commodum cedat, si ibi maneat. 3. Res bona fide possessa ratione rei acceptæ ad dominum missa perit domino, dummodo personam alias communiter pro fideli habitam adhibuerit; debita vero ex injusta acceptione, retentione, vel damnificatione perit mittenti, quacunque adhibita diligentia, etiam per Confessarium, donec reddatur domino, *Reg. Jur.* 86. *in* 6. quia innocens nihil debet pati. 4. Equus conductus, vel commodatus, debet propriis impensis restitui; quia ad petitionem accipientis fuit concessus; depositum vero impensis depositoris, licet depositarium solverit; quia ad petitionem deponentis fuit acceptum; res tamen deposita, locata, vel commodata perit creditori; quia illius manet dominus. 5. Pecunia mutuo accepta perit mittenti, nempe mutuatario; quia illius est dominus; nisi mutuans pro illa transmittenda personam designaverit, vel mittenti designandam commiserit, vel Judicis auctoritate determinata fuerit; pallium vero mutuo acceptum perit mutuanti; quia illius manet dominus, *Tourn*.

Quar.

Quær. 16. *Quotuplex sit ordo bonorum?*

Resp. Bonorum ordo triplex est, supremus, medius, & infimus, 1. in supremo ordine sunt vita, membra, sanitas, libertas, virginitas, ad quæ revocantur bona animi naturalia, ingenium, memoria, usus rationis, scientiæ, artes, officia, beneficia; & supernaturalia, gratiæ, virtutes, dona spiritus sancti. Status Religionis saltem mediate. 2. In medio honor, & fama. 3. In infimo bona fortunæ, divitiæ, &c.

Quær. 17. *Quænam sint causæ excusantes a Restitutione?*

Dicó. Causæ excusantes a Restitutione sunt 1. præscriptio, de qua supra. 2. Compensatio a debitore facta, de qua infra. 3. Creditoris condonatio libera, a lege non prohibita, nec jure invalida, etiam virtualis prudenter præsumpta, saltem in rebus parvi momenti usu condonari solitis. 4. Si sine notabiliori bonorum ordinis superioris dispendio fieri nequeat; non vero excusatur quis a restitutione, 1. si damnum in bonis inferioris ordinis æquivalere, vel prævalere prudentum æstimatione judicetur jacturæ bonorum superioris ordinis, & si damnum illatum sit in bonis superioris ordinis, compensari debet bonis infimi ordinis, saltem quoad damna realia inde secuta, si aliter compensari nequeant. 2. Nec excusatur per cessionem omnium bonorum, etiam in judicio factam; necessaria tamen ad parcam sui, suorumque sustentationem retinere potest. 3. Nec per condonationem dubiam, seu non moraliter certam. 4. Nec per donationem æquivalentem creditori factam sine memoria debiti, vel intentione pro eo satisfaciendi. 5. Nec solvendo debita creditoris apud alium facta, saltem in foro externo, nisi propter eundem debitorem essent facta, v. g. pro pecunia ipsi mutuo data; imo nec in foro conscientiæ, si fiat in præjudicium aliorum creditorum, privilegium, hypothecam, præcedentiam habentium, & sine aliorum præjudicio saltem est illicita. 6. Nec quis liberatur ob ingressum Religionis. 7. Nec ob rei interitum, nisi sit bonæ fidei possessor. 8. Nec ob privationem lucri proprii etiam magni licet eam differre; nisi per illud aliorum creditorum solutionem intenderet, ad quam alias fieret impotens; quia tunc creditor ex charitate erga alios dilationem concedere debet, sicut pro se fieri vellet.

Hinc. 1. Invalida est remissio restitutionis distributionum facta

facta a Capitulo Canonico a Choro absenti, vel Officium non recitanti, *Conc. Trid. & Later.*; vel remissio facta Episcopo visitanti, & accipienti aliquid ultra victum, vel facta Judici delegato præter modicas expensas aliquid accipienti a partibus, vel facta ab ebrio, furioso, pupillo, vel ex errore, vi, metu, fraude; quia jure est irrita; excusantur tamen sæpe a Restitutione filiifamilias parentibus valde chari in furtis pravi momenti, famuli dominis amici, vel consanguinei esculenta, vel poculenta surripientes, & pro se utentes, præcipue si domini sint liberales; non vero a restitutione excusantur capitanei minorem numerum militum habentes, & pro integro stipendium accipientes; quia Rex non solet condonare, *Pont. cas.* 1. *V. Capitaine*; nec rusticus, vel alius infimæ conditionis auferens centum aureos, sed tenetur eos restituere, quamvis notam raptoris incurrat, vel iter pro ea facienda morbum facile curandum causet, *Lugo, Tourn.*; quia licet fama, & sanitas sint superioris, ac diversi ordinis, æstimatione hominum æquiparantur respectu personæ infimæ sortis; non vero periculo amissionis vitæ, libertatis membrorum; nec tenetur adultera revelare crimen, ne in divisione bonorum filii legitimi damnificentur. 2. Conducens domum ab eo, qui illam ab alio conduxit, potest alteri, nempe proprio domino solvere pretium; quia est quasi idem debitum.

QUÆSTIO VII.

DE RESTITUTIONE IN PARTICULARI.

Quæritur. 1. *Ad qualem teneatur Restitutionem bona animi lædens?*

Resp. Præn. Damnum aliud est naturale, seu personale, quod afficit personam privatione bonorum animi, vitæ, membrorum, &c. aliud reale, quod ex amissione personalium, ut occisione, mutilatione, &c. oritur. Hoc notato.

Dico. Qui vi, metu fraude, mendaciis in bonis animi naturalibus, vel supernaturalibus alicui nocuit, inducendo

do eum in peccatum, vel errorem, vel male instruendo doctrina proximo nociva, vel a Statu Religioso avocando, tenetur ex justitia eum libertati restituere, tollendo vim, minas, fraudem, detegendo errorem, & mendacium, aliaque reparare damna inde secuta, compensando Religioni spem commodi temporalis ex Novitii donatione, labore, industria; & si fuisset jam professus, tenetur ad omnia damna, & emolumenta, quæ docendo, concionando, domus negotia agendo erat procuraturus, & ad damna professi, eumque in priorem statum restituere; quia ipsi, & Religioni fecit injuriam; qui vero solum precibus, muneribus, consilio, suasione alium in peccatum induxit, vel non professum a Religione revocavit, ex justitia ad nihil teneri videtur; quia relicta ipsis libertate sua sponte peccasse censentur, nisi esset superior; quia ex justitia salutem suorum subditorum procurare tenetur; vel in peccatum proximo nocivum induxisset; ex charitate tamen, contra quam peccavit, tenetur, omni, qua poterit, via niti, ut eum, cui petra scandali fuit, Deo reconciliet, & Religioni, vel cui peccato nocuit, ex justitia satisfacere, *Tourn.*

Hinc 1. Ratione stipendii, vel officii etiam gratis assumpti obligatus male, vel negligenrer docens scientiam, vel artem, tenetur restituere partem stipendii accepti negligentiæ proportionatam, & alia damna suis alumnis, & aliis inde orta, ut mortis, tardæ curationis, sententiæ injustæ ex male, vel negligenter docta arte Medicamentaria, Medicinæ, Chirurgiæ, Juris, &c. nisi discipulum de errore edocto monuerit ante damnum secutum, vel ignorantiam; & obligationem artem melius addiscendi ipse discipulus agnoverit, non vero tenetur, si nec ratione stipendii, nec officii docere, fuerit obligatus; bene autem animadvertens, se ex ignorantia male docere, *Tourn.* 2. Graviter, vel leviter peccant pro gravitate, vel levitate damni, vel injuria graduati sine competente scientia vi graduum beneficia obtinentes, vel Universitatum Rectores, aut Professores gradus imperitis conferentes; quia publicam fallunt fidem in re gravi, ac aliis diurno studio graduatis injuriam faciunt; vel juvenum fraudi patrocinantes, attestantes, eos exacte interfuisse lectionibus, qui bis ad summam in hebdomade frequenta vere, licet domi studuissent; quia spiritum, & li-

& literam legis implere tenentur; nec videntur absolutione digni,[3] nisi beneficia dimittant, qui, cum per requisitum tempus in Universitate non studuerint, virtute graduum sub falsis attestationibus obtentorum, beneficia sibi compararunt; quia patrono, aut collatori, aliisque, qui sedulo se applicarunt, injuriam faciunt. 3. Prælati ad facilius suis consanguineis, vel amicis beneficium procurandum viros capaciores a concursu excludentes; vel iis, quos noverint obtinendi beneficii causa Romam scripsisse, literas intercipientes, vel retardantes, tenentur ad restitutionem saltem pro ratione spei, non vero, si solum sine fraude eos prævenire, vel precibus, consilio, suasione, blanditiis officium, beneficium procurare conarentur, vel solum indignum, vel etiam dignum vi, metu, dolo ac beneficio arcerent, ut dignior promoveatur, *Tourn.*; famam tamen læsam restituere tenentur. 4. Artifices alios dolo, &c. ab acquisitione suæ artis impedientes, qua se, suosque alere potuissent, tantundem iis restituere tenentur, nisi idem alio modo lucrari possint. 5. Philtro, vel veneno alium usu rationis, memoriæ, &c. privans, ne officium, debitum conjugale, & sua negotia, &c. peragere, & alimenta pro se, & sua familia lucrari valeat, præter restitutionem sanæ mentis, tantum tenetur refundere, quantum officio, arte, labore, lucrari potuisset, vel alteri pro suis negotiis agendis solvere debuit. 6. Superior, pater, dominus sua auctoritate, vel alius falsa delatione inimicitias causans, vi, metu, suos subditos in hæresi, schismate retinens, alios hæresim docens, vel juvenis puellam seducens, tactus, pollutiones esse licitas, docens, tenentur ex justitia reconciliationem procurare, vim, metum tollere, errorem revocare, etiam publice, si opus fuerit, etiamsi quis bona fide falsum docuisset, quod postea ab Ecclesia reprobatum fuit, & si sine fraude, vel metu prædicta fecerit, tenetur saltem precibus lacrymis, jejunio, & omni, qua potest, via ad meliorem frugem saltem charitate; & si esset superior, vel parentes, respectu subditorum ex justitia revocare, *Tourn.*; inducens in veniale tantum venialiter peccat. 7. Alium vi, metu, fraude, &c. impediens a professione, præter libertatem, tenetur ad damna pro ratione spei hæreditatis, dotis, &c. & Religioni ut supra. Ad nihil tamen tenetur, si remotus adhuc fuisset a professione, & ob natura-

turalem inconſtantiam probabiliter ſponte erat receſſurus, vel per ejus profeſſionem Religio plus damni percepiſſet, vel Religioni ineptus, vel in ſæculo plus boni operaturus, vel parentibus neceſſarius eſſet, vel in Religione vigeret ſæculi amor, mores mundani, ſpiritus ſchiſmatis, & erroris, ac proinde ipſe Religioni, ac Religio ipſi nociva eſſet: ſi autem jam fuiſſet profeſſus, tenetur ad omne damnum emergens, & lucrum ceſſans, ſive, vi metu, dolo, ſive blanditiis, conſilio, ſuaſione, ejus egreſſum cauſaverit.

Quær. 2. Quid ſit Homicidium, & ad qualem Homicida teneatur reſtitutionem?

Dico. Homicidium eſt voluntaria, ac injuſta hominis occiſio; nec licet occidere, vel mutilare malefactores, niſi auctoritate publica, quæ Dei Auctoris vitæ, ac mortis perſonam gerit, & injuſtus homicida, vel vulnificus, tenetur 1. ad omnia damna tam ſpiritualia per Preces, Sacrificia, Eleemoſynas, quam temporalia hæredibus neceſſariis, parentibus, uxori, & infantibus inde ſecuta; quia ſunt quaſi una cum occiſo perſona. 2. Ad damna perſonalia, & omnium, quorum eſt cauſa, non quidem ad æqualitatem, quoad damna mortem ſecuta, ſed ſecundum moralem prudentum æſtimationem juxta conditionem occiſi, ætatis, induſtriæ, ſanitatis, officii, profeſſionis, artis, &c. 3. Quoad perſonalia, vitæ, & membrorum aliqua ſaltem debet fieri compenſatio pro injuria, & contemptu veniam petendo, vel ſi eſſet longe ſuperioris conditionis, dolorem exhibendo: an autem etiam teneatur mortem, membra, ac dolores pecuniis compenſare, diviſi ſunt Auctores; eum teneri aſſerit *Tournely*, *Thomas ex Charm.*, *Cajet.*, *Valent.*, & multi alii; quia omne damnum debet compenſari, ſi non poſſit ad æqualitatem, ſaltem in quantum fieri poteſt, ſicut qui non poteſt reſtituere totum reale, tenetur ad partem. Non teneri probatur 1. *Exod.* 21. *v.* 19.; ubi pro vulnere ſolum requiritur, ut operas ejus, & impenſas in Medicos reſtituat. 2. Ex Jure civili. 3. Quia bona ſuperioris ordinis ſunt incompenſabilia per bona inferioris ordinis. 4. Quia homo non eſt dominus vitæ, & membrorum; ergo nihil pro ipſis, ſed ſolum pro eorum uſu debetur, *ita Leſſius*, *Nav.*, *Rannet*, *Paul. Lugd. & Recentiores communiter apud P. Gerv.*; pro occiſo vero Sacrificia, & pre-

ces

ces offerre, si non teneatur ex justitia, saltem æquitati est consentaneum.

Hinc 1. Graviter peccat auctoritate privata occidens latrones, & fures, licet morte dignos, vel alios pro conservatione bonorum fortunæ, *Innoc. XI. in damnation. propos.* 30. *&* 32.; vel pro defensione honoris, & famæ, *Alex. VII. in damnat. propos.* 30.; quia vita est superioris ordinis; vel pro tuenda pudicitia; quia sufficienter conservatur, resistendo omnibus aliis modis, *S. Aug.* vel accusatorem, vel falsos testes, aut Judicem injustum, licet quis vitam alia via servare non posset, *Alex. VII. in damn. propos.* 18.; quia non sunt actuales aggressores, sed solum calumniatores; vel injustum invasorem, nisi servato moderamine inculpatæ tutelæ, pro quo requiritur; 1. ut non mortem alterius, sed vitæ suæ conservationem intendat; & suam, vel proximi vitam alio modo, v. g. fugiendo, &c. servare nequeat. 2. Ut defensione non excedat, v. g. occidendo, cum se servare posset vulnerando. 3. Ut aggressor sit actualis; non tenetur tamen exspectare primum ictum, sed videns latronem, vel inimicum parare catapultam, stringere ensem, Potest illum prævenire; quia sufficit, ut aliquid agat, quo certo censetur moraliter aggrediens, & nisi præveniat, ipse sit occidendus. Sic uxor deprehendens maritum sub cervicali habere pugionem latentem ad ipsam dormientem occidendam sine alia spe evadendi, nisi ipsum occidat, potest eum occidere, *Billuart*, servus sciens a domino vocari, ut ipsum occidat, vel ab inimico exspectari ad necem, nullo alio apparente effugio, nisi eos occidendo præveniat, potest eos prævenire, eos occidendo, *Billuart*; quia non est actio aggressiva, sed defensiva; quamvis in his major sit difficultas, cum aggressio sit remotior; nec vulgo rudi dicendum, ne abutatur, *Henno*; potest etiam se defensione occisiva defendere filius contra patrem, laicus contra Clericum, subditus contra Superiorem, servus contra dominum, modo illius vita ob necessitatem Reipublicæ non prævaleat propriæ, *Billuart*; etiamsi invasor esset materialiter tantum injustus, ut amens, furiosus, vel invincibiliter existimans, bannitum, qui non est, *Billuart*; quis licet vim vi repellere, etiamsi invasor, ut ebrius, furiosus credatur in statu peccati mortalis, & aggressus in statu gratiæ; quia licet aggressor videatur esse in extremo salutis

 peri-

periculo corporali præferendo, aggressus eidem, quamvis non tam certo, exponitur; quia quamvis nullius peccati sit conscius, propterea tamen justificatus non est, nec mors propria remedium est efficax salutis aggressoris, nec ideo certo salvabitur: virtutem tamen non exiguam exerceret ex vero Dei amore, & proximi exponens animam suam pro inimico. Item potest se defendere defensione occisiva, etiamsi causam dederit invasori per calumniam, adulterium &c. *Bill. & comm. contra Pont.* quia invasor per crimen alterius non acquirit jus privata auctoritate eum occidendi, nisi esset bannitus, vel proscriptus; quia tunc ageret ex auctoritate publica, ubi jus permittit cuilibet occidere bannitum; imo etiamsi invasus non posset se defendere contra injustum invasorem, nisi cum occisione tertii innocentis, quem invasor ante se pónit, vel fugiendo, conculcando equo, vel curru in via jacentem, v. g. claudum, vel infantem; quia mors innocentis est per accidens, & ex occursu innocentis non privatur jure suo, & plus se, quam proximum amare debet; nisi infans nondum esset baptizatus; quia tunc vita illius æterna corporali propriæ esset præferenda. 4. Ut constet invasorem velle occidere; quia volentem tantum mutilare per se non liceret occidere: quia non servaretur æqualitas, & moderamen inculpatæ tutelæ; ordinarie tamen, cum ex mutilatione immineat simul mortis periculum, posse occidere invasorem mutilare volentem, putat *Billuart*; non vero tenetur pro defensione propriæ vitæ occidere invasorem, præcipue si sit in bono, & invasor, ut supponitur, in malo statu; quia bonum virtutis, ac salus proximi potest præferri vitæ propriæ particulari; nec tenetur ita defendere vitam proximi; quia debet æqualiter utrumque amare invasorem, & aggressum, & si melior sit conditio innocentis, melior est conditio vitæ æternæ nocentis; nisi id exigat efficium, ut Principis, & Magistratus, qui tenentur ex justitia: vel si invasus esset pater, mater, proles, vel conjux; quia ex charitate speciali titulo his subvenire tenetur, potest tamen ita defendere proximum; quia, cum teneatur eum diligere sicut seipsum, potest ei, ut sibi ipsi, succurrere defensione occisiva, nisi invasor esset pater, mater, filius, vel conjux; quia eos occidere repugnat naturæ, rationi, & ordini charitatis.

Hinc

Hinc 2. Graviter peccat 1. directe procurans abortum, sive fœtus sit animatus; quia tunc est homicidium causans irregularitatem; *cap.* 20. *de Homic.* quod solet contingere in masculo post 40. dies a conceptione, & in fœmina post 80. dies, uti Jura statuunt; sive non sit animatus, etiamsi fieret, ne puella deprehensa occidatur, vel infametur; quia fœtus non est injustus aggressor, *Innoc. XI. in damnatione propos.* 34; vel indirecte, sumendo pharmacum in curationem matris pro salvanda ejus vita, si fetus sit animatus, vel dubitetur an sit animatus; quia salus æterna prolis per baptismum, vitæ matris est præferenda; secus si constet, fœtum non esse animatum, vel sine pharmaco non vivum pariendum; nec excusantur negligentia, saltando, inordinate laborando, grave pondus ferendo, violenter irascendo, vel percutiendo a viro ex ira, vel lasciviendo, vel in lecto parvulos secum dormientes suffocantes; hi tamen indirecte abortum causantes non incurrunt censuras contra abortum procurantes, *Bill.* quia stricte procurare abortum est studiose, ac ex industria agere ad ejectionem fœtus, quod prædicti non faciunt. 2. Graviter peccat occidens Principem tyrannum, *Conc. Const.*; vel Regni, aut Status usurpatorem, vel tradens iis innocentem, vel filiam violandam, nisi fiat indirecte, eos excludendo extra civitatem ad evitanda gravissima mala. 3. Graviter, vel leviter peccat pro quantitate excessus, alium verberans, etiam correctionis causa, nisi sit pater respectu filii, dominus respectu servi, magister respectu discipuli, maritus respectu uxoris, si graviter delinquat, & corrigi nequeat, modo fiat moderate; quia vir caput est mulieris, vel nisi sit frater natu major respectu minoris, mortuo patre, vel illo absente, gubernans familiam, vel ex commissione patris; quia alias primogenitura non confert illi tale jus; non tamen licet mutilare, nisi auctoritate publica, vel quando membrum toti corpori est nocivum pro totius conservatione.

Hinc 3. Tenetur 1. injustus homicida hominis non liberi, seu mancipii illius pretium refundere domino, & eum vulnerans, alia resarcire damna. 2. Homicida, seu vulnificus hominis liberi, etiam morte damnati, tenetur solvere necessarias curationis impensas, resarcire damnum emergens in bonis propriis, & lucrum cessans ex industria,

ftria, officio, labore, non deducendo laborem lucrando adhiberi solitum, *Tourn.*, *Lug.* quia a damnificante non suppletur labore, uti in aliis damnis, ac proinde tenetur alere eos, quos occisus, vel mutilatus jure stricto industria, labore alere solebat, ut parentes, uxorem, & infantes; quia sunt quasi una cum ipso persona; non vero fratres, & nepotes pauperes, quos alebat, nisi expresse eum occidisset, ut ipsius beneficiis priventur, *Tourn.*; quia jus habent, ne vi, dolo, &c. a bono, etiam gratuito consequendo, impediantur; nec obligatur parentibus, uxori, & infantibus, si occisus eos solum ex bonis ipsis relictis alebat, nec si vulneratus adhuc tantundem possit lucrari, vel occisus tantum consummare solebat, quantum lucratus est? sed solum ad impensas, & damna tempore curationis secuta; quia nulla alia patiuntur; nec tenetur ad impensas funeris occisi; quia aliquando erant faciendæ, nisi propterea factæ essent majores; nec si occisus alias brevi fuisset moriturus morte naturali, vel per sententiam Judicis, puta, quia morbo desperato ægrotabat, vel carceri ob crimen capitale fuit inclusus, vel si mutilatus alio morbo, vel incuria Chirurgi sit mortuus, sed tenetur duntaxat ad impensas, & ad damna usque ad obitum; quia alia damna pariter, & juste fuissent secuta; si autem brevi ab alio injuste fuisset occidendus, tenetur ad omnia damna; quia tenetur ad id, ad quod alius injustus homicida tenebatur; nec tenetur creditoribus, si omne hæredibus solverit damnum emergens, & lucrum cessans; quia ad hæredes recurrere possunt, ac debent creditores; nisi forte prævideret, illos ab hæredibus non esse solvendos, v. g. ob debitum non satis iis probandum; an autem teneatur restituere creditoribus, si nulli adsint hæredes necessarii, quibus restitutio fieri debet, non conveniunt Auctores: obligari asserit *Scotus*, *Mol.*, *Mastr.* & alii; quia eum per vim impedit, ne solvat, quod creditoribus ex justitia est debitum; obligari negant *Soto*, *Bannes.*, *Sylv.*, *Less.*, & alii; quia hoc damnum evenit creditoribus per accidens, sicut si fuisset mortuus morte naturali, nisi eum occidisset ea intentione, ne solvat creditores, & tunc in omnium sententia tenetur restituere; quia per hanc intentionem damnum fit homicidæ voluntarium, & jus creditorum, quod habent, ne vi, vel dolo impediantur a solutione, violatur,

sicut

sicut occidens collatorem paratum conferre cuidam beneficium tenetur ad restitutionem pro spe, si hac intentione eum occidit, non vero si ira occidisset; quia est per accidens, quod alter propterea beneficio privetur; deinde creditores non habent jus strictum, ne debitor occidatur, nec in foro externo datur illis actio pro solutione adversus homicidam debitoris, nec judicio communi hominum, nec usu in foro interno videtur receptum, homicidam creditoribus obligari, *Bill.*; quæ rationes videntur prævalere; nec hæredibus obligari videtur, si læsus ante mortem omnia damna remittat, *Soto*, *Bannes.*, *Less.*, *& alii communius*; quia eo ipso, quod læsus remiserit injuriam, & damna, hæredes nullum amplius jus habent, nec tenetur provocatus ad duellum lædens, vel occidens; quia provocans censetur cedere juri suo; nec si duo se mutuo provocent; quia uterque censetur renunciasse juri suo; nec occidens injustum invasorem; quia non est occisio injusta, nisi excedat, tunc videtur obligari secundum proportionem excessus, *Soto*, *Sylv. & alii*; nisi cum Billuart, & Ethica amoris, ac aliis velis dicere, invasorem æquiparari provocanti, & cessisse juri suo.

Quær. 3. Quid sit Stuprum, & ad qualem Stuprator teneatur Restitutionem?

Dico. Stuprum est defloratio virginis præsertim invitæ per violationem claustri virginalis; & tenetur 1. stuprator ipsa consentiente solum alere prolem a tertio anno, & in defectum matris a partu; quia consentienti nullam facit injuriam. 2. Ipsa dissentiente vi, fraude, vel metu, etiam reverentiali, minis, precibus nimis importunis oppressa, tenetur omnia reparare damna inde secuta, videlicet eam ita dotare, ut æque bene nubat, vel eam ducere; quia injuria ipsi illata ita exigit. 3. Ipsa sub promissione vera, vel ficta matrimonii decepta, tenetur eam ducere, nisi sola dote esset contenta; quia contractus est onerosus, in quo non fingere licet.

Hinc 1. Stuprator deflorans virginem, sive consentientem, sive invitam, si res maneat occulta, ad nihil tenetur; quia damnum reale nullum patitur, & personale est irreparabile; si vero res fiat manifesta, consentienti solum muneribus, blanditiis, & precibus ordinariis corruptæ nihil tenetur; quia scienti, & volenti nulla fit injuria, sed solum alere prolem a tertio anno, vel a partu in de-

fectum matris; pro injuris tamen parentibus illata satisfacere tenetur, vel eos saltem placare, *S. Antoninus*, petendo veniam, vel dolorem exhibendo, *Decoq. & P. Antoine*; an insuper teneatur ad augmentum dotis a parentibus ob stuprum tribuendum, ut juxta suam conditionem nubat, divisi sunt Auctores; alii non teneri, asserunt; quia parentes illud dare non tenentur, & potest manere innupta, & sibi volenti adscribat, si juxta suam conditionem non nubat; teneri putant alii, quia est causa augmenti dotis pro matrimonio dandi, *Tourn.*, *& alii ibid.* ex charitate saltem videtur obligari ad dotem, vel illius augmentum, si stuprator sit dives, deflorata vero egena, & periculum sit, ne amisso pudore eidem vitio se dedat, *Tourn.* & in foro externo solet ad illam dotandam condemnari; quia vulgo virgo, & seducta præsumitur, sed ipsa in conscientia tenetur ad restitutionem, si se nec virginem, nec seductam sciat; tenetur stuprator etiam in foro conscientiæ eam ducere, vel dotem dare, vel saltem eam ita augere, ut sicut antea nubere possit, se de crimine adhuc occulto jactando, vel alio injusto modo eam diffamaverit, *ibid.* 2. Deflorans virginem, vel ab alio corruptam, sed passim pro virgine habitam, vel honestam viduam invitam simpliciter, vel secundum quid, metu etiam reverentiali, minis, precibusque nimis importunis deceptam, præcipue, si fiat a domino, Principe, &c. tenetur ad omnia damna inde secuta, videlicet eam ita dotare, ut æque bene nubat, vel eam ducere, & in foro externo solet ad utrumque, nempe ed eam dotandam, & nubendam condemnari; imo etiam in foro conscientiæ ad eam ducendam obligari multi docent, *Tourn.*; quia alio modo vix omne damnum, ut contemptus, fastidii alterius mariti reparari potest. 3. Deflorans virginem sub promissione vera, vel ficta matrimonii, tenetur eam ducere, nisi sola dote fuerit contenta; quia contractus onerosus etiam cum fictione obligat; non tenetur tamen eam ducere, 1. si fictionem promissionis potuerit cognoscere ex disparitate magna conditionis, ex nobilitate, divitiis, exaggeratione, inconstantia, & ambiguitate verborum. 2. Si notorie corrupta se virginem finxerit, vel nobilem, aut divitem, cum non sit. 3. Si postea fornicetur cum alio. 4. Si, ex tali matrimonio gravia timeantur incommoda, ut scandala, rixæ, discordiæ familiarum &c. 5. Si interveniat impedi-

pedimentum dirimens, in quo Papa dispensare non solet, ut si sacros Ordines susceperit, alteri nupserit &c. tenetur tamen eam dotare non solum pro viro suæ conditionis, sed etiam in quantum ei interest ipsum habere, ut divitem, talis conditionis, *Tourn.* si vero impedimentum sit dispensabile, ut votum castitatis antea, vel postea emissum &c. dispensationem procurare tenetur, nisi ipsa sola illud sciverit; quia tunc sibi imputet; vel si ambo illud ignoraverint; quia tunc non censetur se ad illam petendam voluisse, obligare; nisi vi, metu, dolo puellam deflorasset, & damnum non nisi eam ducendo reparari posset; tunc petenda esset dispensatio, etiam ab ignorante impedimentum; quia, qui tenetur ad damnum, tenetur etiam ad media illud reparandi. 6. Si ipsa nollet ei nubere, vel parentes ejus consentire, nec tenetur ei in hoc casu dare dotem, si fere æqualis sit conditionis, nisi eum sine novo sui, vel familiæ opprobrio non posset ducere, *Tourn.*

Quær. 4. Quid sit Adulterium, & ad qualem Adulter, & Adultera teneantur Restitutionem?

Dico. Adulterium est conjunctio carnalis inter personas, quarum una, vel utraque est juncta matrimonio cum alia, & tenetur, 1. Adulter a tertio anno, & deficiente matre, a partu alere prolem, donec se ipsam alere possit, & utroque consentiente in Adulterium uterque reparare damna inde secuta, quilibet pro sua parte, alteri conjugi, ac hæredibus. 2. Adultera invita simpliciter, quæ totis viribus restitit, ad nihil tenetur; quia non fuit causa libera damni. Invita vero secundum quid, quia restitit, sed non totis viribus, tenetur primo loco Adulter, & ipso deficiente Adultera; quia absolute adhuc fuit libera.

Hinc 1. Nulla ex Adulterio secuta prole, Adulter, & Adultera ad nihil tenentur; quia nullum damnum est secutum, si tamen Adulterium fieret notum, ad aliquam tenetur Adulter satis actionem honorariam marito exhibendam per veniæ petitionem, vel alia signa doloris ob illius ignominiam. 2. Utroque consentiente Adultero, & adultera, & prole ex Adulterio certo nata, puta, quia maritus fuit absens, vel impotens, aut ægrotus, præter sustentationem prolis, tenetur uterque pro sua parte reliqua reparare damna marito, ac hæredibus legitimis secu-

ta propter spurii sustentationem, & hæreditatis partitionem, & deficiente uno alter tenetur ad totum; deficiente vero utroque, non tenetur Adultera ad manifestationem spurii; quia ordinarie est nociva, vel inutilis, nisi forte Adulterium fiat publicum; nec tenetur filius credere matri eum illegitimum declaranti, tenetur tamen mater res familiæ diligentius administrare, de corporis ornatu, aliisque propriis sumptibus detrahere, poteſtque ſtatum Religioſum ſuadere, ſi indicia vocationis, & idoneitatem habeat, *Tourn.*; ſi vero de prole dubitetur, an ſit ex Adulterio, vel a marito, diviſi ſunt Theologi; eos teneri ad mediam partem damni, ſi dubium ſit æquale, vel pro ratione dubii, ſi ſit inæquale, videtur probabilius; quia, cum cauſa, nempe Adulterium ſit certum, præſumptio eſt contra ipſos, & iis incumbit probatio influxum non habuiſſe; non excuſatur tamen Adulter, ſi Adultera totum reparet damnum.

Quær. 5. Quid ſit Fama, Honor, Detractio, & Calumnia, & quotuplici modo crimen poſſit eſſe publicum?

Hinc: 1. Fama eſt interna æſtimatio de alicujus excellentia; & violatur detractione, calumnia, judicio temerario, mala opinione, ſuſpicione, dubio, ſuſurratione, & murmuratione. Honor vero eſt externa teſtificatio excellentiæ alterius, & violatur per contumeliam & irriſionem.

2. Detractio eſt injuſta, & occulta famæ alienæ denigratio, falſo, vel vero, ſed occulto crimine, & committitur octo modis his verſibus contentis.

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens.
Qui negat, aut minuit, reticet, laudatve remiſſe.

3. Calumnia eſt falſi criminis, vel defectus naturalis, & infamis impoſitio; ſi ſit defectus naturalis, dicitur convitium, & ſi ſimul fiat in faciem, dicitur improperium, ut vocando gibboſum, &c.

4. Crimen poteſt eſſe tripliciter publicum, 1. ipſo jure, quod per Judicis ſententiam conſtat. 2. Ipſo facto; quod coram ita multis eſt factum, ut nulla tergiverſatione celari queat. 3. Communi fama, quod rumore ad aures majoris partis communitatis pervenit.

Quær. 6. Quale ſit peccatum Detractio, & Calumnia?

Dico. Detractio, & Calumnia etiam aliquando ſine animo nocendi, ſolum ex levitate, vel loquacitate prolatæ,

etiam

etiam contra defunctos, *Tourn.* ex natura sua sunt peccata mortalia contra charitatem simul, & justitiam, quorum gravitas non præcise ex gravitate criminis revelati, sed ex notabili famæ diminutione desumitur, quæ ex circumstantiis personæ, loci, criminis, seu defectus revelati dijudicari debet. Detractio proveniens ex falsi criminis impositione gravissima est, nullaque ratione cohonestari potest; quia est mendacium, & intrinsece malum; fit tamen veniale ob defectum sufficientis advertentiæ, vel parvitatem materiæ, seu levis famæ diminutionis; proveniens vero ex veri criminis, vel defectus revelatione ab omni excusatur peccato, si justa de causa fiat, quales sunt justitia, & charitas, ut si quis revelet alterius crimen ex Officio pro illius punitione, correctione, & damni reparatione, vel pro damno proprio, vel alieno avertendo.

Hinc: 1. Graviter peccat contra justitiam, 1. dicens de Episcopo, vel Sacerdote coram plebe, vel de Superiore coram subditis, esse mendaces; quia mendaces in istis dignitatibus notabiliter vilipendi solent; non vero graviter peccat id dicens de puero, famulo, plebejo; quia hi propterea non graviter despici solent; sic a mortali excusari potest dicens de milite, habuisse duellum, decepisse virginem, adolescentem deditum esse amoribus, fœminam rixari, de stili plebejo esse spurium, ipsius patrem patibulo esse suspensum; quia ordinarie similia in istis, & hujusmodi parvi penduntur; econtra respectu viri valde honesti possunt graves, esse detractiones; sic inter pueros, mulierculas, & infimæ sortis viros cognomina quædam, & convitia censentur levia, quæ in aliis melioris conditionis possunt esse gravia; sic dicere in Germania, Belgio, &c. de viro etiam honesto, habuisse crapulam, non habetur pro gravi infamia; quia ibi etiam inter valde honestos esse solet valde communis; in Gallia vero, in Italia, Hispania posset gravem causare infamiam. 2. Peccat contra justitiam sibi, vel alteri crimen falsum imponens, etiamsi fiat pro tortura evitanda, vel alteri pro mutilatione, vel morte evitanda, & si mutilationis, vel mortis esset causa, in utroque casu, quocunque tormentorum periculo est revocandum, si spes liberationis sit. 3. Verbis generalibus, vel dubiis gravis sceleris, & famæ notabiliter diminutivi suspicionem movens; vel caden-

dentibus in totom communitatem, v. g. dicendo, omnes in hac communitate esse usurarios, fures, &c. non vero, si non cadant in omnes, nec in particulares, dicendo, multi sunt usurarii, vel scelerati, nisi diceretur de Communitate Religiosa; quia omnes propter aliquos solent despici. 4. Libellos famosos crimina falsa, vel vera, sed occulta continentes conscribens, spargens, aut inventos divulgans præter peccatum, solent insuper spargentes, pœna mortis plecti, & solum legentes saltem peccant, *Tourn.* 5. Graviter peccat alterius dicta ita referens, ut ei merito credatur, vel credi possit, non vero peccat, si ita referat, ut rei non credatur, nec rationabiliter credi possit; si tamen crederetur, peccat contra charitatem, si præviderit. 6. Audiens detrahentem ita, ut sit ipsius causa, hortando, incitando, significando sibi arridere, interrogando, mandando, &c. audiens vero solum cum delectatione mere interna, vel sine delectatione, sed non impediens, cum sine notabili incommodo, & cum utilitate possit, saltem peccat contra charitatem detrahentis, illius peccatum non impediendo; & illius, cui detrahitur, damnum non avertendo; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio malum impedire teneatur, ut Superiores, Domini, Parentes, Magistratus, &c. si eorum subditis, vel aliis ab eorum subditis detrahatur; quia eorum famam, sicut alia bona defendere, & ne aliis noceant, ex officio impedire tenentur; famam tamen subditorum defendere contra extraneos non videntur obligari Superiores, nisi infamia sit magni momenti, nec Magistratus, nisi a læso postuletur satisfactio, & dictum a diffamante non probetur; etiam inter æquales, rara est obligatio impediendi detractionem, ac rarior in subditis, *P. Gerv. Lug.*; & hoc ob plures rationes excusantes a mortali, videlicet 1. si audiens prudenter præsumat, rem esse publicam, vel falsam esse, ostendere intendat; vel si resistendo graviorem mali suspicionem audientibus ingerendam timeat; vel detractorem justam revelandi causam habere, vel gravissime offensum iri, vel auditoribus efficacius malum suasurum, vel omnino resistentiam inutilem fore credat, *Tourn.* 2. Si res sit levis, vel verisimiliter non credatur, *P. Gerv.*; vel si ob reverentiam, vel ut ait S. Thomas, ex timore, vel negligentia, vel etiam ve-

verecundia omittat repellere detrahentem, plerumque venialiter peccat; vel ob rei præcipitationem, perplexitatem, vel quia modus prudenter, & fructuose resistendi non incidat; si tamen resistere non audeat, discedat, vel sermonem alio vertat, vultum tristiorem exhibeat, *Tourn.* quia *facies tristis linguam detrahentem dissipat*, Prov. 25.

Hinc 2. A peccato detractionis excusantur 1. *Justitia*, officiales, custodes, &c. Judici denunciantes fures, latrones, aliasve personas Reipublicæ nocivas, vel incapacitatem ad officia Reipublicæ promovendorum. 2. Excusatur *Charitate erga seipsum*, revelans alterius crimen pro salvanda propria vita, etiamsi illud sub sigillo naturali habeat, vel alter eandem subire debeat pœnam; vel illud revelans pro consilio, vel auxilio petendo, vel pro cavendis, vel resarciendis sibi damnis; non vero si fiat pro solo solatio, etiamsi unico, & taciturno illud revelet, *Tourn.*; quia apud Deum, vel sine personæ declaratione solatium quæri potest; nec excusatur, si crimen sciat sub sigillo confessionis, vel alia via injusta, ut aperiendo sine causa literas, vel vi, aut fraude veniens in illius cognitionem. 3. Excusatur *Charitate erga alios*, aperiens vitia infantum parentibus, peccata subditorum superioribus, ut corrigantur; furta domesticorum dominis, ne amplius noceant, vel vicino, aut amico, ne cum damno in domum ab iis suscipiantur; vel corruptelam puellæ alias cum præjudicio in conjugem ducendæ, vel adolescentis alias honestam puellam decepturi, sociorum, ne alii eorum conversatione seducantur; vel revelans ignorantiam candidati incapacis alias ad officium, vel beneficium promovendi; vel incuriam Advocati, Medici, vel aliis noceant. Cavendum tamen, ut servata Lege Evangelica fraternæ correctionis, & habita defectuum morali certitudine non plus, nec pluribus reveletur, quam pro proprio, vel alieno damno avertendo necesse sit. 4. *Publicitate Criminis*, excusatur revelans crimen jure, facto, vel fama publicum, etiam injuste divulgatum, etiam ignoranti in eodem loco; quia reus non habet jus famæ, nisi in quantum manet occultum, *Tourn.*; & si sit publicum jure, excusatur illud etiam in locis vicinis, ubi brevi criminis notitia sit perventura; quia publicitas est pars pœnæ transeuntis aliis in exemplum; peccat tamen contra charitatem, qui in locis vicinis primam criminis nunciam

ciam fert ex odio; vel cum gravi damno ex anticipatione revelationis in officiis, vel bonis secuto, alias non secuturo; vel in loco, ubi crimen moraliter loquendo ignotum erat mansurum, nisi ex legitima causa, ne haereticus, fur, &c. ibi noceant, *Tourn.* non vero contra justitiam; quia jure privatur fama pro omni loco. Crimen autem solo facto, vel rumore, aut sententia injusta notum revelans in loco, quo fama non erat perventurum, peccat contra charitatem, & justitiam; quia alio retinet jus famae, *Tourn.*, *Tolet.*, *& alii*; vel Religiosum diffamatum in una Religione, vel conventu diffamans in alio, vel apud saeculares; quia Religiosi unius Religionis, vel conventus sunt quasi una persona, & suas res nolunt fieri publicas, apud alios: etiamsi paulo post in alio loco injuste sit diffamandus; quia non magis licet diffamare paulo post per alium injuste diffamandum, quam occidere paulo post per alium injuste occidendum, *Tourn.* vel eadem de causa divulgans filiorumfamilias, aut domesticorum peccata sine justa causa extra familiam, vel diffamatum de uno crimine, v. g. ebrietate, diffamans de alio non affine, v. g. de adulterio, vel diffamatum de uno adulterio diffamans de alio; quia relapsus auget infamiam; non vero dicens de ebrio, habuisse cum uxore rixas, negligere suam familiam, &c. quia haec sunt communia huic vitio; vel revelans peccatum olim sola fama publicum, sed oblivione, vel bonis moribus deletum; quia aequivalet occulto; si vero sententia fuerit publicum, peccat contra charitatem, & si daretur occasio, & causa rationabilis credendi, eum etiamnum esse talem, peccat contra justitiam, *Bass.*, *Less. apud P. Gerv.*; quia famam bonis moribus videatur recuperasse; excusat tamen Tournely crimen hominis olim infamis revelantem, ne quis se opesve suas, vel infantes ei, quasi viro omni exceptione majori, committat.

Quaer. 7. Quisnam famam restituere teneatur?

Dico. Famam efficaciter restituere tenetur, quamprimum fieri potest, omnis, & solus, qui famam vere, & injuste abstulit, 1. crimen falsum, ut calumniator, vel verum, sed occultum revelans. 2. Detractioni moraliter, ac efficaciter cooperans, mandando, consulendo, interrogando, avide, & cum delectatione externe exhibita audiendo ad detractionem movens, 3. Non obstans, cum ex officio eam

impe-

impedire teneatur, ut Superiores, &c. sive scienter, & ex malitia, vel ex ignorantia, & inadvertenter id fecerint; quia, cum vere causa sint damni, illud, si adhuc possint, impedire ex justitia tenentur 1. calumniator revocando falsum etiam coram Notario, & testibus, & juramento, si opus fuerit, etiam cum periculo bonorum fortunæ; quia sunt ordinis inferioris, & propriæ famæ, & vitæ, si infamatus idem periculum subire debeat, & spes sit liberationis; quia melior est conditio innocentis; non solum apud immediatos, sed etiam apud mediatos, quibus crimen divulgandum ab immediatis prævidit, vel prævidere debuit; quia illius divulgationis est vera, & culpabilis causa, *Tourn.* nec debet absolvi, nisi facta prius restitutione, vel proxime faciendæ habita morali certitudine, *ibid.* 2. Crimen verum, sed occultum revelans faciendo, ne audita credant, apud plebejos dicendo, se male, ex passione fuisse locutum, non esse credendum; apud peritos infamatum laudando in quantum sine mendacio potest, ut una ex parte famam sensim tantundem illustret, quantum ex altera obscuravit, *Sot. Nav. Less. apud P. Thom. ex Charm.* vel condonationem petendo, si illius spes sit; vel si aliter nequeat, pecuniis compensando, saltem post Judicis sententiam, ut omnes fatentur; imo etiam ante illam, docet *Tournely* citans *S. Thomam*; raro tamen, vel nunquam, videmus famam pecuniis compensari; quia probrosum est inter homines famam pecuniis venalem habere, vel pecuniam pro illa exigere, vel accipere. 3. Uterque reparando omnia damna realia ex detractione secuta pro ratione spei, boni alia acquirendi, vel pro amissione boni acquisiti, ad quæ etiam tenetur hæres detractoris, non vero ad famæ restitutionem; quia hæc obligatio personalis est.

Quær. 8. Quænam sint causæ excusantes a restitutione?

Dico. Causæ a restitutione famæ excusantes, sunt 1. infamati condonatio, nisi cedat in damnum tertii. 2. Compensatio per æqualem diffamationem utrinque factam; non licet tamen diffamare diffamantem pro compensatione; quia esset vindicta. 3. Si fama aliunde sit reparata; quia v. g. a Judice innocens declaratus 4. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec sit periculum reviviscentiæ. 5. Si crimen alia via factum sit publicum. 6. Si restitutio physice, vel moraliter sit impossibilis, & sine amissione famæ lon-

longe præstantioris, vel vitæ, fieri nequeat, nisi læsus iisdem exponatur incommodis. 7. Si audientes jam antea sciverint, vel non crediderint; quia infamia nulla est secuta; vel si facta sit pro defensione propriæ, vel alienæ vitæ, famæ, bonorum fortunæ, vel aliis damnis avertendis; quia tunc non est injusta. 8. Si sit frustranea, quia auditores nullam fidem sunt retractationi adhibituri; in dubio tamen est facienda. 9. Si audiens detractionem non fuerit causa illius efficax, nec ex officio obligatus, ad eam impediendam.

Hinc: graviter peccant, & tenentur ad restitutionem 1. Superiores famam subditorum in re magni momenti læsam non defendentes, vel subditos non impedientes, ne aliis detrahant. 2. Magistratus non impedientes libellos famosos, & postulantibus satisfactionem de eorum fama læsa, eam non procurantes. 3. Religiosi propria auctoritate condonantes famæ graviter læsæ restitutionem; quia eorum infamia cadit simul in ordinem suum; vel viri publici, ut Episcopi, Parochi, quorum diffamatio nocet eorum subditis, & impedit, ne illis utiliter prosint. 4. Accusati recriminantes suos accusatores, cum alio modo per testes, juramento, &c. se justificare possint, vel diffamatus diffamans reciproce diffamantem se sine justa causa; secus, si pro labefactando diffamantis testimonio eum mendacem, perjurum probare, necesse sit. 5. Hæres non reparans damna realia per depositionem, vel impeditionem ab officio a defuncto ob injustam criminum revelationem aliis causata. 6. Revelans crimen occultum, quod putavit publicum, vel publicum de uno narratum putans dici de alio, illudque de eo per errorem referens aliis, & comperto errore inadvertenter commisso famam non restituens, tenetur ad omnia damna ex dilatione restitutionis secuta; non vero ad præcedentia inculpabiliter causata; & narrans animadvertens de alio intelligi, tenetur saltem ex charitate monere, & damna avertere. 7. Revelans, etiam solum uni, & taciturno, & sub secreto crimen occultum, vel etiam Confessario sine necessitate nominando complicem. 8. Restitutionem sine justa causa protrahens de novo peccat; teneturque ad damna inde secuta; quia v. g. propterea ab officio depositus, vel ad beneficium non fuit promotus.

Quær. 9. *Quid sit Judicium temerarium, opinio, suspicio, ac dubium?*

Resp.

Resp. Judicium temerarium est assensus absolutus, & firmus de proximi improbitate ex levibus, & insufficientibus indiciis ortus. Opinio est assensus infirmus intellectus propter formidinem oppositi. Suspicio est inclinatio intellectus magis in unam partem sine determinatione ob formidinem partis oppositæ. Dubium est suspensio judicii in neutram partem inclinantis.

Quær. 10. *Qualia sint peccata judicium temerarium, opinio, suspicio, ac dubium; & ad quid obligent?*

Dico. Judicium, & opinio temeraria ex genere suo sunt peccata mortalia contra justitiam; quia sine sufficienti causa proximo auferunt bonam, quam apud temerarie judicantem, vel opinantem habuit, æstimationem. Sunt autem veniale 1. si quis non advertat, se male judicare, vel non habere indicia sufficientia. 2. Ex levitate materiæ. 3. Ex levitate temeritatis, si non sit pertinax, & indicia parum distent a sufficientibus. Suspicio vero, & dubitatio temeraria ordinarie sunt peccata venialia, si ex solo errore intellectus apprehendentis indicii sufficientia, & gravia, cum in re non sint, oriantur, paratoque animo ea deponendi cognita indiciorum insufficientia; quia leviora ad suspicionem, & dubium sufficiunt indicia: sunt tamen mortalia, si ex pravo affectu, & malevolentia proveniant in re gravi; & sine alio fundamento; quia sine ratione famam proximi faciunt dubiam, & obligant ad restitutionem, deponendo judicium temerarium, opinionem, suspicionem, & dubium de proximi fama.

Hinc: graviter peccat subditus de Superioris probitate, vel Parochi sui, aut alterius virtute præstantis sine ratione dubitans, vel suspicionem, &c. habens, *P. Paul. Lugd.*; quia quilibet præsumitur bonus, præcipue Superiores, donec probetur malus. Excusatur autem 1. male de eo judicans, quem vidit furtive cubiculum ingredientem; de veritate illius dubitans, quem deliberate mendacem deprehendit; vel de probitate illius, quem fornicatum esse agnovit; vel de fidelitate ejus, quem in furto invenit; quia, *qui semel malus, semper præsumitur malus*, *Reg.* 8. *jur. in* 6. videlicet in *eodem genere delicti*, saltem ut dubitari possit. 2. Superior, dominus, &c. interne suos subditos credens bonos, externe tamen se caute gerens, quasi essent mali, media ad malum avertendum adhibens; vel recipiens ignotum in domum, omnia bene clau-

claudens, & custodiens, ac si de ejus probitate esset dubius; quia licet majoris perfectionis causa dubium in meliorem partem sit interpretandum, vel saltem negative, non inclinando in deteriorem partem; quia in dubio non est præsumendum delictum, *L. merito ff. pro soc.* si tamen agatur de damno avertendo, potest in malam partem interpretari suppositive, se ita gerendo, res suas custodiendo, ac si esset malus, dummodo interne credat probum; quia non tenemur indiscriminatim omnibus fidere.

Quær. 11. *Quid sit Susurratio, Murmuratio, Contumelia, & Irrisio?*

Resp. Susurratio est oblocutio mala, & secreta ad disseminandam discordiam inter amicos, Murmuratio est injusta quærela, vel quoad substantiam; quia fit de re justa; vel quoad modum, quia fit de re quidem injusta, sed cum impatientia in his circumstantiis, ubi, & quando homo patienter deberet ferre. Contumelia est injusta, & aperta honoris alieni violatio in faciem alteri irrogata. Irrisio est jocus de proximi defectibus, ut rubore afficiatur.

Quær. 12. *Qualia sint peccata Susurratio, Murmuratio, Contumelia, ac Irrisio, & ad quid obligent?*

Dico. Susurratio, Murmuratio, Contumelia ex genere suo graviora sunt detractione peccata: Susurratio quidem; quia famam simul, & proximi amicitiam violat; Murmuratio; quia si fiat contra Deum, vel Dei Judicia, ut contra Superiores, vel cum scandalo, Dei auctoritatem impugnat, & charitatem lædit; & Contumelia, quia præter famam etiam honorem violat, & pro dignitate personæ, v.g. Patris, Superioris, &c. crescit; potest tamen Murmuratio esse levis ratione rei injustæ, vel ratione modi, si fiat contra homines; vel ob inadvertentiam, vel ratione motus primo primi, si fiat contra Deum. Peccant quoque audientes, ut audientes detractionem, & non impedientes, & quidem Superiores contra justitiam, & alii contra charitatem, vel etiam justitiam, si audiendo sint illarum causa, & tenentur ad restitutionem, 1. Susurro falsa revocando, laudando, reconciliationem meliori modo, quo potest, procurando, aliaque damna reparando. Scandalum, & charitatem læsam reintegrando. 2. Contumeliator famam restituendo, ut detractor; & honorem veniam petendo, quoad subditum erga superiorem,

vel

vel honorifica salutatione nobilis erga plebejum, vel dando locum honorificum, vel invitando ad mensam, quoad æquales. Irrisio vero ordinarie ex genere suo est veniale; quia ordinarie non graviter solet proximum offendere; fit tamen ex circumstantiis mortale, 1. si fiat de pietatis, vel virtutis exercitio; quia habet rationem scandali impediens virtutis exercitium. 2. Si fiat erga parentes; quia est impietas. 3. Si fiat in Deum, & Sanctos, ac cæremonias Ecclesiæ; quia est blasphemia. 4. Si fiat animo graviter confundendi, vel si grave vitium, & defectus infamis objiciatur proximo; vel leve cum prævisione gravis perturbationis, vel tristitiæ, iræ, &c. si autem solum corrigendi, vel honestæ recreationis causa fiat, seclusis prædictis circumstantiis, nullum est peccatum; tenetur autem culpabilis derisor ad restitutionem famæ, honoris, & damnorum, ut contumeliator, in quantum illius vitium importat.

Quær. 13. *Quid sit Furtum, & Rapina?*

Resp. Furtum est occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino; Rapina vero est manifesta, ac violenta rei alienæ ablatio, domino, exterius, vel interius renitente; differt a Furto ratione violentiæ.

Quær. 14. *Quale peccatum sit Furtum, ac Rapina, & quænam materia utriusque sit notabilis?*

Dico. Furtum ex genere suo est grave, & Rapina adhuc gravius, ac specie distinctum peccatum ob violentiam, & personæ inhonorationem. Materia Furti notabilis æstimatur ex gravi damno, quod infert, vel notabili incommodo, quo privat, prout communiter, & per se æstimatur id, quod pro victu unius diei personæ juxta suum statum sufficit; per accidens vero aliquando minor quantitas ad mortale sufficit, 1. propter damnum emergens, & lucrum inde cessans. 2. Ob intentionem, vel attentionem perveniendi ad notabilem quantitatem. 3. Ratione modi, ut Rapina facta personæ valde illustri ob illius graviorem inhonorationem: aliquando major requiritur, 1. ratione personæ magis dilectæ, ut in furtis uxorum, vel filiorum, quibus dominus ordinarie minus est invitus. 2. Ratione rerum ablatarum, ut in esculentis, & poculentis. 3. Ratione temporis, ut tempore recreationis, publici gaudii, aut festivitatis, quo a dominis in esculentis, & poculentis plus indulgeri solet.

Hinc 1. Rapinam committit defraudans decimas, mercedem operariorum, vectigalia, justa tributa; accipiens usuras; ad contractus inæquales, injustos cogens; aliquid ultra suum stipendium publice assignatum exigens; qui foro cedunt, creditores defraudantes (gallice *banqueroutiers*) exactores injustorum tributorum, vel vectigalium, & operarum (gallice *Corvées*) quia læsi saltem interius renituntur. 2. Furtum grave committit respectu cujuscunque personæ etiam Regis, auferens tres libras gallicas; quia in se est materia gravis, & Rex octo, vel decem milites illis aleri potest; respectu personæ, quæ ex suis reditibus non ita splendide vivit, auferens duas libras; respectu mercatoris, vel opificis majoris lucri unam libram; minoris lucri decem asses, respectu pauperum quinque, vel sex asses, & sæpe minus, *Tourn.*; quæ tamen non sine exceptione sunt intelligenda. 3. Furtum per accidens grave committit auferens sartori acum, defectu cujus una, alterave die laborare nequit, vel avem ei, quem magno dolore ob illius amissionem affici, in gravem iram, blasphemias prorumpi, prævidet; famuli, ancillæ, infantes, ne domini, vel parentes advertant, singulis diebus assem auferentes, vel cum intentione perveniendi ad notabilem quantitatem, vel ea seclusa, quamprimum animadvertunt, se notabilem quantitatem attigisse, sive parva furta sint ejusdem speciei, sive diversæ, vel eidem, vel diversis personis fiant, *Tourn.* quia alias per parva furta iisdem, vel diversis facta posset quis sine mortali ditari; requiritur tamen paulo major quantitas, si diverso tempore, vel in diversa speciei, & adhuc major, si diversis personis fiant; quia non ita sensibiliter dominos affligunt, & in diversa specie non ita faciliter coalescunt, modo non sint moraliter interrupta, ut per annum, *Sanch.* vel per unum mensem, vel dimidium, ut alii volunt apud *P. Gervasium*; vel juxta prudens judicium, *ibid.* an autem completa notabili materia quodlibet leve furtum superadditum sit novum mortale, quia novum est notabilis summæ complementum, ut putat Tournely, non adeo constat; si enim completa notabili materia supponatur interruptio moralis, quia habet suum terminum, videtur parva furta de novo usque ad notabilem summam esse continuanda pro novo mortali; si autem nulla sit interruptio facta, videtur idem peccatum continuari, & aggravari

per

per alia parva furta subsequentia; nec graviter peccat sciens, v. g. alicui artifici jam ab alio octodecim asses fuisse ablatas, eidem duas adhuc auferens, quibus grave illius damnum completur; quia pro sua parte nonnisi leve intulit, *Tourn.*

Quær. 15. *Quando res furto, vel rapina ablata restitui debeat, & quænam sint causæ excusantes a restitutione?*

Dico. Res furto, vel rapina ablata, quamprimum fieri potest, restitui debet cum omni damno inde secuto, *vide de possess. malæ fidei.* Excusatur tamen a restitutione, & furto, 1. Si res aliena sit accepta pro justa compensatione; a Confessario tamen non consulenda, & raro permittenda, ad quam requiritur, 1. ut res sit certo, & ex justitia debita. 2. Ut alio modo recuperari nequeat sine gravi difficultate, molestia, inimicitia, impensis, amissione favoris. 3. Ut amoveatur periculum spirituale, ac temporale debitoris, eum monendo, se nihil amplius prætendere, 4. Ut fiat sine damno tertii. 5. Ut fiat ex bonis propriis debitoris. 2do excusatur a restitutione, si rem sibi propriam adhuc apud alium existentem sibi vindicet; ut autem fiat licite, requiritur, 1. ut in judicio commode obtineri nequeat. 2. Ut aliæ mox dictæ conditiones justæ compensationis serventur. 3. Ut alius eam non justo titulo commodati pignoris &c. possideat. 3tio excusatur, si res in extrema necessitate sit ablata, & consumpta; ut vero licite fiat, debet, 1. dominus non in eadem necessitate versari. 2. Requiritur, ut rem convenienti modo petendo obtinere nequeat; nec tenetur eam restituere, etiamsi ad meliorem statum redeat, nisi, 1. res adhuc extet. 2. Si fuerit in extrema necessitate empta vel mutuo accepta; quia contractus juste initus debet servari. 3. Si bona alibi tempore necessitatis habuit in re, vel certa spe; quia tunc non est absolute pauper, & potest mutuo accipere.

Hinc 1. Graviter peccant, & tenentur ad restitutionem, & quidem in solidum, plures eidem per parva furta grave damnum inferentes, si fiat relatione ad invicem mutuo consilio, consensu, &c. secus quilibet pro sua parte. 2. Accipiens pretium pro re ex justitia debita, vel omittenda, ut pro restitutione rei inventæ, pro sententia justa, ne danti pretium furetur, vel contra eum falsum testimonium dicat, vel indignum eligat, nisi omni-

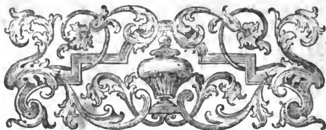
no gratuito donetur, & a Lege donatio non sit prohibita, ut munera Judici quæcunque, etiam esculenta, & poculenta Lege Romana, & Gallica prohibita sunt; quia excœcant oculos judicum, *Eccles.* 20. vel nisi pretium donetur per modum allicientis, ut infantibus, ut Missam audiant, malos socios evitent. 3. Accipiens pretium pro re ex charitate communi usu hominum gratis debita, v. g. ut domum proximi ab incendio liberet, rem a furto ablatam ostendat, pauperi in extrema necessiteate succurrat; quia hæc non censentur pretio æstimabilia, & pretium quasi coacte datur; secus si sine labore, impensis &c. fieri nequeant, vel usu solvi soleant, ut Medicus, pharmacopola succurrentes extreme ægrotanti. 4. Restituere tenetur accipiens pretium pro crimine ante crimen commissum acceptum, imo etiam multi existimant, pretium crimine commisso acceptum esse restituendum, vel saltem dandum pauperibus, *vid. de oblig. promiss.* 5. Faciens compensationem occultam pro re ex charitate vel gratitudine tantum debita, vel si propterea alius creditor habens jus præcedentiæ sua parte privetur. 6. Non servans alias conditiones justæ compensationis saltem peccat contra charitatem, & in extrema necessitate surripiens necessaria, quæ petendo accepisset, peccat saltem venialiter contra eandem virtutem, *Less.* 7 Nec tenetur ad restitutionem accipiens aliquid pro actione, vel omissione, quæ sibi prodest, v. g. ut fiat Christianus, in Paschate Communionem sumat, a blasphemia abstineat; nec Judex accipiens, ut recte judicet, abstrahendo a tertii damno, & ab eo, qui solum Judicis salutem intendit; quia censetur in similibus circumstantiis gratuito dari ex charitate Dei, vel proximi, *Tourn.* 8. Nec tenentur ad restitutionem uxores, vel filii, quorum parentes sine eorum culpa ad extremam penuriam sunt redacti, si post mortem occultent ex bonis parentum, vel mariti, quantum ad aliqualem sui status conservationem sufficit, nec sub juramentum, vel excommunicatione interrogati occultata fateri, & restituere tenentur, *Dian. apud P. Gerv.* quia dominus non est rationabiliter invitus, & juramentum potest intelligi de rebus, quæ retinere non licet, & videntur adhibita restrictione mentali in hoc casu sensibili a perjurio excusari.

Quær. 16. *An quid teneatur revelans secretum?*

Dico.

Dico. Revelans ſecretum tenetur ad omnia damna famæ, & fortunæ ex illius revelatione ſecuta, excepto, 1. ſi ſecretum commiſſum ſit nullius momenti. 2. Si jam aliunde ſit prolatum. 3. Si cuſtodia cedat in damnum communitatis, vel tertii innocentis. 4. Si ſervari nequeat ſine gravi damno committentis ſecretum, vel illud recipientis.

TRACTATUS VII.

DE PECCATIS.

Hic Tractatus dividitur in quatuor Quæstiones, 1. de Peccatis in communi, 2. de Peccatis in particulari, 3. de Peccatis capitalibus, 4. de Peccato originali.

QUÆSTIO I.

DE PECCATIS IN COMMUNI.

Quæritur. 1. Quid, & quotuplex sit peccatum?

Resp. 1. PEccatum definitur a S. Aug. *factum, vel dictum, vel concupitum contra Legem æternam*; subintelligitur facti, vel dicti, vel concupiti omissio: & dividitur, 1. in originale, quod aliena voluntate, nempe Adami commissum est, & per generationem in posteros transfunditur; & in personale, quod propria peccantis voluntate committitur.

2. Personale dividitur in actuale, quod est ipse actus, vel omissio deformis regulis morum; & habituale, quod est macula ex Peccato actuali in anima remanens.

3. Actuale ulterius dividitur 1. ratione præcepti in Peccatum commissionis, quo quis præceptum negativum, seu prohibens transgreditur, ut furtum; & omissionis, quo præceptum affirmativum, seu præcipiens violatur, ut

ut omissio Missæ in Dominica. 2. Ratione causæ, in Peccatum infirmitatis, quod procedit a passione antecedente voluntatem ad consensum trahente; & ignorantiæ, quod ex ignorantia culpabili oritur; & malitiæ, quod ex plena libertate absque ignorantia, & passione committitur. 3. Ratione modi, dividitur in Peccatum cordis, quod ex natura sua in corde consumitur, ut odium; oris, quod ex se ore perpetratur, ut periurium; & operis, quod opera externa perficitur, ut fornicatio. 4. Ratione objecti dividitur in Peccatum contra Deum, quod specialiter reverentiæ Deo debitæ opponitur, ut blasphemia; contra proximum, quod proximo nocet, ut homicidium; contra se ipsum, quo ordo rationis, rectaque sui gubernatio violatur, ut ebrietas. 5. Ratione effectus, in mortale, quod graviter Deum offendit, & mortem animæ infert; & veniale, quod Deum leviter offendit, quocum vita animæ, & gratia sanctificans consistere potest; horum alia sunt venialia ex levitate materiæ, ut leve furtum; alia ex imperfecta deliberatione, ut pollutio in semidormiente continuata; alia ex natura sua, ut mendacium jocosum, vel officiosum.

4. Alia sunt in cœlum clamantia, quæ præ cæteris divinam vindictam provocant, quorum sunt quatuor, homicidium, sodomia, oppressio pauperum, mercedis operariorum defraudatio. Alia in Spiritum sanctum, quæ ipsius donis specialiter repugnant, & sunt sex, præsumptio, desperatio, impugnatio agnitæ veritatis, invidia fraternæ charitatis, obstinatio, & impœnitentia finalis. Alia sunt capitalia, quæ aliorum Peccatorum sunt radix, & causa impulsiva, & sunt septem, nempe: superbia, ira, avaritia, invidia, acedia, gula, luxuria, & hæc dividuntur in corporalia, quæ consistunt in aliqua delectatione corporea, ut luxuria, & gula; & spiritualia, quæ spirituali voluptate consumuntur, ut superbia, & reliqua capitalia.

6. Denique dividitur Peccatum in specie diversum, cujus malitia, seu deformitas ad legem est rationis essentialiter diversæ, ut furtum, & adulterium; & numero diversum, cujus malitia est ejusdem naturæ cum alio, ut duo adulteria.

Quær. 2. In quo consistat ratio formalis Peccati, & an detur Peccatum philosophicum?

Dico. Materiale Peccati est ipse actus humanus, formale vero, seu malitia est ipsa repugnantia illius cum Lege æterna; unde ratio formalis Peccati non consistit in aliquo positivo, alias Deus esset illius Auctor; sed consistit in sola privatione conformitatis cum Lege æterna; quia ea posita recte intelligitur Peccatum commissionis, & omissionis; nec datur peccatum mere philosophicum, quod præcise rectæ rationi adversatur, non vero Legi æternæ; quia nemo potest agere contra rectam rationem, quin agat contra Legem æternam per dictamen rectæ rationis intimatam.

Hinc infertur, nullum esse ita barbarum, qui agnoscens se agere contra rectam rationem, non timeat entis alicujus supremi punitionem, & agnoscat saltem confuse, & implicite, se simul agere contra aliquam Legem supremam naturæ rationali impressam, quæ est Lex æterna.

Quær. 3. Qualem Peccata inter se habeant connexionem, & unde inæqualitas essentialis desumatur?

Dico. Non habent omnia Peccata connexionem inter se, nisi generalem ratione finis Legis, qui est charitas; & offendens in uno generaliter duntaxat ratione finis, fit omnium reus; quia omnium tollit finem, nempe charitatem habitualem; non vero specialem habent connexionem; quia unum sine alio potest committi, licet ordinarie plura soleant inter se uniri; nec omnia Peccata sunt æqualia; quia magis, minusve regulis morum sunt deformia; inæqualitas eorum essentialis desumitur ab objecto, & circumstantiis speciem eorum mutantibus; accidentalis vero a circumstantiis malitiam intra eandem speciem aggravantibus, vel minuentibus; & augetur, vel minuitur malitia prout majori, vel minori virtutis bono opponitur, magis per defectum, quam per excessum.

Hinc 1. Cum superbia invenitur ordinarie invidia, tristitia de bono proximi, gaudium, vel desiderium de illius malo, aversio, detractio, vituperatio &c. 2. Cum fornicatione pollutio, procuratio abortus, seductio &c. Cum furto desiderium, vel propositum novi furti. 4. Cum ebrietate, præcipue in popina commissa, turpiloquium, jurgia, discordiæ, neglectus officiorum. 5. Cum ira improperia, imprecationes, scandalum, voluntas ulciscendi, aut nocendi, damnum proximo illatum, diuturna animi aver-

aversio, signorum communium dilectionis, & specialium erga Superiores omissio, debiti conjugalis negatio. 6. Cum avaritia omissio, vel negatio Eleemosynæ debitæ, modus lucrandi illicitus, & in Ecclesiasticis effectus simoniacus circa functiones sacras, scandalum &c. de quibus nonnunquam pœnitentes examinandi sunt.

Hinc 2. Peccata secundum suam speciem, & essentialiter graviora sunt, 1. contra Deum, sic blasphemia gravior est homicidio ratione objecti, non vero damni. 2. Homicidium gravius est furto; quia vita est nobilior aliis bonis. 3. Peccata contra personas publicas, ut superiores, sunt graviora, quam contra alios, sic Regicidium longe gravius est, quam privati. 4. Peccata opposita virtutibus perfectioribus, & opposita per defectum sunt graviora, quam per excessum, sic desperatio est gravior, quam præsumptio, avaritia gravior, quam prodigalitas. 5. Spiritualia sunt graviora per se, quam carnalia; per accidens tamen ratione periculi, consuetudinis, difficilioris emendationis, possunt carnalia esse graviora, vel saltem saluti magis nociva.

Hinc 3. Gravitas accidentalis augetur intra eandem speciem, 1. ex circumstantia actus peccaminosi; sic graviora sunt Peccata malitiæ; quia fiunt majori libertate, intensione, &c. quam infirmitatis, ignorantiæ, vel ex metu. 2. Ex circumstantia personæ peccantis, sic Peccata personæ in dignitate sunt graviora ob majorem, quam censetur habere scientiam, & virtutem; ob majorem ingratitudinem erga Deum; ob majorem deformitatem statui perfectiori; ob malum exemplum, & majus scandalum: sic ebrietas in Episcopo, fornicatio in Parocho, concubinatus in Principe, vel Superiore sunt longe graviora, quam in aliis. 3. ex circumstantia personæ, in quam peccatur, quæ pertinet ad objectum, & speciem Peccati, de qua supra. 4. Ex circumstantia nocumenti, sic directe intenti sunt graviora, quam indirecte in causa intenti; sic prævisi, vel per se ex causa secuti, graviora, quam non prævisi ex culpabili negligentia.

Quær. 4. *Unde desumatur distinctio specifica Peccatorum?*

Dico. Distinctio specifica Peccatorum, non est repetenda a pluribus præceptis materialiter duntaxat diversis; quia non causant disconvenientiam specie diversam; sed idem, vel plures actus sunt plura specie Peccata, quando oppo-

opponuntur pluribus præceptis formaliter diversis, vel eidem præcepto modo specie diverso, quod fit quadrupliciter, nimirum, 1. quando idem, vel plures actus opponuntur diversis virtutibus. 2. Quando opponuntur diversis ejusdem virtutis functionibus. 3. Quando eidem virtuti diverso modo opponuntur, nempe contrario per excessum, vel defectum. 4. Quando eidem virtuti diverso modo non contrario opponuntur, quod fit, cum aliquis possit esse proclivis ad unum ratione objecti formalis, quin sit ad aliud; quia ex quadruplici hanc oppositione nova, & specie diversa oritur disconvenientia ad rectam rationem. Præcepta autem materialiter solum diversa sunt, quæ eandem rem sub eodem motivo præcipiunt, vel prohibent: & præcepta formaliter diversa sunt, quæ rem diversam, vel eandem diverso motivo præcipiunt, vel prohibent.

Hinc 1. Unum tantum specie Peccatum committit, non jejunans feria quarta quatuor temporum, in quam incidit Vigilia S. Matthæi; vel non audiens Missam in Dominica, in quam cadit Festum Assumptionis B. V. Mariæ; vel exercens usuram Lege Naturali, Divina, ecclesiastica, & Civili prohibitam, licet diversis pœnis, æterna nimirum, & temporali corporali, & spirituali prohibeatur, *Tourn.* quia solum præceptis materialiter diversis, idem, & eodem motivo præcipientibus, vel prohibentibus opponuntur; sic blasphemiæ contra diversa attributa non differunt specie; quia eidem virtuti Religionis, ac eidem illius functioni, reverentiæ nimirum Deo debitæ opponuntur; sic duo furta, pecuniæ, & equi non specie differunt; quia eidem virtuti justitiæ, & eodem modo opponuntur, saltem ratione objecti formalis, quatenus est ablatio rei alienæ invito domino, quamvis in objecto materiali possit esse diversitas, & quis esse proclivis ad furtum pecuniæ, quin sit ad furtum equi; sic frangens votum castitatis sæpius reiteratum, unum specie committit Peccatum: quia contra eandem virtutem, nempe castitatem reiteratur.

Hinc 2. Duo committit specie Peccata, 1. non observans jejunium in die ab Ecclesia, & a Confessario præceptum propter diversa motiva, temperantiæ, & pœnitentiæ. 2. Sic. Fr. Minorita non jejunans die Veneris incidente in aliqua vigilia, vel quadragesima, duo committit

tit Peccata juxta communiorem Doctorum ordinis, *Tourn.* quia Præceptum Ecclesiæ, & obligatio voti in diverso fundantur motivo Religionis, & temperantiæ, & sunt formaliter diversa. 3. Infidelitas, desperatio, odium Dei, superstitio sunt plura specie Peccata; quia diversis specie virtutibus, fidei, spei, charitatis, ac Religionis opponuntur. Sic percussio Clerici est duplex specie peccatum; quia licet unicus sit actus, diversis opponitur virtutibus, nempe justitiæ, & Religioni. 4. Idololatria, superstitio, blasphemia specie differunt; quia diversis specie functionibus ejusdem virtutis Religionis opponuntur, cujus munus est unum verum Deum colere, cultum illegitimum vitare, irreverentiam erga Deum præcavere. Sic odium Dei, & omissio actus charitatis Dei, dum præceptum obligat, sunt duo specie Peccata; quia duabus virtutis charitatis functionibus, seu obligationibus opponuntur, cujus est Deum certo tempore diligere, & nunquam odisse. Sic in die jejunii secundam sumens refectionem in carne, duplex committit Peccatum; quia contra duas ejusdem præcepti obligationes agit specie diversas. 5. Prodigalitas, & avaritia; desperatio, & præsumptio specie differunt; quia eidem virtuti liberalitatis, & spei, sed diverso modo contrario per defectum, & excessum opponuntur. 6. Furtum, rapina, detractio, homicidium specie distinguuntur; quia eidem virtuti justitiæ; sed modo diverso, licet non contrario opponuntur, quia potest quis esse proclivis ad furtum, quin sit ad vi rapiendum, ad detrahendum, quin sit ad occidendum. Sic vovens, & jurans audire Missam in Dominica triplex committit illius omissione specie Peccatum; quia licet eadem omissio eidem virtuti Religionis, diverso tamen modo non contrario opponitur, non exhibendo cultum Deo debitum, frangendo Deo fidem per votum promissam, & Deum testem falsum efficiendo per perjurium.

Quær. 5. *Unde desumatur distinctio numerica Peccatorum?*

Dico: Distinctio numerica Peccatorum desumitur ex sequentibus regulis, 1. Peccata sunt numero diversa, quando specie differunt; quia quæ specie differunt, non possunt esse unum numero. 2. Quando opponuntur Legi æternæ modo numero diverso; quia numero diversa inde oritur disconvenientia ad rectam rationem. Quæ propositio numero diversa fit, 1. quando idem actus tendit in

plura

plura objecta, fines, vel circumstantias numero solum diversas, ut plura sunt, ita, ut cuiuslibet jus speciale lædatur. 2. Quando sunt plures actus non solum physice, sed etiam moraliter; sunt autem plures actus moraliter, quando quilibet actus habet suum terminum sine subordinatione ad alium, vel quando sunt moraliter interrupti, quæ interruptio fit tripliciter, 1. per revocationem prioris actus per pœnitentiam veram, vel voluntatem contrariam. 2. Cessatione voluntaria, vel conversione ad aliud incompossibile cum priori actu. 3. Per somnum, vel naturalem distractionem, aut oblivionem satis longam, ita, ut quis a priori actione cessasse, & aliam incepisse prudenter judicetur, quando nimirum nec in se, nec in aliquo effectu, seu actionum serie virtualiter continuatus est, *Tourn.*

Hinc: 1. Furtum, & homicidium numero differunt saltem æquivalenter, quia differunt simul specie. 2. Uno actu morose de duplici fornicatione se delectans duo committit numero Peccata. 3. Uno ictu, vel una veneni potione plures occidens, vel uno actu plures odio habens, vel eodem sermone, vel actu turpi pluribus scandalum præbens, vel eodem actu duodecim Apostolis blasphemans, vel pluribus, seu toti familiæ, etiam Religiosæ eodem actu detrahens, vel centum aureos ad centum pertinentes simul auferens, plura, & totidem committit numero Peccata; quia idem actus tendit in plura objecta, ut plura sunt, & cujuslibet ius speciale læditur, etiam in detractione toti familiæ Religiosæ non minus, ac in illius occisione, *Tourn.* 4. Conjugatus cognoscens alterius uxorem eodem actu duo numero committit adulteria; quia ratione circumstantiæ personarum ligatarum cujuslibet jus, propriæ nimirum uxoris, & mariti adulteræ læditur. 5. Qui furatur ad fornicandum cum tribus Monialibus, præter furtum tres numero fornicationes ratione finis, & tria numero sacrilegia ratione circumstantiæ personarum sacrarum committit. E contra qui furatur integrum gregem ad unum pertinentem, vel totam Bibliothecam, vel acervum frumenti, vel viatori equum simul, & vestes, & pecunias; vel qui comburit totam domum, licet constet pluribus ædificiis, vel cum decem simul conversatur excommunicatis, vel cogitans, se nolle totam servare quadragesimam, modo non cogitet 40. jejunia distincta, ve

pro-

proponens totum omittere officium, in quolibet actu unum tantum numero committit Peccatum; quia idem actus tendit in plura objecta per modum unius, & unius tantum jus læditur; in praxi tamen transgressio totius quadragesimæ, vel omissio totius Officii vix sine interruptione morali, & multiplicitate numerica fieri potest. 6. Ter se polluens, vel fornicationem successive ter committens, vel in statu disgratiæ absolvens, baptizans, vel Eucharistiam administrans, vel tres Missas in Nativitate Domini successive in mortali dicens, totidem committit numero Peccata; quia quælibet pollutio, Sacramenti administratio, vel Missa est opus integrum nulli alteri subordinatum; in eadem tamen Missa in statu Peccati mortalis duplici Consecratione Panis, & Vini, & Communione unum tantum numero videtur committere Peccatum; quia est eadem numero actio, æquivalens tamen pluribus. 7. Mane furari statuens, postea pœnitens, & post aliquod tempus priorem voluntatem resumens, duo committit Peccata; sic inimicum mane odio habens, postea diligens, & iterum odio habens duo committit numero Peccata; sic puellam concupiscens, postea ad alias agenda, vel cogitanda sponte se convertens, eaque statim visa iterum concupiscens, duo committit Peccata; sic per horam morose delectans, & distractione, vel somno interruptam resumens, duo committit Peccata; secus si interruptio brevissima fieret distractione, vel si intentione fornicandi puellam sollicitet, impudice respiciat, osculetur, tangat & completa fornicatione immediate gaudeat, unicum numero committit Peccatum, & sufficit in confessione dicere, se fornicatum fuisse; quia omnes actus præcedentes, licet physice distincti, ad principalem vi intentionis tanquam media ordinantur, & satis a Confessario intelliguntur: si tamen sine intentione actus principalis, & ob propriam eorum delectationem fierent, plura essent peccata, & in confessione explicanda, licet postea copula fuisset secuta, sicut & actus turpes copulam sequentes; quia nec sunt illius partes, nec complementa, nec eam ex natura rei sequuntur, *Suar*, *Vasq*. *Tourn*. excepta complacentia copulam proxime secuta; quia est quasi naturalis criminis commissi effectus, *Tourn*. 8. Uno, ac eodem venereo impetu se, vel alium pluries successive tangens, vel plura successive carnis fercula in die jejunii in eadem refectione

man-

manducans, vel uno rixæ impetu pluribus ictibus eundem verberans, vel plura in eum convicia proferens, in quolibet horum casu unum duntaxat numero committit peccatum; quia non sunt actus moraliter interrupti; modo convicia non sint specie diversa, vel si sint specie diversa, non nisi ut signa iræ, vel ad iram provocantia proferantur; sic etiam qui voluntate occidendi inimicum accipit gladium, proficiscitur per plures horas eum quærens, repertum aggreditur, vulnerat, occidit, unicum numero committit peccatum, etsi in via confabuletur, de aliis rebus cogitet, sæpius voluntatem occidendi renovet, *Tourn.* imo etiamsi inimicum per aliquos dies quærat, interea aliquoties dormiat, literas scribat, &c. & sufficit in confessione dicere, se hominem occidisse, *P. Gerv.* quia eadem voluntas in actionum externarum serie virtualiter, ac proinde moraliter perseverat, licet physice sit interrupta, & diversi actus physice in eundem ordinentur; sic animo fornicandi per plures dies iter conficiens, frequenter sollicitans, licet in itinere dormiat, manducet, de aliis rebus cogitet, unicum numero ob eandem rationem committit Peccatum; *Paul. Lugd.* in confessione tamen tempus durationis odii, vel delectationis venereæ videtur explicandum; saltem tanquam circumstantia aggravans; etiam tutius est addere quoties actum Peccati renovaverit, *Tourn.* Peccata etiam mere interna facilius interrumpuntur, & multiplicantur numero, quam si simul sint in opere externo, in quo virtualiter diutius perseverant, & continuantur sine interruptione morali.

Quær. 6. Quinam sint effectus Peccati?

Dico. Effectus præcipui sunt reatus culpæ, & reatus pœnæ; reatus culpæ, qui etiam Peccatum habituale dicitur, est macula, qua peccans inficitur, & consistit non præcise in privatione gratiæ habitualis; quia alias venialia, & mortalia subsequentia nullam causarent in anima maculam, cum venialia gratia non privent, & mortalia subsequentia animam jam gratia privatam supponant; sed consistit in privatione nitoris, & rectitudinis antea per conformitatem cum lege in anima existentis, & in deformitate ad legem resultante ex Peccato commisso moraliter perseverante quamdiu non fuerit remissum; quia sic melius concipitur Peccatum habituale in statu naturæ puræ, & quomodo de facto per veniale macula contrahatur, &

per

per mortalia repetita multiplicetur, nempe per repetitas novas, & majores deformitates ad leges transgressas. Reatus pœnæ vero est obligatio ad pœnam, vel jus, quod Deus habet ad sumendam de peccatore vindictam.

QUÆSTIO II.

DE PECCATIS IN PARTICULARI.

Quæritur. 1. An detur omissio pura sine actu positivo voluntatis?

Dico. Potest dari omissio pura, id est libera, & peccaminosa absque omni voluntatis actu; modo interveniat actus intellectus proponentis objectum, & obligationem præcepti urgentis; quia voluntas est libera libertate contradictionis, potestque suspendere omnem actum voluntatis positivum, & ad peccatum sufficit posse, teneri, & non facere.

Hinc: animadvertens obligationem præsentem audiendi Missam, illam non audiendo peccat absque omni alio actu positivo voluntatis illam omittendi, sicut explodens sclopetum animadvertens periculum occidendi hominem peccat, licet non velit positive occidere hominem.

Quær. 2. An, & quomodo actus incompatibilis cum observatione præcepti sit peccaminosus?

Dico. Actus incompatibilis cum observantia præcepti, etiamsi in se sit bonus, vel indifferens, est peccaminosus, si sit causa, vel occasio omissionis; quia tunc influit in omissionem; non vero si mere per accidens, ac concomitanter se habeat; & non solum peccat scienter, vel ex ignorantia culpabili causam omissionis ponens, vel morali illius periculo se exponens, quamvis omissio actu non sequatur; sed etiam quando de facto omissio ponitur, etiamsi tempore omissionis præ somno, vel ebrietate non sit sui compos; quia indirecte in sua causa est volita; actus tamen, qui est causa, vel occasio omissionis non est peccatum distinctum ab ipsa omissione; quia tanquam medium ordinatur ad omissionem, quacum est unum numero peccatum, & sufficit in confessione aperire omissionem;

nem; nisi actus, qui est causa omissionis, esset in se malus, vel si omissio non sit secuta, vel sublata jam causa omissionis; quia tunc causa, & omissio moraliter interrupta duo constituunt numero peccata. Peccatum omissionis & commissionis per se non differunt specie, nisi præceptis, aut virtutibus formaliter diversis, vel eidem diverso modo oponantur.

Hinc 1. Venatio, lusus, studium, &c. si sint causa omissionis Missæ in Dominica, sunt peccaminosa, & ludentes, vel venantes tempore Missæ cum omittente Missam, peccant; quia illius peccato cooperantur; non vero, sunt malum, si tædio spiritualium, vel ex negligentia ad illam omittendam determinatus ludat, aut venetur, nec cum eo ludentes, vel venantes peccant; quia tunc lusus, vel venatio se tantum concomitanter ad omissionem habent, nisi ob longum interpositum tempus inter omissionem, & propositum Missam omittendi animum probabiliter mutaturus, & Missam auditurus fuisset, tunc sicut ipse de novo peccat, actu venando, vel ludendo; quia retractationem mali propositi probabiliter futuram reddit inutilem, sic ipsi cooperantes se illius peccati faciunt participes. Sic Sacerdos firmum habens propositum non dicendi Breviarium toto navigationis tempore, non solum peccat proponendo illius omissionem, sed etiam in hunc finem projiciendo Breviarium in mare; quia verisimiliter ob maris periculum animum mutasset, & malitiose occasionem illud postea recitandi sibi ademit. Similiter resolutus, non servare votum castitatis emissum, peccat nubendo novo numero peccato; quia etiam facti pœnitens voti adimpletionem sibi reddit moraliter impossibilem. 2. Horis matutinis in Dominica in albis se somno tradens, vel inebrians cum prævisione omissionis Missæ, vel Communionis Paschalis, peccat, licet per accidens evigilatus postea Missam audiat, vel communicet, vel tempore omissionis ob somnum, vel ebrietatem non sit sui compos; censuras tamen omissioni missæ in certis locis, vel omissioni Communionis Paschalis annexas non incurrit, nisi dum de facto omissio fiat; si vero evigilatus, Missam tamen non audiat, novo numero peccato ob moralem interruptionem peccat. 3. Bacho, vel Veneri nimium indulgens, ita: ut debilitatus Missam audire, vel jejunare nequeat, non audiendo Missam, vel non jejunando peccat, donec

donec sincere facti pœnitens, causam omissionis voluntarie, & cum illius prævisione positam reddat involuntariam, *Tourn.*, *Paul. Lugd. Thom. ex Charm.* si nimirum causa data sit propinqua omissioni; nam propria culpa in morbum incidens, vel in carcerem conjectus non censetur velle Missæ omissionem inde secutam, *P. Gerv.* quia causa omissionis non censetur propinqua, & raro est moraliter certo prævisa. 4. Furtum, & illius restitutionis dilatio sunt duo peccata numero tantum diversa, quamvis unum sit commissionis, & alterum omissionis; quia non diverso modo opponuntur justitiæ.

Quær. 3. An dentur peccata infirmitatis, malitiæ, ac ignorantiæ, & an ignorantia sit peccatum distinctum?

Dico. Dantur peccata infirmitatis, ac malitiæ; & peccata ex habitu, quem peccans emendare non curat, inter peccata malitiæ numerantur; quia ex habitu vitioso peccans, ex certa malitiâ peccat, ait S. Thomas; plena enim voluntate, & libertate volendo habitum pravum, eodem modo vult peccatum inde secutum. Dantur etiam peccata ignorantiæ, ut fides docet; & non solum ignorantia, vel inadvertentia culpabiliter commissa, sed etiam transgressio inde secuta peccatum est; ignorantia tamen practica, qua quis ignorat, quod pro vitando peccato scire tenetur, non est peccatum distinctum speciale a peccato, quod ex ea sequitur; quia non est peccatum, nisi ratione operis faciendi; bene autem speculativa, qua quis ignorat, quæ speciali præcepto scire debet, ut mysteria fidei, *Tourn. & alii ibid.* quia ex se est contra præceptum sciendi sine relatione ad opus.

Hinc 1. Ex Ignorantia vincibili accedens ad non suam, vel non jejunans in die jejunii unicum numero committit peccatum adulterii, vel contra præceptum jejunii, & sufficit se accusare, se commisisse adulterium, vel non jejunasse in die jejunii; quia ignorantia est causa, quæ unum cum effectu facit peccatum. 2. Medicus, vel Judex quamvis peccet non solum negligendo sua studia animo practicandi, sed etiam cum Medicus sua ignorantia ægroto mortem causat, vel Judex injusta sententia proximo damnum infert; attamen uno solum numero peccato, negligentia addiscendi inchoative, & inferendo damnum consummative; ita tamen, ut nullo secuto damno, ignorantia tamen sit peccatum ob periculum, cui se ignorans exponit.

3. Ex ignorantia vincibili blasphemans Christum, vel non eliciens actum fidei in Christum in articulo mortis, duplex committit peccatum, nempe contra studiositatem per negligentiam addiscendi, & contra præceptum fidei, vel blasphemiæ, *Tourn.*, *Vasq.*

Quær. 4. *Qualis ad peccatum formale requiratur consensus, & advertentia?*

Dico. Ad peccandum formaliter non requiritur consensus actualis, vel advertentia actualis malitiæ, vel actuale de ea dubium; quia contra legem agentes ex ignorantia vincibili, vel ex conscientia vincibiliter erronea, vel ex pravo habitu, & ex consuetudine voluntaria, vere peccant, ut communiter docent Theologi, & tamen, dum actu legem transgrediuntur, perjurant ex consuetudine, vel blasphemant, de malitia actu non cogitant, imo in somno se polluentes ex causa antea voluntarie data, & in ebrietate jurantes, aut blasphemantes, nec de malitia cogitare possunt, & tamen vere peccant: sed sufficit, & requiritur cognitio, vel advertentia virtualis, & interpretativa in causa, seu cognitio, vel advertentia malitiæ habita, vel illius dubium, aut saltem cognitio obligationis rem melius examinandi, vel inquirendi, cum causa peccati fuit posita; quia, si malitia actus nullo modo, nec dubie fuerit cognita, nullo modo est volita, & eo ipso est ignorantia, vel inadvertentia invincibilis; quia nulla ratione potuit, ac debuit excitari ad melius inquirendum, vel actionem omittendam; nec dignum esset divinæ Clementiæ, punire malum nullo modo præcognitum, ac proinde nec volitum: & quidem ad mortale requiritur consideratio plena malitiæ gravis, vel periculi ejus; aut gravis obligationis melius inquirendi, ut docet Rhodius, & communissima apud *P. Gerv.* quia peccatum non est alio modo volitum, quam est præcognitum, & malitia crescit pro ratione cognitionis offensæ, ut docent Theologi; non tamen necesse est, ut cognoscatur expresse, ut inferens mortem; quia ad culpam non necessario requiritur cognitio pœnæ gravis: cogitans vero de malitia solum in genere, vel de illius periculo, quin cogitet, an levis, vel gravis sit, nonnisi venialiter peccat, *Nav.* *Rhod.*, *Valent. apud P. Gerv.* quia ut gravis non est cognita; ergo nec ut talis volita; nisi paratus esset illud committere sive grave sit, sive leve; quia graviter per-

versa est ipsius voluntas, & periculo se voluntarie exponit, graviter peccandi. Impedimenta plenæ considerationis sunt 1. habitus, vel consuetudo involuntaria. 2. Vehemens passio antecedens. 3. Varii motus, & occupationes animum valde distrahentes.

Hinc 1. Graviter peccat 1. Judex advertens obligationem melius studendi, causam exactius examinandi, licet, dum actu sententiam injustam profert, nullam actu injustitiæ cogitationem, vel advertentiam habeat, sed se juste procedere, credat. 2. Sciens, ex ebrietate sua lites, homicidia, blasphemias oriri, vel ex turpi colloquio, & impuris cogitationibus ante somnum voluntarie admissis pollutionem sequi, quamvis in ebrietate, vel somno de malitia prædictorum non cogitet, nec cogitare possit, & censuras, si sint annexæ, incurrit; *Tourn. de Cens.* sic motus inordinati imputantur ad culpam, licet ratio actu non advertat ad malitiam, quando exurgunt modo causa illorum, ut lectio librorum amatoriorum scienter, & voluntarie fuerit posita, & ponendo causam periculum adverterit; econtra vero non peccat alicui objecto, v. g. alicui malæ cogitationi, mutui iræ, vel libidinis inhærens delectabilitatem solum, vel utilitatem advertens, nullo modo vero turpitudinem illius, nec se male agere dubitans, sicut non peccat comedens carnes in die jejunii non advertens obligationem, quamvis attendat ad delectationem, vel utilitatem carnis, modo, ut dictum, malitia, aut illius periculum non fuerit antecedenter in causa prævisum. 3. Graviter peccat ob ebrietatem in Festo Missam omittens, vel hominem inadvertenter absque debita cautione pro fera occidens, licet actu de homicidio, vel omissione non cogitet; sic impudici, blasphemi, perjuri ex pravo habitu voluntarie contracto verba impudica, blasphemias, perjuria proferentes, licec actu, dum talia agunt, de malitia eorum non cogitent, nec illius considerandæ dubium, vel scrupulus occurrat, modo in causa, & consuetudine contracta aliquomodo illam prævideriat; excusantur tamen, si consuetudinem involuntariam reddant, contra eam protestantes, media a Confessario præscripta adhibentes, & invite in similes actus erumpentes.

Quær. 5. Quid, & quotuplex sit mendacium, amphibologia, & restrictio mentalis?

Resp. 1. Mendacium eſt locutio, aut quælibet ſignificatio contra mentem cum intentione fallendi; poteſtque fieri nutu, ſcripto, geſtu, vel facto; & eſt triplex, nempe officioſum, jocoſum & perniciosſum. Officioſum eſt locutio contra mentem utilitatis alienæ cauſa. Jocoſum eſt locutio contra mentem voluptatis propriæ, vel alienæ cauſa. Perniciosſum eſt locutio contra mentem nocumentum proximo, vel Eccleſiæ inferens.

2. Amphibologia, ſeu æquivocatio eſt ſermo ambiguus habens duplicem ſenſum, quem proferens prævidet ab audiente accipiendum in alio ſenſu, quam ipſe intelligit. Reſtrictio vero mentalis eſt æternæ locutionis interna limitatio ſubaudita. Utraque amphibologia, & reſtrictio mentalis eſt duplex, nempe pure mentalis, cujus ſenſus intentus, nec ex modo loquendi, nec ex ſignis, aut circumſtantiis, neque ex uſu communi ab audiente poteſt deprehendi; & late mentalis, vel ſenſibilis eſt, cujus ſenſus a loquente intentus, vel ex modo loquendi, vel ex ſignis, & circumſtantiis, vel ex communi uſu ab audiente poteſt deprehendi.

Quær. 6. Quale peccatum ſit mendacium, & an amphibologia, ac reſtrictio mentalis ſint licita?

Dico. Omne mendacium eſt intrinſece malum: quia repugnat rectæ rationi; & mendacium perniniosum ex genere ſuo eſt mortale; jocoſum vero, & officioſum ſunt tantum venialia; quia perniciosſum grave ex genere ſuo damnum infert, non vero officioſum, vel jocoſum. Amphibologia, reſtrictio pure mentales, & inſenſibiles ſunt vera mendacia: quia aliud habetur in animo, & aliud in verbis, dicit S. Auguſtinus, ac proinde in nullo caſu ſunt licita; reſtrictio vero late mentalis, & ſenſibilis non eſt mendacium, ſed aliquando prudens veritatis occultatio ex juſta, & gravi cauſa licita; quia verus ſenſus etiam externe exprimitur, licet ab audiente non advertatur, & ea utens proximum non decipit, ſed eum decipi permittit; non tamen eſt licita abſque juſta cauſa; quia non licet alteri præbere occaſionem errandi, & repugnat legibus ſocietatis, fidelitati, & ſinceritati; niſi veritatem celandi gravis urgeat cauſa.

Hinc 1. Si quis non poſſet baptizari, niſi cuſtodibus mendacio deceptis, baptiſmus potius eſt prætermittendus, *S. Auguſt.*; vel ſi non poſſet audire Miſſam, niſi hero men-

mendaciis decepto, potius a Missa abstinendum. 2. Graviter peccat inter concionandum falsa miracula, vel falsas indulgentias, vel reliquias annuncians, vel alicujus Sancti vitam fingens; quia sunt mendacia Religioni perniciosa. 3. Graviter peccat in confessione falsum sibi crimen imponens, vel verum ita minuens, ut mortali fiat veniale; quia Sacramento gravis infertur injuria; venialiter vero, si mentiretur solum circa circumstantias leves. 4. Graviter peccat a Judice, vel Superiore legitime interrogatus, non sincere, sed cum restrictione late mentali respondens; vel æquivocatione etiam sensibili veritatem celans, cum bonum Reipublicæ, vel Ecclesiæ exigit, ut veritas palam proferatur, ut pro extinctione hæresis, vel machinationis contra Rempublicam, aut Principem; non vero peccat reus illegitime interrogatus negans, se crimen commisisse, subintelligendo, quod manifestare tenetur, vel exemptus a gabellis negans, se habere merces, subintelligendo, de quibus gabellas solvere tenetur; vel Confessarius negans, se scire crimen in confessione auditum, subintelligendo, quod revelare possit; quia in his circumstantiis audientes sciunt, sic interrogatis permitti, veritatem celare pro evitandis gravibus pœnis, & integritate sigilli; nec peccat famulus interrogatus ab aliquo invisente ipsius dominum, an adsit dominus, respondendo, non adesse, subinteligendo, ut videatur; quia ex usu communi audiens intelligit dominum non posse videri, nec fit animo fallendi.

Quær. 7. Quid, & quotuplex sit delectatio morosa, quotuplex illius objectum, & consensus?

Resp. 1. Delectatio morosa est actus sibi complacentis in malo, vel displicentis in bono absque intentione malum exequendi; differt a desiderio; quia desiderium est actus voluntatis, sibi complacentis in malo cum intentione illud exequendi, si posset.

2. Delectatio in materia luxuriæ duplex est, nempe spiritualis, quæ in sola voluntate consistit sine ulla motione sensibili in corpore; & venerea, quæ sentitur circa partes venereas ex commotione spirituum generationi inservientium.

3. Objectum delectationis morosæ est duplex, primum est ipsa cogitatio, vel artificium operis cogitati; sic, si quis delectetur de notitia, quam habet rerum turpium,

vel de modo ridiculo, quo quis cadens, vel rixans læsus fuit. Secundum est ipsa res mala cogitata, quæ parit voluptatem.

4. Consensus in delectatione morosa est triplex, nempe positivus, negativus, virtualis. Positivus, qui etiam expressus, & formalis dicitur, est ille, quo voluntas per actum expressum approbat delectationem pravam ab intellectu propositam. Consensus negativus, qui etiam interpretativus dicitur, est ille, quo voluntas delectationem quidem non positive approbat, sed eam advertens, non repellit, mereque negative circa illam se habet. Virtualis est ille, quo voluntas delectationem approbat, non quidem in se, sed virtute causæ illius voluntarie positæ, ex qua delectatio sequitur, quæ causa delectationis duplex est, una per se, quæ ad delectationem malam causandam ordinatur, aliumque effectum ex se non habet; ut tactus venerei, oscula libidinosa, &c. Alia per accidens, quæ ex se non ordinatur ad talem delectationem, sed ad alium effectum, ut vinum, cibus nimius, vel nimis calidus, tactus in partibus inhonestis medendi causa facti ex se non ad delectationem veneream, sed cibi ad roborandum corpus, & factus ad illud sanandum ordinantur.

Quær. 8. Quale peccatum sit delectatio morosa de sola cogitatione, notitia, vel modo rei illicitæ?

Dico. Delectatio morosa de sola cognitione, vel notitia rei illicitæ, vel insolito, ac mirabili illius modo, vel solum de bono illius effectu per se non est moraliter peccaminosa; quia cognitio rei illicitæ, vel illius modus mirabilis, aut artificium non est malum, ac proinde nec illius delectatio, sic Ecclesia gaudet de bono effectu peccati Adami, cantando: *o felix culpa*, &c. potest tamen esse mala venialiter, si in ea deliberate sistat non tendendo in finem honestum, vel mortaliter per accidens ob periculum delectationis rei mortaliter malæ, ut venereæ, vel ob periculum illius consensus.

Hinc: Non graviter peccat, videns ex equo cadentem, vel verbis, ac verberibus se male tractantes, ridendo, seque oblectando, non de vulneribus causatis, sed de ridiculo modo cadendi, vel rixandi; nec graviter peccat, se delectans de mira inventione virginem, vel alienam uxorem decipiendi, vel de arte in literis amatoriis, vel de

arte

arte furandi, pingendi imagines nudas, vel artificio statuæ nudæ, carminis, musicæ, cantilenæ turpis, de scientia disputandi, vel discurrendi de rebus venereis, matrimonialibus, magicis &c. si solum modus, notitia, artificium sint objectum delectationis; venialiter tamen peccant, si in sola delectatione deliberate sistat, ob defectum finis honesti, & in materia luxuriæ sæpe sunt mortalia ob periculum turpis delectationis, & possunt præsumi esse de ipsa re turpi, 1. si motivum delectationis sit res vana, inutilis, & non necessaria, ut sunt colloquia sine bono fine de usu, & debito matrimonii, vel occultis corporis partibus instituta, lectio curiosa de amatoriis, comœdiæ de cultu amoris inhonesti, artes, & dolos illius exhibentes; secus si esset studium moralis, medicinæ ad corpus sanandum, conciones faciendas, casus resolvendos &c. 2. Si oriatur ex affectu turpi, ut si in alia materia pia, vel indifferenti de eodem artificio, musica, poesi, modo, & cogitatione non eadem, sed in re turpi major percipiatur delectatio. 3. Si casus conscientiæ ad luxuriam spectantes qui curiosius præ cæteris perquirat, & minutissima perscrutetur, confessiones fœminarum libentius, quam virorum audiat.

Quær. 9. Quale sit peccatum delectatio morosa de ipsa re illicita, & quando, ac quomodo aliquis teneatur ei resistere?

Dico. Delectatio morosa de ipsa re illicita in quacunque materia, sive spiritualis, sive venerea, est peccatum mortale, si res mortaliter mala, & veniale, si sit venialiter mala; quia de ea delectando malum amat, quod est peccatum; eodem modo peccat de bono proximi, vel virtutis displicentiam habens; quia bonum odit, & contrariorum par est ratio; etiamsi nulla adsit operis faciendi voluntas; vel solum adsit consensus negativus, nullumque sit periculum consensus positivi in delectationem; quia voluntarie delectationem malam amat, & raro, vel nunquam est sine periculo consensus positivi, præcipue in materia luxuriæ; unde delectationem de re illicita animadvertens tenetur positive resistere 1. deferendo objectum, vel actionem inhonestam, & inutilem, unde nascitur. 2. Per actum formalem displicentiæ, & mentem alio vertendo; vel orando, nisi justa a positiva resistentia excuset causa, qualis est 1. probabilis timor, ne depulsa gra-

vior exurgat, vel per resistentiam concupiscentia magis augeatur; quia hoc esset potius ei cooperari. 2. Si ad illam repellendam quis deberet deserere aliquam actionem honestam, utilem vel necessariam; quia, cum quis talem actionem non teneatur relinquere, nec delectatio inde secuta censetur voluntaria; modo tamen absit periculum consensus positivi, qui est intrinsece malus, & pro semper prohibitus, & adsit vera delectationis displicentia. 3. Excusatur, si quis ob magnam animi ad opus honestum applicationem, vel attentionem non resistat positive, *Habert.* quia æquivalet aversioni positive ad alia; sumitque delectatio morosa suam speciem ab objecto, & circumstantiis; quia inde oritur diversa specie oppositio ad rectam rationem, & regulas morum.

Hinc: graviter peccat, 1. se delectans de vindicta habita, vel habenda, de homicidio, fornicatione, vel copula, etiamsi esset viduus se delectans de copula præterita, vel sponsus de futura: an autem etiam in cujugatis absente comparte delectatio morosa de copula præterita, vel futura sit peccatum mortale, non conveniunt Auctores. Esse mortale, si sit venerea, & in carne præsens, etiam secluso periculo pollutionis, asserit *Tournely*, *Vasquez*, *& alii*; quia omnis delectatio venerea ordinatur ex natura sua ad pollutionem, & juxta Medicos est quædam illius inchoatio, quæ, cum extra actum conjugalem sit mortalis, etiam omnis actus ad illam ordinatus, vel ex se ad illam tendens extra usum conjugalem, & sine ordine ad illum est mortalis, etiam in conjugatis, uti sunt impudici proprii corporis tactus in absentia compartis solius delectationis carnalis causa facti; & altera ratio est, quia delectatio illa venerea est de actu conjugali tanquam præsenti, cum fiat cum motione carnis, & in absentia compartis est lethaliter prohibita. Delectationes vero morosas in conjugatis de copula habita, vel futura etiam in absentia compartis secluso periculo pollutionis non esse mortales, docet cum aliis *P. Gervasius*; quia copula conjugatis est licita, ergo & delectatio de illa, licet per accidens ob absentiam compartis exerceri nequeat, & cui licita est operatio, etiam licita est voluptas inde derivata in finem honestum ordinata, & cum tactus impudici inter conjuges solius voluptatis gratia, secluso periculo pollutionis, non sint mortales juxta communiorem, nec eadem

dele-

delectatio absente comparte, seclufo periculo pollutionis videtur mortalis; quæ opinio, licet non careat fundamento, prior tamen in praxi est securior, & tenenda. Non vero peccant viduus, sponsus, & conjugatus in absentia compartis de opere conjugali præterito, vel futnro se delectantes, vel gaudentes spiritualiter honesto fine absque carnis commotione; quia nihil approbant, nec amant, nisi, quod, & quatenus eis fuit, vel erit licitum, *Sylvius, Nav., Sylvest. apud Tourn., P. Gerv. Habert. contra P. Thom. ex Charm.* sic non peccat mortaliter viduus gaudens, sine carnis motione, se reddidisse comparti debitum, vel sponsus de futuro, & conjugatus de futuro, ac præterito matrimonii usu tanquam de actu justitiæ, si delectatio sit spiritualis consistens in sola voluntate; quia est de re licita, nempe delectatione futura, vel præterita ipsis pro illis temporibus licita. Peccant vero graviter, si delectatio sistat in motione actuali, & sensibili in corpore, quæ de præsenti ipsis est illicita; vel per accidens, si adsit periculum consensus delectationis venereæ; & propterea statim abjicienda; & sæpe non carent similes delectationes etiam spirituales omni culpa veniali, etiam seclufo consensus delectationis venereæ periculo; quia sæpe sunt vanæ, & inutiles. 2. Peccat graviter gaudens de ipsa causa in se graviter mala effectus boni, vel etiam inculpate posita, sic filius de morte patris, non ut ipsius malum, sed ut est bonum gaudentis ob hæreditatem acquisitam, *Innoc. XI. in damnat. prop.* 14. vel de pollutione nocturna propter alleviationem naturæ; quia est in se mala, ac proinde in nullo casu appetibilis, non magis, ac mors patris propter hæreditatem, *Soto, Medina, Azor, Sylvius apud Tourn.* & quamvis S. Thomas videtur contrarius, attamen pollutionem nocturnam, ut rem mere naturalem, & secundum alleviationem, ac proinde secundum effectum considerat, & ut sic non est peccaminosa; quia non est peccatum, si delectatio sistat in solo effectu bono secuto, vel sine culpa secuturo; sic non peccat filius gaudens, non de morte patris, sed de hæreditate inde secuta; vel quia lites in familia propterea sunt sopitæ; sic non peccat gaudens non de ipsa pollutione nocturna, sed de alleviatione naturæ, de liberatione ab æstu tentationis, morbi periculo. 3. Graviter peccat se delectans de fornicatione, furto, homicidio sub conditione, si non essent

ſent mala; ſic cogitans: vellem fornicari, furari, occidere inimicum, ſi hæc non eſſent prohibita; vellem fornicationem non eſſe malam, ut poſſem ſine culpa fornicari, &c. quia vult, quod non poteſt velle, niſi ſimul volendo malitiam ab objecto intrinſece malo volito inſeparabilem; non vero graviter peccat, dicens: vellem comedere carnes, ſi non eſſet quadrageſima, nubere, ſi non eſſem Religioſus, vel voto ligatus, damnare reum ad mortem, ſi eſſem Judex; quia in his malitia poteſt ſeparari ab actu, qui non eſt intrinſece malus; ſimilia tamen raro ſunt ſine culpa veniali; quia ſæpe vanæ ſunt, & inutiles locutiones ſine honeſto carentes. 3. Mortaliter peccat ponens cauſam per ſe, vel etiam cauſam per accidens, vel actionem in ſe non mortaliter malam, delectationes tamen venereas excitantem cum probabili conſenſus periculo. *Plura vide infra de luxuria.*

Quær. 10. *Quotuplex ſit advertentia, & conſenſus, & quomodo cognoſcatur materiæ gravitas?*

Reſp. Advertentia in ordine ad peccatum dividitur, 1. in formalem, virtualem, & interpretativam. Advertentia formalis, ſeu expreſſa eſt ea, qua quis elicit actionem, quam hic, & nunc cognoſcit, eſſe malam. Virtualis eſt illa, qua quis elicit actionem cum dubio, ſuſpicione, vel ſcrupulo peccati, vel periculi illius, vel cum prævisione ſaltem confuſa peccati in ſua cauſa. Interpretativa, qua quis elicit actionem, cujus malitiam potuit, ac debuit advertere, ſed per negligentiam culpabilem non advertit; potuit autem, ac debuit quis advertere, 1. quando advertit opus, quod aggreditur, plus mereri conſiderationis, nec tamen majorem adhibet, vel quando advertit obligationem melius inquirendi, & non inquirit. 2. Quando agens vult aliud, quod cum ſeria rei faciendæ conſideratione cohærere nequit. 3. Quando ſe non exuit defectu, qui advertentiam tollit, ut eſt præcipitatio in agendo, negligentia in attendendo, &c. *vide tract. de Act. hum. Q. 2. Quærit. 6. & 15.*

2. Dividitur in advertentiam plenam, & perfectam; qua homo ſibi præſens, & ſui compos malitiam actus advertit, vel advertere poteſt, quantum ſufficit; & in ſemiplenam, & imperfectam, qua homo non ſatis ſibi præſens, vel ſui compos, ut actionis malitiam, quantum ſufficit, advertere poſſit, ut ſemi-dormiens.

3. Con-

3. Consensus etiam triplex est, formalis, virtualis, & interpretativus, ut supra *de delect. mor.*; & ulterius dividitur in plenum, quo voluntas cum plena deliberatione objectum intellectu propositum amplectitur; & semi-plenum, quo voluntas absque perfecta deliberatione, seu approbatione objectum amplectitur, ut in semi-dormiente, semi-ebrio, in infantibus ante perfectum rationis usum, & in agentibus ex inadvertentia mere naturali, præcipitatione, perturbatione, &c. In dubio, non plene consensisse supponitur, 1. si Deum timeat, & alias potius mori, quam fœdari voluerit; secus si alias consentire consueverit; quia præsumptio prudenter petitur a consuetis. 2. Si dubitet, an vigilans, vel dormiens, sui compos, vel impos quidpiam fecerit; quia qui plena advertentiá egit, se vigilasse, bene sentire solet; vel si extra somnum non fieri soleat, signum est, fuisse factum in somno. 3. Si occasionem malum facile exequendi abjecerit; quia signum est contrariæ voluntatis. 4. Si loquitur, tangit, videt fortuito, & obiter; secus, si fiat reiterato circa idem objectum, & eodem tempore; quia actiones externæ reiteratæ solent fieri imperio voluntatis, interiores vero sæpe illa renitente, vel non advertente.

4. Materiæ gravitas ex quadruplici capite colligitur, 1. ex auctoritate scripturæ declarantis aliquam actionem abominabilem, morte dignam, a Regno Dei, excludentem. 2. Ex auctoritate Ecclesiæ, SS. Patrum, ex communi sapientum sensu actionem peccatum mortale æstimantium. 3. Ex lege humana justa sub mortali in materia notabili obligante. 4. Ex ratione naturali dictante, aliquid charitati Dei, vel proximi graviter repugnare. Materiæ vero gravis notabilis quantitas colligitur ex fine præcepti cum omnibus suis circumstantiis, ita, ut si materiæ quantitas graviter obsit fini a præcepto intento, materia censeatur notabilis; quando autem in particulari graviter obsit fini a præcepto intento, variæ sunt Doctorum opiniones in suis locis examinandæ; & in quibusdam materiis quælibet materia est notabilis; sic non datur parvitas materiæ, 1. in iis, quæ sunt immediate contra Deum, & Religionem, ut odium, & contemptus Dei, blasphemia, infidelitas, desperatio, perjurium, simonia. 2. In iis, quæ sunt contra Sacramenta, ut irritatio Sacramentorum, fractio sigilli sacramentalis, & jejunii natura-

turalis ante Euchariſtiam, &c. 3. Quæ gravem in peccatore important deformitatem, & corruptionem, ut ebrietas, luxuria, homicidium, contemptus formalis Superioris, delectationes venereæ, etiam ſecluſo periculo pollutionis, & conſenſus in fornicationem.

Quær. 11. *An dentur peccata ex natura ſua mortalia, & an malitia illorum ſit infinita?*

Dico. Dantur peccata ex natura ſua mortalia; ita Catholici omnes; quia peccata quædam mortem æternam afferunt, & a Regno Dei excludunt, ut teſtatur Scriptura. Malitia tamen illorum non eſt intrinſece, & ſimpliciter infinita; quia habet terminum, ultra quem poteſt augeri, vel minui, cum detur malitia major, & minor in diverſis peccatis; ſed ſolum ſecundum quid extrinſece, & objective, ſeu terminative; quia tendit in objectum infinitum, nempe Deum offenſum.

Quær. 12. *Quænam requirantur ad peccatum mortale?*

Dico. Ad peccatum mortale tria requiruntur, nempe 1. plena advertentia. 2. Perfectus conſenſus. 3. Materia gravis includens notabilem quantitatem; quia ad malum tam grande, quod in genere morum eſt graviſſimum, amicitiam Dei diſſolvens, pœnamque æternam inferens, non videtur ſufficere ſemiplena advertentia, conſenſus imperfectus, ac materia levis; & Dei bonitati repugnat, ob rem levem mala tam gravia imponere; non tamen requiritur conſenſus actualis formalis, vel virtualis; ſed ſufficit etiam interpretativus conſiſtens in eo, quod quis poſſit, ac debeat advertere malitiam, vel ejus periculum, prout ſolet contingere in peccante, 1. ex ignorantia culpabili. 2. Ex conſcientia culpabiliter erronea. 3. Ex conſuetudine voluntaria. 4. Ex voluntaria propriæ voluntatis obcæcatione; quia omnes actu, dum peccant, non ſolent advertere malitiam, nec ejus periculum; eam tamen advertunt actu, vel illius periculum, aut obligationem melius inquirendi, cum ſcitu neceſſaria addiſcere voluntarie neglexerunt, vel pravam conſuetudinem, conſcientiam erroneam, vel cordis cæcitatem contraxerunt; vel ſtimulum veræ conſciéntiæ malitioſe ſuppreſſerunt. *Vide ſupra de peccatis ignor. Quær. 3.*

Quær. 13. *Quænam ſint pœna peccati mortalis?*

Dico. Pœnæ peccati mortalis perſonalis ſunt pœnæ damni, & pœnæ ſenſus, ambæ æternæ, ut fides docet;

quæ

quæ non possunt infligi ut pœnæ vindicativæ proprie dictæ, nisi ob propriam culpam, bene autem ut medicinales; quia *filius non portabit iniquitatem patris Ezech.* 18. potest etiam unum mortale esse pœna alterius permissive; quia Deus in pœnam peccati præcedentis speciales gratias, quibus quis mortale subsequens evitasset, quandoque subtrahere solet, & eum in graviora labi, permittit.

Quær. 14. *Quotuplex sit peccatum mortale, & veniale?*

Resp. Peccatum mortale, aliud est mortale ex genere suo, cujus malitia ex objecto sumpta in certa quantitate est per se gravis, ut furtum. Aliud est mortale ex toto genere suo, quod non admittit parvitatem materiæ, de quo supra. Aliud est mortale per accidens, cujus malitia, licet ex objecto levis, fit tamen gravis ratione alicujus circumstantiæ, vel finis: veniale vero ex genere suo est illud, cujus malitia ex objecto gravis, defectu notabilis quantitatis, vel plenæ advertentiæ, vel pleni consensus fit levis.

Quær. 15. *An dentur peccata ex natura sua venialia, & quomodo differant a mortali?*

Dico. Dantur peccata ex natura sua venialia, quæ quantumcunque in propria materia, & objecto crescunt, non fiunt mortalia, ut verbum otiosum, &c. patet *ex damnatione propos. Mich. Bay. a S. Pio V. & Gregor. X.* dantur etiam venialia per accidens ex defectu notabilis quantitatis materiæ, ut furtum leve, & ex defectu perfectæ deliberationis, & consensus, ut delectatio turpis imperfecte deliberata. Differt autem peccatum veniale a mortali præsertim, quia per peccatum mortale homo ita se avertit a Deo, ut virtualiter saltem, & interpretative finem suum ultimum constituat in creatura, quam Deo præfert, ut ait Apostolus *ad Phil.* 3. *quorum Deus venter est*; non vero per peccatum veniale, sed Deum appretiative plus diligit, quam creaturam, quam deserere habitualiter est dispositus, si per illam Dei amorem graviter lædi, vel omnino ammitti, intelligeret.

Quær. 16. *An peccatum mortale possit fieri veniale, ac veniale mortale, & quomodo peccata venialia disponant ad mortalia?*

Dico. Omne peccatum ex genere suo mortale potest fieri veniale, 1. ex defectu plenæ advertentiæ, & perfecti consensus. 2. Ex defectu notabilis quantitatis materiæ,

riæ, si illius parvitatem admittat. Peccata vero ex natura sua venialia non possunt fieri mortalia per solam actus multiplicationem; quia plura verba otiosa, plura mendacia jocosa, quomodocumque multiplicata, non efficiunt mortale; per accidens autem possunt fieri mortalia; 1. ratione pravæ dispositionis agentis constituentis finem suum ultimum explicite, vel implicite in veniali, ita, ut potius velit peccare, mortaliter quam deserere veniale; vel volentis facere veniale, quamvis sciret esse mortale; vel existimantis per conscientiam erroneam esse mortale, quod solum est veniale. 2. Ratione finis mortaliter mali. 3. Ratione gravis scandali. 4. Ratione periculi proximi peccandi graviter. 5. Ratione contemptus formalis Superiorum. 6. Ratione unionis moralis materiæ per intentionem perveniendi ad notabilem quantitatem, vel per attentionem, se pervenisse ad quantitatem notabilem, vel per ordinem ad eandem legis observationem. Peccata venialia per accidens defectu quantitatis notabilis, vel plenæ advertentiæ, & consensus directe disponunt ad mortalia; quia, qui sæpe furatur res parvas inclinatur ad majorem quantitatem; qui admittit in se delectationes turpes imperfecte delibertas, inclinatur ad perfecte deliberatas admittendas; peccata vero ex genere, & natura sua venialia disponunt saltem indirecte ad mortalia: quia removent id, quod mortalia impedit, nempe fervorem charitatis, specialem in tentationibus Dei assistentiam, & speciales gratias, augentque cupiditatem.

Hinc, 1. Graviter peccat nolens aliam beatitudinem, quam bibere, & frui temporalibus. 2. Verba jacosa proferens cum intentione fornicationis, vel cum gravi scandalo proximi. 3. Volens omnia committere venialia; quia proximo se exponit periculo peccati mortalis; vel Religiosus statuens, solum servare sub mortali præcepta; quia tenetur tendere ad perfectionem. 4. Renuens subjici Superiori, ut Superior est. 5. In eadem die jejunii sæpius pauca comedens, vel in eodem Festo sæpe modica laborans, plures versus in officio ejusdem diei omittens, ita, ut notabilis quantitas resultet; quia coalescunt per ordinem ad eandem legem. Non vero mortaliter, sed solum venialiter peccat singulis diebus unum, aut alterum versum omittens, vel singulis diebus Dominicis per quadrantem laborans, qualibet die quadragesimæ modicum panis

man-

manducans; quia non coalescunt ratione materiæ, cum non ad unam numero obligationem spectant.

Quær. 17. *Quanam sint pœna peccati venialis in hac, & in altera vita?*

Dico. Pœnæ peccati venialis hujus vitæ sunt 1. adversitates, dolores, morbi, & ipsa mors; patet in punitione Moysis, uxoris Loth, & Ozæ. 2. Subtractio gratiarum specialium, quibus mortalia quis evitasset, & salutem æternam fuisset consecutus: In altera vero vita sunt dolores gravissimi ignis Purgatorii in iis, qui in Domino moriuntur; & æterni dolores in damnatis quoad venialia in hac vita quoad culpam non remissa; quia tamdiu remanet pœna, quamdiu remanet ejus culpa, cujus in inferno nulla datur remissio, & temporales venialium quoad culpam remissorum, *S. Thomas*; quia nihil obstat solutioni pœnarum per satispassionem venialium, vel mortalium, quoad culpam remissorum, *Scot. Tourn. Thom. ex Charm.*

QUÆSTIO III.

DE PECCATIS CAPITALIBUS.

Quæritur. 1. *Quot sint Peccata capitalia?*

Resp. SEptem sunt Peccata capitalia: superbia, ira, avaritia, invidia, acedia, gula, luxuria.

Quær. 2. *Quid, & quotuplex sit superbia, & quot sint illius filiæ?*

Resp. 1. Superbia est appetitus inordinatus propriæ excellentiæ. Alia est completa, seu perfecta, qua quis bona a Deo solo, accepta gratuito a seipso habere, vel pro suis meritis accepisse existimat. Alia incompleta, seu imperfecta, qua quis bona sibi arrogat, quæ non habet, vel ob ea, quæ quidem a Deo habere agnoscit, plus æquo se alia præfert, vel extollit.

2. Species seu filiæ superbiæ imperfectæ sunt tres, 1. Præsumptio, quæ est appetitus inordinatus aliquid suas vires superans, aggrediendi. 4. Ambitio, quæ est inordinatus honorum, & dignitatum appetitus. 3. Vana gloria, quæ est inordinatus laudis humanæ appetitus. Hujus aliæ sunt

sunt novem filiæ, nempe 1. Inobedientia, quæ est mandati Superioris transgressio cum contemptu, 2. Jactantia, quæ est inanis, ac stulta propriæ excellentiæ prædicatio. 3. Hypocrysia, quæ est simulatio virtutis, vel justitiæ, quam quis non habet. 4. Contentio, quæ est impugnatio veritatis modo inordinato. 5. Discordia, quæ est inordinata voluntatum contrarietas circa bonum. 6. Pertinacia, quæ est nimia proprio judicio adhæsio contra veritatem cognitam, vel sufficienter propositam. 7. Inventio novitatum, qua quis propriæ excellentiæ manifestandæ, vel vanæ gloriæ studio, nova admirationem ingerentia excogitat. 8. Curiositas, quæ est appetitus inordinatus sciendi vana, & supra statum suum. 9. Ingratitudo, quæ est contemptus, & oblivio beneficii accepti; ac proinde in toto sunt duodecim superbiæ species.

Quær. 3. *Quale peccatum sit superbia, & quænam sint contra superbiam remedia?*

Dico. Superbia perfecta est peccatum ex genere suo mortale; quia Deum contemnit, negando eum boni cujuslibet auctorem, vel eum faciendo boni collati auctorem ex debito; & quidem peccatum primum, & maximum, ac periculosissimum; quia est initium omnis peccati, *S. August.* directe peccatorem a Deo avertens, cui subesse renuit, & ruina omnium virtutum, *S. Isid.* Superbia vero imperfecta cum suis filiabus est ex genere suo veniale; quia non ita graviter repugnat charitati Dei, vel proximi; fit autem mortale per accidens. 1. si fiat cum gravi comtemptu Dei, Superiorum, vel proximi. 2. Si fiat cum gravi damno proximi 3. Ratione finis, affectus, ac mediorum mortaliter malorum. Remedia contra superbiam sunt 1. cognitio sui. 2. Consideratio brevitatis omnium temporalium. 3. Recordatio pœnarum superbiæ in Angelis, Adamo, &c. 4. Conversatio cum humilibus. 5. Exercitium humilium, ut visitare infirmos, servire pauperibus, tenere locum ultimum, despicere seipsum, sibi diffidere, se Dei donis indignum & omnium minimum reputare, nolle honorari, vel laudari, sed velle contemni, &c. 6. Oratio. 7. Exemplum Christi humiliantis seipsum usque in mortem cucis.

Hinc: graviter peccat *superbia perfecta* se de bonis corporis, vel animæ glorificans, quasi ea non acceperit, vel quasi sibi fuissent a Deo debita; & contra *superbiam imper-*

imperfectam. 1. *præsumptione*, exercens, vel quærens officia Confessarii, Superioris, Judicis, Medici, &c. absque scientia sufficienti, vel sine experientia, navim per mare tumidum regere præsumens, vel equum ferocem cum periculo sibi graviter nocendi conscendens, vel suam salutem sine bonis operibus sperans, vel ad venerea proclivis solus cum sola juveni manens, vel alia consortia impudica frequentans, in quibus sæpe suam expertus est fragilitatem, licet peccare non intendat. 2. *Ambitione* alios dominandi cupiditate ab obedientia Deo, vel Superioribus debita subtrahens, vel præeminentiam quærens, injuste impediendo alios pro gloria Dei augenda, & salute proximi procuranda magis idoneos; vel per media graviter illicita, ut per simoniam, fraudem, detractionem; vel affectu nimis inordinato, ita, ut quis mallet peccare mortaliter, quam honores non adipisci, vel eos dimittere, vel sine ullo honoris titulo honorem sibi indebitum violenter exigens. 3. *Vana gloria* diligens gloriam hominum magis, quam gloriam Dei, finem ultimum in ea constituens, nolendo recedere a doctrina, vel opinione falsa, etiam jubente Ecclesia, vel Episcopo, ne opprobria incurrat hominum, vel ex eodem timore in materiis difficilibus consulere negligens, vel ad meliorem statum redire nolens, vel gloriam quærens ex re mortaliter mala, ut ex fornicatione, duello, &c. vel quærens, aut defendens propriam gloriam cum iniqua, & gravi proximi depressione, contemptu, calumnia, detractione, vel de proximi honore, ac notabili excellentia notabiliter se contristans; vel pro victus, & vestitus splendore debita viribus suis majora cum gravi proximi detrimento contrahens, vel status sui gloriam cum injusta vicinorum invasione amplificans, vel gloriæ cupiditate periculosa consilia, scripta, præcepta, &c. suggerens. 4. *Inobedientia*, ex contemptu formali Superioris mandatum transgrediens. 5. *Jactantia* se extollendo supra Deum, ut Lucifer dicens: similis ero altissimo; vel derogando honori proximi, ut ille Pharisæus dicens: non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, &c. vel se jactando, se rem habuisse cum tali fœmina honesta, vel cum scandalo alios in idem peccatum inducendo, vel commissum approbando; vel de qualitatibus fictitiis, vel divitiis ementitis, ut uxorem se longe ditiorem obtineat, officia, vel beneficia, quæ non meretur, acquirat, sua arte me-

dicinæ, &c. pecuniam lucretur, aliis nocendo. 6. *Hypocrysi*, ſanctitatem contemnens, eamve externe ſolum ſimulans, & in peccatis gravibus perſeverans, ſe iuſtum externe exhibens, ut falſam doctrinam eo efficacius diſſeminet, dignitates Eccleſiaſticas indignus acquirat; ſacram Communionem indigne ſuſcipens, ne devotionis nomine falſo acquiſito excidat. 7. *Contentione*, veritates fidei, vel moralis Chriſtianæ doctrinæ, vel ad pietatem ſpectantes ut Immaculatæ Conceptionis, contentioſe impugnans, vel cauſam injuſtam doloſe defendens. 8. *Diſcordia*, diſſeminans in communitate, vel familia diſcordias cum notabili detrimento. 9. *Pertinacia*, cum gravi Dei, Superiorum, vel proximi injuria, contemptu, vel detrimento a ſua opinione recedere nolens. *Inventione novitatum*, in veſtibus, ornamentis, nuditate, doctrina, modeſtiæ, vel caſtitati, aut bonis moribus contrariis. 11. *Curioſitate*, inveſtigando modos agendi turpia ſecretos, vel legendo libros laſcivos, periculoſos, puritati contrarios, vel inquirendo ſupra ſuum ſtatum ſibi, vel proximo graviter nociva, vel ſub ſigillo confeſſionis, vel ſub ſecreto, vel juramento occultanda; vel ſimpliciter legendo Bibliam ſine Confeſſarii licentia cum damno, vel periculo. 2. *Ingratitudine*, ſuos benefactores inſignes graviter deſpiciendo, reciproca beneficia in gravi neceſſitate denegando.

Quær. 4. Quid ſit ira, & quænam ſint illius filiæ?

Reſp. 1. Ira in genere, prout poteſt eſſe bona, vel mala, eſt appetitus vindictæ; ſpecifice vero, ut eſt mala, eſt appetitus inordinatus vindictæ in res ratione utentes; vel quaſi vindictæ, nempe in res inanimatas, ſic ſcholaſticus calamum, vel artifex inſtrumentum præ ira comminuens, qui non proprie vindictam exercet; poteſt autem ira eſſe inordinata, vel ex parte objecti, volendo vindictam ei, qui eam non meruit, vel majorem, quam meruit, vel inferendam ſine juſta auctoritate, vel non propter debitum finem juſtæ punitionis, vel correctionis, ſed ut ſatiativam malevoli cordis; vel poteſt eſſe inordinata ex parte modi, iraſcendo nimis ardenter interius; vel nimis exterius manifeſtando ſigna iræ.

2. Filiæ iræ vulgo ſex numerantur, 1. indignatio, quæ eſt animi commotio, qua quis ob injuriam ſibi, vel ſuis factam proximum officiorum charitatis reputat indignum. 2. Timor mentis, qui eſt quidam animi æſtus diverſa vindictæ

dictæ media omni conatu excogitantis. 3. Clamor, qui est inordinata, & confusa vocis elatio. 4. Blasphemia, quæ est injuriosa contra Deum, vel Sanctos locutio. 5. Contumelia, quæ est sermo injuriosus contra proximum sermonem injuriosum audientem. 6. Rixa, quæ est pugna manum ex ira auctoritate privata se invicem percutientium.

Quær. 5. *Quale peccatum sit ira, & quænam sint, illam, contra, remedia?*

Dico. Ira ex parte objecti inordinata, est peccatnm ex natura sua mortale; quia charitati, ac justitiæ graviter opponitur, nisi defectus pleni consensus, vel parvitas materiæ excuset; inordinata vero solum ex parte modi per se est tantum veniale, *S. Thom.* per accidens fit mortale ratione scandali, convitii, blasphemiæ, maledicti, vel si alio modo sibi, vel aliis graviter noceat: & est nullum peccatum, si nec in modo, vel objecto, nec in fine deficiat: sed pro correctione culpæ, & conservatione justitiæ fiat; quia Psalmista ait: *Irascimini*, & *nolite peccare*. Remedia contra iram sunt 1. iræ, etiam juste pulsanti non aperire penetralia cordis, *S. Aug.* quia facile excedit. 2. Nihil agere ex, vel in ira, sed ea sedata *S. Ambr.* 3. Elicere sæpius actus iræ oppositos, ut charitatis, humilitatis, patientiæ, mansuetudinis. 4. Considerare injustitiam iræ, tristesque illius effectus. 5. Meditatio mansuetudinis Christi 6. Oratio.

Hinc: graviter peccat 1. optans mortem inimico, vel furi ob leve furtum, vel damnum sibi illatum, vel ob grave, sed a se, vel privato inferendam. 2. Superior gravem volens pœnam etiam subito debitam non justitiæ, vel correctionis, sed gravis iræ satiandæ causa. 3. Irascens cum gravi aliorum scandalo, vel gravibus convitiis, vel blasphemiis, maledictis, vel nocumento propriæ valetudinis, destructione fenestrarum, vasorum, aliove notabili damno, vel negando charitatis officia sub mortali debita. Venialiter autem solum peccat nimio solum ardore irascens sine alio damno, vel gravi contemptu, vel inordinatam volens vindictam in minimis solum punitionibus vel quasi vindictam frangendo calamum a scribente, vel penicillum a pictore.

Quær. 6. *Quid sit avaritia, & quænam sint illius filiæ*

Resp. 1. Avaritia est amor, seu appetitus inordinatus

divitiarum; appetitus autem potest esse inordinatus, 1. ratione objecti, aliena concupiscendo, accipiendo, retinendo, vel propriis ardentius inhærendo, sine modo ea prosequendo, eis complacendo, vel indigentibus non satis dando. 2. Ratione finis, ultimum finem in iis constituendo.

2. Filiæ avaritiæ sunt septem, 1. proditio, quæ est illicita manifestatio rei, vel personæ in proximi detrimentum contra fidem debitam divitiarum causa. 2. Fraus, quæ est deceptio proximi per facta injusta, ut emendo, vendendo. 3. Fallacia, seu dolus, qui est deceptio proximi per verba dolosa. 4. Perjurium, quod est deceptio proximi per juramenta. 5. Inquietudo mentis, quæ est nimis anxia mentis attentio ad divitias inquirendas, conservandasve. 6. Violentia, quæ est rei alienæ per vim usurpatio. 7. Obduratio cordis, seu immisericordia, quæ est tenax rebus terrenis adhæsio.

Quær. 7. Quale sit peccatum avaritiæ, & quænam sint contra illam remedia?

Dico. Avaritia quatenus charitati, & justitiæ graviter opponitur, est ex genere suo peccatum mortale; quia divitiæ amori Deo, & proximo debito præferuntur; est autem veniale, si solum opponatur liberalitati; quia amor divitiarum amori Dei, & proximi non præferuntur, nec aliquid grave contra Deum, vel proximum intendit, *S. Thom.* media contra avaritiam sunt 1. consideratio brevitatis vitæ. 2. Difficultatis introeundi cum illis in Regnum Dei. 3. Exempli Christi pauperis, & Sanctorum. 4. Contemptus, & insatiabilitatis avarorum.

Hinc: graviter peccat, 1. opes, & bona per fas, & nefas acquirere paratus, &c. ita affectus, ut potius fallere, perjurare, &c. quam a lucro abstinere velit; vel ita cupide sua retinens, ut nec exigente Dei gloria, nec pro salute proximi, vel pro gravi, aut extrema ejus necessitate sublevenda eorum jacturam, vel diminutionem pati velit. 2. Superflua modo nimis inordinato congerens, & populo fame attrito frumenta recondens usque dum ad excessivum pertingant pretium; quia charitatem, præcipue erga pauperes, graviter lædit. 3. Talentum prædicationis habens ob bona temporalia fame Verbi Dei animas perire sinens, *Tourn.* 4. Proditione personæ, ut Judas Christum tradidit; vel proditione loci, ostendendo hostibus viam,

ac

ac modum ingrediendi civitatem; vel proditione rei ostendendo, seu manifestando furi bona abscondita, vel proditione secreti aperiendo literas, vel arcanum suæ fidei commissum; excusatur tamen a mortali, si certo constet literas continere res parvi momenti, & a veniali, si eas aperiat auctoritate publica, vel certo sciat, eas in sui, vel proximi, præcipue communitatis, damnum esse scriptas; vel si res sub secreto commissa cedat in corruptionem multitudinis, vel spiritualem ut hæresis, vel corporalem, ut excidium patriæ, incendium pagi, vel in grave alicujus personæ damnum, ut vitæ, famæ, vel bonorum; in his enim solus Confessarius tenetur ad secretum; alius enim illud servando læderet charitatem alteri debitam. Secluso vero præjudicio tertii nec ex præcepto Superioris illud prodere licet, *S. Thom. apud Tourn.* quia servare fidem promissam est de præcepto naturali.

Quær. 8. *Quid sit invidia, & quænam sint ejus filiæ?*

Resp. 1. Invidia est tristitia de bono proximi quatenus est propriæ excellentiæ diminutivum; quia si ex alio motivo quis contristetur de bonis proximi, non est invidia. Sic non est invidia, si quis tristetur de bonis proximi, quia ipsi est inimicus, sed est odium; vel de bonis prodigi ea dilapidantis, vel avari ea turpiter recondentis, sed justa indignatio; vel de bonis peccatorum, quia illis sunt indigni, sed est zelus inordinatus; vel de potestate alterius, quia damnum sibi, vel alteri inde imminet, sed est justus timor; vel de bonis alterius, non quia ille ea possidet, sed quia sibi desunt, & sic est æmulatio.

2. Filiæ invidiæ sunt quinque, 1. odium proximi. 2. Contumelia. 3. Detractio. 4. Exultatio de adversis, & afflictio de prosperis proximi. 5. Susurratio, de quibus alibi.

Quær. 9. *Quale invidia sit peccatum, & quænam sint contra illam remedia?*

Dico. Invidia est peccatum ex genere suo mortale, nisi levitas materiæ, vel inadvertentia, aut finis bonus excuset; quia opponitur charitati, cujus est gaudere de bono proximi, & dolere de illius malo. Remedia contra invidiam sunt, 1. consideratio illius detestabilitatis; quia dæmoni reddit similes, & inutiliter cruciat, & nocet. 2. Contemptus honorum, ac bonorum temporalium.

Hinc: graviter peccat, 1. de divitiis, vel honore proximi

ximi graviter se contristans, quatenus sua bona, vel honorem inde imminui credit. Non vero peccat se contristans; quia sibi deest virtus, scientia, lucrum, quod alius ex eadem arte percepit; quia non de bono alterius, sed de suo dolet malo, quod comparative ad alios melius percipit; nec est peccatum desiderare penuriam annonæ, tempestatem, &c. ob finem bonum, ut populus miseriis pressus a vitiis abstineat, ad Deum se convertat; nec peccat desiderans mortem Turcarum pro necessitate Ecclesiæ, redemptione, ac defensione Christianorum, *vide Tract. 4. Q. 6. Quær. 1. Hinc. n. 5.*

Quær. 10. Quid sit acedia, & quot sint ejus filiæ?

Resp. 1. Acedia, seu desidia generalis, prout reperitur in omni vitio, est tædium, & tristitia de exercitio virtutum, prout est laboriosum, corpori molestum, delectationis impeditivum, &c. prout vero speciale est vitium, est tristitia, ac tædium de bonis divinis, ut ad nos pertinentibus, nobisque præceptis, ut si quis tristetur de amicitia Dei, de vita æterna comparanda per fugam voluptatis prohibitæ, & difficile virtutis exercitium.

2. Filiæ acediæ sunt sex, 1. malitia, qua quis bona spiritualia odit, contemnit, deridet, velletque, ea non esse. 2. Desperatio, qua quis assecutionem beatitudinis sibi impossibilem existimans, de ea obtinenda diffidit. 3. Pusillanimitas, quæ est vitiosa de viribus suis diffidentia, qua Dei consilia, aut præcepta omittit. 4. Rancor, qui est indignatio quædam in eos, qui nos ad spiritualia inducere volunt. 5. Torpor, qui est languor animi, quo bonum inceptum omittitur, vel negligenter impletur. 6. Evagatio mentis, qua anima præ tædio spiritualium in oratione, aliisve exercitiis spiritualibus ad exteriora se diffundit.

Quær. 11. Quale acedia sit peccatum, & quænam sint contra illam remedia?

Dico: Acedia, prout est speciale vitium, est peccatum ex genere suo mortale; quia graviter adversatur charitati, Deique amicitiam, ac vitam æternam parvi pendit, & virtutum exercitio indigna reputat; generalis vero non est peccatum ab aliis, quorum est causa, distinctum; quia omne vitium retardat a virtute sibi opposita, & sufficit in confessione dicere peccatum ex acedia commissum. Remedia contra acediam sunt, 1. considerare, neminem amplius

plius post hanc vitam posse meritorie operari. 2. Meditatio laborum, & passionum Christi, & Sanctorum, brevitatis laboris virtutum, & æternitatis mercedis. 3. Consideratio laborum pro corona corruptili, & pro æterna longe majores adhibendos esse.

Hinc: graviter peccat, 1. nolens esse Sacramenta, ne debeat ea frequentare; nec Religionem, ne debeat eam servare; nec Christum, ne debeat eum sequi. 2. Ex tristitia appetens mortem, vel se nunquam fuisse, vel esse bestiam, ne præcepta debeat servare. 3. Ex desperatione suæ salutis bona præcepta negligens, vel ex nimia suæ infirmitatis diffidentia ea omittens. 4. Præ tædio nolens ad salutem necessaria addiscere, officia a Superiore imposita cum obstinatione recusans accipere, in virtute nolens proficere, præcipue, si sit Religiosus, sed totum tempus volens nugis, ludis, colloquiis terrere, nullamque præ tædio suæ salutis curam habere. 5. In oratione, vel aliis spiritualibus exercitiis præceptis voluntarie, ac notabiliter divagans; non vero est mortale contristari de jejunio, oratione, confessione, prout sunt laboriosa, & corpori molesta.

Quær. 12. *Quid, & quotuplex sit gula, & quot sint ejus filiæ?*

Resp. 1. Gula est inordinatus appetitus cibi, & potus; & committitur quinque modis in hoc versu contentis.

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Dividitur in comessationem, seu crapulam, quæ est excessus, quo omnino sanus ita se cibis ingurgitat, ut ad vomitum moveatur; & ebrietatem, quæ est excessus voluntarius in potu, usque ad violentam privationem usus rationis, cujus tres sunt gradus, 1. usque ad rationis obnubilationem. 2. Usque ad organorum turbationem, & cordis aggravationem. 3. Usque ad rationis subversionem.

2. Filiæ gulæ sunt quinque, 1. hebetudo mentis, quæ est stupiditas orta ex crapula. 2. Inepta lætitia movens ad actus turpes, choreas, cantilenas obscœnas, &c. 3. Scurrilitas, quæ est immoderatio in jocis, & facetiis. 4. Multiloquium, quod est superfluitas verborum. 5. Immunditia, quæ fit per vomitum, pollutionem, &c.

Quær. 13. *Quale gula sit peccatum, & quænam sint contra illam remedia?*

Dico. Gula quoad utramque suam speciem est pecca-

circumstantiis dijudicandum est, *Bill.* 3. Alios ad gravem excessum in cibo, vel potu excitans, de vini fortitudine non monens, ebrietati proximis vinum ministrans, ebrietatem non impediens; nisi gravioris incommodi imminens periculum eos excuset, *Paul. Lugd.*, *Henno apud Tourn.* 4. Dilapidans bona pro sustentatione familiæ, vel pauperum ex præcepto adhibenda, vel conjuges, aut parentes, &c. propterea gravi mærore, vel anxietate afficiens, vel strepitus in diebus Festivis notabiles excitans. 5. Patresfamilias in sua familia, vel Ecclesiastici in publico ex nimio vini usu titubantes, scandalumque procreantes. 6. Milites inebrians, ut ad defensionem impotentes vincantur, vel e carcere ipsis dormientibus effugiat; vel se aut alios inebrians, etiam ex consilio Medici, ut sanitatem, vel rationis usum recuperet, *S. Antonin.* & alii; quia est intrinsece malum. 7. Carnes crudas animalium sine necessitate manducans venialiter saltem peccat, quia est qnædam voracitas; & graviter, si edat humanas; nisi in medicina.

Quær. 14. *Quid & quotuplex sit luxuria, & quot sint species, ac filiæ luxuriæ.*

Prænot. Sicut lutulenta hæc luxuriæ materia mortiferum spirans fœtorem pro sola Confessariorum notitia necessaria, & animarum salute ex variis auctoribus fuit hic posita, eadem intentione cum protestatione contra omnia indecentia eam privatim cum aversione pervadas, prius mecum orans: *ure igne Sancti Spiritus renes nostros, & cor nostrum Domine, ut tibi casto corpore serviamus, & mundo corde placeamus, per Christum Virginem, Virginis filium, & Virginum sponsum, amen.* Facta hæc protestatione, & oratione.

Resp. 1. Luxuria est inordinatus voluptatis venereæ appetitus, vel usus. Triplex distinguitur in hac materia delectatio, nempe 1. spiritualis, quæ residet in sola voluntate sine ullo motu sensibili in corpore. 2. Mere sensibilis, seu organica, quæ oritur ex conformitate rei, v. g. tactæ, visæ, vel auditæ, cum organis sine ulla commotione spirituum genitalium circa partes venereas. 3. Venerea, seu libidinosa, quæ sentitur circa partes venereas ex commotione spirituum generationi inservientium.

2. Commotio carnalis duplex est, videlicet, levis saltem physice, quæ quidem est quædam levis humor sperma-

matici generationi inservientis motio, ac e lumbis decisio, a pollutione tamem adhuc longe distans, ac proinde non nisi late, & remote, potest dici illius inchoatio, ut jurgium homicidii, *Billuart*; alia vehemens, ac notabile, quæ in homine sano proximum seminis emittendi continet periculum, ac proinde propinqua pollutionis inchoatio dici potest.

3. Causa delectationis etiam duplex est; nimirum causa per se, quæ ad illam causandam ordinatur, nec alium ex se habet effectum, ut tactus venereus affectu libidinoso factus; & causa per accidens, quæ ex se non ad talem effectum, sed ad alium ordinatur, ut cibus, & vinum ex voluptate sumptum, tactus in partibus inhonestis medendi causa facti, qui causant per accidens delectationem, & pollutionem non intentam. *P. Gerv.* quamvis etiam ob naturam corruptam apti sint illam producendi.

4. Causæ, vel actiones aliæ graviter moventur, ac influunt in delectationem, ut tactus, vel visus impudicus in partibus inhonestis alterius sexus; quia ex se vim habent graviter movendi naturam. Aliæ leviter, ut aspectus fixus, ac morosus pulchræ mulieris in faciem, vel tactus levis, ac transitorius ex joco, vel levitate in partibus honestis factus, colloquia honesta juvenum diversi sexus; quia ex se vim non habent movendi naturam, nisi leviter, & per accidens graviter, *Billuart.*

5. Luxuria duplex est, alia perfecta, quæ fit cum seminis effusione. Alia imperfecta, quæ fit osculis, tactibus, aspectibus, venereis, verbis, scriptis, repræsentationibus lascivis, &c. sine effusione seminis, quæ impudicitia dicitur.

6. Septem sunt species luxuriæ perfectæ: videlicet: 1. fornicatio, quæ est copula carnalis soluti cum soluta corrupta; si enim non est corrupta, est stuprum. 2. est adulterium, quod est copula inter personas, quarum alterutra, vel utraque juncta est matrimonio. 3. stuprum, quod late est illicita virginis, sive masculi, sive fœminæ defloratio: strictius vero solius fœminæ per claustri virginalis infractionem, quod, cum in masculo non fiat, respectu illius, non nisi late stuprum dicitur: in confessione tamen vis illata aperiri debet, sicut illata corruptæ propter injustitiam, vi, fraude, metu, precibus, vel blanditiis nimis importunis illatam. Virginitas, prout con-

consistit in carnis integritate amittitur per claustri virginalis infractionem, sumpta vero pro speciali virtute per pollutionem lethalem. Stuprum triplex est 1. cum virgine coacta, vel fraude, blanditiis, vel metu seducta. 2. Cum consentiente virgine invitis parentibus, vel tutore, sub quorum est custodia. 3. Consentientibus puella, & parentibus; quia saltem occurrit deformitas contra charitatam sibi debitam, viam sibi aperiendo meretricandi, & ponendo impedimentum matrimonii. 4. est raptus, qui est violenta alicujus personæ (masculi, vel fœminæ nuptæ, vel innuptæ, virginis, vel corruptæ) abductio, libidinis implendæ causa: requiritur, ut fiat abductio de loco, ad locum moraliter distantem, invita puella, vel invitis parentibus, seu tutoribus (nisi esset sponsa consentiens, & cum amasio discedens, in quam sponsus habet jus ratione sponsalium, tunc enim esset fuga *Thom. ex Charm. Bill.*) & ut sequatur actualis libidinis impletio; pro impedimento tamen dirimente matrimonii contrahendi causa, *Rodriq.*, *Sanch.*, *& alii*; vide *part. 2. Tr. 7. Q. 3. Quæritur 5. Hinc 11.* 5. incestus, qui est peccatum luxuriæ inter personas consanguineas, aut affines intra gradus prohibitos, etiam cognationis spiritualis, & legalis. 6. sacrilegium venereum, quod est violatio rei sacræ, videlicet personæ per actum venereum, vel loci, etiam per actum alias licitum, ut conjugalem. 7. peccatum contra naturam, quod est voluntaria seminis effusio contra ordinem naturalem actus venerei humanæ speciei convenientis, quod fit quatrupliciter, 1. pollutione, seu mollitie, quæ est voluntaria seminis effusio extra copulam quamcunque; differt a distilatione, quæ est effusio honoris inter uriam, & semen medii, & fit sine libidinosa delectatione; & sine commotione spirituum generationi inservientium. 2. Sodomia, quæ est coitus libidinosus personarum ejusdem sexus nasculi cum masculo, vel fœminæ cum fœmina, vel diversi sexus in vase indebito; unde duplex est Sodomia, perfecta, quæ est concubitus masculi cum masculo, vel fœminæ cum fœmina, quia petitur ex affectu ad sexum indebitum; & imperfecta, quæ est coitus viri cum fœmina extra vas naturale, etiamsi esset mariti cum propria uxore. 3. Bestialitate, quæ est coitus cum bestia, vel cum dæmone, quæ simul est contra Religionem. 4. Inordinato concubitu, in

tu, in quo non servatur ordo naturalis, qui est fœmina succumbente. Prædictis speciebus luxuriæ potest superaddi lenocinium, quod est scortorum, vel etiam propriæ filiæ, aut uxoris prostitutione quæstum facere.

7. Filiæ luxuriæ sunt quatuor ex parte intellectus, Nempe 1. cæcitas mentis. 2. Præcipitatio. 3. Inconsideratio. 4. Inconstantia; sunt mortales, si propter illas grave præceptum violatur; & quatuor ex parte voluntatis, videlicet 1. inordinatus amor sui, quo finem suum ultimum ponit in carne sua. 2. Odium Dei. 3. Affectus præsentis sæculi, ita, ut aliam nolit beatitudinem. 4. Horror, & desperatio de futuro sæculo; hæ omnes sunt mortales.

Quær. 15. *Quale luxuria sit peccatum, & an detur materia parvitas in delectione venerea?*

Dico. Luxuria est peccatum ex genere suo mortale; quia gravia est inordinatio contra naturam rationalem, ut rationalis est, & a Regno Dei excludit, *Galat.* 5. nec datur parvitas materiæ excusans a mortali in delectatione, vel re venerea directe in se volita, vel in causa intenta; ita communis; quia omnis delectatio venerea, vel est notabilis, vel levis phisyce; si sit notabilis, ex natura sua ordinatur ad pollutionem, & est propinqua illius inchoatio, ut testantur Gallenus, & alii Medici, & per se est mortalis; si sit levis, vel etiam levissima, eam deliberate admittens exponit se periculo proximo ulterius progrediendi usque ad gravem excessum, cum in materia libidinis ita incentiva moraliter sistere nequeat: datur tamen parvitas materiæ in delectatione mere spirituali, & mere sensibili, *Tourn. & alii*; quia possunt esse de actu, vel objecto venialiter malo, ut de osculo, vel tactu honesto cum sensualitate organica absque venerea facto; & in re venerea solum imperfecte volita, 1. levi negligentia resistendo delectationi, vel rei venereæ. 2. Ponendo, vel non removendo causam, vel actionem contra castitatem leviter malam, vel indifferentem nullo bono fine honestatam, ex quibus ordinarie nulla, vel levis duntaxat spirituum generationi deservientium sequitur commotio; modo non directe volita, aut intenta sit, sed positive displiceat, ac absit proximum consensus periculum, *Sylvius*, *Haber.*, *P. Antoine apud Tourn. & communis, si non verbis, saltem in re*; quia licet q is-

pos-

possit, non tamen tenetur similes causas, & actiones leviter malas, aut indifferentes amovere, vel evitare sub mortali, 1. quia in se non sunt mortaliter malæ. 2. Quia leviter tantum, ac remote contra intentionem operantis influunt in delectationem. 3. Quia periculum consensus est remotum, ac leve, & positiva displicentia sufficienter tollitur. 4. Quia similes leves motiones homini sunt valde naturales, facillime etiam in viris justis exurgunt, & difficillime, etiam ab istis, omnes earum causæ per accidens in se solum veniales, vel indifferentes evitantur. 5. Quia honestæ juvenum diversi sexus conversationes, tactus, aspectus, in partibus honestis ex joco, vel curiositate facti juxta adversarios non sunt mortales, quamvis plerumque leves ex illis oriantur motus venerei præter intentionem, & absque periculo consensus. An autem remaneat parvitas materiæ, & solum veniale sit, si delectatio etiam vehemens, vel ipsa pollutio secutura prævideatur ex causa per accidens in materia contra castitatem solum veniali, vel mortali in alia materia remote tantum ac leviter influente in pollutionem, non conveniunt auctores; esse duntaxat veniale asserit, *Vasquez*, *Bonac.*, *Henriq.*, *Fill.*, *Sales*, *uterque March.*, *Less.*, *P. Gerv. Gob.*, *aliique plurimi*, 1. quia potest abesse intentio pollutionis, vel vehementis delectationis, ac periculum consensus æque, ac in ponente causam ex necessitate, ut tactum impudicum medendi causa. 2. Quia imperfecte tantum, ac remote causa influat, & non magis, quam in delectationem, vel commotionem levem, ut supponitur, & quandoque minus, quam causa necessaria, & honesta, etiamsi mortalis sit in alia materia. 3. Quia aliam habet in natura causam nempe propensionem, temperamentum, miseriam naturæ corruptæ, abundantiam seminis, tentationem dæmonis. 4. Quia effectui non major culpa est attribuenda, quam causæ, & secundum S. Thomam, malitia pollutionis nocturnæ metitur ex causa, ita ut, si non sit mala, nec pollutio sit mala; si venialis, vel mortalis, etiam pollutio sit talis; idem autem dicendum de pollutione, vel commotione notabili in vigilia, *Cajet.* Esse mortalem asserit *Mendo apud la Croix*, *&* *Tournely* dubitat, præcipue, si extra somnum fiat, vel pollutio certo futura prævideatur, 1. quia causa per accidens pollutionis, vel vehementis commotionis carnalis, licet in ma-

materia luxuriæ levis, directe tendit ad pollutionem, & cum certa illius prævisione non amplius est levis, sed relative ad eam gravis culpa, *Tourn.* 2. Quia sic affectus ad rem turpem exponit se periculo proximo consensus in vehementem commotionem, vel pollutionem. 3. Quia nullum jus habet ponendi causam per accidens venialem, vel in alia materia mortalem, sicut habet ponendi necessariam, vel honestam, & mortalem in alia materia potest, ac tenetur sub mortali evitare; quamvis opinio præcedens sit communior, & videatur probabilior, hæc tamen in praxi est securior, & ab amatore castitatis tenenda, præcipue cum raro desit in praxi periculum proximum consensus in delectationem vehementem, vel pollutionem.

Quær. 16. Quomodo peccet ponens causam pollutionis?

Dico. Ponens causam, vel actionem in materia luxuriæ mortalem cum perfecta pollutionis futuræ prævisione notabiliter per se, & proxime influentem, ita ut nata sit, ex ea pollutionem sequi, grave committit peccatum non solum ponendo causam in se moraliter malam, sed etiam aliud in specie pollutionis, licet contra intentionem, ac voluntatem sequatur; *ita auctores communiter*; quia ejusdem moris est velle effectum, & ejus causam propinquam; nullum vero, si causa, vel actio, ex qua prævidetur pollutio, vel vehemens carnis commotio, sit secundum se licita, necessaria, vel utilis; modo absit consensus, ac illius periculum proximum, & positive displiceat, *S. Thom.*, *S. Antoninus*, *Cajet. Less. Sanch. & ali communiter*. 1. Quia non peccat utens jure suo, quod quilibet habet ponendi actionem licitam. 2. Quia agens alium intendit effectum bonum, ad quem jus habet, & pollutio contra illius voluntatem per accidens sequitur ex alia causa, nempe miseria naturæ corruptæ. 3. Quia pollutio contra intentionem, & voluntatem secuta, non æstimatur graviter perniciosa, nec agenti, nec speciei humanæ, eique prævalet, vel saltem æquivalet effectus bonus per illius causam intentus. 4. Quia tactus, aspectus, &c. in partibus inhonestis, licet secundum se influant per se in pollutionem, medendi tamen causa facti, vel alio ex fine honesto necessario, vel utili, non habent vim concitandi ad libidinem, nisi per accidens ex miseria naturæ corruptæ præter intentionem agentis, & ex vitio rei venereæ, v. g. purgandæ, lavandæ, disputandæ, prædican-

dicandæ, cogitandæ, &c. non vero ex vitio voluntatis, quæ solum intendit honestum.

Quær. 17. Quomodo motibus, ac delectationibus venereis sit resistendum?

Dico. Tenetur quisque motibus, ac delectationibus venereis naturaliter, vel invite, & magis propria culpa exortis positive refragari, quando eas sufficienter advertit, *Tourn.*, *Sylvius*, *& alii*; 1. sub mortali removendo causam per se illarum, vel actionem propinque, ac graviter illarum excitativam in materia luxuriæ mortalem, si propriæ, vel alienæ necessitatis titulo honestentur; quia seclusa necessitate in se sunt mortales; & saltem sub veniali causam per accidens, & actionem indifferentem nullo bono fine honestatam, vel in materia luxuriæ solum venialem, saltem si per eam non nisi levis delectationis præbeatur occasio, *Tourn. & alii communiter*; quia ex se sunt solum venialiter malæ, & non nisi leviter, & remote influunt in delectationem veneream, nec est tantum, ut invehementibus delectationibus periculum consensus, de quibus auctores sunt divisi, ut supra dictum est. Sub nullo vero peccato, secluso consensus periculo, tenetur quis amovere, vel evitare actionem, quamvis propinque in se excitativam, & alias ad luxuriam spectantem, ex necessitate tamen propria, vel aliena honestatam, *Tourn. & alii communiter*; quia actio necessitate honestata rationem causæ per accidens in finem honestum ordinatæ induit, cum ut sic considerata, non ex se, sed per accidens ex miseria naturæ excitativa est; nec tenetur quis deserere, vel evitare causam per accidens, vel actionem ex se honestam, licet, ac utilem, *P. Gerv.*, *Rhod.*, *Tourn.*, *& alii communiter*; quia utenti jure suo, quod quilibet habet ponendi actionem honestam, & licitam, non censetur voluntarium, & imputabile ad culpam, quod contra ipsius intentionem, ac voluntatem sequitur. 2. Tenetur quisque motibus, & delectationibus venereis sub mortali resistere per positivam displicentiam, etiamsi & præcipue si causa per se, vel per accidens illarum non possit, vel debeat evitari, vel amoveri, *Tourn. & alii communiter*; quia in materia tam lubrica natura corrupta non potest, moraliter loquendo, negative se habere sine proximo, consensus positivi, periculo; nisi per positivam displicentiam menti majorem rerum turpium

pium impressionem causandam, & concupiscentiam inde augendam probabiliter timeret; tunc enim resistere positive esset potius malum augere, & esset consultus eas spernere, & non curare, *Tourn.* caute tamen. 3. Adhibendo alia contra luxuriam remedia, pro ratione circumstantiarum graviter, vel leviter obligantium, qualia sunt 1. ablatio causæ, ut mox dictum. 2. Conversio ad alia animum ab objecto turpi notabiliter avocantia, ut studium, assidua piorum librorum lectio, rerum divinarum, passionis Christi, mortis, inferni, aliorumve novissimorum cogitatio, oratio, signum Crucis, & Crucifixi intuitio. 3. Carnis maceratio per jejunium, flagellationem, &c. 4. Sensuum, præcipue oculorum custodia. 5. Fuga otii. 6. Evitatio occasionum, præcipue conversationis otiosæ mulierum, &c. 7. Uti eodem Confessario. 8. Frequens Sacramentorum usus.

Hinc: graviter peccat 1. motus, vel delectationes venereas sponte, vel directe volens, vel eas in se pariens quantum libet leves, vel naturaliter, & invite ortas positive approbans, vel periculum consensus sufficienter advertens, eis non positive, & efficaciter resistens, sed negative se habens; quia, cum possit, & debeat eas reprimere, & non facit, eas interpretative velle, censetur, nisi eis positive resistendo, majorem earum impressionem, & concupiscentiam inde augendam probabiliter timeret. 2. Sine necessitate ponens, vel non removens causam per se, vel actionem in materia luxuriæ mortalem delectationis venereæ propinque, & ex se excitativam, ut sunt tactus, aspectus, colloquia turpia, &c. cum prævisione pollutionis in, vel extra somnum, etiam invite secuturæ, quibus non solum contra luxuriam imperfectam, sed etiam contra naturam peccat pollutione in causa per se volita; nisi ante somnum, vel pollutionem de causa data vere pœniteat. 3. Ponens causam per accidens, vel actionem ex se indifferentem, vel contra castitatem solum venialiter malam, uti est aspectus mulieris curiosus, confabulatio cum ea jocosa, lectio venialiter mala, osculum, tactus partis honestæ mera sensualitate factus, ascensus equi pro solertia sua ostendenda, vel pro itinere sine fine honesto solius recreationis causa, cibus vel potus leviter excedens, motus, ac delectationes venereas, vel ipsam pollutionem certe inde futuram cum peri-

ricu-

riculo proximo consensus animadvertens, earumque causas non dimittens; quia periculum consensus proximum sub mortali semper est evitandum; secluso vero periculo consensus venialiter saltem peccat, ut communiter docent auctores; quia leviter tantum, ac remote influunt; cum raro tamen desit periculum consensus, eas deserere graviter monendus est; & adhuc gravius ponens causam per accidens in alia materia mortalem, ut v. g. crapulam, vel ebrietatem mortalem, vel esum carnis in die jejunii prohibitum cum praevisione pollutionis inde certo futurae, vel ponens in materia luxuriae mortalem, sed leviter tantum influentem, ut instantaneum pravae cognitionis consensum; quia licet forte non graviter peccet peccato mortali speciali pollutionis, ut docet *Vasquez*, *Sanch.*, *& alii*; cum non magis, ac veniales in pollutionem influant, majus tamen est periculum; quia amissa gratia per causam in quacunque materia mortalem, difficilius est pollutioni, vel delectationi venereae, praecipue extra somnum, resistere. 4. Nullo autem modo peccat ponens, vel non removenes causam per se alias in materia luxuriae graviter excitativam, sed necessariam, vel valde utilem, ut Chyrurgus, Infirmarius, vel alius se, vel alium in partibus inhonestis aspiciens, vel tangens medendi, a sordibus mundandi, in balneo serviendi causa; vel Confessarius, Medicus, Professor res venereas legens, audiens, scribens, studens, pro solvendis casibus conscientiae, vel morbis curandis, pro consilio dando; vel eques, aut alius negotiorum causa in equo itinerans, vel supinus cubans, alio situ non dormiturus; vel ponens causam per accidens honestam, vel statui consentaneam, ac utilem, ut colloquium honestum cum muliere sibi, vel ipsi utile, vel equitans honestae recreationis causa, certo ac commodo situ in lecto cubans, ambulans cito, crus, vel femur unum superponens alteri, *Sanch.* choreas honestas ducens, *Sporer*; foeminas juxta morem patriae honestas amplectens, *la Croix*; cibos calidos in communi apponi solitos edens, quamvis contra intentionem in, vel extra somnum notabiles motus, ac delectationem veneream, vel ipsam pollutionem pateretur, modo absit periculum consensus, & positiva adsit displicentia; quia jus, justamque habent rationem ponendi praedictas causas, cum sint licitae, necessariae, vel utiles, & nimis ipsis

videtur onerosum, ab omnibus similibus abstinere ob miseriam naturæ corruptæ involitam; sine utilitate vero sunt venialia, vel mortalia, prout magis vel minus in pollutionem influunt; sic venialia sunt, incedere equo, cum eque posset curru, certo situ cubare, cum posset altero æque commodo dormire, talibus cibis, uti, cum posset alios æque sanos comedere, prævisa certo inde pollutione secutura, secluso tamen periculo consensus, *P. Gerv.*, *Billuart. & alii*; quia licet pollutio non intenta ex miseria naturæ corruptæ per accidens orta non sit gravis inordinatio, est tamen aliqua, mentem perturbans, & ad malum incitans; tactus vero impudicus ex levitate, lectio obscæna ex curiositate cum certa pollutionis prævisione mortalia sunt in genere pollutionis etiam contra voluntatem secutæ; quia ex se graviter influunt; quamvis autem prædicta multi auctores docent, amator tamen castitatis, ac suæ salutis a non valde necessariis abstineat; quia raro omne abest periculum, & *Eccl. 11. a scintilla una augetur ignis*; præcipue in hac materia, & aliquando inextinguibilis.

Quær. 18. Qualia peccata sint singula luxuriæ species?

Dico. Omnes luxuriæ species sunt peccata ex genere suo mortalia, videlicet, fornicatio, adulterium, stuprum, raptus, incestus, sacrilegium, & contra naturam; gravissimum vero est contra naturam, nempe, 1. mollities, seu pollutio, quam nec morbi, nec mortis vitandæ causa procurare, promovere, vel intendere licet, nec per medicinam in somno secuturam; nec licet eam desiderare, etiam propter honestum finem, & sine culpa, ut in somno eventuram; nec de ea gaudere ob bonum effectum inde secutum, quamvis de ipso effectu bono gaudere liceat; nec ponere causam illius per se, vel causam per accidens in se indifferentem nullo bono fine honestatam, vel venialiter contra castitatem malam, vel in alia materia mortalem; estque mortalis etiam invite passa, quando procedit a causa culpabili, quæ vitari potuit, ac debuit tanquam causa illius productiva, *Tourn.* quando autem non debuit vitari actio etiam ex se excitativa, vel causa per accidens, supra dictum est. Gravius, & nefandum est sodomia, sola tamen perfecta casus est reservatus seclusa speciali locorum lege, *Sylvius & alii apud Tourn*, debetque dici, qui agens, & patiens fuerit; quia agen-

agentis longe gravius est peccatum, quasi ex se annexam habens pollutionem, *Lugo apud Tourn.*, *& alii*; pessimum est bestialitas, *Genes.* 37. & pejus cum dæmone, quia simul est contra Religionem, quæ magis, quam cum infideli dehonoratur, illiusque speciem induit; cujus personam dæmon assumsit: inordinatus vero concubitus in conjugatis per se solum est veniale, & si fiat legitima ex causa, uti ob alterutrius indispositionem, prolis conservationem, &c. nullum est peccatum; per accidens vero fit mortale, si fiat cum periculo perdendi semen, vel generationem impediendi, vel prolem susceptam suffocandi, vel ex nimia concupiscentia.

Hinc 1. Graviter peccat 1. peccans cum corrupta, & gravius cum meretrice; quia procreatio prolis impeditur. 2. Gravius peccat cum concubina peccans, quam cum meretrice; quia est in habitu peccandi, & ante absolutionem tenetur concubinam ejicere, nisi imminente morte, si non possit, sufficit verum eam ejiciendi propositum. 3. Adhuc gravius peccat cum desponsata alteri peccans; quia simul agit contra justitiam, idem dicendum de sponso peccante cum alia; quia suæ sponsæ injuriam facit, *Tourn.* & gravius cum infideli, & diversæ speciei peccatum committit contra Religionem; quia, grave Religioni parit despectum, prolemque exponit periculo educationis in falsa Religione; quamvis adulterium fidelis soluti, cum infideli ligata minus sit peccatum, quam cum fideli; quia non læditur Sacramentum, *Tourn.* 4. Gravius peccat per adulterium, quam per fornicationem; quia gravem simul infert injuriam comparti, & Sacramento; & gravius ex parte conjugatæ, quam conjugati; quia prolem impedit, vel reddit incertam cum damno veri hæredis; tenenturque ambo ad restitutionem. Vide *de Restit.* 5. Gravius peccat peccato specie distincto stuprum, vel raptum committens; quia præter fornicationem gravem facit injuriam virgini coactæ, vel seductæ, & parentibus, vel tutoribus, sub quorum est custodia; etiam consentiente virgine, ac parentibus, *S. Thom.*, *& alii*; quia specialis adhuc remanet deformitas ex parte virginis; quia amittit integritatem corporis, quam a natura extra matrimonium servare jubetur, & contra charitatem sibi debitam, aperiendo viam meretricandi, & ponendo impedimentum honesti matrimonii; & ex parte pa-

rentum; quia ex natura sunt custodes illius integritatis, cui renunciare nequeunt. An vero virgo consentiens peccato specie distincto peccet, divisi sunt auctores. Peccare graviter peccato specie a fornicatione distincto, asserit Touruely, & alii, ob rationes mox dictas; non peccare præter fornicationem, nisi peccato veniali, sed specie distincto, asserit Henno, Billuart, & alii, quia est aliqua, sed non gravis inordinatio præter fornicationem, non ratione signaculi virginitatis, cujus læsio est in genere physico res levissima, & in genere moris illius habet dominium, cum possit valide nubere etiam invitis parentibus; non ratione matrimonii; quia sine læsione charitatis potest ab eo abstinere, & defloratione manente occulta non impeditur; non ratione viæ meretricandi; quia per actus repetitos illa magis sternitur, & tamen non est nova specie peccatum mortale; non ratione offensionis, ac infamiæ parentum, quæ non præcise ex defloratione, sed ex illius divulgatione, & non magis, quam ex simplici fornicatione oritur; non ratione tutelæ, quæ est œconomiæ, & consentiente proprietario non graviter læditur; & si supperadderet novam speciem mortalem, fæmina de illiciti coitus desiderio se accusans, deberet addere, an sit virgo, vel non, & vir appetens copulam, an fuerit virginis, & si tacerent, deberet Confessarius inquirere, quod est contra communem praxim, ac ingenuas puellas, præsertim Moniales maximo afficeret pudore; & Confessarium suspectæ curiositatis argueret, quod ipsemet continuator Tournely in praxi judicat admodum durum; unde seclusa vi, & seductione, Confessarius, ac pœnitens a circumstantia virginitatis abstinere possunt.

Hinc. 2. Committens incestum, præter luxuriam graviter peccat contra pietatem, & reverentiam consanguineis, & affinibus, vel ob aliam cognationem spiritualem, vel legalem aliis debitam; & eo gravius, quo propinquior est consanguinitatis, vel affinitatis gradus. Unde 1. in confessione declarandus est, præcipue primus gradus, cum patre, vel matre, sorore, vel fratre, filio, vel filia; quia primus specie differt ab aliis; *P. Gerv. & communis;* ac proinde etiam incestus inter istas personas, *Tourn.* 2. Declarandum est, an incestus sit in gradu consanguinitatis, vel affinitatis; quia juxta plures auctores contra S. Thomam etiam specie differunt ob diversum motivum

tivum

tivum reverentiæ consanguineis, & affinibus debitæ, nimirum ob unitatem sanguinis, & stipitis quoad consanguineos, & propter copulam, & matrimonium quoad affines. 3. An cum conjuncta cognatione spirituali ex Baptismo, & Confirmatione; quia supperaddit speciem sacrilegii ob reverentiam Sacramenti; vel an cum conjucta cognatione legali ex adoptione. Non vero necessario in confessione declarandum, an sit baptizatæ cum baptizante; vel patrini, vel matrinæ cum parentibus baptizati; quia hi inter se non differunt in suis gradibus, *P. Gerv. Tamb. & alii*, nec an sit inter adoptantis uxorem, vel filias legitimas cum adoptato, vel illius uxore; quia non specie differunt, sed se habent per modum affinitatis; bene autem, si incestus sit commissus inter levantem, & levatam in Baptismo, vel Confirmatione, quia paternitas, & maternitas, ac filiatio per se distinguuntur ab aliis gradibus. Sic etiam cognatio adoptantibus & adoptati specie distinguuntur ab aliis gradibus; quia se habet per modum paternitatis, ac filiationis. Non est autem incestus peccatum cum filia spirituali, seu pœnitente: quia non est vera cognatio; circumstantia tamen hæc, tanquam gravioris sacrilegii in confessione aperienda est. 4. Etiam alii gradus tanquam circumstantiæ notabiliter agravantes sunt declarandi, *P. Thom. ex Charm.* saltem pro majori securitate, & in peccato sacrilegii venerei ratione personæ sacræ, eo gravius peccat, quo strictius Deo est obligata, quæ circumstantia saltem, ut notabiliter agravans in confessione est explicanda, an nimirum sit Diaconus, Sacerdos, Episcopus, & præcipue, si sit Religiosus; quia hic duplicem consecrationem violat, ordinis, & voti, *Tourn.* 5. In sacris constitutus consulens, vel suadens actum venereum præter luxuriam, sacrilegium committit; quia approbat, quod suadet, *Tourn.* & se polluens in vestimentis sacris in Ecclesia, præter peccatum contra naturam triplex sacrilegium committit, contra personam sacram, contra benedictionem paramentorum, & loci, *Tourn.* quoad tempus, si fiat in Dominica, *vide supra de præceptis Ecclesiæ. Quær.* 5.

Hinc, 3. Contra naturam graviter peccat 1. pollutione supinus recubans, vel calidiores cibos comedens eo fine, ut in somno pollutio sequatur, etiamsi non delectationem, sed naturæ levamen, liberationem a tentatione, majorem

ad Dei servitium aptitudinem solum intendat; nisi sumpto cibo vere doleat, tunc pollutio in somno secuta ipsi non imputatur ad culpam; sed solum causa prius malo fine posita. 2. Graviter peccat pollutionem naturaliter, vel in somno inceptam approbans, vel desiderans, etiam bono fine, vel de ea gaudens, vel eam promovens, adhibendo conatum, vel ultimas ejus reliquias e lumbis decisas protrudendo, quamvis illius detentio grave corpori detrimentum esset paritura, *Tourn. la Croix*; quia ad rem de se malam non licet cooperari, vel illam continuare. 3. Pollutionem non abrumpens, nisi sine gravi incommodo eam abrumpere non posset, *Thom. ex Charm.* quia eam sanitatis causa, ne noceat, non reprimere, non est eam promovere, sed pati, ut medendi causa; modo absit periculum consensus in delectationem, & positiva adsit illis displicentia, & de damno inferendo constet, *Sa*, *Tamb.*, *Platel*, *Spor.*, *& alii* contra *Tournely*, cujus opinio in praxi est securior, cum raro absit periculum consensus, & vix sine approbatione, & cooperatione permitti possit, & raro in re graviter nocere constat. 4. Graviter peccat ponens causam per se pollutionis, vel actionem in materia luxuriæ mortalem illius propinque excitativam, ut sunt tactus, aspectus impudici, colloquia turpia, amplexus libidinosi, cogitationes morosæ, &c. cum prævisione pollutionis in, vel extra somnum secuturæ; quia censetur intenta in causa, quam potest, & tenetur tollere, nisi propria, vel aliena necessitate honestentur; sic excusantur a peccato Confessarii, Professores, Chyrurgi, Medici, Infirmarii ex officio, & necessitate impudica tangentes, intuentes, audientes, legentes, &c. vel alii in equo itinerantes, supini cubantes alio modo non dormituri, &c. si contria voluntatem cum positiva delectationis displicentia pollutionem patiantur. Vide supra dicta. 5. Graviter peccat tactu, instrumento, vel fricando partes inhonestas expellens semen corruptum, vel qualitatem morbidam cum prævisione pollutionis; præcipue si per se simul tendit ad verum semen provocandum, & expellendum; cum semen corruptum, utpote mortuum, non nisi ad motum, & impulsum seminis vivi moveri possit, & ab ejectione vivi ejectio corrupti incipiat, *Tourn.* quia semen corruptum alio modo, nempe per medicinam directe ad hunc finem datam expellere licet, quamvis per accidens contra

in-

intentionem pollutio sequatur, *Sanch. Fill. Trull.*, *Platel*; quia medicina, ut supponitur, non tendit per se ad pollutionem, nec ad illam directe excitandam medicinam dare licet, *Tourn.* nec foret peccatum, si moderate frictio solum fiat ad abigendum molestissimum in iis partibus pruritum; quia est actio de se licita, & necessaria uti applicatio medicamenti ad illas partes male affectas, & pollutio solum per accidens sequitur, *Sanch. Laym.*, *March.*, *Sporer apud la Croix contra Tourn.* minus peccat si solum distillatio sequatur: graviter tamen peccat distillationem cum sensu venereo, vel sine illo directe, tamen procurans, intendens, quærens, etiam in conjugatis per causam per se, vel per accidens; quia cum sensu venereo parum a pollutione differt, & sine illo est pollutio saltem imperfecta, cum sit imperfecti seminis frustratio; per causam vero per accidens ex infirmitate naturali, vel superfluitate contra voluntatem secuta minus, quam pollutio est peccaminosa; quia cum fiat sine delectatione venerea, minus habet periculi, & turpitudinis, & mens timorata de ea non debet angi secluso consensu, *ait Cajetanus*, *& Ethica amoris apud Tourn.* 6. Graviter peccat Chyrurgus, Infirmarius, &c. absque vera necessitate tangens, aspiciens, &c. partes inhonestas, & eo gravius, vel levius, quo gravior, vel levior fuerit necessitas, & quo graviores, vel leviores motus excitare prædicta nata sunt.

Quær. 19. *Quale peccatum sint oscula, tactus, aspectus, colloquia, cogitationes, &c.*

Dico. Luxuria imperfecta, seu impudicitia, ut sunt oscula, tactus, aspectus, colloquia, cogitationes, &c. sine seminis effusione extra matrimonium sunt ex se mortalia, si sint libidinosa; quia, qui *talia agunt*, *Regnum Dei non consequentur*, *Gal.* 5. Sunt autem libidinosa etiam in partibus honestis, 1. si fiant cum consensu expresso in delectationem veneream, eam intendendo. 2. Cum consensu tacito, eam, quando oritur, non reprimendo, vel causam illius per se, vel actionem illius excitativam in materia luxuriæ mortalem ponendo, vel cum gravi periculo illius experiendæ, & non rejiciendæ. 3. Si fiant cum voluntate copulæ, vel alterius actus luxuriæ, vel saltem cum affectuosa illius imaginatione. Oscula autem, tactus, & aspectus facti absque affectu libidinoso, & pro-

ximo consensus periculo, sed ex levitate, joco, petulantia, curiositate, vel ob solam delectationem sensibilem, & organicam, & non veneream in partibus honestis, vel etiam in partibus inhonestis, sed propriis obiter tantum, & non repetiti, & morosi, & colloquia de rebus non valde turpius ordinarie sunt solum venialia, *Tourn. & alii communiter*; quia ordinarie non graviter periculose ad libidinem excitant, secluso tamen gravi scandalo, & consensu in delectationem veneream, si forte contra voluntatem exsurgat. Tactus vero, & aspectus in partibus inhonestis, aut vicinis alienis, vel in propriis, sed morose, & studiose facti, vel crebro repetiti ordinarie sunt mortalia; quia ita facti ordinarie, graviter, & periculose ad libidinem provocare nati sunt; facti autem ex propria, vel aliena necessitate in partibus inhonestis, ut medendi causa, vel in partibus non turpibus ex honesta utilitate nullum sunt peccatum, *S. Thom.* quia facti in partibus inhonestis necessitate, & facti in partibus honestis bono fine honestantur, & non ita graviter, & periculose libidinem provocant, modo delectatio venerea exurgens reprimatur, quod semper supponitur, *Tourn. & alii communiter*.

Hinc 1. Per oscula graviter peccat, 1. dans, vel acceptans amplexus, vel oscula sub quocumque prætextu amicitiæ, benevolentiæ, vel moris patriæ prætextu, si sint libidinosa, prout facile fieri potest, si fiant more columbino, ore ad os, *Tourn.* vel si fiant cum scandalo, prout etiam facile in Religioso, vel Clerico contingere potest; vel si fiant linguam in os alterius inferendo, *Sporer apud la Croix*; vel si sint morosa, vel in continuo sæpe repetita, quamvis solum ex joco, vel petulantia fiant, *Tourn.* quia facile in delectationem veneream degenerant; vel si fiant cum periculo, vel prævisione delectationis venereæ approbandæ, vel non rejiciendæ, vel cum actuali illius affectu. 2. Venialiter vero peccat, si secluso affectu venereo, & periculo consensus in delectationem veneream fiant solum ex joco, petulantia, levitate, vanitate, vel solum ob delectationem sensibilem, seu organicam, & non sint morosa, vel repetita, sed obiter, & more patriæ, *Henno, S. Antoninus, Sylvius, & alii apud Tourn.* quia ait S. Antoninus in tantum sunt peccata amplexus, oscula, tactus, & stultiloquia, in quantum procedunt a luxuria,

xuria, quod non fit in istis, ut supponitur; sunt tamen venialia; quia carent fine honesto; & nullum sunt peccatum, si fiant ex necessitate, vel fine honesto, ne quis incivilis habeatur, vel ad ostendendam amicitiam juxta morem patriæ, vel ad fovendum amorem in ordine ad contrahendum matrimonium, quamvis per accidens contra voluntatem motus venerei orirentur, vel ut ait *S. Antoninus*, quamvis possit supervenire tentatio, & mala intentio; quia hoc erit per accidens, modo positive dissentiat, *Sylvius apud Tourn.*, *Mendo*, *& alii communiter apud la Croix*; quia bono fine honestantur, & honestam motus venerei causam per accidens non tenetur evitare. *Vide supra*. Sentiens tamen certe moraliter compartem affectu libidinoso moveri, tenetur ex charitate se retrahere, si sine incommodo, & adstantium scandalo possit, *Tourn.* quia quilibet tenetur proximi peccatum impedire.

Hinc 2. Per tactus, & aspectus graviter peccat, 1. ex affectu venereæ delectationis tangens, vel aspiciens partes etiam honestas, ut vultum, manum, &c. quia *omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo*, *Matth.* 5. 2. Tangens inhonestas, vel iis vicinas cujuscunque sexus, etiam ob defectum ætatis, vel alia ex causa seminare impotentis, *Tamb.*, *Spor. apud la Croix*; quia ex se tendit apud pollutionem, vel mamillas, præcipue puellæ puberis, *Tourn.* etiam solum ex joco, levitate, vel curiositate, & partes inhonestas solum per indusium, vel vestes, aut tactum simulando, & quamvis Sanchez apud la Croix factos super vestes ex petulantia solum pro veniali habeat, raro tamen sunt sine mortali, & semper prohibendi. 3. Partes inhonestas diversi sexus aspiciens, vel proprias saltem morose, & repetite intuens, vel tangens, vel in loco omnibus patenti se balneans, ac fœminis se nudum natandi causa exponens, vel fœminæ eos aspicientes, etiam solius curiositatis gratia, vel e loco remoto, *Tourn.* nisi fieret ex loco ita remoto, ut periculum delectationis venereæ absit, *Sanch.*, *Fill.*, *Tamb. apud la Croix*; vel balneantes se invicem in iis tangentes, vel morose aspicientes; unde Magistratus natationes publicas interdicere deberent, & adolescentibus non nisi coopertis partibus secretioribus, vel nunquam sine necessitate permittendæ essent, 4. Nutrices, vel ancillæ partes inhonestas infantum

sine

sine necessitate morose, vel reiterando tangentes, vel aspicientes; vel quicunque viri, & mulieris coitum intuentes; quia omnia ista, etiamsi solum ex levitate, & joco, seu petulantia, vel curiositate fiant, graviter per se, & periculose ad delectationem veneream provocant, *Tourn.* eodem modo peccant se in iisdem partibus tangi permittentes; quia non solum alieno crimini cooperantur, sed ejusdem periculo se exponunt. 5. Tangens genitalia pecorum etiam minorum, ut canis, vel felis sine necessitate, præcipue si ea usque ad effusionem seminis agitaret, *Tourn.* non ob perditionem seminis belluæ, quam necare potest, sed quia similes contrectationes in se sunt turpes, bestialitatis malitiam, & propriæ depravationis periculum continent. 6. Eunuchi etiam in prædictis graviter peccare possunt; quia etiam in ipsis datur commotio spirituum, licet generationi non aptorum, cum delectatione æquivalenter venerea, *la Croix.* 7. Graviter peccat, sponsæ suæ blandiendo faciem, manus, brachia ejus tangens, oscula figens sine ulla etiam mala intentione, levemque solum, & contra intentionem delectationem sentiens, si alias libidini sit deditus, & delectationi consentire consueverit; quia propensio hæc corrupta evidens est ipsi in hac occasione incontinentiæ periculum; venialiter vero solum peccat, si perraro in simili occasione libidini se dederit, & delectationi obsistere sit sollicitus; in praxi tamen similes licentiæ pro viribus sunt dissuadendæ, ne in graviores tentationes incidens eis succumbat, *Pont.* sic non nisi venialiter peccat ex joco, vel levitate, secluso affectu libidinoso, pede pedem amasiæ pulsans, digitos premens, manus obiter, vel faciem alapam simulando tangens, *Tourn.* quia in se sunt indifferentia, & malitiam ex affectu tangentis induunt, qui non nisi venialis supponitur. 8. Secundum Sylvium, & alios a mortali excusantur, crura, collum, humeros, pectora, quoad partem superiorem juxta morem patriæ visui exposita, ex levitate sine malo fine tagens, vel intuens, quia juxta ipsos non graviter movere solent, quod quoad visum facilius, quam tactum admitti potest; quia minus movet, modo obiter fiat; vel si inter impuberes ejusdem sexus fiat, etiam quoad partes inhonestas, *Billuart*; quia isti non carnaliter moveri solent: ne tamen consuetudinem contrahant, valde deterrendi sunt. 9. Veniali-

nialiter solum peccat brutorum coitum intuens, vel seipsum, vel alium ejusdem sexus in partibus inhonestis, vel picturas, aut statuas turpes ex sola curiositate, vel levitate non morose aspiciens, *Thom. ex Charm. contra Tourn.* quoad picturas, & statua, quia non magis, sed minus videntur excitativæ, quam natura; licet statuas grandiores personas repræsentantes facientes, & exponentes graviter peccent; quia aliis ad libidinem scandalo sunt; sic ex curiositate, vel levitate, aut manus calefaciendi causa seipsos in iis partibus tangentes excusat Sylvius, & alii communiter a mortali apud Tournely, modo in omnibus prædictis absit affectus venereus, scandalum, ac periculum delectationis venereæ, & si contra voluntatem exurgat, reprimatur desistendo a prædictis, nec morose, sed obiter tantum fiant: quia non est tanta in illis, & in proprio, sicut in alieno corpore, & sexu turpitudo, nec tantum voluptatis venereæ periculum, *Sylvius ibid., & Thom. ex Charm.* 10. Nec mortaliter peccant ancillæ, & minus matres lavantes, vel vestientes infantes partes eorum inhonestas solum ex curiositate, vel levitate aspicientes, vel tangentes non morose, sed obiter, & leviter tantum, *la Croix*; quia ob infantilem ætatem non ita graviter per se movent ad libidinem, quamvis graviter peccent, si morose, vel affectu libidinoso fiat, ut supra dictum est; nullo modo autem peccant, si ex necessitate fiat. 11. Nec graviter peccant conjuges solius voluptatis causa in se mutuo prædictos tactus, & aspectus exercentes, secluso periculo pollutionis, *Sanch. Fill., & communis apud P. Gerv. contra Pont.* quia matrimonium eos cohonestat, & ex natura sua ordinantur ad copulam, quæ ipsis est licita; defectus autem finis debiti non est mortalis, & actu relati ad copulam nullum sunt peccatum, etsi mutato animo non sequatur actu; absente autem comparte, vel præsente in proprio corpore animo non copulandi, facti sunt mortales, *Billuart*; quia ut sic non sunt actus conjugales, sed hominis solitarii, & ex natura sua tendunt ad pollutionem etiam maritatis mortaliter prohibitam; animo vero copulandi, vel in comparte licet animo non copulandi, tendit ex natura sua ad copulam, quæ instante pollutione potest exerceri: in sponsis autem, sicut in aliis, sunt mortaliter peccaminosi. *Vide supra de delectatione morosa*, 12. Nullo modo autem

autem peccat ex Officio, vel neceſſitate ſe, vel alios in partibus inhoneſtis aſpiciens, vel tangens, ut medendi cauſa; vel ſe ex fine aliquo naturali & honeſto, v. g. ut fricatione moderata pruritum moleſtiſſimum extinguat, modo abſit periculum pollutionis, aut conſenſus in eam, ſi ex improviſo contra voluntatem, & intentionem contingat, *Sanch.*, *Laym.*, *March.*, *Spor. ſupra citati pag.* 47. omnia tamen prædicta, licet aliquando ſine mortali fieri poſſint, in praxi non neceſſaria omnibus diſſuadenda, ac vitanda, & libidinoſis omnino prohibenda ſunt; quia in his propenſio corrupta evidens eſt periculum incontinentiæ, cui ſe nunquam exponere licet; & periculum aliorum, qui non ita ſunt libidinoſi, ex mora, motivo, impreſſione, ætate, frigida complexione, fragilitate ſæpe experta dijudicandum eſt.

Hinc 3. Per verba obſcœna graviter peccat 1. verba obſcœna loquens, cantans, ſcribens, componens, legens, audiens ob delectationem veneream in ſe, vel in alio excitandam, vel cum gravi illius excitandæ periculo, aut ſcandalo: & venialiter, ſi fiat ex levitate, joco, vel ſolatio vano, vel ob ſolam delectationem artificii, ſecluſo ſcandalo, & delectatione venerea, vel illius periculo in ſe, vel aliis, *S. Antoninus*, *Nav.*, *Cajet.*, *Tolet. apud la Croix*; vel ſi ſolum ex reſpectu humano quis rideat, complacentiam exhibeat, ne irrideatur, convitiis afficiatur, modo riſu, vel complacentia non ad continuandum excitet, vel auctoritatem tribuat; per accidens vero, & in praxi, cum raro deſit periculum turpis deſiderii, complacentiæ, ſcandali in proferente, vel audiente, præcipue in juvenibus, & infirmis, vel ſi ſint valde turpia, & inductiva in luxuriam, ordinarie mortaliter peccant, & non facile dicentibus, ſe nihil mali cogitaſſe, credendum, ſed, ut abſtineant, ea impediant, vel recedant, & ſi non poſſint, diſplicentiam exhibeant, monendi ſunt, *Thom. ex Charm.* 2. Graviter peccant Typographi libros obſcœnos, vel ſi non expreſſe ſint obſcœni, imaginem tamen amoris, ac delectationis venereæ ingerentes, imprimentes, Bibliopolæ eos vendentes, vel alii illos legentes, vel parentes ſuis infantibus eos permittentes, etiam eloquentiæ addiſcendæ gratiæ, quamvis viris gravioribus, & pudicis, ſermonis elegantiam unice inquirentibus permittantur, *Concil, Trid.* 3. Literas, amatoria amoris venerei

rei

rei incendium excitantes, scribentes, legentes, vel scienter portantes; quia omnia prædicta delectationem veneream graviter, & periculuse ex se excitant. De ornatu inhonesto mulierum, choreis, spectaculis *vide de Temperantia*.

QUÆSTIO IV.

DE PECCATO ORIGINALI.

Quæritur. 1. *An detur peccatum originale, & in quo consistat*.

Dico. Dari peccatum originale, de fidem certum est; quod est ipsum Adæ peccatum toti ejus posteritati vere, & intime communicatum, consistens formaliter in habituali privatione conformitatis ad legem, quam Adam caput nostrum transgressus est, & quam nos ipsius voluntate transgressi sumus.

Quær. 2. *Quanam sit causa transfusionis peccati originalis, & quinam illud contrahant*?

Dico. Peccatum originale non est ex traduce ejusque transfusionis causa proxima non est concupiscentia, qua nascimur, sed seminalis generatio ab Adamo, supposito decreto Dei voluntatem omnium ab Adamo per generationem naturalem descendentium transferente in voluntatem Adami, & eum caput totius generi humani constituente in ordine ad observationem, & transgressionem præcepti de non comedendo fructu prohibito, patet ex *Concilio Trid. Sess*. 5. *cap*. 3. Peccatum originale omnes infantes, etiam fidelium contrahunt; quia, ut ait Apostolus *ad Rom*. 5. *Omnes in Adam peccaverunt*, excepta B. V. Maria, ut fere omnes consentiunt Catholici, & contraria opinio in concionibus, lectionibus, libris, & colloquiis publicis prohibita est a Gregorio XV. Dominicanis solis in privatis suis colloquiis inter se, & non inter alios, vel cum aliis permissa, quamvis debitum remotum illud contrahendi habuerit; quia in lege generali debuisset includi, nisi a Christo ab eo fuisset redempta, & præservata.

Quær.

Quær. 3. Quænam sint pœna peccati originalis?

Dico. Pœna peccati originalis hujus vitæ corporales sunt mors, & hujus vitæ miseriæ; pœnæ autem animæ hujus vitæ sunt 1. privatio justitiæ originalis, quæ consistit in perfecta mentis submissione erga Deum, & submissione appetitus sensitivi menti. 2. Privatio gratiæ sanctificantis, habituum supernaturalium fidei, spei, charitatis, donorum Spiritus S. &c. 3. Vulnus quadruplex animæ, nempe ignorantia in intellectu, malitia, & inclinatio ad malum in voluntate, concupiscentia in appetitu irascibili ad ardua in via salutis: & pœnæ alterius vitæ sunt 1. exclusio a Regno cœlorum, seu privatio vitæ æternæ. 2. Dolor internus de bono amisso. 3. Pœna sensus, seu gehennæ ignis.

Quær. 4. Quænam sint pœna parvulorum sine baptismo decedentium?

Dico. Parvuli sine baptismo decedentes excluduntur a Regno Dei, & vita æterna, ut Fides docet. Sed an etiam patiantur pœnam damni, ac animi dolorem de bono amisso, vel naturali fruantur beatitudine, non constat. Pœnas saltem sensus non patiuntur, ut docet S. Thomas; quia correspondent conversioni ad creaturas, & delitiis a parvulis non gustatis; & probabiliter, ut docet *Gonet ex S. Thoma*, habituri sunt magnitudinem viri perfecti, immortalitatem, impassibilitatem, cognitionem multorum, sed non omnium naturalium, dilectionem naturalem Dei, ut auctoris naturæ, non vero amicabilem, & perfectam, quæ cum aversione a Deo per originale contractum stare nequit.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

IN-

INDEX
OMNIUM QUÆSTIONUM.
PARTIS PRIMÆ.

TRACTATUS I.
DE ACTIBUS HUMANIS.
QUÆSTIO I.
DE VOLUNTARIO.

QUÆSTIO II.
DE INVOLUNTARIO.

13 qua-

QUÆSTIO III.
DE LIBERO.

QUÆSTIO IV.
DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM.

QUÆSTIO V.
DE CONSCIENTIA.

8 *an*,

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

QUÆSTIO I.

DE LEGIBUS IN COMMUNI, ET PARTICULARI.

QUÆSTIO II.

DE CESSATIONE LEGIS.

QUÆSTIO III.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

3 qua-

TRACTATUS III.

DE VARIORUM STATUUM OBLIGATIONIBUS.

QUÆSTIO I.

DE OBLIGATIONE CLERICORUM.

QUÆSTIO II.

DE SIMONIA.

QUÆSTIO III.

DE OBLIGATIONIBUS RELIGIOSORUM.

QUÆ-

QUÆSTIO IV.

DE OBLIGATIONIBUS PARENTUM, ET EORUM VICESGERENTIUM.

TRACTATUS IV.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

QUÆSTIO I.

DE VIRTUTIBUS IN COMMUNI.

QUÆSTIO II.

DE FIDE.

QUÆSTIO III.

DE VITIIS FIDEI, OPPOSITIS, INFIDELITATE ET BLASPHEMIA.

QUÆSTIO IV.

DE SPE.

QUÆSTIO V.

DE CHARITATE DEI, ET PROXIMI.

QUÆSTIO VI.

DE PECCATIS CHARITATI DEI, ET PROXIMI OPPOSITIS.

TRACTATUS V.

DE VIRTUTE RELIGIONIS.

QUÆSTIO I.

DE ACTIBUS INTERNIS, ET EXTERNIS RELIGIONIS.

QUÆSTIO II.

DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS, SUPERSTITIONE ET IRRELIGIOSITATE.

TRACTATUS VI.

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS, PRUDENTIA, FORTITUDINE, TEMPERANTIA, ET JUSTITIA.

QUÆSTIO I.

DE PRUDENTIA, FORTITUDINE, ET TEMPERANTIA.

§. I.

3 *quod-*

QUÆSTIO II.
DE JUSTITIA.

QUÆSTIO III.
DE DOMINIO.

11 quo-

QUÆSTIO IV.

DE CONTRACTIBUS IN COMMUNI.

QUÆSTIO V.

DE CONTRACTIBUS IN PARTICULARI.

16 *quid*

46 an

QUÆSTIO VI.

DE INJUSTITIA, ET RESTITUTIONE IN COMMUNI.

15 quo

QUÆSTIO VII.

DE RESTITUTIONE IN PARTICULARI.

TRA-

TRACTATUS VII.

DE PECCATIS.

QUÆSTIO I.

DE PECCATIS IN COMMUNI.

QUÆSTIO II.

DE PECCATIS IN PARTICULARI.

13 qua-

QUÆSTIO III.

DE PECCATIS CAPITALIBUS.

QUÆ-

QUÆSTIO IV.

DE PECCATO ORIGINALI.

Finis Index Omnium Quæstionum.

